

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΠΕΙΡΑΙΩΣ**

ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ, ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

Με θέμα:

«Διεθνής Πολιτική και Διακυβερνητικοί Θεσμοί:

Μελέτη των

Διεθνικών Φαινομένων.

Η περίπτωση του Οργανωμένου Εγκλήματος»

Του

Ηλία Δ. Βασιλειάδη

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ:

Καθηγήτρια Μαίρη Μπόση

ΜΕΛΗ ΤΡΙΜΕΛΟΥΣ:

Καθηγητής Πέτρος Λιάκουρας

Καθηγητής Νικόλαος Φαραντούρης

Αθήνα, Απρίλιος 2020

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η διαδρομή που κατέληξε σε αυτήν τη διατριβή ξεκίνησε επί της ουσίας αρκετά χρόνια πριν την έναρξη της συγγραφής της. Από το 2008 έως το 2010, η παρακολούθηση του μεταπτυχιακού προγράμματος του Τμήματος, στο οποίο δίδασκαν τότε οι κ.κ. Α. Πλατιάς, Π. Ήφαιστος, Α. Κότιος, Π. Λιάκουρας, Α. Τζιαμπήρης, Ν. Φαραντούρης, Χ. Παπασωτηρίου, Ε. Χειλά, Ι. Παραβάντης, Κ. Κολιόπουλος, Ε. Ευαγόρου, Α. Λιαρόπουλος, Ι. Κωνσταντόπουλος, Δ. Τσιριγώτης, «ξεκλείδωσε» για τους φοιτητές έναν πολύ διαφορετικό και συνεκτικό τρόπο σκέψης για τα ζητήματα των διεθνών σχέσεων και της διεθνούς πολιτικής. Η εκπόνηση της έρευνας κατέστη εφικτή ως συνέχεια αυτής της ιδιαίτερα γόνιμης επαφής με τη διεθνολογική σκέψη, με την καθοριστική και αδιάλειπτη συνδρομή και συμπαράσταση, από την πρώτη στιγμή και σε κάθε βήμα, της Μαίρης Μπόση. Στην πορεία αυτή, πολύ χρήσιμες υπήρξαν οι μεθοδολογικές συμβουλές της Μ. Μενδρινού, η βιβλιογραφική ενίσχυση από τον Ι. Κωνσταντόπουλο, αλλά και οι ξεχωριστές συζητήσεις για πληθώρα ζητημάτων, με τα μέλη της τριμελούς επιτροπής Π. Λιάκουρα και Ν. Φαραντούρη, καθώς και με τη Φ. Ασδεράκη και τον Σ. Ρουκανά. Βεβαίως, η προσπάθεια δεν θα είχε ξεκινήσει ούτε θα είχε ολοκληρωθεί, χωρίς τη συνδρομή, τη συμπαράσταση και την υπομονή των δικών μου ανθρώπων.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η διατριβή έχει ως θέμα τη μελέτη των διεθνικών φαινομένων. Συγκεκριμένα, επιδιώκει να εξηγήσει και να αναλύσει την εμφάνιση, την ανάπτυξη και τις συνέπειες των φαινομένων αυτών στο διεθνές σύστημα. Η έρευνα έχει ως σημείο αναφοράς τις διεθνείς σχέσεις και ειδικότερα τη διεθνή πολιτική, όπως αυτή εκδηλώνεται στο διεθνές σύστημα. Συνακόλουθα, περιλαμβάνει και τη λειτουργία των διακυβερνητικών θεσμών στον διεθνή χώρο. Ως βασική περίπτωση προς ανάλυση τίθεται το διεθνικό οργανωμένο έγκλημα. Η έρευνα εστιάζει στον εντοπισμό και την εξήγηση των τρόπων με τους οποίους ένα διεθνικό φαινόμενο όπως το οργανωμένο έγκλημα εμφανίζεται και αναπτύσσεται στο διεθνές σύστημα, συνδέεται με τα κράτη και τους διεθνείς θεσμούς και προκαλεί ορισμένες συνέπειες. Η έμφαση δίνεται στην αναζήτηση αιτιωδών σχέσεων, δηλαδή των διαδικασιών εκείνων που μπορούν να καταδείξουν πώς από συγκεκριμένες αιτίες προκύπτουν συγκεκριμένα αποτελέσματα. Αυτή η αναζήτηση σχέσεων αιτίας - αποτελέσματος κατά τη μελέτη ενός διεθνικού φαινομένου, αποσκοπεί στο να οδηγήσει στη θετική συμβολή της

έρευνας στον χώρο του διεθνολογικού προβληματισμού, τόσο από θεωρητική όσο και από πρακτική σκοπιά. Για την επίτευξη του σκοπού αυτού επιλέγεται η περιπτώσιολογική διερεύνηση μίας σημαντικής έκφανσης του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος, αυτή της παράνομης διακίνησης ανθρώπων από το βαλκανικό και το τουρκικό οργανωμένο έγκλημα κατά τη χρονική περίοδο από το 1990 και μετά, η οποία σχετίζεται άμεσα με την ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων και της Εγγύς Ανατολής.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ:

διεθνικά φαινόμενα, διεθνής πολιτική, διεθνείς οργανισμοί, διεθνικό οργανωμένο έγκλημα, παράνομη διακίνηση ανθρώπων, Βαλκάνια, Εγγύς Ανατολή

International Politics and Intergovernmental Institutions:

A Study on Transnational Phenomena.

The case of Organised Crime.

ABSTRACT

The dissertation focuses on the study of transnational phenomena. In particular, it seeks to explain and analyze the appearance, development and consequences of these phenomena in the international system. It focuses on international relations and in particular international politics, as manifested in the international system. Consequently, it also includes the operation of intergovernmental institutions in the international arena. The main case for analysis is transnational organized crime. The research focuses on identifying and explaining the ways in which a transnational phenomenon such as organized crime appears and develops in the international system, is linked to states and international institutions, and has certain implications. The emphasis is placed on the search for causal relationships, that is, the processes which can demonstrate how specific results originate from specific causes. This search for cause-and-effect relationships in the study of a transnational phenomenon aims to lead to a positive contribution of the thesis in the field of international relations discourse, both from a theoretical and a practical point of view. To achieve this goal, the case study of a significant manifestation of transnational organized crime is chosen, that of human smuggling and trafficking from the Balkan and Turkish

organized crime during the period from 1990 onwards, which is directly related to the wider region of the Balkans and the Near East.

KEYWORDS:

transnational phenomena, international politics, international organizations, transnational organized crime, human smuggling and trafficking, Balkans, Near East

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΑΕΠ	Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν
BBC	British Broadcasting Corporation
βλ.	βλέπε
CSIS	Center for Strategic and International Studies
ΔΕΥ	Δικαιοσύνης και Εσωτερικών Υποθέσεων
Edit.	Editing
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΚ	Ευρωπαϊκές Κοινότητες
ΕΟΚ	Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα
Επιμ.	Επιμέλεια
ΕΣΣΔ	Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών
ΕΥ	European Union
EUROJUST	Οργανισμός της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη Συνεργασία στον Τομέα της Ποινικής Δικαιοσύνης
EUROPOL	European Police Office
FRONTEX	European Border and Coast Guard Agency
ΗΠΑ	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
ICTY	International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia
INTERPOL	International Criminal Police Organization

IOM	International Organization for Migration
Κεφ.	Κεφάλαιο
KFOR	Kosovo Force
KLA	Kosovo Liberation Army
MFA	Ministry of Foreign Affairs
ΜΚΟ	Μη Κυβερνητική Οργάνωση
NATO	North Atlantic Treaty Organization
OHE	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
ONE	Οικονομική και Νομισματική Ένωση
OSCE	Organization for Security and Co-operation in Europe
ΠΟΕ	Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου
UN	United Nations
UNODC	United Nations Office on Drugs and Crime
UNSCR	United Nations Security Council
U.S.	United States
WHO	World Health Organization

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Μέρος πρώτο: Το αντικείμενο της έρευνας, ο θεωρητικός προβληματισμός και οι υποθέσεις εργασίας.	13
1. Εισαγωγή.	14
2. Η δομή της έρευνας.	19
3. Η μεθοδολογία της έρευνας.....	21
4. Ο ορισμός του θέματος.....	23
4.1. Τα διεθνή φαινόμενα ως αντικείμενο μελέτης και ο συναφής θεωρητικός προβληματισμός στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής.....	23
4.2. Το οργανωμένο έγκλημα ως διεθνικό φαινόμενο προς μελέτη.....	29
4.3. Η περίπτωση της παράνομης διακίνησης ανθρώπων από το βαλκανικό και το τουρκικό οργανωμένο έγκλημα.	33
5. Η σημασία του θέματος.	35
5.1. Γενικά ως προς τη σημασία της μελέτης των διεθνικών φαινομένων.	35
5.2. Η σημασία της μελέτης του οργανωμένου εγκλήματος ως διεθνικού φαινομένου.	43
5.3. Η σημασία της μελέτης της παράνομης διακίνησης ανθρώπων.	48
6. Το θεωρητικό πλαίσιο της έρευνας.....	52
6.1. Οι κύριες θεωρητικές προσεγγίσεις της διεθνούς πολιτικής.....	52
6.2. Η ρεαλιστική προσέγγιση της διεθνούς πολιτικής.....	55
6.2.1. Ο κλασικός ή παραδοσιακός ρεαλισμός.	55
6.2.2. Ο κλασικός ρεαλισμός σε σχέση με το υπό μελέτη θέμα.	59
6.2.3. Αποτίμηση του κλασικού ρεαλισμού.	60
6.2.4. Ο νεορεαλισμός ή δομικός ρεαλισμός.	64
6.2.5. Ο νεορεαλισμός σε σχέση με το υπό μελέτη θέμα.....	71
6.2.6. Αποτίμηση του νεορεαλισμού.	74
6.3. Η φιλελεύθερη προσέγγιση της διεθνούς πολιτικής.....	85
6.3.1. Ο κλασικός φιλελευθερισμός.....	85
6.3.2. Ο κλασικός φιλελευθερισμός σε σχέση με το υπό μελέτη θέμα.....	87
6.3.3. Αποτίμηση του κλασικού φιλελευθερισμού.....	88
6.3.4. Ο νεοφιλελευθερισμός.	92
6.3.5. Ο νεοφιλελευθερισμός σε σχέση με το υπό μελέτη θέμα.	95
6.3.6. Αποτίμηση του νεοφιλελευθερισμού.	96
6.4. Η προσέγγιση της διεθνούς κοινωνίας.	105
6.4.1. Η προσέγγιση της διεθνούς κοινωνίας ή η «αγγλική σχολή».....	105
6.4.2. Η προσέγγιση της διεθνούς κοινωνίας σε σχέση με το υπό μελέτη θέμα.	109
6.4.3. Αποτίμηση της προσέγγισης της διεθνούς κοινωνίας.	110
6.5. Ο μαρξισμός.	114
6.5.1. Η μαρξιστική προσέγγιση στις διεθνείς σχέσεις.	114
6.5.2. Η μαρξιστική προσέγγιση σε σχέση με το υπό μελέτη θέμα.	115
6.5.3. Αποτίμηση της μαρξιστικής προσέγγισης.....	117
6.6. Οι μεταθετικιστικές προσεγγίσεις.....	120
6.6.1. Οι κυριότερες μεταθετικιστικές προσεγγίσεις: Κριτική Θεωρία και Κονστρουκτιβισμός.	120
6.6.2. Οι κυριότερες μεταθετικιστικές προσεγγίσεις σε σχέση με το υπό μελέτη θέμα.	124
6.6.3. Αποτίμηση των κυριότερων μεταθετικιστικών προσεγγίσεων.	126

6.7. Συγκριτική αποτίμηση των κύριων θεωρητικών προσεγγίσεων της διεθνούς πολιτικής.	131
7. Οι υποθέσεις εργασίας της έρευνας.	134
7.1. Οι βασικές υποθέσεις εργασίας της έρευνας.	134
7.2. Η σύνδεση των βασικών υποθέσεων εργασίας με τις κυριότερες θεωρητικές προσεγγίσεις της διεθνούς πολιτικής.	135
7.3. Καταληκτικές παρατηρήσεις.	139
Μέρος Δεύτερο: Η παράνομη διακίνηση ανθρώπων από το βαλκανικό και το τουρκικό οργανωμένο έγκλημα με αφετηρία το 1990.	141
1. Εννοιολογική οριοθέτηση και εξελικτική πορεία του φαινομένου της παράνομης διακίνησης ανθρώπων.	142
1.1. Ο προσδιορισμός της παράνομης διακίνησης ανθρώπων ως αντικείμενο μελέτης.	142
1.2. Γενικές παράμετροι της παράνομης διακίνησης ανθρώπων από το βαλκανικό και το τουρκικό οργανωμένο έγκλημα με αφετηρία το 1990.	147
1.3. Ειδικά ως προς την εξέταση της παράνομης διακίνησης ανθρώπων από το βαλκανικό και το τουρκικό οργανωμένο έγκλημα.	150
2. Η παράνομη διακίνηση ανθρώπων με επίκεντρο τις βαλκανικές χώρες και την Τουρκία.	152
2.1. Η παράνομη διακίνηση ανθρώπων με επίκεντρο την Αλβανία.	152
2.1.1. Γενικά χαρακτηριστικά.	152
2.1.2. Η Αλβανία ως τόπος προέλευσης και διέλευσης.	153
2.1.3. Συνολικές διαπιστώσεις ως προς την παράνομη διακίνηση ανθρώπων με επίκεντρο την Αλβανία.	156
2.2. Η παράνομη διακίνηση ανθρώπων με επίκεντρο τη Βόρεια Μακεδονία. ...	158
2.2.1. Γενικά χαρακτηριστικά.	158
2.2.2. Η Βόρεια Μακεδονία ως τόπος διέλευσης και προορισμού.	159
2.2.3. Συνολικές διαπιστώσεις ως προς την παράνομη διακίνηση ανθρώπων με επίκεντρο τη Βόρεια Μακεδονία.	161
2.3. Η παράνομη διακίνηση ανθρώπων με επίκεντρο τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη. .	162
2.3.1. Γενικά χαρακτηριστικά.	162
2.3.2. Η Βοσνία-Ερζεγοβίνη ως τόπος προέλευσης, διέλευσης και προορισμού.	163
2.3.3. Συνολικές διαπιστώσεις ως προς την παράνομη διακίνηση ανθρώπων με επίκεντρο τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη.	165
2.4. Η παράνομη διακίνηση ανθρώπων με επίκεντρο τη Βουλγαρία.	166
2.4.1. Γενικά χαρακτηριστικά.	166
2.4.2. Η Βουλγαρία ως τόπος προέλευσης και διέλευσης.	167
2.4.3. Συνολικές διαπιστώσεις ως προς την παράνομη διακίνηση ανθρώπων με επίκεντρο τη Βουλγαρία.	168
2.5. Η παράνομη διακίνηση ανθρώπων με επίκεντρο την Ελλάδα.	169
2.5.1. Γενικά χαρακτηριστικά.	169
2.5.2. Η Ελλάδα ως τόπος διέλευσης και προορισμού.	170
2.6. Η παράνομη διακίνηση ανθρώπων με επίκεντρο το Κόσοβο.	174
2.6.1. Γενικά χαρακτηριστικά.	174
2.6.2. Το Κόσοβο ως τόπος προέλευσης, διέλευσης και προορισμού.	176
2.6.3. Συνολικές διαπιστώσεις ως προς την παράνομη διακίνηση ανθρώπων με επίκεντρο το Κόσοβο.	178
2.7. Η παράνομη διακίνηση ανθρώπων με επίκεντρο την Κροατία.	179

2.7.1. Γενικά χαρακτηριστικά.....	179
2.7.2. Η Κροατία ως τόπος προέλευσης, διέλευσης και προορισμού.....	180
2.7.3. Συνολικές διαπιστώσεις ως προς την παράνομη διακίνηση ανθρώπων με επίκεντρο την Κροατία.....	182
2.8. Η παράνομη διακίνηση ανθρώπων με επίκεντρο το Μαυροβούνιο.....	183
2.8.1. Γενικά χαρακτηριστικά.....	183
2.8.2. Το Μαυροβούνιο ως τόπος προέλευσης, διέλευσης και προορισμού.....	183
2.8.3. Συνολικές διαπιστώσεις ως προς την παράνομη διακίνηση ανθρώπων με επίκεντρο το Μαυροβούνιο.....	185
2.9. Η παράνομη διακίνηση ανθρώπων με επίκεντρο τη Ρουμανία.....	186
2.9.1. Γενικά χαρακτηριστικά.....	186
2.9.2. Η Ρουμανία ως τόπος προέλευσης και διέλευσης.....	187
2.9.3. Συνολικές διαπιστώσεις ως προς την παράνομη διακίνηση ανθρώπων με επίκεντρο τη Ρουμανία.....	189
2.10. Η παράνομη διακίνηση ανθρώπων με επίκεντρο τη Σερβία.....	190
2.10.1. Γενικά χαρακτηριστικά.....	190
2.10.2. Η Σερβία ως τόπος προέλευσης, διέλευσης και προορισμού.....	191
2.10.3. Συνολικές διαπιστώσεις ως προς την παράνομη διακίνηση ανθρώπων με επίκεντρο τη Σερβία.....	193
2.11. Η παράνομη διακίνηση ανθρώπων με επίκεντρο την Τουρκία.....	193
2.11.1. Γενικά χαρακτηριστικά.....	193
2.11.2. Η Τουρκία ως τόπος διέλευσης και προορισμού.....	195
2.11.3. Συνολικές διαπιστώσεις ως προς την παράνομη διακίνηση ανθρώπων με επίκεντρο την Τουρκία.....	196
3. Η σχέση της παράνομης διακίνησης ανθρώπων στα Βαλκάνια και την Τουρκία με τη διεθνή πολιτική.....	198
3.1. Η παράνομη διακίνηση ανθρώπων με επίκεντρο την Αλβανία από τη σκοπιά της διεθνούς πολιτικής.....	198
3.1.1. Η επίδραση των διεθνών εξελίξεων στην Αλβανία.....	198
3.1.2. Η σύνδεση των εξελίξεων στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής με την ανάπτυξη οργανωμένου εγκλήματος στην Αλβανία.....	200
3.1.3. Η σύνδεση των εξελίξεων στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής με τη διεθνή παράνομη διακίνηση ανθρώπων.....	203
3.2. Η παράνομη διακίνηση ανθρώπων με επίκεντρο τη Βόρεια Μακεδονία από τη σκοπιά της διεθνούς πολιτικής.....	204
3.2.1. Η επίδραση των διεθνών εξελίξεων στη Βόρεια Μακεδονία.....	204
3.2.2. Η σύνδεση των εξελίξεων στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής με την ανάπτυξη οργανωμένου εγκλήματος στη Βόρεια Μακεδονία.....	206
3.2.3. Η σύνδεση των εξελίξεων στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής με τη διεθνή παράνομη διακίνηση ανθρώπων.....	208
3.3. Η παράνομη διακίνηση ανθρώπων με επίκεντρο τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη από τη σκοπιά της διεθνούς πολιτικής.....	209
3.3.1. Η επίδραση των διεθνών εξελίξεων στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη.....	209
3.3.2. Η σύνδεση των εξελίξεων στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής με την ανάπτυξη οργανωμένου εγκλήματος στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη.....	211
3.3.3. Η σύνδεση των εξελίξεων στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής με τη διεθνή παράνομη διακίνηση ανθρώπων.....	213
3.4. Η παράνομη διακίνηση ανθρώπων με επίκεντρο τη Βουλγαρία από τη σκοπιά της διεθνούς πολιτικής.....	214
3.4.1. Η επίδραση των διεθνών εξελίξεων στη Βουλγαρία.....	214

3.4.2. Η σύνδεση των εξελίξεων στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής με την ανάπτυξη οργανωμένου εγκλήματος στη Βουλγαρία.....	216
3.4.3. Η σύνδεση των εξελίξεων στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής με τη διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων.....	217
3.5. Η παράνομη διακίνηση ανθρώπων με επίκεντρο την Ελλάδα από τη σκοπιά της διεθνούς πολιτικής.....	219
3.5.1. Η επίδραση των διεθνών εξελίξεων στην Ελλάδα.....	219
3.5.2. Η σύνδεση των εξελίξεων στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής με την ανάπτυξη οργανωμένου εγκλήματος στην Ελλάδα.....	220
3.5.3. Η σύνδεση των εξελίξεων στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής με τη διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων.....	221
3.6. Η παράνομη διακίνηση ανθρώπων με επίκεντρο το Κόσοβο από τη σκοπιά της διεθνούς πολιτικής.....	223
3.6.1. Η επίδραση των διεθνών εξελίξεων στο Κόσοβο.....	223
3.6.2. Η σύνδεση των εξελίξεων στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής με την ανάπτυξη οργανωμένου εγκλήματος στο Κόσοβο.....	224
3.6.3. Η σύνδεση των εξελίξεων στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής με τη διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων.....	226
3.7. Η παράνομη διακίνηση ανθρώπων με επίκεντρο την Κροατία από τη σκοπιά της διεθνούς πολιτικής.....	227
3.7.1. Η επίδραση των διεθνών εξελίξεων στην Κροατία.....	227
3.7.2. Η σύνδεση των εξελίξεων στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής με την ανάπτυξη οργανωμένου εγκλήματος στην Κροατία.....	228
3.7.3. Η σύνδεση των εξελίξεων στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής με τη διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων.....	230
3.8. Η παράνομη διακίνηση ανθρώπων με επίκεντρο το Μαυροβούνιο από τη σκοπιά της διεθνούς πολιτικής.....	231
3.8.1. Η επίδραση των διεθνών εξελίξεων στο Μαυροβούνιο.....	231
3.8.2. Η σύνδεση των εξελίξεων στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής με την ανάπτυξη οργανωμένου εγκλήματος στο Μαυροβούνιο.....	232
3.8.3. Η σύνδεση των εξελίξεων στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής με τη διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων.....	233
3.9. Η παράνομη διακίνηση ανθρώπων με επίκεντρο τη Ρουμανία από τη σκοπιά της διεθνούς πολιτικής.....	234
3.9.1. Η επίδραση των διεθνών εξελίξεων στη Ρουμανία.....	234
3.9.2. Η σύνδεση των εξελίξεων στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής με την ανάπτυξη οργανωμένου εγκλήματος στη Ρουμανία.....	236
3.9.3. Η σύνδεση των εξελίξεων στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής με τη διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων.....	237
3.10. Η παράνομη διακίνηση ανθρώπων με επίκεντρο τη Σερβία από τη σκοπιά της διεθνούς πολιτικής.....	238
3.10.1. Η επίδραση των διεθνών εξελίξεων στη Σερβία.....	238
3.10.2. Η σύνδεση των εξελίξεων στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής με την ανάπτυξη οργανωμένου εγκλήματος στη Σερβία.....	241
3.10.3. Η σύνδεση των εξελίξεων στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής με τη διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων.....	242
3.11. Η παράνομη διακίνηση ανθρώπων με επίκεντρο την Τουρκία από τη σκοπιά της διεθνούς πολιτικής.....	243
3.11.1. Η επίδραση των διεθνών εξελίξεων στην Τουρκία.....	243

3.11.2. Η σύνδεση των εξελίξεων στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής με την ανάπτυξη οργανωμένου εγκλήματος στην Τουρκία.....	245
3.11.3. Η σύνδεση των εξελίξεων στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής με τη διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων.....	246
4. Η σχέση της παράνομης διακίνησης ανθρώπων στα Βαλκάνια και την Τουρκία με τη λειτουργία των διακυβερνητικών θεσμών.....	248
4.1. Το γενικό πλαίσιο της σύνδεσης των διακυβερνητικών θεσμών με την παράνομη διακίνηση ανθρώπων.	248
4.1.1. Οι εξεταζόμενοι διακυβερνητικοί θεσμοί: ΟΗΕ, NATO και ΕΕ.....	248
4.1.2. Ο τρόπος σύνδεσης των διακυβερνητικών θεσμών με τα διεθνικά φαινόμενα.	252
4.1.3. Η ερευνώμενη σχέση των διακυβερνητικών θεσμών με την παράνομη διακίνηση ανθρώπων στα Βαλκάνια και την Τουρκία.	254
4.2. Η σχέση του ΟΗΕ με την παράνομη διακίνηση ανθρώπων στα Βαλκάνια και την Τουρκία.....	255
4.2.1. Ο ρόλος του ΟΗΕ ως προς την παράνομη διακίνηση ανθρώπων.	255
4.2.2. Οι ενέργειες επί του εξεταζόμενου διεθνικού φαινομένου.....	257
4.2.3. Συνολική αποτίμηση του ρόλου του ΟΗΕ.	262
4.3. Η σχέση του NATO με την παράνομη διακίνηση ανθρώπων στα Βαλκάνια και την Τουρκία.....	265
4.3.1. Ο ρόλος του NATO ως προς την παράνομη διακίνηση ανθρώπων.....	265
4.3.2. Οι ενέργειες επί του εξεταζόμενου διεθνικού φαινομένου.....	267
4.3.3. Συνολική αποτίμηση του ρόλου του NATO.....	272
4.4. Η σχέση της ΕΕ με την παράνομη διακίνηση ανθρώπων στα Βαλκάνια και την Τουρκία.....	274
4.4.1. Ο ρόλος της ΕΕ ως προς την παράνομη διακίνηση ανθρώπων.	274
4.4.2. Οι ενέργειες επί του εξεταζόμενου διεθνικού φαινομένου.....	277
4.4.3. Συνολική αποτίμηση του ρόλου της ΕΕ.....	285
5. Οι διεθνείς συνέπειες της παράνομης διακίνησης ανθρώπων με επίκεντρο τα Βαλκάνια και την Τουρκία.....	288
5.1. Οι συνέπειες της παράνομης διακίνησης ανθρώπων στις διακρατικές σχέσεις.	288
5.2. Οι συνέπειες της παράνομης διακίνησης ανθρώπων στη λειτουργία των διακυβερνητικών θεσμών.....	293
5.3. Οι συνέπειες της παράνομης διακίνησης ανθρώπων στη διεθνή ασφάλεια.	299
5.4. Συνολική αποτίμηση των διεθνών συνεπειών της παράνομης διακίνησης ανθρώπων.	303
6. Τρόποι αντιμετώπισης της παράνομης διακίνησης ανθρώπων στα Βαλκάνια και την Τουρκία.....	304
6.1. Οι βασικοί τρόποι αντιμετώπισης της παράνομης διακίνησης ανθρώπων.	304
6.2. Η αντιμετώπιση της παράνομης διακίνησης ανθρώπων από τα κράτη.....	309
6.3. Η αντιμετώπιση της παράνομης διακίνησης ανθρώπων από τους διακυβερνητικούς θεσμούς.....	314
6.4. Συνολική αποτίμηση της αντιμετώπισης της παράνομης διακίνησης ανθρώπων.	317
7. Συνολικά ευρήματα και διαπιστώσεις για την παράνομη διακίνηση ανθρώπων στα Βαλκάνια και την Τουρκία.....	322

7.1. Οι ομάδες του οργανωμένου εγκλήματος που κυριαρχούν στη διεθνή παράνομη διακίνηση ανθρώπων και τα βασικά τους χαρακτηριστικά.	322
7.2. Οι χώρες που αποτελούν το κύριο επίκεντρο της διενεργούμενης διεθνούς παράνομης διακίνησης ανθρώπων και τα βασικά τους χαρακτηριστικά.	329
7.3. Ο συνολικός ρόλος των κρατών και των διακυβερνητικών θεσμών ως προς το διεθνικό φαινόμενο της παράνομης διακίνησης ανθρώπων στα Βαλκάνια και την Τουρκία.	337
7.4. Η συνολική σχέση της διεθνούς πολιτικής με το διεθνικό φαινόμενο της παράνομης διακίνησης ανθρώπων στα Βαλκάνια και την Τουρκία.	342

Μέρος Τρίτο: Εξέταση των υποθέσεων εργασίας και καταληκτικές

Διαπιστώσεις.	345
1. Εξέταση της πρώτης υπόθεσης εργασίας της έρευνας.	346
1.1. Το περιεχόμενο της πρώτης υπόθεσης και η σημασία του.	346
1.2. Τα ευρήματα της μελέτης σε σχέση με το περιεχόμενο της πρώτης υπόθεσης.	348
1.3. Επιβεβαίωση ή απόρριψη της πρώτης υπόθεσης.	352
1.4. Συμπερασματικές παρατηρήσεις για την πρώτη υπόθεση.	354
2. Εξέταση της δεύτερης υπόθεσης εργασίας της έρευνας.	356
2.1. Το περιεχόμενο της δεύτερης υπόθεσης και η σημασία του.	356
2.2. Τα ευρήματα της μελέτης σε σχέση με το περιεχόμενο της δεύτερης υπόθεσης.	358
2.3. Επιβεβαίωση ή απόρριψη της δεύτερης υπόθεσης.	362
2.4. Συμπερασματικές παρατηρήσεις για τη δεύτερη υπόθεση.	363
3. Εξέταση της τρίτης υπόθεσης εργασίας της έρευνας.	365
3.1. Το περιεχόμενο της τρίτης υπόθεσης και η σημασία του.	365
3.2. Τα ευρήματα της μελέτης σε σχέση με το περιεχόμενο της τρίτης υπόθεσης.	368
3.3. Επιβεβαίωση ή απόρριψη της τρίτης υπόθεσης.	373
3.4. Συμπερασματικές παρατηρήσεις για την τρίτη υπόθεση.	374
4. Εξέταση της τέταρτης υπόθεσης εργασίας της έρευνας.	376
4.1. Το περιεχόμενο της τέταρτης υπόθεσης και η σημασία του.	376
4.2. Τα ευρήματα της μελέτης σε σχέση με το περιεχόμενο της τέταρτης υπόθεσης.	378
4.3. Επιβεβαίωση ή απόρριψη της τέταρτης υπόθεσης.	381
4.4. Συμπερασματικές παρατηρήσεις για την τέταρτη υπόθεση.	382
5. Τα συνολικά συμπεράσματα που προκύπτουν από τις υποθέσεις εργασίας.	384
5.1. Τα συμπεράσματα που προκύπτουν για τα κράτη.	384
5.2. Τα συμπεράσματα που προκύπτουν για τους διακυβερνητικούς θεσμούς.	386
5.3. Τα συμπεράσματα που προκύπτουν για τα διεθνή φαινόμενα.	387
5.4. Τα συμπεράσματα που προκύπτουν για τη διεθνή πολιτική γενικά.	388
6. Οι διαπιστώσεις που προκύπτουν για τη θεωρία διεθνών σχέσεων.	390
6.1. Οι θεωρητικές προσεγγίσεις που δεν επιβεβαιώνονται.	390
6.2. Οι θεωρητικές προσεγγίσεις που επιβεβαιώνονται.	397

6.3. Η δυνατότητα της νεορεαλιστικής προσέγγισης να ερμηνεύσει τα διεθνή φαινόμενα.	402
6.4. Η ανάγκη επεξεργασίας της νεορεαλιστικής προσέγγισης ως προς την ερμηνεία των διεθνικών φαινομένων.	403
7. Καταληκτικές παρατηρήσεις.....	405
7.1. Η θεωρητική χρησιμότητα της έρευνας με βάση τα συμπεράσματα που προέκυψαν.....	405
7.2. Η πρακτική χρησιμότητα της έρευνας με βάση τα συμπεράσματα που προέκυψαν.....	407
7.3. Η εμβέλεια της έρευνας ως προς την ερμηνεία διεθνικών φαινομένων.	408
7.4. Οι ερευνητικές προοπτικές που αναδεικνύονται.....	410
<u>ΠΗΓΕΣ</u>	412

ΠΙΝΑΚΕΣ

Πίνακας 1.....	336
Πίνακας 2.....	342

Μέρος πρώτο: Το αντικείμενο της έρευνας, ο θεωρητικός προβληματισμός και οι υποθέσεις εργασίας.

1. Εισαγωγή.

Η παρούσα έρευνα έχει ως θέμα τη μελέτη των διεθνικών φαινομένων. Συγκεκριμένα, επιδιώκει να εξηγήσει και να αναλύσει την εμφάνιση, την ανάπτυξη και τις συνέπειες των φαινομένων αυτών στο διεθνές σύστημα¹. Με τον όρο «διεθνικά φαινόμενα» γίνεται αναφορά στα φαινόμενα εκείνα που εμφανίζονται στον διεθνή χώρο, αναπτύσσουν δραστηριότητες στο έδαφος περισσότερων του ενός κρατών και αποφεύγουν, εν μέρει ή ολικά, τους κρατικούς και τους διακρατικούς ελέγχους. Ο όρος «διεθνικά φαινόμενα» δεν είναι ιδιαίτερα διαδεδομένος στις συζητήσεις περί τα διεθνή ζητήματα, εκτός από εκείνες που διεξάγονται ανάμεσα σε εξειδικευμένους διεθνολόγους. Εντούτοις έννοιες όπως «διεθνής τρομοκρατία», «διεθνικό οργανωμένο έγκλημα», «πολυεθνικές επιχειρήσεις», «μη κυβερνητικές οργανώσεις», «μετανάστευση», «κυβερνοχώρος» ή «διαδίκτυο», χρησιμοποιούνται κατά κόρον στον καθημερινό σχολιασμό των διεθνών εξελίξεων. Συχνότερα οι έννοιες αυτές χαρακτηρίζονται ως «μη κρατικοί παράγοντες» ή ως «μη κρατικοί δρώντες» και εντάσσονται ακόμα και στα επίσημα ανακοινωθέντα τόσο των κυβερνήσεων των

¹ Όταν γίνεται αναφορά σε διεθνές «σύστημα», διεθνή «χώρο», διεθνές «περιβάλλον» ή «στερέωμα», ουσιαστικά δημιουργείται μια νοητική κατασκευή μέσω της οποίας ο πλανήτης γίνεται αντιληπτός και περιγράφεται ως ένα σύνολο εντός του οποίου υφίστανται και αλληλεπιδρούν διάφορες «μονάδες», όπως είναι τα κράτη ή οι άνθρωποι. Προφανώς μπορούν να διατυπωθούν πολλές επιφυλάξεις για το κατά πόσο ο κόσμος μπορεί να νοηθεί ως ένα «διεθνές σύστημα», ένας «διεθνής χώρος», ένα «διεθνές περιβάλλον» κλπ. Όμως, αυτές οι νοητικές κατασκευές είναι αναγκαίες προκειμένου να υπάρξουν κάποιες συγκεκριμένες σχηματικές απεικονίσεις, με βάση τις οποίες μπορεί να περιγραφεί, έστω αφαιρετικά και ελλιπώς, το περιβάλλον στο οποίο υπάρχει ο άνθρωπος, να συλλογιστεί και να συζητήσει για αυτό, επιχειρώντας να προσδιορίσει και να κατανοήσει, στο μέτρο του ανθρωπίνως εφικτού, ένα μέρος της ποικιλομορφίας του και των εκδηλώσεων που αντιλαμβάνεται ότι το χαρακτηρίζουν. Το ίδιο ισχύει όταν γίνεται αναφορά στο κράτος και στον άνθρωπο ως απτές οντότητες, ως παράγοντες που δρουν και συμπεριφέρονται αποτελώντας υποσύνολα, «μονάδες» του ευρύτερου «συστήματος». Πρόκειται για σχηματικές κατασκευές οι οποίες χρησιμοποιούνται προκειμένου να καταστεί εφικτή η συζήτηση, η κατανόηση και ενδεχομένως η εξήγηση των φαινομένων που παρατηρούνται ανά τον κόσμο. Έτσι και ο Kenneth Waltz (2011β) αναφέρεται σε «εικόνες», δηλαδή σε σχηματικές νοητικές κατασκευές και απεικονίσεις, όταν αναλύει ζητήματα διεθνούς πολιτικής από θεωρητική σκοπιά.

περισσότερων κρατών όσο και των σημαντικότερων διεθνών οργανισμών². Στη μελέτη οι εν λόγω έννοιες εντάσσονται στο πλαίσιο του όρου «διεθνικά φαινόμενα». Για την ακρίβεια, η διεθνής τρομοκρατία, το διεθνικό οργανωμένο έγκλημα, οι πολυεθνικές επιχειρήσεις, οι μη κυβερνητικές οργανώσεις, η μετανάστευση και ο κυβερνοχώρος, αποτελούν τα σημαντικότερα διεθνικά φαινόμενα που απαντώνται στο σημερινό διεθνές σύστημα³. Ο προσδιορισμός «διεθνικός»⁴ χρησιμοποιείται για να διακριθούν τα φαινόμενα αυτά από τα «διεθνή» ή τα «διακρατικά», τα οποία αφορούν τις σχέσεις και τις αλληλεπιδράσεις ανάμεσα στα κράτη. Έτσι, όταν γίνεται αναφορά σε ένα διεθνικό φαινόμενο ή έναν διεθνικό δρώντα⁵, εννοείται ένας

² Χαρακτηριστική περίπτωση τα τελευταία χρόνια αποτελεί ο διακηρυγμένος στο κορυφαίο πολιτικό επίπεδο από τις ΗΠΑ «πόλεμος κατά της διεθνούς τρομοκρατίας» (U.S Department of State Archive 2001-2009). Πολύ πρόσφατα, ως «εχθρός» σε έναν ιατρικής φύσης «πόλεμο» και μάλιστα παγκόσμιου βεληνεκούς, παρουσιάστηκε ένας ιδιαίτερα μεταδοτικός ιός του αναπνευστικού (Covid-19), ο οποίος εμφανίστηκε στην Κίνα και διαδόθηκε ταχύτατα σε όλον τον κόσμο, προκαλώντας μαζικές ανθρώπινες απώλειες, τρομακτική πίεση στα συστήματα υγείας και πρωτοφανείς οικονομικές συνέπειες (WHO 2020).

³ Σημαντικότερα με βάση την ένταση με την οποία εμφανίζονται στον διεθνή χώρο και την έκταση των συνεπειών που προκαλούν ή μπορούν να προκαλέσουν.

⁴ Στην ξενόγλωσση βιβλιογραφία ο προσδιορισμός αυτός αποδίδεται κυρίως με τη λέξη «transnational». Πρόκειται για μια λέξη ενδεχομένως αδόκιμη από αυστηρής γλωσσολογικής απόψεως, η οποία όμως έχει επικρατήσει και χρησιμοποιείται για να τονίσει μια δραστηριότητα που διαπερνά επίσημα σύνορα και εκδηλώνεται στο έδαφος περισσότερων του ενός κρατών. Το «εθνικό» στοιχείο αποτελεί βασικό σημείο συγκρότησης της έννοιας του σύγχρονου «κράτους» και ως εκ τούτου δικαιολογείται η χρήση του προσδιορισμού «διεθνικός» για την περιγραφή δραστηριοτήτων που διεξάγονται διά μέσου διαφορετικών κρατικών συνόρων. Για τη σταδιακή ανάδυση εθνικών κρατών κατά τον 19^ο αιώνα στην Ευρώπη, δηλαδή για τη δημιουργία κρατικών οντοτήτων που αποτελούνταν από λαούς με κοινά εθνικά χαρακτηριστικά, βλ. Watson (2010: 426-433). Για τη διάδοση του ευρωπαϊκού συστήματος κρατών σε παγκόσμιο επίπεδο, βλ. στο ίδιο, κεφάλαια 19 και 22. Ως προς την ανάδυση και εδραίωση των σύγχρονων εθνικών κρατών (ή, με άλλη συνήθη διατύπωση, των εθνών-κρατών) και την εξάπλωση του εθνικού κράτους από την Ευρώπη στον υπόλοιπο κόσμο, βλ. και Παπασωτηρίου (2009: 23-24, 77, 228).

⁵ Ο όρος «διεθνικό φαινόμενο» είναι ευρύτερος από τον όρο «διεθνικός δρων», καθώς ο πρώτος αναφέρεται σε εκδηλώσεις και συμβάντα που εμφανίζονται και γίνονται αντιληπτά στον διεθνή χώρο, ενώ ο δεύτερος παραπέμπει σε έναν παράγοντα που δρα στο διεθνές περιβάλλον με κάποιον τρόπο και προς κάποια κατεύθυνση, που ενεργεί δηλαδή συνειδητά και ενδεχομένως οργανωμένα. Έτσι η μετανάστευση ή το διαδίκτυο δεν μπορούν να θεωρηθούν ως «δρώντες» κατά την παραπάνω έννοια, μπορούν όμως να ενταχθούν στο ευρύτερο πλαίσιο στο οποίο αναφέρεται ο όρος «φαινόμενα». Επίσης, με την ίδια

παράγοντας μη κρατικός, που διαπερνά με τη δραστηριότητά του τα εθνικά σύνορα περισσότερων του ενός κρατών και εκδηλώνεται στην επικράτειά τους, χωρίς αυτά να μπορούν να τον ελέγξουν επαρκώς ή και καθόλου.

Από διεθνολογικής σκοπιάς, η περιπτώσιολογική μελέτη των διεθνικών φαινομένων⁶ είναι μέχρι σήμερα ως επί το πλείστον αποσπασματική και αμιγώς περιγραφική, υπό την έννοια ότι περιλαμβάνει συνήθως μόνο την καταγραφή των εκδηλώσεων τους στον διεθνή χώρο, τη σκιαγράφιση των απειλών που δημιουργούν για τα κράτη και την παράθεση των ρυθμίσεων που διαμορφώνουν οι κρατικοί δρώντες και οι διακυβερνητικοί θεσμοί⁷ για την αντιμετώπισή τους. Έτσι προκύπτει έλλειμμα ως

συλλογιστική, ο όρος «παράγων» είναι ευρύτερος από τον όρο «δρων», καθώς ένας «παράγων» μπορεί να χαρακτηρίζεται από ουδετερότητα, να υφίσταται δηλαδή χωρίς να δρα συγκεκριμένα προς κάποια κατεύθυνση. Παράλληλα, στα ερευνώμενα θέματα, βρίσκεται πολύ κοντά νοηματικά με τον όρο «φαινόμενο», με την επισήμανση ότι ένας «παράγων» συνήθως συνδέεται με κάποια συγκεκριμένη επίδραση ή με κάποιο ιδιαίτερο αποτέλεσμα, ενώ για ένα «φαινόμενο» αυτό δεν είναι πάντοτε αναγκαίο. Αυτές οι λεπτές διαφοροποιήσεις μεταξύ των εν λόγω όρων συχνά δεν έχουν ιδιαίτερα μεγάλη σημασία. Στην παρούσα μελέτη πάντως, για τις ανάγκες της ακριβολογίας, χρησιμοποιούνται οι όροι «φαινόμενο», «παράγων» και «δρων», λαμβανομένων υπόψη, όπου και όταν απαιτείται, των αναφερθέντων μικρών αποκλίσεων ως προς το νοηματικό περιεχόμενό τους.

⁶ Δηλαδή η μελέτη συγκεκριμένων διεθνικών φαινομένων, όπως οι εκδηλώσεις σε διεθνές επίπεδο της τρομοκρατίας, του οργανωμένου εγκλήματος, των πολυεθνικών εταιριών κ.ά.

⁷ Οι όροι «διακυβερνητικός θεσμός», «διακυβερνητικός οργανισμός», «διεθνής θεσμός» και «διεθνής οργανισμός» χρησιμοποιούνται ως ταυτόσημοι στην παρούσα μελέτη, λαμβάνοντας υπόψη τις σύντομες επισημάνσεις που ακολουθούν. Οι εν λόγω όροι αναφέρονται στις ρυθμίσεις, συμφωνίες και οργανωτικές δομές που συγκροτούν τα κράτη από κοινού στο διεθνές περιβάλλον, έπειτα από διαπραγμάτευση μεταξύ των αρμόδιων κυβερνητικών φορέων τους. Στον τίτλο της μελέτης προτιμήθηκε ο προσδιορισμός «διακυβερνητικός», για να δοθεί έμφαση στο ότι όλες οι παραπάνω διεθνείς διαδικασίες δεν είναι αυτόνομες και αυθύπαρκτες, ούτε υφίστανται και λειτουργούν από μόνες τους στον διεθνή χώρο, αλλά προκύπτουν από τη συμμετοχή, τη διαπραγμάτευση και τη συγκατάθεση που εκδηλώνεται μεταξύ διαφορετικών κρατικών οντοτήτων και στηρίζονται στη βούληση, τη συναίνεση και την πρακτική συνεισφορά των συμμετεχόντων κρατών. Ως προς τους όρους «θεσμός» και «οργανισμός», επιλέχθηκε ο πρώτος στον τίτλο, καθώς σε σχέση με τον όρο «οργανισμός» είναι ευρύτερος, αφού μπορεί να συμπεριλαμβάνει στο νόημά του οποιαδήποτε ρύθμιση ή διαδικασία που έχει με κάποιον επίσημο τρόπο εγκαθιδρυθεί και καθιερωθεί, ακόμα και αν δεν έχει σαφή οργανωτική δομή ούτε τα στοιχεία ή τα μέσα συγκρότησης και λειτουργίας ενός οργανισμού. Για την ιστορική εξέλιξη και τον τρόπο ίδρυσης των διεθνών οργανισμών, βλ. Χριστοδουλίδης (1984: κεφ. 4), Νάσκου-Περράκη (2002: 31-45) και Ρούκουνας (2019: 483-

προς τη διεθνολογική ανάλυση των φαινομένων αυτών, καθώς δεν εντάσσεται επαρκώς στη μελέτη τους το γνωστικό πεδίο των διεθνών σχέσεων, δηλαδή κρίσιμα θέματα όπως η δομή του διεθνούς συστήματος, οι βασικοί παράγοντες που διαμορφώνουν τη διεθνή πολιτική, οι μηχανισμοί με τους οποίους τα διεθνή φαινόμενα αναπτύσσονται και επηρεάζουν το διεθνές περιβάλλον, η φύση και ο τρόπος λειτουργίας των διακυβερνητικών θεσμών. Η εν θέματι έρευνα των διεθνικών φαινομένων, επιδιώκοντας να συμβάλλει στον περιορισμό του παραπάνω ελλείμματος, έχει ως σημείο αναφοράς τις διεθνείς σχέσεις και ειδικότερα τη διεθνή πολιτική, όπως αυτή εκδηλώνεται στο διεθνές σύστημα⁸, η οποία περιλαμβάνει και τη λειτουργία των διακυβερνητικών θεσμών στον διεθνή χώρο.

Ως βασική περίπτωση προς ανάλυση τίθεται το διεθνικό⁹ οργανωμένο έγκλημα¹⁰. Πρόκειται για ένα φαινόμενο το οποίο παρουσιάζει ιδιαίτερη και ολοένα αυξανόμενη

495). Σχετικά με την αναγωγή των διεθνών οργανισμών στον Θουκυδίδη και την περιγραφή του για την Αθηναϊκή Συμμαχία, βλ. Χριστοδουλίδης (1984: 23).

⁸ Οι «διεθνείς σχέσεις» είναι ένα ευρύ ερευνητικό πεδίο που αφορά τις αλληλεπιδράσεις μεταξύ των διάφορων μονάδων που συγκροτούν το διεθνές σύστημα. Δεδομένου ότι το διεθνές σύστημα είναι οργανωμένο στο σύνολό του σε ανεξάρτητες πολιτειακές μονάδες που ασκούν κυριαρχία στο εσωτερικό τους, δηλαδή σε κράτη, οι «διεθνείς σχέσεις» ως ερευνητικό πεδίο αφορούν κυρίως τις σχέσεις και τις αλληλεπιδράσεις μεταξύ κρατών, αλλά παράλληλα εμπεριέχουν και τη μελέτη οποιουδήποτε άλλου παράγοντα που εμφανίζει κάποια σημασία ή επιρροή σε διεθνές επίπεδο. Η «διεθνής πολιτική» ως ερευνητικό πεδίο είναι σχεδόν ταυτόσημη με τις «διεθνείς σχέσεις», αλλά υποδηλώνει, λόγω του όρου «πολιτική», μία έμφαση στις συγκεκριμένες διεθνείς επιλογές, δράσεις και συμπεριφορές των μονάδων του συστήματος. Σχετικά με τον προβληματισμό για το κατά πόσο ο ερευνητικός κλάδος των «διεθνών σχέσεων» αποτελεί ή όχι «επιστήμη», υπό την έννοια της επιστήμης ως πειθαρχημένης, συστηματικής και αντικειμενικής παρατήρησης των φαινομένων, και τον χαρακτηρισμό του κλάδου ως «οιονεί επιστήμη» εφόσον συγκριθεί με τις θετικές επιστήμες, καθώς το αντικείμενό του δεν προσφέρεται για πειραματικές επαληθεύσεις που να οδηγούν στο ίδιο ποσοστό βεβαιότητας και ακρίβειας όπως στις θετικές επιστήμες, βλ. Κουσκουβέλης (2007: 30-32).

⁹ Συχνά στη βιβλιογραφία που αφορά το οργανωμένο έγκλημα στον διεθνή χώρο απαντώνται, πέρα από τον προσδιορισμό «διεθνικό» (transnational), και οι προσδιορισμοί «υπερεθνικό» (supranational), «διασυνοριακό» (cross-border) και «διακρατικό» (interstate). Ορισμένοι μάλιστα συγγραφείς, στην ελληνική βιβλιογραφία, αποδίδουν τον προσδιορισμό «transnational» ως «υπερεθνικό» ή ακόμα και ως «διακρατικό». Χωρίς προσήλωση στην τυπολατρία, οι ορθότεροι προσδιορισμοί για ένα φαινόμενο ή έναν δρώντα που διαπερνά με τη δραστηριότητά του τα σύνορα κρατών, είναι οι «διεθνικός» και «διασυνοριακός». Οι προσδιορισμοί αυτοί χρησιμοποιούνται στην παρούσα έρευνα ως ταυτόσημοι, αν και η

σημασία στον διεθνή χώρο και τη διεθνή πολιτική, απασχολώντας τόσο τα περισσότερα κράτη όσο και τους βασικότερους διακυβερνητικούς θεσμούς. Ενώ έχουν υπάρξει μέχρι σήμερα αρκετές καταγραφές των τρόπων με τους οποίους εκδηλώνεται και δραστηριοποιείται στο διεθνές περιβάλλον, εντούτοις, όπως συμβαίνει και με τα άλλα διεθνικά φαινόμενα, λείπουν οι προσπάθειες συγκροτημένης ερμηνείας του υπό το γενικό πρίσμα των διεθνών σχέσεων, της διεθνούς πολιτικής και της λειτουργίας των διακυβερνητικών θεσμών. Η μελέτη συνεπώς εστιάζει στον εντοπισμό και την εξήγηση των τρόπων με τους οποίους ένα διεθνικό φαινόμενο όπως το οργανωμένο έγκλημα εμφανίζεται και αναπτύσσεται στον διεθνή χώρο, συνδέεται με τα κράτη και τους διεθνείς θεσμούς και προκαλεί

έμφαση θα δοθεί στον πρώτο, καθώς ο προσδιορισμός «διασυνοριακός» μπορεί ενίοτε να εκληφθεί (εσφαλμένα) ότι αφορά μόνο τις δραστηριότητες που διεξάγονται κατά μήκος των συνοριακών περιοχών και όχι γενικά τις δραστηριότητες που διαπερνούν τα κρατικά σύνορα και εκδηλώνονται σε οποιοδήποτε σημείο περισσότερων του ενός κρατών. Όσον αφορά τον προσδιορισμό «υπερεθνικός», η χρήση του αποφεύγεται, καθώς παραπέμπει σε κάτι που βρίσκεται «πάνω» και «υπέρ» από τα έθνη-κράτη, γεγονός που μπορεί να δημιουργήσει συνειρμούς ότι υφίσταται μια ενιαία εθνική-κρατική βάση επί της οποίας στηρίζεται ή κυριαρχεί το αντικείμενο του προσδιορισμού «υπερεθνικός». Επειδή όμως αφενός μια τέτοια βάση δεν είναι καθόλου βέβαιο ότι υφίσταται - ούτε οι συγγραφείς που χρησιμοποιούν τον εν λόγω προσδιορισμό συνηθίζουν να την επικαλούνται - και αφετέρου η έρευνα αναφέρεται, όπως και η πλειονότητα των συναφών μελετών, σε παράγοντες που διαπερνούν διαφορετικά κρατικά σύνορα και δεν στηρίζονται ή κυριαρχούν πάνω σε κάποιον ενιαίο χώρο, ο προσδιορισμός αυτός μπορεί να προκαλέσει περιττές παρερμηνείες και συγχύσεις. Τέλος, όσον αφορά τον προσδιορισμό «διακρατικός», η χρήση του δεν είναι ορθή, καθώς, όπως και ο προσδιορισμός «διεθνής», αναφέρεται συνηθέστατα σε κάτι που αναπτύσσεται μεταξύ επίσημων κρατικών δομών και θεσμών, και συνακόλουθα μπορεί να οδηγήσει στην ανακριβή και παραπλανητική εντύπωση ότι μη κρατικά φαινόμενα όπως το οργανωμένο έγκλημα είναι μέρος των επίσημων σχέσεων και αλληλεπιδράσεων μεταξύ των κρατών.

¹⁰ Το οργανωμένο έγκλημα στον διεθνή χώρο έχει απασχολήσει περιορισμένα την ελληνική βιβλιογραφία - βλ. κυρίως το έργο *Ζητήματα Ασφάλειας στη Νέα Τάξη Πραγμάτων* (1999α) της Μαίρης Μπόση, το οποίο πραγματεύεται και την περίπτωση της διεθνικής τρομοκρατίας, στο πλαίσιο των ζητημάτων ασφάλειας που προκύπτουν παγκοσμίως από τα διεθνικά φαινόμενα. Από τις πιο πρόσφατες μελέτες, εκτεταμένες και αναλυτικές αναφορές στη διεθνική εγκληματική δραστηριότητα, με ορισμένες σημαντικές παρατηρήσεις που συνδέονται με τη διεθνή πολιτική, περιέχονται στο *Οργανωμένο Έγκλημα* (2012) της Φωτεινής Ριζάβα. Στην ξενόγλωσση βιβλιογραφία υφίσταται πολύ μεγαλύτερης έκτασης ενασχόληση με το οργανωμένο έγκλημα, με πλήθος κειμένων που καταγράφουν τις διεθνικές του δραστηριότητες.

ορισμένες συνέπειες. Μια τέτοια προσπάθεια δεν μπορεί να καταστεί λυσιτελής μέσω απλής καταγραφής και περιγραφικών αφηγήσεων, αλλά απαιτεί την προσήλωση στην αναζήτηση αιτιωδών σχέσεων, δηλαδή των διαδικασιών εκείνων που μπορούν να καταδείξουν πώς από συγκεκριμένες αιτίες προκύπτουν συγκεκριμένα αποτελέσματα. Αυτή η αναζήτηση σχέσεων αιτίας - αποτελέσματος κατά τη μελέτη ενός διεθνικού φαινομένου, αποσκοπεί στο να οδηγήσει στη θετική συμβολή της έρευνας στον χώρο του διεθνολογικού προβληματισμού και της ενασχόλησης με το πεδίο των διεθνών σχέσεων, τόσο από θεωρητική όσο και από πρακτική σκοπιά. Για την επίτευξη του σκοπού αυτού επιλέγεται η περιπτωσιολογική διερεύνηση μίας σημαντικής έκφανσης του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος, αυτή της παράνομης διακίνησης ανθρώπων από το βαλκανικό και το τουρκικό οργανωμένο έγκλημα κατά τη χρονική περίοδο από το 1990 και μετά, η οποία σχετίζεται άμεσα με την ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων και της Εγγύς Ανατολής.

2. Η δομή της έρευνας.

Στο πρώτο μέρος της μελέτης περιλαμβάνονται η ερευνητική μεθοδολογία, ο προσδιορισμός του θέματος¹¹, η παρουσίαση του θεωρητικού πλαισίου της έρευνας¹² και οι βασικές υποθέσεις εργασίας¹³. Πιο συγκεκριμένα, αφού παρουσιαστεί

¹¹ Ο οποίος περιλαμβάνει τόσο τον ορισμό όσο και τη σημασία του ερευνώμενου θέματος.

¹² Και ειδικότερα των κυριότερων θεωρητικών διεθνολογικών προσεγγίσεων. Οι θεωρητικές προσεγγίσεις στον τομέα των διεθνών σχέσεων μπορούν να διακριθούν σε «θεωρήσεις», δηλαδή σε σύνολα αξιωμάτων που εκφράζουν δογματικά κάποιες αντιλήψεις για τα διεθνή ζητήματα και λόγω του δογματικού τους χαρακτήρα δεν μπορούν να υπαχθούν στο κριτήριο του να επαληθευτούν ή να διαψευστούν από την εμπειρική έρευνα, και σε «θεωρίες», δηλαδή σε ερμηνείες των διεθνών ζητημάτων οι οποίες στηρίζονται στις «θεωρήσεις» αλλά μπορούν να υποβληθούν σε εμπειρικό έλεγχο για να κριθεί η εγκυρότητά τους (Κουσκουβέλης 2007: 57-58). Στην παρούσα μελέτη η αναφορά γίνεται σε διεθνολογικές «θεωρίες». Κάθε τέτοια «θεωρία» που αναφέρεται εκκινά από μια αξιωματική κατασκευή δογματικού χαρακτήρα, δηλαδή από μια αντίστοιχη «θεώρηση», η οποία ως τέτοια δεν υπόκειται αυτοτελώς σε εμπειρικό έλεγχο με βάση τη διεθνή πραγματικότητα. Επιλέγεται όμως η αναφορά σε «θεωρίες» και όχι σε «θεωρήσεις», καθώς οι διάφορες διεθνολογικές προσεγγίσεις ενδιαφέρουν εδώ κατά το μέρος τους εκείνο που μπορεί να ελεχθεί με βάση τα πραγματικά δεδομένα και άρα να υπαχθεί σε εμπειρικό έλεγχο, στον βαθμό βέβαια που κάτι τέτοιο είναι εφικτό σε ένα θεωρητικό ερευνητικό πεδίο όπως αυτό των διεθνών σχέσεων.

¹³ Ως υποθέσεις εργασίας νοούνται οι γενικές θεωρητικές κατασκευές που στηρίζονται σε κάποιες υποτιθέμενες αιτιώδεις σχέσεις, ως προς την ύπαρξη των οποίων αναζητάται η επαλήθευση ή η διάψευση μέσω της δεδομένης περιπτωσιολογικής διερεύνησης που έχει επιλεχθεί. Οι αιτιώδεις σχέσεις της κάθε υπόθεσης συνδέονται τόσο με το θεωρητικό πλαίσιο

συνοπτικά η ακολουθούμενη μεθοδολογία, διατυπώνεται ο ορισμός του θέματος της έρευνας και αναλύεται η σημασία του. Στο πλαίσιο αυτό, γίνεται αναφορά στον ορισμό και τη σημασία των διεθνικών φαινομένων εν γένει, του οργανωμένου εγκλήματος ως διεθνικού φαινομένου, καθώς και της επιμέρους εκδήλωσης του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος που έχει επιλεγεί ως ειδική περίπτωση προς μελέτη. Στη συνέχεια, παρουσιάζεται το θεωρητικό πλαίσιο βάσει του οποίου σχηματίζονται οι υποθέσεις εργασίας της έρευνας και ειδικότερα παρατίθενται τα βασικά σημεία των κυριότερων θεωρητικών προσεγγίσεων της διεθνούς πολιτικής, συμπεριλαμβανομένης της κριτικής και συγκριτικής αποτίμησής τους. Τέλος, με βάση τις διαπιστώσεις στις οποίες οδηγούν η παράθεση και η αποτίμηση του θεωρητικού πλαισίου, διατυπώνονται οι τέσσερις βασικές υποθέσεις εργασίας της έρευνας, που αποτελούν τον οδηγό τόσο για την κατεύθυνση της περιπτωσιολογικής διερεύνησης όσο και για την εξαγωγή συμπερασμάτων με θεωρητική και πρακτική σημασία.

Ακολουθεί το δεύτερο μέρος, το οποίο αφορά την περιπτωσιολογική διερεύνηση, ενώ το τρίτο και τελευταίο μέρος αφορά τη συνθετική αποτίμηση των ευρημάτων της μελέτης. Ειδικότερα, το δεύτερο μέρος αφορά την ανάλυση της έκφανσης του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος που έχει επιλεγεί ως ειδική περίπτωση και εστιάζει συγκεκριμένα στη μελέτη της παράνομης διακίνησης ανθρώπων από το βαλκανικό και το τουρκικό οργανωμένο έγκλημα κατά τη χρονική περίοδο από το 1990 και μετά. Το μέρος αυτό ακολουθεί ως προς τη δομή του τη λογική των υποθέσεων εργασίας που διατυπώνονται στο πρώτο μέρος, προκειμένου να μπορεί να ελεγχθεί, με βάση τα σαφή δεδομένα που προκύπτουν ανά περίπτωση, η βασιμότητα των συγκεκριμένων υποθέσεων και μέσω αυτής η εγκυρότητα των θεωρητικών σχημάτων βάσει των οποίων έχουν διατυπωθεί οι υποθέσεις αυτές.

των διεθνών σχέσεων και της διεθνούς πολιτικής όσο και με πραγματικά γεγονότα, καθώς η επαλήθευση ή η διάψευση της ύπαρξής τους σχετίζονται αντίστοιχα με την επιβεβαίωση ή την απόρριψη συγκεκριμένων διεθνολογικών παραδοχών, αλλά και με την εξαγωγή συμπερασμάτων που μπορεί να έχουν ιδιαίτερη πρακτική σημασία. Υπό αυτήν την έννοια, οι υποθέσεις εργασίας της μελέτης αποτελούν γενικές προτάσεις που διατυπώνονται με βάση το διεθνολογικό θεωρητικό πλαίσιο, υποθέτουν ότι υπάρχουν αιτιώδεις σχέσεις μεταξύ των παραγόντων που ορίζουν ως αίτια και αιτιατά (δηλαδή σχέσεις που οδηγούν από ένα συγκεκριμένο αίτιο σε ένα συγκεκριμένο αποτέλεσμα), συνιστούν τον οδηγό για την επαλήθευση ή τη διάψευση της ύπαρξης αυτών των αιτιωδών σχέσεων μέσω της περιπτωσιολογικής έρευνας και καταλήγουν σε διαπιστώσεις που αφορούν τόσο την επιβεβαίωση ή την απόρριψη θεωρητικών διεθνολογικών σχημάτων όσο και ζητήματα πρακτικής υφής και σημασίας.

Συνακόλουθα, το δεύτερο μέρος εστιάζει στη μελέτη της προαναφερθείσας διεθνικής εγκληματικής δράσης της παράνομης διακίνησης ανθρώπων, περιλαμβάνοντας την ανάλυση των εξής ζητημάτων: α) της ανάπτυξης και της εξέλιξης της δράσης αυτής, β) της σχέσης της με την πολιτική που ασκούν τα κράτη και τη λειτουργία των κυριότερων διακυβερνητικών θεσμών στην ευρύτερη περιοχή, γ) των συνεπειών που προκαλεί διεθνώς ως προς τα κράτη, τους διακυβερνητικούς θεσμούς και τη διεθνή ασφάλεια, δ) της αντιμετώπισής της στο πλαίσιο των κυριότερων διακυβερνητικών θεσμών και τα αποτελέσματα αυτής, ε) των τρόπων με τους οποίους περιορίζεται ή μπορεί να περιοριστεί από τα κράτη και τους διακυβερνητικούς θεσμούς, στ) των ευρημάτων και των διαπιστώσεων που προκύπτουν από το σύνολο των προηγούμενων σημείων. Τέλος, το τρίτο μέρος περιλαμβάνει τη σύνδεση με τις υποθέσεις εργασίας των ευρημάτων και των διαπιστώσεων που προκύπτουν, τον έλεγχο και τη συνολική αποτίμηση των υποθέσεων αυτών, καθώς και τη διατύπωση των τελικών διαπιστώσεων και συμπερασμάτων, τόσο με αμιγώς θεωρητικό περιεχόμενο όσο και με πρακτικό προσανατολισμό.

3. Η μεθοδολογία της έρευνας.

Πριν αναπτυχθούν τα όσα αφορούν τον ορισμό και τη σημασία του θέματος της μελέτης, αλλά και πριν υπάρξει η παρουσίαση και η αποτίμηση του διεθνολογικού θεωρητικού πλαισίου εντός του οποίου κινείται κάθε έρευνα που φιλοδοξεί να εστιάσει σε σημαντικά, τόσο από θεωρητική όσο και από πρακτική σκοπιά, ζητήματα της διεθνούς πολιτικής, παρατίθεται συνοπτικά η μεθοδολογία¹⁴ που ακολουθείται ως προς τη μελέτη των διεθνικών φαινομένων, με βάση την περίπτωση του οργανωμένου εγκλήματος και της ειδικότερης πτυχής της παράνομης διακίνησης ανθρώπων. Σε πρώτο στάδιο, έχοντας υπόψη το θεωρητικό πλαίσιο που παρουσιάζεται στη συνέχεια, διατυπώνονται ορισμένες βασικές υποθέσεις εργασίας που σχετίζονται στενά με τις κύριες θεωρητικές προσεγγίσεις της διεθνούς πολιτικής. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με τα όσα προκύπτουν από την αποτίμηση κάθε θεωρίας ξεχωριστά αλλά και από τη συνολική συγκριτική αποτίμησή τους, επιλέγεται η διατύπωση των υποθέσεων εργασίας με βάση κυρίως τον νεορεαλισμό, ο οποίος

¹⁴ Όσον αφορά βέβαια τα όρια κάθε ερευνητικής μεθόδου, αξίζει προκαταρκτικά να παρατεθεί η σχετική διαπίστωση του Παναγιώτη Κονδύλη, η οποία αναδεικνύει τον υποκειμενισμό που εμφολωρεί αναγκαστικά σε οποιαδήποτε ερευνητική προσπάθεια, τουλάχιστον στον χώρο των κοινωνικών επιστημών: «Η αναγκαία σύνδεση κάθε μεθόδου με προκαταρκτικές αποφάσεις αναφερόμενες σε ζητήματα περιεχομένου έχει με τη σειρά της ως συνέπεια να επιβεβαιώνει η μέθοδος τα περιεχόμενα εκείνα, με τα οποία έχει συνδεθεί εξ αρχής» (Κονδύλης 1998: 59).

αποτελεί ένα θεωρητικό σχήμα που εντάσσεται στην κυρίαρχη στον χώρο των διεθνών σχέσεων ευρύτερη ρεαλιστική προσέγγιση και διαθέτει, όπως εξηγείται στη συνέχεια, αυξημένη αξιοπιστία με εμπειρική θεμελίωση¹⁵. Παράλληλα, για τη διατύπωση των υποθέσεων εργασίας λαμβάνονται επίσης υπόψη οι προσεγγίσεις εκείνες που δίνουν μεγαλύτερη έμφαση στη σημασία των διεθνικών φαινομένων καθώς και στον ρόλο των διακυβερνητικών θεσμών, χωρίς όμως να διολισθαίνουν εμφανώς σε προτάσεις πολιτικού χαρακτήρα¹⁶. Εξάγοντας συνεπώς τις υποθέσεις εργασίας με βάση τις συγκεκριμένες θεωρητικές προσεγγίσεις, είναι εφικτό αφενός να ελεγχθεί η ισχύς των θεωριών αυτών ως προς την υπό μελέτη περίπτωση¹⁷ και αφετέρου να υπάρξουν σαφή συμπεράσματα για το ερευνώμενο ζήτημα, τόσο θεωρητικής όσο και πρακτικής υφής και σημασίας. Επιπρόσθετα, για τον σκοπό αυτόν, καταρτίζονται οι υποθέσεις εργασίας ως αιτιώδη σχήματα, που διακρίνουν αίτια-ανεξάρτητες μεταβλητές και αποτελέσματα-εξαρτημένες μεταβλητές, επιχειρώντας να παρουσιαστεί η διαδικασία μέσω της οποίας τα πρώτα οδηγούν στα δεύτερα.

Περαιτέρω, έχοντας ως αφετηρία και οδηγό τις υποθέσεις εργασίας, διενεργείται η περιπτωσιολογική διερεύνηση του οργανωμένου εγκλήματος ως διεθνικού φαινομένου και ειδικότερα μίας ιδιαίτερα σημαντικής πτυχής της διεθνικής του δραστηριοποίησης, αυτής της παράνομης διακίνησης ανθρώπων από το βαλκανικό και το τουρκικό οργανωμένο έγκλημα. Στο πλαίσιο αυτό, προκειμένου να διαπιστωθεί το πώς εμφανίζεται και αναπτύσσεται η εν λόγω διεθνική εγκληματική δράση αλλά και ποιές συνέπειες έχει στη σφαίρα της διεθνούς πολιτικής, χρησιμοποιείται η μέθοδος της διερεύνησης αιτιώδους διαδικασίας. Η μέθοδος αυτή αφορά τη διερεύνηση του τρόπου με τον οποίο κάποιες αρχικές συνθήκες μετατρέπονται σε συγκεκριμένα αποτελέσματα και περιλαμβάνει τη μελέτη δεδομένων περιπτώσεων

¹⁵ Για το περιεχόμενο τόσο του νεορεαλισμού όσο και των λοιπών βασικών θεωρητικών προσεγγίσεων της διεθνούς πολιτικής, βλ. στη συνέχεια στο σχετικό κεφάλαιο 6 του παρόντος μέρους.

¹⁶ Δηλαδή ο νεοφιλελευθερισμός και η προσέγγιση της διεθνούς κοινωνίας, σε αντιδιαστολή με τον μαρξισμό και τις λεγόμενες μεταθετικιστικές προσεγγίσεις. Βλ. σχετικά κεφάλαιο 6, στα αντίστοιχα υποκεφάλαια.

¹⁷ Για τα στάδια ελέγχου μιας θεωρίας μέσω περιπτωσιολογικής έρευνας, που περιλαμβάνουν τη διατύπωση της θεωρίας, την παράθεση του τι θα πρέπει να παρατηρηθεί ανάλογα με το αν η θεωρία είναι έγκυρη ή αβάσιμη, και τη διερεύνηση της περίπτωσης αναζητώντας το αν αυτά που παρατηρούνται συμπίπτουν με αυτά που αναμενόταν να παρατηρηθούν με βάση τις παραδοχές της θεωρίας, βλ. Van Evera (2005: 97.)

και των παρατηρήσεων που συνάγονται από αυτές, αφενός για να προκύψει η αιτιώδης αλληλουχία μέσω της οποίας οι αρχικές συνθήκες μιας περίπτωσης καταλήγουν στα αποτελέσματά της, και αφετέρου για να ελεγχθεί ως προς τη βασιμότητά της η αιτιώδης λογική μιας θεωρίας ή ακόμα και για να σχηματιστεί ένα θεωρητικό σχήμα με τέτοια λογική¹⁸. Λαμβάνοντας συνεπώς ως βάση τη συγκεκριμένη μεθοδολογική προσέγγιση, σκοπός είναι να εντοπιστεί και να εξηγηθεί ο τρόπος με τον οποίον εμφανίζεται στο διεθνές πεδίο η υπό μελέτη διεθνική δράση του οργανωμένου εγκλήματος, αλλά και να διακριβωθούν η σημασία και οι συνέπειές της στον χώρο της διεθνούς πολιτικής. Ακολουθώντας αυτά τα βήματα, καθίσταται εφικτό να εξαχθούν σαφή συμπεράσματα για το οργανωμένο έγκλημα ως διεθνικό φαινόμενο αλλά και να υπάρξουν ευρύτερες διαπιστώσεις για τα φαινόμενα αυτά εν γένει, ελέγχοντας παράλληλα ως προς το ερευνώμενο ζήτημα, μέσω των υποθέσεων εργασίας, τα κυριότερα διεθνολογικά θεωρητικά σχήματα.

4. Ο ορισμός του θέματος.

4.1. Τα διεθνικά φαινόμενα ως αντικείμενο μελέτης και ο συναφής θεωρητικός προβληματισμός στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής.

Αρχικά, είναι απαραίτητο να οριστεί το ευρύτερο αντικείμενο της μελέτης και δη τα «διεθνικά φαινόμενα». Πρόκειται για φαινόμενα, δηλαδή για εκδηλώσεις που γίνονται αντιληπτές στον εξωτερικό κόσμο, τα οποία εμφανίζονται στο έδαφος περισσοτέρων του ενός κρατών, διαπερνούν τα καθορισμένα εθνικά - κρατικά σύνορα και δεν υπάγονται ή υπάγονται μόνο εν μέρει στον έλεγχο των κρατών. Συνακόλουθα, είναι φαινόμενα που έχουν διεθνή και ειδικότερα διεθνικό χαρακτήρα, αφού εμφανίζονται σε περισσότερα του ενός κράτη παρακάμπτοντας τους συνοριακούς περιορισμούς και τους ελέγχους των κρατικών μηχανισμών (Τσιριγώτης 2013: 45). Τα φαινόμενα αυτά δεν αποτελούν, τουλάχιστον όχι άμεσα ή επίσημα, εκδηλώσεις των θεσμικών φορέων και δομών εξουσίας των κρατών, αλλά εμφανίζονται και αναπτύσσονται στηριζόμενα κυρίως σε μη κρατικούς, ιδιωτικούς παράγοντες. Το τελευταίο στοιχείο τα διακρίνει από τα «διεθνή» ή, με άλλη διατύπωση, «διακρατικά» φαινόμενα, τα οποία αφορούν τις αλληλεπιδράσεις και τις ενέργειες των επίσημων θεσμικών φορέων και δομών εξουσίας των κρατών. Όπως προκύπτει από την παραπάνω περιγραφή, τα βασικά στοιχεία που προσδιορίζουν ένα διεθνικό φαινόμενο είναι τα ακόλουθα: πρόκειται για ένα φαινόμενο που α) εκδηλώνεται και αναπτύσσεται με

¹⁸ Για την ερευνητική μέθοδο της διερεύνησης αιτιωδών διαδικασιών μέσω της μελέτης συγκεκριμένων περιπτώσεων, αλλά και τη σημασία της ως προς τον έλεγχο αλλά και τη δημιουργία θεωριών, βλ. αναλυτικά Van Evera (2005: 90, 94, 97, 108, 110, 111, 115, 118).

βάση τη δραστηριοποίηση μη κρατικών παραγόντων, β) εμφανίζεται στην επικράτεια περισσότερων του ενός κρατών, γ) διαπερνά με τη δραστηριότητά του τα καθορισμένα κρατικά σύνορα, δ) δεν ελέγχεται ή ελέγχεται μόνο εν μέρει από τις επίσημες δομές εξουσίας των κρατών.

Αντικείμενο της έρευνας είναι η μελέτη των διεθνικών φαινομένων με βάση τη διεθνή πολιτική και τη λειτουργία των διακυβερνητικών θεσμών. Συνεπώς, τα κύρια ζητήματα που εξετάζονται και αναλύονται σχετικά με τα διεθνή φαινόμενα είναι τα εξής: α) πώς εμφανίζονται και αναπτύσσονται στον διεθνή χώρο, β) πώς σχετίζονται με τα κράτη, δηλαδή τις βασικές μονάδες συγκρότησης του διεθνούς συστήματος, και την πολιτική που αυτά ασκούν σε διεθνές επίπεδο¹⁹, καθώς και με τη λειτουργία των κυριότερων διακυβερνητικών θεσμών, γ) ποιές συνέπειες προκύπτουν στο διεθνές σύστημα ως προς τα κράτη, τους διακυβερνητικούς θεσμούς και τη διεθνή ασφάλεια από τις εκδηλώσεις τους, δ) πώς αντιμετωπίζονται στο πλαίσιο των διακυβερνητικών θεσμών και τα αποτελέσματα της αντιμετώπισης αυτής, ε) πώς περιορίζονται ή μπορούν να περιοριστούν εκείνες οι συνέπειες των εκδηλώσεών τους που θεωρούνται δυσμενείς από τα κράτη και τους διακυβερνητικούς θεσμούς, στ) ποιά είναι η γενικότερη σημασία τους στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής, ζ) πώς συνδέονται ως προς την κατανόηση και την ερμηνεία τους με τις βασικές θεωρητικές προσεγγίσεις της διεθνούς πολιτικής.

Το κύριο σημείο που χρειάζεται να τονιστεί σχετικά με το υπό μελέτη ζήτημα, είναι ότι τα διεθνή φαινόμενα ερευνώνται από τη σκοπιά της διεθνούς πολιτικής. Συνεπώς, ο στόχος δεν είναι να παρατεθούν απλά πληροφορίες και στοιχεία για τις εκδηλώσεις

¹⁹ Το ζήτημα του κατά πόσο τα κράτη είναι οι κύριες και πιο σημαντικές μονάδες που συγκροτούν το διεθνές σύστημα, είναι τις τελευταίες δεκαετίες έντονα εριζόμενο στη βιβλιογραφία της μελέτης των διεθνών σχέσεων. Υποστηρίζεται δηλαδή και η θέση ότι μη κρατικοί παράγοντες, όπως για παράδειγμα πολυεθνικές εταιρίες ή διεθνείς μη κυβερνητικές οργανώσεις, έχουν πλέον αποκτήσει σημαντικότερο ρόλο από τα κράτη στο διεθνές περιβάλλον και αλλάζουν έτσι ριζικά τη φύση και τη λειτουργία του μέχρι πρότινος κρατοκεντρικού διεθνούς συστήματος. Αυτό το ζήτημα προφανώς απασχολεί την παρούσα μελέτη, κατά την ανάλυση των διεθνικών φαινομένων. Εισαγωγικά όμως, είναι απαραίτητο να επισημανθεί ότι μέχρι σήμερα το πεδίο των διεθνών σχέσεων συνεχίζει να γίνεται σχεδόν καθολικά αντιληπτό ως το πεδίο των σχέσεων και αλληλεπιδράσεων μεταξύ των κρατών, ενώ και η διεθνής πολιτική γίνεται στην ίδια έκταση αντιληπτή ως η πολιτική των κρατικών δρώντων στο διεθνές περιβάλλον. Συνακόλουθα, προκύπτει ότι είναι αναγκαίο ουσιαστικό μέρος της έρευνας να θέτει ως σημείο εκκίνησης και να αφορά την ανάλυση της σχέσης των διεθνικών φαινομένων με τα κράτη και την πολιτική τους στον διεθνή χώρο.

ενός ή περισσότερων διεθνικών φαινομένων, αλλά να αναζητηθούν τα αίτια και οι τρόποι εμφάνισης και ανάπτυξης των φαινομένων αυτών στον διεθνή χώρο, να εξετασθεί η σχέση τους με τα κράτη και τους διακυβερνητικούς θεσμούς και να αναλυθεί η σημασία τους στο διεθνές σύστημα. Συνακόλουθα, στόχος είναι να μελετηθούν παράγοντες που διαπερνούν τα κρατικά σύνορα και δεν ελέγχονται ή ελέγχονται μόνο εν μέρει από τα κράτη, αναζητώντας τη σχέση τους με την πολιτική των κρατών στο διεθνές σύστημα καθώς και με τους θεσμούς που δημιουργούν τα κράτη σε διεθνές επίπεδο. Υπό αυτό το πρίσμα, η έμφαση δίνεται στην αναζήτηση και την ανάλυση αιτιωδών σχέσεων και αλληλεπιδράσεων, ανάμεσα στη δομή του διεθνούς συστήματος, την πολιτική των κρατών διεθνώς, τη λειτουργία των διακυβερνητικών θεσμών και τα διεθνικά φαινόμενα. Ο θεματικός πυρήνας της έρευνας συνεπώς είναι η ερμηνεία, ανάλυση και κατανόηση των διεθνικών φαινομένων, ως συμβολή στον ευρύτερο προβληματισμό για τις διεθνείς σχέσεις και τη διεθνή πολιτική. Ως εκ τούτου, επιδιώκεται η διατύπωση γενικών θεωρητικών διαπιστώσεων σχετικά με τα εν λόγω φαινόμενα, όπως και συμπερασμάτων με πρακτική χρησιμότητα όσον αφορά την κατανόηση και την αντιμετώπισή τους από τα κράτη και τους διεθνείς οργανισμούς. Με βάση τα ανωτέρω εκτεθέντα, η παρούσα έρευνα αποσκοπεί στη δημιουργία ενός πλαισίου ερμηνείας, ανάλυσης και κατανόησης των διεθνικών φαινομένων, που να μπορεί να έχει αφενός μία γόνιμη συμβολή στη θεωρητική συζήτηση για τις διεθνείς σχέσεις και τη διεθνή πολιτική και αφετέρου κάποια απτή χρησιμότητα για τα κράτη και τους διακυβερνητικούς θεσμούς.

Προκειμένου να ακολουθηθούν αποτελεσματικά οι μόλις αναφερθέντες κύριοι θεματικοί άξονες, είναι αναγκαίο να εξεταστεί επαρκώς το γνωστικό κεκτημένο της μελέτης των διεθνών σχέσεων, δηλαδή το θεωρητικό πλαίσιο ερμηνείας, ανάλυσης και κατανόησης των διεθνών σχέσεων και της διεθνούς πολιτικής που έχουν ήδη διαμορφώσει οι μελετητές του διεθνολογικού κλάδου. Αυτό σημαίνει ότι οι ερευνητικές υποθέσεις και τα ευρήματα της μελέτης συσχετίζονται με τις μέχρι σήμερα γνωστές και πλέον διαδεδομένες θεωρίες για τις διεθνείς σχέσεις και τη διεθνή πολιτική. Αξίζει να σημειωθεί ότι η θεωρητική περιγραφή και ανάλυση των διεθνών σχέσεων δεν είναι απλά μια διανοητική άσκηση για την εφεύρεση τίτλων ή κατηγοριοποιήσεων και τη διατύπωση θεωρητικών σχημάτων χωρίς ουσιαστικό νόημα και περιεχόμενο²⁰. Αντιθέτως, είναι μια διεργασία η οποία, στην ιδανική της μορφή, θα πρέπει να

²⁰ Αν και συχνά οι θεωρητικές αναλύσεις στον διεθνολογικό τομέα διολισθαίνουν ή είναι εύκολο να διολισθηθούν σε δημιουργία κατηγοριοποιήσεων και διατύπωση περίτεχνων θεωρητικών σχημάτων άνευ ουσιαστικού νοήματος και περιεχομένου.

αποσκοπεί στη δημιουργία ενός πλαισίου δημιουργικής συζήτησης για την κατανόηση των γεγονότων που λαμβάνουν χώρα στις διεθνείς σχέσεις και τη διεθνή πολιτική, ακόμα και από κάποιον που δεν είναι εξειδικευμένος ούτε επιθυμεί να ειδικευτεί στα ζητήματα αυτά. Σύμφωνα με μια διαδεδομένη και ισχυρά υποστηριζόμενη άποψη, δεν μπορούν να προστεθούν πολλά στο γνωστικό και θεωρητικό υπόβαθρο για τις διεθνείς σχέσεις και τη διεθνή πολιτική που μας έχει προσφέρει ο Θουκυδίδης στην κλασική Ιστορία του για τον Πελοποννησιακό Πόλεμο ή ο Μακιαβέλι στον «Ηγεμόνα». Αυτό όμως που μπορεί κανείς να προσθέσει, σύμφωνα με την ίδια άποψη, είναι η επεξεργασία, η ανάλυση και ενδεχομένως η εκ νέου διατύπωση των θεμελιωδών θεωρητικών παραδοχών, στο πλαίσιο νέων περιπτώσιολογικών διερευνήσεων²¹. Με άλλα λόγια, η κλασική Γραμματεία έχει ήδη παράσχει μια επαρκή θεωρητική βάση για τη μελέτη των διεθνολογικών ζητημάτων, από την οποία μπορεί να αντλήσει ο σύγχρονος μελετητής και να τη χρησιμοποιήσει για να περιγράψει, να κατανοήσει, να ερμηνεύσει και να αναλύσει γεγονότα, καταστάσεις και φαινόμενα που απαντώνται στο σύγχρονο διεθνές σύστημα, διαμορφώνοντας το δικό του θεωρητικό ερμηνευτικό πλαίσιο, ανάλογα με το ιδιαίτερο θέμα της έρευνάς του.

Όσον αφορά ειδικότερα τα διεθνικά φαινόμενα, έχει υποστηριχθεί, στην ίδια λογική με την παραπάνω άποψη, ότι ανεξάρτητο γνωστικό και θεωρητικό πεδίο για τη μελέτη τους θα χρειαζόταν αν οι διεθνικές δυνάμεις αναπτυχθούν σε τέτοιο βαθμό ώστε να υποσκελίσουν την κυριαρχία των μεγάλων δυνάμεων και όχι μόνο την κυριαρχία μερικών μικρών κρατών (Waltz 1979: 94-95). Σύμφωνα με τη θέση αυτή, τα διεθνικά φαινόμενα έχουν αυξανόμενο ρόλο και σημασία στο διεθνές σύστημα, αλλά το κράτος συνεχίζει να αποτελεί τον κύριο δρώντα στη διεθνή πολιτική που καθορίζει τη

²¹ Όπως το θέτει χαρακτηριστικά ο Παναγιώτης Ήφαιστος (2000: 9, 15, 27): «...αυτό που θα διαφέρει ίσως θα είναι μόνο ο βαθμός εμβρίθειας και οξυδέρκειας με τον οποίο θα διατυπώνονται ξανά και ξανά οι εναλλακτικές θεωρήσεις και τα διλήμματα υπό το πρίσμα διαφορετικών περιπτώσιολογικών διερευνήσεων...τα «θεμελιώδη και ουσιώδη» (προβλήματα και διλήμματα των διακρατικών σχέσεων) βρίσκονται πάντα στην αιχμή της συζήτησης αυτών που ασχολούνται με την ουσία των διακρατικών σχέσεων. Αυτό που ποικίλλει είναι η εμβριθέστερη διερεύνησή τους, η επαναδιατύπωσή τους υπό το φως διαφορετικών περιπτώσιολογικών διερευνήσεων και η συγκριτική τους παρουσίαση στη βάση της μετεξέλιξης των ρευμάτων σκέψης και των επιστημονικών παραδειγμάτων...μια διεθνολογική ανάλυση είναι χρήσιμη, εάν, πέραντων απλών περιγραφών, επαυξάνει το θεωρητικό κεκτημένο με συγκριτική διερεύνηση των βασικών υποθέσεων της θεωρίας υπό το πρίσμα διαφορετικών περιπτώσεων - παραδειγμάτων».

συμπεριφορά των μη κρατικών παραγόντων διεθνικού χαρακτήρα και προσδιορίζει το εύρος της σημασίας τους (Πλατιάς 1995: 30). Με βάση το συγκεκριμένο σκεπτικό, τα διεθνικά φαινόμενα εντάσσονται στο ευρύτερο πεδίο της μελέτης των διεθνών σχέσεων και της διεθνούς πολιτικής, το οποίο αφορά κυρίως τα κράτη, τις συμπεριφορές τους στον διεθνή χώρο και τις μεταξύ τους σχέσεις. Η ένταξη των φαινομένων αυτών στο εν λόγω γνωστικό και ερευνητικό πεδίο αιτιολογείται με βάση τη δυνατότητα επιρροής τους στο διεθνές σύστημα. Συνακόλουθα, αφού εμπειρικά είναι μέχρι σήμερα αδύνατο ή αυθαίρετο να διαπιστώσει κανείς ότι ένας διεθνικός δρων²² ασκεί μεγαλύτερη επιρροή στο διεθνές σύστημα από αυτήν που ασκούν μεγάλες δυνάμεις όπως οι ΗΠΑ, η Κίνα και η Ρωσία, ή διακυβερνητικοί θεσμοί όπως ο ΟΗΕ, η ΕΕ και το ΝΑΤΟ, τα διεθνικά φαινόμενα μπορούν να αντιμετωπιστούν ως ένα επιμέρους θέμα προς μελέτη εντός του ήδη υπάρχοντος θεωρητικού και ερευνητικού πεδίου που αφορά τις διεθνείς σχέσεις και τη διεθνή πολιτική.

Από την άλλη πλευρά, πληθαίνουν οι φωνές τις τελευταίες δεκαετίες στον διεθνολογικό προβληματισμό, που επιχειρούν να τονίσουν ότι τα έθνη-κράτη χάνουν τον κυρίαρχο ρόλο τους²³, καθώς και ότι μη κρατικοί, διεθνικοί παράγοντες αποκτούν πλέον ολοένα μεγαλύτερη σημασία και παρέμβαση στο διεθνές σύστημα, γεγονός που αλλάζει τη φύση και κατ' επέκταση τον μέχρι σήμερα τρόπο μελέτης των διεθνών σχέσεων²⁴. Η λογική κατάληξη αυτής της άποψης οδηγεί προφανώς στο ότι θα

²² Όπως, για παράδειγμα, μια διεθνική τρομοκρατική οργάνωση.

²³ Για μια ιδιαίτερη κατατοπιστική παρουσίαση αλλά και κριτική ανάλυση τέτοιων απόψεων, βλ. Κοτζιάς (2004). Όπως τονίζει ο συγγραφέας σχετικά με τον ρόλο του κράτους στις μέρες μας (35, 69): «...η εμφάνιση νέων παικτών στην εξωτερική πολιτική καθώς και στο υπερεθνικό επίπεδο δεν σημαίνει απαραίτητα υποχώρηση του ρόλου του κράτους. Από κάποιες πλευρές μπορεί να σημαίνει κάτι τέτοιο. Από κάποιες άλλες, όμως, μπορεί να σημαίνει ότι το κράτος θέτει με ειδικό τρόπο και άλλους παίκτες σε κίνηση, διευρύνοντας μέσω αυτών τη χωρητικότητά του για την επίτευξη των στόχων που έχει θέσει και προωθεί...Το σίγουρο είναι ότι η σημασία της (εθνοκρατικής) κυριαρχίας βρίσκεται υπό αμφισβήτηση. Τίποτα, όμως, δεν δείχνει ότι βαίνει προς κατάργηση. Περισσότερο εκτιμούμε ότι βρίσκεται σε διαδικασία μετασχηματισμού και μετακίνησης». Αυτή η άποψη, όπως και άλλες για το ίδιο ζήτημα, συζητώνται διεξοδικά στη συνέχεια της μελέτης. Για την επιστημονική συζήτηση που έχει προκύψει σχετικά με τον μετασχηματισμό του κράτους και του ρόλου του, λόγω της διαρκώς αυξανόμενης αλληλεπίδρασης δημόσιων και ιδιωτικών δρώντων σε παγκόσμιο επίπεδο, βλ. επίσης Τζιφάκης (2014).

²⁴ Έτσι οι Keohane και Nye (1971b: 736), δύο από τους πιο επιφανείς αναλυτές της λεγόμενης «νεοφιλελεύθερης» σχολής σκέψης των διεθνών σχέσεων, διατύπωσαν ήδη από τη δεκαετία του 1970 την άποψη ότι το κρατοκεντρικό παράδειγμα, δηλαδή η θεωρητική

πρέπει να διαμορφωθεί ένα νέο θεωρητικό πεδίο μελέτης των διεθνών σχέσεων και της διεθνούς πολιτικής, πέραν του ήδη υπάρχοντος κλασικού γνωστικού υποβάθρου²⁵, το οποίο έχει ως βάση και θεωρεί ως κύριες μονάδες συγκρότησης του διεθνούς συστήματος τις ανεξάρτητες και κυρίαρχες πολιτειακές μονάδες²⁶, δηλαδή τα σημερινά έθνη-κράτη.

Όποια όμως από τις παραπάνω οπτικές και αν υιοθετήσει κανείς, και ανεξάρτητα από τη δυνατότητα εμπειρικής θεμελίωσης εκάστης εξ αυτών, το ζήτημα των διεθνικών φαινομένων τίθεται από όλες τις πλευρές με σημείο αναφοράς τα κράτη. Είτε υποστηρίζει κάποιος ότι οι κύριοι παράγοντες των διεθνών σχέσεων και της διεθνούς πολιτικής παραμένουν τα κράτη, είτε ότι μη κρατικοί, διεθνικοί παράγοντες έχουν αποκτήσει αυξημένη σημασία και παρέμβαση στο διεθνές σύστημα περιορίζοντας τον κυρίαρχο ρόλο των κρατών, το μέτρο σύγκρισης και το σημείο αναφοράς είναι κοινό: τα κράτη²⁷. Αν στραφεί μάλιστα η προσοχή προς το εμπειρικό

προσέγγιση που εστιάζει στον κυρίαρχο ρόλο του κράτους στη διεθνή πολιτική (και η οποία συνδέεται κυρίως με τη λεγόμενη «ρεαλιστική» σχολή σκέψης), παρέχει μια ανεπαρκή βάση για τη μελέτη του πεδίου των διεθνών σχέσεων. Όσον αφορά ειδικότερα τη διεθνολογική συζήτηση μεταξύ διαφορετικών σχολών σκέψης (πολιτικό ρεαλισμό και νεοφιλελευθερισμό) για τον ρόλο του κράτους, δηλαδή αν το κράτος αποτελεί τον κυριότερο παράγοντα στη διεθνή πολιτική ή αν έχουν αρχίσει να κυριαρχούν διεθνικοί δρώντες, βλ. Πλατιάς (1995: 27). Για την άποψη που εντάσσεται στη νεοφιλελεύθερη προσέγγιση των διεθνών σχέσεων και υποστηρίζει ότι το κράτος δεν αποτελεί πλέον τον πιο σημαντικό παράγοντα στη διεθνή πολιτική, καθώς τη βαρύνουσα σημασία έχουν οι διεθνικοί δρώντες, βλ. στο ίδιο (29). Οι θέσεις των βασικών διεθνολογικών προσεγγίσεων παρουσιάζονται πιο αναλυτικά στη συνέχεια.

²⁵ Σε αυτήν τη λογική, οι Keohane και Nye (1971a: 344-345) παρουσίασαν το δικό τους παράδειγμα «παγκόσμιας πολιτικής», στο οποίο δίνουν έμφαση και σε άλλους παράγοντες στη διεθνή πολιτική πέρα από τα κράτη, και ειδικότερα στους διεθνικούς δρώντες.

²⁶ Υπό την έννοια ότι ασκούν κοινωνικά νομιμοποιημένη κυριαρχία στο εσωτερικό τους και αξιώνουν τον απόλυτο σεβασμό αυτής της κυριαρχίας και άρα την ανεξαρτησία τους από τις άλλες πολιτειακές μονάδες. Για τη νομιμοποίηση της κυριαρχίας στο εσωτερικό των κρατών, τον ρόλο της ως βασική αρχή ρύθμισης των διακρατικών σχέσεων και τις διαφοροποιήσεις μεταξύ της ενδοκρατικής και διακρατικής τάξης πραγμάτων όσον αφορά την ύπαρξη νομιμοποιημένης εξουσίας, βλ. Ήφαιστος (2000: 68).

²⁷ Ακόμα και οι Keohane και Nye (1971a, b: 342-344, 741, 748) αναγνωρίζουν σε αρκετά σημεία, είτε άμεσα είτε έμμεσα, ότι τα κράτη και οι κυβερνήσεις τους ήταν και παραμένουν οι πιο σημαντικοί δρώντες στις παγκόσμιες υποθέσεις και τονίζουν ότι δεν επιχειρούν να αποδείξουν πως τα κράτη είναι απαρχαιωμένα. Το κατά πόσο αυτή η αναγνώριση έρχεται ή

πεδίο, η ύπαρξη αυτού του κοινού σημείου αναφοράς αιτιολογείται ευχερώς, καθώς το διεθνές σύστημα είναι οργανωμένο σε πλήθος ανεξάρτητων και κυρίαρχων κρατικών οντοτήτων, ο αριθμός των οποίων διαρκώς αυξάνεται. Εάν μη κρατικοί παράγοντες είχαν όντως, στην πράξη, υποκαταστήσει τα κράτη, ο κόσμος θα ήταν τελείως διαφορετικός και τίποτα από όσα είναι μέχρι σήμερα κοινή παραδοχή για τις διεθνείς σχέσεις δεν θα ίσχυε. Κάτι τέτοιο όμως δεν συμβαίνει και ως εκ τούτου το ύστατο κοινό σημείο αναφοράς όλων των διεθνολογικών αναλύσεων, ακόμα και των εκ διαμέτρου αντίθετων ως προς την κεντρική οπτική και τα συμπεράσματα, είναι τα κράτη²⁸.

Συνεπώς, το ήδη υπάρχον γνωστικό κεκτημένο για τις διεθνείς σχέσεις και τη διεθνή πολιτική, που εκκινά από τη διάρθρωση του διεθνούς συστήματος σε ξεχωριστές κρατικές οντότητες, με όλες τις σημαντικές προσπάθειες που το έχουν αναπτύξει και εμπλουτίσει μέχρι σήμερα, αποτελεί το θεωρητικό υπόβαθρο της παρούσας μελέτης, με βάση το οποίο εξετάζονται οι ερευνητικές υποθέσεις. Ο ευρύτερος στόχος είναι να διαμορφωθεί ένα πλαίσιο κατανόησης, ερμηνείας και ανάλυσης των διεθνικών φαινομένων, να συνδεθεί αυτό με τις κυριότερες και ήδη υπάρχουσες θεωρητικές προσεγγίσεις των διεθνών σχέσεων και της διεθνούς πολιτικής και να υπάρξουν διαπιστώσεις που να έχουν συμβολή τόσο στο θεωρητικό επίπεδο όσο και στην πρακτική ενασχόληση με τα διεθνικά φαινόμενα.

4.2. Το οργανωμένο έγκλημα ως διεθνικό φαινόμενο προς μελέτη.

Το διεθνικό φαινόμενο που ερευνάται αναλυτικά είναι το αυτό του οργανωμένου εγκλήματος. Ως «διεθνικό οργανωμένο έγκλημα» ορίζεται γενικά η οργανωμένη εγκληματική δραστηριότητα που λαμβάνει χώρα και έχει συνέπειες σε περισσότερα του ενός κράτη, παρακάμπτοντας τους συνοριακούς περιορισμούς και τους ελέγχους από τους μηχανισμούς των κρατών. Αυτή η δραστηριότητα μπορεί να έχει τη βάση της σε ένα κράτος και να εκδηλώνεται, διαπερνώντας τα σύνορα, και σε άλλα κράτη, ή να εκδηλώνεται παράλληλα σε διάφορες χώρες η χωρίς να έχει τον πυρήνα της λειτουργίας της σε κάποια συγκεκριμένη. Όσον αφορά ειδικότερα την έννοια του οργανωμένου εγκλήματος, κατά κοινή ομολογία των μελετητών που ασχολούνται με αυτό, δεν υπάρχει ένας καθολικά αποδεκτός ορισμός (Βουγιούκας 1999,

όχι σε αντίφαση με τη θέση των ίδιων μελετητών ότι η κρατοκεντρική προσέγγιση της διεθνούς πολιτικής είναι ανεπαρκής, εξετάζεται στη συνέχεια της έρευνας.

²⁸ Όπως επισημαίνουν οι Jackson και Sorensen (2006: 47), όλοι οι μελετητές λαμβάνουν το κράτος ως αφηρητά για οποιαδήποτε θεωρητική προσέγγιση, δηλαδή είναι σαφές ότι το κράτος και το διακρατικό σύστημα βρίσκονται στο επίκεντρο κάθε διεθνολογικής μελέτης.

Βαθρακοκοίλης 2001, Δημήτριντας 2002, Συμεωνίδου-Καστανίδου 2004, Συκιώτου 2008), ενώ περαιτέρω είναι δυσχερής η διάκρισή του από άλλες έννοιες που εμφανίζουν κάποιες ομοιότητες με αυτό, όπως η τρομοκρατία (Ριζόβα 2012). Από το πλήθος ορισμών που έχουν διατυπωθεί κατά καιρούς από τους οικείους ερευνητές αλλά και εντός του πλαισίου των σημαντικότερων διεθνών θεσμών²⁹, προκύπτουν ορισμένα κοινά στοιχεία που συγκροτούν την έννοια του οργανωμένου εγκλήματος, ως προς τα οποία υπάρχει ευρεία σύγκλιση απόψεων. Τα στοιχεία αυτά είναι η οργάνωση και η ιεραρχική δομή μιας ομάδας τριών ή περισσότερων ατόμων, ο σκοπός της ομάδας αυτής να διαπράττει εγκλήματα βαριάς μορφής, η διάρκεια της εγκληματικής ομάδας στον χρόνο, καθώς και το υλικό κέρδος ως θεμελιώδης στόχος³⁰. Στην παρούσα μελέτη, το οργανωμένο έγκλημα ορίζεται ως μία παράνομη δραστηριότητα που πραγματοποιείται από ομάδες ατόμων οι οποίες είναι οργανωμένες σε συγκεκριμένο ιεραρχικό πλαίσιο με διακριτούς ρόλους και κατανομή αρμοδιοτήτων μεταξύ των μελών τους, δραστηριοποιούνται για μη προκαθορισμένο χρονικό διάστημα, χρησιμοποιούν βία ή την απειλή χρήσης βίας ως κύριο μέσο για

²⁹ Ένας από τους βασικούς ορισμούς είναι αυτός που διατυπώθηκε στο πλαίσιο του ΟΗΕ, στη Σύμβαση κατά του Διεθνικού Οργανωμένου Εγκλήματος, σύμφωνα με τον οποίον ως οργανωμένη εγκληματική ομάδα νοείται «μία δομημένη ομάδα από τρία ή περισσότερα άτομα που συνεργάζονται για κάποιο χρονικό διάστημα με σκοπό να διαπράξουν ένα ή περισσότερα σοβαρά εγκλήματα, προκειμένου να αποκομίσουν, έμμεσα ή άμεσα, οικονομικό ή άλλο υλικό όφελος» (Vlassis 2002: 90, Συκιώτου 2008: 202, Ριζόβα 2012: 103-104). Για τη Σύμβαση του ΟΗΕ κατά του Διεθνικού Οργανωμένου Εγκλήματος (Σύμβαση του Παλέρμο) με τα πρόσθετα Πρωτόκολλα της κατά της παράνομης διακίνησης ανθρώπων με σκοπό την εκμετάλλευση, της παράνομης διακίνησης ανθρώπων με σκοπό τη μετανάστευση και της παράνομης κατασκευής και εμπορίας πυροβόλων όπλων και πυρομαχικών, βλ. UNODC (2004b). Υπάρχει επίσης ο ορισμός που διατυπώθηκε στο πλαίσιο της ΕΕ, στην Κοινή Δράση του 1998 (Συμβούλιο της ΕΕ 1998), κατά τον οποίον ως εγκληματική οργάνωση νοείται «η εγκαθιδρυμένη επί ένα χρονικό διάστημα και διαρθρωμένη οργάνωση περισσότερων των δύο προσώπων, που δρουν από κοινού προκειμένου να διαπράξουν αξιόποινες πράξεις που επισύρουν ποινή στερητική της ελευθερίας ή μέτρο ασφαλείας στερητικό της ελευθερίας μεγίστης διάρκειας τουλάχιστον τεσσάρων ετών, ή βαρύτερη ποινή, εφόσον οι εν λόγω αξιόποινες πράξεις αποτελούν αυτοσκοπό ή μέσον για τον προσπορισμό περιουσιακών ωφελημάτων και, ενδεχομένως, για τον αθέμιτο επηρεασμό της λειτουργίας δημόσιων αρχών».

³⁰ Δηλαδή η «επιχειρηματική» δομή της οργάνωσης με πρωταρχικό σκοπό το υλικό όφελος - Συμεωνίδου-Καστανίδου (2004: 196, 201). Σχετικά με το αναγκαίο της ένταξης στον ορισμό του οργανωμένου εγκλήματος του στοιχείου του σκοπού για την απόκτηση οικονομικού ή άλλου υλικού οφέλους, βλ. Καϊάφα-Γκμπάντι (2003: 543-544).

την επίτευξη των επιμέρους στόχων τους, έχουν ως βασικό σκοπό της δράσης τους την επίτευξη σημαντικού υλικού οφέλους για τα μέλη τους και διαπράττουν παράνομες πράξεις μεγάλης βαρύτητας προκειμένου να αποκομίσουν αυτό το υλικό όφελος.

Ανεξάρτητα από τις αποκλίσεις που παρατηρούνται μεταξύ των διαφόρων ορισμών του οργανωμένου εγκλήματος, τα βασικά σημεία που το προσδιορίζουν είναι: α) η ύπαρξη οργανωμένης ομάδας ατόμων, β) η ιεραρχία και η κατανομή αρμοδιοτήτων μεταξύ των μελών της ως τρόπος οργανωτικής συγκρότησης και δομής, γ) η διάρκεια αυτής της ομάδας στον χρόνο, δ) η χρήση της βίας ή της απειλής χρήσης βίας για την επίτευξη των στόχων της, ε) η αποκόμιση σημαντικού υλικού οφέλους ως κύριος σκοπός της, στ) η διάπραξη εγκλημάτων μεγάλης βαρύτητας για την εκπλήρωση του σκοπού της. Στο πλαίσιο αυτό, οι επιμέρους διαφοροποιήσεις που παρουσιάζουν οι ορισμοί που διατυπώνονται για το οργανωμένο έγκλημα δεν έχουν βαρύνουσα σημασία. Ομοίως, στερείται ιδιαίτερης σημασίας η αναζήτηση του πληρέστερου ή πλέον αντιπροσωπευτικού ορισμού για το οργανωμένο έγκλημα. Η ποικιλομορφία κάθε κοινωνικού φαινομένου, όπως είναι μεταξύ πολλών και το οργανωμένο έγκλημα, καθιστά στην πραγματικότητα αδύνατη τη διατύπωση ενός ορισμού που να μπορεί να συμπεριλάβει κάθε πιθανή εκδήλωση και εμφάνισή του στον εξωτερικό κόσμο. Το κρίσιμο σημείο λοιπόν, κατά τον προσδιορισμό μίας έννοιας ενός φαινομένου όπως το οργανωμένο έγκλημα, είναι η παράθεση και επαρκής περιγραφή των κύριων χαρακτηριστικών του, έτσι ώστε αφενός να γίνονται αντιληπτά τα βασικά στοιχεία που το συγκροτούν και αφετέρου να διακρίνεται σαφώς από άλλα φαινόμενα που εκδηλώνονται με παρόμοιους τρόπους.

Όσον αφορά ειδικότερα τη διάκριση του οργανωμένου εγκλήματος από φαινόμενα με παρόμοια χαρακτηριστικά, και προκειμένου να οριοθετηθεί επακριβώς το ζήτημα που έχει επιλεχθεί προς μελέτη χωρίς να δημιουργείται σύγχυση ή ασάφεια, επισημαίνεται ότι ένα σημαντικό φαινόμενο που εμφανίζει πολλά κοινά σημεία με το οργανωμένο έγκλημα είναι αυτό της τρομοκρατίας³¹. Η τρομοκρατία, όπως και το οργανωμένο έγκλημα, χαρακτηρίζεται από την ύπαρξη οργανωμένης ομάδας ατόμων με ιεραρχική δομή και κατανομή αρμοδιοτήτων μεταξύ των μελών της, η οποία διαρκεί στον χρόνο, χρησιμοποιεί βία ή την απειλή βίας για την επίτευξη των σκοπών της και

³¹ Για μια συνοπτική ιστορική επισκόπηση του φαινομένου της τρομοκρατίας, βλ. Κουμ (2010). Ως προς τον ορισμό της τρομοκρατίας και τις δυσκολίες που έχουν υπάρξει για την κατάληξη σε ένα κοινά αποδεκτό σχήμα, βλ. Παπακωνσταντής (2019: κεφ. 2).

διαπράττει παράνομες πράξεις μεγάλης βαρύτητας³². Το στοιχείο που την διαφοροποιεί ουσιαστικά από το οργανωμένο έγκλημα είναι αυτό του σκοπού, καθώς οι τρομοκρατικές ομάδες δεν έχουν ως κύριο στόχο την επίτευξη υλικού οφέλους αλλά την πραγματοποίηση διαφόρων πολιτικών ή θρησκευτικών επιδιώξεων³³. Με βάση το κριτήριο του σκοπού, η τρομοκρατία αποτελεί διαφορετικό φαινόμενο από το οργανωμένο έγκλημα και δεν θα πρέπει να συγχέεται με αυτό. Στην παρούσα μελέτη δεν εντάσσεται στην περιπτωσιολογική διερεύνηση η τρομοκρατία, αλλά μόνο το οργανωμένο έγκλημα³⁴. Περαιτέρω, η έρευνα εστιάζει στο οργανωμένο έγκλημα ως διεθνικό φαινόμενο, δηλαδή σε οργανωμένες εγκληματικές δραστηριότητες που διαπερνούν κρατικά σύνορα και εκδηλώνονται στο έδαφος περισσότερων του ενός

³² Οι παράνομες πράξεις των τρομοκρατικών ομάδων έχουν ως αντικείμενο συνήθως την πρόκληση σημαντικών υλικών φθορών καθώς και τη θανάτωση ανθρώπων, με τρόπο ώστε να δημιουργούν ευρεία αναστάτωση και να ενσπείρουν το στοιχείο της ανασφάλειας και του «τρόμου» σε συγκεκριμένες καθεστηκυίες δομές, κάτι που οδηγεί στον χαρακτηρισμό τους ως «τρομοκρατικών».

³³ Στην πραγματικότητα οι επιδιώξεις των τρομοκρατικών ομάδων είναι κυρίως πολιτικού χαρακτήρα, με την έννοια ότι στοχεύουν στην ανατροπή δεδομένων πολιτικών καταστάσεων ή καθεστώτων και την εγκαθίδρυση νέων. Οι θρησκευτικές επιδιώξεις αποτελούν έτσι ένα υποσύνολο των πολιτικών σκοπών, καθώς και αυτές συναρτώνται συνήθως με την ανατροπή πολιτικών συσχετισμών και τη δημιουργία νέων, ώστε να μπορούν να εκφραστούν οι όποιες θρησκευτικές αντιλήψεις σύμφωνα με τις επιθυμίες της ομάδας που επιχειρεί την ανατροπή. Στο παραπάνω γενικό πλαίσιο, η επίτευξη υλικού οφέλους δεν αποτελεί τον κύριο και απώτατο σκοπό των τρομοκρατικών ομάδων, αλλά ένα μέσο για την επίτευξη των πολιτικών στοχεύσεών τους, οι οποίες μπορεί να περιλαμβάνουν και επιδιώξεις με θρησκευτικό προσανατολισμό. Οι δυσκολίες πάντως που παρατηρούνται ως προς την εύρεση ενός κοινά αποδεκτού ορισμού για το οργανωμένο έγκλημα εμφανίζονται στον ίδιο ή και μεγαλύτερο βαθμό όσον αφορά τον ορισμό της τρομοκρατίας. Είναι χαρακτηριστικό ότι μια δράση που για πολλούς αποτελεί δικαιολογημένο απελευθερωτικό αγώνα ενός λαού, για άλλους συνιστά τρομοκρατική δράση. Για την έλλειψη ενός καθολικά αποδεκτού ορισμού για την τρομοκρατία, βλ. Μπόση (1996 και 2000) ενώ για τα εθνικοαπελευθερωτικά και επαναστατικά κινήματα που εμφανίστηκαν σε χώρες με αποικιοκρατική εξάρτηση και τον άμεσο χαρακτηρισμό τους ως «τρομοκρατικών» από τα κυρίαρχα αναπτυγμένα κράτη της εποχής, βλ. Μπόση (1996: 26-27). Το ουσιαστικό σημείο πάντως που ενδιαφέρει εδώ, είναι ότι ο κύριος σκοπός της τρομοκρατίας δεν είναι η επίτευξη υλικού οφέλους, γεγονός που τη διαφοροποιεί σαφώς από το οργανωμένο έγκλημα (Συμεωνίδου-Καστανίδου 2004: 201).

³⁴ Παραδείγματα βέβαια από τον χώρο της διεθνικής τρομοκρατίας μπορούν να χρησιμοποιηθούν κατά την ανάλυση σε γενικό επίπεδο των διεθνικών φαινομένων, καθώς η εν λόγω διεθνική δραστηριότητα εμφανίζει στις μέρες μας ιδιαίτερη εξάπλωση και επιρροή στο διεθνές σύστημα.

κρατών. Συνακόλουθα, δεν αποτελεί αντικείμενό της το οργανωμένο έγκλημα που περιορίζεται εντός των ορίων ενός κράτους, αλλά μόνο εκείνο που εμφανίζει διεθνικά χαρακτηριστικά.

4.3. Η περίπτωση της παράνομης διακίνησης ανθρώπων από το βαλκανικό και το τουρκικό οργανωμένο έγκλημα.

Προκειμένου να διακριθούν τα κρίσιμα στοιχεία που συνδέονται με το διεθνικό οργανωμένο έγκλημα και να μη υπάρξει διολίσθηση σε καταγραφές εγκυκλοπαιδικού χαρακτήρα, η μελέτη περιορίζεται σε μία από τις κυριότερες οργανωμένες εγκληματικές δραστηριότητες που διαπερνά τα κρατικά σύνορα και εμφανίζεται στην επικράτεια πολλών κρατών, η οποία πραγματοποιείται από οργανωμένες εγκληματικές ομάδες με σημαντική διεθνική δράση και παρουσία. Σε αυτό το πλαίσιο, εστιάζει στην παράνομη διακίνηση ανθρώπων³⁵ και ερευνά ως ειδικότερη εκδήλωση του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος τη διακίνηση που διενεργείται από το βαλκανικό και το τουρκικό οργανωμένο έγκλημα, κατά τη χρονική περίοδο από το 1990 και μετά. Η εν λόγω περίπτωση αναφέρεται στην παράνομη μεταφορά ανθρώπων διά μέσου κρατικών συνόρων, ανεξαρτήτως σκοπού και κατάληξης³⁶, η οποία συντονίζεται και πραγματοποιείται από εγκληματικές ομάδες που έχουν ως βάση και προέλευση την ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων και της Τουρκίας.

Η συγκεκριμένη αυτή έκφανση του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος μελετάται σε καθορισμένο χρονικό πλαίσιο και ειδικότερα από το έτος 1990 και μετά. Ως χρονική αφετηρία της μελέτης τίθεται ένα σημείο κατά το οποίο σημειώθηκαν σημαντικές αλλαγές στο διεθνές σύστημα οι οποίες καθόρισαν τη σημερινή δομή του, με τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, δηλαδή την κατάρρευση ενός εκ των δύο μεγάλων πόλων του διεθνούς συστήματος, και το τέλος του Ψυχρού Πολέμου. Το χρονικό αυτό σημείο, λόγω της σημασίας των εξελίξεων που έλαβαν χώρα στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής, θεωρείται από πολλούς μελετητές ως κομβικό για την αλματώδη ανάπτυξη και εξάπλωση διεθνικών φαινομένων, μεταξύ των οποίων και το

³⁵ Άλλες ιδιαίτερα σημαντικές δράσεις του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος, που λαμβάνουν χώρα διαπερνώντας τα κρατικά σύνορα, είναι το εμπόριο ναρκωτικών και όπλων, καθώς και η νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες («ξέπλυμα» χρήματος). Όλες αυτές οι πτυχές της οργανωμένης εγκληματικής δράσης αποτελούν συχνά συγκοινωνούντα δοχεία μεταξύ τους.

³⁶ Για τις επιμέρους μορφές που μπορεί να λάβει η παράνομη διακίνηση ανθρώπων και την ένταξή τους σε αυτήν ως ευρύτερη έννοια, βλ. κατωτέρω στην εισαγωγή του δεύτερου μέρους.

οργανωμένο έγκλημα³⁷. Το συγκεκριμένο χρονικό πλαίσιο παρίσταται συνεπώς χρήσιμο για να ακολουθηθούν δύο άξονες με ιδιαίτερο ερευνητικό ενδιαφέρον, καθώς: α) κατευθύνει στη σύνδεση των σύγχρονων μεγάλων αλλαγών στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής με την εξέλιξη των διεθνικών δράσεων που μελετώνται, ώστε να αναζητηθούν αιτιώδεις σχέσεις και διαδικασίες με γενική και ταυτόχρονα επίκαιρη σημασία, β) επιτρέπει την ανάλυση συγκεκριμένων περιπτώσεων ώστε να υπάρξουν ευρήματα που να συναρτώνται άμεσα με την παρούσα κατάσταση που επικρατεί στο διεθνές σύστημα. Προκειμένου βέβαια να προσδιοριστεί επαρκώς η εξέλιξη της ειδικότερης περίπτωσης του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος που μελετάται από το 1990 και μετά, απαιτείται η εξέταση δεδομένων που ανάγονται και σε προηγούμενες χρονικές περιόδους.

Η επιλογή της παραπάνω οργανωμένης εγκληματικής δραστηριότητας και των ομάδων που τη διεξάγουν στηρίζεται στη δυναμική, τη σημασία και το εύρος των συνεπειών που προκύπτουν για το σημερινό διεθνές σύστημα, με επίκεντρο την ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων και της Εγγύς Ανατολής. Με τον τρόπο αυτόν οριοθετείται το εύρος της περιπτωσιολογικής διερεύνησης και εντάσσεται σε ένα συγκεκριμένο πλαίσιο, προκειμένου να καταστεί αποτελεσματική και λυσιτελής η μελέτη του οργανωμένου εγκλήματος ως διεθνικού φαινομένου. Η εγκληματική δραστηριότητα και οι αντίστοιχες οργανώσεις που ερευνώνται δεν είναι προφανώς οι μόνοι παράγοντες αυτού του τύπου που εμφανίζονται στον διεθνή χώρο και διαπερνούν τα κρατικά σύνορα. Αποτελούν όμως ένα αρκούντως αντιπροσωπευτικό δείγμα των πλέον σημαντικών εκφάνσεων του σύγχρονου διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος. Αντικείμενο της μελέτης της συγκεκριμένης εγκληματικής δράσης και των ομάδων που την πραγματοποιούν, είναι η όσο το δυνατόν πληρέστερη κατανόηση, ερμηνεία και ανάλυση του οργανωμένου εγκλήματος ως διεθνικό φαινόμενο. Η ερευνητική αυτή διαδικασία οδηγεί στη διατύπωση και τεκμηρίωση ευρύτερων συμπερασμάτων και διαπιστώσεων σχετικά με τα διεθνικά φαινόμενα εν

³⁷ Ο ρόλος διεθνικών φαινομένων όπως το οργανωμένο έγκλημα και η τρομοκρατία θεωρείται ιδιαίτερα σημαντικός στο μεταψυχροπολεμικό διεθνές περιβάλλον από τους εξειδικευμένους μελετητές (Μπόση 2009: 327-328). Στο ίδιο πλαίσιο, το τέλος του διπολισμού θεωρείται ως η χρονική αφετηρία της παρατηρούμενης ραγδαίας αύξησης των προβλημάτων που σχετίζονται με τα διεθνικά φαινόμενα (Μπόση 2012α: 479). Για αρκετούς ερευνητές, η δεκαετία του 1990 εκλαμβάνεται ως η περίοδος στην οποία διεθνικά φαινόμενα όπως το οργανωμένο έγκλημα και η τρομοκρατία «μεταλλάχθηκαν» σε σχέση με το παρελθόν και απέκτησαν τα σύγχρονα χαρακτηριστικά τους, με τις εν γένει πολιτικές, τεχνολογικές και οικονομικές αλλαγές να έχουν καθοριστικό ρόλο στην εξέλιξη αυτή (Ριζάβα 2012: 131-132, 149).

γένει, με τελικό σκοπό να προκύψει μια συμβολή με θεωρητική και πρακτική σημασία για το ζήτημα αυτό, το οποίο εντάσσεται στη διαρκή συζήτηση και τον προβληματισμό για τις διεθνείς σχέσεις και τη διεθνή πολιτική.

5. Η σημασία του θέματος.

5.1. Γενικά ως προς τη σημασία της μελέτης των διεθνικών φαινομένων.

Κάθε έρευνα ακαδημαϊκής φύσης, προκειμένου να παρίσταται χρήσιμη και με κάποιο νόημα, είναι αναγκαίο να καταπιάνεται με θέματα τα οποία παρουσιάζουν ευρύτερο ενδιαφέρον και έχουν μια ιδιαίτερη σημασία στο οικείο πεδίο μελέτης. Σε αντίθετη περίπτωση, μια έρευνα, όσο καλογραμμένη ή τεκμηριωμένη κι αν είναι, στερείται ουσίας και χρησιμότητας, καθώς δεν αντιμετωπίζει τα ζητήματα εκείνα που έχουν σημαντικές προεκτάσεις στον εξωτερικό κόσμο και ως εκ τούτου αφορούν πραγματικά τον ερευνητικό της κλάδο. Στον τομέα των διεθνών σχέσεων, τα ζητήματα που έχουν σημασία άξια προς μελέτη είναι εκείνα τα οποία συνδέονται με τη δομή και τον τρόπο λειτουργίας του διεθνούς συστήματος, τους κεντρικούς παράγοντες που καθορίζουν τη συμπεριφορά των κρατών, τη φύση και τη λειτουργία των διεθνών θεσμών, τα φαινόμενα που εμφανίζονται στο διεθνή χώρο πέραν του ελέγχου των κρατών και τις συνέπειές τους, τα αίτια που προκαλούν διεθνή αστάθεια και συγκρούσεις και τους τρόπους με τους οποίους μπορεί να επιτευχθεί σταθερότητα και ειρήνη στο διεθνές σύστημα (Ηφαιστος 2001: κεφ. 9, 10). Τα ζητήματα δηλαδή που βρίσκονται στον πυρήνα της μελέτης των διεθνών σχέσεων και της διεθνούς πολιτικής, είναι εκείνα που αφορούν τη σχέση και την αλληλεπίδραση ανάμεσα στη δομή του διεθνούς συστήματος, τα κράτη και τον άνθρωπο.

Τα διεθνικά φαινόμενα, ως αντικείμενο μελέτης στο διεθνολογικό ερευνητικό πεδίο, αποκτούν ιδιαίτερη και αυτοτελή σημασία προς ανάλυση λόγω της ένταξής τους στο παραπάνω πλαίσιο. Ειδικότερα, τα διεθνικά φαινόμενα λαμβάνουν χώρα εντός του διεθνούς συστήματος και συνδέονται με τη δομή και τον τρόπο λειτουργίας του, σχετίζονται με τη συμπεριφορά των κρατών και επηρεάζουν τη συμπεριφορά αυτή, ενώ παράλληλα εκδηλώνονται στηριζόμενα στον ανθρώπινο παράγοντα και εμφανίζουν ευρείες συνέπειες για πλήθος ανθρώπων. Από ιστορικής απόψεως, διεθνικά φαινόμενα, δηλαδή παράγοντες που διέφευγαν από τον πλήρη έλεγχο των επίσημων οργανωμένων πολιτειακών μονάδων και διαπερνούσαν με τις εκδηλώσεις

τους τα καθορισμένα εθνικά σύνορα, πάντοτε υπήρχαν³⁸. Τις τελευταίες δεκαετίες όμως, παρατηρείται μια ιδιαίτερα εμφανής παρουσία των εκδηλώσεών τους στον διεθνή χώρο³⁹.

Προκειμένου να γίνει αντιληπτό το ευρύτερο πλαίσιο εντός του οποίου παρατηρείται η έντονη παρουσία των διεθνικών φαινομένων στις μέρες μας, αλλά και να εξηγηθεί αυτή η εξάπλωσή τους σε παγκόσμιο επίπεδο, είναι απαραίτητο να ληφθούν υπόψη οι μεγάλες αλλαγές που σημειώθηκαν στο διεθνές σύστημα, ιδίως τον 20^ο αιώνα. Συγκεκριμένα, το διεθνές σύστημα πέρασε από την εποχή της πρωτοκαθεδρίας και της επέκτασης των μεγάλων ευρωπαϊκών δυνάμεων στις σφοδρές συγκρούσεις και ανακατατάξεις των δύο παγκοσμίων πολέμων, ακολούθως στη διαδικασία της ευρείας αποαποικιοποίησης⁴⁰ και στο καθεστώς των δύο υπερδυνάμεων και του Ψυχρού Πολέμου⁴¹, και κατόπιν στην παρούσα φάση του κατακερματισμού, υπό την έννοια της δημιουργίας και καθιέρωσης ολοένα περισσότερων κρατικών οντοτήτων⁴². Περαιτέρω, στις πρόσφατες δεκαετίες συνεχίζουν να λαμβάνουν χώρα σημαντικές αλλαγές στο διεθνές σύστημα. Ειδικότερα, έχει σημειωθεί μια αλματώδης ανάπτυξη

³⁸ Σύμφωνα με τον Waltz (2011: 207) «τα κράτη δεν είναι και ουδέποτε υπήρξαν οι μοναδικοί διεθνείς δρώντες».

³⁹ Από την επέκταση ορισμένων πολυεθνικών εταιριών μέχρι την εξάπλωση της τρομοκρατίας και του οργανωμένου εγκλήματος, και μάλιστα με τέτοιον τρόπο ώστε οι δραστηριότητές τους να μπορούν να χαρακτηριστούν ως παγκοσμίου βεληνεκούς.

⁴⁰ Δηλαδή της απόκτησης από πολιτικές οντότητες σε μεγάλα τμήματα της υφελίου της ανεξάρτητης κρατικής τους υπόστασης, πέρα από την άμεση παρέμβαση και τον έλεγχο των μεγάλων δυνάμεων. Σύμφωνα με τον Watson (2010: 480-81, 514), το σημερινό διεθνές σύστημα αναδύθηκε σταδιακά μέσα από τις φάσεις των δύο παγκοσμίων πολέμων και της μεγάλης αλλαγής που έφερε η αποαποικιοποίηση, καθώς εντός 20 ετών από τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, τα μεγαλύτερα εξαρτημένα κράτη που είχαν δημιουργήσει οι ευρωπαϊκές δυνάμεις είχαν αποκτήσει την ανεξάρτητη κυριαρχία τους και σύντομα ακολούθησαν την ίδια πορεία όλα σχεδόν τα υπόλοιπα αποικιακά κράτη. Για τη διαδικασία αυτή και τη συνακόλουθη δημιουργία ενός μεγάλου και ολοένα αυξανόμενου αριθμού ανεξάρτητων κρατών ως το πλέον σημαντικό στοιχείο του σημερινού διεθνούς συστήματος, βλ. στο ίδιο (519), ενώ συνολικά για την ιστορική εξέλιξη της αποαποικιοποίησης βλ. επίσης στο ίδιο (κεφ. 24). Όσον αφορά τη σύνδεση της απόκτησης της ανεξαρτησίας από τις αποικίες με την αρχή της αυτοδιάθεσης στη διεθνή πολιτική, βλ. Λιάκουρας (2007: 53-67).

⁴¹ Ήτοι των ΗΠΑ και της Σοβιετικής Ένωσης και της μεταξύ τους έντονης ανταγωνιστικής αντιπαράθεσης, η οποία όμως δεν κλιμακώθηκε σε πολεμική σύρραξη.

⁴² Για μια πλήρη ανάλυση των αλλαγών που έλαβαν χώρα σε παγκόσμιο επίπεδο μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, βλ. Πλατιάς (1995).

στην τεχνολογία, τις επικοινωνίες και τις μεταφορές⁴³, ενώ παράλληλα έχουν διαμορφωθεί διακυβερνητικοί θεσμοί ευρείας και ανοιχτής συνεργασίας μεταξύ κρατών, όπως είναι η Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ), εντός των οποίων οι σύγχρονες και διαρκώς εξελισσόμενες δυνατότητες άμεσης επικοινωνίας, αλλά και ανεμπόδιστης μετακίνησης ανθρώπων και μεταφοράς προϊόντων, βρίσκουν την πλήρη έκφρασή τους.

Οι εξελίξεις της ραγδαίας τεχνολογικής ανάπτυξης στις επικοινωνίες και τις μεταφορές, καθώς και της διαμόρφωσης του σημερινού διεθνούς συστήματος σε ένα αυξανόμενο πλήθος ανεξάρτητων κρατών, μέσω της διαδικασίας της αποαποικιοποίησης αλλά και με την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης και το τέλος του ψυχροπολεμικού διπολισμού μεταξύ των δύο υπερδυνάμεων⁴⁴, δημιουργούν ένα ευνοϊκό περιβάλλον για την εμφάνιση, την ανάπτυξη και την εξάπλωση των διεθνικών φαινομένων⁴⁵. Ειδικότερα, ο σημερινός τρόπος ταχύτατης και αμεσότητας διεξαγωγής των επικοινωνιών και των μεταφορών⁴⁶, καθιστά κατ' ανάγκη πιο ελαστικούς τους κρατικούς συνοριακούς περιορισμούς και ευνοεί την ανάπτυξη διακρατικών σχημάτων και συνεργασιών που επιτρέπουν την πιο ελεύθερη σε σχέση

⁴³ Εξέλιξη που μπορεί να συνδεθεί με ευρείες αλλαγές στη διεθνή πολιτική Gilpin (2007: 110-111).

⁴⁴ Σε αυτό το σημείο είναι χρήσιμο να επισημανθεί ότι οι ανακατανομές συνόρων και συμφερόντων και η δημιουργία νέων κρατών τα τελευταία χρόνια, δεν συνεπάγονται κατ' ανάγκη αλλαγή της μορφής και του χαρακτήρα του διεθνούς συστήματος και των διεθνών σχέσεων, που κατά μία ισχυρά θεμελιωμένη θέση παραμένουν σταθερά από την αρχαιότητα και την εποχή των Πόλεων της κλασικής Ελλάδας μέχρι σήμερα (Ηφαιστος 2009: 39-57). Πράγματι, όλες οι αναφερόμενες αλλαγές στο διεθνές σύστημα κατά τον 20^ο αιώνα και τις πρόσφατες δεκαετίες, είναι αλλαγές εντός του διεθνούς συστήματος και όχι του ίδιου του συστήματος.

⁴⁵ Η κατάρρευση της ΕΣΣΔ κατέργησε την παγκόσμια διπολική ισορροπία δυνάμεων που υπήρχε κατά την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου, προκαλώντας την εμφάνιση ασταθών και ανομοιογενών στο εσωτερικό τους κρατών, τα οποία είναι εστίες συχνών βίαιων συγκρούσεων, εντάσεων και εθνοτικών ανταγωνισμών. Το νέο αυτό διεθνές περιβάλλον ευνοεί την ανάπτυξη και εξάπλωση φαινομένων που δεν μπορούν να ελεγχθούν επαρκώς από τα κράτη, μεταξύ των οποίων και το διεθνικό οργανωμένο έγκλημα (Μπόση 1999α: 38, 124, 136).

⁴⁶ Του οποίου βασικά χαρακτηριστικά είναι οι δυνατότητες ταχύτατων αεροπορικών μεταφορών, μαζικότητας και ταχείας διακίνησης προϊόντων μέσω στεριάς και θάλασσας, καθώς και η παγκόσμια ανάπτυξη του διαδικτύου ως κύριου πλέον μέσου επικοινωνίας και συναλλαγών.

με το παρελθόν διακίνηση ανθρώπων και προϊόντων μεταξύ των κρατικών συνόρων⁴⁷, κάτι που συμβάλλει στην εμφάνιση και εξάπλωση διεθνικών παραγόντων. Παράλληλα, το τέλος της διπολικής αντιπαράθεσης μεταξύ των δύο υπερδυνάμεων κατά τον Ψυχρό Πόλεμο και η δημιουργία πολλών νέων ανεξάρτητων κρατικών οντοτήτων, στην οποία οδήγησαν τόσο η διαδικασία της αποαποικιοποίησης όσο και το τέλος του ψυχροπολεμικού διπολισμού, συνέβαλαν και συμβάλλουν στη διαμόρφωση ενός διεθνούς περιβάλλοντος με λιγότερο αυστηρούς και ελεγχόμενους σε σχέση με το παρελθόν συνοριακούς περιορισμούς, το οποίο επίσης ευνοεί την ανάπτυξη διεθνικών φαινομένων. Αυτό συμβαίνει καθώς ελλείπουν πλέον τα στοιχεία της έντονης αντιπαράθεσης μεταξύ δύο υπερδυνάμεων, αλλά και του εκτεταμένου άμεσου ελέγχου σε πολλές περιοχές του πλανήτη από τις μεγάλες δυνάμεις. Δεδομένου ότι τα διεθνή φαινόμενα αποκτούν υπόσταση και προσδιορίζονται ως εκδηλώσεις στον διεθνή χώρο που διαπερνούν τα καθορισμένα κρατικά σύνορα χωρίς να ελέγχονται άμεσα από τους επίσημους φορείς εξουσίας των κρατών, το σημερινό διεθνές περιβάλλον που έχει διαμορφωθεί, με τις δυνατότητες άμεσων ταχύτατων επικοινωνιών και μεταφορών σε παγκόσμια κλίμακα, καθώς και τους πιο χαλαρούς και λιγότερο ελεγχόμενους σε σχέση με το παρελθόν συνοριακούς περιορισμούς, είναι σαφές ότι ευνοεί την ανάπτυξή τους και εξηγεί την παρατηρούμενη αυξημένη παρουσία τους σε παγκόσμιο επίπεδο.

Η αυξημένη παρουσία των διεθνικών φαινομένων στο διεθνές σύστημα έχει ιδιαίτερη σημασία στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής με βάση τις επιδράσεις που εμφανίζουν

⁴⁷ Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η ΕΕ, στο πλαίσιο της οποίας τα κράτη-μέλη έχουν συμφωνήσει στην πρακτικά ελεύθερη μεταφορά ανθρώπων και εμπορευμάτων μεταξύ τους. Επιπλέον, στο πλαίσιο του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου (ΠΟΕ), βασικός στόχος των συμμετεχόντων κρατών είναι η σταδιακή απελευθέρωση του διεθνούς εμπορίου, καθώς η απελευθέρωση του εμπορίου μιας χώρας και η είσοδός της στον διεθνή εμπορικό ανταγωνισμό θεωρείται ότι την ωφελεί και συμβάλλει στην ανάπτυξή της (Κότιος 2004: 20, 23). Εντούτοις, η διαδικασία της απελευθέρωσης του διεθνούς εμπορίου, που περιλαμβάνει και την ενοποίηση του διεθνούς εμπορικού δικαίου, δεν πραγματοποιείται σε όλες τις πτυχές της με σαφή και αποτελεσματικό τρόπο, με αποτέλεσμα να προκύπτουν συγχύσεις και ασάφειες τις οποίες μπορούν να εκμεταλλευθούν διεθνικοί δρώντες για την εξάπλωσή τους. Για την ενοποίηση του διεθνούς εμπορικού δικαίου με τρόπους που οδήγησαν σε ασάφεια, αβεβαιότητα και συστηματική ανακολουθία στις πρακτικές των κρατών, βλ. Χατζηεμμανουήλ (2007: 195-196).

στο επίπεδο αυτό⁴⁸. Ως φαινόμενα που εξ ορισμού δεν ελέγχονται επαρκώς από τις επίσημες δομές εξουσίας των κρατών, δημιουργούν σημαντικές προκλήσεις για την κρατική κυριαρχία⁴⁹, δηλαδή για τον βασικό μέχρι σήμερα τρόπο διαμόρφωσης του διεθνούς συστήματος σε ξεχωριστές, αυτόνομες πολιτειακές μονάδες. Ειδικότερα, τα διεθνικά φαινόμενα παρακάμπτουν και συχνά υπονομεύουν την κυριαρχία των κρατών, αφού δεν υπάγονται στους ελέγχους και τις ρυθμίσεις που αποτελούν τα κρίσιμα στοιχεία θεμελίωσης κάθε διακριτής κρατικής οντότητας⁵⁰. Αυτό ισχύει για κάθε είδους τέτοιο φαινόμενο, ανεξάρτητα αν οι εκδηλώσεις του μπορούν να θεωρηθούν ως «αρνητικού και δυσμενούς» ή «θετικού και ωφέλιμου» περιεχομένου⁵¹. Επιπλέον, κάποια διεθνικά φαινόμενα, λόγω των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών τους, θίγουν την ασφάλεια των κρατών στα οποία εμφανίζονται, δημιουργώντας έτσι ζητήματα σταθερότητας του διεθνούς συστήματος και προβλήματα ως προς τη διεθνή ασφάλεια⁵². Στο ίδιο πλαίσιο, οι εκδηλώσεις

⁴⁸ Για φαινόμενα διεθνικού χαρακτήρα όπως το οργανωμένο έγκλημα, η τρομοκρατία και η μετανάστευση, τα οποία διαπερνούν τα εθνικά σύνορα και αποτελούν σημαντικές προκλήσεις για την εποχή μας, βλ. και Χειλά (2013: 24).

⁴⁹ Καταλήγουν να υποσκάπτουν την κρατική κυριαρχία, αφού πρόκειται για φαινόμενα που δεν ελέγχονται από τα κανονιστικά συστήματα των κρατών και συνακόλουθα αποσταθεροποιούν το καθεστώς της κρατικής κυριαρχίας (Ήφαιστος 2002: 361).

⁵⁰ Για παράδειγμα, σε διάφορα αναπτυσσόμενα κράτη τα οποία χαρακτηρίζονται από αδύναμες κεντρικές δομές εξουσίας, το στοιχείο της κυριαρχίας στο εσωτερικό τους αμφισβητείται έντονα από μη κρατικές ομάδες με δυνατότητες ένοπλης προβολής ισχύος, χωρίς όμως η κατάσταση αυτή να αναιρεί το γεγονός ότι το κράτος διαδίδεται ολόενα και περισσότερο ως ο βασικός θεσμός οργάνωσης της ανθρωπότητας (Παπασωτηρίου 2009: 14-15, 163-164).

⁵¹ Τόσο μια διεθνική οργανωμένη εγκληματική ομάδα που αναπτύσσει ανεξέλεγκτη παράνομη δράση, όσο και μια μη κυβερνητική οργάνωση που δρα διεθνώς και επιχειρεί ενέργειες για την προστασία του περιβάλλοντος ανεξάρτητα από επίσημες κρατικές πολιτικές, αποτελούν παράγοντες που παρακάμπτουν την κρατική κυριαρχία.

⁵² Η «διεθνής ασφάλεια» ως έννοια παρουσιάζει επίσης δυσκολίες στην προσέγγισή της, καθώς το κάθε κράτος έχει τις δικές του ιδιαίτερες αντιλήψεις και προτεραιότητες σχετικά με την ασφάλεια, με αποτέλεσμα να είναι δύσκολο να υπάρξει ένας καθολικά αποδεκτός και σαφής ορισμός της έννοιας αυτής (Μπόση 1999α: 24-26, 2018: 13-44). Γενικά η «διεθνής ασφάλεια» ως όρος αναφέρεται κυρίως στη σταθερότητα του διεθνούς συστήματος και την ασφάλεια των κρατών ως βασικών μονάδων συγκρότησης του συστήματος στις μεταξύ τους σχέσεις, δηλαδή αναφέρεται σε ζητήματα που αφορούν ταυτόχρονα την εθνική ασφάλεια και τη δημόσια τάξη δύο ή περισσότερων κρατών. Ορισμένα διεθνικά φαινόμενα, μεταξύ των οποίων και το οργανωμένο έγκλημα, παρακάμπτουν και αμφισβητούν την κρατική κυριαρχία,

ορισμένων διεθνικών φαινομένων έχουν συνέπειες ανακατανομών ισχύος μεταξύ κρατών, αφού τα προβλήματα που μπορούν να δημιουργήσουν στην κυριαρχία ενός ή περισσότερων κρατών δύνανται να ωφελήσουν κάποιο ή κάποια άλλα⁵³. Παράλληλα, τα κράτη συχνά χρησιμοποιούν διεθνικούς παράγοντες ως εργαλείο στον μεταξύ τους ανταγωνισμό, επιδιώκοντας μέσω αυτών να θίξουν και να αποδυναμώσουν την κυριαρχία άλλων κρατικών οντοτήτων. Από την άλλη πλευρά, η ανεξέλεγκτη ανάπτυξη ορισμένων διεθνικών φαινομένων μπορεί να οδηγήσει τα κράτη που επηρεάζονται, ακόμα και αν έχουν μεταξύ τους αντικρουόμενα συμφέροντα, να διαμορφώσουν πλαίσια διακρατικής συνεργασίας με σκοπό την αντιμετώπιση και τον περιορισμό των εκδηλώσεών τους.

Όσον αφορά τους διακυβερνητικούς θεσμούς, η σημασία των διεθνικών φαινομένων ως προς τη λειτουργία τους παρουσιάζει ανάλογα χαρακτηριστικά με τη σημασία που έχουν τα φαινόμενα αυτά για τα κράτη. Αυτό συμβαίνει γιατί οι διακυβερνητικοί θεσμοί είναι ρυθμιστικά σχήματα που διαμορφώνονται στο διεθνές σύστημα από τους κρατικούς δρώντες, προκειμένου να εξυπηρετήσουν κοινά συμφέροντα και να προάγουν τη διακρατική συνεργασία⁵⁴. Τα διεθνικά φαινόμενα παρακάμπτουν τους διακρατικούς ελέγχους και τις ρυθμίσεις που θεσπίζονται στο πλαίσιο των εν λόγω θεσμών, υποσκάπτοντας έτσι τη λειτουργία των διακυβερνητικών αυτών σχημάτων

δηλαδή τον κύριο σταθεροποιητικό παράγοντα του διεθνούς συστήματος, απειλώντας έτσι τον κρατοκεντρικό χαρακτήρα του, προκαλώντας διεθνή αστάθεια και θίγοντας τη διεθνή ασφάλεια. Περαιτέρω, σύμφωνα με μια άποψη που εντάσσεται στην αποκαλούμενη νεοφιλελεύθερη προσέγγιση της διεθνούς πολιτικής, τα διεθνικά φαινόμενα αλλάζουν την έννοια της ασφάλειας στον διεθνή χώρο και καθιστούν περισσότερο αναγκαίες τις διεθνείς επεμβάσεις (Ήφαιστος 2001: 238).

⁵³ Τα διεθνικά φαινόμενα δηλαδή αποτελούν παράγοντες που επηρεάζουν την κατανομή ισχύος και συμφερόντων ανάμεσα στα κράτη, και μάλιστα συνήθως υπέρ των ισχυρότερων κρατών (Ήφαιστος 2001: 192). Αυτή η παράμετρος συνδέεται με την πλέον σημαντική συνέπεια των διεθνικών φαινομένων ως προς τη σταθερότητα του διεθνούς συστήματος και τη διεθνή ασφάλεια, καθώς αυτά, ως παράγοντες που δεν ελέγχονται επαρκώς και δημιουργούν αναδιανομές ισχύος και συμφερόντων μεταξύ των κρατών, μπορούν να αποτελέσουν μέχρι και σημαντικό αίτιο πολέμου (Ήφαιστος 2007: 114).

⁵⁴ Ανεξαρτήτως του πώς εξελίσσεται η λειτουργία ενός διακυβερνητικού θεσμού και του ρόλου των ισχυρότερων κρατών-μελών σε αυτόν, σε διακηρυκτικό επίπεδο ο σκοπός ίδρυσης κάθε τέτοιου θεσμού από τα συμμετέχοντα κράτη είναι πάντοτε η εξυπηρέτηση κοινών συμφερόντων και η προαγωγή της ισότιμης διακρατικής συνεργασίας.

και αναδεικνύοντας το εύρος και τα όρια των δυνατοτήτων τους⁵⁵. Παράλληλα, διεθνικοί παράγοντες μπορούν να ευνοηθούν ως προς την εμφάνιση και την ανάπτυξή τους από ορισμένες ρυθμίσεις διακρατικού βεληνεκού που υιοθετούν τα κράτη-μέλη των διεθνών οργανισμών⁵⁶. Από την άλλη πλευρά, ορισμένα διεθνικά φαινόμενα που αναπτύσσονται εκτεταμένα και ανεξέλεγκτα οδηγούν τα κράτη που συναπαρτίζουν τους διεθνείς θεσμούς στη διαμόρφωση ειδικών συνεργασιών και ρυθμιστικών πλαισίων με σκοπό τον περιορισμό και την αντιμετώπισή τους, δημιουργώντας ταυτόχρονα την πρόκληση της αποτελεσματικής διαχείρισης και εφαρμογής αυτών των συνεργασιών και ρυθμίσεων.

Σχετικά με τον ανθρώπινο παράγοντα, τα διεθνικά φαινόμενα επιδρούν με πολλούς τρόπους σε μεγάλο αριθμό ανθρώπων, ανάλογα με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των εκδηλώσεων του κάθε φαινομένου. Δεδομένου ότι αποτελούν φαινόμενα που παρακάμπτουν, σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό, τον έλεγχο διαφόρων συστημάτων κρατικής κυριαρχίας και εκδηλώνονται στην επικράτεια διαφόρων κρατών, εμφανίζουν συνέπειες σε πολλές κοινωνίες που δεν μπορούν να ρυθμιστούν επαρκώς από τις αντίστοιχες κρατικές δομές, επηρεάζοντας έτσι τους ανθρώπους που αποτελούν τις κοινωνίες αυτές με τρόπους που δεν ελέγχονται από τους επίσημους φορείς της κάθε κρατικής εξουσίας.

Συμπερασματικά, το κύριο στοιχείο που καθιστά τα διεθνικά φαινόμενα ιδιαίτερα σημαντικά ως αντικείμενο μελέτης στο πεδίο των διεθνών σχέσεων και της διεθνούς πολιτικής από τη σκοπιά των επιδράσεών τους, είναι το γεγονός ότι με τις εκδηλώσεις τους παρακάμπτουν και υπονομεύουν την κρατική κυριαρχία, δηλαδή τον βασικό μέχρι σήμερα τρόπο ρύθμισης και διάρθρωσης του διεθνούς συστήματος. Συνακόλουθα, τα διεθνικά φαινόμενα μπορούν να επηρεάσουν την κατανομή ισχύος μεταξύ κρατών στο διεθνές σύστημα, να θίξουν την ασφάλεια διαφόρων κρατών στις μεταξύ τους σχέσεις, να δημιουργήσουν διεθνή αστάθεια και να οδηγήσουν ακόμα και σε στρατιωτικές συγκρούσεις ή επεμβάσεις⁵⁷. Ως φαινόμενα που αποφεύγουν εν

⁵⁵ Δηλαδή το σημείο μέχρι το οποίο οι διακυβερνητικοί θεσμοί, στηριζόμενοι στη συνεργασία των κρατών που τους αποτελούν, μπορούν να επιτελέσουν με αποτελεσματικότητα και επάρκεια έναν ρυθμιστικό και ουσιαστικό ρόλο στη διεθνή πραγματικότητα.

⁵⁶ Η μείωση, για παράδειγμα, των συνοριακών περιορισμών στις διάφορες συναλλαγές μεταξύ των κρατών-μελών ενός διεθνούς οργανισμού, μπορεί να διευκολύνει τη δραστηριοποίηση διεθνικών δρώντων διά μέσου των συγκεκριμένων κρατικών συνόρων.

⁵⁷ Ενδεικτικά, σε ευρωπαϊκό επίπεδο είναι χαρακτηριστικό ότι με τη Συνθήκη της Λισαβόνας (ΕΕ 2007) και την προβλεπόμενη σε αυτήν «ρήτρα αλληλεγγύης» (άρθρο 188 ΙΗ), τα κράτη-μέλη συμφώνησαν σε θεσμικό διακυβερνητικό πλαίσιο για τη δυνατότητα προληπτικών

μέρει ή ολικά τους κρατικούς και διακρατικούς ελέγχους, μπορούν να δημιουργήσουν προβλήματα στη λειτουργία των διακυβερνητικών θεσμών, ενώ δύνανται να επωφεληθούν ως προς την ανάπτυξή τους από ρυθμίσεις που διαμορφώνουν τα κράτη στο πλαίσιο των διακυβερνητικών σχημάτων. Περαιτέρω, οι εκδηλώσεις τους εμφανίζονται στις κοινωνίες διαφόρων κρατών και ως μη επαρκώς ελεγχόμενες από τις επίσημες δομές εξουσίας επηρεάζουν με πολλούς τρόπους μεγάλο αριθμό ανθρώπων. Με βάση αυτές τις ανεξέλεγκτες επιδράσεις και τις συνέπειές τους, αποκτούν σημασία και σε ζητήματα διακρατικής και διακυβερνητικής συνεργασίας, καθώς οδηγούν τα κράτη σε συνεργασίες, τόσο εντός όσο και εκτός του πλαισίου των διεθνών οργανισμών, με αντικείμενο τον περιορισμό και την αντιμετώπισή τους.

Καταλήγοντας, τα διεθνικά φαινόμενα έχουν ιδιαίτερη σημασία στο ερευνητικό πεδίο των διεθνών σχέσεων και της διεθνούς πολιτικής, τόσο με βάση τους τρόπους που προκύπτουν και αναπτύσσονται στο διεθνές σύστημα όσο και με βάση τις επιδράσεις που εμφανίζουν εντός αυτού. Ειδικότερα, η εμφάνιση και η ανάπτυξη των διεθνικών φαινομένων συνδέονται με τη δομή του διεθνούς συστήματος, τη συμπεριφορά των κρατών σε διεθνές επίπεδο και τον τρόπο που λειτουργούν τα κράτη εντός του πλαισίου των διακυβερνητικών θεσμών. Περαιτέρω, τα διεθνικά φαινόμενα επιδρούν με τις εκδηλώσεις τους στην κατανομή ισχύος στο διεθνές σύστημα, στην κρατική κυριαρχία ως βασική αρχή ρύθμισης του συστήματος, στη λειτουργία των διακυβερνητικών θεσμών και στον ανθρώπινο παράγοντα που αποτελεί την κοινωνική βάση των κρατών. Συνακόλουθα, καθίσταται σαφές ότι η μελέτη τους από τη σκοπιά των διεθνών σχέσεων και της διεθνούς πολιτικής παρίσταται όχι μόνο σημαντική και χρήσιμη, αλλά και επιβεβλημένη όσον αφορά την προσπάθεια για τη σε βάθος κατανόηση και ανάλυσή τους.

επεμβάσεων στο έδαφός τους, ακόμα και με στρατιωτικά μέσα, προκειμένου να αποτρέψουν τους κινδύνους από πιθανές τρομοκρατικές επιθέσεις, δηλαδή επί της ουσίας προκειμένου να αντιμετωπίσουν τις εκδηλώσεις της τρομοκρατίας ως διεθνικού φαινομένου (Μπόση 2012α: 491). Τέτοιου είδους ρυθμίσεις δείχνουν ότι τα κράτη, τόσο αυτοτελώς όσο και στο πλαίσιο των διακυβερνητικών θεσμών που σχηματίζουν, θεωρούν διεθνικά φαινόμενα όπως η τρομοκρατία ως παράγοντες που μπορούν να οδηγήσουν δικαιολογημένα σε στρατιωτικές επεμβάσεις, δηλαδή εμμέσως πλην σαφώς αναγνωρίζουν τις εκδηλώσεις ορισμένων διεθνικών παραγόντων ως πιθανό αίτιο πολέμου.

5.2. Η σημασία της μελέτης του οργανωμένου εγκλήματος ως διεθνικού φαινομένου.

Η σημασία της μελέτης του οργανωμένου εγκλήματος ως διεθνικού φαινομένου στο πεδίο των διεθνών σχέσεων και της διεθνούς πολιτικής εδράζεται σε δύο βασικούς άξονες: α) τους τρόπους με τους οποίους εμφανίζεται και αναπτύσσεται στο διεθνές σύστημα και β) τις συνέπειες που προκαλούν οι διάφορες εκδηλώσεις του σε διεθνές επίπεδο. Το διεθνικό οργανωμένο έγκλημα αποτελεί ένα από τα πλέον αναπτυσσόμενα διεθνικά φαινόμενα στο σύνολο του διεθνούς συστήματος⁵⁸. Αποτελεί επίσης ένα από τα πλέον ανεξέλεγκτα, καθώς η δραστηριοποίησή του εδράζεται πρωταρχικά στην αποφυγή κάθε ελέγχου από τους επίσημους θεσμικούς φορείς των κρατών⁵⁹. Η εμφάνιση και η ανάπτυξή του συνδέονται με τη συμπεριφορά των κρατών σε διεθνές επίπεδο αλλά και με ορισμένες πτυχές της λειτουργίας των διακυβερνητικών θεσμών. Οι διεθνικές οργανωμένες εγκληματικές ομάδες, οι οποίες συγκροτούν με τη δράση τους το φαινόμενο του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος, δεν προκύπτουν και δεν αναπτύσσονται στον διεθνή χώρο εν κενώ, καθώς τόσο η εμφάνιση όσο και η ανάπτυξή τους μπορούν να συσχετιστούν με τη συμπεριφορά των κρατών σε διεθνές επίπεδο. Ειδικότερα, έχει παρατηρηθεί ότι όσο οι εξελίξεις στο πεδίο των διακρατικών σχέσεων οδηγούν στην αποδυνάμωση της κυριαρχίας ορισμένων κρατών, καθώς και όσο κάποια κράτη υπονομεύουν, με οποιονδήποτε τρόπο, την κυριαρχία άλλων κρατών στο πλαίσιο του διακρατικού ανταγωνισμού συμφερόντων⁶⁰, τόσο

⁵⁸ Σύμφωνα με μια ιδιαίτερα διαδεδομένη άποψη, τα τελευταία χρόνια η ανάπτυξη και εξάπλωση του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος διευκολύνεται περισσότερο σε σχέση με το παρελθόν από σειρά παραγόντων, μεταξύ των οποίων η διεθνοποίηση της οικονομίας, οι σύγχρονες μορφές παγκοσμιοποιημένου εμπορίου, οι τεράστιες τεχνολογικές εξελίξεις στις μεταφορές και τις τηλεπικοινωνίες, αλλά και τα εμπόδια που προκύπτουν στη διεθνή αστυνομική και δικαστική συνεργασία (Δημήτριάνας 2002: 55-56).

⁵⁹ Αυτό το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό καθιστά ιδιαίτερα προκλητική αλλά και αναγκαία τη μελέτη του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος, καθώς πρόκειται για ένα φαινόμενο που στηρίζεται ως προς την ανάπτυξή του στην πλήρη μυστικότητα και την απόκρυψη των εκδηλώσεών του από τους ελεγκτικούς μηχανισμούς των κρατών. Σε αυτό το σημείο μάλιστα διαφοροποιείται από τη διεθνή τρομοκρατία, η οποία επιδιώκει την όσο το δυνατόν ευρεία και εμφανική διάδοση των δράσεών της, ως απαραίτητο μέσο για την επίτευξη των εκάστοτε σκοπών της.

⁶⁰ Η κυριαρχία ενός κράτους, δηλαδή η δυνατότητά του να ασκεί απόλυτη εξουσία στο εσωτερικό του και να είναι ανεξάρτητο σε διεθνές επίπεδο από τα άλλα κράτη, καθορίζει την ύπαρξή του, τη θέση του και τον ρόλο του στο διεθνές σύστημα. Έτσι η εσωτερική κυριαρχία ενός κράτους αφορά την υπεροχή του επί των κατοίκων του και έναντι κάθε άλλης αρχής στο εσωτερικό του και η εξωτερική κυριαρχία αφορά την ανεξαρτησία του έναντι οποιασδήποτε

περισσότερο δημιουργείται πρόσφορο έδαφος για την εμφάνιση και την ανάπτυξη οργανωμένων εγκληματικών ομάδων με διεθνικά χαρακτηριστικά⁶¹, αφού προϋπόθεση για την ανάπτυξη διεθνικών φαινομένων εν γένει είναι η εξασθένιση της δυνατότητας των κρατών να ασκούν αποτελεσματικούς ελέγχους⁶². Επιπλέον, η χρησιμοποίηση από ορισμένα κράτη τέτοιων ομάδων προκειμένου να ισχυροποιήσουν ή να διατηρήσουν τη θέση στους στο διεθνές σύστημα έναντι άλλων κρατών-ανταγωνιστών τους⁶³, μπορεί επίσης να θεωρηθεί βασικό στοιχείο που

άλλης αρχής στο εξωτερικό, ενώ για να υπάρξει ένα κράτος πρέπει να μπορεί να ασκήσει την κυριαρχία του (Bull 2009: 45). Το γεγονός ότι τα κράτη εκδηλώνουν διεθνώς ανταγωνιστικές συμπεριφορές μεταξύ τους, οι οποίες μπορούν να οδηγήσουν στην ενίσχυση ή την υπονόμευση της κυριαρχίας ενός κράτους και άρα αντίστοιχα στην ενδυνάμωση της θέσης κάποιων κρατών στο διεθνές σύστημα και στην αποδυνάμωση της θέσης κάποιων άλλων, είναι μια πραγματικότητα που με βάση τη μέχρι σήμερα ιστορική εμπειρία δεν αμφισβητείται. Διαφορετικό είναι το ζήτημα, όπως παρατηρείται στη συνέχεια, των ποικίλων απόψεων που εκφράζονται στη διεθνολογική συζήτηση για τους τρόπους με τους οποίους μπορεί να μειωθεί ή ακόμα και να εξαλειφθεί ο διακρατικός ανταγωνισμός. Είναι δηλαδή άλλο η πρόβλεψη ή ο στοχασμός για το πώς τα κράτη θα μπορούσαν να πάψουν να ανταγωνίζονται μεταξύ τους, και άλλο η υπαρκτή πραγματικότητα, η οποία ως τις μέρες μας χαρακτηρίζεται από έναν διαρκή και συχνά έντονο ανταγωνισμό μεταξύ των κρατών στο διεθνές σύστημα.

⁶¹ Σε αρκετές περιπτώσεις έχει διαπιστωθεί ότι οι εγκληματικές οργανώσεις ευημερούν και ισχυροποιούνται με τη δραστηριοποίησή τους στο έδαφος κρατών με ασθενείς επίσημες κεντρικές δομές και άρα αδύναμη κρατική κυριαρχία. Σε τέτοια περιβάλλοντα, οι εγκληματικές ομάδες βρίσκουν πρόσφορο έδαφος να χρησιμοποιούν τις κρατικές λειτουργίες προς όφελός τους ή σε κάποια σημεία ακόμα και να τις υποκαθιστούν, οδηγώντας με τους τρόπους αυτούς σε ακόμα μεγαλύτερη αποσταθεροποίηση τα εν λόγω κράτη αλλά και την ευρύτερη περιοχή τους (Ριζάβα 2012: 139-142, 219).

⁶² Για τη σαφή σχέση ανάμεσα σε κράτη με δυσλειτουργικές και αδύναμες κεντρικές δομές άσκησης της κυριαρχίας τους (τα λεγόμενα «αποτυχημένα κράτη») και την ανάπτυξη διεθνικών φαινομένων όπως το οργανωμένο έγκλημα, η τρομοκρατία και η παράνομη μετανάστευση σε παγκόσμιο επίπεδο, βλ. Παπασωτηρίου (2009: 163-166, 178-183).

⁶³ Ενδεικτικά, ένα κράτος μπορεί να χρησιμοποιήσει τις ροές μαύρου χρήματος που σχετίζονται με διεθνικές εγκληματικές οργανώσεις προκειμένου να παράσχει ρευστότητα στην προβληματική του οικονομία ή να επιτρέψει σε τέτοιου είδους ομάδες να διακινούν παράνομα μετανάστες από το έδαφός του στο έδαφος άλλων γειτονικών κρατών. Για την υπόθαλψη ή ακόμα και την ενθάρρυνση του οργανωμένου εγκλήματος από τα κράτη σε κάποιες περιπτώσεις, βλ. Ριζάβα (2012: 211-212). Ως προς το ζήτημα του μαύρου χρήματος, χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα που αναφέρεται στο Κάτσιος (1998: 36), ότι το ποσό των χρημάτων από εγκληματικές δραστηριότητες που νομιμοποιήθηκε στη Βουλγαρία το 1994 ανήλθε στο ύψος του ΑΕΠ της κατά το ίδιο έτος. Για την έλλειψη κεφαλαίων που πρόκυψε σε

συμβάλλει στην εκτεταμένη ανάπτυξη του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος. Περαιτέρω, ακόμα και στο πλαίσιο της διακρατικής συνεργασίας και ειδικότερα των διακυβερνητικών θεσμών που σχηματίζουν τα κράτη, θεσπίζονται ρυθμίσεις μεταξύ των κρατών-μελών οι οποίες ενδέχεται να ευνοήσουν στην πράξη την ανάπτυξη των διεθνικών εγκληματικών ομάδων⁶⁴.

Ως προς τις συνέπειες του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος, αυτές παρουσιάζουν ιδιαίτερη σημασία στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής⁶⁵. Το βασικό χαρακτηριστικό των εκδηλώσεων του είναι η παράνομη δράση με απώτατο σκοπό την αποκόμιση σημαντικού υλικού οφέλους⁶⁶ για ιδιωτικούς, μη κρατικούς δρώντες και ειδικότερα για

αρκετά κράτη μετά την κατάρρευση των κομμουνιστικών καθεστώτων και τις σύγχρονες μορφές κεφαλαιακής κινητικότητας που δεν ελέγχεται εύκολα, ως παράγοντες που καθιστούν ιδιαίτερα ελκυστικά για τα κράτη τα τεράστια παράνομα κεφάλαια του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος, οδηγώντας ακόμα και σε συνεργασία ορισμένων κυβερνήσεων με το οργανωμένο έγκλημα για το «ξέπλυμα» μαύρου χρήματος, βλ. στο ίδιο (76-77, 102, 176-177). Επιπρόσθετα, το διεθνικό οργανωμένο έγκλημα μπορεί να χρησιμοποιηθεί, ιδίως από ισχυρά κράτη, ως πρόσχημα ή και ως μέσο για την επιβολή κυριαρχίας σε γεωγραφικές ζώνες με αυξημένη σημασία για τα συμφέροντά τους (Μπόση 2012β).

⁶⁴ Ρυθμίσεις όπως η μείωση των περιορισμών στη διακρατική μετακίνηση ανθρώπων και τη διακίνηση κεφαλαίων και προϊόντων, η διεύρυνση των δικτύων διανομής εμπορευμάτων, η μεγέθυνση των νόμιμων εμπορικών συναλλαγών ανάμεσα στα κράτη, σε συνδυασμό με τις σύγχρονες μορφές διεθνούς εμπορίου και τις ραγδαίες εξελίξεις στις επικοινωνίες και τις μεταφορές, παρέχουν χωρίς αμφιβολία ευκαιρίες και δυνατότητες για την ανάπτυξη και εξάπλωση των διεθνικών εγκληματικών δράσεων (Berdal και Serrano 2002: 197-198). Ειδικότερα για τη σύνδεση της ανάπτυξης του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος με την κατάργηση των διασυνοριακών περιορισμών που λαμβάνει χώρα προς όφελος του νόμιμου διεθνούς εμπορίου, βλ. Andreas (2002: 50). Για τη σχέση της ανάπτυξης και της ισχυροποίησης του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος με τη διεύρυνση των αγορών, την κατάργηση των περιορισμών στον χρηματοπιστωτικό τομέα, την πιο ελεύθερη σε σχέση με το παρελθόν διασυνοριακή κίνηση προϊόντων, υπηρεσιών, κεφαλαίων και ανθρώπων και τη χρήση των νέων τεχνολογιών στις χρηματοπιστωτικές εργασίες, βλ. επίσης Τραγάκης (1996: 99-100).

⁶⁵ Πράγμα που επιβεβαιώνεται από το γεγονός ότι τα κράτη και οι διεθνείς θεσμοί θεωρούν τις τελευταίες δεκατίες την αντιμετώπιση του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος ως ζήτημα υψηλής προτεραιότητας (Ριζάβα 2012: 264).

⁶⁶ Το υλικό, οικονομικό όφελος και η συνδεδεμένη με αυτό ισχύς θεωρούνται ο πρωταρχικός στόχος του οργανωμένου εγκλήματος (Κάτσιος 1998: 40-41).

τα μέλη των διαφόρων διεθνικών εγκληματικών οργανώσεων⁶⁷. Ως φαινόμενο με βασικό χαρακτηριστικό την παρανομία των εκδηλώσεών του, δηλαδή την αντίθεσή τους στο θεσμοθετημένο κανονιστικό πλαίσιο νομιμότητας πολλών κρατών, συγκαταλέγεται στους παράγοντες εκείνους που θεωρούνται εξ ορισμού ότι συνδέονται με δυσμενείς επιπτώσεις στα κράτη και τις κοινωνίες τους⁶⁸. Πρόκειται συνεπώς για ένα φαινόμενο του οποίου κάθε εκδήλωση υπονομεύει την κρατική κυριαρχία και μπορεί να θίξει τα συμφέροντα των επίσημων δομών εξουσίας των κρατών, επηρεάζοντας παράλληλα την ομαλή συγκρότηση και την εξέλιξη των αντίστοιχων κοινωνιών. Ειδικότερα, οι διάφορες διεθνικές οργανωμένες εγκληματικές ομάδες αναπτύσσουν σειρά δράσεων που έχουν κρίσιμες συνέπειες σε διεθνές επίπεδο, επηρεάζοντας τα κράτη, τις μεταξύ τους σχέσεις, την κοινωνική τους βάση, καθώς και τη διεθνή ασφάλεια και τη λειτουργία των διακυβερνητικών θεσμών⁶⁹. Δραστηριοποιούνται στον χώρο της παρανομίας, δημιουργώντας τις δικές τους σκιώδεις δομές και επιδιώκοντας διαρκώς να αποφύγουν οποιονδήποτε έλεγχο από τους κρατικούς και τους διακρατικούς μηχανισμούς. Παράλληλα, με τις δράσεις τους αποκομίζουν σημαντικότερα υλικά οφέλη, γεγονός που τους επιτρέπει να ισχυροποιούν τη θέση τους στο εσωτερικό πολλών χωρών, ελέγχοντας σημαντικούς πόρους και υποδομές, επηρεάζοντας τη νόμιμη οικονομία με τις παράνομες

⁶⁷ Έτσι το οργανωμένο έγκλημα δεν επιδιώκει να καταλάβει ή να αντικαταστήσει το υπάρχον κράτος, αλλά να παρακάμψει τις λειτουργίες του προκειμένου να εκπληρώσει τους δικούς του στόχους (Κοτζιάς 2004: 190). Η παράκαμψη βέβαια των λειτουργιών του κράτους υπονομεύει τον ρόλο του τελευταίου και αποδυναμώνει την κυριαρχία του, προκαλώντας έτσι σημαντικές συνέπειες στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής.

⁶⁸ Το διεθνικό οργανωμένο έγκλημα θεωρείται σε αυτό το πλαίσιο από πολλούς μελετητές ως σοβαρή απειλή που υπονομεύει το πολιτικό, κοινωνικό και οικονομικό υπόβαθρο του συνόλου των κρατών (Τραγάκης 1996: 23).

⁶⁹ Αξιοποιώντας τις νέες τεχνολογίες και τους ελλειπείς κρατικούς και διακρατικούς ελέγχους, το διεθνικό οργανωμένο έγκλημα έχει δημιουργήσει παγκόσμια δίκτυα δράσεων που υπονομεύουν άμεσα τόσο το κύρος όσο και τις βασικές λειτουργίες των κρατών, ενώ παράλληλα συγκεντρώνει δυνατότητες που μπορούν να θίξουν, ακόμα και σε κεντρικό επίπεδο, την εθνική ασφάλεια ενός κράτους (Κοτζιάς 2004: 190-191). Όπως έχει επισημανθεί σε σχετικές εκθέσεις του ΟΗΕ, οι δράσεις του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος αποδυναμώνουν την κυριαρχία των κρατών, υποσκάπτουν τις δημοκρατικές δομές, περιορίζουν την οικονομική ανάπτυξη, μπορούν να υποδαυλίσουν εσωτερικές συγκρούσεις ή ακόμα και εμφύλιους πολέμους και συνιστούν εν γένει σημαντική απειλή κατά της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας (Bossis 2005).

οικονομικές δομές που δημιουργούν και διαφθείροντας επίσημους φορείς κρατικής εξουσίας⁷⁰.

Οι κυριότερες διεθνικές δράσεις των εγκληματικών ομάδων είναι το εμπόριο ναρκωτικών και όπλων, η διακίνηση ανθρώπων και η νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες⁷¹. Πρόκειται για εγκληματικές δράσεις, μεταξύ πολλών άλλων επίσης σημαντικών, που θίγουν την κυριαρχία πλήθους κρατικών οντοτήτων, προκαλούν διαλυτικές συνέπειες στο κοινωνικό τους υπόβαθρο, μεταβάλλουν καθοριστικά την παραδοσιακή σημασία των συνόρων και αυξάνουν την ανασφάλεια μεταξύ των κρατών (Berdal και Serrano 2002: 205-206). Αποτελούν δηλαδή παράγοντες ανακατανομής ισχύος και διεθνούς αστάθειας που μπορούν να οδηγήσουν ακόμα και σε διακρατικές συγκρούσεις⁷². Η ανεξέλεγκτη ανάπτυξη και

⁷⁰ Οι διεθνικές εγκληματικές οργανώσεις παρεμβαίνουν με τις παράνομες δράσεις τους στις οικονομικές δομές περισσότερων του ενός κρατών, χρησιμοποιούν εκβιαστικές πρακτικές σε βάρος διάφορων επιχειρήσεων και επιδιώκουν να ελέγξουν πτυχές των νόμιμων οικονομιών μέσω της παραοικονομίας. Σημαντικές περιπτώσεις τέτοιων παρεμβάσεων από τις διεθνικές εγκληματικές ομάδες εντοπίζονται στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης μετά τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης και τη συνεπαγόμενη κατάρρευση των κομμουνιστικών καθεστώτων. Τα γεγονότα αυτά, που συνδέονται με τις ευρύτερες εξελίξεις στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής, επέτρεψαν σε εγκληματικές οργανώσεις να εισχωρήσουν στους αδύναμους θεσμούς που πρόεκυψαν στο εσωτερικό των εν λόγω κρατών, με κύριο στόχο να αποκτήσουν δυνατότητες ελέγχου επί των αντίστοιχων οικονομικών δομών προς όφελός τους (Βαθρακοκόιλης 2001: 19, 28-29). Για τις σημαντικές ανακαταξεις, ιδίως στο οικονομικό πεδίο, μετά την κατάρρευση των παραπάνω καθεστώτων ως διαδικασία που κατέστησε το διεθνές χρηματοπιστωτικό σύστημα πιο ευάλωτο στη δράση του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος σε σχέση με το παρελθόν, αλλά και για την ώθηση που έλαβε το οργανωμένο έγκλημα με τη διάλυση της ΕΣΣΔ και την εκμετάλλευση των αδύναμων και χωρίς ελεγκτικούς μηχανισμούς οικονομιών που πρόεκυψαν, βλ. Τραγάκης (1996: 24, 40, 100).

⁷¹ Σχετικά με τη νομιμοποίηση αυτή, δηλαδή το λεγόμενο «ξέπλυμα χρήματος», βλ. Reuter and Truman (2004), καθώς και την περιπτωσιολογική μελέτη των Beaty and Gwynne (2004), έργα τα οποία αναδεικνύουν τις βασικές πτυχές της συγκεκριμένης διεθνικής εγκληματικής δράσης σε παγκόσμιο επίπεδο.

⁷² Όσο το διεθνικό οργανωμένο έγκλημα ισχυροποιείται και επιδρά δυσμενώς στις δομές και τις κοινωνίες πολλών κρατών, τόσο αυξάνεται η πιθανότητα να θεωρηθεί ως κρίσιμη απειλή για τη διεθνή σταθερότητα και ασφάλεια και να προβούν τα κράτη ακόμα και σε κινήσεις επιθετικού-στρατιωτικού χαρακτήρα για την πρόληψη και την αντιμετώπισή του. Το γεγονός αυτό ενδέχεται να οδηγήσει στο αντίθετο αποτέλεσμα, δηλαδή να θίξει ακόμα περισσότερο τη διεθνή ασφάλεια και τη σταθερότητα του διεθνούς συστήματος, λόγω των διακρατικών

εξάπλωσή τους δημιουργούν για τα κράτη που επηρεάζονται δυσμενώς αντίστοιχες ανάγκες για τον περιορισμό τους. Με τον τρόπο αυτό, οι εν λόγω διεθνικές εγκληματικές δράσεις επιδρούν στη λειτουργία των σημαντικότερων διακυβερνητικών οργανισμών, όπως του ΟΗΕ, της ΕΕ και του ΝΑΤΟ, αλλά και στη διακρατική συνεργασία γενικότερα, καθώς τα εμπλεκόμενα κράτη να επιχειρούν να βρουν και να εφαρμόσουν από κοινού μεθόδους αντιμετώπισής τους⁷³.

Συμπερασματικά, το διεθνικό οργανωμένο έγκλημα αποτελεί ένα από τα πλέον ανεξέλεγκτα διεθνικά φαινόμενα, συνδέεται με τη διεθνή συμπεριφορά των κρατών και εμφανίζει πλήθος επιδράσεων με ιδιαίτερη σημασία στο πεδίο των διεθνών σχέσεων⁷⁴. Κατά συνέπεια, τόσο η κατανόηση των τρόπων με τους οποίους εμφανίζεται και αναπτύσσεται στο διεθνές σύστημα, όσο και η εκτίμηση των συνεπειών του σε διεθνές επίπεδο, απαιτούν τη μελέτη του από τη σκοπιά της διεθνούς πολιτικής, στο πλαίσιο της οποίας μπορούν να υπάρξουν διαπιστώσεις με σημαίνουσα θεωρητική βαρύτητα αλλά και πρακτική χρησιμότητα.

5.3. Η σημασία της μελέτης της παράνομης διακίνησης ανθρώπων.

Η ειδικότερη έκφανση του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος που επιλέχθηκε προς μελέτη, δηλαδή αυτή της παράνομης διακίνησης ανθρώπων από το βαλκανικό και το τουρκικό οργανωμένο έγκλημα, παρουσιάζει ιδιαίτερη ερευνητική σημασία για σειρά λόγων. Κατά πρώτον, αποτελεί μία από τις πλέον αντιπροσωπευτικές εκδηλώσεις

συγκρούσεων που είναι πιθανό να προκύψουν με την ανάληψη στρατιωτικής δράσης (Serrano 2002: 29-31).

⁷³ Η διεθνής συνεργασία, ιδίως εντός του πλαισίου των διακυβερνητικών θεσμών, εμφανίζεται ως το κύριο μέσο αντιμετώπισης του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος. Βέβαια στη συνεργασία αυτή, όπως αναλύεται στη συνέχεια, κυριαρχούν συνήθως οι προτεραιότητες και η βούληση των ισχυρότερων κρατών-μελών (Κάτσιος 1998: 157-158), ενώ παρατηρούνται σημαντικά εμπόδια που σχετίζονται με τις ιδιαίτερες επιδιώξεις και τα διακριτά συμφέροντα των συνεργαζόμενων κρατικών δρώντων (Τραγάκης 1996: 227-228).

⁷⁴ Σημαντική διαπίστωση ως προς την αυξανόμενη εξάπλωση και σημασία του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος αποτελεί η παραδοχή ότι οι δυνατότητές του στο οργανωτικό και το τεχνολογικό πεδίο εξελίσσονται με εντονότερους ρυθμούς από τις αντίστοιχες των κρατικών δρώντων. Από την άλλη πλευρά, εξίσου σημαντική είναι η παρατήρηση ότι διεθνικοί παράγοντες όπως το οργανωμένο έγκλημα, ενώ θέτουν κρίσιμες προκλήσεις για τα κράτη στον τομέα της ασφάλειας, εντούτοις δεν διαθέτουν πολιτικό κύρος και εξουσία, δηλαδή με άλλα λόγια δεν έχουν τις προϋποθέσεις για να υποκαταστήσουν το κράτος στη βασική του λειτουργία ως παράγοντα πολιτικής οργάνωσης και συνύπαρξης των ανθρώπων (Κοτζιάς 2004: 192).

του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος (Ριζόβα 2012: 155), η οποία επιτρέπει να γίνει κατανοητό και να αναλυθεί επαρκώς το εν λόγω φαινόμενο. Δεδομένης της σημασίας της μελέτης του φαινομένου αυτού, όπως εκτέθηκε προηγουμένως, οι εκδηλώσεις του οι οποίες επιτρέπουν ως ειδικές περιπτώσεις την αποτελεσματική κατανόηση και ανάλυσή του, αποκτούν ανάλογη σημασία ως τα μεθοδολογικά αλλά και ουσιαστικά εργαλεία εκπόνησης της έρευνας. Κατά δεύτερον, η περίπτωση αυτή συνιστά διεθνική εγκληματική δράση που εμφανίζει δυνητικά συνέπειες σε παγκόσμιο επίπεδο, έχοντας ως βάση ένα διεθνές περιφερειακό σύστημα⁷⁵, αυτό της ευρύτερης περιοχής των Βαλκανίων και της Εγγύς Ανατολής. Το γεγονός αυτό την καθιστά σημαντική, αφενός ως προς το εύρος του ρόλου της στο σύνολο του διεθνούς συστήματος και αφετέρου ως προς τη δυνατότητα που παρέχει για τη μελέτη των αιτιωδών διαδικασιών με τις οποίες προκύπτει, αναπτύσσεται και επιδρά στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής, λαμβάνοντας ως σημείο αναφοράς ένα συγκεκριμένο διεθνές υποσύστημα. Με τον τρόπο αυτόν, μπορούν να τεθούν οι βάσεις για την αναζήτηση του κατά πόσο υφίστανται κοινές αιτιώδεις σχέσεις και διαδικασίες ως προς διεθνικούς παράγοντες που έχουν ως αφετηρία διαφορετικά διεθνή υποσυστήματα, κάτι που έχει ιδιαίτερη σημασία όσον αφορά την έκταση της ισχύος και της εγκυρότητας των διαπιστώσεων της μελέτης. Κατά τρίτον, η συγκεκριμένη διεθνική εγκληματική δράση συνδέεται με κρίσιμες παραμέτρους και εξελίξεις στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής, τόσο στο πλαίσιο του περιφερειακού συστήματος όπου έχει τη βάση της όσο και στο σύνολο του διεθνούς συστήματος. Ειδικότερα, συνδέεται ως προς την εμφάνιση και ανάπτυξή της με τη δομή του διεθνούς συστήματος εν γένει, με τη συμπεριφορά των κρατών που συναποτελούν το ιδιαίτερο υποσύστημά της, καθώς και με τη λειτουργία των συναφών διακυβερνητικών θεσμών. Επιπλέον, επιδρά στις κοινωνικές δομές πολλών κρατών, στις διακρατικές σχέσεις, αλλά και στη λειτουργία των σημαντικότερων διακυβερνητικών θεσμών, τόσο σε περιφερειακό όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο⁷⁶.

⁷⁵ Οι όροι «περιφερειακό σύστημα» ή «διεθνές υποσύστημα» αναφέρονται σε υποσύνολα του διεθνούς συστήματος, δηλαδή σε συγκεκριμένες περιοχές του πλανήτη και στο πλέγμα των διακρατικών σχέσεων και των διεθνών αλληλεπιδράσεων που προσδιορίζουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των περιοχών αυτών.

⁷⁶ Το ίδιο ισχύει εδώ και δεκαετίες και για άλλες σημαντικές διεθνικές εγκληματικές δράσεις. Για παράδειγμα, όσον αφορά τη διεθνική δράση με αντικείμενο το εμπόριο ναρκωτικών, ήδη από το πρώτο μισό του 20^{ου} αιώνα είχε παρατηρηθεί ότι τα κράτη συνεργάζονταν προκειμένου να την καταστείλουν (Carr 2011: 147).

Πιο συγκεκριμένα, η περίπτωση της παράνομης διακίνησης ανθρώπων από το βαλκανικό και το τουρκικό οργανωμένο έγκλημα συνδέεται με τις καθοριστικές εξελίξεις που έλαβαν και λαμβάνουν χώρα στην ευρύτερη περιοχή από το 1990 και μετά, τόσο σε επίπεδο κρατών όσο και σε επίπεδο διακυβερνητικών θεσμών⁷⁷, αποτελεί στις μέρες μας ένα ζήτημα που επηρεάζει εκτός από τα κράτη της περιοχής και πολλά άλλα, ενώ ταυτόχρονα επιδρά στη λειτουργία διεθνών θεσμών όπως ο ΟΗΕ, η ΕΕ, και το ΝΑΤΟ, συνιστώντας ένα από τα σημαντικότερα σύγχρονα προβλήματα για τη διεθνή ασφάλεια και σταθερότητα. Η παράνομη διακίνηση ανθρώπων διά μέσου κρατικών συνόρων από οργανωμένες εγκληματικές ομάδες των Βαλκανίων και της Τουρκίας θίγει την εσωτερική συνοχή και την ασφάλεια πολλών κρατών⁷⁸, επηρεάζει καθοριστικά τις κοινωνικές δομές τους, προκαλεί

⁷⁷ Ενδεικτικά αναφέρονται σε αυτό το σημείο η διάλυση της ενωμένης Γιουγκοσλαβίας και ο πολυετής πόλεμος που ακολούθησε, οι επεμβάσεις του ΝΑΤΟ στα Βαλκάνια, η εξέλιξη της ΕΕ ειδικά στους τομείς της οικονομικής συνεργασίας, της ανεμπόδιστης μετακίνησης ανθρώπων και της ελεύθερης διακίνησης προϊόντων, υπηρεσιών και κεφαλαίων ανάμεσα στα κράτη-μέλη της, αλλά και τις σημαντικές αλλαγές που έλαβαν χώρα στο εσωτερικό της Τουρκίας και τη διεθνή της συμπεριφορά μετά την ανάληψη της εξουσίας από το ισλαμικό κόμμα Α.Κ.Ρ. («Κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης»). Για τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας και τα νέα κράτη που αναδείχτηκαν στα Βαλκάνια, υπό το πρίσμα του διεθνούς δικαίου, βλ. Λιάκουρας (2012). Για την εξέλιξη αυτή ως ένα γεγονός ιδιαίτερης σημασίας και μάλιστα το πιο βίαιο στην Ευρώπη από την εποχή του ελληνικού εμφυλίου πολέμου τη δεκαετία του 1940, βλ. Τζιαμπίρης (2003: 39). Όσον αφορά την εξωτερική πολιτική της Τουρκίας από το 2002 - όταν και ανέλαβε την εξουσία το προαναφερθέν ισλαμικό κόμμα - και μετά, βλ. Ραπτόπουλος (2014: 61-78).

⁷⁸ Για παράδειγμα, η παράνομη διακίνηση μεταναστών προς τα ευρωπαϊκά κράτη, πέραν των άλλων συνεπειών που προκαλεί στην εσωτερική τους συνοχή, συνδέεται επίσης με τη συγκρότηση και την ανάπτυξη εγκληματικών αλλά και τρομοκρατικών πυρήνων εντός των κρατών αυτών (Bossis 2005). Γενικότερα, οι μεταναστευτικές ροές δημιουργούν ευάλωτες και ανασφαλείς κοινότητες διασποράς στις χώρες εγκατάστασης των μεταναστών, τις οποίες εκμεταλλεύεται το διεθνικό οργανωμένο έγκλημα για να συγκροτήσει νέα πεδία δράσης στο έδαφος πολλών κρατών. Έτσι, στο πλαίσιο της μετανάστευσης ανθρώπων από κράτος σε κράτος, μετακινούνται παράλληλα και εγκαθίστανται οργανωμένες εγκληματικές ομάδες (Taylor 2002: 127). Όπως τόνιζε χαρακτηριστικά ο δικαστής Φαλκόνε, ο οποίος έχασε τη ζωή του επιχειρώντας να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά την ιταλική μαφία, οι παραδοσιακοί δρόμοι μετανάστευσης είναι τα πιο σίγουρα «κανάλια» των διεθνών εγκληματιών (Padovani και Falcone 1993: 138). Προκύπτει δηλαδή ότι η εκμετάλλευση των κοινοτήτων της διασποράς αποτελεί πάγια πρακτική του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος. Όσο μάλιστα τα κράτη στα οποία έχουν διαμορφωθεί τέτοιες κοινότητες δεν ασκούν πολιτικές ενσωμάτωσης

διακρατικές εντάσεις και συγκρούσεις, μπορεί να οδηγήσει σε ριζικές αλλαγές των συνοριακών πολιτικών των κρατών⁷⁹, ενώ παράλληλα καθιστά αναγκαία τη

αλλά επιλέγουν την περιθωριοποίηση και τον αποκλεισμό, τόσο διευκολύνουν τη χρησιμοποίηση αυτών των κοινοτήτων από τις αντίστοιχες διεθνικές εγκληματικές ομάδες για τη συγκάλυψη και την ενίσχυση των δράσεών τους.

⁷⁹ Την περίοδο που γράφονται αυτές οι γραμμές, η διακίνηση από οργανωμένα εγκληματικά δίκτυα που έχουν ως βάση την Τουρκία ανθρώπων προς την Ελλάδα και η προσπάθεια των τελευταίων να μεταβούν στη συνέχεια προς τις χώρες της κεντρικής Ευρώπης διά μέσου των δυτικών Βαλκανίων, οδήγησε άμεσα διάφορα εμπλεκόμενα κράτη σε πρωτοφανείς τα τελευταία χρόνια πολιτικές αυστηρών συνοριακών περιορισμών. Παρά το γεγονός ότι μεγάλο μέρος των ροών αυτών σχετίζεται με τις εμφύλιες συγκρούσεις και τη δολοφονική βία που χαρακτηρίζουν χώρες όπως η Συρία, το Ιράκ και το Αφγανιστάν, δηλαδή επί της ουσίας πρόκειται για θύματα σοβαρών ανθρωπιστικών κρίσεων, αρκετές χώρες όπως - ενδεικτικά - η Βόρεια Μακεδονία, στα σύνορά της με την Ελλάδα, και η Αυστρία, παρά το ότι αποτελεί κράτος-μέλος της ΕΕ και έχει συμφωνήσει με τους εταίρους της σε πολιτική «ανοιχτών» συνόρων, επέβαλαν μονομερώς συνοριακούς περιορισμούς προκειμένου να αποτρέψουν είσοδο αυτών των ανθρώπων στο έδαφός τους (Διεθνής Αμνηστία 2016β). Στην περίπτωση μάλιστα των κρατών-μελών της ΕΕ οι περιορισμοί αυτοί τίθενται ουσιαστικά και έναντι άλλων ευρωπαϊκών κρατών-εταίρων. Η συγκεκριμένη εξέλιξη καταδεικνύει πλήρως τη σημασία που μπορεί να έχει σε διεθνές επίπεδο η παράνομη διακίνηση ανθρώπων από το οργανωμένο έγκλημα το οποίο δραστηριοποιείται στην ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων και της Τουρκίας, αλλά και την κρίσιμη επίδραση της συγκεκριμένης διεθνικής εγκληματικής δράσης στις συνοριακές πολιτικές αρκετών κρατών, γεγονός που ενδέχεται να επηρεάσει καθοριστικά ακόμα και κατοχυρωμένες εδώ και δεκαετίες ρυθμίσεις εντός της ΕΕ, όπως την ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων ανάμεσα στα ευρωπαϊκά κράτη με βάση τον χώρο και τη συνεργασία Σένγκεν, που βασίζονται στη Συνθήκη του Σένγκεν του 1985 (ΕΕ 2009, Παπακωνσταντής 2016: 239-258). Για τη σχέση αυτής της Συνθήκης με την αρχή της ελεύθερης κυκλοφορίας των προσώπων υπό το πρίσμα του ευρωπαϊκού κοινοτικού δικαίου βλ. Φαραντούρης (2007: 85-88), όπου και διατυπώνεται η θέση ότι μόνο η πραγματική, ενεστώσα και επαρκώς σοβαρή απειλή για την ασφάλεια και τη δημόσια τάξη επιτρέπεται να λειτουργήσει περιοριστικά ως προς την αρχή της ελεύθερης κυκλοφορίας. Όσον αφορά την εκ των υστέρων, δηλαδή αφού εν τοις πράγμασι πρώτα επιβλήθηκαν, προσπάθεια «κάλυψης» των συγκεκριμένων συνοριακών περιορισμών από τον πρόεδρο του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, ο οποίος επιχείρησε να τους εμφανίσει ως κοινή απόφαση των 28 κρατών-μελών της ΕΕ (Αντωνίου και Βαρβιτσιώτη 2016), εντάσσεται προφανώς σε έναν σχεδιασμό «αποκατάστασης», έστω και σε επίπεδο εντυπώσεων, της τρωθείσης από τους μονομερώς επιβληθέντες περιορισμούς εικόνας της λειτουργίας της ΕΕ. Το ζήτημα πάντως της σημασίας των ενεργειών αυτών από ευρωπαϊκά κράτη για το πραγματικό περιεχόμενο, την προοπτική

διακρατική συνεργασία, τόσο τη διμερή όσο και εκείνη που αναπτύσσεται στο πλαίσιο των διεθνών οργανισμών, για την αντιμετώπιση και τον περιορισμό της⁸⁰.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, είναι σαφές ότι η μελετώμενη περίπτωση έχει ιδιαίτερη ερευνητική σημασία, καθώς επιτρέπει τη διεξοδική κατανόηση και ανάλυση του οργανωμένου εγκλήματος ως διεθνικού φαινομένου, αλλά και την αναζήτηση αιτιωδών σχέσεων και διαδικασιών σε ένα περιφερειακό υποσύστημα με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, θέτοντας έτσι τις βάσεις για τη διεύρυνση της έκτασης ισχύος και εφαρμογής των διαπιστώσεων της μελέτης. Επιπλέον, καθιστά εφικτή την επεξεργασία μιας διεθνικής εγκληματικής δράσης που έχει κρίσιμες και απτές επιδράσεις στο σημερινό διεθνές σύστημα συνολικά, απασχολώντας έντονα αφενός μεγάλο αριθμό κρατών και αφετέρου τους σημαντικότερους διεθνείς οργανισμούς.

6. Το θεωρητικό πλαίσιο της έρευνας.

6.1. Οι κύριες θεωρητικές προσεγγίσεις της διεθνούς πολιτικής.

Όπως ήδη εκτέθηκε διεξοδικά, η μελέτη του οργανωμένου εγκλήματος και των εκδηλώσεών του ως διεθνικού φαινομένου, καθώς και μέσω αυτού των διεθνικών φαινομένων εν γένει, είναι αναγκαίο να γίνει από τη σκοπιά των διεθνών σχέσεων και της διεθνούς πολιτικής, προκειμένου να είναι λυσιτελής και αποτελεσματική ως προς την αναζήτηση και τη σε βάθος κατανόηση των αιτίων και των συνεπειών. Για να μελετήσει κανείς ένα οποιοδήποτε ζήτημα στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής οφείλει να λάβει υπόψη του το μέχρι σήμερα διεθνολογικό γνωστικό κεκτημένο, δηλαδή τις βασικές θεωρητικές αναλύσεις που έχουν επιχειρήσει να φωτίσουν και να εξηγήσουν τη συγκρότηση του διεθνούς συστήματος, καθώς και τις αλληλεπιδράσεις που λαμβάνουν χώρα μεταξύ των διάφορων σημαντικών διεθνών δρώντων.

και τα όρια της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως θεσμού αλλά και της ευρωπαϊκής ενοποίησης ως διαδικασίας, εξετάζεται στη συνέχεια της μελέτης.

⁸⁰ Για παράδειγμα, στο πλαίσιο της διαχείρισης των μεταναστευτικών και προσφυγικών ροών που αναφέρθηκαν στην προηγούμενη σημείωση, το NATO, ως κορυφαίος διεθνής οργανισμός, ανέλαβε ρόλο προκειμένου να συνδράμει τις ελληνικές και τις τουρκικές αρχές στην αντιμετώπιση της παράνομης διακίνησης ανθρώπων από τα εγκληματικά δίκτυα που έχουν ως βάση τα τουρκικά παράλια - βλ. σχετικά κατωτέρω, στο οικείο κεφάλαιο του δεύτερου μέρους της μελέτης. Η αποτελεσματικότητα βέβαια τέτοιων παρεμβάσεων στον μακροπρόθεσμο ορίζοντα είναι διαφορετικό ζήτημα, το οποίο σχολιάζεται επίσης στη συνέχεια.

Η στοχευμένη μελέτη της διεθνούς πολιτικής αναπτύχθηκε αλματωδώς κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα. Σημαντικό ρόλο στην εξέλιξη αυτή διαδραμάτισαν τα πρωτοφανή ιστορικά γεγονότα που έλαβαν χώρα στο διεθνές στερέωμα και ειδικότερα οι δύο καταστροφικοί Παγκόσμιοι Πόλεμοι⁸¹. Πρόέκυψε έτσι εύλογα η ανάγκη να υπάρξουν εξειδικευμένες έρευνες και αναλύσεις που να ασχολούνται σε βάθος με τη διεθνή συμπεριφορά των κυριότερων δρώντων του διεθνούς συστήματος, δηλαδή των κρατών, να επιχειρούν να εξηγήσουν τις δυνατότητες και τα όρια των μεταξύ τους συνεργασιών στο πλαίσιο διακυβερνητικών θεσμών, καθώς και να ερμηνεύσουν και να κατανοήσουν τα πραγματικά αίτια που καταλύουν την ειρήνη και οδηγούν σε πόλεμο. Στην πορεία των ετών η διεθνολογική μελέτη εξελίχθηκε και οι πιο σημαντικές θέσεις και θεωρίες που διαμορφώθηκαν στο πλαίσιό της κατηγοριοποιήθηκαν σε διακριτά «ρεύματα σκέψης»⁸². Τα δύο κυριότερα εξ αυτών είναι η θεωρητική προσέγγιση του ρεαλισμού και εκείνη του φιλελευθερισμού, καθώς και οι πιο πρόσφατες εκδοχές τους⁸³, δηλαδή ο «νεορεαλισμός» και ο «νεοφιλελευθερισμός». Μεταξύ των άλλων διαδεδομένων θεωρητικών προσεγγίσεων συγκαταλέγονται η προσέγγιση της διεθνούς κοινωνίας ή αλλιώς η ονομαζόμενη «αγγλική σχολή» σκέψης, οι μαρξιστικές αντιλήψεις για τις διεθνείς σχέσεις, που μπορούν να ενταχθούν στο ευρύτερο πεδίο της διεθνούς πολιτικής οικονομίας⁸⁴, αλλά και οι λεγόμενες «μεταθετικιστικές» προσεγγίσεις, οι οποίες επιχειρούν να

⁸¹ Ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος θεωρείται ότι είχε καθοριστικό ρόλο στην ανάπτυξη της σύγχρονης διεθνολογικής επιστήμης, υπό την έννοια ότι κατέστη προφανής η αναγκαιότητα αναζήτησης τρόπων αποφυγής ανάλογων καταστροφών (Jackson και Sorensen 2006: 65). Αντίστοιχα, ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος ανέδειξε εμφατικά τις τεράστιες ελλείψεις διαφόρων μέχρι τότε ιδεαλιστικών διεθνολογικών προσεγγίσεων και οδήγησε στην ανάγκη διατύπωσης πιο πραγματιστικών και στέρεων, από τη σκοπιά της σύνδεσής τους με τα γεγονότα, αναλύσεων.

⁸² Για μια σημαντική καταγοριοποίηση και ανάλυση διακριτών ρευμάτων σκέψης στη διεθνή πολιτική, που συνέβαλε ιδιαίτερα στη συστηματική μελέτη και ταξινόμηση των διαφορετικών θεωρητικών προσεγγίσεων, βλ. Wight (1998). Για τις σύγχρονες κατηγοριοποιήσεις, βλ. μεταξύ πολλών, Baylis και Smith (2007).

⁸³ Χωρίς αυτό να σημαίνει ότι οι νεότερες εκδοχές του ρεαλισμού και του φιλελευθερισμού ταυτίζονται ή συμφωνούν σε όλα τα βασικά τους σημεία με τις αρχικές προσεγγίσεις. Αντιθέτως, όπως παρατηρείται στη συνέχεια, παρουσιάζουν σημαντικές διαφορές.

⁸⁴ Έτσι οι Jackson και Sorensen (2006: 265-266) εντάσσουν τον μαρξισμό στις βασικές προσεγγίσεις της διεθνούς πολιτικής οικονομίας, ορίζοντας ως αντικείμενο της τελευταίας τη σύνθετη σχέση μεταξύ πολιτικής και οικονομίας.

υπερβούν το πλαίσιο που διαγράφουν τα προηγούμενα «παραδοσιακά» αναλυτικά σχήματα.

Τις τελευταίες δεκαετίες οι δύο επικρατέστερες θεωρητικές προσεγγίσεις της διεθνούς πολιτικής είναι αυτές του νεορεαλισμού (ή αλλιώς δομικού ρεαλισμού) και του νεοφιλελευθερισμού. Ανεξαρτήτως των διάφορων κατηγοριοποιήσεων, το ουσιαστικό στοιχείο όσον αφορά τις θεωρίες⁸⁵ των διεθνών σχέσεων είναι ότι επιχειρούν να κατανοήσουν και να εξηγήσουν τις κυριότερες παραμέτρους και διαδικασίες της διεθνούς πολιτικής. Στο πλαίσιο αυτό, τα θεωρητικά εγχειρήματα που έχουν κυριαρχήσει τα τελευταία χρόνια στη μελέτη της διεθνούς πολιτικής, εντρυφώντας δημιουργικά στα πλέον σημαντικά ζητήματά της και επιχειρώντας να συμβάλλουν στην κατανόηση και την ερμηνεία της, είναι ο νεορεαλισμός και ο νεοφιλελευθερισμός. Οι λοιπές προσεγγίσεις, ανεξαρτήτως των επιμέρους χρήσιμων στοιχείων που μπορεί να παρέχουν, τοποθετούνται ουσιαστικά στο περιθώριο των δύο κυρίαρχων, επιδιώκοντας συχνά να τις αποδομήσουν. Από τα δύο παραπάνω ρεύματα σκέψης για τη διεθνή πολιτική, ρεαλιστικό και φιλελεύθερο, αυτό που κυριαρχεί στην εξειδικευμένη μελέτη των διεθνών σχέσεων είναι το πρώτο. Αν και η ρεαλιστική προσέγγιση αμφισβητείται συχνά ως προς τα βασικά της σημεία, και μάλιστα ολοένα και περισσότερο προσφάτως, στη θεωρητική αντιπαράθεσή της με τις άλλες προσεγγίσεις έχει κατορθώσει μέχρι σήμερα να παρίσταται πιο πειστική και στέρεη, ενώ παράλληλα δείχνει διαρκώς να επιβεβαιώνεται από τα γεγονότα και τις εξελίξεις που λαμβάνουν χώρα στον πραγματικό κόσμο⁸⁶.

⁸⁵ Αν και κάθε θεωρητική προσέγγιση δεν σημαίνει ότι αποτελεί και πλήρη «θεωρία» με την αυστηρή έννοια του όρου. Για τον προσδιορισμό της έννοιας της «θεωρίας», ως μια διατύπωση γενικού περιεχομένου που περιγράφει και εξηγεί τις αιτίες ή τα αποτελέσματα διαφορετικών φαινομένων, αλλά και τη μεθοδολογία συγκρότησης μιας θεωρίας, βλ. Van Evera (2005: 21-29, 34). Για τις θεωρίες ως συνδυασμούς περιγραφικών και θεωρητικών προτάσεων που ταξινομούν φαινόμενα με τέτοιο τρόπο ώστε αυτά να ιδωθούν ως αμοιβαίως εξαρτώμενα, βλ. Waltz (2011: 49, 51).

⁸⁶ Η επιβεβαίωση των βασικών σημείων ενός θεωρητικού σχήματος από τα όσα πραγματικά λαμβάνουν χώρα στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής αποτελεί το πιο καθοριστικό στοιχείο που προσδιορίζει το εύρος της εξηγητικής δύναμης, της εγκυρότητας και της χρησιμότητάς του. Μια θεωρία, προκειμένου να είναι επαρκής και χρήσιμη (ή αλλιώς «καλή» θεωρία), είναι αναγκαίο να έχει μεγάλη ερμηνευτική δύναμη, δηλαδή να μπορεί να ερμηνεύσει και να διαφωτίσει επαρκώς σημαντικά πραγματικά γεγονότα - για τα βασικά στοιχεία μιας «καλής» θεωρίας, βλ. Van Evera (2005: 35-41). Ο ρεαλισμός συνεπώς αντλεί την αξιοπιστία του, ως θεωρητικό ρεύμα σκέψης, από την εγγύτητά του με τη διεθνή πραγματικότητα και την ακριβή

Στο κεφάλαιο αυτό παρουσιάζονται τα βασικά σημεία των πιο διαδεδομένων θεωρητικών προσεγγίσεων της διεθνούς πολιτικής⁸⁷ και περιλαμβάνεται μια σύντομη κριτική και συγκριτική αποτίμησή τους, προκειμένου να αναδειχτούν τα πλέον χρήσιμα θεωρητικά και μεθοδολογικά εργαλεία για τη θεωρητική αποτύπωση και επεξεργασία του υπό μελέτη θεμάτος. Ιδιαίτερη έμφαση αποδίδεται στις επικρατούσες τις τελευταίες δεκαετίες θέσεις στον χώρο του διεθνολογικού προβληματισμού, αυτές του νεορεαλισμού και του νεοφιλελευθερισμού, καθώς η εκτενής ανάλυση κάθε θεωρητικού σχήματος που έχει αποκτήσει κάποιο βαθμό αναγνωρισιμότητας στα διεθνολογικά τεκταινόμενα εκφεύγει του αντικειμένου της μελέτης. Εξάλλου, όπως παρατηρείται στη συνέχεια, λίγες είναι οι θεωρητικές προσπάθειες που μπορούν να εξηγήσουν επαρκώς την πραγματικότητα και να έχουν ουσιαστική συμβολή στη σε βάθος κατανόηση των γεγονότων της διεθνούς πολιτικής. Σε αυτό το πλαίσιο, με την κριτική και συγκριτική επισκόπηση των κύριων θεωρητικών προσεγγίσεων των διεθνών σχέσεων και της διεθνούς πολιτικής, εντοπίζονται τα κρίσιμα στοιχεία που συνθέτουν τον κορμό των ερευνητικών υποθέσεων της μελέτης.

6.2. Η ρεαλιστική προσέγγιση της διεθνούς πολιτικής.

6.2.1. Ο κλασικός ή παραδοσιακός ρεαλισμός.

Ο ρεαλισμός αποτελεί μέχρι σήμερα το κυρίαρχο ρεύμα σκέψης στη διεθνολογική ανάλυση (Πλατιάς 2007: 25), ιδίως μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο (Σπυρόπουλος 2010: 23), έχοντας επικρατήσει στην αντιπαράθεσή του με το έτερο ευρέως διαδεδομένο ρεύμα σκέψης, αυτό του φιλελευθερισμού (Jackson και Sorensen 2006: 78). Στην κλασική ή αλλιώς παραδοσιακή εκδοχή της, η ρεαλιστική προσέγγιση των διεθνών σχέσεων και της διεθνούς πολιτικής βασίζεται σε κείμενα κλασικών συγγραφέων⁸⁸, όπως των Θουκυδίδη⁸⁹, Μακιαβέλι⁹⁰, Χομπς⁹¹ και Ρουσσώ⁹², ενώ στα

καταγραφή αυτής (Ήφαιστος 2000: 44, 52, 60). Όπως βέβαια επισημαίνει εύστοχα ο Kenneth Waltz (2011: 201-202), οι προτάσεις μιας θεωρίας έχουν εφαρμογή μόνο όταν υφίστανται οι συνθήκες που η ίδια η θεωρία ορίζει, δηλαδή στην πραγματικότητα περιλαμβάνουν σημαντικό βαθμό εξιδανίκευσης και άρα δεν μπορούν ποτέ να επιβεβαιωθούν απόλυτα στην πράξη.

⁸⁷ Αυτή η παρουσίαση δεν μπορεί παρά να είναι σύντομη και περιληπτική, καθώς η αναλυτική αποτύπωση ακόμα και των βασικών σημείων των πιο διαδεδομένων προσεγγίσεων της διεθνούς πολιτικής απαιτεί αυτοτελή μελέτη και εκφεύγει του αντικειμένου της παρούσας έρευνας.

⁸⁸ Για τους προδρόμους της προσέγγισης του ρεαλισμού στις διεθνείς σχέσεις, βλ. Dougherty and Pfaltzgraff (1992: 127-129).

νεότερα χρόνια στα δύο εμβληματικά για την εξέλιξή της κείμενα των Morgenthau (1948) και Carr (2011), που θα μπορούσαν πλέον να χαρακτηριστούν νεοκλασικά.

Η ρεαλιστική προσέγγιση⁹³ εκλαμβάνει τα κράτη ως τους βασικούς παράγοντες συγκρότησης του διεθνούς συστήματος (Πλατιάς 2007: 28)⁹⁴ και εκκινά από τη βασική παραδοχή ότι το διεθνές σύστημα είναι άναρχο (Ήφαιστος και Πλατιάς 1992: 52), υπό την έννοια ότι δεν υπάρχει μια κεντρική παγκόσμια ρυθμιστική εξουσία που να μπορεί να επιβάλλει την τάξη στους κύριους δρώντες του διεθνούς συστήματος, δηλαδή στα κράτη⁹⁵. Οι κλασικοί ρεαλιστές έχουν μια απαισιόδοξη θεώρηση για την ανθρώπινη φύση και θεωρούν πως αυτή, ως εγωκεντρική και αμετάβλητη, οδηγεί τους ανθρώπους να επιδιώκουν διαρκώς την εξουσία και την ισχύ (Morgenthau 2011: 176-186), κάτι που μπορεί να εξηγήσει φαινόμενα στη διεθνή πολιτική όπως ο διακρατικός ανταγωνισμός και οι συγκρούσεις μεταξύ των κρατών (Πλατιάς 2007: 59)⁹⁶. Ειδικότερα οι ρεαλιστές θεωρούν ότι τα κράτη, ως οργανωμένα σύνολα

⁸⁹ Το θεμελιώδες παραδοσιακό παράδειγμα για τη μελέτη των διεθνών σχέσεων και της διεθνούς πολιτικής θεωρείται η Ιστορία του Πελοποννησιακού Πολέμου του Θουκυδίδη (Πλατιάς 2007: 25). Η επίδραση αυτού του έργου θεωρείται ιδιαίτερα σημαντική και για τη στρατηγική σκέψη (Platias and Koliopoulos 2010).

⁹⁰ Ο «Ηγεμόνας» θεωρείται επίσης πολύ σημαντικό κείμενο για την κατανόηση βασικών στοιχείων της συμπεριφοράς των κρατών στη διεθνή πολιτική (Machiavelli 2012).

⁹¹ Ιδίως το έργο του «Λεβιάθαν» (Χομπς 2006).

⁹² Οι αναλύσεις του οποίου για διεθνές σύστημα και τη διεθνή πολιτική ενέπνευσαν και νεότερες εκδοχές του ρεαλισμού, όπως παρατηρείται στη συνέχεια.

⁹³ Για τα βασικά σημεία της προσέγγισης του ρεαλισμού στη διεθνή πολιτική βλ. Πλατιάς (2007: 57-58) και Jackson και Sorensen (2006: 110-127).

⁹⁴ Για τους ρεαλιστές τα κράτη αποτελούν το κύριο σημείο αναφοράς στη διεθνή πολιτική, με την ύπαρξη και την κυριαρχία τους να προσδιορίζουν τόσο τα «διεθνή» όσο και τα «εσωτερικά» ζητήματα (Πλατιάς και Κολιόπουλος 2015: 59).

⁹⁵ Έτσι η έννοια της «αναρχίας» στη μελέτη των διεθνών σχέσεων δεν σημαίνει χάος και διαρκείς συγκρούσεις ανάμεσα στους παράγοντες που συνθέτουν το διεθνές σύστημα, αλλά αναφέρεται στην ύπαρξη ανεξάρτητων κρατών και την έλλειψη μιας «κυβέρνησης των κυβερνήσεων», δηλαδή μιας αρχής που να μπορεί να επιβληθεί κυρίως στο σύνολο των κρατών και να ρυθμίσει τις μεταξύ τους σχέσεις (Ήφαιστος 2000: 32). Για τη «διεθνή αναρχία» ως την άλλη όψη της «εθνικής-κρατικής κυριαρχίας», υπό την έννοια ότι όσο ενισχύεται η ανεξαρτησία των κρατικών δρώντων τόσο καθιερώνεται η απουσία μιας ανώτερης από τα κράτη αρχής, βλ. Παπασωτηρίου (2009: 23-24).

⁹⁶ Για τη θέση του Morgenthau ότι η ανθρώπινη φύση έχει ως εγγενές χαρακτηριστικό τον πόθο για ισχύ, πράγμα που ερμηνεύει επαρκώς τόσο τα δεινά στο εσωτερικό των κρατών όσο και την εμφάνιση διακρατικών συγκρούσεων, βλ. και Waltz (2011β: 47,49).

ανθρώπων, αναζητούν διαρκώς την ισχύ⁹⁷, ακόμα και ως αυτοσκοπό⁹⁸, επιδιώκουν να επεκτείνονται όσο τους επιτρέπει η δύναμή τους (Πλατιάς 2007: 61) και εφαρμόζουν στις μεταξύ τους σχέσεις πολιτικές ισχύος. Περαιτέρω, κατά τον ρεαλισμό, λόγω της έλλειψης μιας κεντρικής ρυθμιστικής εξουσίας στο διεθνές σύστημα⁹⁹, τα κράτη εκδηλώνουν μεταξύ τους ανταγωνιστική συμπεριφορά και δημιουργούν ένα διεθνές περιβάλλον συγκρουσιακών σχέσεων¹⁰⁰, αφού δεν υπάρχει κάποια εξουσία υπέρτερή τους που να ρυθμίζει τον διακρατικό ανταγωνισμό¹⁰¹. Επιπλέον, στο άναρχο διεθνές σύστημα τα κράτη είναι υποχρεωμένα να μεριμνούν μόνο τους για την ασφάλεια και την επιβίωσή τους έχοντας ως βασικό μέσο την ισχύ, λόγω της έλλειψης μιας αρχής, όπως εκείνης που υπάρχει στο εσωτερικό των κρατών, που να μπορεί να τους παράσχει αυτά τα δύο θεμελιώδη για την ύπαρξή

⁹⁷ Η οποία για τους ρεαλιστές αποτελεί πάντοτε ένα καίριας σημασίας στοιχείο τόσο της πολιτικής όσο και της διακυβέρνησης. Για τον λόγο αυτό μάλιστα ο ρεαλισμός θεωρεί αφενός ότι η ισχύς καθορίζει τη διεθνή πολιτική και αφετέρου ότι δεν μπορεί να υπάρξει αποτελεσματική διεθνής διακυβέρνηση όσο η ισχύς βρίσκεται συγκεντρωμένη και οργανωμένη στο επίπεδο των κρατών (Carr 2011: 147, 152, 188, 193).

⁹⁸ Δεδομένου ότι τα κράτη συγκροτούνται και κυβερνώνται από ανθρώπους, που έχουν στη φύση τους την επιθυμία για ολοένα περισσότερη ισχύ, έτσι και τα κράτη κατά τον κλασικό ρεαλισμό έχουν εγγενή πόθο για ισχύ (Mearsheimer 2011: 63).

⁹⁹ Σε αντίθεση με το εσωτερικό των κρατών, στο οποίο οι κεντρικές δομές της κρατικής εξουσίας υποχρεώνουν σε ειρηνική συνύπαρξη, στη διεθνή πολιτική δεν υφίσταται κάποια οργανωμένη δύναμη που να έχει τη δυνατότητα και τον ρόλο να επιβάλλει την άμβλυνση των αντιθέσεων (Carr 2011: 88).

¹⁰⁰ Στο οποίο ο μεταξύ τους ανταγωνισμός είναι διαρκής και αναγκάζει τα κράτη να συμπεριφέρονται ορθολογικά, ενώ η διακρατική συνεργασία προκύπτει στον βαθμό και την έκταση που την επιβάλλουν τα κρατικά συμφέροντα (Πλατιάς και Κολιόπουλος 2015: 43, 77).

¹⁰¹ Συνεπώς για τον κλασικό ρεαλισμό, σύμφωνα με τη θεμελιακή ανάλυση του Morgenthau, τα κράτη στο διεθνές σύστημα επιδιώκουν την ισχύ με το να ανταγωνίζονται και να συγκρούονται γι' αυτήν, αφενός επειδή οι άνθρωποι που συνθέτουν τα κράτη έχουν εγγενώς μια διαρκή επιθυμία για ισχύ και αφετέρου επειδή ελλείπει μια ανώτερη από αυτά εξουσία που να μπορεί να ρυθμίσει τις μεταξύ τους σχέσεις και να περιορίσει τον ανταγωνισμό και τη χρήση βίας. Έτσι, όπως πολύ εύστοχα διακρίνει ο Waltz, στην πρώτη περίπτωση η ισχύς είναι σκοπός, και μάλιστα αυτοσκοπός που προκύπτει από τα εγγενή χαρακτηριστικά της ανθρώπινης φύσης, ενώ στη δεύτερη είναι μέσο για την επιβίωση στο άναρχο διεθνές σύστημα (Waltz 2011β: 58-60).

τους στοιχεία¹⁰². Σύμφωνα με τα παραπάνω δεδομένα, τα κράτη συμπεριφέρονται στη διεθνή πολιτική με τρόπο που να συμβαδίζει με τα συμφέροντά τους, ενώ συνεργάζονται και διαμορφώνουν συμφωνίες, θεσμούς και κανόνες με άλλα κράτη μόνο στην έκταση που οι ρυθμίσεις αυτές δεν αντίκεινται στα ιδιαίτερα συμφέροντά τους. Σε διαφορετική περίπτωση, οι συνεργασίες με άλλα κράτη καταλύονται και οι διακρατικές συμφωνίες παραβιάζονται. Στο ίδιο πλαίσιο, το «δίκαιο» και η «ηθική» στη διεθνή πολιτική υποτάσσονται στο κρατικό συμφέρον (Πλατιάς 2007: 35, 58), δηλαδή επί της ουσίας στην πολιτική της ισχύος που διασφαλίζει την κατοχύρωση και την προαγωγή των συμφερόντων ενός κράτους στο διεθνές σύστημα¹⁰³. Τέλος, οι ρεαλιστές θεωρούν κρίσιμη την κατανομή ισχύος στο διεθνές σύστημα, με τα κράτη να έχουν συμφέρον να διατηρήσουν και να βελτιώσουν τη θέση τους στον διεθνή καταμερισμό ισχύος¹⁰⁴, ενώ αντιμετωπίζουν την ισορροπία δυνάμεων μεταξύ των κρατών¹⁰⁵ ως τον κύριο τρόπο αποτροπής των ηγεμονικών και επεκτατικών βλέψεων των ισχυρότερων εξ αυτών και άρα ως τον βασικό παράγοντα διατήρησης της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας.

Συνοπτικά, τα βασικά σημεία της ρεαλιστικής προσέγγισης της διεθνούς πολιτικής¹⁰⁶ είναι τα ακόλουθα: α) τα κράτη αποτελούν τους κύριους δρώντες στο διεθνές

¹⁰² Για τον Χομπς η ασφάλεια και η επιβίωση είναι θεμελιώδεις αξίες στη διεθνή πολιτική και για τον Μακιαβέλι οι κατευθυντήριες αρχές της εξωτερικής πολιτικής που ασκούν τα κράτη (Jackson και Sorensen 2006: 116-122).

¹⁰³ Σύμφωνα με τον Carr (2011: 202, 226, 229), για τους ρεαλιστές οι διακρατικές σχέσεις «ρυθμίζονται μόνο με την ισχύ και η ηθική δεν παίζει κανένα ρόλο σε αυτές», ενώ ως προς το δίκαιο οι ρεαλιστές εντοπίζουν την εξουσία του διεθνούς δικαίου στη βούληση των κρατών και το θεωρούν μέσο της ισχύος των πλέον δυνατών, διαχωρίζοντάς το πλήρως από την ηθική. Για τον ίδιο τον συγγραφέα, του οποίου η συνεισφορά στην εξέλιξη των διεθνολογικών μελετών θεωρείται απολύτως καθοριστική, το διεθνές δίκαιο μπορεί να υπάρξει «μόνο στον βαθμό που υπάρχει μια διεθνής κοινότητα» και συνεπώς τα ελαττώματά του οφείλονται «στον εμβρυακό χαρακτήρα της κοινότητας μέσα στην οποία λειτουργεί». Έτσι, καταλήγει ότι προϋπόθεση για την ύπαρξη μιας αποτελεσματικής νομοθεσίας σε διεθνές επίπεδο θα ήταν η συγκρότηση ενός παγκόσμιου υπερ-κράτους, δηλαδή μιας εξουσίας ανώτερης από τα διάφορα κράτη και με παγκόσμια εμβέλεια (Carr 2011: 231, 269).

¹⁰⁴ Για τον Θουκυδίδη «ο ισχυρός επιβάλλει ό,τι του επιτρέπει η δύναμή του και ο αδύνατος υποχωρεί όσο του επιβάλλει η αδυναμία του», ενώ, ως προς τα πραγματικά αίτια του Πελοποννησιακού Πολέμου, αναφέρει ότι «η μεγάλη ανάπτυξη της Αθήνας φόβισε τους Λακεδαιμονίους και τους ανάγκασε να πολεμήσουν» (Πλατιάς 2007: 27, 32-33, 58).

¹⁰⁵ Δηλαδή την εξισορρόπηση από τα κράτη της ισχύος των αντιπάλων τους.

¹⁰⁶ Για μια συνοπτική καταγραφή αυτών των σημείων, βλ. και Ευαγόρου (2010: 42-43).

σύστημα, β) το διεθνές σύστημα είναι άναρχο, δηλαδή δεν υπάρχει μια αρχή σε αυτό ανώτερη από τα κράτη που να μπορεί να ρυθμίζει τις μεταξύ τους σχέσεις και να επιβάλλει την τάξη και τη δικαιοσύνη, σε αντίθεση με ό,τι ισχύει στο εσωτερικό των κρατών, όπου υπάρχει μια ιεραρχική δομή με την κρατική εξουσία να ρυθμίζει απόλυτα και κυριαρχικά τις σχέσεις μεταξύ των πολιτών, γ) η ανθρώπινη φύση έχει ως εγγενές και διαχρονικά αμετάβλητο χαρακτηριστικό της τον πόθο και τη διαρκή επιδίωξη της εξουσίας και της ισχύος, κάτι που οδηγεί τα κράτη, ως οργανωμένα σύνολα ανθρώπων, να επιζητούν την ισχύ στη διεθνή πολιτική, ακόμα και ως αυτοσκοπό, και να ανταγωνίζονται διαρκώς γι' αυτήν, δ) η έλλειψη μιας κεντρικής «υπερκρατικής» εξουσίας στο διεθνές σύστημα, σε συνδυασμό με τον πόθο της ανθρώπινης φύσης για ισχύ, είναι τα κύρια στοιχεία που καθιστούν το διεθνές σύστημα ένα πεδίο διαρκών ανταγωνιστικών και συγκρουσιακών σχέσεων ανάμεσα στα κράτη, ε) τα κράτη, αφού δεν μπορούν να βασιστούν σε κάποια ανώτερη αρχή, είναι αναγκασμένα να μεριμνούν μόνα τους για την ασφάλεια και την επιβίωσή τους και συμπεριφέρονται στη διεθνή πολιτική με τρόπο ώστε να εξυπηρετούν τα εκάστοτε ιδιαίτερα συμφέροντά τους, στ) οι συμφωνίες, οι συνεργασίες, οι θεσμοί και όλες εν γένει οι ρυθμίσεις που διαμορφώνουν τα κράτη μεταξύ τους στο διεθνές σύστημα, αποτελούν διευθετήσεις που συνάδουν με την προάσπιση και την προαγωγή των ιδιαίτερων συμφερόντων τους, και ως εκ τούτου είναι πρόσκαιρου χαρακτήρα, αφού συχνά ανατρέπονται, υπονομεύονται ή αλλάζουν από τα ίδια τα κράτη όταν πλέον δεν ανταποκρίνονται στα συμφέροντά τους, ζ) το δίκαιο και η ηθική στη διεθνή πολιτική είναι έννοιες σχετικές και ευμετάβλητες, αφού τα κρατικά συμφέροντα και η κατανομή της ισχύος μεταξύ των κρατών καθορίζουν το εκάστοτε περιεχόμενό τους, η) η τάξη, η ειρήνη και η ασφάλεια στο διεθνές σύστημα μπορούν να προκύψουν μόνο στις περιόδους κατά τις οποίες υφίσταται ισορροπία ισχύος μεταξύ των κρατών και ειδικά μεταξύ των ισχυρότερων εξ αυτών.

6.2.2. Ο κλασικός ρεαλισμός σε σχέση με το υπό μελέτη θέμα.

Με βάση τα παραπάνω, είναι σαφές ότι η κλασική ρεαλιστική προσέγγιση της διεθνούς πολιτικής δεν θέτει σε πρώτο πλάνο τα διεθνικά φαινόμενα ή άλλους μη κρατικούς παράγοντες, αλλά τα κράτη. Δίνει ιδιαίτερη έμφαση στην ανθρώπινη φύση και την τάση της να επιζητεί την εξουσία και την ισχύ, καθώς και στην έλλειψη μιας κεντρικής εξουσίας ανώτερης από τα κράτη, ως τους αιτιώδεις παράγοντες που προκαλούν και εξηγούν τον ανταγωνισμό, τις συγκρούσεις και την αστάθεια στο διεθνές σύστημα. Σε αυτό το θεωρητικό περίγραμμα, τα διεθνικά φαινόμενα μπορούν να ιδωθούν, από τη σκοπιά του ρεαλισμού, ως ανωμαλία εντός του διεθνούς συστήματος. Κατά πρώτον, μπορούν να ιδωθούν ως τυπική ανωμαλία, καθώς

αποτελούν φαινόμενα που δεν ελέγχονται επαρκώς από τους κύριους δρώντες του συστήματος, δηλαδή τα κράτη. Κατά δεύτερον, μπορούν να ιδωθούν ως ουσιαστική ανωμαλία, καθώς συνδέονται ως προς την εμφάνιση και την ανάπτυξή τους με τις επιλογές και τις συμπεριφορές ορισμένων κρατών στο πλαίσιο του διαρκούς διακρατικού ανταγωνισμού ισχύος και συμφερόντων, οι οποίες αποδυναμώνουν την κυριαρχία κάποιων άλλων κρατών και άρα τη δυνατότητά τους να ασκούν επαρκείς ελέγχους (Ηφαιστος 2002: 222).

Για τον ρεαλισμό συνεπώς, τα διεθνή φαινόμενα, όπως και όλοι οι παράγοντες που συναποτελούν το διεθνές σύστημα, εντάσσονται σε ένα θεωρητικό πλαίσιο που έχει ως βασικά σημεία τον κύριο ρόλο των κρατών, την αναρχία του διεθνούς συστήματος, την τάση της ανθρώπινης φύσης να επιζητά την εξουσία και την ισχύ, καθώς και τη λειτουργία των διακυβερνητικών θεσμών ως εξαρτημένων μεταβλητών των συμφερόντων των κρατών που τους διαμορφώνουν και ιδιαίτερα των πλέον ισχυρών¹⁰⁷. Συνακόλουθα, προκειμένου κανείς να αναλύσει και να εξηγήσει ένα διεθνικό φαινόμενο όπως το οργανωμένο έγκλημα υπό το πρίσμα του ρεαλισμού, θα πρέπει να αναζητήσει αιτιώδεις σχέσεις ανάμεσα στο φαινόμενο αυτό και τα κράτη ως τους κύριους δρώντες του διεθνούς συστήματος, την έλλειψη κεντρικής αρχής υπεράνω των κρατών και την επιδίωξη της ανθρώπινης φύσης για εξουσία και ισχύ, ενώ ως προς την ανάλυση της αντιμετώπισής του στο πλαίσιο των διακυβερνητικών θεσμών θα πρέπει να στραφεί στη λειτουργία των τελευταίων με βάση την εξάρτησή τους από τα ιδιαίτερα συμφέροντα και τις επιδιώξεις των κρατών που τους απαρτίζουν.

6.2.3. Αποτίμηση του κλασικού ρεαλισμού.

Οι κύριες παραδοχές της προσέγγισης του κλασικού ρεαλισμού στη διεθνή πολιτική έχουν μέχρι σήμερα επιβεβαιωθεί από τα γεγονότα που λαμβάνουν χώρα στο διεθνές σύστημα. Τόσο σε μακροϊστορικό επίπεδο όσο και στις μέρες μας, είναι σαφές ότι τα κράτη αποτελούν τους κύριους δρώντες στον διεθνή χώρο¹⁰⁸ καθώς και

¹⁰⁷ Για τους ρεαλιστές οι διεθνές θεσμοί είναι εξαρτημένες μεταβλητές των συμφερόντων και της πολιτικής βούλησης των κρατών, ιδιαίτερα των ισχυρών, και μάλιστα από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα (Ηφαιστος 2002: 71).

¹⁰⁸ Τόσο η σύγχρονη μορφή κράτους που έχει ως αφετηρία το 1648 και τις Συνθήκες της Βεσφαλίας, όσο και οι παλαιότερες μορφές οργανωμένων και ιεραρχικά δομημένων κοινωνικών οντοτήτων με καθορισμένα σύνορα, έχουν διαχρονικά αποτελέσει τους κύριους δρώντες στη διεθνή πολιτική. Η αφετηρία του σύγχρονου διεθνούς συστήματος θεωρείται ομόφωνα στη διεθνολογική βιβλιογραφία ο τερματισμός του Τριακονταετούς Πολέμου, που

ότι δεν έχει υπάρξει μια ανώτερη από αυτά παγκόσμια αρχή¹⁰⁹, με αποτέλεσμα το διεθνές σύστημα να χαρακτηρίζεται διαχρονικά από αναρχία. Επιπλέον, το διεθνές σύστημα στη μέχρι σήμερα ιστορία του είναι πράγματι ένα πεδίο έντονων ανταγωνιστικών και συγκρουσιακών σχέσεων μεταξύ των κρατών, στο οποίο τα διάφορα κρατικά συμφέροντα και η ισχύς διαδραματίζουν τον καθοριστικό ρόλο. Σε αυτό το άναρχο και ανταγωνιστικό διεθνές σύστημα παρατηρείται, σε συμφωνία με τη σχετική ρεαλιστική παραδοχή, ότι οι διακυβερνητικοί θεσμοί, οι ρυθμίσεις και οι συμφωνίες μεταξύ των κρατών λειτουργούν στο βαθμό που εξυπηρετούν τα συμφέροντα των ισχυρότερων εξ αυτών και καταλύονται όταν αυτό δεν συμβαίνει, ενώ το δίκαιο και η ηθική στη διεθνή πολιτική προσδιορίζονται από τα εκάστοτε κρατικά συμφέροντα και τους συσχετισμούς ισχύος. Επίσης, παρατηρείται ότι η ασφάλεια και η σταθερότητα στο διεθνές σύστημα προκύπτουν σε περιόδους κατά τις οποίες υπάρχει κάποια μορφή ισορροπία ισχύος μεταξύ των ισχυρότερων κρατικών συντελεστών του¹¹⁰, ενώ όταν η ισορροπία αυτή αποδομείται ακολουθούν ανασφάλεια, αστάθεια και έντονες συγκρούσεις.

Παρά ταύτα, η ρεαλιστική προσέγγιση των διεθνών σχέσεων και της διεθνούς πολιτικής έχει δεχτεί και δέχεται κριτική ως προς ορισμένες από τις βασικές παραδοχές της. Υπάρχει η άποψη ότι δεν αντικατοπτρίζει επαρκώς τις περιπτώσεις και τις δυνατότητες αρμονικής συνεργασίας μεταξύ των κρατών ανεξαρτήτως των επιμέρους ιδιαίτερων συμφερόντων τους, ενώ παράλληλα η οπτική της για τη διεθνή πολιτική, τις διακρατικές σχέσεις, τη συμπεριφορά των κρατών και την ανθρώπινη φύση, κατακρίνεται από ορισμένους μελετητές ως απολύτως απαισιόδοξη, «ωμή» και ως μη παρέχουσα λύσεις και προοπτικές για τη συνύπαρξη των κρατών σε ένα πλαίσιο ειρηνικής συνεργασίας, ασφάλειας και διεθνούς σταθερότητας. Περαιτέρω, η

διήρκεσε από το 1618-1648, με βάση τις Συνθήκες της Βεστφαλίας (Jackson και Sorensen 2006: 39).

¹⁰⁹ Ακόμα και οι ισχυρές και μεγάλες αυτοκρατορίες που υπήρξαν στην ιστορία της ανθρωπότητας, ουδέποτε αποτέλεσαν παγκόσμιες αρχές που να κυριάρχησαν σε πλανητικό επίπεδο ώστε να μπορούν να ρυθμίσουν το σύνολο των σχέσεων μεταξύ όλων των οργανωμένων κοινωνιών, δηλαδή ουδέποτε υπήρξαν «πλανητικοί ηγεμόνες». Με βάση τα μέχρι σήμερα δεδομένα είναι στην πραγματικότητα αδύνατο για οποιοδήποτε κράτος να αποκτήσει ηγεμονία επί του συνόλου του διεθνούς συστήματος - για τη θέση αυτή, αλλά και για την άποψη ότι ένα κράτος θα μπορούσε να αποκτήσει πλανητική ηγεμονία μόνο αν επιτύγχανε σαφή πυρηνική υπεροχή επί των υπολοίπων, βλ. Mearsheimer (2011: 101).

¹¹⁰ Όπως δέχονται οι κλασικοί ρεαλιστές, υποστηρίζοντας ότι η ειρήνη στο διεθνές σύστημα είναι πιο πιθανή όταν δεν υπάρχει μια κυρίαρχη δύναμη αλλά μια ισορροπία δυνάμεων μεταξύ των ισχυρότερων κρατών (Mearsheimer 2011: 656).

έμφαση που δίνει στην εγγενή επιθυμία της ανθρώπινης φύσης για εξουσία και ισχύ, ως στοιχείο που εξηγεί διαχρονικά τις επεκτατικές, ανταγωνιστικές και συγκρουσιακές συμπεριφορές των κρατών στο διεθνές σύστημα, έχει επίσης επικριθεί¹¹¹. Ως προς το θέμα της έρευνας, τη μελέτη και την ανάλυση των διεθνικών φαινομένων, έχει διατυπωθεί η άποψη ότι ο ρεαλισμός, δεδομένου ότι επικεντρώνεται στα κράτη, δεν εντάσσει στο ερμηνευτικό του πλαίσιο τέτοιου είδους σημαντικά φαινόμενα που ερείδονται σε μη κρατικούς παράγοντες, και άρα αποτελεί μια περιοριστική προσέγγιση της διεθνούς πολιτικής που δεν καλύπτει επαρκώς τα λοιπά κρίσιμα στοιχεία της πέρα από τα κράτη (Nye and Keohane 1971b).

Η κριτική όμως που δέχεται ο κλασικός ρεαλισμός, όπως τουλάχιστον διατυπώνεται μέχρι σήμερα, έχει περιορισμένη βασιμότητα. Με βάση τα ιστορικά δεδομένα, από την εποχή των πόλεων-κρατών της αρχαίας Ελλάδας μέχρι σήμερα, η αρμονική συνεργασία μεταξύ των κρατών εκδηλώνεται μόνο όταν μέσω αυτής εξυπηρετούνται κοινά κρατικά συμφέροντα και με την προϋπόθεση ότι υπάρχει κάποια ισορροπία ισχύος ανάμεσα στα πλέον ισχυρά κράτη (Πλατιάς 2007: 35, 51-53). Οποιοσδήποτε ισχυρισμός περί του αντιθέτου, αν δεν πρόκειται περί ευχολογίου, οφείλει να αποδεικνύεται όχι με βάση προσωπικές απόψεις ή επιθυμίες, αλλά με βάση πραγματικά ιστορικά γεγονότα. Περαιτέρω, ισχύει πράγματι ότι ο ρεαλισμός παρουσιάζει μια απαισιόδοξη εικόνα για τη διεθνή πολιτική, ακόμα και «πεζή» ή «σκληρή», αφού προσδιορίζει το διεθνές σύστημα ως ένα άναρχο πεδίο διαρκών ανταγωνιστικών και συγκρουσιακών σχέσεων μεταξύ των κυριότερων δρώντων του, των κρατών, χωρίς να διακρίνει κάποια πιθανότητα ή εφικτό τρόπο αλλαγής αυτής της δεδομένης διαχρονικής κατάστασης¹¹². Αυτό όμως δεν καθιστά ελλιπή ή προβληματική τη θεωρητική προσέγγιση του ρεαλισμού, καθώς ο ρόλος μιας διεθνολογικής - και όχι πολιτικής - θεωρίας δεν είναι να ωραιοποιεί πραγματικές καταστάσεις, να περιγράφει πώς θα έπρεπε να είναι τα πράγματα στην ιδανική τους μορφή ή να προτείνει συγκεκριμένες πολιτικές πρακτικές ως λύσεις στα διάφορα αδιέξοδα που μπορεί να διαπιστώνονται. Αντιθέτως, ο ρόλος της διεθνολογικής

¹¹¹ Και μάλιστα πιο πειστικά από μελετητές που στηρίζουν τα έργα τους στη ρεαλιστική προσέγγιση, όπως είναι ο Kenneth Waltz.

¹¹² Ο Morgenthau θεωρούσε ότι θα μπορούσε να επικρατήσει ειρήνη στο διεθνές σύστημα μόνο αν υπήρχε μια παγκόσμια κυβέρνηση, δηλαδή αν έπαυε η κατάσταση της αναρχίας στον διεθνή χώρο. Πίστευε βέβαια παράλληλα ότι μια τέτοια παγκόσμια κυβέρνηση είναι ανέφικτη, τουλάχιστον με τα υφιστάμενα δεδομένα, και γι' αυτόν τον λόγο έδινε έμφαση στην ισορροπία ισχύος, ως στοιχείο που συμβάλλει στην επίτευξη της ειρήνης και τη διατήρηση της διεθνούς σταθερότητας - βλ. σχετικά Waltz (2011β: 58).

θεωρίας είναι να περιγράφει και να αναλύει με ακρίβεια τις αιτιώδεις διαδικασίες που εξηγούν τη σχέση μεταξύ των διαφόρων φαινομένων, συμπεριφορών και καταστάσεων στη διεθνή πολιτική, με τρόπο ώστε να ανταποκρίνεται όσο το δυνατόν πληρέστερα στη διεθνή πραγματικότητα. Σε αυτό το πλαίσιο, ο κλασικός ρεαλισμός, από την εποχή του Θουκυδίδη μέχρι σήμερα, περιγράφει και αναλύει πιστά και με επάρκεια τα πραγματικά γεγονότα που λαμβάνουν χώρα στη διεθνή πολιτική¹¹³.

Ως προς την ανθρώπινη φύση και τον ρόλο της ως αιτίου για την επεκτατική και ανταγωνιστική συμπεριφορά των κρατών στο διεθνές σύστημα, στο ζήτημα αυτό μπορεί πράγματι να εντοπιστεί μια πιθανή αδυναμία στο ερμηνευτικό σχήμα της ρεαλιστικής προσέγγισης. Αν και είναι αναντίρρητο και είναι εφικτό να τεκμηριωθεί από πλήθος παραδειγμάτων, ακόμα και στο επίπεδο της παρατήρησης των καθημερινών κοινωνικών συναναστροφών, ότι η ανθρώπινη φύση έχει ως χαρακτηριστικό της την τάση να επιδιώκει την εξουσία και την ισχύ, εντούτοις η σύνδεση αυτού του χαρακτηριστικού με τη συμπεριφορά των κρατών στη διεθνή πολιτική δεν μπορεί να θεωρηθεί με βεβαιότητα ως αιτιώδης και επαρκής για να εξηγήσει αυτή τη συμπεριφορά. Πέραν του συγκεκριμένου χαρακτηριστικού, της επιδίωξης της εξουσίας και της ισχύος, η ανθρώπινη φύση εμφανίζει πλήθος άλλων εξίσου σταθερών χαρακτηριστικών, όπως είναι για παράδειγμα η ανάγκη και η ικανότητα για αρμονική κοινωνική συνύπαρξη και συνεργασία. Με αυτήν τη λογική λοιπόν, αν η ανθρώπινη φύση είναι κύριος αιτιώδης παράγοντας, τότε δεν προκύπτει με σαφήνεια γιατί τα κράτη ανταγωνίζονται διαρκώς μεταξύ τους σε ένα συγκρουσιακό πλαίσιο και δεν έχουν κατορθώσει μέχρι σήμερα να συνυπάρξουν αρμονικά και ειρηνικά όπως οι άνθρωποι στο πλαίσιο μιας κοινωνίας¹¹⁴. Περαιτέρω, αν τεθεί η ανθρώπινη φύση ως βασικό αίτιο, ακριβώς λόγω της ποικιλομορφίας της και της πληθώρας των ιδιοτήτων και χαρακτηριστικών της, αλλά και λαμβανομένης υπόψη της έλλειψης ενός πραγματικά πλήρους ορισμού γι' αυτήν (Tziampiris 2009: 14-15), θα πρέπει να εκληφθεί ως ένα στοιχείο που μπορεί να εξηγήσει τα πάντα¹¹⁵.

¹¹³ Δίνοντας έμφαση στην τόσο αποδοχή των γεγονότων, δηλαδή σε αυτό που πραγματικά συμβαίνει, όσο και στην ανάλυση των αιτίων και των συνεπειών τους (Carr 2011: 39).

¹¹⁴ Όπως το θέτει χαρακτηριστικά ο Waltz), «παρότι η ανθρώπινη φύση αναμφίβολα παίζει ρόλο στην έλευση του πολέμου, δεν μπορεί από μόνη της να εξηγήσει τον πόλεμο και την ειρήνη, εκτός από το να διατυπώσει την απλή πρόταση ότι η φύση του ανθρώπου είναι τέτοια, ώστε ο άνθρωπος ορισμένες φορές να πολεμά και ορισμένες φορές να μην πολεμά».

¹¹⁵ Κατά τον Waltz (2011β: 65), η αιτιώδης σημασία της ανθρώπινης φύσης είναι υπερεκτιμημένη, καθώς ακριβώς λόγω της πολυπλοκότητάς της μπορεί να εξηγήσει οποιαδήποτε υπόθεση.

Κάτι τέτοιο όμως καθιστά πολύ ευρύ και αφηρημένο το πλαίσιο της ερμηνευτικής ανάλυσης και άρα δεν μπορεί να οδηγήσει με σιγουριά σε στέρεα, ασφαλή και συγκεκριμένα συμπεράσματα, παρά μόνο σε διαπιστώσεις πολύ γενικού και ενδεχομένως ασαφούς περιεχομένου¹¹⁶. Όσον αφορά τα διεθνικά φαινόμενα, η ρεαλιστική προσέγγιση πράγματι δεν τα εντάσσει στο άμεσο ερμηνευτικό της πλαίσιο. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι το θεωρητικό περίγραμμα το ρεαλισμού αγνοεί εντελώς ή δεν μπορεί να εξηγήσει καθόλου τα διεθνικά φαινόμενα. Αντιθέτως, παρέχει ένα σχήμα ανάλυσης στο οποίο μπορούν να ενταχθούν και να ερμηνευτούν τα διεθνικά φαινόμενα, εφόσον τεκμηριωθεί ότι σχετίζονται αιτιωδώς με τη συμπεριφορά των κύριων, κατά τον ρεαλισμό, δρώντων του διεθνούς συστήματος, δηλαδή των κρατών.

Συνολικά, με βάση τα πραγματικά γεγονότα που λαμβάνουν χώρα διαχρονικά στο διεθνές σύστημα, η ρεαλιστική προσέγγιση της διεθνούς πολιτικής έχει μέρι σήμερα αποδειχτεί ιδιαίτερα αξιόπιστη και επαρκής όσον αφορά την ανάλυση και την εξήγηση της φύσης και του χαρακτήρα του διεθνούς συστήματος, καθώς και της συμπεριφοράς των κρατών ως κύριων δρώντων σε αυτό. Ως προς τα διεθνικά φαινόμενα, η ρεαλιστική προσέγγιση δεν εστιάζει μεν άμεσα στη θεμελίωση αιτιωδών σχέσεων και διαδικασιών στο διεθνές σύστημα που σχετίζονται με αυτά, αφού επικεντρώνεται στα κράτη ως κύριους δρώντες, παρέχει όμως ένα στέρεο ευρύτερο ερμηνευτικό πλαίσιο εντός του οποίου μπορούν να αναζητηθούν αυτές οι αιτιώδεις σχέσεις και διαδικασίες, με την προϋπόθεση πάντως να τεκμηριωθεί ότι συναρτώνται με τη συμπεριφορά των κρατών.

6.2.4. Ο νεορεαλισμός ή δομικός ρεαλισμός.

Έχοντας ως βάση τον κλασικό ρεαλισμό, τη δεκαετία του 1970 αναπτύχθηκε η προσέγγιση του νεορεαλισμού ή αλλιώς δομικού ρεαλισμού. Η προσέγγιση αυτή βασίζεται στο θεμελιακό κείμενο του Kenneth Waltz (2011α), καθώς και στα κείμενα σημαντικών διεθνολόγων που στηρίχθηκαν στη σκέψη του Waltz, όπως οι Mearsheimer, Gilpin, Grieco, Van Evera κ.ά. Ο νεορεαλισμός άλλαξε τον τρόπο σκέψης για τα διεθνή ζητήματα, εξελίσσοντας την κλασική ρεαλιστική θεωρία και κυριαρχώντας στη διεθνολογική συζήτηση μέχρι σήμερα (Jackson και Sorensen 2006: 100).

¹¹⁶ Συνακόλουθα, προκειμένου να ερμηνευτούν επαρκώς τα διάφορα φαινόμενα στη διεθνή πολιτική θα πρέπει κανείς να αναζητήσει και να εξετάσει άλλους αιτιώδεις παράγοντες, πέρα από την ανθρώπινη φύση (Waltz 2011β: 113-114).

Τα κύρια σημεία του νεορεαλισμού εδράζονται στις κλασικές ρεαλιστικές παραδοχές (Ευαγόρου 2010: 42-44). Όπως και ο κλασικός ρεαλισμός, έτσι και ο νεορεαλισμός ή δομικός ρεαλισμός θεωρεί τα κράτη ως τους κύριους δρώντες στη διεθνή πολιτική¹¹⁷ και το διεθνές σύστημα ως ένα άναρχο πεδίο ανταγωνιστικών και συγκρουσιακών σχέσεων, στο οποίο το εθνικό-κρατικό συμφέρον αποτελεί σημαντικό παράγοντα διαμόρφωσης της κρατικής συμπεριφοράς και οι πολιτικές της ισχύος χαρακτηρίζουν τις διακρατικές σχέσεις. Η κύρια διαφορά του από τον κλασικό ρεαλισμό είναι ότι δίνει έμφαση όχι στην ανθρώπινη φύση αλλά στη δομή του διεθνούς συστήματος¹¹⁸ ως το βασικό αίτιο που εξηγεί τη συμπεριφορά των κρατών και εν γένει τις αλληλεπιδράσεις εντός αυτού¹¹⁹. Για τον νεορεαλισμό, τα κύρια χαρακτηριστικά τη δομής του διεθνούς συστήματος¹²⁰ είναι η κατάσταση της αναρχίας και η κατανομή ισχύος¹²¹ μεταξύ των

¹¹⁷ Χωρίς να αρνείται την ύπαρξη άλλων ατομικών και συλλογικών δρώντων (Gilpin 2007: 46), αλλά δίνοντας πάντως ξεκάθαρη προτεραιότητα στα κράτη ως τους σημαντικότερους παράγοντες στις διεθνείς σχέσεις.

¹¹⁸ Για τον λόγο αυτόν ονομάζεται και «δομικός» ρεαλισμός. Σύμφωνα με τον εισηγητή του νεορεαλισμού Kenneth Waltz (2011α: 202), οι διεθνείς δομές ορίζονται βάσει των κυριότερων πολιτικών μονάδων μιας εποχής, δηλαδή στη σύγχρονη εποχή βάσει των εθνικών κρατών. Έτσι, η δομή του διεθνούς συστήματος προκύπτει από τη συνύπαρξη των κρατών. Με άλλα λόγια, τα κράτη με την ύπαρξή τους και τις μεταξύ τους σχέσεις τους συνθέτουν το διεθνές σύστημα και τη δομή του.

¹¹⁹ Δηλαδή για τον νεορεαλισμό η δομή του διεθνούς συστήματος, αφού προκύπτει από τη συνύπαρξη των κρατών, αποτελεί το γενικό πλαίσιο στο οποίο δρουν τα κράτη και το οποίο προσδιορίζει πλέον τη συμπεριφορά τους και τις μεταξύ τους αλληλεπιδράσεις. Η θεωρητική προσέγγιση του νεορεαλισμού, ως «συστημική» θεωρία διεθνούς πολιτικής, ασχολείται συνεπώς με το να καταδείξει τους τρόπους με τους οποίους η δομή του διεθνούς συστήματος επηρεάζει τις μονάδες που αλληλεπιδρούν εντός του συστήματος, αλλά και εκείνους με τους οποίους οι μονάδες επηρεάζουν τη δομή (Waltz 2011α: 107). Για τα νέα στοιχεία που κομίζουν οι νεορεαλιστές σε σχέση με τον παραδοσιακό ρεαλισμό, δηλαδή την έμφαση που δίνουν στην επίδραση της δομής του διεθνούς συστήματος και εν γένει ορθολογιστικών έναντι υποκειμενικών παραγόντων στη συμπεριφορά των κρατών, βλ. Ήφαιστος (1992:138).

¹²⁰ Ο Waltz (2011α: 185, 220) περιλαμβάνει στον ορισμό της δομής μόνο όσα στοιχεία είναι απαραίτητα για να προκύψει το πώς είναι τοποθετημένες οι μονάδες του διεθνούς συστήματος, και παραλείπει όλα τα υπόλοιπα προκειμένου καταδείξει τους τρόπους με τους οποίους η δομή επιδρά στις διαδικασίες που λαμβάνουν χώρα εντός αυτής, δηλαδή στις αλληλεπιδράσεις των μονάδων, αλλά και το πώς οι διαδικασίες επηρεάζουν τη δομή. Υπό αυτό το πρίσμα, διακρίνει ως κύρια χαρακτηριστικά της δομής του διεθνούς συστήματος τον τρόπο που αυτό είναι διατεταγμένο και τις σχετικές δυνατότητες των βασικών μονάδων του, δηλαδή την αναρχία, ως έλλειψη κεντρικής εξουσίας - ιεραρχικής διατακτικής αρχής στο

βασικών μονάδων του συστήματος, που είναι τα κράτη. Συνακόλουθα, η αναρχία και η κατανομή ισχύος είναι για τον νεορεαλισμό τα κυρίαρχα δομικά στοιχεία που προσδιορίζουν και εξηγούν τη συμπεριφορά των κρατών¹²². Ο Waltz τόνισε ότι τα

σύστημα, και την κατανομή ισχύος ανάμεσα στα κράτη. Για την αναρχία και την κατανομή ισχύος ως τους κύριους δομικούς παράγοντες με αιτιώδη σημασία, βλ. και Mearsheimer (2011: 652-654).

¹²¹ Η «κατανομή της ισχύος» ορίζεται από τον Waltz (2011α: 117, 217) ως η κατανομή των δυνατοτήτων μεταξύ των κρατών, χωρίς να λαμβάνεται υπόψη οποιοδήποτε άλλο χαρακτηριστικό τους. Έτσι, για να προσδιορίσει τη διεθνή δομή λαμβάνει υπόψη του μόνο τις δυνατότητες των κρατών και αποκλείει κάθε άλλη ιδιότητά τους. Πιο συγκεκριμένα, κατά τον νεορεαλισμό, οι βασικές μονάδες στο άναρχο διεθνές σύστημα, δηλαδή τα κράτη, είναι όμοιες ως προς τις λειτουργίες τους και διαφέρουν μόνο στις δυνατότητες που έχουν για να επιτελέσουν αυτές τις παρόμοιες λειτουργίες. Οι δυνατότητες αυτές είναι ιδιότητες των μονάδων, αλλά η κατανομή των δυνατοτήτων, δηλαδή η κατανομή της ισχύος, είναι συστημική έννοια και όχι ιδιότητα των μονάδων-κρατών. Συνακόλουθα, ο Waltz (2011α: 214-215, 275) καταλήγει ότι η δομή του διεθνούς συστήματος αλλάζει όταν λαμβάνουν χώρα αλλαγές στην κατανομή της ισχύος μεταξύ των κρατών.

¹²² Για τη δομή του διεθνούς συστήματος και την κατανομή των ικανοτήτων, δηλαδή της ισχύος, ανάμεσα στα κράτη ως τους κύριους προσδιοριστικούς παράγοντες της κρατικής συμπεριφοράς, βλ. σχετικά Gilpin (2007: 169). Αυτό το σχήμα ερμηνείας που εισάγει ο νεορεαλισμός για τη διεθνή πολιτική εμπνέεται, μεταξύ άλλων, και από τις θέσεις που διατύπωσε ο Ρουσσώ, σύμφωνα με τον οποίο για να εξηγήσεις κάποια αποτελέσματα δεν πρέπει να εστιάζεις την προσοχή σου μόνο στη συμπεριφορά και τις ιδιότητες των παραγόντων που συμμετέχουν στα αποτελέσματα αυτά, αλλά να λαμβάνεις υπόψη και το γενικότερο πλαίσιο δράσης που επηρεάζει τους συμμετέχοντες ως προς τους σκοπούς, τη συμπεριφορά και τις ιδιότητες, μεταβάλλοντας έτσι τα αποτελέσματα (Waltz 2011α: 120). Ο Ρουσσώ δηλαδή έδινε με τις θέσεις του αυτές έμφαση σε μια εξηγητική προσέγγιση που εκκινά από το γενικό συστημικό πλαίσιο ή αλλιώς από τη «δομή» ενός πεδίου δράσης, θεωρώντας ότι το ευρύτερο πλαίσιο που περιορίζει και διαμορφώνει τη δράση των παραγόντων που κινούνται εντός αυτού αποτελεί το πρωταρχικό αιτιώδες στοιχείο με βάση το οποίο μπορούν να ερμηνευτούν καλύτερα και πιο ολοκληρωμένα τα αποτελέσματα που προκύπτουν. Έτσι, για να εξηγηθεί με επάρκεια η συμπεριφορά των κρατών, ο Ρουσσώ έδινε έμφαση στις καταστάσεις που αντιμετωπίζουν τα κράτη, δηλαδή στο σύστημα εντός του οποίου τα κράτη υπάρχουν και δρουν. Στην ίδια λογική, ο Ρουσσώ θεωρούσε τον πόλεμο ως αναπόφευκτο, αφού, δεδομένης της άναρχης δομής του διεθνούς συστήματος, δεν υπάρχει κάτι που να μπορεί να τον εμποδίσει (Waltz 2011β). Ως προς την αντιστοιχία ορισμένων απόψεων του Ρουσσώ για τη διεθνή πολιτική με βασικές παραδοχές-ορόσημο που κληροδότησε ο Θουκυδίδης, βλ. επίσης Waltz (2011β: 267-268). Για τη δομή ενός συστήματος ως παράγοντα που δρα περιοριστικά επί των μονάδων που αποτελούν το

κράτη είναι όμοιες μονάδες σε όλες τις βασικές τους λειτουργίες, διαφέρουν μεταξύ τους μόνο στις σχετικές δυνατότητες, δηλαδή ως προς την ισχύ¹²³, και έχουν ως κύρια επιδίωξη την επιβίωση και την ασφάλειά τους στο άναρχο διεθνές σύστημα. Δεδομένης της αναρχίας που χαρακτηρίζει το διεθνές σύστημα, τα κράτη ως βασικές του μονάδες βρίσκονται σε καθεστώς αυτοβοήθειας όντας αναγκασμένα να φροντίζουν μόνα τους για την επιβίωση και την ασφάλειά τους, αφού δεν υπάρχει κάποια ανώτερη από αυτά αρχή που να μπορεί να αναλάβει αυτόν τον ρόλο. Η κατάσταση αυτή οδηγεί τα κράτη στο να αναζητούν την ισχύ όχι ως αυτοσκοπό αλλά ως μέσο προκειμένου να επιβιώνουν και να είναι ασφαλή, διατηρώντας τη θέση τους στο διεθνές σύστημα¹²⁴. Καθώς τα κράτη διαφέρουν μεταξύ τους ως προς την ισχύ, η

σύστημα και τις οδηγεί να συμπεριφέρονται με συγκεκριμένους τρόπους προκειμένου το σύστημα να διατηρείται, βλ. και Waltz (2011α: 141). Με βάση αυτήν τη συλλογιστική, ο Waltz τονίζει σε κάθε ευκαιρία τη θέση που αποτελεί τον πυρήνα της δομικής του προσέγγισης, δηλαδή ότι δεν αρκεί να αναζητάμε εξηγήσεις στο επίπεδο των μονάδων, αλλά πρέπει πρωτίστως να λαμβάνουμε υπόψη τα αίτια που εντοπίζονται στο επίπεδο της δομής του συστήματος.

¹²³ Σύμφωνα με τον Waltz (2011α: 278, 398), η ισχύς ορίζεται ως έλεγχος επί των πόρων κάθε είδους, δηλαδή οι στρατιωτικές, οικονομικές και λοιπές δυνατότητες των κρατών δεν πρέπει να διαχωρίζονται και να εκτιμώνται ξεχωριστά, αλλά να λαμβάνονται υπόψη ως παράγοντες που διαμορφώνουν όλοι μαζί την κρατική ισχύ ως ενιαίο μέγεθος. Επιπλέον, ο Waltz επισημαίνει ότι η ισχύς είναι σχετική, δηλαδή προσδιορίζεται με βάση τις δυνατότητες που έχει συνολικά ένα κράτος σε σύγκριση με τα άλλα κράτη.

¹²⁴ Έτσι για τους νεορεαλιστές η ισχύς αποτελεί μέσο επιβίωσης και όχι αυτοσκοπό, και η επιδίωξή της συναρτάται με την ανασφάλεια των κρατών σε ένα διεθνές σύστημα στο οποίο δεν υπάρχει ανώτερη από αυτά αρχή που να τους εξασφαλίζει την επιβίωσή τους. Στο πλαίσιο αυτό, τα κράτη ενδιαφέρονται πρωτίστως να κατοχυρώσουν την ασφάλειά διατηρώντας τη θέση τους στην κατανομή ισχύος στο διεθνές σύστημα, και όχι για τη μεγιστοποίηση της ισχύος τους. Η ισχύς δηλαδή αποτελεί το μέσο για την επίτευξη του κύριου στόχου, που είναι η κατοχύρωση της ασφάλειας στο άναρχο διεθνές σύστημα, και όχι αυτοτελή σκοπό. Συνεπώς ένα κράτος μπορεί να επιλέξει να μη συγκεντρώσει δυσανάλογη ποσότητα ισχύος, καθώς κάτι τέτοιο είναι πιθανό να οδηγήσει σε συσπείρωση, λόγω φόβου και ανασφάλειας, άλλων κρατών εναντίον του και τελικά να θίξει την ασφάλειά του και θέση του στο διεθνές σύστημα. Όπως το θέτει χαρακτηριστικά ο Waltz (2011α: 269, 270, 273), τα κράτη σπάνια έχουν την πολυτέλεια να θέσουν ως σκοπό τους τη μεγιστοποίηση της ισχύος, αφού η διεθνής πολιτική είναι πολύ σοβαρή υπόθεση για να συμπεριφερθούν με αυτόν τον τρόπο, και συνήθως εξισορροπούν την ισχύ αντί να τη μεγιστοποιούν, δεδομένου ότι ο πρωταρχικός σκοπός που τα ενθαρρύνει το σύστημα να πετύχουν είναι η ασφάλεια. Είναι σαφές ότι ως προς το ζήτημα αυτό, δηλαδή την επιδίωξη της ισχύος από τα κράτη, ο

σταθερότητα του συστήματος είναι εφικτή όταν υπάρχει κάποια ισορροπία ισχύος μεταξύ των κρατών¹²⁵, με τα διπολικά συστήματα να είναι πιο σταθερά¹²⁶, ενώ η άνιση ανάπτυξη, δηλαδή η ανάπτυξη ορισμένων κρατών με τρόπο ώστε να αλλάζει η κατανομή ισχύος στο διεθνές σύστημα, οδηγεί σε συγκρούσεις και καταλύει τη διεθνή σταθερότητα και ειρήνη. Για τους νεορεαλιστές, στο παραπάνω πλαίσιο, η συνεργασία μεταξύ των κρατών είναι μεν εφικτή όταν εξυπηρετούνται κοινά κρατικά συμφέροντα και υπάρχει εξισορρόπηση της ισχύος, αλλά η διακρατική συνεργασία αντιμετωπίζει κυρίως το πρόβλημα των σχετικών κερδών¹²⁷. Συγκεκριμένα, τα κράτη δεν αποσκοπούν με τη συνεργασία τους μόνο στο να έχουν τα ίδια κάποια απόλυτα κέρδη, αλλά εστιάζουν κυρίως στα σχετικά κέρδη της συνεργασίας, δηλαδή το πόσο κερδίζουν σε σχέση με τα άλλα κράτη που συμμετέχουν σε αυτήν. Όταν ορισμένα κράτη διαπιστώσουν ότι κάποια άλλα αποκομίζουν περισσότερα κέρδη από τα ίδια στο πλαίσιο της μεταξύ τους συνεργασίας, τότε εισέρχονται σε καθεστώς ανασφάλειας ως προς την κατανομή της διακρατικής ισχύος και την άνιση ανάπτυξη στο άναρχο διεθνές πεδίο, γεγονός που τα οδηγεί στο να καταλύουν τη συνεργασία¹²⁸. Στην ίδια λογική, ο νεορεαλισμός βλέπει τους διακυβερνητικούς

νεορεαλισμός διαφοροποιείται από τον κλασικό ρεαλισμό που θεωρεί ότι τα κράτη προσπαθούν εγγενώς και διαρκώς να αυξήσουν την ισχύ τους.

¹²⁵ Ισορροπίες ισχύος, κατά τον Waltz (2011α: 255, 258, 266, 267), δημιουργούνται από τα κράτη ανεξαρτήτως του αν το επιδιώκουν άμεσα ή όχι, δηλαδή τα κράτη έχουν την τάση να συμπεριφέρονται έτσι ώστε να εξισορροπούν την υπέρτερη ισχύ άλλων κρατών, αφού αυτό αποτελεί προϋπόθεση για την επιβίωσή τους στο άναρχο διεθνές σύστημα.

¹²⁶ Δηλαδή τα συστήματα στα οποία κυριαρχούν δύο μεγάλες δυνάμεις με τους συνασπισμούς τους, όπως ήταν για παράδειγμα το διεθνές σύστημα κατά την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου, στο οποίο πρωταγωνιστούσαν οι δύο πόλοι των ΗΠΑ και της ΕΣΣΔ. Αυτού του είδους τα συστήματα θεωρούνται από τους νεορεαλιστές πιο σταθερά σε σχέση με τα πολυπολικά, στα οποία έχουν πρωταγωνιστικό ρόλο περισσότερες από δύο μεγάλες δυνάμεις.

¹²⁷ Δηλαδή το πώς θα κατανομηθούν τα κέρδη από τη συνεργασία μεταξύ των συνεργαζόμενων μερών. Επίσης, άλλος σημαντικός παράγοντας που εμποδίζει τη διακρατική συνεργασία είναι ο φόβος της εξαπάτησης που αναπτύσσεται ανάμεσα στα συνεργαζόμενα κράτη, καθώς δρουν σε ένα σύστημα στο οποίο δεν υπάρχει ανώτερη από αυτά αρχή που να έχει τη δυνατότητα επιβολής συγκεκριμένων κανόνων (Mearsheimer 2011: 122-125).

¹²⁸ Ο Waltz (2011α: 227-229) τονίζει ότι αυτό που εμποδίζει τη συνεργασία των κρατών είναι η κατάσταση της ανασφάλειας που βιώνουν στο άναρχο διεθνές σύστημα, το οποίο αποτελεί ένα καθεστώς αυτοβοήθειας χωρίς κεντρική εξουσία. Σε αυτό το πλαίσιο τα κράτη, όσον αφορά τη μεταξύ τους συνεργασία, ανησυχούν για την κατανομή των ωφελημάτων και την πιθανότητα αυτή να ευνοήσει περισσότερο άλλα κράτη σε σχέση με τα ίδια, δηλαδή επί της

θεσμούς ως εξαρτημένες μεταβλητές της βούλησης και των συμφερόντων των κρατών που τους διαμορφώνουν, ιδίως των ισχυρών μεγάλων δυνάμεων¹²⁹. Η λειτουργία των διακυβερνητικών θεσμών έχει συνεπώς για τον νεορεαλισμό όρια και περιορισμούς, που προσδιορίζονται από την κατανομή ισχύος μεταξύ των κρατών που τους απαρτίζουν, τα διαφορετικά κρατικά συμφέροντα και το ζήτημα των σχετικών κερδών.

Στο πλαίσιο της νεορεαλιστικής αντίληψης έχουν διατυπωθεί και αποκλίσεις από τις θέσεις του Waltz, όπως αυτή του λεγόμενου «επιθετικού ρεαλισμού»¹³⁰. Η κύρια διαφοροποίηση αυτής της εκδοχής του νεορεαλισμού, που συμπίπτει με τη σχετική παραδοχή του κλασικού ρεαλισμού, έχει να κάνει με την επιδίωξη της ισχύος από τα κράτη. Ενώ ο Waltz θεωρεί ότι τα κράτη αναζητούν την ισχύ ως μέσο για την επιβίωση και την ασφάλειά τους, επιδιώκοντας να διατηρούν τη θέση τους στο διεθνές σύστημα, η προσέγγιση του επιθετικού ρεαλισμού ισχυρίζεται ότι τα κράτη επιδιώκουν την ισχύ ως πρωτεύοντα σκοπό τους, θεωρώντας την αύξηση της ισχύος τους ως τον καλύτερο τρόπο για να διασφαλίσουν την επιβίωση και την ασφάλειά τους, και μάλιστα τα πιο ισχυρά εξ αυτών αποβλέποντας στην επίτευξη της ηγεμονίας στο διεθνές σύστημα, δηλαδή στο να καταστούν η μοναδική μεγάλη δύναμη¹³¹. Συνακόλουθα, ο επιθετικός ρεαλισμός διαφοροποιείται από τον

ουσίας ενδιαφέρονται κυρίως για τη σχετική δύναμη (τα κέρδη τους σε σχέση με τα άλλα κράτη), παρά για την απόκτηση απολύτων ωφελημάτων ανεξάρτητα από το τι κερδίζουν οι άλλοι κρατικοί δρώντες. Με άλλα λόγια, η δομή του διεθνούς συστήματος είναι ο βασικός παράγοντας που περιορίζει τη διακρατική συνεργασία 227-229. Για το ζήτημα των σχετικών κερδών και των ορίων που θέτει στη διακρατική συνεργασία, βλ. αναλυτικά Grieco (1988: 498-500).

¹²⁹ Έτσι οι νεορεαλιστές θεωρούν ότι οι διεθνείς θεσμοί δεν έχουν αυτόνομη επίδραση στη συμπεριφορά των κρατών, αλλά αντιθέτως διαμορφώνονται και χρησιμοποιούνται από τα πλέον ισχυρά κράτη για την εξυπηρέτηση των συμφερόντων τους. Συνεπώς, οι θεσμοί αυτοί δεν μπορούν να περιορίσουν τις συνέπειες της άναρχης δομής του διεθνούς συστήματος, ούτε να προωθήσουν την ειρηνική και αποτελεσματική συνεργασία μεταξύ των κρατών ή να μειώσουν τον ανταγωνισμό ασφάλειας (Mearsheimer 2011: 698, 700).

¹³⁰ Με εισηγητή τον John Mearsheimer και σε αντιδιαστολή, ως προς την ονομασία, με τον νεορεαλισμό του Waltz που χαρακτηρίζεται ως «αμυντικός».

¹³¹ Ειδικότερα, η εκδοχή του επιθετικού ρεαλισμού διατυπώνει τις εξής βασικές θέσεις: α) κάθε κράτος έχει ως κύριο σκοπό του όχι απλά να διατηρήσει αλλά να μεγιστοποιήσει το μερίδιό του επί της παγκόσμιας ισχύος, β) τα μόνα κράτη που θέλουν να διατηρήσουν τη θέση τους στο διεθνές σύστημα είναι αυτά που κατέχουν τη θέση του κυρίαρχου ηγεμόνα, γ) οι μεγάλες δυνάμεις σπάνια ικανοποιούνται με την κατανομή της ισχύος και έτσι ανταγωνίζονται διαρκώς

νεορεαλισμό του Waltz ως προς την επιδίωξη της ισχύος από τα κράτη, συμφωνώντας στο ζήτημα αυτό με τον κλασικό ρεαλισμό¹³². Ενώ δηλαδή ο νεορεαλισμός στην αρχική του εκδοχή θεωρεί ότι τα κράτη αναζητούν τόση ισχύ όση τους χρειάζεται για να διατηρούν τη θέση τους στο σύστημα και να παραμένουν ασφαλή¹³³, ο επιθετικός ρεαλισμός εισηγείται ότι τα κράτη αναζητούν διαρκώς περισσότερη ισχύ και αναπτύσσουν επιθετικές-αναθεωρητικές βλέψεις με αντικείμενο την επίτευξη ηγεμονίας, αφού μόνο κατ' αυτόν τον τρόπο μπορούν να κατοχυρώσουν αποτελεσματικά την ασφάλειά τους¹³⁴.

Συνοπτικά, ο νεορεαλισμός έχει ως βασικά του σημεία τα εξής¹³⁵: α) η δομή του διεθνούς συστήματος είναι το κύριο αίτιο που καθορίζει τη συμπεριφορά των κρατών και το πλέγμα των αλληλεπιδράσεων εντός αυτού, β) τα κύρια χαρακτηριστικά της δομής του διεθνούς συστήματος είναι η αναρχία, δηλαδή η έλλειψη μιας παγκόσμιας ρυθμιστικής εξουσίας, και η κατανομή ισχύος μεταξύ των κρατών, γ) τα κράτη είναι οι βασικές μονάδες που συνθέτουν το διεθνές σύστημα, είναι εν γένει όμοια μεταξύ τους ως προς τις λειτουργίες που επιτελούν και διαφέρουν ως προς την ισχύ, δ) στο άναρχο διεθνές σύστημα, με την ισχύ να είναι άνισα κατανεμημένη, τα κράτη είναι

μεταξύ τους για την ηγεμονία, ε) τα κράτη έχουν επιθετικές και αναθεωρητικές συμπεριφορές επειδή θέλουν να κατοχυρώσουν την ασφάλειά τους στο άναρχο διεθνές σύστημα και ο καλύτερος τρόπος να το πράξουν αυτό είναι να αποκτήσουν ηγεμονική ισχύ, ε) το διεθνές σύστημα καθορίζει τη συμπεριφορά των κρατών, με τους δομικούς παράγοντες της αναρχίας και της κατανομής ισχύος να έχουν την πλέον κρίσιμη σημασία, στ) η άναρχη δομή του διεθνούς συστήματος είναι αυτή που οδηγεί τα κράτη να ανταγωνίζονται διαρκώς για την ισχύ και να επιδιώκουν την ηγεμονία (Mearsheimer 2011: 25-42).

¹³² Όχι όμως απόλυτα, αφού οι κλασικοί ρεαλιστές, όπως ο Morgenthau, εντοπίζουν στα κράτη την ύπαρξη μιας έμφυτης επιθυμίας για ισχύ, χωρίς να εκλαμβάνουν τη δομική κατάσταση της διεθνούς αναρχίας ως το κύριο αίτιο της κρατικής συμπεριφοράς, ενώ οι νεορεαλιστές (είτε «αμυντικοί» είτε «επιθετικοί») δίνουν έμφαση στη δομή του συστήματος ως τον κύριο αιτιώδη παράγοντα που προκαλεί και εξηγεί τη συμπεριφορά των κρατών - (Mearsheimer 2011: 46). Για τις γενικές διαφοροποιήσεις ανάμεσα στον κλασικό ρεαλισμό και τον νεοραλισμό, αλλά και εκείνες μεταξύ αμυντικού και επιθετικού ρεαλισμού εντός του νεοραλιστικού δομικού ρεύματος σκέψης, βλ. επίσης Mearsheimer (2011: 53-62).

¹³³ Έχοντας δηλαδή κατά βάση αμυντικά κίνητρα και επιδιώκοντας να διατηρούν την υφιστάμενη κατανομή και ισορροπία ισχύος.

¹³⁴ Υπό την έννοια ότι η συσσώρευση ισχύος σε βάρος των άλλων κρατών-ανταγωνιστών μεγιστοποιεί την ασφάλεια και αυξάνει τις πιθανότητες επιβίωσης στο άναρχο διεθνές σύστημα.

¹³⁵ Βλ. σχετικά και Κουσκουβέλης (2007: 64-67).

αναγκασμένα να φροντίζουν μόνο τους για την ασφάλεια και την επιβίωσή τους, στοιχεία που αποτελούν την κύρια υπαρξιακού χαρακτήρα προτεραιότητά τους, ε) τα κράτη επιδιώκουν την ισχύ ως μέσο προάσπισης της επιβίωσης και κατοχύρωσης της ασφάλειάς τους, προσπαθώντας να διατηρούν τη θέση τους στο διεθνές σύστημα¹³⁶, στ) η διακρατική συνεργασία είναι εφικτή όταν υπάρχουν κοινά κρατικά συμφέροντα και ισορροπία ισχύος, δεν μπορεί όμως να υπερβεί το πρόβλημα των σχετικών κερδών, δηλαδή την ανησυχία των κρατών ως προς το να μην αποκτήσουν άλλα κράτη περισσότερα από τη συνεργασία σε σχέση με τα ίδια, γεγονός που τα οδηγεί συχνά στην αποδόμηση των διακρατικών συνεργασιών, ζ) οι διακυβερνητικοί θεσμοί εξαρτώνται από τη βούληση και τα συμφέροντα των συμμετεχόντων κρατών, ιδίως των ισχυρών, και η συνεργασία στο πλαίσιο τους έχει τα όρια που θέτουν τα διαφορετικά κρατικά συμφέροντα, η άνιση κατανομή ισχύος και το ζήτημα των σχετικών κερδών, η) η σταθερότητα, η ασφάλεια και η ειρήνη στο διεθνές σύστημα προκύπτουν όταν υπάρχει εξισορρόπηση της ισχύος, με τα διπολικά συστήματα να παρουσιάζουν μεγαλύτερη σταθερότητα σε σχέση με τα πολυπολικά, θ) η άνιση ανάπτυξη, δηλαδή οι αλλαγές στην κατανομή της ισχύος μεταξύ των κρατών, είναι ο μηχανισμός εκείνος που οδηγεί σε αστάθεια και συγκρούσεις στο διεθνές σύστημα.

6.2.5. Ο νεορεαλισμός σε σχέση με το υπό μελέτη θέμα.

Όπως για τον κλασικό ρεαλισμό, έτσι και για τον νεορεαλισμό τα διεθνικά φαινόμενα δεν τίθενται σε πρώτο πλάνο στο εξηγητικό του πλαίσιο για τη διεθνή πολιτική¹³⁷. Σύμφωνα με το ερμηνευτικό περίγραμμα της προσέγγισης του νεορεαλισμού, η δομή του διεθνούς συστήματος, που χαρακτηρίζεται από την αναρχία και την άνιση κατανομή ισχύος μεταξύ των κρατών, είναι ο κύριος αιτιώδης παράγοντας που καθορίζει τις αλληλεπιδράσεις εντός του συστήματος. Με άλλα λόγια, η δομή είναι αυτή που προσδιορίζει τη συμπεριφορά των μονάδων που συνθέτουν το διεθνές σύστημα. Για τους νεορεαλιστές, τα κράτη είναι οι κύριες μονάδες του διεθνούς

¹³⁶ Αν και ο επιθετικός ρεαλισμός, όπως σημειώθηκε αναλυτικά προηγούμενως, διαφοροποιείται ως εκδοχή του νεορεαλισμού σε αυτό το σημείο, υποστηρίζοντας ότι τα κράτη επιδιώκουν διαρκώς τη μεγιστοποίηση της ισχύος τους και τη βελτίωση της θέσης τους στο σύστημα ως τον βέλτιστο τρόπο για να κατοχυρώσουν την ασφάλειά τους, τα δε ισχυρότερα εξ αυτών μάλιστα στοχεύοντας και στην επίτευξη της ηγεμονίας.

¹³⁷ Αν και οι νεορεαλιστές δέχονται ότι υπό συγκεκριμένες συνθήκες διεθνικοί παράγοντες αποκτούν τη δυνατότητα να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο, ενώ λαμβάνουν υπόψη τους τη συζήτηση για την υποκατάσταση του ρόλου του κράτους από νέου τύπου διεθνικούς δρώντες (Gilpin 2007: 60, 83-84). Σε κάθε περίπτωση όμως, ο νεορεαλισμός δεν εστιάζει στα διεθνικά φαινόμενα και τη σημασία τους.

συστήματος και οι υπόλοιποι δρώντες έχουν πιο περιορισμένη σημασία, ιδίως σε σύγκριση με τις μεγάλες δυνάμεις. Παρά ταύτα, ο νεορεαλισμός δεν αγνοεί τη σημασία των διεθνικών φαινομένων, αν και τα θέτει σε δεύτερη μοίρα σε σχέση με τα κράτη¹³⁸.

Όπως τονίζει ο εμπνευστής της νεορεαλιστικής-δομικής προσέγγισης Kenneth Waltz, ο νεορεαλισμός δεν είναι μια θεωρία που μπορεί να εξηγήσει τα πάντα, αλλά τουλάχιστον μπορεί να εξηγήσει τα πιο σημαντικά γεγονότα που λαμβάνουν χώρα στο διεθνές σύστημα, ιδίως αυτά που σχετίζονται με τις μεγάλες δυνάμεις¹³⁹. Υπό αυτό το πρίσμα, ο νεορεαλισμός δεν διεκδικεί ως θεωρητικό σχήμα τη δυνατότητα να εξηγήσει άμεσα, πέρα από τη συμπεριφορά των κρατών, και τους μη κρατικούς

¹³⁸ Όπως επισημαίνει ο Waltz, υπάρχουν μη κρατικοί δρώντες που είναι δύσκολο να υπαχθούν σε ρυθμίσεις, ενώ η επιρροή τους μπορεί να είναι αντίστοιχη της επιρροής ορισμένων κρατών. Τονίζει περαιτέρω ότι είναι προφανής η σημασία των διεθνικών δραστηριοτήτων και των μη κρατικών παραγόντων, καθώς και το ότι είναι σημαντικό να μελετηθεί η φύση τους, οι επιδράσεις τους και οι συνθήκες που συναρτώνται με τον βαθμό στον οποίο τα κράτη μπορούν ή όχι να τα ελέγξουν. Θεωρεί όμως ότι η σημασία και οι επιδράσεις των διεθνικών φαινομένων δεν καθιστούν ξεπερασμένη την κρατοκεντρική αντίληψη της διεθνούς πολιτικής στην οποία στηρίζεται ο νεορεαλισμός, καθώς τα κράτη είναι εκείνα που διαμορφώνουν το πλαίσιο στο οποίο δραστηριοποιούνται οι μη κρατικοί διεθνικοί παράγοντες και μπορούν να καθορίσουν τους όρους βάσει των οποίων λειτουργούν και αναπτύσσονται οι παράγοντες αυτοί. Με άλλα λόγια, ο νεορεαλισμός αναγνωρίζει μεν τη σημασία των διεθνικών φαινομένων, αλλά παράλληλα θεωρεί ότι αυτά εξαρτώνται ως προς την ανάπτυξη και την εξέλιξή τους από το γενικό πλαίσιο που διαμορφώνουν τα κράτη ως οι κύριοι δρώντες του διεθνούς συστήματος (Waltz 2011α: 207-209). Έτσι, για παράδειγμα, ο Waltz βλέπει τις πολυεθνικές επιχειρήσεις και τις επιδράσεις τους ως εξαρτώμενες και καθοριζόμενες από τις κρατικές δυνατότητες που βρίσκονται το υπόβαθρό τους, δηλαδή από το κράτος ή τα κράτη που αποτελούν τη βάση για την ανάπτυξη και την εξάπλωσή τους, θεωρώντας μάλιστα ότι ο όρος «πολυεθνικές» είναι λανθασμένος, καθώς στην πραγματικότητα συνιστούν επιχειρήσεις εθνικής βάσης που δραστηριοποιούνται στο έδαφος περισσότερων κρατών (Waltz 2011α: 96, 317-318). Χρησιμοποιώντας επίσης το παράδειγμα των πολυεθνικών επιχειρήσεων, τονίζει, στην ίδια λογική, ότι ακόμα και αδύναμα κράτη μπορούν να παρεμποδίσουν τη λειτουργία ισχυρών πολυεθνικών εταιριών (Waltz 2011α: 209).

¹³⁹ Έτσι, κατά τον Waltz, μια θεωρία όπως ο νεορεαλισμός είναι ένα γενικό εξηγητικό σύστημα το οποίο δεν μπορεί να εξηγήσει ιδιομορφίες (Waltz 2011α: 251). Από την άλλη, αξίζει να σημειωθεί ότι όσο πιο ευρύ και γενικό είναι ένα θεωρητικό σχήμα τόσο περισσότερους παράγοντες μπορεί να εντάξει στο ερμηνευτικό του πλαίσιο, αρκεί να εμβαθύνει, να επεκτείνει ή ακόμα και να βελτιώσει τους συλλογισμούς στους οποίους στηρίζεται.

διεθνικούς δρώντες. Εντούτοις, το ευρύτερο θεωρητικό πλαίσιο που θεμελιώνει, με τη δομή ως κύριο αίτιο και τα κράτη ως βασικές μονάδες του διεθνούς συστήματος, παρέχει ένα γενικό ερμηνευτικό σχήμα στο οποίο μπορεί να ενταχθεί η ανάλυση και εξήγηση των διεθνικών φαινομένων¹⁴⁰. Ειδικότερα, με βάση τη νεορεαλιστική οπτική, τα διεθνικά φαινόμενα μπορούν να αναλυθούν και να ερμηνευτούν εντός της συγκεκριμένης θεωρητικής προσέγγισης εφόσον προκύψει και τεκμηριωθεί ότι σχετίζονται αιτιωδώς τόσο με τη δομή του διεθνούς συστήματος, δηλαδή κυρίως με τα στοιχεία της αναρχίας και της άνιση κατανομής ισχύος, όσο και με τη συμπεριφορά των βασικών μονάδων του συστήματος, δηλαδή των κρατών.

Συμπερασματικά, για να ερμηνεύσει κανείς με βάση τον νεορεαλισμό ένα διεθνικό φαινόμενο όπως το υπό μελέτη διεθνικό οργανωμένο έγκλημα, πρέπει να αναζητήσει και να θεμελιώσει μια αιτιώδη σχέση μεταξύ της δομής του διεθνούς συστήματος ως πρωταρχικού αιτίου, της συμπεριφοράς των κρατών ως βασικών μονάδων του συστήματος, και του συγκεκριμένου διεθνικού φαινομένου ως παράγοντα στη διεθνή πολιτική που συνδέεται τόσο με τη δομή του συστήματος όσο και με τη συμπεριφορά των κρατών την οποία αυτή καθορίζει. Περαιτέρω, ως προς την ανάλυση της αντιμετώπισής του στο πλαίσιο των διακυβερνητικών θεσμών, θα πρέπει να στραφεί επίσης στην αιτιώδη επίδραση της δομής του συστήματος στη λειτουργία των τελευταίων, και ειδικότερα τόσο στην εξάρτησή τους από τα ιδιαίτερα συμφέροντα και τις επιδιώξεις των κρατών που τους απαρτίζουν όσο και στα προβλήματα διακυβερνητικής συνεργασίας που σχετίζονται με το ζήτημα των σχετικών κερδών.

¹⁴⁰ Για τον νεορεαλισμό δηλαδή τα διεθνικά φαινόμενα εντάσσονται στις διαδικασίες που λαμβάνουν χώρα εντός της υφιστάμενης δομής του διεθνούς συστήματος, στην οποία τον κύριο ρόλο έχουν τα κράτη. Με βάση αυτήν τη θέση, θεωρεί ότι είναι σε λάθος κατεύθυνση η αμφισβήτηση της κρατοκεντρικής προσέγγισης της διεθνούς πολιτικής λόγων των διεθνικών παραγόντων. Ειδικότερα, ο Waltz υποστηρίζει ότι οι διεθνικοί δρώντες, ακόμα και αυτοί που δεν ελέγχονται εύκολα από τα κράτη, δεν θέτουν σε καμία περίπτωση υπό αμφισβήτηση την υπάρχουσα δομή του διεθνούς συστήματος. Επιπρόσθετα, τονίζει ότι οι μελετητές των διεθνικών φαινομένων έχουν αντλήσει από τις υπάρχουσες θεωρητικές προσεγγίσεις και δεν έχουν αναπτύξει δική τους ξεχωριστή θεωρία για τα διεθνικά φαινόμενα, καθώς μια θεωρία που θα έθετε σε πρώτο πλάνο τους μη κρατικούς διεθνικούς παράγοντες και θα απέρριπτε τον κυρίαρχο ρόλο των κρατών, θα χρειαζόταν μόνο στην υποθετική περίπτωση που οι διεθνικοί δρώντες θα αναπτύσσονταν σε τέτοιο βαθμό ώστε να μπορούν να ανταγωνιστούν σε ισχύ τις μεγάλες δυνάμεις (Waltz 2011α: 209-210, 294).

6.2.6. Αποτίμηση του νεορεαλισμού.

Ο νεορεαλισμός αποτελεί μια στέρεη και ισχυρά θεμελιωμένη με βάση τα διεθνή γεγονότα θεωρητική προσέγγιση της διεθνούς πολιτικής, σύμφωνα με τα όσα ήδη αναφέρθηκαν για τον κλασικό ρεαλισμό, του οποίου υιοθετεί τις βασικές παραδοχές για την αναρχία στο διεθνές σύστημα, τα κράτη ως κύριους δρώντες και τον ρόλο της ισχύος. Εισάγει όμως επιπλέον μια καινοτόμα αντίληψη, που του επέτρεψε να κυριαρχήσει τις τελευταίες δεκαετίες στη διεθνολογική συζήτηση, ορίζοντας τη δομή του διεθνούς συστήματος ως τον κυρίαρχο αιτιώδη παράγοντα που καθορίζει και εξηγεί τις αλληλεπιδράσεις των μονάδων του συστήματος και ιδίως των βασικών μονάδων, δηλαδή των κρατών. Εδράζεται μεν στις κύριες παραδοχές του κλασικού ρεαλισμού, ήτοι στον άναρχο χαρακτήρα του διεθνούς συστήματος και στον κρίσιμο ρόλο της ισχύος, αλλά παράλληλα διαχωρίζει τα επίπεδα ανάλυσης, εκκινώντας από το «όλον», δηλαδή τη δομή του συστήματος, για να καταλήξει στο «μέρος», δηλαδή στις σχέσεις και αλληλεπιδράσεις μεταξύ των μονάδων που συνθέτουν το σύστημα. Στο πλαίσιο αυτό και σε αντίθεση με τον κλασικό ρεαλισμό, αποφεύγει να αποδώσει αιτιώδη χαρακτηριστικά στην ανθρώπινη φύση, αφού την εκλαμβάνει ως έναν παράγοντα που θεωρητικά θα μπορούσε να αιτιολογήσει τα πάντα και άρα ως στερούμενη συγκεκριμένης εξηγητικής δύναμης, και παρέχει ένα σαφές, κατανοητό και πειστικό θεωρητικό περίγραμμα με βάση το οποίο μπορούν να γίνουν αντιληπτά τα κύρια αίτια της συμπεριφοράς των κρατών αλλά και να ερμηνευτούν εν γένει οι αλληλεπιδράσεις των παραγόντων που συναποτελούν το διεθνές σύστημα. Επιπρόσθετα, στη διατύπωσή του από τον Waltz, ο νεορεαλισμός διαφοροποιείται από τον κλασικό ρεαλισμό σχετικά με την επιδίωξη της ισχύος από τα κράτη, θεωρώντας ότι τα κράτη επιδιώκουν την ισχύ όχι ως αυτοσκοπό και έχοντας εγγενώς επεκτατικές και ηγεμονικές βλέψεις, αλλά ως μέσο προκειμένου να κατοχυρώσουν την ασφάλειά τους και να προασπίσουν την επιβίωσή τους, διατηρώντας τη θέση τους στο σύστημα.

Ως προσέγγιση που στηρίζεται θεμελιωδώς στις παραδοσιακές ρεαλιστικές παραδοχές, ο νεορεαλισμός δέχεται εν πολλοίς την ίδια κριτική με τον κλασικό ρεαλισμό. Τα κύρια σημεία αυτής είναι ότι αποτελεί ένα θεωρητικό σχήμα που παρέχει μια «ψυχρή» εικόνα της διεθνούς πραγματικότητας, χωρίς να παρέχει προοπτικές και πιθανές λύσεις για την έξοδο του διεθνούς συστήματος από την κατάσταση ενός διαρκώς ανταγωνιστικού και συγκρουσιακού άναρχου

περιβάλλοντος¹⁴¹. Περαιτέρω, κατακρίνεται ως μια υπερβολικά ελλειπτική προσέγγιση, που αποδίδει την κύρια αιτιώδη σημασία στη δομή του συστήματος και επιχειρεί να παράσχει εξηγήσεις επιστημονικού τύπου με βάση αυτό το περιοριστικό πλαίσιο, το οποίο, κατά τους επικριτές του νεορεαλισμού, δεν συνάδει με την ποικιλομορφία και την πολυπλοκότητα των κοινωνικών φαινομένων που τίθενται προς ανάλυση. Επιπρόσθετα, οι επικριτές του θεωρούν ότι δεν αντικατοπτρίζει ούτε εξηγεί επαρκώς τις δυνατότητες αρμονικής και αμοιβαίας επωφελούς συνεργασίας μεταξύ των κρατών στο πλαίσιο διακυβερνητικών θεσμικών σχημάτων, χρησιμοποιώντας συχνά ως παράδειγμα που υποτίθεται ότι θεμελιώνει αυτή τη θέση την περίπτωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης¹⁴². Όσον αφορά τα διεθνή φαινόμενα, η κριτική σε βάρος του νεορεαλισμού σχετίζεται επίσης με την ελλειπτικότητα της προσέγγισής του, καταλογίζοντάς του ότι η δομική ανάλυση που χρησιμοποιεί αφενός δεν εντάσσει στο άμεσο εξηγητικό της πλαίσιο τους άλλους δρώντες του διεθνούς συστήματος πέραν των κρατών, και αφετέρου δεν είναι επαρκής για να ερμηνεύσει τέτοια φαινόμενα που στηρίζονται σε μη κρατικούς παράγοντες και παρακάμπτουν τους ελέγχους των κρατών¹⁴³.

Η κριτική που έχει δεχτεί μέχρι σήμερα ο νεορεαλισμός δεν παρίσταται ιδιαίτερα βάσιμη. Με βάση την ιστορική εμπειρία, προκύπτει ότι η δομή του διεθνούς συστήματος, δηλαδή κυρίως ο άναρχος χαρακτήρας του και η άνιση κατανομή ισχύος μεταξύ των κρατών ως μονάδων του, πράγματι περιορίζει και καθορίζει τη συμπεριφορά των κρατών εντός αυτού. Λόγω της αναρχίας, τα κράτη δεν έχουν κάποια ανώτερη από αυτά αρχή στην οποία να μπορούν να στραφούν για να καταχυρώσουν την επιβίωση και την ασφάλειά τους, ενώ παράλληλα υπάρχουν σε ένα περιβάλλον με τεράστιες ανισότητες ως προς την κατανομή ισχύος. Έτσι είναι αναγκασμένα, από τη δομή αυτή του διεθνούς συστήματος, να συμπεριφέρονται με

¹⁴¹ Η κριτική αναφέρεται ουσιαστικά στο ότι ο νεορεαλισμός δεν εστιάζει επαρκώς στο πώς μπορεί να επέλθει η αλλαγή στη διεθνή πολιτική (Κουσκουβέλης 2007: 69).

¹⁴² Δηλαδή τη διαδικασία της ευρωπαϊκής ενοποίησης, όπως αυτή έχει εξελιχθεί μέχρι σήμερα, η οποία υποτίθεται ότι καταδεικνύει τους ερμηνευτικούς περιορισμούς και τις αδυναμίες του νεορεαλισμού στο ζήτημα της διεθνούς συνεργασίας (Jackson και Sorensen 2006: 157).

¹⁴³ Για την ελλιπή ενασχόληση του νεορεαλισμού με τον διεθνή χαρακτήρα φαινομένων όπως η τρομοκρατία, παρά το γεγονός ότι, δίνοντας έμφαση στην άναρχη δομή του διεθνούς συστήματος και στον ανταγωνισμό των κρατών για ισχύ, εξηγεί εν γένει τον πυρήνα των διεθνών γεγονότων, βλ. την εισαγωγή του Κωνσταντίνου Αρβανιτόπουλου στο Mearsheimer (2011: XVII).

τέτοιους τρόπους ώστε αφενός να φροντίζουν μόνα τους για την επιβίωση και την ασφάλειά τους και αφετέρου να διατηρούν τη θέση τους στη σχετική κατανομή ισχύος, ως προϋπόθεση για να επιβιώνουν και να είναι όσο το δυνατόν πιο ασφαλή. Σε αυτό το πλαίσιο, τα κράτη φοβούνται το ένα το άλλο, διακρίνονται από μόνιμη ανασφάλεια στις μεταξύ τους σχέσεις και ανταγωνίζονται ως προς την ισχύ. Όταν ένα κράτος βελτιώσει τη θέση του στη σχετική κατανομή ισχύος, δηλαδή όταν αυξήσει την ισχύ του, η δομή του διεθνούς συστήματος οδηγεί άλλα ανταγωνιστικά ως προς αυτό κράτη, κινούμενα από φόβο και ανασφάλεια για τις δυνατότητες και τις προθέσεις του, να αυξήσουν με τη σειρά τους τη δική τους ισχύ, είτε αυτοτελώς είτε μέσω συμμαχιών, γεγονός που αυξάνει επίσης την ανασφάλεια του πρώτου κράτους και το οδηγεί στο να αναζητήσει ακόμα περισσότερη ισχύ, και ούτω καθεξής. Με τον τρόπο αυτό εκκινά ένας αυτοτροφοδοτούμενος κύκλος ανταγωνισμού ως προς την ισχύ, με τα ανταγωνιζόμενα κράτη να κινούνται από ανασφάλεια για τις σχετικές δυνατότητες των αντιπάλων τους και να επιδιώκουν την ισχύ προκειμένου να παραμείνουν ασφαλή στο άναρχο διεθνές σύστημα¹⁴⁴. Μέσα από αυτές τις διαδικασίες, που έχουν ως πρωταρχικό αίτιο τα προαναφερθέντα βασικά στοιχεία της δομής του διεθνούς συστήματος, διαμορφώνεται η διεθνής πολιτική ως ένα πεδίο διαρκών ανταγωνιστικών διακρατικών σχέσεων και αλληλεπιδράσεων, οι οποίες συχνά καταλήγουν σε συγκρούσεις. Τα παραπάνω έχουν επιβεβαιωθεί πολλάκις από τα ιστορικά γεγονότα στην ιστορία της ανθρωπότητας και επιβεβαιώνονται διαρκώς από την καθημερινή πραγματικότητα, κάτι που ενισχύει το κύρος του ερμηνευτικού πλαισίου που θέτει ο νεορεαλισμός και καθιστά αβάσιμη τη σχετική κριτική που του ασκείται.

Σίγουρα η εικόνα αυτή που δίνει ο νεορεαλισμός για τη διεθνή πολιτική μπορεί να χαρακτηριστεί ως «ψυχρή» και μη ελπιδοφόρα, τουλάχιστον όσον αφορά τις προοπτικές διατήρησης μιας διαρκούς ειρήνης και σταθερότητας στο διεθνές σύστημα. Όμως, ο ρόλος μιας καλής διεθνολογικής θεωρίας δεν είναι να λειτουργεί

¹⁴⁴ Πρόκειται για έναν φαύλο κύκλο που είναι ευρύτερα γνωστός στη διεθνολογική συζήτηση ως «δίλημμα ασφάλειας». Όπως το περιγράφει ο Waltz, τα μέσα που αποκτά ή χρησιμοποιεί ένα κράτος προκειμένου να κατοχυρώσει την ασφάλειά του αποτελούν απειλή για κάποιο άλλο κράτος, το οποίο αντιδρά με τη σειρά του εξοπλιζόμενο. Αυτό όμως οδηγεί σε περισσότερη ανασφάλεια άλλα κράτη, τα οποία εξοπλίζονται εκ νέου και έτσι συντηρείται ο εν λόγω φαύλος κύκλος. Ο Waltz (2011α: 387-388) δίνει την έμφαση για την κατάσταση αυτή στη δομή του συστήματος, δηλαδή στην αναρχία ως έλλειψη ανώτερης των κρατών εξουσίας, κάτι που τον οδηγεί στο συμπέρασμα ότι το δίλημμα αυτό δεν μπορεί να λυθεί όσο το διεθνές σύστημα παραμένει άναρχο..

εξωραϊστικά και να παρέχει ευχολόγια για το πώς θα έπρεπε να ήταν ιδανικά τα πράγματα, ούτε να διατυπώνει προτάσεις πολιτικής φύσης με αντικείμενο τις δυνατότητες αλλαγής της διεθνούς κατάστασης¹⁴⁵, αλλά αντιθέτως να εξηγεί με ακρίβεια και επάρκεια την πραγματικότητα. Περαιτέρω, ο νεορεαλισμός είναι πράγματι μια ελλειπτική προσέγγιση, αφού ως προς την εξήγηση της συμπεριφοράς των κρατών αποδίδει την κύρια αιτιώδη σημασία στη δομή του διεθνούς συστήματος και όχι σε άλλους παράγοντες όπως είναι η εσωτερική λειτουργία των κρατών ή οι προσωπικότητες των ηγετών τους. Μια καλή θεωρία όμως είναι αναγκαία ελλειπτική και γενική, ούτως ώστε να μπορεί να συμπεριλάβει στο ερμηνευτικό της πλαίσιο έναν ευρύ αριθμό φαινομένων σε διαχρονική προοπτική και όχι απλά να εξηγήσει περιστασιακά κάποια συγκεκριμένα και μεμονωμένα φαινόμενα¹⁴⁶. Ο νεορεαλισμός επιχειρεί να εξηγήσει τα όντως πολύπλοκα και με πολλές παραμέτρους φαινόμενα της διεθνούς πραγματικότητας στηριζόμενος σε ένα απλοποιημένο θεωρητικό σχήμα, με τη δομή του συστήματος να έχει τον καθοριστικό αιτιώδη ρόλο. Αυτή η προσέγγιση, παρά την ελλειπτικότητά της και τον περιορισμένο αριθμό των παραγόντων που εντάσσει στο ερμηνευτικό της πλαίσιο, έχει αποδειχτεί κατάλληλη για να δώσει συγκεκριμένες λογικές εξηγήσεις που τεκμηριώνονται από τα διεθνή γεγονότα. Η αναφορά σε πλήθος άλλων παραγόντων με κάποια πιθανή αιτιώδη σημασία, την οποία ουσιαστικά προτείνουν οι επικριτές του νεορεαλισμού, όπως είναι για παράδειγμα η ανθρώπινη φύση, οι προσωπικότητες των ηγετών, ο τρόπος διακυβέρνησης των κρατών στο εσωτερικό τους, οδηγεί συχνά σε μια σύγχυση μεταξύ αιτίων και αιτιατών και καταλήγει στην απλή καταγραφή των φαινομένων που λαμβάνουν χώρα στη διεθνή πολιτική, στερώντας έτσι από την όποια θεωρητική προσπάθεια τη δυνατότητα ερμηνείας και εξήγησης των φαινομένων αυτών. Με βάση τα μέχρι σήμερα ιστορικά δεδομένα, ο νεορεαλισμός, ακριβώς λόγω της ελλειπτικότητας, της απλότητας και της σαφήνειας της ερμηνευτικής του προσέγγισης, έχει μπορέσει να παράσχει πειστικές και κατανοητές εξηγήσεις, τόσο γενικά για τις διαδικασίες και τα φαινόμενα που λαμβάνουν χώρα στη διεθνή πραγματικότητα όσο και ειδικά για τη διαχρονική συμπεριφορά των κρατών στο διεθνές σύστημα.

¹⁴⁵ Αυτός είναι ρόλος μια πολιτικής θεωρίας, η οποία βέβαια όταν αναφέρεται σε διεθνή ζητήματα θα πρέπει να λαμβάνει σοβαρά υπόψη της τα διεθνολογικά ερμηνευτικά σχήματα.

¹⁴⁶ Κατά τον Van Evera (2005: 35-36, 38), μια καλή θεωρία διαθέτει μεγάλη ερμηνευτική δύναμη, και για να το πετύχει αυτό αφενός είναι αναγκαία απλοποιημένη και φειδωλή χρησιμοποιώντας λίγες μεταβλητές - δηλαδή έννοιες που μπορούν να λάβουν διάφορες τιμές- απλά ταξινομημένες, αφετέρου υποδεικνύει την αιτία-ανεξάρτητη μεταβλητή που έχει σημαντική επίδραση σε μια ευρεία κλίμακα φαινομένων.

Σχετικά με τις δυνατότητες των κρατών για αρμονική και αμοιβαία επωφελή συνεργασία στο πλαίσιο διακυβερνητικών σχημάτων, δεν έχει μέχρι σήμερα αποδειχτεί ότι η νεορεαλιστική προσέγγιση στερείται βασιμότητας. Τα κράτη, όπως αποδεικνύεται από την υφιστάμενη ιστορική εμπειρία, διαμορφώνουν διακυβερνητικούς θεσμούς προκειμένου να εξυπηρετήσουν και να προωθήσουν κοινά συμφέροντα. Η δομή του συστήματος έχει καθοριστικό ρόλο στα διακυβερνητικά εγχειρήματα, καθώς η αναρχία και η άνιση κατανομή ισχύος είναι οι παράγοντες που οδηγούν τα κράτη στο να προσχωρούν σε τέτοιου είδους συνεργασίες¹⁴⁷ προκειμένου να διατηρούν τη θέση τους στο διεθνές σύστημα και να παραμένουν ασφαλή. Παράλληλα όμως, η ίδια αυτή δομή του συστήματος, με την αναρχία και την άνιση κατανομή ισχύος να είναι τα κύρια χαρακτηριστικά της, οδηγεί τα κράτη στο να ενδιαφέρονται όχι μόνο για τα απόλυτα αλλά πρωτίστως για τα σχετικά κέρδη, δηλαδή για το πόσο κερδίζουν ή χάνουν σε σχέση με τα άλλα κράτη από τη συμμετοχή τους στους διακυβερνητικούς θεσμούς. Το ζήτημα των σχετικών κερδών, δηλαδή στην πραγματικότητα το ζήτημα της άνισης κατανομής των ωφελημάτων που προκύπτουν από τη διακυβερνητική συνεργασία, είναι αυτό που δυσχεραίνει την ομαλή λειτουργία των διακυβερνητικών θεσμών και την προοπτική των συμμετεχόντων σε αυτούς κρατών για μακροπρόθεσμη αρμονική συνεργασία. Επιπλέον, τα ισχυρότερα κράτη-μέλη των διακυβερνητικών σχημάτων επιβάλλουν συνήθως σε αυτά τις επιλογές τους, λόγω της υπέρτερης ισχύος τους σε σχέση με τους άλλους συμμετέχοντες και προκειμένου να εξυπηρετήσουν πιο αποτελεσματικά τα ιδιαίτερα συμφέροντά τους, καθιστώντας έτσι τους διακυβερνητικούς θεσμούς εξαρτημένες μεταβλητές της βούλησης και των επιμέρους συμφερόντων τους. Στο παραπάνω πλαίσιο, είναι σαφές ότι η διακρατική συνεργασία εντός των διακυβερνητικών θεσμών αντιμετωπίζει τους προαναφερθέντες σοβαρούς περιορισμούς που θέτει η δομή του διεθνούς συστήματος και εξελίσσεται ομαλά μόνο όταν συμπίπτουν ορισμένα συμφέροντα των κρατών-μελών και δεν υπάρχει άνιση κατανομή των ωφελημάτων.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση, την οποία επικαλούνται οι επικριτές του νεορεαλισμού ως παράδειγμα που δήθεν καταδεικνύει τη λανθασμένη προσέγγισή του στη διακρατική συνεργασία, είναι πράγματι μια ιδιαίτερη περίπτωση. Η μέχρι σήμερα πορεία της όμως όχι μόνο δεν καταρρίπτει αλλά αντίθετα επιβεβαιώνει τις νεορεαλιστικές παραδοχές. Οι απαρχές της στη Δυτική Ευρώπη και η εξέλιξή της συνδέονται άμεσα

¹⁴⁷ Η νεορεαλιστική προσέγγιση δηλαδή θεωρεί τις δομικές συνθήκες ως τον κρισιμότερο παράγοντα που εξωθεί τα κράτη στην ανάπτυξη διακυβερνητικών συνεργασιών (Ηφαιστος 2000: 106).

με τη δομή του διπολικού μεταπολεμικού διεθνούς συστήματος και την ψυχροπολεμική αντιπαράθεση, με την παρουσία των ΗΠΑ να έχει καθοριστικό ρόλο στην παροχή ασφάλειας στα δυτικοευρωπαϊκά κράτη, τόσο στις μεταξύ τους σχέσεις όσο και απέναντι στην ΕΣΣΔ¹⁴⁸, και άρα στη δυνατότητά τους να συνεργαστούν ομαλά σε διακυβερνητικό πλαίσιο¹⁴⁹. Επιπλέον, τα ιδιαίτερα συμφέροντα ασφάλειας των μεγάλων ευρωπαϊκών κρατών είχαν καίρια σημασία στην ανάπτυξη του εν λόγω ευρωπαϊκού διακυβερνητικού σχήματος. Για παράδειγμα, η ένταξη της μεταπολεμικής Γερμανίας σε ένα θεσμικό μόρφωμα προκειμένου να μπορεί να ελέγχεται και να εξισορροπείται από τα λοιπά κράτη-εταίρους, ιδίως από τη γειτονική και άμεσα ενδιαφερόμενη Γαλλία, αποτελούσε βασικό κίνητρο για την προώθηση και σταθεροποίηση του ευρωπαϊκού θεσμικού οικοδομήματος (Ήφαιστος 2000: κεφ. 3). Με άλλα λόγια, παράγοντες που σχετίζονται ευθέως με τη δομή του διεθνούς συστήματος, την κατανομή ισχύος και τα ιδιαίτερα συμφέροντα ιδίως των μεγάλων

¹⁴⁸ Μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο προέκυψε μεγάλη ασυμμετρία ισχύος μεταξύ των δυτικοευρωπαϊκών κρατών, που εξήλθαν από τον πόλεμο εντελώς αποδυναμωμένα, και των δύο μεγάλων δυνάμεων της εποχής, των ΗΠΑ και της ΕΣΣΔ. Έτσι διαμορφώθηκε μια βαθιά στρατηγική εξάρτηση των δυτικοευρωπαϊκών κρατών από τις ΗΠΑ, οι οποίες παρείχαν σε αυτά ασφάλεια τόσο στις μεταξύ τους σχέσεις όσο και απέναντι στη σοβιετική απειλή. Σε αυτό το πλαίσιο, το οποίο προσδιοριζόταν από τη δομή του μεταπολεμικού διεθνούς συστήματος και την κατανομή ισχύος που διαμορφώθηκε, στην οποία τα ευρωπαϊκά κράτη ήταν πλέον «μεσαιές» και όχι μεγάλες δυνάμεις, κατέστη όχι απλά εφικτή αλλά και επιβεβλημένη η συνεργασία μεταξύ των κρατών της Δυτικής Ευρώπης, με την αμερικανική γεωστρατηγική κάλυψη απέναντι στην επίσης πανίσχυρη ΕΣΣΔ να έχει καθοριστικό ρόλο στην επιβίωση και την εξέλιξη αυτής της διακυβερνητικής συνεργασίας (Ήφαιστος 2000: 19-20, 23-25). Για το ίδιο ζήτημα βλ. και Waltz (2011α: 162-163), σύμφωνα με τον οποίον τα δυτικοευρωπαϊκά κράτη μπόρεσαν να πραγματοποιήσουν αποτελεσματικά βήματα προς τη στενή συνεργασία στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής ενοποίησης επειδή βρέθηκαν στη σκιά των δύο υπερδυνάμεων, και αντί να δημιουργούν τα ίδια τις προϋποθέσεις για την ασφάλειά τους έγιναν πλέον «καταναλωτές» ασφάλειας. Με άλλα λόγια, η ασφάλειά τους κατέληξε να μην εξαρτάται από τις δικές τους πολιτικές αλλά από τις πολιτικές άλλων, γεγονός που τα οδήγησε να θεωρήσουν ότι η πιθανότητα της μεταξύ τους σύγκρουσης περνούσε στο περιθώριο όσο κυριαρχούσε το δίπολο των δύο υπερδυνάμεων και επέτρεψε την εξέλιξη των συνεργατικών προσπαθειών και την οικοδόμηση του ευρωπαϊκού θεσμικού σχήματος το οποίο σήμερα γνωρίζουμε ως ΕΕ.

¹⁴⁹ Έτσι, η αποχώρηση των ΗΠΑ από τη Δυτική Ευρώπη και η εγκατάλειψη του ρόλου τους ως σταθεροποιητικού παράγοντα ασφάλειας στην περιοχή, θα μπορούσε δυνητικά να έχει ως συνέπεια την εκδήλωση νέων μεγάλων συγκρούσεων ανάμεσα στα ευρωπαϊκά κράτη (Mearsheimer 2011: 732, 738-739, 745).

ευρωπαϊκών κρατών, διαδραμάτισαν τον κύριο ρόλο στη δημιουργία και την εξέλιξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης¹⁵⁰, γεγονός που συμπίπτει απόλυτα με τη νεορεαλιστική παραδοχή για τον καίριο ρόλο των δομικών συνθηκών στη διαμόρφωση διακυβερνητικών συνεργασιών. Πέρα από τη δημιουργία και την εξέλιξή της, και η μέχρι σήμερα λειτουργία της ΕΕ επιβεβαιώνει τις βασικές παραδοχές του νεορεαλισμού. Ειδικότερα, τα κράτη-μέλη της ΕΕ συνεργάζονται ομαλά και εκχωρούν αρμοδιότητες στα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα σε ζητήματα στα οποία συμπίπτουν τα συμφέροντά τους, όπως είναι οι εμπορικές συναλλαγές και διάφορες πτυχές των οικονομικών σχέσεων¹⁵¹, χωρίς όμως να περιορίζουν αντιστοίχως την κυριαρχία τους

¹⁵⁰ Όπως εξηγεί ο Παναγιώτης Ήφαιστος (2000: 106-107): «...η προηγηθείσα στοιχειώδης εξέταση της αφετηρίας του εγχειρήματος της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης ελάχιστες αμφιβολίες αφήνει: εξωγενείς παράγοντες και κριτήρια που αφορούσαν τη διεθνή κατανομή ισχύος διαδραμάτισαν τον κρισιμότερο ρόλο. Η αρχική ώθηση οφειλόταν στην ύπαρξη μεγάλων εξωτερικών προκλήσεων και απειλών, πρωτίστως των αναθεωρητικών συμπεριφορών της πρώην Σοβιετικής Ένωσης». Στο ίδιο πλαίσιο δομικής ανάλυσης και όσον αφορά την εξέλιξη της συνεργασίας στο πλαίσιο της ΕΕ, βλ. Ήφαιστος (2001: 218-219), όπου διατυπώνεται η θέση ότι οι προσπάθειες συνεργασίας στην Ευρώπη συνεχίζονται όσο υπάρχει η αμερικανική στρατηγική εποπτεία, καθώς αυτή παρέχει τη δυνατότητα δημιουργίας θεσμών ανεπηρέαστων από τα κλασικά διλήμματα ασφάλειας μεταξύ των συμμετεχόντων κρατών. Ο ανωτέρω συγγραφέας δεν παραλείπει όμως να τονίσει, στο ίδιο σημείο, ότι ο κρίσιμος παράγοντας που τελικά επηρεάζει τη συνεργασία είναι οι εκτιμήσεις για τα σχετικά κέρδη.

¹⁵¹ Ειδικά η δημιουργία της κοινής νομισματικής ένωσης (ΟΝΕ), έχει θεωρηθεί ακόμα και από επιφανείς νεορεαλιστές αναλυτές ως μια εξέλιξη που θέτει σοβαρά ζητήματα για τη βασιμότητα της νεορεαλιστικής προσέγγισης σχετικά με την ερμηνεία των διεθνών θεσμών και της διακρατικής συνεργασίας που αναπτύσσεται στο πλαίσιό τους, καθώς δεν εξηγείται άμεσα και χωρίς αμφισβήτηση από τις κεντρικές νεορεαλιστικές παραδοχές (Grieco 1995: 23, 26, 28-31). Εντούτοις, όπως έχει σημειωθεί, η δημιουργία της ΟΝΕ μπορεί τελικά να εξηγηθεί με μια υπόθεση που βασίζεται στα κύρια σημεία του νεορεαλισμού, τα οποία εκλαμβάνουν τα κράτη ως τους βασικούς δρώντες της διεθνούς πολιτικής που συμπεριφέρονται λογικά με γνώμονα την κατοχύρωση της επιβίωσης και της ασφάλειάς τους σε ένα άναρχο και ανταγωνιστικό διεθνές σύστημα. Με βάση την εν λόγω υπόθεση, για τους αδύναμους εταίρους σε μια διακρατική συνεργασία (τα λιγότερο ισχυρά κράτη), η ύπαρξη μιας κοινής θεσμικής συμφωνίας με σαφείς κανόνες τους δίνει τη δυνατότητα (τις «ευκαιρίες») να εκφράσουν τις θέσεις τους για το πώς θα εξελιχτεί η συνεργασία και για τη θέση που θα έχουν έναντι των ισχυρότερων εταίρων. Υπό αυτήν την έννοια, τα αδύναμα κράτη, ενώ εκ πρώτης όψεως με βάση τη νεορεαλιστική οπτική θα έπρεπε να μείνουν εκτός μιας θεσμικής συνεργατικής δομής στην οποία εκχωρούν σημαντικές αρμοδιότητες χωρίς να έχουν τον πρώτο λόγο, παρά ταύτα έχουν λογικό και ισχυρό κίνητρο για να πράξουν κάτι τέτοιο,

υπέρ των οργάνων της ΕΕ σε ζητήματα που συνδέονται άμεσα με την ασφάλεια και τη διατήρηση της σχετικής θέσης ισχύος τους στο διεθνές σύστημα. Αυτό έχει καταστεί ακόμα πιο σαφές τα τελευταία χρόνια, ακόμα και σε τυπικό επίπεδο, καθώς οι ηγέτες των ισχυρών κρατών της ΕΕ λειτουργούν συχνότατα ως οι πραγματικοί εκπρόσωποί της σε περιπτώσεις διεθνών κρίσεων και συγκρούσεων¹⁵², παρά το γεγονός ότι πλέον υπάρχουν επίσημοι θεσμικοί φορείς που υποτίθεται ότι τυπικά εκπροσωπούν την ΕΕ ως προς την κοινή της πολιτική και τις παρεμβάσεις της στο διεθνές σύστημα¹⁵³. Περαιτέρω, το ζήτημα των σχετικών κερδών και του διακρατικού ανταγωνισμού συμφερόντων όχι μόνο δεν έχει επιλυθεί στο πλαίσιο της ΕΕ¹⁵⁴, αλλά

προκειμένου, μέσω των κανόνων της κοινής συμφωνίας, να διασφαλίσουν ότι θα έχουν μια παρέμβαση που θα διασφαλίζει τα συμφέροντά τους στο πλαίσιο της διακρατικής συνεργασίας στην οποία - επίσης για λόγους προαγωγής των συμφερόντων τους - συμμετέχουν. Με τον τρόπο αυτό, εκκινώντας από το κοινό εμπορικό και οικονομικό συμφέρον των ευρωπαϊκών κρατών να έχουν ένα κοινό ισχυρό νόμισμα, εξηγείται η συμμετοχή και των λιγότερο ισχυρών εξ αυτών στην ΟΝΕ και τους κανόνες της, σε μια προσπάθεια να διασφαλίσουν τόσο τη συμμετοχή τους στο κοινό νόμισμα όσο και την επωφελή για τα ίδια εξέλιξη της συνεργασίας αυτής (Grieco 1995: 34, 39). Από την άλλη πλευρά βέβαια, αυτή η συλλογιστική, παρότι εξηγεί τη συμμετοχή των λιγότερο ισχυρών κρατών στους διεθνείς θεσμούς, δεν σημαίνει ότι μπορεί πράγματι να ωφελήσει τους αδύναμους συμμετέχοντες και να συμβάλλει καθοριστικά στη μακρομέρευση και την εύρυθμη λειτουργία ενός διεθνούς θεσμού, ιδίως εφόσον, όπως υποστηρίζει με ισχυρή θεμελίωση ο νεορεαλισμός, έρχεται αντιμέτωπη με τις ιδιαίτερες επιδιώξεις των μεγάλων δυνάμεων, οι οποίες διαδραματίζουν τον κυριότερο ρόλο στη διαμόρφωση και εξέλιξη των διεθνών θεσμικών πλαισίων.

¹⁵² Πρόσφατα χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν η κρίση στην Ουκρανία το 2014 (Mearsheimer 2014) που είχε ως αποτέλεσμα σφοδρές συγκρούσεις στο έδαφος της χώρας αυτής και την προσάρτηση της Κριμαίας από τη Ρωσία, καθώς και η ελληνική οικονομική κρίση (Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο 2017) που αναδείχθηκε σε κορυφαίο ζήτημα για την εξέλιξη της ΟΝΕ και του ευρώ ως κοινού ευρωπαϊκού νομίσματος το καλοκαίρι του 2015. Σε αμφότερες τις περιπτώσεις αυτές, τον κύριο ρόλο διαμόρφωσης και έκφρασης των κεντρικών πολιτικών και κατευθύνσεων της ΕΕ ανέλαβαν στην πράξη οι ηγέτες των ισχυρών κρατών-μελών, ιδίως της Γερμανίας και της Γαλλίας, και όχι τα επίσημα θεσμικά όργανα της Ένωσης.

¹⁵³ Όπως ο Πρόεδρος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, ο Πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, ο Πρόεδρος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και ο Ύπατος Εκπρόσωπος για θέματα Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφαλείας της ΕΕ (ΕΕ 2019, 2020).

¹⁵⁴ Βλ. Ήφαιστος (2001: 213, 214), κατά τον οποίον η αλληλεξάρτηση μεταξύ των κρατών-μελών της ΕΕ δεν αναιρεί το πρόβλημα της άνισης ανάπτυξης που μπορεί να οδηγήσει σε συγκρούσεις, καθώς τα κράτη συνεχίζουν να ενδιαφέρονται κυρίως για τα σχετικά κέρδη, δηλαδή για το ποιος ωφελείται περισσότερο από τη συνεργασία στο πλαίσιο της ΕΕ, ακόμα

αντίθετα είναι έκδηλο σε κάθε στάδιο της μέχρι σήμερα πορείας της¹⁵⁵, παρά το γεγονός ότι συχνά επιχειρείται η σκόπιμη αγνόηση ή η τεχνητή απόκρυψη του¹⁵⁶. Αυτό το ζήτημα μάλιστα αναδείχτηκε σε όλη του την έκταση προσφάτως, με την απόφαση που έλαβε η Μεγάλη Βρετανία, μέσω δημοψηφίσματος, για την αποχώρησή της από την Ένωση (European Council 2020). Τέλος, το γεγονός ότι η ενοποιητική διαδικασία της ΕΕ έχει φτάσει πλέον σε ένα σημείο στο οποίο είναι εμφανή ορισμένα στοιχεία ομοσπονδιακού ή, με άλλη διατύπωση, υπερεθνικού χαρακτήρα¹⁵⁷, δεν αρκεί για να αναιρέσει την ουσία της προαναφερθείσας επιχειρηματολογίας.

και σε καταναλωτικά-οικονομικά ζητήματα. Αυτή η κατάσταση συνεπάγεται ότι το ζήτημα των σχετικών κερδών απασχολεί πολύ εντονότερα τα κράτη-μέλη της ΕΕ, όταν τίθενται ζητήματα που αφορούν τη γενικότερη κατανομή ισχύος και την ασφάλειά τους.

¹⁵⁵ Με πρόσφατο χαρακτηριστικό παράδειγμα την οικονομική κρίση που εκδηλώθηκε έντονα από το 2010 και μετά και κατέδειξε τα όρια της αλληλεγγύης και της ομαλής συνεργασίας ανάμεσα στα κράτη-μέλη της ΕΕ, με τη Γερμανία ως δεσπόζουσα δύναμη να προσπαθεί ξεκάθαρα να επιβάλει τη βούλησή της επί των πιο αδύναμων εταίρων της προκειμένου να διασφαλίσει τη δική της θέση και τα ιδιαίτερα συμφέροντά της. Σε εξέλιξη βρίσκεται επίσης, όπως ήδη αναφέρθηκε, το λεγόμενο «μεταναστευτικό-προσφυγικό» ζήτημα (Χριστόπουλος 2020), με τις κυριότερες ροές ανθρώπων να κατευθύνονται από την Ασία και την Αφρική προς την Ευρώπη, το οποίο θέτει σοβαρά ζητήματα για τη συνεργασία εντός της ΕΕ, καθώς οδήγησε αρκετά κράτη-μέλη στη μονομερή επιβολή συντομικών περιορισμών απέναντι στους εταίρους τους. Ένα ακόμα πρόσφατο και ιδιαίτερα χαρακτηριστικό παράδειγμα που ενισχύει αυτήν την οπτική, είναι η δυστοκία στην άμεση διαχείριση της εκτεταμένης κρίσης που προκάλεσε η διασπορά του ιού Covid-19, ιδίως στο οικονομικό πεδίο, κατά την οποία έγινε εμφανής από την πρώτη στιγμή η βαρύτητα των διακριτών εθνικών συμφερόντων (Strupczewski and Guarascio 2020, Λειβαδάρη 2020, Τσέκος 2020).

¹⁵⁶ Στο παραπάνω πλαίσιο, οι νεορεαλιστές επισημαίνουν ότι, παρά το προχωρημένο επίπεδο οικονομικής ολοκλήρωσης στο οποίο έχουν φτάσει τα κράτη-μέλη της ΕΕ, τα διαφορετικά εθνικά συμφέροντα και οι διακριτές κρατικές δομές παραμένουν πλήρως, ενώ ακόμα και αν η Ένωση μετατρέπεται σε ένα ενιαίο υπερκράτος θα ήταν απλά ένα από τα πιο ισχυρά κράτη, το οποίο θα συνέχιζε να λειτουργεί εντός ενός διεθνούς συστήματος κρατών (Mearsheimer 2011: 703-704).

¹⁵⁷ Στα εν λόγω στοιχεία, ιδίως μετά τη θέση σε ισχύ της Συνθήκης της Λισαβόνας (ΕΕ 2007) συγκατάλεγονται κυρίως η ύπαρξη οργάνων που εκφράζουν αυτόνομα την ενωσιακή βούληση, η ύπαρξη ανεξάρτητου δικαστηρίου, η άμεση ισχύς του ενωσιακού δικαίου, η αναγνώριση της ιδιότητας του πολίτη της ΕΕ, η οικονομική αυτοτέλεια της Ένωσης, καθώς και ο εξοπλισμός της με πλήθος σημαντικών αρμοδιοτήτων κρατικής υφής (Παπαγιάννης 2016: 82-85). Για την υπέρβαση από την ως άνω Συνθήκη της ασάφειας και της αοριστίας ως προς

Όσον αφορά την εκδοχή του νεορεαλισμού που αποκαλείται «επιθετικός ρεαλισμός», αυτή έχει πιο περιορισμένη ερμηνευτική δύναμη από τον νεορεαλισμό όπως τον διατύπωσε ο Kenneth Waltz. Ειδικότερα, όπως ήδη αναφέρθηκε, για τον «αμυντικό ρεαλισμό», τον νεορεαλισμό δηλαδή όπως τον διατύπωσε ο Waltz, τα κράτη έχουν ως κύριο μέλημά τους στη διεθνή πολιτική να επιβιώνουν και να είναι ασφαλή, διατηρώντας τη θέση τους στη σχετική κατανομή ισχύος στο διεθνές σύστημα. Για τον «επιθετικό ρεαλισμό» από την άλλη, τα κράτη δεν έχουν απλά ως μέλημά τους την επιβίωση και την ασφάλεια μέσω της διατήρησης της θέσης τους στο διεθνές σύστημα, αλλά έχουν επιπλέον την τάση να επιδιώκουν την ηγεμονία αυξάνοντας την ισχύ τους, ως τον πλέον σίγουρο τρόπο για να παραμένουν ασφαλή. Αυτή όμως η παραδοχή του επιθετικού ρεαλισμού είναι κατάλληλη για να ερμηνεύσει τη συμπεριφορά κυρίως των μεγάλων δυνάμεων, δηλαδή των κρατών που υπερέχουν σε ισχύ είτε στο σύνολο του διεθνούς συστήματος είτε σε περιφερειακό επίπεδο¹⁵⁸, και όχι όλων των κρατών γενικά. Στην αντίθετη περίπτωση, αν δηλαδή γίνει δεκτό ότι όλα τα κράτη, ανεξαρτήτως της θέσης τους στη διεθνή κατανομή ισχύος, επιδιώκουν έστω στην περιφέρειά τους την ηγεμονία, τότε θα έπρεπε να παρατηρούνται μόνιμες, διαρκείς και πολύ περισσότερες διακρατικές συγκρούσεις από αυτές που πράγματι λαμβάνουν χώρα στο διεθνές σύστημα¹⁵⁹. Επιπλέον, η διατήρηση της θέσης ενός

την κατανομή των αρμοδιοτήτων μεταξύ της ΕΕ και των κρατών-μελών της, βλ. Φαραντούρης (2012: 7).

¹⁵⁸ Γι' αυτό εξάλλου και ο εισηγητής του επιθετικού ρεαλισμού επικεντρώνει την ανάλυσή του και τη θεμελίωση του θεωρητικού του σχήματος στη συμπεριφορά των μεγάλων δυνάμεων

¹⁵⁹ Βέβαια ο Mearsheimer, σε αυτό το θέμα, επιχείρησε να αμβλύνει τη λογική απόληξη του κεντρικού επιχειρήματός του και να εξηγήσει γιατί δεν παρατηρούνται διαρκείς συγκρούσεις μεγάλης κλίμακας στο διεθνές σύστημα. Έτσι, περιορίζοντας συνειδητά την εμβέλεια της θεωρίας του στα πιο ισχυρά κράτη, σημείωσε ότι ακόμα και οι μεγάλες δυνάμεις δεν μπορούν να πραγματοποιήσουν σε κάθε περίπτωση τις επιθετικές τους προθέσεις, αλλά υπολογίζουν προσεκτικά την κατανομή ισχύος και τις πιθανές αντιδράσεις των άλλων κρατών, λαμβάνουν υπόψη τη σχέση κόστους-οφέλους που θα έχει μια επιθετική συμπεριφορά και περνούν στην επίθεση όταν βρίσκουν την κατάλληλη ευκαιρία και πλεονεκτούν ξεκάθαρα έναντι των αντιπάλων τους (Mearsheimer 2011: 92-94). Με βάση την επισήμανση αυτή, μπορούν να διατυπωθούν δύο παρατηρήσεις: α) ο επιθετικός ρεαλισμός εστιάζει στην εξήγηση της συμπεριφοράς των μεγάλων δυνάμεων, οι οποίες πράγματι έχουν τη δυνατότητα εκδήλωσης επιθετικών συμπεριφορών, και άρα δεν είναι εξίσου επαρκής με τον αμυντικό ρεαλισμό όσον αφορά την εξήγηση της συμπεριφοράς όλων των κρατών, τόσο των αδύναμων όσο και των ισχυρών, β) ακόμα και όσον αφορά τις μεγάλες δυνάμεις, η προαναφερθείσα προσεκτική και στοχευμένη συμπεριφορά τους ίσως να συνάδει περισσότερο με την προσπάθειά τους να διατηρήσουν τη θέση τους στο διεθνές σύστημα παρά με μια σαφή και υπολογισμένη τάση

κράτους στη διεθνή κατανομή ισχύος προκειμένου να είναι ασφαλές είναι μια σχετική παράμετρος που μπορεί να έχει διάφορες εκφάνσεις, ανάλογα με την εκάστοτε οπτική. Συνακόλουθα, η επιθετική συμπεριφορά που εκδηλώνουν συχνά τα κράτη δεν θα πρέπει να αποδίδεται σε κάθε περίπτωση σε μια τάση να αποκτήσουν την ηγεμονία. Πολλές φορές μπορεί να αποδοθεί στην προσπάθειά τους να διατηρήσουν ή να επανακτήσουν τη θέση τους στη διεθνή κατανομή ισχύος, σύμφωνα με τη δική τους ιδιαίτερη οπτική και ιστορική εξέλιξη. Σίγουρα βέβαια οι μεγάλες δυνάμεις εκδηλώνουν συχνότατα συμπεριφορές που μπορούν να χαρακτηριστούν ηγεμονικές, επεκτατικές και επιθετικές, ιδίως σε βάρος λιγότερο ισχυρών κρατών. Εντούτοις, αυτές οι συμπεριφορές δεν εκκινούν απαραίτητα από μια εγγενή τάση τους να αποκτήσουν την ηγεμονία, αλλά μπορούν κάλλιστα να αποδοθούν, σύμφωνα με την οπτική του Waltz, στην προσπάθειά τους να διατηρήσουν τη σχετική τους θέση ισχύος και να παραμείνουν ασφαλείς απέναντι στις άλλες μεγάλες δυνάμεις του διεθνούς συστήματος¹⁶⁰. Συμπερασματικά, ο επιθετικός ρεαλισμός, ως εκδοχή του νεορεαλισμού, είναι ένα θεωρητικό σχήμα που ανταποκρίνεται μεν στην ανάλυση της συμπεριφοράς των μεγάλων δυνάμεων, αλλά σε σχέση με τη συμπεριφορά των κρατών εν γένει υπολείπεται σε ερμηνευτική εμβέλεια από τον νεορεαλισμό όπως τον διατύπωσε ο εμπνευστής του Kenneth Waltz.

απόκτησης της ηγεμονίας σε αυτό. Είναι δε χαρακτηριστικό ότι τα ιστορικά παραδείγματα που δίνει ο εισηγητής του επιθετικού ρεαλισμού σχετικά με την επιθετική συμπεριφορά μεγάλων δυνάμεων συνδέονται κατά κύριο λόγο με την ασφάλεια και την ισορροπία ισχύος ως κινητήριους παράγοντες που οδήγησαν στις συμπεριφορές αυτές. Βλ. επίσης και Mearsheimer (2011: 489), για το επιχείρημα που αναφέρει ο ίδιος έναντι του επιθετικού ρεαλισμού και αφορά τη μη κατάκτηση του Μεξικού και του Καναδά από τις πανίσχυρες ΗΠΑ, αφού οι τελευταίες δεν χρειαζόνταν μετά το 1948 επιπλέον εδάφη για να κατοχυρώσουν την ασφάλειά τους. Επιπλέον, ο εν λόγω μελετητής αναγνωρίζει ότι ακόμα και όταν τα κράτη επιδιώκουν να εξισορροπήσουν την υπέρτερη ισχύ άλλων ανταγωνιστικών κρατών, το πράττουν συχνά όχι μέσω της αύξησης της δικής τους ισχύος αλλά με τη σύναψη συμμαχιών, πράγμα που έρχεται σε αντίθεση με την κεντρική υπόθεση του επιθετικού ρεαλισμού περί διαρκούς προσπάθειας των κρατών να αυξήσουν την ισχύ τους (Mearsheimer 2011: 665-666). Με απλά λόγια, οι ανωτέρω επισημάνσεις του εισηγητή του επιθετικού ρεαλισμού αποτελούν μια έμμεση -έστω και ακούσια- αναγνώριση της ευρύτερης ερμηνευτικής δύναμης του αμυντικού ρεαλισμού, δηλαδή του νεορεαλισμού όπως τον διατύπωσε ο Waltz.

¹⁶⁰ Στην προσπάθεια αυτή βέβαια τα ισχυρά κράτη επιδιώκουν συνήθως να κυριαρχήσουν σε βάρος λιγότερο ισχυρών κρατών και να τα θέσουν υπό την άμεση επιρροή τους, όχι όμως απαραίτητα για να γίνουν ηγεμόνες, αλλά επειδή φοβούνται ότι αν δεν το πράξουν τα ίδια θα το πράξουν άλλες μεγάλες δυνάμεις, κάτι που θα υπονομεύσει τη θέση τους στη μεταξύ τους κατανομή ισχύος και άρα την ασφάλειά τους απέναντι στις άλλες αυτές μεγάλες δυνάμεις.

Ως προς την ερμηνεία των διεθνικών φαινομένων, η κριτική που δέχεται ο νεορεαλισμός έχει μεγαλύτερη βασιμότητα. Πράγματι ο νεορεαλισμός, επικεντρώνοντας στα κράτη και τις μεταξύ τους σχέσεις, δεν εντάσσει στο βασικό εξηγητικό του πλαίσιο τα διεθνικά φαινόμενα και μάλιστα δεν διεκδικεί ως θεωρητική προσέγγιση τη δυνατότητα να ερμηνεύσει πλήρως όλα τα φαινόμενα που εκδηλώνονται στη διεθνή πολιτική, μεταξύ των οποίων και οι διεθνικοί παράγοντες. Το γενικό όμως πλαίσιο ανάλυσης που θεμελιώνει χαρακτηρίζεται από μια ευρύτητα που μπορεί να συμπεριλάβει και τα διεθνικά φαινόμενα. Συγκεκριμένα, με βάση τη «δομική» οπτική του νεορεαλισμού, τα διεθνικά φαινόμενα μπορούν να ερμηνευτούν ως παράγοντες στη διεθνή πολιτική που κατ' ανάγκη σχετίζονται αιτιωδώς, κυρίως ως αιτιατό-αποτέλεσμα, με τη δομή του διεθνούς συστήματος ως πρωταρχικό αίτιο και με τη συμπεριφορά των κρατών-βασικών μονάδων του συστήματος ως παρεμβαίνουσα μεταβλητή. Συνακόλουθα, εφόσον τεκμηριωθεί μια τέτοια αιτιώδης σχέση ανάμεσα αφενός στη δομή του συστήματος και τη συμπεριφορά των κρατών που αυτή καθορίζει και αφετέρου τα διεθνικά φαινόμενα, τα τελευταία μπορούν να ενταχθούν στην ερμηνευτική εμβέλεια της νεορεαλιστικής θεωρητικής προσέγγισης.

Συνολικά, ο νεορεαλισμός συνιστά μια θεωρητική προσέγγιση με ευρεία εξηγητική δύναμη και ισχυρή θεμελίωση. Εκκινώντας από τη δομή του διεθνούς συστήματος, παρέχει πειστικές και τεκμηριωμένες με βάση τη διεθνή πραγματικότητα ερμηνείες της συμπεριφοράς των κρατών, ενώ αναλύει με ακρίβεια τη λειτουργία των διακυβερνητικών θεσμών, εξηγώντας επαρκώς τα προβλήματα και τα όρια που προκύπτουν στις διακυβερνητικές συνεργασίες. Ως θεωρία που εκλαμβάνει τα κράτη σαν τις βασικές μονάδες του συστήματος, δεν εντάσσει τα διεθνικά φαινόμενα στο κύριο εξηγητικό του σχήμα. Με βάση όμως το ερμηνευτικό πλαίσιο που διαμορφώνουν οι παραδοχές του, τα διεθνικά φαινόμενα μπορούν να αναλυθούν υπό το πρίσμα της νεορεαλιστικής προσέγγισης, εφόσον τεκμηριωθεί ότι συνδέονται αιτιωδώς με τη δομή του διεθνούς συστήματος και τη συμπεριφορά των κρατών ως βασικών του δρώντων.

6.3. Η φιλελεύθερη προσέγγιση της διεθνούς πολιτικής.

6.3.1. Ο κλασικός φιλελευθερισμός.

Ο φιλελευθερισμός αποτέλεσε το άλλο, πέραν του ρεαλισμού, σημαντικό ρεύμα σκέψης περί τα διεθνή. Στην κλασική μορφή του, πριν τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, ο φιλελευθερισμός μπορεί να χαρακτηριστεί μια ιδεαλιστική προσέγγιση των διεθνών σχέσεων, η οποία αναπτύχθηκε ως μια ελπιδοφόρα οπτική μετά την καταστροφή που επέφερε ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος και στηρίχθηκε εν πολλοίς στις θέσεις και

απόψεις του Αμερικανού προέδρου Wilson (Μπαξεβάνης 2012: 118-119) καθώς και στις φιλοσοφικές αναλύσεις του Καντ, με αντικείμενο έναν διαφορετικό κόσμο ειρήνης και συνεργασίας. Εντούτοις, η προσέγγιση αυτή σύντομα κατέρρευσε ως προς τα ιδεαλιστικά της στοιχεία, όντας έντονα ουτοπική (Carr 2011: 37), με τον διακυβερνητικό θεσμό της Κοινωνίας των Εθνών να αποτυγχάνει να διατηρήσει την ειρήνη και τη σταθερότητα και τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο να καταδεικνύει ότι ένας ιδεατός κόσμος αρμονικής διακρατικής συνεργασίας βρισκόταν ακόμα πολύ μακριά¹⁶¹.

Τα βασικά σημεία του κλασικού φιλελευθερισμού (Μπαξεβάνης 2012: 113) περιλαμβάνουν μια αισιόδοξη και με θετικό πρόσημο αντίληψη για την ανθρώπινη φύση, την πεποίθηση ότι η ανθρώπινη λογική μπορεί να επικρατήσει στη διεθνή πολιτική, καθώς και τη θέση ότι η αρμονική συνεργασία μεταξύ των κρατών είναι εφικτή μέσω της τελειοποίησής τους και προοδευτικά θα επικρατήσει. Η κύρια υπόθεση του κλασικού φιλελευθερισμού είναι ότι τα κράτη έχουν απεριόριστες δυνατότητες να τελειοποιηθούν και άρα να επιτύχουν την αρμονία στις μεταξύ τους σχέσεις, καταργώντας προοδευτικά τις συγκρούσεις και τον πόλεμο. Θεωρεί δηλαδή ότι υφίσταται μια αντικειμενική σύγκλιση συμφερόντων μεταξύ των κρατών, η οποία συναρτάται αφενός με την επίτευξη της όσο το δυνατόν καλύτερης δημοκρατίας στο εσωτερικό τους (τελειοποίηση των κρατών) και αφετέρου με την ειρήνη στο διεθνές πεδίο (αρμονία στις διακρατικές σχέσεις). Συνεπώς, ο κλασικός φιλελευθερισμός δίνει ιδιαίτερη έμφαση στην εσωτερική κατάσταση των κρατών ως αιτιώδη παράγοντα που καθορίζει τη συμπεριφορά τους στο διεθνές σύστημα, εντοπίζει τα αίτια του διακρατικού ανταγωνισμού και των συγκρούσεων στα εσωτερικά ελαττώματα των κρατών, και εκλαμβάνει τη δημοκρατία ως την καλύτερη μορφή εσωτερικής οργάνωσης των κρατών, η οποία τα οδηγεί να συμπεριφέρονται ειρηνικά στις μεταξύ τους σχέσεις. Είναι σαφές από τα παραπάνω ότι ο φιλελευθερισμός δίνει ιδιαίτερη έμφαση στην εσωτερική οργάνωση των κρατών και στην πεποίθηση ότι με τη δημοκρατία μπορούν να επιτύχουν μια αποτελεσματική, αρμονική και μόνιμη

¹⁶¹ Έτσι προέκυψε η ρεαλιστική απάντηση του Carr στα ιδεαλιστικά και ουτοπικά, όπως ο ίδιος τα ονόμασε, φιλελεύθερα σχήματα, με βασικό στόχο να μην υπάρξουν ξανά τόσο μεγάλες παρανοήσεις της πραγματικής φύσης και λειτουργίας της διεθνούς πολιτικής και να μπορούν όντως να προληφθούν ή να ανασχεθούν αντίστοιχες καταστροφές (Jackson και Sorensen 2006: 73-74). Επί της ουσίας δηλαδή η αποτυχία των ιδεαλιστικών παραμέτρων του κλασικού φιλελευθερισμού, σε συνδυασμό φυσικά με τα γεγονότα των δύο παγκοσμίων πολέμων, ιδίως του δεύτερου, έδωσε ώθηση στην αλματώδη ανάπτυξη και επεξεργασία της ρεαλιστικής σκέψης κατά τον 20^ο αιώνα.

διακρατική συνεργασία, η οποία ανταποκρίνεται αντικειμενικά στα συμφέροντα όλων. Παράλληλα, αντιμετωπίζει αισιόδοξα την ανθρώπινη φύση και πιστεύει ότι τα θετικά της στοιχεία σε συνδυασμό με την ανθρώπινη λογική μπορούν να οδηγήσουν σταδιακά σε μια μόνιμη διεθνή ειρήνη και σταθερότητα. Με άλλα λόγια, η φιλελεύθερη προσέγγιση διακρίνεται από έναν έντονο ιδεαλισμό.

6.3.2. Ο κλασικός φιλελευθερισμός σε σχέση με το υπό μελέτη θέμα.

Η φιλελεύθερη προσέγγιση της διεθνούς πολιτικής αναγνωρίζει τον πρωταγωνιστικό ρόλο των κρατών στο διεθνές σύστημα, αλλά δίνει περιθώριο στην ύπαρξη και άλλων μη κρατικών δρώντων που μπορούν να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο στις διεθνείς σχέσεις, θεωρώντας ότι η θέση του κράτους ως κυρίαρχου δρώντος στη διεθνή πολιτική αποδυναμώνεται σταδιακά (Μπαξεβάνης 2012: 116). Από αυτήν τη σκοπιά, ο φιλελευθερισμός δεν αγνοεί τα διεθνικά φαινόμενα και μάλιστα δεν τα θεωρεί ως «ανωμαλίες» της λειτουργίας του διεθνούς συστήματος, τουλάχιστον όχι στον ίδιο βαθμό όπως ο ρεαλισμός. Συνακόλουθα, σε πρώτο επίπεδο, ο φιλελευθερισμός είναι μια θεωρητική προσέγγιση που βρίσκεται εγγύτερα από τον ρεαλισμό στην αναγνώριση της σημασίας των διεθνικών φαινομένων και τη μελέτη τους. Με βάση τις κύριες παραδοχές του κλασικού φιλελευθερισμού μπορούμε να συνάγουμε περαιτέρω ορισμένες αντιλήψεις για τα διεθνικά φαινόμενα που συνάδουν με την προσέγγιση αυτή. Ειδικότερα, σύμφωνα με τις κλασικές φιλελεύθερες απόψεις, οι διεθνικοί δρώντες: α) θα πρέπει να έχουν κυρίως δράση θετικού περιεχομένου, αφού στηρίζονται στον ανθρώπινο παράγοντα του οποίου η φύση έχει κυρίως θετικές ιδιότητες, β) θα πρέπει να συνδέονται ως προς την ανάπτυξή τους με την εσωτερική οργάνωση των κρατών, η οποία έχει άφθονες δυνατότητες τελειοποίησης σε δημοκρατική κατεύθυνση, γ) θα πρέπει να μπορούν να τύχουν επαρκούς διαχείρισης στο πλαίσιο της αρμονικής διακυβερνητικής συνεργασίας, η οποία μπορεί να λειτουργήσει αποτελεσματικά και βαθμιαία να επικρατήσει συνολικά στο διεθνές σύστημα, καθώς τα κράτη στηρίζονται στους κανόνες της ανθρώπινης λογικής και έχουν τη δυνατότητα να εξαλείψουν τα εσωτερικά τους ελαττώματα που εμποδίζουν τη συνεργασία, επιτυγχάνοντας την ιδανική μορφή δημοκρατικής λειτουργίας στο εσωτερικό τους.

Συμπερασματικά, για να αναλύσει κανείς τα διεθνικά φαινόμενα και την αντιμετώπισή τους από τους διεθνείς θεσμούς με βάση την κλασική φιλελεύθερη οπτική, θα πρέπει να θεμελιώσει ότι οι θετικές πτυχές των εκδηλώσεών τους υπερβαίνουν κατά πολύ τις αρνητικές, ότι η ανάπτυξή τους συνδέεται αιτιωδώς με την εσωτερική οργάνωση των κρατών, καθώς και να εντοπίσει στοιχεία που να καταδεικνύουν ότι οι διεθνικοί

παράγοντες τυγχάνουν επαρκούς διαχείρισης στο πλαίσιο διακυβερνητικών σχημάτων, τα οποία λειτουργούν αποτελεσματικά λόγω της υφιστάμενης αντικειμενικής αρμονίας συμφερόντων μεταξύ των κρατών και των δυνατοτήτων τους για εσωτερική τελειοποίηση μέσω της δημοκρατίας.

6.3.3. Αποτίμηση του κλασικού φιλελευθερισμού.

Ο κλασικός φιλελευθερισμός, διατυπώνοντας τις παραπάνω κύριες παραδοχές του, δεν στηρίχτηκε σε πραγματικά δεδομένα, αλλά περισσότερο εξέφρασε ένα πλέγμα ιδεατών προσδοκιών για το μέλλον. Το γεγονός αυτό εξηγεί την περιθωροποίησή του στη διεθνολογική συζήτηση από τον ρεαλισμό, ιδίως μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο¹⁶². Ειδικότερα, η αντίληψη ότι η ανθρώπινη φύση καθορίζεται κυρίως από τα θετικά της στοιχεία και εκδηλώνεται με βάση αυτά, δεν μπορεί βάσιμα να θεμελιωθεί από τη μέχρι σήμερα ιστορική εμπειρία. Υπάρχουν αναρίθμητα παραδείγματα που δείχνουν το ακριβώς αντίθετο, δηλαδή ότι η ανθρώπινη φύση εμφανίζει διαχρονικά ένα ιδιαίτερα σκληρό και αποτρόπαιο πρόσωπο, ιδίως σε περιπτώσεις όπου τίθενται ζητήματα επιβίωσης ή κυριαρχίας μεταξύ διαφορετικών οργανωμένων ομάδων ανθρώπων. Στην πραγματικότητα, η ανθρώπινη ιστορία και ιδιαίτερα αυτή της διεθνούς πολιτικής χαρακτηρίζεται ως επί το πλείστον από έντονη βία, απεριόριστη σκληρότητα, απάνθρωπες συγκρούσεις, σφαγές και πολέμους. Με άλλα λόγια, ιδίως στη διεθνή πολιτική, τα θετικά στοιχεία της ανθρώπινης φύσης φαίνεται να εκδηλώνονται σε πολύ μικρότερο βαθμό σε σχέση με τα αρνητικά. Περαιτέρω, η εφαρμογή της ανθρώπινης λογικής στη διεθνή πολιτική προς την κατεύθυνση της αρμονικής συνύπαρξης και συνεργασίας των κρατών, επίσης δεν επιβεβαιώνεται από τα μέχρι σήμερα ιστορικά δεδομένα. Η λογική στη διεθνή πολιτική εφαρμόζεται κατά κύριο λόγο με άξονα την επιβίωση και την ασφάλεια κάθε κράτους, και μάλιστα με οποιοδήποτε κόστος. Αυτό σημαίνει ότι αν η λογική της επιβίωσης και της ασφάλειας προστάζει τη σύγκρουση και τον πόλεμο σε μια δεδομένη συγκυρία, οι άνθρωποι που ηγούνται ενός κράτους προβαίνουν σε αυτήν ακριβώς την επιλογή και όχι σε επιλογές συνεργασίας, που ενώ υποθετικά θα έπρεπε να είναι προς το

¹⁶² Πρόκειται δηλαδή όχι για μια αυστηρά συγκροτημένη θεωρία, αλλά επί της ουσίας για μια οραματική πολιτική πρόταση με περιεχόμενο έναν κόσμο τάξης, ειρήνης και δικαιοσύνης, χωρίς παρ' όλ' αυτά να προβλέπει έναν κεντρικό μηχανισμό λήψης και επιβολής αποφάσεων. Συνακόλουθα, εύλογα δέχτηκε την κριτική των ρεαλιστών ότι αποτελεί μια ανεφάρμοστη πρόταση, της οποίας μάλιστα η αισιόδοξη οπτική κατέρρευσε με τους δύο παγκόσμιους πολέμους (Waltz 2011β: 159-160, 162).

συμφέρον όλων, στην πραγματικότητα σε αρκετές περιπτώσεις μπορούν να θίξουν τα θεμελιώδη συμφέροντα ενός κράτους.

Η βασική θέση του κλασικού φιλελευθερισμού ότι τα κράτη έχουν τη δυνατότητα να τελειοποιήσουν τις εσωτερικές τους συνθήκες, επιτυγχάνοντας την ιδανική μορφή δημοκρατίας, και μέσω της διαδικασίας αυτής να οδηγηθούν σε αρμονική συνεργασία στο διεθνές σύστημα που να εξυπηρετεί τα συμφέροντα όλων, παρουσιάζει σημαντικά προβλήματα. Κατά πρώτον, η προσέγγιση αυτή εκλαμβάνει την εσωτερική συγκρότηση των κρατών ως τον κύριο αιτιώδη παράγοντα που καθορίζει τη συμπεριφορά τους στο διεθνές περιβάλλον και τη δυνατότητά τους να συνεργάζονται αρμονικά. Έτσι όμως, αγνοεί την επίδραση που έχει στη συμπεριφορά των κρατών γενικά και στις μεταξύ τους συνεργασίες ειδικά, το σύστημα εντός του οποίου δρουν και τα στοιχεία της δομής αυτού¹⁶³. Απόδειξη του γεγονότος ότι η εσωτερική μορφή οργάνωσης των κρατών δεν καθορίζει στον βαθμό που πιστεύει ο φιλελευθερισμός την εξωτερική τους συμπεριφορά και τις μεταξύ τους συνεργασίες, αποτελούν οι αναρίθμητες περιπτώσεις συνεργασίας μεταξύ κρατών με τελείως διαφορετικές μορφές εσωτερικής οργάνωσης, οι οποίες οφείλονται στις συγκλίσεις συμφερόντων που διαπιστώνουν με βάση τις συνθήκες που επικρατούν στο διεθνές σύστημα, και όχι στο εσωτερικό τους. Κατά δεύτερον, η άποψη ότι η δημοκρατία¹⁶⁴ αποτελεί την ιδανική και τελειότερη μορφή οργάνωσης για όλα τα κράτη, η οποία μπορεί να εφαρμοστεί σε αυτά ανεξαρτήτως των ιδιαίτερων ιστορικών, πολιτισμικών και λοιπών χαρακτηριστικών τους, δεν στηρίζεται σε εμπειρικά δεδομένα με επαρκή θεμελίωση, αλλά σε μια εξιδανικευμένη και εν πολλοίς αυθαίρετη αντίληψη, ότι η αντιπροσωπευτική δημοκρατική μορφή οργάνωσης που έχει λειτουργήσει στα αναπτυσσόμενα δυτικά κράτη μπορεί να λειτουργήσει εξίσου αποτελεσματικά σε οποιοδήποτε κράτος και σε κάθε χρονική συγκυρία¹⁶⁵.

¹⁶³ Για τον λόγο αυτόν, δηλαδή την παράβλεψη του γεγονότος ότι το διεθνές περιβάλλον διαδραματίζει κρίσιμο ρόλο στον τρόπο με τον οποίο συμπεριφέρονται τα κράτη, ο Waltz (2011β: 163) θεωρεί ελαττωματική τη φιλελεύθερη προσέγγιση.

¹⁶⁴ Υπό την έννοια της αντιπροσωπευτικής κοινοβουλευτικής δημοκρατίας, η οποία βέβαια στην πράξη εμφανίζει αρκετές αδυναμίες, λόγω της απόλυτης και στρεβλής επικυριαρχίας του κομματικού φαινομένου σε όλες τις εκφάνσεις της, απέχοντας έτσι αρκετά από το να μπορεί να θεωρηθεί «δημοκρατία» στην πλήρη μορφή της (Νικολόπουλος 1997).

¹⁶⁵ Επίσης, μπορεί να βασίζεται και σε μια αντίληψη περί της αναγκαιότητας «διορθωτικών» επεμβάσεων, η οποία συνήθως δεν αποσκοπεί στην εγκαθίδρυση της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας σε κάποιο κράτος ώστε αυτό να καταστεί φιλειρηνικό, αλλά υποκρύπτει άλλα συμφέροντα και σκοπιμότητες των δυνάμεων που πραγματοποιούν την επέμβαση. Η

Επιπρόσθετα, η θέση ότι η δημοκρατία στο εσωτερικό των κρατών οδηγεί στη μεταξύ τους ειρήνη και άρα στην ομαλή συνεργασία¹⁶⁶, στερείται ολοκληρωμένης τεκμηρίωσης, καθώς τα ιστορικά δεδομένα δείχνουν αφενός ότι η εσωτερική οργάνωση των κρατών δεν είναι ο κύριος παράγοντας που καθορίζει την ύπαρξη ή μη συγκρούσεων, και αφετέρου ότι κράτη με δημοκρατικές μορφές εσωτερικής διάρθρωσης και λειτουργίας έχουν οδηγηθεί σε σφοδρές συγκρούσεις και πολέμους μεταξύ τους¹⁶⁷. Επιπλέον, η θέση για την αιτιώδη σύνδεση δημοκρατίας και ειρήνης αντιμετωπίζει το πρόβλημα του ποιός και με ποιά κριτήρια ορίζει τη «σωστή» μορφή δημοκρατίας που πρέπει να έχουν τα κράτη στο εσωτερικό τους ώστε να αναπτύσσουν σχέσεις ειρήνης και αρμονικής συνεργασίας¹⁶⁸. Τέλος, η άποψη ότι είναι εφικτή μια διαρκής αρμονική συνεργασία μεταξύ των κρατών, η οποία μάλιστα θα εξυπηρετεί καλύτερα τα συμφέροντα όλων, επίσης δεν μπορεί να βασιστεί στην ιστορική εμπειρία και αποτελεί περισσότερο ένα ευχολόγιο παρά μια τεκμηριωμένη θέση. Συνολικά, τα κύρια σημεία της κλασικής φιλελεύθερης προσέγγισης χαρακτηρίζονται από έναν έντονο ιδεαλισμό για το πώς θα μπορούσαν ή θα έπρεπε να είναι τα πράγματα στη διεθνή πολιτική και όχι από στέρεη θεμελίωση με βάση τα υπαρκτά δεδομένα και την ιστορική γνώση.

Ως προς το θέμα της μελέτης, οι βασικές ιδεαλιστικές παραδοχές του κλασικού φιλελευθερισμού δημιουργούν σημαντικά ερωτήματα ως προς τη δυνατότητά του να ερμηνεύσει επαρκώς τα διεθνή φαινόμενα. Κατά πρώτον, η φιλελεύθερη αντίληψη περί της πρωτοκαθεδρίας των θετικών χαρακτηριστικών της ανθρώπινης φύσης δεν συνάδει με τις εκδηλώσεις ορισμένων από τα πλέον αναπτυγμένα διεθνή φαινόμενα, όπως το οργανωμένο έγκλημα και η τρομοκρατία¹⁶⁹, τα οποία

κατάσταση που έχει διαμορφωθεί την τελευταία δεκαετία στο Αφγανιστάν και το Ιράκ, έπειτα από τις επεμβάσεις των ΗΠΑ και των συμμάχων τους, ενισχύει αυτήν τη διαπίστωση.

¹⁶⁶ Δηλαδή η θέση ότι οι δημοκρατίες δεν πολεμούν μεταξύ τους, επί της οποίας στηρίζεται η λεγόμενη θεωρία της «δημοκρατικής ειρήνης», όπως παρουσιάζεται πιο αναλυτικά στη συνέχεια.

¹⁶⁷ Έτσι, με βάση την ιστορική εμπειρία, η πίστη στην ειρηνική προδιάθεση των δημοκρατικά οργανωμένων κρατών έχει αποδειχθεί ουτοπική (Waltz 2011β: 139).

¹⁶⁸ Δεδομένου ότι η αντίληψη περί «δημοκρατικής ειρήνης» αποτελεί βασικό στοιχείο και της εξέλιξης του κλασικού φιλελευθερισμού, δηλαδή της νεοφιλελεύθερης προσέγγισης της διεθνούς πολιτικής, οι βασικές της παράμετροι και τα κύρια προβλήματά της παρουσιάζονται πιο διεξοδικά στο επόμενο κεφάλαιο.

¹⁶⁹ Έτσι, κατά κοινή ομολογία, οι εκδηλώσεις της τρομοκρατίας ως διεθνικού φαινομένου, όπως οι επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου, αποτελούν σημαντική πρόκληση για την προσέγγιση του φιλελευθερισμού (Jackson και Sorensen 2006: 205-206). Κατά βάση μάλιστα, τέτοιου

καταδεικνύουν εναργώς ότι τα αρνητικά στοιχεία της ανθρώπινης φύσης βρίσκονται σε πλήρη λειτουργία και μπορούν κάλλιστα να θέσουν υπό αμφισβήτηση την άποψη ότι οι άνθρωποι κατευθύνονται κυρίως από κάποια θετικά εγγενή χαρακτηριστικά τους. Στο ίδιο πλαίσιο, προκύπτει ότι οι αρνητικές πτυχές των εκδηλώσεων των διεθνικών φαινομένων είναι εξίσου ή και περισσότερο σημαντικές από τις θετικές, δεδομένου ότι στα πλέον αναπτυγμένα διεθνικά φαινόμενα συγκαταλέγονται και εκείνα που έχουν σαφώς αρνητικές επιδράσεις, όπως το υπό μελέτη διεθνικό οργανωμένο έγκλημα. Κατά δεύτερον, η αιτιώδης σύνδεση των διεθνικών φαινομένων με την εσωτερική οργάνωση των κρατών, ενώ έχει μια βασιμότητα, δεν είναι επαρκής ούτε ολοκληρωμένη ως προσέγγιση, καθώς αγνοεί τους παράγοντες που οδηγούν στην ανάπτυξη ή τον περιορισμό, σε διεθνές επίπεδο, των φαινομένων που χαρακτηρίζονται ως διεθνικά. Για παράδειγμα, η εσωτερική οργάνωση ενός κράτους, όπως είναι ο βαθμός συνοχής και ομαλής λειτουργίας του, συνδέεται πράγματι με την ανάπτυξη ενός φαινομένου όπως το οργανωμένο έγκλημα στο εσωτερικό του, όχι όμως και με την εξάπλωση του φαινομένου αυτού στο έδαφος περισσότερων κρατών έτσι ώστε να μπορεί να θεωρηθεί διεθνικό. Με άλλα λόγια, η εσωτερική οργάνωση των κρατών μπορεί να ερμηνεύσει επαρκώς φαινόμενα που εκδηλώνονται μόνο στο εσωτερικό τους. Προκειμένου όμως να αναζητηθούν παράγοντες που σχετίζονται αιτιωδώς με τα διεθνικά φαινόμενα, θα πρέπει να δοθεί έμφαση πρωταρχικά σε στοιχεία που βρίσκονται στο διεθνές πεδίο, πέρα και πάνω από την εσωτερική οργάνωση των κρατών, δηλαδή στο διεθνές σύστημα και τα χαρακτηριστικά της λειτουργίας του. Τέλος, τα μέχρι σήμερα δεδομένα δεν συνηγορούν υπέρ της άποψης ότι τα διεθνικά φαινόμενα τυγχάνουν επαρκούς διαχείρισης στο πλαίσιο των διακυβερνητικών θεσμών, καθώς η σχετική διακρατική συνεργασία αντιμετωπίζει προβλήματα, δεν φαίνεται να εδράζεται σε μια υπαρκτή αρμονία συμφερόντων μεταξύ των εμπλεκόμενων μερών ούτε να βελτιώνεται θεαματικά στηριζόμενη στη δημοκρατική οργάνωση των συνεργαζόμενων κρατών, ενώ παράλληλα καθίσταται ιδιαίτερα δυσχερής όταν άπτεται ζητημάτων που συνδέονται άμεσα με την ασφάλεια των κρατικών δρώνων που συμμετέχουν σε αυτήν.

Συνοψίζοντας, ο κλασικός φιλελευθερισμός αποτελεί μια προσέγγιση της διεθνούς πολιτικής με έντονα ιδεαλιστικά στοιχεία. Ο ιδεαλισμός που τον χαρακτηρίζει καθιστά

είδους πραγματικά δεδομένα καθιστούν επί της ουσίας απολύτως ανεπαρκή την οπτική του φιλελευθερισμού σχετικά με τους μη κρατικούς δρώντες που εμφανίζονται και δραστηριοποιούνται στο διεθνές πεδίο.

περιορισμένη την ερμηνευτική του εμβέλεια, καθώς με βάση αυτόν λειτουργεί περισσότερο ως ένα πλέγμα προσδοκιών για ένα ιδεατό μέλλον παρά ως μια ανάλυση της διεθνούς πολιτικής που στηρίζεται στην πραγματικότητα. Στο ίδιο πλαίσιο, οι αντιλήψεις που μπορούν να συναχθούν για τα διεθνή φαινόμενα με βάση τις κύριες παραδοχές του κλασικού φιλελευθερισμού, δεν ανταποκρίνονται επαρκώς στα πραγματικά δεδομένα. Αυτή η απόσταση του κλασικού φιλελευθερισμού από την πραγματικότητα και η αντίστοιχη ροπή του προς τον ιδεαλισμό, καθιστούν εύλογη την περιθωριοποίησή του στον διεθνολογικό στοχασμό από τη ρεαλιστική προσέγγιση της διεθνούς πολιτικής.

6.3.4. Ο νεοφιλελευθερισμός.

Μετά τα γεγονότα του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, τα ιδεαλιστικά και ουτοπικά χαρακτηριστικά της κλασικής φιλελεύθερης προσέγγισης ήταν πλέον τόσο έκδηλα που την καθιστούσαν ανεπαρκή για να περιγράψει και να εξηγήσει πειστικά τη διεθνή πολιτική. Έτσι, αναπτύχθηκαν σταδιακά οι νεότερες εκδοχές του φιλελευθερισμού, οι οποίες καθιερώθηκαν στη διεθνολογική συζήτηση με τη γενική ονομασία «νεοφιλελευθερισμός». Η νεοφιλελεύθερη προσέγγιση της διεθνούς πολιτικής στηρίζεται στις βασικές παραδοχές του κλασικού φιλελευθερισμού, ιδίως σε αυτές που αφορούν τις δυνατότητες για θετικές αλλαγές στο διεθνές σύστημα προς την κατεύθυνση της ειρηνικής και αρμονικής διακρατικής συνεργασίας, επιχειρώντας όμως παράλληλα να υπερβεί τις ιδεαλιστικές αδυναμίες της κλασικής φιλελεύθερης προσέγγισης¹⁷⁰.

Ο νεοφιλελευθερισμός αναπτύχθηκε με βάση μια σειρά προσεγγίσεων, κάθε μία από τις οποίες δίνει έμφαση σε κάποια ιδιαίτερα στοιχεία τα οποία προκρίνει ως πιο σημαντικά για την κατανόηση και την ερμηνεία της διεθνούς πολιτικής. Συνοπτικά, οι διάφορες εκδοχές του νεοφιλελευθερισμού έχουν ως βασικά τους σημεία τις εξής παραδοχές (Μπαξεβάνης 2012: 114): α) οι δυνατότητες των κρατών για έλεγχο και ρύθμιση μειώνονται καθώς ο κόσμος γίνεται ολοένα και πιο πολύπλοκος, με τις διεθνικές σχέσεις ομάδων και ανθρώπων να αποκτούν μεγαλύτερη σημασία και να οδηγούν σε αμοιβαία επωφελείς και ειρηνικές συνεργασίες (κοινωνιολογικός

¹⁷⁰ Για μια γενική επισκόπηση των κύριων σημείων του νεοφιλελευθερισμού, σε συνδυασμό με τις αναφερθείσες ομοιότητες και τις διαφορές του από τον κλασικό φιλελευθερισμό, βλ. Jackson και Sorensen (2006: 83-87), ενώ για μια συνοπτική αναφορά των βασικότερων παραδοχών της νεοφιλελεύθερης προσέγγισης βλ. Πλατιάς (1995: 32-33).

φιλελευθερισμός)¹⁷¹, β) οι διεθνείς θεσμοί¹⁷² αποκτούν αυτόνομη ύπαρξη και δράση από τα κράτη που τους απαρτίζουν, πράγμα που τους δίνει τη δυνατότητα να προωθήσουν τη συνεργασία στο διεθνές σύστημα και να περιορίσουν τις συγκρούσεις στις οποίες οδηγεί η κατάσταση της αναρχίας (θεσμικός φιλελευθερισμός)¹⁷³, γ) η αλληλεξάρτηση ανάμεσα στα κράτη αυξάνεται, με το εμπόριο και τις αμοιβαία επωφελείς συναλλαγές να αποκτούν πρωτεύοντα ρόλο, πράγμα που προωθεί την ειρήνη και τη συνεργασία καθώς το κόστος του πολέμου καθίσταται πλέον σταδιακά απαγορευτικό, οδηγεί τα κράτη στο να εστιάζουν πρωτίστως στην ευημερία τους παρά στην ασφάλειά τους, ενώ περαιτέρω μειώνει τη συνοχή των κρατών και τη σημασία της στρατιωτικής ισχύος και επιτρέπει την αυξανόμενη παρουσία και παρέμβαση των διεθνικών δρώντων (φιλελευθερισμός της αλληλεξάρτησης)¹⁷⁴, δ) τα κράτη που έχουν ως μορφή εσωτερικής οργάνωσης τη

¹⁷¹ Ο κοινωνιολογικός φιλελευθερισμός θεωρεί ιδιαίτερα σημαντικούς τους μη κρατικούς δρώντες και τη διεθνή τους παρουσία, πιστεύοντας παράλληλα ότι περιορίζουν τον κυρίαρχο ρόλο του κράτους στη διεθνή πολιτική (Μπαξεβάνης 2012β: 123, 127).

¹⁷² Χρησιμοποιείται στην ενότητα αυτή ευρύτερα ο προσδιορισμός «διεθνείς» και όχι «διακυβερνητικοί», επειδή βρίσκεται εγγύτερα στη νεοφιλελεύθερη αντίληψη περί αυτόνομης λειτουργίας των θεσμών στη διεθνή πολιτική, δηλαδή με άλλα λόγια περί μειωμένης σημασίας του διακυβερνητικού χαρακτήρα τους, ο οποίος παραπέμπει σε ευθεία εξάρτησή τους από τις επιλογές και τα συμφέροντα των συμμετεχόντων κρατών.

¹⁷³ Ο θεσμικός φιλελευθερισμός (Keohane 1984, Ασδεράκη 2008: 81-84) εστιάζει στη συμβολή των διεθνών θεσμών ως προς τη διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας. Θεωρεί ειδικότερα ότι αυτοί διαθέτουν έναν σημαντικό βαθμό αυτονομίας και μπορούν να αναπτύξουν ανεξάρτητη δράση από τα κράτη που τους απαρτίζουν, περιορίζοντας έτσι τις συνέπειες της διεθνούς αναρχίας, ενισχύοντας τη διακρατική συνεργασία, αυξάνοντας την εμπιστοσύνη ανάμεσα στα κράτη και προωθώντας με τους συγκεκριμένους τρόπους την κατοχύρωση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας (Μπαξεβάνης 2012β: 132-134). Για τον θεσμικό φιλελευθερισμό ως μία ιδιαίτερα σημαντική πρόκληση έναντι των βασικών παραδοχών του ρεαλισμού, βλ. Grieco (1988: 486).

¹⁷⁴ Η συγκεκριμένη εκδοχή του νεοφιλελευθερισμού δίνει ιδιαίτερη έμφαση στη σημασία της οικονομίας και του εμπορίου για τις διακρατικές σχέσεις, θεωρώντας ότι η σύγχρονη παγκόσμια οικονομία ενισχύει τη διακρατική συνεργασία και αυξάνει ιδιαίτερα το κόστος των βίαιων συγκρούσεων ανάμεσα στα κράτη (Keohane and Nye 1977, Ασδεράκη 2008: 79-81). Παράλληλα, σύμφωνα με τη «λειτουργική» θεωρία (Mitraný 1966, 1971), η οποία εντάσσεται στον φιλελευθερισμό της αλληλεξάρτησης, διατυπώνεται η θέση ότι η αμοιβαία εξάρτηση των κρατών στα οικονομικά ζητήματα και η συνεργασία τους σε θέματα «χαμηλής πολιτικής», οδηγεί σταδιακά στην πολιτική ενοποίηση, τη μεταφορά κρίσιμων αρμοδιοτήτων σε διεθνείς οργανισμούς και ως εκ τούτου στην εδραίωση της ειρήνης. Περαιτέρω, κατά τη

δημοκρατία δεν πολεμούν μεταξύ τους, καθώς χαρακτηρίζονται από κοινές αξίες ειρηνικής επίλυσης των διαφορών και αναπτύσσουν αρμονικές σχέσεις συνεργασίας και αλληλεξάρτησης που στηρίζονται στο δημοκρατικό τους υπόβαθρο, πράγμα που σημαίνει ότι η εξάπλωση της δημοκρατίας στο διεθνές σύστημα οδηγεί στην παράλληλη εδραίωση της ειρήνης (φιλελευθερισμός της δημοκρατικής ειρήνης ή δημοκρατικός φιλελευθερισμός)¹⁷⁵.

Συνοψίζοντας, ο νεοφιλελευθερισμός, λαμβάνοντας υπόψη τις κυριότερες επιμέρους εκδοχές του, είναι μια προσέγγιση που δίνει έμφαση στις σχέσεις που αναπτύσσονται στο διεθνές σύστημα με βάση μη κρατικούς παράγοντες οι οποίοι διαπερνούν με τις εκδηλώσεις τους τα κρατικά σύνορα, θεωρώντας ότι ο ρόλος του κράτους ως κύριου δρώντος στη διεθνή πολιτική βρίσκεται σε φθίνουσα πορεία. Περαιτέρω, η νεοφιλελεύθερη οπτική αποδίδει ιδιαίτερη σημασία στους διεθνείς θεσμούς, υποστηρίζοντας ότι μπορούν να λειτουργήσουν ως αυτόνομοι και ανεξάρτητοι από τις μεμονωμένες κρατικές επιδιώξεις παράγοντες στο διεθνές σύστημα και να οδηγήσουν στην αποτελεσματικότερη συνεργασία και τον περιορισμό των συγκρούσεων μεταξύ των κρατών. Ως προς το κράτος και τη συμπεριφορά του στη διεθνή πολιτική, οι νεοφιλελεύθεροι θεωρούν ότι η αλληλεξάρτηση ανάμεσα στα κράτη είναι διαρκώς αυξανόμενη και τα κάνει να ενδιαφέρονται πρωτίστως για τα ωφέληματα και την ευημερία που μπορούν να αποκομίσουν από τις μεταξύ τους αρμονικές σχέσεις, θέτοντας την ασφάλειά τους σε δεύτερο πλάνο και

«νεολειτουργική» θεωρία, που εξελίσσει την προηγούμενη θέση (Haas 1958), η συνεργασία που οδηγεί στην ενοποίηση και την επίτευξη της διεθνούς ολοκλήρωσης είναι αναγκαίο να περιλαμβάνει και τα ζητήματα της «υψηλής πολιτικής», ενώ η ενταντικοποίηση της συνεργασίας αυτής είναι που θα οδηγήσει τη μετάδοσή της και στους κρίσιμους τομείς που συναρτώνται άμεσα με τη κυριαρχία των κρατών, όπως είναι η ασφάλεια και η άμυνα. Τέλος, κατά την προσέγγιση της «σύνθετης αλληλεξάρτησης», υφίσταται πλέον ένα ευρύ και σύνθετο πλέγμα σχέσεων αμοιβαίας εξάρτησης ανάμεσα στα κράτη που δεν στηρίζεται μόνο στους κορυφαίους επίσημους φορείς της κεντρικής εξουσίας, η παραδοσιακή σημασία των συνόρων μειώνεται και η διάκριση μεταξύ του εσωτερικού των κρατών και του διεθνούς πεδίου δυσχεραίνεται, ενώ ο ρόλος της στρατιωτικής ισχύος και η σημασία της ασφάλειας περιορίζονται, με την ευημερία να αποτελεί πλέον τον βασικό σκοπό των κρατών (Μπαξεβάνης 2012β: 128-131).

¹⁷⁵ Εκκινώντας από τον Καντ, το θεωρητικό σχήμα της δημοκρατικής ειρήνης υποστηρίζει ότι τα δημοκρατικά κράτη χαρακτηρίζονται από έναν κοινό εσωτερικό πολιτικό πολιτισμό, διέπονται από κοινές αξίες και αρχές, αναπτύσσουν αμοιβαία επωφελείς συνεργασίες και ως εκ τούτου οι μεταξύ τους σχέσεις είναι ξεκάθαρα προσανατολισμένες στη διατήρηση της ειρήνης (Μπαξεβάνης 2012β: 136-138).

αντιμετωπίζοντας τον πόλεμο ως κάτι εντελώς ασύμφορο για τα ίδια και επί της ουσίας απαγορευτικό. Τέλος, η νεοφιλελεύθερη προσέγγιση συνδέει ευθέως την εσωτερική οργάνωση των κρατών με τη συμπεριφορά τους στο διεθνές σύστημα, υποστηρίζοντας ότι η δημοκρατία, ως ιδανική μορφή συγκρότησης για όλα τα κράτη, οδηγεί στην ανάπτυξη αρμονικών και ειρηνικών σχέσεων μεταξύ των κρατών που την εφαρμόζουν στο εσωτερικό τους¹⁷⁶.

Συνολικά, ο νεοφιλελευθερισμός βασίζεται στον πυρήνα της κλασικής φιλελεύθερης σκέψης, επιχειρεί όμως παράλληλα να περιορίσει στις αναλύσεις που προτείνει τα ιδεαλιστικά και ουτοπικά στοιχεία τα οποία οδήγησαν τον κλασικό φιλελευθερισμό στην περιθωριοποίηση. Εισάγει έτσι στη διεθνολογική συζήτηση νέους προβληματισμούς, οι οποίοι συνδέονται με τις εξελίξεις και τις αλλαγές που παρατηρούνται στο διεθνές σύστημα μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και έχουν αποτελέσει την πλέον σημαντική πρόκληση για τις ρεαλιστικές προσεγγίσεις.

6.3.5. Ο νεοφιλελευθερισμός σε σχέση με το υπό μελέτη θέμα.

Η νεοφιλελεύθερη προσέγγιση της διεθνούς πολιτικής αποδίδει ιδιαίτερη σημασία στα διεθνικά φαινόμενα και τις διεθνικές σχέσεις εν γένει, δηλαδή στις σχέσεις που αναπτύσσονται διά μέσου των κρατικών συνόρων και στηρίζονται σε άλλους, πέραν των κρατών, παράγοντες. Για τους νεοφιλελεύθερους, οι διεθνικοί δρώντες αποκτούν ολοένα μεγαλύτερη σημασία στο σύγχρονο διεθνές περιβάλλον και περιορίζουν αντίστοιχα τον ρόλο των κρατών σε αυτό¹⁷⁷. Κύρια παραδοχή της συγκεκριμένης θεώρησης είναι ότι τα διεθνικά φαινόμενα προκύπτουν στο διεθνές σύστημα έχοντας ως βάση τις εκδηλώσεις μη κρατικών παραγόντων, δηλαδή ανεξάρτητα από τα κράτη και τη διεθνή συμπεριφορά τους. Με άλλα λόγια, οι νεοφιλελεύθεροι δεν εντοπίζουν αιτιώδη σχέση ανάμεσα στη συμπεριφορά των κρατών και την ανάπτυξη των διεθνικών φαινομένων, αλλά αντιθέτως αποδίδουν την εμφάνιση των τελευταίων στις μη κρατικές, ιδιωτικές ενέργειες και πρωτοβουλίες. Περαιτέρω, στην ίδια λογική, η

¹⁷⁶ Θέση που στηρίζεται στη φιλοσοφική σκέψη του Καντ, ο οποίος έδινε έμφαση στην εσωτερική βελτίωση των κρατών προκειμένου να αντιμετωπιστεί το πρόβλημα των διακρατικών συγκρούσεων και να υπάρχουν πιθανότητες για διαρκή επικράτηση της ειρήνης στο διεθνές σύστημα (Waltz 2011β: 209-211).

¹⁷⁷ Ο James Rosenau, ως ένας εκ των σημαντικότερων εκπροσώπων του κοινωνιολογικού φιλελευθερισμού, επεσήμανε ότι η εμφάνιση νέων ζητημάτων ασφάλειας που συνδέονται με μη κρατικούς διεθνικούς δρώντες, μεταξύ των οποίων το διεθνικό οργανωμένο έγκλημα και ιδίως το εμπόριο ναρκωτικών και η παράνομη διακίνηση ανθρώπων, καθιστούν το άτομο επίκεντρο της διεθνούς πολιτικής, κάτι που συναρτάται ευθέως με τον περιορισμό του κυρίαρχου ρόλου του κράτους (Μπαξεβάνης 2012β: 126).

νεοφιλελεύθερη οπτική θεωρεί ότι οι διεθνικοί δρώντες, προκύπτοντας από την ιδιωτική πρωτοβουλία, λειτουργούν στη συνέχεια ως αιτιώδεις παράγοντες που επιδρούν στα κράτη και τις μεταξύ τους σχέσεις. Ειδικότερα, οι θιασώτες της νεοφιλελεύθερης σκέψης υποστηρίζουν ότι τα διεθνικά φαινόμενα καθιστούν πλέον αμφίβολο τον ρόλο των κρατών ως κύριων δρώντων στο διεθνές σύστημα, καθώς περιορίζουν τις δυνατότητές τους να ασκούν επαρκείς ελέγχους και να επιβάλλουν αποτελεσματικές ρυθμίσεις, τόσο εντός της επικράτειάς τους όσο και στο διεθνές πεδίο. Στο ίδιο πλαίσιο, θεωρούν ότι τα διεθνικά φαινόμενα δημιουργούν σε παγκόσμιο επίπεδο ένα νέο πλέγμα σχέσεων που υπερβαίνουν τα καθορισμένα κρατικά σύνορα και τους ελέγχους από επίσημους κρατικούς φορείς, κάτι που αλλάζει τα παραδοσιακά χαρακτηριστικά και τον κλασικό τρόπο λειτουργίας της διεθνούς πολιτικής. Με βάση τα παραπάνω, συμπεραίνουν ότι η ρεαλιστική οπτική των διεθνών σχέσεων, η οποία συνεχίζει να επιμένει στον κυρίαρχο ρόλο των κρατών στο διεθνές σύστημα, τυγχάνει πλέον απαρχαιωμένη και ξεπερασμένη από τις εξελίξεις, καθώς δεν αντιλαμβάνεται τις πολύ σημαντικές αλλαγές που προκαλούν οι διεθνικοί παράγοντες με τις εκδηλώσεις και τις δράσεις τους. Παράλληλα, δεδομένου ότι αποδίδει επίσης πολύ μεγάλη σημασία στον αυτόνομο ρόλο των διεθνών θεσμών στη διεθνή πολιτική και θεωρεί καθοριστική την επίδρασή τους ως προς την αρμονική διακρατική συνεργασία, ο νεοφιλελευθερισμός αντιλαμβάνεται ως καθόλα εφικτή την αποτελεσματική διαχείριση των αρνητικών συνεπειών των διεθνικών φαινομένων στο πλαίσιο των διεθνών θεσμών.

Συμπερασματικά, προκειμένου κανείς να ερμηνεύσει ένα διεθνικό φαινόμενο όπως το υπό μελέτη διεθνικό οργανωμένο έγκλημα με βάση τη νεοφιλελεύθερη προσέγγιση, θα πρέπει να μπορέσει να διαπιστώσει ότι αυτό εμφανίζεται και αναπτύσσεται στον διεθνή χώρο στηριζόμενο σε μη κρατικούς ιδιωτικούς παράγοντες ανεξάρτητα από τη συμπεριφορά των κρατών, ότι επιδρά στα κράτη και τις μεταξύ τους σχέσεις ως αιτιώδης παράγοντας και μάλιστα με τέτοιο τρόπο ώστε να υπερβαίνει τη δυνατότητα αποτελεσματικού ελέγχου του από τους μεμονωμένους επίσημους κρατικούς φορείς εξουσίας, αλλά και ότι αντιμετωπίζεται μόνο στο αποτελεσματικό συνεργατικό πλαίσιο που δημιουργούν οι διεθνείς θεσμοί με τη λειτουργία τους, η οποία είναι αυτοτελής και δεν καθορίζεται από τις επιμέρους επιδιώξεις των κρατών που συμμετέχουν σε αυτούς.

6.3.6. Αποτίμηση του νεοφιλελευθερισμού.

Η νεοφιλελεύθερη προσέγγιση εισάγει ενδιαφέρουσες ιδέες στη διεθνολογική συζήτηση, οι οποίες παρουσιάζονται ως ιδιαίτερα συναφείς με τις σύγχρονες εξελίξεις

στη διεθνή πολιτική και επιχειρούν να θέσουν υπό αμφισβήτηση τις ρεαλιστικές ερμηνείες. Παρά ταύτα, όλοι οι βασικοί άξονες του νεοφιλελευθερισμού, ενώ δεν διακρίνονται από τον έντονο ιδεαλισμό της κλασικής φιλελεύθερης σκέψης, εμφανίζουν αρκετά σημαντικά προβλήματα και αντιφάσεις στους συλλογισμούς και τις θέσεις που διατυπώνουν¹⁷⁸. Πιο συγκεκριμένα, η θέση ότι οι διεθνικοί δρώντες δημιουργούν ένα νέο πιο πολύπλοκο σε σχέση με το παρελθόν διεθνές περιβάλλον και αποδυναμώνουν τον παραδοσιακά κυρίαρχο ρόλο των κρατών στο διεθνές σύστημα, μειώνοντας τις δυνατότητές τους για αποτελεσματικούς ελέγχους και ρυθμίσεις, είναι σε μεγάλο βαθμό αυθαίρετη εφόσον ληφθούν υπόψη τα πραγματικά δεδομένα¹⁷⁹. Ειδικότερα, η ύπαρξη μη κρατικών δρώντων και φαινομένων που διαπερνούν με τις εκδηλώσεις τους τα καθορισμένα κρατικά σύνορα, δεν είναι ένα νέο στοιχείο στη διεθνή πολιτική. Όπως έχει εύστοχα επισημανθεί, έχουν υπάρξει κατά το παρελθόν πολύ ισχυροί μη κρατικοί δρώντες, οι οποίοι, παρά την τεράστια εμβέλεια των δυνατοτήτων και της δράσης τους¹⁸⁰, δεν έθεσαν στην πραγματικότητα ποτέ υπό αμφισβήτηση τον κρατοκεντρικό χαρακτήρα του διεθνούς συστήματος¹⁸¹, καθώς τόσο η εμφάνιση όσο και η ανάπτυξή τους εξαρτώνταν από τη διεθνή συμπεριφορά των κρατών και συχνά από τις αυξημένες δυνατότητες του κράτους που αποτελούσε τη βάση της προέλευσής τους. Επιπλέον, ακόμα και ως προς τις επιδράσεις πολύ σημαντικών διεθνικών δρώντων, τα κράτη, και ιδίως οι μεγάλες δυνάμεις, έχουν διαχρονικά δείξει ότι διατηρούν ξεκάθαρα την πρωτοκαθεδρία στο

¹⁷⁸ Για την αντίκρουση των βασικών νεοφιλελεύθερων θέσεων και επιχειρημάτων, ειδικά όσον αφορά τα ζητήματα που συναρτώνται με τον ρόλο των διεθνών θεσμών, τη σημασία της οικονομικής αλληλεξάρτησης και την επίδραση της δημοκρατίας στο εσωτερικό των κρατών για την προαγωγή της μεταξύ τους ειρήνης, βλ. Πλατιάς (1995: 35-41, 51-52).

¹⁷⁹ Βλ. Πλατιάς (1995: 212), σύμφωνα με τον οποίον το κράτος όχι μόνο εξακολουθεί να παραμένει ο σημαντικότερος δρών στη διεθνή πολιτική, αλλά ο θεσμός του έθνους-κράτους ενισχύεται αντί να αποδυναμώνεται. Για το ίδιο ζήτημα, δηλαδή την ενίσχυση του έθνους-κράτους ως μορφής πολιτικής οργάνωσης στο σημερινό διεθνές σύστημα, βλ. επίσης Gilpin (2007: 213).

¹⁸⁰ Μια τέτοια χαρακτηριστική περίπτωση μπορεί να θεωρηθεί η Αγγλική Εταιρεία Ανατολικών Ινδιών, η οποία όχι μόνο ανέπτυξε εμπορικές δραστηριότητες παγκόσμιας εμβέλειας αλλά απέκτησε τη δυνατότητα χρησιμοποίησης ιδιωτικού στρατού και άσκησης διοικητικών εξουσιών στο έδαφος της Ινδίας (Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος, Λαρούς, Μπριτάννικα 1996: 314, 315).

¹⁸¹ Για μια εμπειριστατωμένη κριτική της νεοφιλελεύθερης αντίληψης από μακροϊστορική οπτική, σχετικά με την ύπαρξη κατά το παρελθόν πολύ σημαντικών μη κρατικών διεθνικών παραγόντων οι οποίοι δεν έθεσαν με τη δράση τους υπό αμφισβήτηση τον κυρίαρχο ρόλο των κρατών στο διεθνές σύστημα, βλ. Bull (2009: 338-341).

πεδίο των ελέγχων και των ρυθμίσεων, έχοντας τη δυνατότητα να περιορίσουν αποτελεσματικά διάφορα διεθνικά φαινόμενα, ιδίως τις εκδηλώσεις αυτών που εμφανίζονται στο έδαφός τους και δημιουργούν προβλήματα για την ασφάλειά τους¹⁸². Τέλος, ακόμα και οι πράγματι μη ελεγχόμενες εκδηλώσεις των διεθνικών δρώντων δεν έχουν μέχρι σήμερα επηρεάσει τα κράτη, και ειδικά τις μεγάλες δυνάμεις, σε τέτοιο βαθμό ώστε να μπορεί κανείς βάσιμα να υποστηρίξει ότι έχει κλονιστεί ή έστω διαφοροποιηθεί ο ρόλος τους ως κύριων δρώντων του διεθνούς συστήματος¹⁸³.

Ως προς τον ρόλο και τη λειτουργία των διεθνών θεσμών, τα νεοφιλελεύθερα επιχειρήματα είναι ιδιαίτερα προβληματικά. Ειδικότερα, η θέση ότι οι διεθνείς θεσμοί αποκτούν αυτόνομη ύπαρξη και λειτουργούν ως ανεξάρτητοι αιτιώδεις παράγοντες που μπορούν να προωθήσουν αποτελεσματικά τη διακρατική συνεργασία και να περιορίσουν τις συγκρούσεις που δημιουργεί η κατάσταση της αναρχίας, υπερβαίνοντας τις επιμέρους βουλήσεις των κρατών που τους απαρτίζουν, δεν έχει μέχρι σήμερα επιβεβαιωθεί εμπειρικά¹⁸⁴. Αντιθέτως, τα γεγονότα δείχνουν εναργώς

¹⁸² Με άλλα λόγια, τα κράτη δεν πλήττονται σε καταλυτικό βαθμό από διεθνικούς δρώντες, όπως είναι για παράδειγμα οι πολυεθνικές επιχειρήσεις και οι δυνάμεις της αγοράς, αλλά προσαρμόζονται στην επίδρασή τους, ενώ μέχρι σήμερα δεν έχει διαφανεί κάποιος παράγοντας που να δείχνει ότι μπορεί όντως να αντικαταστήσει τον κυρίαρχο ρόλο των κρατών και των λειτουργιών τους (Mearsheimer 2011: 700-703).

¹⁸³ Όπως εύστοχα επισημαίνει ο Bull, το γεγονός ότι το ενδιαφέρον στην παγκόσμια πολιτική έχει στραφεί σε ένα πιο διεγυμένο πεδίο που περιλαμβάνει ζητήματα τα οποία εκτείνονται πέρα από τις παραδοσιακές λειτουργίες του στενού πυρήνα των κρατών, δεν σημαίνει ότι οι «διεθνικές σχέσεις» έχουν αποκτήσει την πρωτοκαθεδρία στο διεθνές σύστημα, όπως υποστήριξαν οι νεοφιλελεύθεροι Keohane και Nye. Αντίθετα, σηματοδοτεί την προσπάθεια των κρατών να θέσουν υπό την επιρροή τους διεθνικούς παράγοντες οι οποίοι στο παρελθόν δεν βρίσκονταν στο επίκεντρο του ενδιαφέροντός τους (Bull 1982: 151).

¹⁸⁴ Όπως επισημαίνουν οι ρεαλιστές, οι διεθνείς θεσμοί αντανάκλουν κρατικούς υπολογισμούς συμφέροντος που βασίζονται κυρίως σε προβληματισμούς για τη σχετική ισχύ και άρα δεν μπορούν να επηρεάσουν ως ανεξάρτητοι παράγοντες τη συμπεριφορά των κρατών, ενώ τα αποτελέσματά τους αντικατοπτρίζουν την εκάστοτε διαμορφωθείσα ισορροπία ισχύος. Σε αυτό το πλαίσιο, οι μεγάλες δυνάμεις χρησιμοποιούν τους διεθνείς θεσμούς για να προωθήσουν τα ιδιαίτερα συμφέροντά τους. Συνεπώς, δεν υφίστανται επαρκή εμπειρικά στοιχεία που να στηρίζουν τη θέση ότι οι διεθνείς θεσμοί μπορούν να μεταβάλλουν τη συμπεριφορά των κρατών σε τέτοιο βαθμό ώστε να δημιουργούν τις καθοριστικές προϋποθέσεις για την επικράτηση της ειρήνης. Έτσι, παρά το γεγονός ότι έχει υπάρξει σημαντική εμπειρική έρευνα ως προς τις συγκεκριμένες νεοφιλελεύθερες θέσεις, τα στοιχεία

ότι οι διεθνείς θεσμοί έχουν σε κάθε περίπτωση διακυβερνητικό χαρακτήρα¹⁸⁵ και λειτουργούν ως απόλυτα εξαρτημένες μεταβλητές των ιδιαίτερων συμφερόντων και επιδιώξεων των κρατών που συμμετέχουν σε αυτούς, ιδίως των ισχυρότερων εξ αυτών (Gilpin 2007: 14)¹⁸⁶. Περαιτέρω, ενώ η διακρατική συνεργασία όντως διευκολύνεται σε ορισμένα ζητήματα στο πλαίσιο των διεθνών θεσμών¹⁸⁷, παρά ταύτα αντιμετωπίζει πάντοτε ως προς την αποτελεσματικότητα και τη διάρκειά της το

που προκύπτουν υπονομεύουν τις θέσεις αυτές και ενισχύουν τις ρεαλιστικές αντιλήψεις, αναγκάζοντας ακόμα και επιφανείς νεοφιλελεύθερους στοχαστές, όπως ο Robert Keohane και η Lisa Martin, να υιοθετήσουν εμμέσως πλην σαφώς τα ρεαλιστικά επιχειρήματα (Mearsheimer 1995).

¹⁸⁵ Δηλαδή δημιουργούνται από τα κράτη και υπάρχουν ως μέσα για να εξυπηρετούν τα κοινά συμφέροντά τους.

¹⁸⁶ Ενώ οι δομές των διαφόρων διεθνών θεσμών παρουσιάζονται συχνά ως όργανα που λειτουργούν αυτόνομα από τα κράτη που απαρτίζουν τους θεσμούς, στην πραγματικότητα τελούν υπό τον πλήρη έλεγχο των κυβερνητικών φορέων εξουσίας, ιδίως των πιο ισχυρών κρατών, οι οποίοι καθορίζουν πλήρως τόσο τη σύνθεση όσο και τις κυριότερες πτυχές της λειτουργίας τους. Αυτό είναι ολοφάνερο σε όλους τους διεθνείς θεσμούς που έχουν υπάρξει μέχρι σήμερα, ακόμα και στην ΕΕ την οποία οι νεοφιλελεύθεροι επιχειρούν να χρησιμοποιήσουν συχνά ως παράδειγμα που υποτίθεται ότι επιβεβαιώνει τη συγκεκριμένη θέση τους. Όσον αφορά την υβριδική, από νομική σκοπιά, φύση της ΕΕ (που δεν αποτελεί ούτε ένα ενιαίο ή ομοσπονδιακό κράτος ούτε μια κλασικού τύπου συνομοσπονδία κρατών), η οποία όμως δεν αναιρεί το γεγονός ότι η ΕΕ στην πράξη εμφανίζει σοβαρό δημοκρατικό και πολιτικό έλλειμμα, λειτουργώντας ως ένα διοικητικό σύστημα διακυβερνητικών διαπραγματεύσεων και συμβιβασμών στο οποίο οι διακυβερνητικοί συσχετισμοί έχουν καίρια σημασία, βλ. Βενιζέλος (2008: 205, 209-210). Εξάλλου, δεν θα μπορούσε να συμβαίνει διαφορετικά, δεδομένου ότι οι διεθνείς θεσμοί σχηματίζονται από κράτη με πρωταρχικό σκοπό την εξυπηρέτηση των κοινών συμφερόντων τους. Το να ισχυρίζεται λοιπόν κανείς ότι τα όργανα των θεσμών, επειδή σε θεωρητικό-διακηρυκτικό επίπεδο εμφανίζονται συχνά ως ανεξάρτητα από τις επιμέρους βουλήσεις των κρατών, όντως στην πραγματικότητα λειτουργούν ως τέτοια, είναι είτε υποκριτικό είτε αυθαίρετο. Για το επιχείρημα ότι οι διεθνείς θεσμοί, όπως προκύπτει από τα ιστορικά δεδομένα, έχουν πολύ μικρή ανεξάρτητη επιρροή στην κρατική συμπεριφορά και εκ της φύσεώς τους δεν μπορούν να διασφαλίσουν τη διεθνή σταθερότητα και ειρήνη, γεγονός που καθιστά ιδιαίτερα προβληματικές τις θεωρητικές προσεγγίσεις που στηρίζουν σε αυτούς, ως υποτιθέμενα διακριτούς και ανεξάρτητους παράγοντες με κρίσιμη σημασία για το παρόν και το μέλλον της διεθνούς πολιτικής, την αιτιώδη λογική τους, βλ. Mearsheimer (1994-1995: 7, 47-49).

¹⁸⁷ Κυρίως όμως σε ζητήματα στα οποία τα διαφορετικά κρατικά συμφέροντα δεν συγκρούονται θεμελιωδώς, δηλαδή σε εκείνα που δεν αφορούν άμεσα την ασφάλεια των εμπλεκόμενων μερών. Για ανάλυση αυτής της πτυχής, βλ. Mearsheimer (1994-1995: 15-18).

πολύ σημαντικό πρόβλημα των σχετικών κερδών (Grieco 1988: 487, 498-500). Τα κράτη ενδιαφέρονται μεν για τα κέρδη που αποκομίζουν από τη συμμετοχή τους στο συνεργατικό πλαίσιο ενός διεθνούς θεσμού, αλλά κύριο μέλημά τους δεν είναι το πόσο ωφελούνται γενικά (απόλυτα κέρδη), αλλά το πόσο ωφελούνται σε σχέση με τα άλλα κράτη που επίσης συμμετέχουν στον ίδιο θεσμό (σχετικά κέρδη), επειδή ανησυχούν για τις πιθανές επιπτώσεις που μπορεί να έχει στην ασφάλειά τους μια αλλαγή στην κατανομή ισχύος που προκύπτει από τον διαφορετικό βαθμό ωφέλειας. Όταν λοιπόν τα κράτη διαπιστώνουν ότι οι εταίροι τους σε έναν διεθνή θεσμό αποκομίζουν περισσότερα κέρδη από τη συμμετοχή τους σε αυτόν σε σχέση με τα ίδια, τότε οδηγούνται με μαθηματική ακρίβεια στο να υπονομεύσουν ή ακόμα και να καταλύσουν τη συγκεκριμένη διεθνή θεσμική συνεργασία. Αυτό συμβαίνει λόγω της άναρχης δομής του διεθνούς συστήματος, εξαιτίας της οποίας τα κράτη αντιμετωπίζουν κάθε αλλαγή στους συσχετισμούς ισχύος ως πιθανή απειλή για την ασφάλεια και την επιβίωσή τους, και δεν μπορεί να περιοριστεί από οποιονδήποτε διεθνή θεσμό, αφού δεν υφίσταται μια ανώτερη αρχή στην οποία τα κράτη να μπορούν να βασιστούν για τη διασφάλιση της επιβίωσής τους¹⁸⁸.

Όσον αφορά τη νεοφιλελεύθερη θέση περί αλληλεξάρτησης, ενώ προκάλεσε και συνεχίζει να προκαλεί έντονες και σημαντικές συζητήσεις στον διεθνολογικό χώρο, παρουσιάζει επίσης σοβαρά προβλήματα ως προς τη βασιμότητά της. Ειδικότερα, η εξάρτηση μεταξύ των κρατών, δηλαδή το να εξαρτάται ένα κράτος από κάποιο ή κάποια άλλα για την κάλυψη ορισμένων αναγκών του¹⁸⁹, δεν είναι φαινόμενο των τελευταίων δεκαετιών, αλλά υφίσταται διαχρονικά. Επιπλέον, δεν είναι καθόλου βέβαιο, όπως ισχυρίζονται οι νεοφιλελεύθεροι, ότι η αλληλεξάρτηση μεταξύ των κρατών έχει αυξηθεί σημαντικά στις πρόσφατες δεκαετίες, καθώς και στο παρελθόν

¹⁸⁸ Δηλαδή, επειδή ακριβώς τα κράτη υπάρχουν και λειτουργούν σε συνθήκες διεθνούς αναρχίας, προκρίνουν τα σχετικά και όχι τα απόλυτα κέρδη (Waltz 2011β: 252). Το μέλημα και η ανησυχία για τα σχετικά κέρδη είναι το κρισιμότερο στοιχείο που υπονομεύει την αρμονική και αποτελεσματική συνεργασία των κρατών στο πλαίσιο των διεθνών θεσμών που τα ίδια σχηματίζουν. Όσον αφορά τους συλλογισμούς για τα σχετικά κέρδη και τον υπονομευτικό ρόλο που διαδραματίζουν στη διακρατική συνεργασία, σε συνδυασμό με τον φόβο των κρατών για εξαπάτηση από τα άλλα κράτη, βλ. Mearsheimer (1994-1995: 12, 19-21, 24). Για την εν γένει προβληματική αιτιώδη λογική της νεοφιλελεύθερης αντίληψης περί του καθοριστικού ρόλου των θεσμών και την έλλειψη επαρκούς εμπειρικής υποστήριξής της, βλ. στο ίδιο (26).

¹⁸⁹ Οι οποίες μπορεί να περιλαμβάνουν οτιδήποτε, από την παροχή ασφάλειας μέχρι την προμήθεια αγροτικών προϊόντων.

υπάρχουν σημαντικά παραδείγματα που δείχνουν την έντονη αλληλεξάρτηση μεταξύ διάφορων κρατικών οντοτήτων¹⁹⁰. Εφόσον μάλιστα κανείς θεμελιώσει, μελετώντας ένα ευρύ και επαρκές δείγμα περιπτώσεων, ότι η αλληλεξάρτηση ήταν εξίσου ή και περισσότερο εκτεταμένη στο παρελθόν σε σχέση με το σημερινό διεθνές σύστημα, τότε η νεοφιλελεύθερη θέση ότι η αλληλεξάρτηση οδηγεί στην ειρήνη και τη συνεργασία, ωθώντας τα κράτη να μεριμνούν πρωτίστως για την ευημερία και όχι για την ασφάλειά τους και καθιστώντας απαγορευτικό το κόστος του πολέμου, καθίσταται αυτομάτως έωλη, αφού τα ιστορικά δεδομένα δεν συνηγορούν σε καμία περίπτωση υπέρ αυτής της άποψης¹⁹¹. Η συγκεκριμένη θέση όμως παρίσταται προβληματική και για άλλους λόγους, που έχουν να κάνουν με την ουσία των επιχειρημάτων της (Waltz 2000: 14-16, 18). Η εξάρτηση μεταξύ των κρατών δεν είναι στην πραγματικότητα αμοιβαία, δηλαδή όντως «αλληλεξάρτηση», αλλά στην πλειονότητα των περιπτώσεων είναι μια σχέση ασύμμετρης εξάρτησης, πράγμα που σημαίνει ότι συνήθως ένα κράτος εξαρτάται σε έναν τομέα από κάποιο άλλο πιο ισχυρό, το οποίο δεν βασίζεται στο πρώτο στον ίδιο βαθμό¹⁹². Με άλλα λόγια, η εξάρτηση μεταξύ των κρατών, αποτελώντας συνάρτηση της άνισης κατανομής ισχύος στο διεθνές σύστημα, είναι κυρίως ασύμμετρη και όχι αμοιβαία. Περαιτέρω, οι στενές σχέσεις εξάρτησης μεταξύ των κρατών δεν συνεπάγονται απαραίτητα την περιθωριοποίηση της πιθανότητας πολέμου και σύγκρουσης μεταξύ τους, αλλά

¹⁹⁰ Ένα ιδιαίτερα σημαντικό τέτοιο παράδειγμα ευρείας αλληλεξάρτησης πλήθους κρατών εντοπίζεται ήδη από τον 19^ο αιώνα (εποχή της ηγεμονικής κυριαρχίας της αποικιοκρατικής Μεγάλης Βρετανίας στους θαλάσσιους δρόμους) και την ανάπτυξη των εμπορικών συναλλαγών σε παγκόσμιο επίπεδο με βάση τις τότε τεχνολογικές εξελίξεις, στο πλαίσιο της προόδου της Βιομηχανικής Επανάστασης.

¹⁹¹ Έτσι, όπως προκύπτει εναργώς από την περίπτωση του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, ακόμα και μια παγκόσμια οικονομία που βρίσκεται σε καθεστώς έντονης αλληλεξάρτησης και ευημερίας δεν αποκλείει την πιθανότητα εκδήλωσης εκτεταμένων και σφοδρών συγκρούσεων (Mearsheimer 2011: 711-712, 714).

¹⁹² Ένα ιδιαίτερο επίκαιρο παράδειγμα, το οποίο εντοπίζουν πολλοί μελετητές ανεξαρτήτως της γενικότερης τοποθέτησής τους ως προς τις διεθνολογικές θεωρίες, είναι η απολύτως ασύμμετρη οικονομική εξάρτηση των χωρών του ευρωπαϊκού Νότου από τις χώρες του ευρωπαϊκού Βορρά, στο πλαίσιο της ΕΕ (την οποία μάλιστα οι νεοφιλελεύθεροι επικαλούνται για να στηρίξουν όχι μόνο τη θέση τους περί αλληλεξάρτησης, αλλά και τις απόψεις τους για τη λειτουργία των διεθνών θεσμών και την ειρήνη μεταξύ δημοκρατιών). Εύστοχα σημειώνεται ότι η εν λόγω άνιση κατάσταση εντός της ΕΕ δεν διασφαλίζει τη μακροήμερευση των ειρηνικών σχέσεων μεταξύ των κρατών-μελών της, δεδομένου κιόλας ότι δεν είναι σε καμία περίπτωση ξεκάθαρο το πώς ακριβώς οι δημοκρατικές δομές στο εσωτερικό των κρατών οδηγούν στην ειρήνη (Jackson και Sorensen 2006: 189-190).

συχνά μπορεί να οδηγήσουν στο ακριβώς αντίθετο αποτέλεσμα¹⁹³. Αυτό συμβαίνει γιατί τα κράτη, όταν εξαρτώνται ως προς σημαντικά για την επιβίωσή τους αγαθά από κάποια άλλα, έχουν εύλογα την τάση να φοβούνται ότι θα στερηθούν αυτά τα αγαθά με επιλογή των κρατών που τους τα παρέχουν, και άρα αποκτούν το ισχυρότατο κίνητρο να διασφαλίσουν την πρόσβασή τους στα εν λόγω αγαθά και τον έλεγχο της κατανομής τους, γεγονός που μπορεί σε ορισμένες συγκυρίες να τα οδηγήσει σε σφοδρές συγκρούσεις με τα κράτη που τα κατέχουν¹⁹⁴.

Σχετικά με τη νεοφιλελεύθερη θεώρηση περί «δημοκρατικής ειρήνης», η οποία υποθέτει ότι τα κράτη που εφαρμόζουν δημοκρατικό σύστημα λειτουργίας στο εσωτερικό τους δεν πολεμούν μεταξύ τους, εντοπίζονται επίσης σημαντικά προβληματικά σημεία (Κονδύλης 1998: 81-86, Waltz 2000: 6-13). Πρώτον, η θέση αυτή συνδέει τη διεθνή συμπεριφορά των κρατών αποκλειστικά με την εσωτερική δομή τους¹⁹⁵, δηλαδή παραλείπει να λάβει υπόψη της παράγοντες που βρίσκονται πέρα από το εσωτερικό των κρατών και επιδρούν καίρια στις μεταξύ τους σχέσεις, όπως είναι η έλλειψη ανώτερης από τα κράτη αρχής στο διεθνές σύστημα, οι διαφορές στην κατανομή ισχύος και η άνιση ανάπτυξη¹⁹⁶. Δεύτερον, η ιστορική

¹⁹³ Καθώς, λόγω της στενής αλληλεπίδρασης, έστω και μόνο στο οικονομικό πεδίο, αυξάνεται η τρωτότητα των κρατών σε εξωτερικές επιρροές και άρα η πιθανότητα να στραφούν σε επιλογές συγκρουσιακού χαρακτήρα προκειμένου να περιορίσουν αυτήν την τρωτότητα (Gilpin 2007: 222).

¹⁹⁴ Έτσι, όσο πιο στενές είναι οι σχέσεις (συνήθως ασύμμετρης) εξάρτησης μεταξύ των κρατών, τόσο πιθανότερο είναι αυτά να οδηγηθούν κάποια στιγμή σε σύγκρουση, ενώ όσο λιγότερες επαφές και σχέσεις εξάρτησης έχουν κάποια κράτη μεταξύ τους, τόσο εκμηδενίζονται τα κίνητρα και οι λόγοι για συγκρούσεις ανάμεσά τους. Για την εξάρτηση ανάμεσα στα κράτη ως παράγοντα που λειτουργεί διασπαστικά (δηλαδή δημιουργώντας πιθανές εστίες συγκρούσεων) στη διεθνή πολιτική, ήδη από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα που αναπτύχθηκε σε ιδιαίτερα σημαντικό βαθμό, βλ. Gilpin (2007: 364-368).

¹⁹⁵ Χωρίς όμως να αναδεικνύει πειστικά έναν αιτιώδη σύνδεσμο μεταξύ της δημοκρατικής εγχώριας δομής κάποιων κρατών και της απουσίας πολέμου ανάμεσά τους, ούτε να παρουσιάζει πλήρη και επαρκή στοιχεία που να επιβεβαιώνουν εμπειρικά ότι η δημοκρατία στο εσωτερικό των κρατών μπορεί πράγματι να περιορίσει τις συνέπειες της διεθνούς αναρχίας στο διεθνές σύστημα (Layne 1994: 38-39, 48).

¹⁹⁶ Στοιχεία που εφόσον ληφθούν υπόψη δείχνουν ότι ακόμα και με βάση την ανάλυση του Καντ για τη διεθνή πολιτική, την οποία επικαλούνται οι υποστηρικτές της συγκεκριμένης θεώρησης, τίποτα δεν εμποδίζει ένα ισχυρό δημοκρατικό κράτος να επιδιώξει την επιβολή της θέλησής του έναντι των υπολοίπων, καταλύοντας έτσι την ειρηνική συνύπαρξη στο διεθνές πεδίο (Waltz 1962: 338).

εμπειρία δείχνει ότι κράτη με δημοκρατικούς θεσμούς λειτουργίας έχουν οδηγηθεί σε πολέμους και συγκρούσεις μεταξύ τους¹⁹⁷, και μάλιστα με σφοδρότητα, χωρίς τα δημοκρατικά στοιχεία της εσωτερικής τους οργάνωσης να έχουν διαδραματίσει κάποιον αποτρεπτικό ρόλο¹⁹⁸. Τρίτον, η εν λόγω νεοφιλελεύθερη αντίληψη δεν εδράζεται σε σταθερές βάσεις και στην πραγματικότητα δεν μπορεί να τεθεί σε πλήρη επαλήθευση ή διάψευση, καθώς σε κάθε υπό εξέταση περίπτωση προκύπτει το ζήτημα του ποιός και με ποιά κριτήρια ορίζει τη «σωστή» μορφή δημοκρατίας που πρέπει να έχουν τα κράτη στο εσωτερικό τους προκειμένου να μην πολεμούν μεταξύ τους. Συνολικά, η θεώρηση περί «δημοκρατικής ειρήνης» εκλαμβάνει τις μορφές δημοκρατίας που εφαρμόζονται στα ανεπτυγμένα δυτικά κράτη ως το υπόδειγμα εσωτερικής οργάνωσης και το κρίσιμο αιτιώδες στοιχείο που υποτίθεται ότι αποτρέπει τον πόλεμο μεταξύ τους. Επί της ουσίας, πρόκειται για μια θέση που στηρίζεται στην ειρήνη που έχει επικρατήσει ανάμεσα στα ανεπτυγμένα δυτικά κράτη μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, δηλαδή μόνο κατά τις τελευταίες δεκαετίες, και η οποία υποστηρίζει αυθαίρετα ότι αυτή η ειρήνη αφενός θα διαρκέσει εσαεί και αφετέρου ότι σχετίζεται αιτιωδώς και αποκλειστικά με τη δημοκρατική εσωτερική οργάνωση των εν λόγω κρατών¹⁹⁹. Με άλλα λόγια, η εν θέματι νεοφιλελεύθερη προσέγγιση αποτελεί ένα αθεμελίωτο ευχολόγιο περί επικράτησης της παγκόσμιας ειρήνης μέσω της δημοκρατίας στο εσωτερικό των κρατών, ή, υπό άλλη (αρνητική) εκδοχή, μια συγκεκαλυμμένη προπαγάνδα για την ανάγκη εξάπλωσης της «σωστής»

¹⁹⁷ Για την ύπαρξη ισχυρών ιστορικών δεδομένων που αντικρούουν τη θεώρηση περί «δημοκρατικής ειρήνης», βλ. Layne (2006: 26-27). Επιπλέον, πέραν της αμφισβήτησης από ιστορικής πλευράς του ισχυρισμού ότι οι δημοκρατίες δεν πολεμούν μεταξύ τους, επισημαίνεται ότι κανένα δημοκρατικό κράτος δεν μπορεί να έχει τη βεβαιότητα ότι ένα άλλο κράτος με το ίδιο πολίτευμα δεν θα μετατραπεί κάποια στιγμή σε αυταρχικό και άρα επικίνδυνο για την ασφάλειά του (Mearsheimer 2011: 706-707).

¹⁹⁸ Το σημαντικότερο ίσως παράδειγμα είναι αυτό του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, στον οποίο συγκρούστηκαν κράτη με δημοκρατικούς θεσμούς εσωτερικής λειτουργίας, δηλαδή η Αγγλία με τη Γαλλία εναντίον της Γερμανίας. Βέβαια, οι υποστηρικτές της «θεωρίας της δημοκρατικής ειρήνης» αντιλέγουν ότι η Γερμανία εκείνης της εποχής δεν είχε στο εσωτερικό της «πραγματική» δημοκρατία. Αυτό το σημείο μας οδηγεί στο τρίτο σημαντικό πρόβλημα της συγκεκριμένης θεώρησης, που αφορά τον ορισμό της δημοκρατίας.

¹⁹⁹ Ενώ στην πραγματικότητα οι συγκεκριμένες ειρηνικές σχέσεις είναι αποτέλεσμα της κατανομής ισχύος και των εν γένει συνθηκών που προέκυψαν στο διεθνές σύστημα μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, και τελεί πάντα, όπως δέχνει η ιστορική εμπειρία, υπό την αίρεση αλλαγών στις συνθήκες αυτές.

δημοκρατίας από τα δυτικά κράτη στα υπόλοιπα, προφανώς ακόμα και μέσω επεμβάσεων στις περιπτώσεις που απαιτείται²⁰⁰.

Τέλος, όσον αφορά το ζήτημα των διεθνικών φαινομένων, η νεοφιλελεύθερη προσέγγιση τα εντάσσει στον πυρήνα της ανάλυσής της για τη διεθνή πολιτική, επιχειρώντας και μέσω αυτών να διαφοροποιηθεί εμφατικά από τον ρεαλισμό, χωρίς όμως επαρκή βασιμότητα, όπως ήδη εκτέθηκε ανωτέρω. Ειδικά όσον αφορά την κύρια παραδοχή του νεοφιλελευθερισμού, δηλαδή ότι τα διεθνικά φαινόμενα προκύπτουν στηριζόμενα σε μη κρατικούς παράγοντες και όχι ως εξαρτώμενα από τη συμπεριφορά των κρατών, δεν τεκμηριώνεται επαρκώς εμπειρικά. Αντιθέτως, η προσεκτική εξέταση των τρόπων με τους οποίους προκύπτουν τα διεθνικά φαινόμενα στο διεθνές σύστημα, δείχνει ότι σε πλήθος περιπτώσεων η εμφάνισή τους συνδέεται άμεσα και αιτιωδώς με τη συμπεριφορά και τις πολιτικές επιλογές των κρατών σε διεθνές επίπεδο. Ως προς τη νεοφιλελεύθερη θέση ότι τα διεθνικά φαινόμενα επηρεάζουν σημαντικά τα κράτη και τις μεταξύ τους σχέσεις, πέραν των όσων ήδη αναφέρθηκαν, επισημαίνεται ότι πράγματι οι διεθνικοί δρώντες έχουν σημαντικές επιδράσεις στα κράτη, αφού όμως πρώτα αναπτυχθούν σχετιζόμενοι αιτιωδώς με τη διεθνή συμπεριφορά των κρατών και χωρίς οι επιδράσεις τους αυτές να φτάνουν στο σημείο να αλλάζουν τη φύση της διεθνούς πολιτικής και τον κρατοκεντρικό χαρακτήρα του διεθνούς συστήματος. Από την άλλη πλευρά, η έμφαση που δίνει ο νεοφιλελευθερισμός στα διεθνικά φαινόμενα και τη σημασία τους για τη διεθνή πολιτική, αν και ερείδεται επί μη επαρκώς θεμελιωμένων αντιλήψεων και υποθέσεων, αποτελεί ένα στοιχείο το οποίο λείπει σε μεγάλο βαθμό από τη ρεαλιστική ανάλυση και πρέπει να ληφθεί υπόψη, καθώς πράγματι τα διεθνικά

²⁰⁰ Αυτό το τελευταίο σημείο απαιτεί ιδιαίτερη προσοχή. Όπως πολύ σωστά έχει επισημανθεί, θέσεις περί ανάγκης «σταυροφοριών» για την εξάπλωση της δημοκρατίας σε όλα τα κράτη, μπορούν να οδηγήσουν σε διαρκείς και καταστροφικούς πολέμους με σκοπό τη μόνιμη ειρήνη (πράγμα απολύτως αντιφατικό), ή να χρησιμοποιηθούν ως άλλοθι για τη δικαιολόγηση επεμβάσεων που υποκρύπτουν άλλους σκοπούς (Waltz 2011β: 152-153). Για τους λόγους αυτούς, όταν η συγκεκριμένη νεοφιλελεύθερη θέση μεταφράζεται ως κάλεσμα για πραγματοποίηση επεμβάσεων σε κράτη με μη δημοκρατικές δομές, μπορεί εύλογα να θεωρηθεί ως στρατευμένη προπαγάνδα και όχι ως επιστημονική ανάλυση οποιουδήποτε είδους. Σχετικά με τον προβληματισμό για το κατά πόσο τέτοιες πρακτικές έξωθεν επιβαλλόμενου «εκδημοκρατισμού» μπορούν πράγματι να οδηγήσουν σε διαμόρφωση δημοκρατικών και σταθερών συνθηκών εντός των κρατικών δρώντων στους οποίους απευθύνονται, καθώς και στην εγκαθίδρυση ειρηνικών σχέσεων, βλ. Chila (2012: 252-259), η οποία θεμελιώνει το αμφίβολο τέτοιων αντιλήψεων με βάση τα πρόσφατα σχετικά γεγονότα που αφορούν και την περιοχή των Βαλκανίων.

φαινόμενα έχουν ιδιαίτερη σημασία στο διεθνές σύστημα. Όσον αφορά περαιτέρω την κατά τη νεοφιλελεύθερη προσέγγιση δυνατότητα των διεθνών θεσμών να διαχειριστούν αποτελεσματικά τις αρνητικές επιπτώσεις των διεθνικών φαινομένων, ως παράγοντες που μπορούν να λειτουργήσουν αυτόνομα στη διεθνή πολιτική και να προωθήσουν αρμονικά τη διακρατική συνεργασία, πρόκειται για μια οπτική που δεν βρίσκει θεμελίωση στα πραγματικά δεδομένα. Τουναντίον, τα υπάρχοντα στοιχεία συνηγορούν σαφώς υπέρ του αντιθέτου, καθώς οι διεθνείς θεσμοί μέχρι σήμερα αφενός δεν έχουν λειτουργήσει αυτόνομα από τα κράτη και αφετέρου δεν έχουν κατορθώσει να περιορίσουν επαρκώς τις αρνητικές συνέπειες των διεθνικών φαινομένων, δεδομένου ότι η διακρατική συνεργασία στο πλαίσιο τους αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα και ανεπάρκειες, ειδικά σε ζητήματα που αφορούν την ασφάλεια των κρατών που συμμετέχουν σε αυτούς.

Συνολικά, ο νεοφιλελευθερισμός αποτελεί μια προσέγγιση της διεθνούς πολιτικής με αρκετές ενδιαφέρουσες και επίκαιρες παραμέτρους, οι οποίες επιχειρούν και σε μεγάλο βαθμό επιτυγχάνουν να υπερβούν τα ιδεαλιστικά προβλήματα του κλασικού φιλελευθερισμού. Παράλληλα, επιχειρούν να παρουσιάσουν τον ρεαλισμό ως μια ξεπερασμένη και ανεπαρκή προσέγγιση για την ερμηνεία και κατανόηση της σύγχρονης διεθνούς πολιτικής²⁰¹. Εντούτοις, οι βασικές νεοφιλελεύθερες παραδοχές πάζουν στην πλειοψηφία τους ως προς την εμπειρική τους θεμελίωση και τις αναλύσεις αιτιωδών σχέσεων που τις συνοδεύουν, και ως εκ τούτου δεν καταφέρνουν να αμφισβητήσουν σοβαρά τις στέρεες βάσεις του ρεαλισμού. Παρά ταύτα, περιλαμβάνουν ορισμένα χρήσιμα σημεία, τα οποία συνδέονται με τις σύγχρονες εξελίξεις στη διεθνή πολιτική και είναι αναγκαίο να λαμβάνονται υπόψη στη διεθνολογική συζήτηση.

6.4. Η προσέγγιση της διεθνούς κοινωνίας.

6.4.1. Η προσέγγιση της διεθνούς κοινωνίας ή η «αγγλική σχολή».

Μια ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα και σημαντική προσέγγιση των διεθνών σχέσεων και της διεθνούς πολιτικής είναι αυτή της διεθνούς κοινωνίας, ή αλλιώς η λεγόμενη «αγγλική σχολή» σκέψης. Οι κυριότεροι εκπρόσωποί της, οι οποίοι με τα κείμενά τους επηρέασαν καίρια τις διεθνολογικές συζητήσεις, είναι οι Martin Wight (1998) και

²⁰¹ Αν και ορισμένοι από τους πιο επιφανείς νεοφιλελεύθερους αναλυτές, όπως οι Keohane και Nye, έχουν παραδεχτεί τη διαχρονική χρησιμότητα του ρεαλιστικού παραδείγματος, επισημαίνουν βέβαια την ανάγκη συμπλήρωσής του με φιλελεύθερα επιχειρήματα (Ήφαιστος 2009: 99-103, Μπαξεβάνης 2012β: 132).

Hedley Bull (2009). Πρόκειται για μια προσέγγιση που ακολουθεί τον κλασικό τρόπο μελέτης των διεθνών θεμάτων, επιχειρώντας να κατανοήσει και να ερμηνεύσει τη διεθνή πολιτική χωρίς να παρουσιάζει εξηγητικά σχήματα «επιστημονικού» τύπου²⁰² και συνδυάζοντας στοιχεία τόσο του ρεαλισμού όσο και του φιλελευθερισμού. Αποτελεί μια αυθύπαρκτη προσέγγιση που έχει αφήσει το δικό της στίγμα στη διεθνολογική μελέτη, αν και όπως παρατηρείται στη συνέχεια εμφανίζει περισσότερα κοινά σημεία με τον ρεαλισμό παρά με τον φιλελευθερισμό.

Τα βασικά σημεία της προσέγγισης της διεθνούς κοινωνίας²⁰³ εδράζονται στις ακόλουθες παραδοχές: α) το κράτος έχει πρωταγωνιστικό ρόλο στη διεθνή πολιτική²⁰⁴, β) το διεθνές σύστημα²⁰⁵, με βάση το πλέγμα των σχέσεων που αναπτύσσουν τα μέρη του, δηλαδή κυρίως τα κράτη, εμφανίζει τα χαρακτηριστικά μιας διεθνούς «κοινωνίας»²⁰⁶, γ) η διεθνής αυτή κοινωνία είναι άναρχη, καθώς τα

²⁰² Υπό την έννοια ότι δεν επικαλείται σχέσεις αιτίου-αιτιατού στη διεθνή πολιτική με μόνιμο και αμετάβλητο χαρακτήρα, δηλαδή δεν αναζητά αυστηρούς «νόμους» που να διέπουν τις διεθνείς σχέσεις.

²⁰³ Βλ. γενικά για τα σημεία αυτά Jackson και Sorensen (2006: 91-95).

²⁰⁴ Με τις μεγάλες δυνάμεις, δηλαδή τα πιο ισχυρά κράτη, να έχουν καθοριστικό ρόλο στη διατήρηση της διεθνούς τάξης, της ασφάλειας και της ειρήνης στο σύνολο του διεθνούς συστήματος. Για την αναγνώριση της σημασίας των μεγάλων δυνάμεων και την ανάλυση του κείνου ρόλου τους στα παραπάνω ζητήματα, βλ. Bull (2009: 258, 262, 264-266, 269, 271, 276). Στο ίδιο πλαίσιο, ο βασικός εισηγητής της συγκεκριμένης προσέγγισης θεωρεί ότι ακόμα και αν το εγχείρημα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης οδηγούσε στη δημιουργία ενός ενιαίου κράτους, αυτό θα σήμαινε μεν τη μείωση του αριθμού των κρατών αλλά τη διατήρηση (και ενδεχομένως ισχυροποίηση) του θεσμού του κράτους με τη δημιουργία μιας νέας πολύ ισχυρής κρατικής οντότητας, ενώ αν το εν λόγω εγχείρημα έφτανε σε τέτοιο σημείο ώστε, χωρίς να υπάρχει ένα ενιαίο κράτος, να αμφισβητείται το κατά πόσο η κυριαρχία ασκείται από τα ευρωπαϊκά όργανα ή τις κυβερνήσεις των κρατών-μελών (όπως εν πολλοίς συμβαίνει σήμερα), και πάλι αυτή η κατάσταση δεν θα σηματοδοτούσε την εξαφάνιση του κρατοκεντρικού χαρακτήρα του διεθνούς συστήματος, αλλά την ύπαρξη για ένα διάστημα στον ευρωπαϊκό χώρο μιας κατάστασης εν μέρει διαφορετικής από τον κανόνα (Bull 2009: 325-326). Αυτές οι θέσεις συγκλίνουν με τις αντίστοιχες νεορεαλιστικές παραδοχές σχετικά με το εγχείρημα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, όπως ήδη εκτέθηκε προηγουμένως.

²⁰⁵ Το οποίο δημιουργείται επειδή τα κράτη έχουν αρκετές αλληλεπιδράσεις μεταξύ τους, άμεσες ή έμμεσες, ώστε να συμπεριφέρονται σε κάποιο βαθμό ως μέρη ενός συνόλου (Bull 2009: 47).

²⁰⁶ Η οποία υπάρχει όταν τα κράτη, αναγνωρίζοντας ότι έχουν κοινά συμφέροντα και αξίες, σχηματίζουν ένα σύνολο εντός του οποίου θεωρούν ότι συνδέονται μεταξύ τους με κοινούς κανόνες και διαμορφώνουν κοινούς θεσμούς (Bull 2009: 51). Όπως επισημαίνει ο κυριότερος

κράτη που αποτελούν τα βασικά μέλη της δεν υπάγονται σε κάποια ανώτερη από αυτά αρχή²⁰⁷, δ) η ισχύς, η κατανομή της και το εθνικό συμφέρον έχουν καίρια σημασία στις διεθνείς σχέσεις, αλλά δεν είναι τα μόνα στοιχεία που τις καθορίζουν²⁰⁸, καθώς οι κοινοί θεσμοί και κανόνες ανάμεσα στα κράτη διαδραματίζουν επίσης σημαντικό ρόλο²⁰⁹, ε) η διεθνής πολιτική χαρακτηρίζεται από ανταγωνισμό και συγκρούσεις, αλλά παράλληλα ιδιαίτερη σημασία έχουν και οι συνεργασίες που αναπτύσσουν τα κράτη, στ) τόσο οι διακυβερνητικοί θεσμοί όσο και οι μη κρατικοί δρώντες με διεθνικά χαρακτηριστικά επηρεάζουν τη διεθνή πολιτική²¹⁰ αλλά δεν αποτελούν τους κεντρικούς παράγοντες που τη διαμορφώνουν²¹¹.

εκπρόσωπος της προσέγγισης της διεθνούς κοινωνίας, ένα διεθνές σύστημα μπορεί να υπάρξει χωρίς να αποτελεί και διεθνή κοινωνία, όταν τα κράτη αλληλεπιδρούν μεν επαρκώς μεταξύ τους αλλά δεν θεωρούν ότι έχουν κοινά συμφέροντα και αξίες ούτε ότι οι σχέσεις τους διέπονται από κοινούς κανόνες και θεσμούς. Από την άλλη πλευρά όμως, μια διεθνής κοινωνία μπορεί να υπάρξει μόνο όταν προϋφίσταται ένα διεθνές σύστημα (Bull 2009: 51-52). Ο ίδιος θεωρεί ότι το σύγχρονο σύστημα κρατών, που ξεκίνησε από την Ευρώπη και έγινε παγκόσμιο, έχει τα χαρακτηριστικά μιας διεθνούς κοινωνίας, επικαλούμενος ότι τα σύγχρονα κράτη χαρακτηρίζονται από έναν βαθμό αλληλεπίδρασης ώστε να αποτελούν ένα διεθνές σύστημα αλλά και από έναν βαθμό αποδοχής κοινών κανόνων και θεσμών ώστε να συνιστούν ταυτόχρονα και μια διεθνή κοινωνία (Bull 2009: 54, 291).

²⁰⁷ Η αναρχία αυτή όμως δεν αναιρεί την ύπαρξη μιας διεθνούς κοινωνίας (Bull 2009: 86-93).

²⁰⁸ Αφού τα κράτη δεν επιδιώκουν πάντοτε τη βελτίωση της σχετικής θέσης ισχύος τους ούτε λαμβάνουν σε κάθε περίπτωση υπόψη στη διεθνή συμπεριφορά τους τις επιταγές της ισορροπίας ισχύος (Bull 2009: 159).

²⁰⁹ Αν και, όπως επισημαίνει ο εκ των θεμελιωτών της προσέγγισης, η εκτεταμένη και ραγδαία ανάπτυξη του διεθνούς δικαίου μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο του επιτρέπει μεν να διαδραματίζει κάποιο ρόλο ως προς την αντιμετώπιση νέων απειλών σε βάρος της διεθνούς τάξης, αλλά δεν επιβεβαιώνει ότι η σημασία του ρόλου του διεθνούς δικαίου εν γένει έχει πράγματι αυξηθεί (Bull 2009: 197, 203, 205).

²¹⁰ Σε αυτό το πλαίσιο, επισημαίνεται ότι το μονοπώλιο της άσκησης «νόμιμης» διεθνούς βίας από τα κράτη αμφισβητείται πλέον τόσο από διεθνείς οργανισμούς που διεκδικούν και αναλαμβάνουν το δικαίωμα χρήσης βίας όσο και από μη κρατικές ομάδες που χρησιμοποιούν βία στο διεθνές πεδίο (Bull 2009: 208).

²¹¹ Έτσι, η προσέγγιση αυτή δεν θεωρεί τους διεθνείς θεσμούς ως οργανισμούς με δεσπόζουσα θέση στη διεθνή πολιτική (Bull 2009: 218). Επιπλέον, επισημαίνει ότι οι κανόνες ορίζονται με τρόπο που αντανάκλα τα συμφέροντα των κυρίαρχων μελών σε μια κοινωνία (άρα και η λειτουργία των διεθνών θεσμών καθορίζεται στη διεθνή κοινωνία από τα συμφέροντα των ισχυρότερων κρατών), καθώς και ότι ένα κράτος με υπεροχή ισχύος μπορεί να αγνοήσει το διεθνές δίκαιο και τις διακρατικές συμφωνίες (Bull 2009: 96, 98, 165). Με απλά

Με βάση τα παραπάνω, είναι σαφές ότι η προσέγγιση της διεθνούς κοινωνίας εδράζεται κυρίως σε ρεαλιστικές βάσεις, χωρίς όμως να υιοθετεί πλήρως τις ρεαλιστικές αναλύσεις²¹² ούτε να απορρίπτει εκ προοιμίου θέσεις που εκφράζει ο φιλελευθερισμός²¹³. Κύριο χαρακτηριστικό της είναι η πλήρης και αναλυτική περιγραφή της διεθνούς πολιτικής και πραγματικότητας, χωρίς να επιδιώκει να καθιερώσει συγκεκριμένα αιτιώδη σχήματα εξήγησης, δηλαδή μια «αυστηρή» θεωρία. Ακολουθώντας τον κλασικό τρόπο μελέτης, περιγράφει και μελετά διεξοδικά τα κεντρικά στοιχεία της διεθνούς πολιτικής, προσφέροντας με επιχειρήματα στη διεθνολογική συζήτηση έναν ιδιαίτερα ενδιαφέροντα προβληματισμό που αφορά την ύπαρξη μιας διεθνούς κοινωνίας, ενώ παράλληλα τονίζει και ερευνά τη σημασία της έλλειψης μιας ανώτερης από τα κράτη αρχής στο διεθνές πεδίο. Στο πλαίσιο της ανάλυσής της, η εν θέματι προσέγγιση διατυπώνει προβληματισμούς σχετικά με την πιθανότητα το υπάρχον τους τελευταίους αιώνες κρατοκεντρικό σύστημα, το οποίο βασίζεται στις διακριτές εθνικές-κρατικές κυριαρχίες, να αντικαθίσταται από μια κατάσταση παρόμοια με εκείνη της μεσαιωνικής περιόδου, στην οποία η σημασία του σύγχρονου κράτους υποχωρεί έναντι άλλων δυνάμεων, όπως τα διεθνή φαινόμενα²¹⁴, οι μη κρατικοί δρώντες και οι περιφερειακές ενώσεις κρατών. Καταλήγει όμως, διά του κυριότερου εκπροσώπου της Hedley Bull, στην κοινή με τον ρεαλισμό διαπίστωση ότι δεν υπάρχουν πραγματικά δεδομένα που να δείχνουν ότι το υφιστάμενο διεθνές σύστημα, στο οποίο το κράτος αποτελεί τον σημαντικότερο

λόγια, η προσέγγιση της διεθνούς κοινωνίας, ως προς τον ρόλο και τη λειτουργία των διακυβερνητικών θεσμών και ρυθμίσεων, συγκλίνει σε πολλά σημεία με τις ρεαλιστικές αντιλήψεις για τα θέματα αυτά, αναγνωρίζοντας την καίρια σημασία της ισχύος, των κρατών και των διαφορετικών κρατικών συμφερόντων.

²¹² Παρά το γεγονός ότι υιοθετεί τις βασικές ρεαλιστικές θέσεις, η εν λόγω προσέγγιση αντιμετωπίζει τον ρεαλισμό ως μια θεωρία που έχει περιορισμούς ως προς την ερευνητική του έκταση, καθώς δεν λαμβάνει επαρκώς υπόψη του όλους τους παράγοντες που διαδραματίζουν ρόλο στη διεθνή πολιτική και δεν αναγνωρίζει τις πραγματικές δυνατότητες διεθνούς συνεργασίας (Jackson και Sorensen 2006: 150-151). Βλ. επίσης και τον πρόλογο του Hoffman στο Bull (2009: 21-24), σύμφωνα με τον οποίον ο Bull αναγνωρίζει τη σημασία της κατανομής ισχύος μεταξύ των κρατών ως κύριων μονάδων του διεθνούς συστήματος, αλλά μελετά και τις ίδιες τις μονάδες, εστιάζοντας σε ζητήματα όπως οι διεθνείς θεσμοί, οι κοινοί κανόνες και συμφέροντα, η αλληλεξάρτηση και τα διεθνή φαινόμενα, δηλαδή λαμβάνει υπόψη του παράγοντες που δεν τίθενται σε πρώτο πλάνο στις ρεαλιστικές και νεορεαλιστικές αναλύσεις. Κατά τη γνώμη της παρούσας μελέτης πάντως, ο Hedley Bull αναλύει αυτά τα ζητήματα με τρόπο που σχεδόν ταυτίζεται με την οπτική του ρεαλισμού.

²¹³ Κρατά βέβαια αποστάσεις από οποιουδήποτε είδους ιδεαλισμό.

²¹⁴ Αναγνωρίζοντας έτσι την αυξανόμενη σημασία των φαινομένων αυτών.

δρώντα και παράγοντα άσκησης εξουσίας, ενδέχεται να αντικατασταθεί στο ορατό μέλλον από μια διαφορετική κατάσταση (Jackson και Sorensen 2006: 257-258).

6.4.2. Η προσέγγιση της διεθνούς κοινωνίας σε σχέση με το υπό μελέτη θέμα.

Η προσέγγιση της διεθνούς κοινωνίας αναγνωρίζει τη σημασία των διεθνικών φαινομένων στη διεθνή πολιτική²¹⁵. Ορίζοντας τους διεθνικούς παράγοντες ως ομάδες που διαπερνούν τα κρατικά σύνορα και αναπτύσσουν δραστηριότητες στο έδαφος δύο ή περισσότερων κρατών, ενίοτε και σε παγκόσμια κλίμακα, θεωρεί ότι θα μπορούσαν να απειλήσουν την κυρίαρχη θέση των κρατών στο διεθνές σύστημα (Bull 2009: 55, 330-331). Στο πλαίσιο αυτό, η εν λόγω προσέγγιση εστιάζει στην ανάλυση αυτών των φαινομένων και τα λαμβάνει επαρκώς υπόψη της για τη διατύπωση εκτιμήσεων σχετικά με την εξέλιξη της διεθνούς πολιτικής. Παράλληλα όμως η θεωρητική σχολή σκέψης της διεθνούς κοινωνίας, εξετάζοντας τα διεθνικά φαινόμενα, καταλήγει σε διαπιστώσεις αντίστοιχες με εκείνες της ρεαλιστικής προσέγγισης (Bull 2009: 331-333). Ειδικότερα, τονίζει ότι τέτοιου είδους φαινόμενα και οι σημαντικές εκδηλώσεις τους δεν είναι νέα στοιχεία στη διεθνή πολιτική, παρά το γεγονός ότι τις τελευταίες δεκαετίες, λόγω και της αλματώδους ανάπτυξης της τεχνολογίας και των επικοινωνιών (Bull 2009: 341), εμφανίζεται πιο έντονα η τεράστια εμβέλεια των δράσεών τους και η δυνατότητά τους να διαφεύγουν τον έλεγχο από τους μηχανισμούς των κρατών. Με αυτήν τη λογική και σε απόλυτη σύμπνοια με τους αναλυτές του ρεαλισμού²¹⁶, θεωρεί ότι δεν είναι βέβαιο πως οι διεθνικοί παράγοντες πράγματι υπονομεύουν το υπάρχον κρατοκεντρικό σύστημα, καθώς τα κράτη έχουν δείξει ότι μπορούν να αντιστέκονται στις επιδράσεις τους και να θέτουν όρια στην εξάπλωσή τους, ενώ παράλληλα σε ορισμένες περιπτώσεις επιτρέπουν σε τέτοιους παράγοντες, όπως οι πολυεθνικές εταιρίες, να αναπτύσσουν δραστηριότητες στο έδαφός τους, προκειμένου τα ίδια τα κράτη να αποκομίσουν οφέλη από αυτές και να ενισχύσουν τη θέση τους στο διεθνές στερέωμα. Συνεπώς, όσον αφορά τα διεθνικά φαινόμενα, η προσέγγιση της διεθνούς κοινωνίας καταλήγει ότι αυτά αποτελούν μια ανώμαλη κατάσταση στην κρατοκεντρική διεθνή πολιτική που μπορεί να εμφανίσει και ασυνήθεις πτυχές, χωρίς όμως να είναι στην πραγματικότητα κάτι νέο και πρωτόγνωρο για τα διεθνή δρώμενα, καθώς τέτοια

²¹⁵ Επισημαίνοντας ότι τα κράτη δεν είναι οι μόνοι σημαντικοί παράγοντες στη διεθνή πολιτική, αλλά και ότι η χρήση βίας σε διεθνή κλίμακα από ομάδες διαφορετικές από τα κράτη, δηλαδή από ιδιωτικούς παράγοντες, θα μπορούσε να θεωρηθεί ως ένδειξη παρακμής του υφιστάμενου συστήματος κρατών και μετάβασης σε μια διεθνή τάξη με μεσαιωνικά χαρακτηριστικά (Bull 2009: 324, 328-330).

²¹⁶ Βλ. παραπάνω τις ταυτόσημες απόψεις του νεορεαλιστή Kenneth Waltz.

φαινόμενα υπάρχουν εδώ και αιώνες χωρίς να έχουν αμφισβητήσει ουσιαστικά την πρωτοκαθεδρία του βεσφαλιανού κράτους στις διεθνείς σχέσεις. Έτσι, συμπεραίνει, ταυτιζόμενη πλήρως με τις ρεαλιστικές θέσεις, ότι δεν έχει κλονιστεί ο κρατοκεντρικός χαρακτήρας του διεθνούς συστήματος και είναι ανυπόστατη η άποψη ότι μη κρατικοί παράγοντες με διεθνικά χαρακτηριστικά έχουν υπονομεύσει την κυριαρχία των κρατών σε τέτοιο βαθμό ώστε να μπορεί βάσιμα να θεωρηθεί πως αλλάζουν τον χαρακτήρα του διεθνούς συστήματος, αντικαθιστώντας τα κράτη ως τις κύριες μονάδες του (Bull 2009: 335-336, 343). Από την άλλη πλευρά, η προσέγγιση της διεθνούς κοινωνίας δίνει μεγαλύτερη βαρύτητα από τον ρεαλισμό στη σημασία των κοινών ανάμεσα στα κράτη συμφερόντων και αξιών, που τα οδηγούν στη διαμόρφωση κοινών θεσμών και κανόνων κατά τρόπο ώστε να αποτελούν όχι απλά ένα διεθνές σύστημα, αλλά μια διεθνή κοινωνία. Σε αυτό το πλαίσιο, συνάγεται με βάση τις παραδοχές της εν λόγω προσέγγισης ότι τα διεθνικά φαινόμενα θα πρέπει σε κάποιο βαθμό να μπορούν να αντιμετωπιστούν αποτελεσματικά και να ελεγχθούν από τις κοινές δράσεις και συμμαχίες των κρατών.

Συμπερασματικά, προκειμένου να αναλύσει κανείς ένα διεθνικό φαινόμενο όπως το οργανωμένο έγκλημα υπό το πρίσμα της προσέγγισης της διεθνούς κοινωνίας, θα πρέπει να θεμελιώσει τη σημασία του ως μη κρατικού διεθνικού παράγοντα στη διεθνή πολιτική, να εντοπίσει αιτιώδεις σχέσεις ανάμεσα στα κράτη, τη διεθνή συμπεριφορά τους και την ανάπτυξή του, να διαγνώσει τις επιδράσεις του στα κράτη, τις μεταξύ τους σχέσεις και τη λειτουργία των διακυβερνητικών θεσμών, αλλά και να τεκμηριώσει τη δυνατότητα αυτό να περιοριστεί και ελεγχθεί αποτελεσματικά, τουλάχιστον σε κάποιο βαθμό, στο πλαίσιο των κοινών συμφερόντων, θεσμών και κανόνων που ρυθμίζουν τη συνύπαρξη των κρατών ως μελών της διεθνούς κοινωνίας.

6.4.3. Αποτίμηση της προσέγγισης της διεθνούς κοινωνίας.

Η «αγγλική σχολή» σκέψης προτείνει μια στέρεη, θεμελιωμένη και ιδιαίτερα αναλυτική προσέγγιση για τις διεθνείς σχέσεις και τη διεθνή πολιτική. Ο πυρήνας της εδράζεται σε ρεαλιστικές βάσεις²¹⁷, με επιχειρήματα που προκύπτουν από την

²¹⁷ Αν και η προσέγγιση της διεθνούς κοινωνίας συνολικά δεν ταυτίζεται πλήρως με τον ρεαλισμό. Για παράδειγμα, παρόλο που ο Bull συμφωνεί με την κλασική ρεαλιστική ανάλυση του Carr για τη διεθνή πολιτική, του καταλογίζει ότι, με βάση τον τρόπο με τον οποίο αναλύει τις διεθνείς σχέσεις, αδυνατεί να διατυπώσει ένα ηθικό επιχείρημα που θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί από τα κράτη στο διεθνές πεδίο για τη βελτίωση της μεταξύ τους συνύπαρξης και τη διαμόρφωση μιας λειτουργικής διεθνούς τάξης (Bull 1969).

παρατήρηση και την ανάλυση των πραγματικών γεγονότων που λαμβάνουν χώρα στη διεθνή πολιτική. Παράλληλα, ενώ αναγνωρίζει σαφώς τον πρωταγωνιστικό ρόλο του κράτους στις διεθνείς σχέσεις, δεν παραλείπει να μελετήσει και τους άλλους διεθνείς δρώντες, όπως τα διεθνή φαινόμενα και τους διακυβερνητικούς θεσμούς, αναγνωρίζοντας τη σημασία τους.

Δεδομένου ότι η προσέγγιση της διεθνούς κοινωνίας δεν επιχειρεί να διατυπώσει μια γενική αιτιώδη θεωρία για τις διεθνείς σχέσεις, η χρησιμότητα και η βαρύτητά της ως πρόταση ανάλυσης μπορεί να θεωρηθεί πιο περιορισμένη σε σχέση με άλλες προσεγγίσεις, οι οποίες προτείνουν συγκεκριμένα αιτιώδη σχήματα εξήγησης και κατανόησης των βασικών παραμέτρων της διεθνούς πολιτικής. Εντούτοις, υφίσταται ισχυρός αντίλογος σε αυτήν τη θέση, σύμφωνα με τον οποίο η πολυπλοκότητα και η μεταβλητότητα των φαινομένων που εκδηλώνονται στις διεθνείς σχέσεις δεν μπορούν βάσιμα να υπαχθούν σε κάποιο προκαθορισμένο αιτιώδες σχήμα επιστημονικού τύπου και να ερμηνευθούν επαρκώς από αυτό, αλλά απαιτούν τη διαρκή διαισθητική εμβάθυνση του μελετητή, χωρίς δεσμεύσεις από περιοριστικά θεωρητικά μοντέλα²¹⁸. Από την άλλη πλευρά, η αποφυγή διατύπωσης οποιασδήποτε αιτιώδους σχέσης που να συνδέεται με τα γεγονότα που λαμβάνουν χώρα στη διεθνή πολιτική, καθιστά τη συγκεκριμένη προσέγγιση σχεδόν απόλυτα περιγραφική. Παρά το ότι στο περιγραφικό πεδίο η προσέγγιση της διεθνούς κοινωνίας στέκεται άριστα σε κάθε θέμα με το οποίο καταπιάνεται, η έλλειψη μιας βαθύτερης συγκροτημένης εξηγητικής διεργασίας για τη διεθνή πολιτική περιορίζει πράγματι τη βαρύτητά της ως αυτόνομου θεωρητικού σχήματος ερμηνείας των διεθνών σχέσεων.

Περαιτέρω, η έμφαση που δίνει η εν λόγω προσέγγιση στην ύπαρξη και λειτουργία μιας διεθνούς κοινωνίας και όχι απλώς ενός διεθνούς συστήματος, μπορεί εύλογα να

²¹⁸ Έτσι ο Bull υποστηρίζει σαφώς την κλασική προσέγγιση σχετικά με τη μελέτη και τη θεωρία των διεθνών σχέσεων, έναντι αυτής που αποκαλεί «επιστημονική» προσέγγιση. Αξίζει όμως να σημειωθεί ότι δεν θεωρεί τη λογική και αυστηρή προσέγγιση του Kenneth Waltz ως ανήκουσα στην εν λόγω «επιστημονική» σχολή. Για μια πλήρη ανάλυση του συγκεκριμένου αντιλόγου, βλ. Bull (1966). Ως προς το ζήτημα της υποστήριξης της κλασικής προσέγγισης από τον Bull, η οποία εστιάζει στην ανάπτυξη της αναλυτικής οξυδέρκειας και της κριτικής σκέψης, απορρίπτοντας τη μελέτη των διεθνών σχέσεων με βάση μετρήσιμα μεγέθη και αυστηρές προδιαγραφές επαλήθευσης, βλ. επίσης Σαρηγιαννίδης (2012: 192). Είναι χρήσιμο βέβαια να επισημανθεί ότι ορισμένα σαφή αιτιώδη σχήματα, όπως αυτό που εισήγαγε ο νεοραλισμός εκκινώντας από τη δομή του διεθνούς συστήματος, δεν διεκδικούν τη δυνατότητα να ερμηνεύσουν πλήρως όλα τα φαινόμενα που εμφανίζονται και χαρακτηρίζουν τη διεθνή πολιτική.

τεθεί υπό αμφισβήτηση²¹⁹. Ειδικότερα, όπως παραδέχεται ο εκ των βασικών θεμελιωτών της συγκεκριμένης προσέγγισης, Hedley Bull, ενώ το στοιχείο της διεθνούς κοινωνίας υπάρχει στο σύγχρονο διεθνές σύστημα, η επιβίωση αυτού του στοιχείου δεν είναι βέβαιη σε κάθε συνθήκη²²⁰. Αναγνωρίζει επίσης ότι δεν έχει ενισχυθεί η συμβολή του διεθνούς δικαίου στη διατήρηση της διεθνούς τάξης, αλλά και ότι το πεδίο συναίνεσης στη διεθνή κοινωνία έχει συρρικνωθεί (Bull 2009: 212-213). Επιπλέον, συμπεραίνει ότι στο σύγχρονο διεθνές σύστημα το στοιχείο της διεθνούς κοινωνίας είναι ασθενές, έχοντας παρακμάσει δραστικά μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, καθώς και ότι η μελλοντική εξαφάνισή του είναι πιθανή, δεδομένου ότι δεν υφίσταται μια κοινή διεθνής πολιτική και διπλωματική κουλτούρα όπως τον 18^ο και 19^ο αιώνα (παρά μόνο επιφανειακά και στο επίπεδο κάποιων ελίτ), η «αλληλεξάρτηση» ανάμεσα στα κράτη είναι μεν ευρεία αλλά αποτελεί στην πραγματικότητα ένα πλέγμα σχέσεων ασύμμετρης εξάρτησης των αδύναμων κρατών από τα ισχυρά, στο διεθνές σύστημα επικρατεί ιδεολογική ετερογένεια ανάμεσα στα κράτη, ενώ η διεθνής κοινωνία εν γένει βρίσκεται σε παρακμή, συνυπάρχοντας στη διεθνή πολιτική με τον πόλεμο και τη σύγκρουση (Bull 2009: 302, 317-318, 320, 342, 380-381, 383-384)²²¹.

²¹⁹ Για μια διεξοδική αμφισβήτηση της ύπαρξης μιας διεθνούς ή παγκόσμιας κοινωνίας, όπου επισημαίνεται ότι παρά την πρόοδο στις επικοινωνίες και τις συγκοινωνίες, αλλά και την εμφάνιση νέου τύπου διεθνών ή διεθνικών δρώντων, δεν υφίσταται μια ενοποιημένη ανθρωπότητα και ο κόσμος παραμένει βαθιά διαιρεμένος, με τον πολιτικό κατακερματισμό του μάλιστα να αυξάνεται και το έθνος-κράτος να διαδίδεται ως βασική μορφή οργάνωσης ολόένα και περισσότερο, γεγονός που επιβεβαιώνει ότι μια παγκόσμια κοινότητα κοινών αρχών και αξιών δεν έχει σε καμία περίπτωση αντικαταστήσει τη διεθνή αναρχία και τις συνέπειές της, βλ. Gilpin (2007: 371-382). Για το ίδιο ζήτημα βλ. επίσης και Aron (1995: 27, 28), σύμφωνα με τον οποίο δεν υπάρχει μια «πλανητική κοινωνία» και αυτό δεν μεταβάλλεται με την ανάπτυξη των διακρατικών εμπορικών συναλλαγών, αφού η «κοινωνία» των κρατών, δεδομένου ότι δεν έχει εξαλείψει ή έστω περιορίσει ριζικά την προσφυγή στη βία ανάμεσα στα κράτη-μέλη της, έχοντας για παράδειγμα τη δυνατότητα να θέσει αυτή τη βία «εκτός νόμου», στερείται στην πραγματικότητα του σημαντικότερου ίσως «κοινωνικού» στοιχείου.

²²⁰ Αν και θεωρεί ότι η ιδέα της διεθνούς κοινωνίας μάλλον υποβόσκει ακόμα και κατά τη διάρκεια μιας σκληρής σύγκρουσης μεταξύ κρατών (Bull 2009: 81-83).

²²¹ Βλ. επίσης και Gilpin (2007: 72-75), ο οποίος, για το ζήτημα του αν το σύγχρονο διεθνές σύστημα μπορεί να θεωρηθεί ως διεθνής κοινωνία, επισημαίνει ότι οι κανόνες και τα δικαιώματα στη διεθνή πολιτική (δηλαδή στοιχεία απαραίτητα για να θεμελιωθεί μια διεθνής

Με τις ανωτέρω επισημάνσεις, είναι σαφές ότι η προσέγγιση της διεθνούς κοινωνίας αναγνωρίζει θαρραλέα τα όρια του βασικού επιχειρήματός της και προσεγγίζει ακόμα περισσότερο τις ρεαλιστικές αντιλήψεις. Με απλά λόγια, η έμφαση που δίνει η συγκεκριμένη προσέγγιση στην ύπαρξη μιας διεθνούς κοινωνίας μπορεί να λειτουργήσει αποπροσανατολιστικά σε ορισμένες περιπτώσεις, όταν το - κάποιες φορές υπαρκτό - στοιχείο της διεθνούς κοινωνίας ελλείπει εντελώς ή διαδραματίζει εντελώς περιθωριακό ρόλο στις διεθνείς σχέσεις και εξελίξεις. Εξάλλου, το κατά πόσο το διεθνές σύστημα αποτελεί και μια κοινωνία δεν είναι το πλέον ουσιαστικό ζήτημα, καθώς, δεδομένου ότι και η εν λόγω προσέγγιση αναγνωρίζει την ύπαρξη ενός διεθνούς συστήματος, και μάλιστα ως προϋπόθεση για την ύπαρξη μιας διεθνούς κοινωνίας, η κρίσιμη παράμετρος καθίσταται η αποκρυστάλλωση, ανάλυση και ερμηνεία των τρόπων με τους οποίους λειτουργεί αυτό το σύστημα και της σημασίας τους για τα μέρη του, ιδίως για τα κράτη που το δημιουργούν με τη συνύπαρξη και τις αλληλεπιδράσεις τους. Έτσι, το καίριο ζήτημα δεν είναι αν και πότε το διεθνές σύστημα εμφανίζει τα χαρακτηριστικά μιας (ασθενούς) διεθνούς κοινωνίας, αλλά η κατανόηση και εξήγηση της λειτουργίας του συστήματος αυτού²²².

Συνολικά, η προσέγγιση της διεθνούς κοινωνίας αποτελεί μια χρήσιμη και σημαντική πτυχή του διεθνολογικού προβληματισμού που ανήκει στην ευρύτερη ρεαλιστική παράδοση και αντίληψη. Η έμφαση που δίνει στην ύπαρξη μιας κοινωνίας στο διεθνές σύστημα αναγνωρίζεται από την ίδια ως στηριζόμενη σε ασθενείς βάσεις, ενώ η απουσία διαμόρφωσης ενός αιτιώδους εξηγητικού σχήματος μπορεί να θεωρηθεί, παρά τον ισχυρό σχετικό αντίλογο, ότι αποδυναμώνει τη βαρύτητά της. Εντούτοις, η προσήλωσή της σε αναλυτικές κατευθύνσεις που επιβεβαιώνονται εμπειρικά και ενασχόλησή της από ρεαλιστική σκοπιά με τη σημασία και άλλων - πέραν του κράτους - παραγόντων στη διεθνή πολιτική, όπως τα διεθνικά φαινόμενα και οι διακυβερνητικοί οργανισμοί, την καθιστούν μια στέρεη και τεκμηριωμένη συνεισφορά που συμπληρώνει τα ελλειπτικά αιτώδη σχήματα των ρεαλιστικών προσεγγίσεων.

κοινωνία) στηρίζονται κατά κύριο λόγο στην ισχύ και τα συμφέροντα των κυρίαρχων κρατών, γεγονός που προφανώς θέτει υπό σοβαρή αμφισβήτηση την ύπαρξη μιας τέτοιας κοινωνίας.

²²² Πράγμα πάντως στο οποίο η αγγλική σχολή έχει συμβάλει σημαντικά.

6.5. Ο μαρξισμός.

6.5.1. Η μαρξιστική προσέγγιση στις διεθνείς σχέσεις.

Μια έτερη προσέγγιση στη διεθνολογική μελέτη, που μπορεί να ενταχθεί στον χώρο της διεθνούς πολιτικής οικονομίας²²³, είναι αυτή του μαρξισμού, η οποία όπως είναι εμφανές εκ της ονομασίας της εμπνέεται από το έργο και τις απόψεις του Καρλ Μαρξ (2004, 2010, 2013). Ο ίδιος ο Μαρξ θεωρούσε ότι τα κράτη θα σταματούσαν να υπάρχουν έπειτα από τη μετάβασή τους στον σοσιαλισμό, γεγονός που θα καταργούσε τον πόλεμο με τη γνωστή μορφή του, δηλαδή ως σύγκρουση μεταξύ κρατών, αφού δεν θα υπήρχαν πλέον κράτη (Waltz 2011b: 117). Σύμφωνα δηλαδή με την κλασική μαρξιστική ή αλλιώς σοσιαλιστική οπτική, ο πόλεμος οφείλεται στην ύπαρξη κρατών στα οποία κυριαρχεί η καπιταλιστική τάξη, πράγμα που σημαίνει ότι με την κατάργηση των τάξεων²²⁴ και το τέλος του καπιταλισμού θα εκλείψουν τα κράτη και άρα και ο πόλεμος ως μεταξύ τους σύγκρουση (Waltz 2011b: 167-168, Μπαξεβάνης 2012: 163-164). Ο μαρξισμός συνεπώς, ως ρεύμα σκέψης στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής που εκκινά από τις κλασικές μαρξιστικές αντιλήψεις²²⁵, δίνει έμφαση στη σημασία της οικονομίας και στον τρόπο συγκρότησης και λειτουργίας της, θεωρώντας την ως τον βασικό παράγοντα που διαμορφώνει τις σχέσεις, τους συσχετισμούς ισχύος και τον ανταγωνισμό στο διεθνές σύστημα.

Ειδικότερα, η συγκεκριμένη προσέγγιση²²⁶ εκτιμά ότι υπάρχει στενή σχέση μεταξύ πολιτικής και οικονομίας, με την οικονομία να έχει την πρωτοκαθεδρία, καθώς η

²²³ Η οποία μελετά τη σχέση μεταξύ πολιτικής και οικονομίας - βλ. σχετικά με τις κυριότερες προσεγγίσεις της διεθνούς πολιτικής οικονομίας (Jackson και Sorensen 2006: 265-266).

²²⁴ Κατά τον μαρξισμό, οι βασικοί παράγοντες στο διεθνές σύστημα δεν είναι τα κράτη αλλά οι τάξεις, καθώς τα κράτη αλλά και οι διεθνείς οργανισμοί θεωρούνται δημιουργήματα και εργαλεία της εκάστοτε άρχουσας τάξης (Κουσκουβέλης 2007: 91).

²²⁵ Χωρίς αυτό να σημαίνει ότι τις ακολουθεί πλήρως κατά την εξέλιξή του. Για παράδειγμα, νεότερες εκδοχές της κλασικής μαρξιστικής σκέψης (αποκαλούμενες και ρεβιζιονιστικές) δεν προσβλέπουν στην εξαφάνιση των κρατών μέσω της επικράτησης του σοσιαλισμού και την κατ' αυτόν τον τρόπο εξάλειψη του πολέμου, αλλά θεωρούν ότι η ειρήνη θα επικρατήσει εφόσον τα κράτη βελτιωθούν στο εσωτερικό τους υιοθετώντας τον σοσιαλισμό, γεγονός που θα τα οδηγήσει να εκφράζουν ως κράτη το συμφέρον των λαών τους και άρα να έχουν μόνιμες ειρηνικές σχέσεις μεταξύ τους (Waltz 2011β: 187, 189, 192, 193, 201-202).

²²⁶ Όπως στις περισσότερες θεωρητικές προσεγγίσεις της διεθνούς πολιτικής, έτσι και στον μαρξισμό υπάρχει μια ποικιλία απόψεων και επιχειρημάτων που εντάσσονται μεν στο ευρύτερο πλαίσιο του αλλά δεν ταυτίζονται απόλυτα μεταξύ τους (Μπαξεβάνης 2012α: 158).

οικονομική παραγωγή αποτελεί τη βάση όλων των άλλων δραστηριοτήτων. Παράλληλα, οι μαρξιστές θεωρούν ότι υφίσταται ένας διαρκής ανταγωνισμός συγκρουσιακού χαρακτήρα ανάμεσα στα κράτη, τον οποίο αποδίδουν στον ανταγωνισμό που αναπτύσσεται μεταξύ των καπιταλιστικών τάξεων που τα κυβερνούν, ενώ εντοπίζουν την ύπαρξη ενός παγκόσμιου συστήματος και μιας παγκόσμιας οικονομίας καπιταλιστικού τύπου που χαρακτηρίζονται από μια ιεραρχική δομή ανάλογη με την κατανομή της οικονομικής ισχύος. Ως αποτέλεσμα της ιεραρχικής δομής της παγκόσμιας οικονομίας, ο μαρξισμός θεωρεί ότι δεν υφίσταται αλληλεξάρτηση μεταξύ των κρατών αλλά ασύμμετρη εξάρτηση των οικονομικά αδύναμων από τα οικονομικά ισχυρά, γεγονός που διαιωνίζει, σε παγκόσμιο επίπεδο, την κυριαρχία των καπιταλιστικών τάξεων που κατέχουν την εξουσία στα κράτη σε βάρος των φτωχών στρωμάτων που αποτελούν την πλειοψηφία του κοινωνικού σώματός τους (Μπαξεβάνης 2012: 168, Jackson και Sorensen 2006: 274-279, 281, 283, 285, 318-319).

Με βάση το παραπάνω πλαίσιο, προκύπτει ότι ο μαρξισμός στις διεθνείς σχέσεις δίνει ιδιαίτερη σημασία στη δομή της παγκόσμιας οικονομίας και την κυριαρχία του καπιταλισμού σ' αυτήν, θεωρώντας την ως κύριο αιτιώδη παράγοντα που καθορίζει τη συμπεριφορά των κρατών και την κατευθύνει στην προστασία και προαγωγή των συμφερόντων της κάθε άρχουσας τάξης, με εργαλείο τις κρατικές δομές εξουσίας. Υπό αυτήν την έννοια, για τους μαρξιστές το κράτος δεν λειτουργεί στη διεθνή πολιτική με γνώμονα το ευρύτερο «εθνικό συμφέρον», αλλά με σκοπό να προασπίσει τα συμφέροντα της άρχουσας τάξης που το κυβερνά στηριζόμενη στον καπιταλιστικό τρόπο οργάνωσης της οικονομίας (Μπαξεβάνης 2012: 173-174). Συνεπώς, ο μαρξισμός οραματίζεται ένα μέλλον στο οποίο η κυριαρχία του καπιταλισμού θα καταρρεύσει, οι τάξεις και οι μεταξύ τους ανισότητες θα καταργηθούν, τα κράτη δεν θα υφίστανται πλέον ως εργαλείο των πλούσιων και ισχυρών ελίτ και η ειρήνη θα επικρατεί ανάμεσα στους λαούς που θα συνυπάρχουν σε καθεστώς ισότητας.

6.5.2. Η μαρξιστική προσέγγιση σε σχέση με το υπό μελέτη θέμα.

Όπως αναφέρθηκε, η μαρξιστική προσέγγιση δίνει έμφαση στη λειτουργία της οικονομίας, τις οικονομικές ανισότητες ανάμεσα στα κράτη και τον ρόλο των καπιταλιστικών τάξεων που κυριαρχούν σε αυτά. Με άλλα λόγια, επικεντρώνεται κατά κύριο λόγο στον τρόπο οικονομικής οργάνωσης και διακυβέρνησης των κρατών, καθώς και στις συνέπειες που θεωρεί ότι έχει αυτός για τις διεθνείς σχέσεις.

Στην παρούσα σύντομη επισκόπηση της εν λόγω προσέγγισης, γίνεται αναφορά στις κυριότερες απόψεις που αποδίδονται στο συγκεκριμένο θεωρητικό ρεύμα.

Στο πλαίσιο όμως του μαρξισμού και ιδίως των πιο πρόσφατων (αποκαλούμενων και νεομαρξιστικών) αναλύσεων που εντάσσονται σε αυτό, έχει διατυπωθεί και η θέση ότι μη κρατικοί διεθνικοί παράγοντες, που διαπερνούν με τη δράση τους τα καθορισμένα κρατικά σύνορα²²⁷, αποκτούν μεγαλύτερη επιρροή και σημασία σε σχέση με το παρελθόν (Jackson και Sorensen 2006: 280). Οι αναλύσεις αυτές δηλαδή αναγνωρίζουν τον ρόλο των διεθνικών φαινομένων στο σύγχρονο διεθνές σύστημα και τα λαμβάνουν υπόψη τους ως παράγοντες με σημασία στη διεθνή πολιτική. Περαιτέρω, λόγω της έμφασης που δίνει ο μαρξισμός στις ανισότητες ανάμεσα στις κοινωνικές τάξεις και την κατάργησή τους, το κράτος, θεωρούμενο ως εργαλείο συντήρησης αυτών των ανισοτήτων, αντιμετωπίζεται από τη συγκεκριμένη προσέγγιση ως ένας παράγοντας στη διεθνή πολιτική που θα μπορούσε επίσης να καταργηθεί, αν αυτό εξυπηρέτούσε την προσπάθεια για το τέλος του καπιταλισμού και την εξάλειψη των ταξικών ανισοτήτων. Υπό αυτό το πρίσμα, είναι σαφές ότι η μαρξιστική προσέγγιση δεν αποκλείει από το αναλυτικό της πλαίσιο τους μη κρατικούς δρώντες, ούτε εκλαμβάνει το κράτος ως τον απόλυτα κυρίαρχο παράγοντα στις διεθνείς σχέσεις (Μπαξεβάνης 2012: 174-175).

Συμπερασματικά, ο μαρξισμός στις διεθνείς σχέσεις είναι ένα θεωρητικό σχήμα που δίνει έμφαση στην καπιταλιστική μορφή οργάνωσης της παγκόσμιας οικονομίας και στις ανισότητες που αυτή προκαλεί, τόσο ανάμεσα στα κράτη όσο και ανάμεσα στις διαφορετικές κοινωνικές τάξεις. Σε αυτό το πλαίσιο, και θεωρώντας το κράτος ως εργαλείο της άρχουσας τάξης που διαιωνίζει τις κοινωνικές ανισότητες, δεν αγνοεί τον ρόλο και τη σημασία των μη κρατικών δρώντων με διεθνικά χαρακτηριστικά, εστιάζοντας πάντοτε όμως στους μηχανισμούς δημιουργίας των κοινωνικών ανισοτήτων και στους τρόπους κατάργησής τους. Προκειμένου συνεπώς κανείς να αναλύσει ένα διεθνικό φαινόμενο όπως το οργανωμένο έγκλημα με βάση τη μαρξιστική προσέγγιση των διεθνών σχέσεων, θα πρέπει να εντοπίσει ότι η εμφάνιση και η ανάπτυξη του συνδέονται αιτιωδώς με τον καπιταλιστικό τρόπο οργάνωσης της οικονομίας των κρατών και τις ανισότητες που χαρακτηρίζουν την καπιταλιστική δομή της παγκόσμιας οικονομίας, αλλά και να ερμηνεύσει την αντιμετώπισή του υπό το πρίσμα της κυριαρχίας της εκάστοτε άρχουσας τάξης και της εργαλειακής χρησιμοποίησης των κρατικών δομών για την εξυπηρέτηση των ιδιαίτερων συμφερόντων της.

²²⁷ Όπως είναι οι πολυεθνικές επιχειρήσεις και οι μη κυβερνητικές οργανώσεις.

6.5.3. Αποτίμηση της μαρξιστικής προσέγγισης.

Όπως ήδη σημειώθηκε, ο μαρξισμός στις διεθνείς σχέσεις είναι μια προσέγγιση η οποία εστιάζει στην οικονομία ως την κινητήρια δύναμη που καθορίζει τους πολιτικούς συσχετισμούς, καθώς και στις ανισότητες που δημιουργεί η κυριαρχία του καπιταλισμού σε παγκόσμιο επίπεδο ως το βασικό αίτιο διαμόρφωσης των εξελίξεων στη διεθνή πολιτική. Η κεντρική θέση της μαρξιστικής προσέγγισης είναι ότι με την κατάργηση του καπιταλισμού και των ανισοτήτων του, άρα και της άρχουσας καπιταλιστικής τάξης, το κράτος χάνει τον ρόλο του ως εργαλείο εξυπηρέτησης των πλούσιων και ισχυρών, και συνακόλουθα η συγκρουσιακή μέχρι σήμερα φύση της διεθνούς πολιτικής αντικαθίσταται από την ειρηνική, ισότιμη και αρμονική συνύπαρξη ανάμεσα στις λαϊκές μάζες²²⁸, οι οποίες εξ ορισμού έχουν κοινά συμφέροντα και επιδιώξεις. Με αυτό το περιεχόμενο, ο μαρξισμός περιλαμβάνει ορισμένα χρήσιμα στοιχεία για την κατανόηση των διεθνών σχέσεων, αλλά ταυτόχρονα εμφανίζει συγκεκριμένες αστοχίες και λογικά άλματα.

Ειδικότερα, ο μαρξισμός, όπως και ο ρεαλισμός, ορθά αναγνωρίζει την άνιση και ιεραρχική δομή της διεθνούς πολιτικής, με τα κράτη να διακρίνονται σε μικρές και μεγάλες δυνάμεις και να συνυπάρχουν σε ένα πλέγμα σχέσεων ασύμμετρης εξάρτησης, στο οποίο οι ισχυρότεροι κυριαρχούν επί των υπολοίπων και επιβάλλουν τη βούλησή τους. Παράλληλα όμως, ο μαρξισμός αποδίδει αυτήν την άνιση και ιεραρχική δομή στις ανισότητες του παγκόσμιου καπιταλισμού και όχι στη διαφορετική, με οποιονδήποτε τρόπο, συσσώρευση ισχύος. Με απλά λόγια, εκλαμβάνει τον τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας της οικονομίας ως τον θεμελιακό αιτιώδη παράγοντα που καθορίζει την πολιτική²²⁹ και διαμορφώνει τις ανισότητες στο διεθνές σύστημα. Αυτή όμως η αποκλειστική προσήλωση του μαρξισμού στην καθοριστική επικυριαρχία της οικονομίας είναι στην πραγματικότητα αρκετά περιοριστική²³⁰. Πιο συγκεκριμένα, η οικονομία, με τον τρόπο οργάνωσης και τη

²²⁸ Χρησιμοποιείται ο όρος «μάζες» αφενός γιατί συνδέεται με την μαρξιστική φρασεολογία και αφετέρου επειδή τονίζει, στο ίδιο πλαίσιο, την αντιδιαστολή των ευρέων τμημάτων του λαού («εργατική τάξη») με την ολιγομελή «άρχουσα τάξη».

²²⁹ Σχετικά με τις ασυμφωνίες που προκύπτουν στα ίδια τα μαρξιστικά κείμενα όσον αφορά την πρωτοκαθεδρία και την καθοριστική επίδραση του οικονομικού στοιχείου επί του πολιτικού, με βάση τη συχνή διαπίστωση της αυτόνομης λειτουργίας του τελευταίου, βλ. Κονδύλης (2017: 169).

²³⁰ Όπως έχει εύστοχα επισημανθεί, η αποκλειστική προσήλωση του μαρξισμού στην οργάνωση της παραγωγής, τις ταξικές σχέσεις και το κίνητρο του κέρδους τον καθιστά

λειτουργία της, αποτελεί έναν από τους συντελεστές που διαμορφώνουν την πολιτική κατεύθυνση και τη συνολική ισχύ ενός κράτους²³¹ και όχι τον μοναδικό παράγοντα που καθορίζει πλήρως και κατ' αποκλειστικότητα όλους τους υπόλοιπους²³². Στην ίδια λογική, ο μαρξισμός παραγνώνει ότι η οικονομία, τόσο ως προς τον τρόπο οργάνωσης όσο και ως προς τη λειτουργία της, υπάρχει και εξελίσσεται εντός συγκεκριμένων πολιτικών πλαισίων και επιλογών. Αποτελεί δηλαδή συνάρτηση της πολιτικής, εξαρτώμενη από τις συνθήκες που δημιουργεί η πολιτική και από τις κατευθύνσεις που αυτή διαγράφει. Συνεπώς, η βαρύτητα που δίνουν οι μαρξιστές στην πρωτοκαθεδρία του οικονομικού παράγοντα, θεωρώντας ότι οι σχέσεις παραγωγής και ο τρόπος λειτουργίας της οικονομίας προσδιορίζουν απόλυτα τις άνισες κοινωνικές τάξεις και άρα τον τρόπο συγκρότησης των κρατών, τις πολιτικές τους και τη διαμόρφωση των διακρατικών σχέσεων²³³, επί της ουσίας ανάγει ένα από τα επιμέρους στοιχεία του συνόλου σε κυρίαρχο αιτιώδη παράγοντα που επικαθορίζει το σύνολο. Επιπλέον, η μαρξιστική θέση ότι με την κατάργηση του καπιταλισμού τα λαϊκά στρώματα θα αναπτύξουν μεταξύ τους απόλυτα αρμονικές σχέσεις λόγω της ταύτισης των συμφερόντων τους, υπερβαίνοντας τις διαχωριστικές γραμμές των κρατών, δεν στηρίζεται σε κάποιο εμπειρικό στοιχείο αλλά αποτελεί περισσότερο μια εξιδανίκευση οραματικού χαρακτήρα. Στην πραγματικότητα μάλιστα,

ανεπαρκή ως διεθνολογική θεωρία, καθώς δεν του επιτρέπει να κατανοήσει τη δυναμική και την πιο σύνθετη φύση των διεθνών σχέσεων και της διεθνούς πολιτικής (Gilpin 2007: 151).

²³¹ Για τους ρεαλιστές διεθνολόγους, η ισχύς είναι αδιαίρετη και χρησιμοποιεί τόσο στρατιωτικά όσο και οικονομικά εργαλεία για την επίτευξη των ίδιων σκοπών. Η οικονομία αποτελεί μέρος της πολιτικής, εργαλείο της ισχύος και των πολιτικών που σχετίζονται με αυτήν, ενώ σε περίπτωση ανάγκης η στρατιωτική ισχύς αποκτά σαφώς την πρωτοκαθεδρία έναντι της οικονομικής ευημερίας (Carr 2011: 159-166, 179). Σχετικά με το αδιαχώριστο της πολιτικής και της οικονομίας, βλ. και Κονδύλης (1998: 70).

²³² Έτσι, όπως εύστοχα επισημαίνουν μελετητές από τον χώρο του ρεαλισμού, η σχέση ισχύος και πλούτου, δηλαδή η σχέση ανάμεσα στην ισχύ και τις οικονομικές δυνατότητες, τον τρόπο οργάνωσης και διαχείρισής τους, είναι στην πραγματικότητα μια σχέση συμπληρωματική (Πλατιάς και Κολιόπουλος 2015: 70). Με άλλα λόγια, η οικονομία αποτελεί έναν ιδιαίτερα κρίσιμο παράγοντα από αυτούς που συνθέτουν την ισχύ των κρατών, αλλά όχι τον μοναδικό, καθώς υπάρχουν και άλλοι σημαντικοί παράγοντες όπως η τεχνολογία και ο πληθυσμός (Πλατιάς 1992: 166, 168-169, 173-174, Λιαρόπουλος 2012: 94.). Για μια πλήρη θεμελίωση της θέσης ότι η οικονομία αποτελεί πτυχή της συνολικής ισχύος και της γενικότερης πολιτικής ενός κράτους, βλ. Κωνσταντόπουλος (2010: 9-109).

²³³ Για τις θέσεις αυτές και τις διαφορές τους με τη ρεαλιστική προσέγγιση, η οποία προτάσσει την πολιτική έναντι της οικονομίας και εστιάζει στις ανισότητες ανάμεσα στα κράτη και όχι πρωτίστως ανάμεσα στις κοινωνικές τάξεις, βλ. Μπαξεβάνης (2012α: 179-180, 188-189).

έχει αποδειχτεί ότι οι λαϊκές μάζες σε περιόδους κρίσης επιδεικνύουν πρωταρχικά αφοσίωση στις δομές του οικείου κράτους τους και όχι στην επιδίωξη κάποιων - φερόμενων ως κοινών και οικουμενικών - συμφερόντων²³⁴. Με άλλα λόγια, τα εμπειρικά δεδομένα δείχνουν ότι το κράτος παραμένει σταθερά μέχρι σήμερα ο μοναδικός τρόπος οργάνωσης και συνύπαρξης των ανθρώπων, ανεξαρτήτως κοινωνικής τάξης, χωρίς να υπάρχουν στοιχεία που να δείχνουν βάσιμα ότι θα μπορούσε να αντικατασταθεί από την αφοσίωση των λαϊκών στρωμάτων σε μια οικουμενικού τύπου ιδεολογική πρόταση όπως ο μαρξισμός²³⁵. Όσον αφορά τα διεθνικά φαινόμενα, η μαρξιστική προσέγγιση τα εντάσσει, όπως και όλα τα φαινόμενα της διεθνούς πολιτικής, σε ένα αναλυτικό σχήμα το οποίο εστιάζει στην καπιταλιστική λειτουργία της παγκόσμιας οικονομίας και τις σχέσεις ανισότητας και εκμετάλλευσης που αυτή δημιουργεί ανάμεσα στις διαφορετικές κοινωνικές τάξεις. Αυτό το θεωρητικό περίγραμμα όμως, ενώ μπορεί πράγματι ανά περίπτωση να εξηγήσει κάποιες πτυχές της εμφάνισης και ανάπτυξης ορισμένων διεθνικών φαινομένων, είναι ιδιαίτερα περιοριστικό, αφού αποδίδει την απόλυτη αιτιώδη σημασία στον τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας της οικονομίας, αδυνατώντας συνακόλουθα να ερμηνεύσει επαρκώς τα διεθνικά φαινόμενα εν γένει.

Συνοψίζοντας, ο μαρξισμός στις διεθνείς σχέσεις είναι μια προσέγγιση με αρκετά χρήσιμα στοιχεία, αφού επί της ουσίας αναγνωρίζει την πραγματικότητα της άνισης κατανομής ισχύος μεταξύ των κρατών στο διεθνές σύστημα και διερευνά τις συνέπειές της, έστω και αν εστιάζει πρωτίστως στον καπιταλιστικό τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας της οικονομίας. Παράλληλα, δεν αγνοεί την παρουσία και τον ρόλο των διεθνικών φαινομένων, καθώς δεν θεωρεί το κράτος ως τον μοναδικό δρώντα στη διεθνή πολιτική. Από την άλλη πλευρά, η προσήλωση του μαρξισμού στην

²³⁴ Για παράδειγμα, στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο τα σοσιαλιστικά κόμματα των εμπλεκόμενων κρατών τάχθηκαν το καθένα στην υπηρεσία του οικείου κράτους του και βρέθηκαν να συγκρούονται σκληρά. Αντί δηλαδή να συμμαχήσουν εντοπίζοντας συγκεκριμένα κοινά συμφέροντα, θεώρησαν ότι το συμφέρον των μελών τους πρόσταζε να ακολουθήσουν διαφορετικές κατευθύνσεις και δη να συνταχθούν στο πλευρό των αντίστοιχων κρατικών φορέων (Waltz 2011β: 180).

²³⁵ Η ιστορία της Σοβιετικής Ένωσης μάλιστα, η οποία υποτίθεται ότι αποτέλεσε την εφαρμογή των σοσιαλιστικών ιδεωδών στην πράξη, συνιστά ένα παράδειγμα εξαιρετικά ισχυρού και συγκεντρωτικού κράτους, που επιβεβαιώνει καταλυτικά τη θέση ότι ακόμα και η ανατροπή της άρχουσας καπιταλιστικής τάξης δεν συνεπάγεται την κατάργηση του κράτους ούτε την αυτόματη και επιτυχή συμπόρευση λαϊκών μαζών με διαφορετικές καταβολές και κρατικές προελεύσεις.

οικονομία ως τον αποκλειστικό αιτιώδη παράγοντα που καθορίζει μεταξύ άλλων και τις διεθνείς σχέσεις, οδηγεί σε μια ερμηνεία της διεθνούς πολιτικής με περιορισμένη εμβέλεια και λογικά άλματα, καθώς και σε ορισμένες διαπιστώσεις που δεν μπορούν να θεμελιωθούν επαρκώς με βάση την εμπειρική πραγματικότητα. Τέλος, και ίσως σημαντικότερο, ο μαρξισμός δεν αποτελεί μια αυστηρά περιγραφική προσέγγιση της διεθνούς πολιτικής²³⁶, αλλά ένα θεωρητικό σχήμα το οποίο εμφανίζει σαφώς και τα χαρακτηριστικά πολιτικής πρότασης, αφού εντάσσει στο περιεχόμενό του την ανάλυση για το πώς θα πρέπει να αλλάξει το διεθνές σύστημα και η διεθνής πολιτική με την κατάργηση του καπιταλισμού ως τρόπου οργάνωσης και λειτουργίας της οικονομίας. Όταν όμως μια θεωρητική προσέγγιση στον τομέα των διεθνών σχέσεων υιοθετεί στοιχεία πολιτικών προτάσεων, περιορίζει αυτομάτως τη χρησιμότητα και την αξιοπιστία της ως προς την κατανόηση και ερμηνεία των όσων πραγματικά συμβαίνουν στη διεθνή πολιτική, αφού στρέφεται και προς την κατεύθυνση των όσων θα πρέπει, κατά τη δική της αντίληψη, να συμβούν²³⁷.

6.6. Οι μεταθετικιστικές προσεγγίσεις.

6.6.1. Οι κυριότερες μεταθετικιστικές προσεγγίσεις: Κριτική Θεωρία και Κονστρουκτιβισμός.

Πέραν των ήδη αναφερθέντων θεωρητικών προσεγγίσεων της διεθνούς πολιτικής, που στηρίζονται ως επί το πλείστον στο κλασικό γνωστικό κεκτημένο επί των διεθνών θεμάτων, έχουν αναπτυχθεί τα τελευταία χρόνια και οι λεγόμενες «μεταθετικιστικές» προσεγγίσεις, οι οποίες επιχειρούν να υπερβούν και να αντικαταστήσουν τα προπαρατιθέμενα θεωρητικά σχήματα, κομίζοντας τους δικούς τους τρόπους σκέψης και ανάλυσης για τις διεθνείς σχέσεις. Στις προσεγγίσεις αυτές εντάσσονται, μεταξύ άλλων²³⁸, η κριτική θεωρία, που επικρίνει για μεροληψία τις άλλες διεθνολογικές θεωρίες και επιδιώκει, ως εξέλιξη της μαρξιστικής σκέψης, να αναδείξει τις ανισότητες ανάμεσα στα κράτη και να οδηγήσει στην ανατροπή της

²³⁶ Υπό την έννοια της ακριβούς περιγραφής και ανάλυσης των όσων πράγματι λαμβάνουν χώρα στη διεθνή πολιτική.

²³⁷ Αυτό το ιδιαίτερα σημαντικό - τόσο από μεθοδολογική όσο και από ουσιαστική άποψη - πρόβλημα, χαρακτηρίζει σε ακόμα μεγαλύτερο βαθμό, όπως παρατηρείται στη συνέχεια, και τις λεγόμενες «μεταθετικιστικές» προσεγγίσεις των διεθνών σχέσεων.

²³⁸ Στη συγκεκριμένη κατηγορία εντάσσεται ένα ετερόκλητο στην πραγματικότητα πλήθος προσεγγίσεων που είναι δύσκολο να κατηγοριοποιηθούν λόγω της ασάφειας του περιεχομένου τους και των μεταξύ τους επικαλύψεων. Εδώ αναφέρονται κάποιες από τις κυριότερες εξ αυτών. Για μερικές ακόμη βλ. Σαρηγιαννίδης (2012: 195).

υφιστάμενης διεθνούς τάξης, ο κονστρουκτιβισμός²³⁹, ο οποίος τονίζει τη σημασία των ιδεών και των σκέψεων έναντι των υλικών δεδομένων για τη διαμόρφωση του διεθνούς συστήματος, θεωρώντας ότι αυτό αποτελεί πρωτίστως ένα πνευματικό δημιούργημα που μπορεί να αλλάξει ριζικά ως προς τον τρόπο συγκρότησης και λειτουργίας του εφόσον μεταβληθούν αντιστοίχως οι κρατικές και ανθρώπινες επιλογές και αντιλήψεις, ο μεταμοντερνισμός, που αμφισβητεί ότι μπορεί να υπάρξει αντικειμενική γνώση και πραγματικότητα για τα διεθνή φαινόμενα καθώς ό,τι σχετίζεται με τους ανθρώπους είναι υποκειμενικό, και η θεωρία αρχών, η οποία εστιάζει στις ηθικές πτυχές των διεθνών σχέσεων²⁴⁰. Η συγκεκριμένη κατηγορία διεθνολογικών προσεγγίσεων περιλαμβάνει, όπως ήδη αναφέρθηκε, πλήθος θεωρητικών σχημάτων και απόψεων, οι οποίες συχνά διαφέρουν αρκετά μεταξύ τους. Κοινό σημείο τους είναι κυρίως η προσπάθεια να ανατρέψουν τα μέχρι σήμερα δεδομένα στη διεθνολογική συζήτηση, να αμφισβητήσουν τη βασιμότητα των καθιερωμένων θεωριών και να διαδώσουν ένα νέο, δικό τους πλαίσιο ανάλυσης για τα διεθνή δρώμενα²⁴¹. Αν επιχειρηθεί η διάκριση κάποιων από αυτές τις προσεγγίσεις που έχουν αποκτήσει μια αναγνωρισσιμότητα και απήχηση στα διεθνολογικά δρώμενα, η έμφαση μπορεί να δοθεί στην κριτική θεωρία και τον κονστρουκτιβισμό²⁴².

Η κριτική θεωρία, εκκινώντας από ένα τμήμα της μαρξιστικής σκέψης, θεωρεί ότι οι παραδοσιακοί τρόποι μελέτης περιγράφουν και αναλύουν επιδερμικά τα διεθνή δεδομένα, χωρίς όμως να επιδιώκουν την αλλαγή τους, πράγμα που περιορίζει σημαντικά τη χρησιμότητά τους (Σαρηγιαννίδης 2012: 195-197). Για τους θιασώτες της κριτικής προσέγγισης, δεν υφίσταται μια αντικειμενική κοινωνική πραγματικότητα διεπόμενη από σταθερούς νόμους, η ιστορία διαμορφώνεται από τον άνθρωπο και άρα είναι διαρκώς μεταβαλλόμενη, οι θεωρητικές αναλύσεις στον διεθνολογικό τομέα

²³⁹ Για τον κονστρουκτιβισμό ως μη ενιαία θεωρητική προσέγγιση αλλά ως ένα σύνολο παράλληλων προσεγγίσεων που εκπικρύνουν κυρίως τις ρεαλιστικές αντιλήψεις για τη διεθνή πολιτική, καθώς και για βασικά του σημεία, βλ. Κουσκουβέλης (2007: 95-99). Βλ. επίσης πιο αναλυτικά Γκόφας και Τζιφάκης (2017: 109-148), καθώς και Wendt (1992, 1995, 1999).

²⁴⁰ Βλ. γενικά για τις εν λόγω προσεγγίσεις Jackson και Sorensen (2006: 362-382, 386).

²⁴¹ Το οποίο έχει ως κοινή συνισταμένη την απόρριψη της ύπαρξης κανονικοτήτων και αντικειμενικών «νόμων» στις κοινωνικές σχέσεις γενικά και τις διεθνείς σχέσεις ειδικά, δηλαδή τη σαφή διαφοροποίηση του κοινωνικού από τον φυσικό κόσμο και άρα του τρόπου ανάλυσής τους (Σαρηγιαννίδης 2012: 195).

²⁴² Οι οποίες εμφανίστηκαν τη δεκαετία του 1980 και δεν στερούνται διαφοροποιήσεων στο εσωτερικό τους.

επηρεάζονται τόσο από το γενικότερο πλαίσιο εντός του οποίου αναπτύσσονται όσο και από τις ιδιαίτερες αντιλήψεις, θέσεις και αξίες των διαφόρων μελετητών που τις διατυπώνουν, ενώ η ορθή προσέγγιση των διεθνών θεμάτων επιτάσσει αφενός την κριτική κατανόηση της πραγματικότητας και αφετέρου τη μέσω αυτής μεταβολή της υφιστάμενης κατάστασης με σκοπό τη χειραφέτηση του ανθρώπου (Σαρηγιαννίδης 2012: 198). Με βάση αυτό το πλαίσιο, η κριτική προσέγγιση αντιμετωπίζει τις παραδοσιακές θεωρίες της διεθνούς πολιτικής, και ιδίως τα ρεαλιστικά θεωρητικά σχήματα, ως προσεγγίσεις οι οποίες, στη λογική της πιστής περιγραφής και ανάλυσης των διεθνών σχέσεων με βάση τα υφιστάμενα δεδομένα, «νομιμοποιούν» και εξυπηρετούν τη διατήρηση της υπάρχουσας κατάστασης, που χαρακτηρίζεται από την άνιση κατανομή ισχύος και τις σχέσεις ασύμμετρης εξάρτησης και εκμετάλλευσης υπέρ των ισχυρών και σε βάρος των αδύναμων δρώντων της διεθνούς πολιτικής. Παράλληλα, εστιάζει στο άτομο ως τον κύριο παράγοντα στις διεθνείς σχέσεις και τη βασική μονάδα διεθνολογικής ανάλυσης, θεωρώντας ότι η υπάρχουσα διάρθρωση του διεθνούς συστήματος σε κράτη με διακριτά σύνορα και συμφέροντα περιορίζει τους ανθρώπους και δεν επιτρέπει τη χειραφέτησή τους ώστε να αποκτήσουν πραγματική ελευθερία. Συνακόλουθα, προτείνει, μέσω της εξάπλωσης της κριτικής σκέψης και γνώσης, την εξάλειψη του καθεστώτος της κρατικής κυριαρχίας και τον ειρηνικό μετασχηματισμό του διεθνούς συστήματος σε μια διεθνή κοινωνία συναινέσεων, στην οποία θα συνυπάρχουν αρμονικά οι νέες μη κρατικές πολιτικές κοινότητες, καταργώντας το συνδεδεμένο με την κρατική κυριαρχία καθεστώς αναρχίας και ανταγωνισμού αλλά και τις συγκρουσιακές και βίαιες συνέπειές του (Σαρηγιαννίδης 2012: 190-204).

Ο κονστρουκτιβισμός, από την πλευρά του, θεωρεί επίσης ότι δεν υπάρχει μια σταθερή και αντικειμενική πραγματικότητα στην κοινωνική και πολιτική σφαίρα η οποία λειτουργεί με συγκεκριμένους «νόμους» (Γκόφας και Τζιφάκης 2017: 121-122) που υπάγονται σε «επιστημονική» έρευνα και ερμηνεία και άρα, υπό αυτό το πρίσμα, η διεθνής πραγματικότητα είναι μια κοινωνικά κατασκευασμένη ανθρώπινη δημιουργία (Σαρηγιαννίδης 2012: 205-206). Σε αντίθεση όμως με την κριτική θεωρία, ο κονστρουκτιβισμός δεν θεωρεί σημαντικούς τους υλικούς παράγοντες που καθορίζουν την κατανομή ισχύος, αλλά εστιάζει στην καθοριστική για τον ίδιο σημασία των ανθρώπινων ιδεών και αντιλήψεων, για τις οποίες πιστεύει ότι αναπαράγονται διά μέσου των κοινωνικών θεσμών και κατευθύνουν τη διαρκώς μεταβαλλόμενη πορεία και εξέλιξη του διεθνούς συστήματος (Σαρηγιαννίδης 2012:

206-207). Έτσι, οι κονστρουκτιβιστές²⁴³ συνδέουν τη συμπεριφορά των κρατών με τις σκέψεις και τις συζητήσεις των ανθρώπων για τη διεθνή πολιτική και όχι με την υλική δομή του διεθνούς συστήματος²⁴⁴. Σε αυτό το πλαίσιο, θεωρώντας τον «λόγο» ως την κινητήρια δύναμη των διεθνών σχέσεων, αποδίδουν τα γεγονότα που λαμβάνουν χώρα στη διεθνή πολιτική τους τελευταίους αιώνες στην κυριαρχία των ρεαλιστικών αντιλήψεων, ιδεών και συζητήσεων. Συνακόλουθα, πιστεύουν ότι εφόσον καθιερωθούν και επικρατήσουν ένας διαφορετικός τρόπος σκέψης και μια εναλλακτική συζήτηση για τα διεθνή πράγματα που θα δίνουν έμφαση στη διακρατική συνεργασία και την αμοιβαία εμπιστοσύνη, ο κόσμος θα αλλάξει συνολικά προς μια μόνιμη ειρηνική κατεύθυνση (Mearsheimer 2011: 708-709). Με βάση τη συγκεκριμένη συλλογιστική, ο κονστρουκτιβισμός αντιλαμβάνεται την αναρχία στο διεθνές σύστημα όχι ως μια δομική συνθήκη που υφίσταται και επηρεάζει καθοριστικά τη συμπεριφορά των κρατών, αλλά ως μια κατάσταση που προκύπτει από τις κρατικές αντιλήψεις και πρακτικές. Ως προς το ζήτημα αυτό, οι κονστρουκτιβιστές επιρρίπτουν τις «ευθύνες» στις ρεαλιστικές και νεορεαλιστικές θέσεις, θεωρώντας ότι τα κράτη έχουν συγκροτήσει το παρόν άναρχο διεθνές σύστημα που καθορίζει τις μεταξύ τους σχέσεις επειδή έχουν αποδεχτεί τη λογική των ρεαλιστικών αναλύσεων. Συνεπώς, οι κονστρουκτιβιστές αντιμετωπίζουν τα βασικά χαρακτηριστικά της διεθνούς πολιτικής, όπως την άναρχη δομή του διεθνούς συστήματος, τις έννοιες ισχύος και του εθνικού συμφέροντος, καθώς και τα διλήμματα ασφάλειας, ως κοινωνικές κατασκευές των οποίων το περιεχόμενο μπορεί να μεταβληθεί καθοριστικά, εφόσον τα κράτη εγκαταλείψουν την προσήλωσή τους στον ρεαλισμό και αλλάξουν τις αντιλήψεις τους σχετικά με τη διεθνή πολιτική και τον ρόλο τους σε αυτήν (Σαρηγιαννίδης 2012: 209-211).

Συνολικά, είναι σαφές ότι οι δύο κυριότερες μεταθετικιστικές προσεγγίσεις, η κριτική θεωρία και ο κονστρουκτιβισμός, μοιράζονται παρά τις επιμέρους διαφορές τους ορισμένα βασικά κοινά σημεία. Ειδικότερα, και τα δύο αναφερθέντα θεωρητικά

²⁴³ Τουλάχιστον το τμήμα αυτών που αναφέρονται ως «κοινωνικοί κονστρουκτιβιστές».

²⁴⁴ Βλ. σχετικά Mearsheimer (1994-1995, 1995), ο οποίος, στο πρώτο από τα κείμενά του αυτά, εντάσσει υπό την ευρύτερη κατηγορία της «κριτικής θεωρίας» τον κονστρουκτιβισμό και άλλες παρεμφερείς προσεγγίσεις, ενώ στο δεύτερο τοποθετεί στην ίδια κατηγορία τον σημαντικότερο ίσως εκπρόσωπο του κονστρουκτιβισμού Alexander Wendt και τις θέσεις του. Όπως ήδη αναφέρθηκε, η κατηγοριοποίηση των μεταθετικιστικών προσεγγίσεων δεν είναι μια απλή υπόθεση. Σε κάθε περίπτωση πάντως, αυτό που προέχει είναι ο διαχωρισμός και η ανάλυση των πιο σημαντικών και διαδεομένων απόψεων που έχουν διατυπωθεί στο πλαίσιο των προσεγγίσεων αυτών.

σχήματα, επιχειρούν μέσω του αναλυτικού τους πλαισίου αφενός να καταδείξουν την - κατά τα ίδια - ανεπάρκεια των παραδοσιακών προσεγγίσεων της διεθνούς πολιτικής και αφετέρου να παρουσιάσουν ένα μοντέλο υπέρβασής τους. Κύριος στόχος αμφότερων είναι η υπονόμηση του ρεαλιστικού τρόπου σκέψης για τις διεθνείς σχέσεις, για τον οποίο θεωρούν ότι περιορίζει την κριτική και ελεύθερη σκέψη σχετικά με τα διεθνή δρώμενα, διαιωνίζει την υφιστάμενη συγκρουσιακή κατάσταση των έντονων ανισοτήτων και της εκμετάλλευσης στο διεθνές σύστημα, παρουσιάζει τη διεθνή πραγματικότητα ως διεπόμενη από ορισμένα σταθερά διαχρονικά χαρακτηριστικά ενώ αυτή μεταβάλλεται ανάλογα με τις αλλαγές στις αντιλήψεις και τον τρόπο σκέψης, καθώς και ότι έχει οδηγήσει τα κράτη να συμπεριφέρονται με τέτοιο τρόπο ώστε να συγκροτούν το υπάρχον άναρχο και ανταγωνιστικό διεθνές σύστημα.

Παράλληλα, οι εν λόγω προσεγγίσεις, ενώ διαφέρουν ως προς τη σημασία που αποδίδουν στους υλικούς παράγοντες, δεν θεωρούν το υφιστάμενο καθεστώς της κρατικής κυριαρχίας και τον μέχρι σήμερα ρόλο του κράτους ως στοιχεία που θα πρέπει να διατηρηθούν στη διεθνή πολιτική και να καθορίζουν τη μελέτη της. Συγκεκριμένα, η κριτική θεωρία εστιάζει τη διεθνολογική ανάλυσή της στο άτομο και τη χειραφέτηση της σκέψης του, ενώ ο κονστρουκτιβισμός επισημαίνει την πρωτοκαθεδρία στη διεθνή πολιτική των ιδεών και των αντιλήψεων έναντι των υλικών παραγόντων και παραμέτρων. Συνοψίζοντας, οι δύο προσεγγίσεις επιδιώκουν να αντικαταστήσουν με τις θεωρητικές τους προτάσεις τις παραδοσιακές διεθνολογικές θεωρίες, αλλά και να παρουσιάσουν μια προοπτική ριζικής αλλαγής της συγκρότησης του διεθνούς συστήματος και του ρόλου του κράτους σε αυτό.

6.6.2. Οι κυριότερες μεταθετικιστικές προσεγγίσεις σε σχέση με το υπό μελέτη θέμα.

Με βάση το προαναφερθέν περιεχόμενό τους, η κριτική θεωρία και ο κονστρουκτιβισμός αμφισβητούν ξεκάθαρα τον παραδοσιακό ρόλο του κράτους στη διεθνή πολιτική και επιδιώκουν να αναδείξουν τρόπους μετασχηματισμού και υπέρβασής του²⁴⁵. Υπό αυτό το πρίσμα, αποδίδουν σαφώς ξεχωριστή σημασία σε μη κρατικούς παράγοντες με διεθνικά χαρακτηριστικά, οι οποίοι υπονομεύουν την κρατική κυριαρχία, αποφεύγουν τους κρατικούς και διακρατικούς ελέγχους και μπορούν ως εκ τούτου να αποτελέσουν σημαντικό επιχείρημα υπέρ της άποψης ότι

²⁴⁵ Η κριτική θεωρία μάλιστα στρέφεται και στην κατεύθυνση της εξάλειψης του καθεστώτος της κρατικής κυριαρχίας.

η παραδοσιακή σημασία της κρατικής κυριαρχίας μπορεί να ανατραπεί και να αντικατασταθεί από μια ριζικά διαφορετική κατάσταση στο σύνολο του διεθνούς συστήματος. Επιπρόσθετα, οι δύο προσεγγίσεις δίνουν ιδιαίτερη έμφαση στον τρόπο σκέψης και τις αντιλήψεις που επικρατούν για τα διεθνή ζητήματα, θεωρώντας ότι η απελευθερωτική καλλιέργεια της κριτικής σκέψης από τους ανθρώπους και η αλλαγή των κατεστημένων μέχρι σήμερα ιδεών και αντιλήψεων μπορούν να οδηγήσουν σε ένα εντελώς διαφορετικό διεθνές σύστημα, το οποίο θα χαρακτηρίζεται από τα στοιχεία της μόνιμης ειρηνικής συνύπαρξης και της αρμονικής συνεργασίας, χωρίς την ύπαρξη των παραδοσιακών κρατικών δομών και λειτουργιών, τουλάχιστον με τον ρόλο και το περιεχόμενο που έχουν μέχρι σήμερα.

Προκειμένου λοιπόν κανείς να ερμηνεύσει ένα διεθνικό φαινόμενο όπως το οργανωμένο έγκλημα με βάση τις συγκεκριμένες μεταθετικιστικές προσεγγίσεις, θα πρέπει κατά κύριο λόγο να θεμελιώσει πειστικά και τεκμηριωμένα ότι οι εκδηλώσεις του εμφανίζουν διεθνώς τέτοια παρέμβαση και σημασία και διαφεύγουν τους ελέγχους από τα κράτη σε τέτοιο βαθμό, ώστε να καταδεικνύουν την επισφαλή θέση του κράτους ως κυρίαρχου δρώντα στη σύγχρονη διεθνή πολιτική. Αφού δηλαδή, κατά τις προσεγγίσεις αυτές, το κράτος με τη σημερινή του μορφή και λειτουργία μπορεί είτε να εξαλειφθεί είτε να μετασχηματιστεί ριζικά, τότε θα πρέπει αντιστοίχως διεθνικοί δρώντες, οι οποίοι εξ ορισμού παρακάμπτουν ή επιχειρούν να παρακάμψουν τους ελέγχους του υπάρχοντος καθεστώτος κρατικής κυριαρχίας, να καταδεικνύουν εναργώς ότι το κράτος με τα παρόντα χαρακτηριστικά του είναι πλέον μια παρωχημένη μορφή οργάνωσης που υπόκειται σε αντικατάσταση ή εκ βάθρων αλλαγή. Περαιτέρω, από τη σκοπιά της κριτικής θεωρίας, η ανάπτυξη ενός διεθνικού φαινομένου με αρνητικό περιεχόμενο όπως το διεθνικό οργανωμένο έγκλημα, θα πρέπει να μπορεί να συνδεθεί με τις ανισότητες που επικρατούν στο σημερινό διεθνές σύστημα, την ύπαρξη κρατών με σαφείς διαχωριστικές γραμμές και αντικρούμενα συμφέροντα, καθώς και με τον περιορισμό της κριτικής σκέψης που επιβάλλουν τα τελευταία. Αντίστοιχα, η αντιμετώπιση τέτοιων φαινομένων θα πρέπει με βάση τη συγκεκριμένη προσέγγιση να είναι εφικτή μέσω της χειραφέτησης της ανθρώπινης σκέψης και της αντικατάστασης του υπάρχοντος μοντέλου της κρατικής κυριαρχίας από νέες και αρμονικώς συνυπάρχουσες μη κρατικές πολιτικές οντότητες. Τέλος, από τη σκοπιά του κονστρουκτιβισμού, η ύπαρξη διεθνικών φαινομένων όπως το οργανωμένο έγκλημα θα πρέπει να μπορεί να αποδοθεί όχι σε υλικούς συσχετισμούς, αλλά στη συμπεριφορά και τις γενικότερες αντιλήψεις των κρατών που στηρίζονται στις μέχρι σήμερα επικρατούσες ρεαλιστικές θέσεις, ενώ η αντιμετώπιση τέτοιων φαινομένων θα πρέπει κατά την κονστρουκτιβιστική θεώρηση

να είναι εφικτή μέσω της ριζικής αλλαγής των ιδεών και των αντιλήψεων που κυριαρχούν στη διεθνή πολιτική, προς την κατεύθυνση της συνεργασίας, της ειρήνης και της αρμονικής συνύπαρξης.

6.6.3. Αποτίμηση των κυριότερων μεταθετικιστικών προσεγγίσεων.

Είναι σαφές ότι οι προαναφερθείσες προσεγγίσεις επιδιώκουν να αντικαταστήσουν τα παραδοσιακά θεωρητικά σχήματα της διεθνούς πολιτικής, ανατρέποντας τη λογική στην οποία στηρίζονται και αναδεικνύοντας την υποτιθέμενα εσφαλμένη κατεύθυνσή τους. Στρέφονται κυρίως κατά των ρεαλιστικών επιχειρημάτων και αναλύσεων, θεωρώντας μάλιστα τη ρεαλιστική οπτική για τις διεθνείς σχέσεις ως υπεύθυνη για τη νομιμοποίηση και τη διαιώνιση των βασικών χαρακτηριστικών του διεθνούς συστήματος, δηλαδή την κατάσταση της αναρχίας, την άνιση κατανομή ισχύος και τον διαρκή ανταγωνισμό μεταξύ των κρατών προκειμένου να προωθήσουν τα συμφέροντά τους και να κατοχυρώσουν την ασφάλειά τους. Στην προσπάθειά τους αυτή όμως, τόσο η κριτική θεωρία όσο και ο κονστρουκτιβισμός εμφανίζουν σημαντικά μεθοδολογικά και λογικά σφάλματα που καθιστούν εμφανείς τις αδυναμίες του αναλυτικού τους πλαισίου και της θεωρητικής τους πρότασης. Το σημαντικότερο πρόβλημα των δύο συγκεκριμένων προσεγγίσεων είναι πάντως η εστίασή τους σε αυτά που πρέπει, κατά τη θεώρησή τους, να αλλάξουν στις διεθνείς σχέσεις και τη διεθνή πολιτική. Ο ξεκάθαρος προσανατολισμός τους σε ζητήματα τέτοιου είδους τις καθιστά αμφότερες περισσότερο θεωρητικές προτάσεις με πολιτικό πρόσημο και περιεχόμενο, παρά θεμελιωμένες διεθνολογικές αναλύσεις για τα όσα πράγματι λαμβάνουν χώρα στο διεθνές πεδίο.

Όσον αφορά ειδικά την κριτική θεωρία, η θέση της ότι απαιτείται κριτική σκέψη για την ορθή κατανόηση των όσων συμβαίνουν στο διεθνές πεδίο, η διαπίστωση ότι κάθε ανάλυση στον χώρο των κοινωνικών επιστημών επηρεάζεται καθοριστικά από το πλαίσιο στο οποίο διατυπώνεται σε συνδυασμό με τις ιδιαίτερες αντιλήψεις του αναλυτή, αλλά και η αναγνώριση της άνισης κατανομής ισχύος και των σχέσεων ασύμμετρης εξάρτησης που χαρακτηρίζουν τις διακρατικές σχέσεις, είναι σημεία στα οποία δύσκολα μπορεί να διαφωνήσει κανείς. Από την άλλη πλευρά όμως, η άποψη ότι η ορθή προσέγγιση της διεθνούς πολιτικής περιλαμβάνει απαραίτητα την προσπάθεια μεταβολής της υπάρχουσας κατάστασης προς την κατεύθυνση της χειραφέτησης των ανθρώπων και της εξάλειψης των ανισοτήτων στο διεθνές στερέωμα, εντάσσεται σαφώς στην κατηγορία των πολιτικών προτάσεων και επιδιώξεων, όντας συνεπώς εκτός του πλαισίου μιας διεθνολογικής ανάλυσης με αντικείμενο την πιστή αποτύπωση και ερμηνεία της διεθνούς πραγματικότητας. Στην

ίδια λογική, η θέση ότι οι ρεαλιστικές προσεγγίσεις, με το να περιγράφουν και να αναλύουν με ακρίβεια τα διεθνή γεγονότα, νομιμοποιούν τα υφιστάμενα δεδομένα και εξυπηρετούν τη διατήρηση των ανισοτήτων υπέρ των ισχυρών του διεθνούς συστήματος, καταδεικνύει πλήρως τη σύγχυση των υποστηρικτών της κριτικής θεωρίας. Συγκεκριμένα, καθιστά σαφές ότι η κριτική θεωρία αδυνατεί να διαχωρίσει την πολιτική στόχευση, δηλαδή τις δικές της απόψεις για τις αλλαγές που πρέπει να συμβούν στις διεθνείς σχέσεις, από την προσπάθεια ουδέτερης στο μέτρο του εφικτού περιγραφής και ερμηνείας της διεθνούς πολιτικής, δηλαδή από την εστίαση του ρεαλισμού στην ανάλυση των όσων πράγματι συμβαίνουν στις διεθνείς σχέσεις. Τέλος, οι βασικές αντιλήψεις της κριτικής θεωρίας, που εκλαμβάνουν το άτομο ως τη βασική μονάδα ανάλυσης για τις διεθνείς σχέσεις, θεωρούν ότι τα κράτη με τα ξεχωριστά σύνορα και συμφέροντά τους δεν επιτρέπουν την πραγματική χειραφέτηση και απελευθέρωση των ανθρώπων, ενώ πιστεύουν ότι η κατάργηση του καθεστώτος της κρατικής κυριαρχίας θα οδηγήσει σε ένα ειρηνικό διεθνές σύστημα που θα χαρακτηρίζεται από την αρμονική συνύπαρξη αντί για την ανταγωνιστική και βίαιη αναρχία, αντιμετωπίζουν άσπασες σοβαρά προβλήματα ως προς τη θεμελίωση και τη βασιμότητά τους, καθώς: α) κατά πρώτον, παραγνωρίζουν ότι τα άτομα, έχοντας οργανωθεί σε κράτη που αλληλεπιδρούν και σχηματίζουν το διεθνές σύστημα, ουσιαστικά έχουν δημιουργήσει υπερκείμενες από τα ίδια δομές που καθορίζουν τόσο τις διακρατικές σχέσεις όσο και τη δική τους ύπαρξη και εξέλιξη, γεγονός που συνεπάγεται σοβαρά μεθοδολογικά και ουσιαστικά σφάλματα για όποιον αντιλαμβάνεται το άτομο ως την κύρια μονάδα διεθνολογικής ανάλυσης, β) φαίνεται να αγνοούν ότι τα άτομα οργανώθηκαν και συνεχίζουν διαρκώς να οργανώνονται σε κράτη προκειμένου να ξεφύγουν από την «κατάσταση της φύσης»²⁴⁶ και να κατοχύρουν έτσι αφενός την ασφάλειά τους και αφετέρου έναν βαθμό ελευθερίας σε συνθήκες συλλογικού βίου και συνύπαρξης, γ) υποστηρίζουν, χωρίς οποιαδήποτε εμπειρική θεμελίωση και χωρίς να παρουσιάζουν επαρκώς κάποια πειστική εναλλακτική, ότι η κατάργηση του κράτους ως επικρατούσας μορφής κοινωνικής οργάνωσης θα επιφέρει μόνιμη ειρηνική συνύπαρξη στο διεθνές σύστημα, ενώ το πιθανότερο με βάση τη μέχρι σήμερα μακράιωνη ιστορική πείρα είναι ότι κάτι τέτοιο θα οδηγούσε σε μια κατάσταση πολύ πιο χαοτική και συγκρουσιακή από αυτήν που υπάρχει σήμερα, βαθαίνοντας τις ανισότητες και

²⁴⁶ Στην οποία επιβιώνει με κάθε τρόπο ο πιο ισχυρός, ενώ η σύγκρουση για την επιβίωση είναι μόνιμη, ανελέητη και διαρκής, καθιστώντας αδύνατη την ενασχόληση με οποιαδήποτε άλλη πτυχή της ύπαρξης.

πλήττοντας ακόμα περισσότερο τη δυνατότητα των ατόμων να επιδιώκουν την αυξημένη χειραφέτηση και ελευθερία τους.

Όσον αφορά περαιτέρω τον κονστρουκτιβισμό, η θέση του ότι η διεθνής πραγματικότητα είναι μια κοινωνικά κατασκευασμένη ανθρώπινη δημιουργία ενέχει κάποιον βαθμό ακρίβειας, υπό την έννοια ότι τα διεθνή γεγονότα αποκτούν την ιδιαίτερη σημασία τους και εξελίσσονται με βάση τον τρόπο που οι άνθρωποι, ως οργανωμένα σύνολα, τα αντιλαμβάνονται και αντιδρούν ως προς αυτά. Από την άλλη πλευρά όμως, η βασική άποψη των κονστρουκτιβιστών ότι οι υλικοί παράγοντες που συνδέονται με την κατανομή ισχύος στο διεθνές σύστημα υπολείπονται σαφώς σε σημασία από τις ανθρώπινες ιδέες και αντιλήψεις, είναι εξόχως προβληματική. Συγκεκριμένα, το να αποδίδει κανείς την κύρια αιτιώδη σημασία στις ιδέες και τις αντιλήψεις υποβαθμίζοντας τον ρόλο των υλικών δεδομένων και παραγόντων, είναι μια συλλογιστική η οποία, ενώ φαντάζει ελκυστική ως προς την κεντρική ιδέα της, είναι αφενός πολύ δύσκολο να στηριχθεί εμπειρικά και αφετέρου οι λογικές της απολήξεις μπορούν να οδηγήσουν σε εμφανώς παράλογες διαπιστώσεις²⁴⁷. Στο πλαίσιο αυτό, η κύρια θεώρηση του κονστρουκτιβισμού, ότι ο «λόγος» διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση των διεθνών σχέσεων και ότι εφόσον αλλάξουν ο τρόπος σκέψης και οι συζητήσεις για τη διεθνή πολιτική, αποκηρύσσοντας τις ρεαλιστικές οπτικές και αντιλήψεις, θα μεταβληθεί αντιστοίχως ριζικά και το διεθνές σύστημα προς μια μόνιμη ειρηνική κατεύθυνση και θα περιοριστεί η υπάρχουσα κατάσταση της διεθνούς αναρχίας με τις δυσμενείς συνέπειές της, αποτελεί ουσιαστικά μια επιθυμία με πολιτικό υπόβαθρο και εντελώς ανύπαρκτη θεμελίωση. Ειδικότερα, δεν υπάρχει οποιαδήποτε πειστική τεκμηρίωση ως προς το ότι οι αντιλήψεις και οι συζητήσεις για τα διεθνή δρώμενα επιδρούν ουσιαστικά στη

²⁴⁷ Η συλλογιστική του «αυτό που πιστεύουμε και σκεφτόμαστε καθορίζει αυτό που είναι», δηλαδή του ότι οι πεποιθήσεις διαμορφώνουν την πραγματικότητα, μπορεί ευχερώς να οδηγήσει σε απολύτως άστοχα συμπεράσματα. Για παράδειγμα, με βάση αυτήν την οπτική και τις προεκτάσεις της, μπορεί κανείς εύκολα να καταλήξει στη θέση ότι η συντριπτική υπεροχή ενός κράτους σε στρατιωτική ισχύ έναντι των γειτόνων του δεν καθορίζει τις μεταξύ τους σχέσεις, εφόσον το υπερέχον κράτος δεν θεωρεί τους στρατιωτικούς συντελεστές της ισχύος τους ως παράγοντα άσκησης εξωτερικής πολιτικής και έχει επιλέξει να μην χρησιμοποιεί επιθετικά υπό οποιαδήποτε συνθήκη τις στρατιωτικές του δυνάμεις. Μια τέτοια διαπίστωση, ενώ θα μπορούσε θεωρητικά να ισχύσει σε έναν ιδανικό κόσμο, είναι σαφές ότι δεν έχει απολύτως καμία σχέση με τη μέχρι σήμερα γνωστή ιστορία και διεθνή πραγματικότητα και άρα, ως προς το υφιστάμενο διεθνές σύστημα, είναι εντελώς άστοχη και παραπλανητική.

διαμόρφωση της διεθνούς πολιτικής, ενώ αντιθέτως είναι ξεκάθαρο ότι η διεθνής πολιτική με τα διαχρονικά χαρακτηριστικά της είναι αυτή που έχει οδηγήσει στην υιοθέτηση των υφιστάμενων αντιλήψεων και τη διενέργεια των αντίστοιχων συζητήσεων²⁴⁸. Επιπρόσθετα, δεν είναι καθόλου βέβαιο ούτε προκύπτει κάπως ότι αν άλλαζαν οι επικρατούσες αντιλήψεις και οι συζητήσεις για τα διεθνή ζητήματα, θα αντικαθίσταντο από άλλες που θα οδηγούσαν σε ένα πιο ειρηνικό διεθνές σύστημα (Mearsheimer 1995: 92). Υπό αυτό το πρίσμα, οι προεκτεθείσες βασικές θέσεις του κονστρουκτιβισμού, οι οποίες κατατείνουν στο ότι τα κύρια χαρακτηριστικά της διεθνούς πολιτικής μπορούν να μεταβληθούν ριζικά προς το θετικότερο εφόσον αντικατασταθούν οι επικρατούσες μέχρι σήμερα ρεαλιστικές αντιλήψεις και συζητήσεις, συνιστούν στην πραγματικότητα ένα ευχολόγιο πολιτικού περιεχομένου που αφορά μάλιστα έναν οραματιζόμενο μελλοντικό κόσμο, και όχι μια διεθνολογική προσέγγιση που να μπορεί να ερμηνεύσει τις διεθνείς σχέσεις στηριζόμενη σε βάσιμα και τεκμηριωμένα επιχειρήματα με εμπειρική θεμελίωση²⁴⁹.

Ως προς τα διεθνή φαινόμενα, οι δύο σημαντικότερες μεταθετικιστικές προσεγγίσεις παρουσιάζουν επίσης σημαντικά κενά, παρά το γεγονός ότι οι διεθνικοί παράγοντες θα έπρεπε να αποτελούν προνομιακό πεδίο των συγκεκριμένων θεωρητικών σχημάτων. Ειδικότερα, δεν μπορεί με βάση τα μέχρι σήμερα δεδομένα να υποστηριχτεί πειστικά ότι διεθνικοί δρώντες, οποιοδήποτε είδους, εμφανίζουν τη δυνατότητα να κλονίσουν τις λειτουργίες των κρατών, ιδίως των ισχυρότερων εξ αυτών, σε τέτοιο βαθμό ώστε να προκύπτει ότι τα κράτη χάνουν τον ρόλο τους ως η απόλυτα κυρίαρχη μορφή οργάνωσης των ανθρώπων. Περαιτέρω, η σύνδεση της ανάπτυξης διεθνικών φαινομένων τα οποία έχουν εξ ορισμού δυσμενείς συνέπειες με τις ανισότητες που επικρατούν στο διεθνές σύστημα (κριτική θεωρία) ή με τις εσφαλμένες αντιλήψεις των κρατών που καθορίζουν τη συμπεριφορά τους (κονστρουκτιβισμός), ενώ μπορούν να νοηθούν ως γενικά αιτιώδη σχήματα, δεν επαρκούν για να εξηγήσουν συγκροτημένα και με πληρότητα την ανάπτυξη αυτή. Επιπλέον, οι μόλις αναφερθείσες αιτιώδεις συνδέσεις, ενώ μπορούν να χρησιμοποιηθούν από τις συγκεκριμένες μεταθετικιστικές προσεγγίσεις σχετικά με τα

²⁴⁸ Γι' αυτό εξάλλου ο κονστρουκτιβισμός δεν εξηγεί την μακράιωνη κυριαρχία των ρεαλιστικών αντιλήψεων και συζητήσεων στα ζητήματα της διεθνούς πολιτικής (Mearsheimer 1995: 91).

²⁴⁹ Για την έλλειψη εμπειρικής θεμελίωσης όσον αφορά τη συγκεκριμένη προσέγγιση (αλλά και εν γένει τις προσεγγίσεις τις οποίες εντάσσει στην ευρύτερη κατηγορία της «κριτικής θεωρίας»), βλ. επίσης Mearsheimer (1994-1995: 46-47, 1995: 92).

αρνητικού περιεχομένου διεθνικά φαινόμενα και να στηρίξουν έτσι τις κεντρικές θέσεις τους περί ανάγκης ριζικών αλλαγών στο διεθνές σύστημα, δεν συνάδουν εντούτοις με την ερμηνεία της ανάπτυξης διεθνικών δρώντων με θετικά χαρακτηριστικά²⁵⁰, στους οποίους μάλιστα επενδύουν οι προσεγγίσεις αυτές ώστε να πείσουν πως η ριζική ανατροπή του υφιστάμενου ρόλου του κράτους θα βελτιώσει καίρια την κατάσταση στη διεθνή πολιτική. Με απλά λόγια, οι κεντρικές θέσεις της κριτικής θεωρίας και του κονστρουκτιβισμού, ενώ μπορούν να παράσχουν μια - ανεπαρκή έστω - εξήγηση για την εμφάνιση διεθνικών φαινομένων με δυσμενείς συνέπειες, αδυνατούν να ερμηνεύσουν πειστικά τους διεθνικούς παράγοντες με θετικό πρόσημο, παρά το γεγονός ότι στηρίζουν σε μεγάλο βαθμό τις θεωρητικές τους προτάσεις ακριβώς σε αυτούς τους παράγοντες και τις θετικές τους δράσεις. Τέλος, οι θέσεις ότι τα διεθνικά φαινόμενα που εμφανίζουν δυσμενείς εκδηλώσεις μπορούν να περιοριστούν αποτελεσματικά με την εξάλειψη των ανισοτήτων και την κατάργηση των κρατών (κριτική θεωρία) ή με την αλλαγή των ιδεών και των αντιλήψεων που επικρατούν στη διεθνή πολιτική και τον αντίστοιχο μετασχηματισμό του ρόλου του κράτους (κονστρουκτιβισμός), πάσχουν αμφότερες σημαντικά, καθώς: α) δεν υπάρχει οποιαδήποτε εμπειρική θεμελίωση ότι η εξάλειψη των ανισοτήτων, ακόμα και αν μπορούσε να επιτευχθεί, θα οδηγούσε σε επιτυχή αντιμετώπιση των διεθνικών φαινομένων αυτού του είδους στο πλαίσιο ενός αρμονικού και ειρηνικού διεθνούς περιβάλλοντος, β) ομοίως, δεν υπάρχει οποιαδήποτε τεκμηρίωση ότι η ριζική μεταβολή των κρατούντων ιδεών και αντιλήψεων θα μπορούσε να συνδεθεί αιτιωδώς με τον αποτελεσματικό περιορισμό τέτοιων φαινομένων, γ) η μέχρι σήμερα γνωστή εμπειρική πραγματικότητα δείχνει ότι διεθνικά φαινόμενα αυτού του είδους περιορίζονται αποτελεσματικά όχι όταν καταργούνται κρατικές δομές ή αλλάζει εκ βάθρων ο ρόλος των κρατικών λειτουργιών, αλλά αντιθέτως όταν υπάρχουν συγκροτημένοι κρατικοί δρώντες που φροντίζουν να ενισχύουν όσο το δυνατόν περισσότερο τον καθιερωμένο ρόλο τους και να ασκούν ανεμπόδιστα τις παραδοσιακές τους λειτουργίες.

Συνοψίζοντας, οι μεταθετικιστικές προσεγγίσεις γενικά, καθώς και η κριτική θεωρία με τον κονστρουκτιβισμό ειδικά ως οι κυριότερες εκφάνσεις αυτών, συνιστούν μια προσπάθεια υπέρβασης των προηγούμενων διαδεδομένων διεθνολογικών θεωριών, στρέφοντας τις προσπάθειές τους κυρίως στην αποδόμηση των ρεαλιστικών θεωρητικών σχημάτων και την παρουσίαση των δυνατοτήτων δημιουργίας ενός ριζικά διαφορετικού διεθνούς συστήματος. Όπως προκύπτει από τα όσα ήδη

²⁵⁰ Όπως είναι για παράδειγμα οι μη κυβερνητικές οργανώσεις με διεθνή ανθρωπιστική δράση.

εκτέθηκαν, οι προσεγγίσεις αυτές, ενώ περιλαμβάνουν ορισμένες ενδιαφέρουσες και χρήσιμες ιδέες, διακρίνονται από σοβαρές αδυναμίες, με κυριότερη όλων το γεγονός ότι αποτελούν επί της ουσίας πολιτικές προτάσεις-ευχολόγια και μάλιστα οραματικού τύπου, με αντικείμενο το τι θα πρέπει ή θα μπορούσε ιδανικά να αλλάξει στη διεθνή πολιτική και όχι την ερμηνεία αυτού που όντως υπάρχει. Παράλληλα, οι κεντρικές τους παραδοχές στερούνται εμπειρικής θεμελίωσης, ενώ όταν επιχειρήσει κανείς να συνδέσει την οπτική και τη λογική τους με την εμπειρική πραγματικότητα καταλήγει σε αβάσιμες και παράλογες διαπιστώσεις. Τέλος, αδυνατούν να εξηγήσουν επαρκώς το υποτιθέμενα προνομιακό γι' αυτές πεδίο των διεθνικών φαινομένων, ενώ η αντίληψή τους περί κατάργησης ή ριζικής αλλαγής του ρόλου του κράτους δεν στηρίζεται σε πειστικά επιχειρήματα ούτε σε εμφανή πραγματικά δεδομένα. Η προσήλωση δε που επιδεικνύουν στην προσπάθεια υπονόμησης των ρεαλιστικών επιχειρημάτων, στα οποία μάλιστα αποδίδουν αιτιώδη σημασία ως προς τη διαμόρφωση της διεθνούς πολιτικής και της δομής του διεθνούς συστήματος, δημιουργεί εύλογα ερωτήματα σχετικά με τους πραγματικούς λόγους διάδοσής τους²⁵¹.

6.7. Συγκριτική αποτίμηση των κύριων θεωρητικών προσεγγίσεων της διεθνούς πολιτικής.

Όλες οι βασικές διεθνολογικές προσεγγίσεις, οι οποίες παρουσιάστηκαν και σχολιάστηκαν επιγραμματικά²⁵², περιέχουν σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό ορισμένα χρήσιμα στοιχεία για τη μελέτη οποιουδήποτε ζητήματος άπτεται της διεθνούς πολιτικής. Όσον αφορά τις ρεαλιστικές προσεγγίσεις, ο κλασικός ρεαλισμός αποτελεί την πιο πιστή περιγραφή και ανάλυση της διεθνούς πραγματικότητας με βάση την ιστορική γνώση και τα εμπειρικά δεδομένα, ενώ ο νεορεαλισμός εστιάζει στις καθοριστικές έννοιες της άναρχης δομής του διεθνούς συστήματος και της κατανομής ισχύος ως τους κρισιμότερους αιτιώδεις παράγοντες της διεθνούς πολιτικής. Από τη φιλελεύθερη σκοπιά, ο κλασικός φιλελευθερισμός εισήγαγε τον προβληματισμό για τη δυνατότητα διαρκούς εσωτερικής τελειοποίησης των κρατών και τη μέσω αυτής, σε συνδυασμό με τα θετικά χαρακτηριστικά της ανθρώπινης

²⁵¹ Με άλλα λόγια, εύλογα μπορεί κανείς να αναρωτηθεί ως προς το κατά πόσο οι συγκεκριμένες προσεγγίσεις δημιουργήθηκαν προκειμένου να αντλούν αναγνωρισιμότητα αποκλειστικά και μόνο με βάση την ξεκάθαρη πολεμική που αναπτύσσουν, έστω και αστήρικτα, έναντι των ρεαλιστικών και νεορεαλιστικών θεωρητικών παραδοχών. Βλ. και Moravcsik (2001) για την ελλιπή συμβολή τους στην κατανόηση της διεθνούς πολιτικής.

²⁵² Καθώς κάθε μία από αυτές περιλαμβάνει τόσες επιμέρους πτυχές και προεκτάσεις που είναι κατ' ανάγκη εκτός του αντικειμένου της παρούσας μελέτης.

φύσης, επίτευξη ειρηνικών και αμοιβαία επωφελών συνεργατικών σχέσεων στο σύνολο του διεθνούς συστήματος, ενώ ο νεοφιλελευθερισμός ανέπτυξε δημιουργικά την κεντρική λογική του φιλελευθερισμού και εισέφερε τις συζητήσεις για τον ρόλο των διεθνών θεσμών ως παραγόντων που μπορούν αυτόνομα να διαμορφώσουν εξελίξεις στις διεθνείς σχέσεις και να προωθήσουν την αρμονική διακρατική συνεργασία, τη σημασία της αυξανόμενης αλληλεξάρτησης ανάμεσα στα κράτη και τον ρόλο της δημοκρατίας ως μορφής εσωτερικής οργάνωσης των κρατών σχετικά με τον περιορισμό των συγκρούσεων, αναγνωρίζοντας παράλληλα την αυξανόμενη παρέμβαση των μη κρατικών παραγόντων με διεθνή παρουσία. Η προσέγγιση της διεθνούς κοινωνίας, με τη σειρά της, ανέδειξε τη συζήτηση για την ύπαρξη των χαρακτηριστικών μιας κοινωνίας στο διεθνές σύστημα, ακολουθώντας μεν τα βασικά επιχειρήματα του ρεαλισμού, αλλά επισημαίνοντας παράλληλα τον ρόλο των κοινών θεσμών και αξιών ανάμεσα στα κράτη, τη σημασία των διακυβερνητικών θεσμών για τη διακρατική συνεργασία, καθώς και την έντονη παρουσία διεθνικών δρώντων. Ως προς τον μαρξισμό, σημειώνονται οι εύστοχες διαπιστώσεις του για τις ανισότητες ανάμεσα στα κράτη και τον κρίσιμο ρόλο των οικονομικών μεγεθών, ενώ οι κυριότερες μεταθετικιστικές προσεγγίσεις παρέχουν το ενδιαφέρον σκεπτικό για τη σημασία της απελευθερωμένης κριτικής σκέψης και την επιρροή που έχουν οι ιδέες και οι αντιλήψεις στη διαμόρφωση της διεθνούς πραγματικότητας.

Από την άλλη πλευρά, όλες οι προαναφερθείσες προσεγγίσεις διακρίνονται από συγκεκριμένα κενά και αδυναμίες. Ο κλασικός ρεαλισμός αποδίδει κεντρική αιτιώδη σημασία για τις διεθνείς σχέσεις στην ανθρώπινη φύση, στην οποία όμως θεωρητικά μπορεί να αποδοθεί οποιοδήποτε αποτέλεσμα συνδέεται έστω και έμμεσα με την ανθρώπινη δραστηριότητα. Ο νεορεαλισμός προτείνει ένα ελλειπτικό εξηγητικό πλαίσιο, το οποίο επικεντρώνεται κυρίως στα κράτη και ιδιαίτερα στις μεγάλες δυνάμεις, χωρίς να εντάσσει σαφώς και άμεσα στο αιτιώδες σχήμα του άλλους παράγοντες με σημασία στη διεθνή πολιτική, όπως τα διεθνή φαινόμενα. Ο κλασικός φιλελευθερισμός σύντομα αποδείχτηκε υπερβολικά ιδεαλιστικός για να είναι πραγματικά χρήσιμος, ενώ τα κεντρικά επιχειρήματα του νεοφιλελευθερισμού, όταν δεν καταλήγουν λόγω των αδυναμιών τους να υιοθετούν έστω και έμμεσα τις ρεαλιστικές θέσεις, στερούνται επαρκούς θεμελίωσης που να μπορεί να επιβεβαιώσει με πειστικό τρόπο τη βασιμότητά τους. Η αγγλική σχολή σκέψης αντιμετωπίζει το πρόβλημα του ότι το στοιχείο της διεθνούς κοινωνίας που επικαλείται παρουσιάζεται στην πράξη πολύ αδύναμο, ενώ δεν προσφέρει κάτι ιδιαίτερο ως προς την εξήγηση των φαινομένων της διεθνούς πολιτικής, τα οποία ερμηνεύονται πληρέστερα λαμβάνοντας ως βάση του συλλογισμού την ύπαρξη ενός διεθνούς συστήματος και

όχι μιας διεθνούς κοινωνίας. Ο μαρξισμός υστερεί όσον αφορά τη θεώρηση της οικονομίας, και ειδικά της οργάνωσης και του τρόπου λειτουργίας της, ως τον απόλυτα κυρίαρχο αιτιώδη παράγοντα της διεθνούς πολιτικής, ενώ παράλληλα περιλαμβάνει στοιχεία πολιτικής πρότασης που δεν εντάσσονται στο πλαίσιο μιας διεθνολογικής θεωρίας. Τέλος, οι μεταθετικιστικές προσεγγίσεις, και δη οι κυριότερες εξ αυτών, διακρίνονται από ασαφές θεωρητικό πρόταγμα και υπόβαθρο, επιχειρούν να αποδομήσουν τα άλλα θεωρητικά σχήματα και ιδίως τον ρεαλισμό με επιχειρήματα που δεν θεμελιώνονται εμπειρικά, ενώ χαρακτηρίζονται και αυτές από τη διατύπωση πολιτικών επί της ουσίας επιδιώξεων, με οραματικό και ίσως ουτοπικό περιεχόμενο, οι οποίες σε κάθε περίπτωση δεν συνάδουν με τον ρόλο και το αντικείμενο μιας χρήσιμης θεωρίας διεθνών σχέσεων.

Συνοψίζοντας, με βάση τα όσα αναπτύχθηκαν στο παρόν κεφάλαιο, οι ρεαλιστικές προσεγγίσεις παρουσιάζονται ως οι πλέον βάσιμες σχετικά με την ακριβή περιγραφή και ανάλυση της διεθνούς πολιτικής, διαθέτοντας ισχυρότατη εμπειρική θεμελίωση των θέσεων και των επιχειρημάτων τους, ενώ ιδίως ο νεορεαλισμός παρέχει ένα σαφές και στέρεο αιτιώδες σχήμα που μπορεί να εξηγήσει πειστικά τις περισσότερες όψεις της διεθνούς πραγματικότητας. Όσον αφορά τις λοιπές προσεγγίσεις, ο νεοφιλελευθερισμός προβάλλει ως ο πιο ισχυρός αντίλογος στις ρεαλιστικές και νεορεαλιστικές αναλύσεις, θέτοντας ζητήματα όπως η αυξημένη σημασία των διεθνικών δρώντων, ο κρίσιμος ρόλος των διεθνών θεσμών, η επίδραση της εσωτερικής οργάνωσης των κρατών στις διεθνείς σχέσεις και η επιρροή της οικονομικής αλληλεξάρτησης. Η προσέγγιση της διεθνούς κοινωνίας εδράζεται σχεδόν εξ ολοκλήρου σε ρεαλιστικές βάσεις, τονίζοντας όμως τη σημασία των διεθνικών φαινομένων και των διακυβερνητικών συνεργασιών, ενώ οι έτερες θεωρητικές αναλύσεις είναι εκ των πραγμάτων λιγότερο αξιόπιστες, όχι μόνο λόγω της ελλιπούς εμπειρικής θεμελίωσης αλλά και εξαιτίας των χαρακτηριστικών πολιτικής πρότασης που εμφανίζουν. Συμπερασματικά, προκύπτει με βάση τα παραπάνω ένα συγκεκριμένο θεωρητικό πλαίσιο εντός του οποίου μπορούν να κινηθούν οι ερευνητικές υποθέσεις της μελέτης, δίνοντας προτεραιότητα στο προεξάρχον ως προς τη βασιμότητά του εξηγητικό σχήμα του νεορεαλισμού, λαμβάνοντας όμως παράλληλα υπόψη, ενόψει του θέματος της μελέτης, τον προβληματισμό για την αυξανόμενη σημασία των διεθνικών φαινομένων και τον ρόλο των διακυβερνητικών θεσμών ως προς την αντιμετώπισή τους.

7. Οι υποθέσεις εργασίας της έρευνας.

7.1. Οι βασικές υποθέσεις εργασίας της έρευνας.

Έχοντας ως βάση το ερμηνευτικό πλαίσιο που διαγράφουν οι κυριότερες θεωρητικές προσεγγίσεις της διεθνούς πολιτικής και ιδίως οι πλέον στέρεες και αξιόπιστες εξ αυτών, αλλά και επιχειρώντας τη διαμόρφωση σαφών αιτιωδών σχημάτων με διάκριση αιτίου - αποτελέσματος και καταγραφή των τρόπων με τους οποίους το ένα οδηγεί στο άλλο, το θέμα της μελέτης αναλύεται με βάση τους άξονες που προκύπτουν από τις ακόλουθες τέσσερις βασικές υποθέσεις εργασίας, οι οποίες βρίσκονται σε λογική και νοηματική ακολουθία μεταξύ τους:

1η υπόθεση: Τα βασικά στοιχεία που χαρακτηρίζουν τη δομή του διεθνούς συστήματος είναι η αναρχία και η άνιση κατανομή της ισχύος μεταξύ των κρατών. Αυτοί οι παράγοντες καθορίζουν τη διεθνή συμπεριφορά και τις επιμέρους πολιτικές επιδιώξεις των κύριων δρώντων του διεθνούς συστήματος, δηλαδή των κρατών. Η συμπεριφορά και οι πολιτικές επιδιώξεις των κρατών διαμορφώνουν και καθορίζουν την εμφάνιση, την ανάπτυξη και την εξέλιξη των διεθνικών φαινομένων γενικά και του οργανωμένου εγκλήματος ως διεθνικού φαινομένου ειδικά.

2η υπόθεση: Ορισμένα διεθνικά φαινόμενα αναπτύσσονται σε τέτοιο βαθμό στο διεθνές σύστημα που καθίστανται ανεξέλεγκτα, δηλαδή αποφεύγουν σχεδόν πλήρως τους κρατικούς και τους διακρατικούς ελέγχους. Τα ανεξέλεγκτα διεθνικά φαινόμενα όπως το οργανωμένο έγκλημα μπορούν να επηρεάσουν με τη σειρά τους τα κράτη και τις διακρατικές σχέσεις, κυρίως με τους εξής αλληλένδετους τρόπους: α) υπονομεύουν και αποδυναμώνουν την κρατική κυριαρχία, β) αυξάνουν την ανασφάλεια των κρατικών δρώντων, πράγμα που μπορεί να οδηγήσει σε συγκρούσεις, διεθνείς επεμβάσεις, προβλήματα στη λειτουργία διακυβερνητικών θεσμών και εν γένει σε αστάθεια στο διεθνές σύστημα, γ) μπορούν να οδηγήσουν στη σύναψη διακυβερνητικών συνεργασιών για την αντιμετώπιση και τον περιορισμό τους.

3η υπόθεση: Λόγω των κύριων χαρακτηριστικών της δομής του διεθνούς συστήματος, δηλαδή της αναρχίας και της άνισης κατανομή ισχύος μεταξύ των κρατών, στη λειτουργία των διακυβερνητικών θεσμών παρεμβάλλονται οι στοχεύσεις των ισχυρότερων συμμετεχόντων, διαφορετικά κρατικά συμφέροντα και το πρόβλημα των σχετικών κερδών. Συνακόλουθα, τα κράτη συνεργάζονται εντός των διακυβερνητικών θεσμών για την αντιμετώπιση διεθνικών φαινομένων όπως το οργανωμένο έγκλημα, μόνο στην έκταση κατά την οποία δεν τίθενται ζητήματα που

να δημιουργούν προβλήματα για την κυριαρχία, την ασφάλεια και τη σχετική θέση ισχύος τους, ή την ευόδωση των ιδιαίτερων επιδιώξεων των ισχυρότερων εξ αυτών. Η συνέπεια είναι ότι το οργανωμένο έγκλημα ως διεθνικό φαινόμενο δεν αντιμετωπίζεται αποτελεσματικά στο πλαίσιο των διακυβερνητικών θεσμών.

4η υπόθεση: Η ενίσχυση της κρατικής κυριαρχίας και η αποφυγή της άνισης ανάπτυξης των κρατών είναι τα δύο κύρια στοιχεία που αμβλύνουν τις αντιθέσεις και τις ανισότητες στο διεθνές σύστημα, λειτουργώντας ως παράγοντες σταθεροποίησης και ασφάλειας. Ως εκ τούτου, αποτελούν τον μόνο μέχρι σήμερα υπαρκτό αποτελεσματικό τρόπο για τον περιορισμό και την αντιμετώπιση των δυσμενών επιδράσεων των διεθνικών φαινομένων γενικά και του οργανωμένου εγκλήματος ως διεθνικού φαινομένου ειδικά.

7.2. Η σύνδεση των βασικών υποθέσεων εργασίας με τις κυριότερες θεωρητικές προσεγγίσεις της διεθνούς πολιτικής.

Ως προς τη σύνδεση των υποθέσεων εργασίας που διατυπώθηκαν με τα κυριότερα θεωρητικά σχήματα ανάλυσης και ερμηνείας της διεθνούς πολιτικής, αλλά και όσον αφορά την αιτιώδη λογική που χαρακτηρίζει την κάθε υπόθεση, δηλαδή τη σχέση αίτιου - αιτιατού και τη διαδικασία μέσω της οποίας αυτή προκύπτει, επισημαίνονται τα ακόλουθα:

1^η υπόθεση: Η πρώτη υπόθεση εργασίας αντανακλά ξεκάθαρα τη νεορεαλιστική λογική και αντίληψη. Αποδίδει κύρια αιτιώδη σημασία στη δομή του διεθνούς συστήματος και θεωρεί την έλλειψη ανώτερης των κρατών αρχής καθώς και την άνιση κατανομή της ισχύος ανάμεσα στα κράτη ως τα βασικά χαρακτηριστικά που προσδιορίζουν αυτήν τη δομή, εκλαμβάνοντας παράλληλα τα κράτη ως τους σημαντικότερους δρώντες στο διεθνές σύστημα. Περαιτέρω, υποθέτει ότι η αναρχία και η άνιση κατανομή ισχύος διαμορφώνουν την εν γένει συμπεριφορά και τις ειδικότερες πολιτικές επιδιώξεις των κρατών, στοιχεία τα οποία με τη σειρά τους καθορίζουν την εμφάνιση και εξέλιξη διεθνικών φαινομένων όπως το οργανωμένο έγκλημα. Με τον τρόπο αυτόν, και έχοντας ως αφετηρία τη νεορεαλιστική οπτική περί καθοριστικής σημασίας της δομής του διεθνούς συστήματος και του πρωταγωνιστικού ρόλου των κρατών σε αυτό, η συγκεκριμένη υπόθεση εργασίας συνθέτει το εξής αιτιώδες σχήμα: η αναρχία και η άνιση κατανομή ισχύος, ως βασικοί δομικοί παράγοντες, έχουν τον ρόλο των αιτίων - ανεξάρτητων μεταβλητών που διαμορφώνουν τη συμπεριφορά και τις πολιτικές επιδιώξεις των κρατών, οι οποίες με

τη σειρά τους, ως παρεμβαίνουσες μεταβλητές²⁵³, καθορίζουν την εμφάνιση και εξέλιξη διεθνικών φαινομένων όπως το οργανωμένο έγκλημα, που αποτελούν τα αιτιατά - εξαρτημένες μεταβλητές. Συνακόλουθα, η πρώτη υπόθεση εργασίας, εφόσον επιβεβαιωθεί από τις διαπιστώσεις της μελέτης, λειτουργεί σαφώς ενισχυτικά ως προς την αιτιώδη λογική και τις θεμελιακές παραδοχές του νεορεαλισμού.

2^η υπόθεση: Η δεύτερη υπόθεση εργασίας λαμβάνει υπόψη της τις θεωρητικές προσεγγίσεις του νεοφιλελευθερισμού και της διεθνούς κοινωνίας, οι οποίες δίνουν μεγαλύτερη έμφαση από τον ρεαλισμό αφενός στη σημασία διεθνικών δρώντων όπως το οργανωμένο έγκλημα και αφετέρου στη δυνατότητα αντιμετώπισής τους μέσω της διακρατικής συνεργασίας και της λειτουργίας των διεθνών θεσμών²⁵⁴. Στο πλαίσιο αυτό, η συγκεκριμένη υπόθεση θέτει ως αίτια - ανεξάρτητες μεταβλητές τους διεθνικούς παράγοντες εκείνους που έχουν αποκτήσει τέτοια ισχύ και αυτονομία ώστε να μπορούν να παρακάμπτουν σχεδόν απόλυτα τους κρατικούς και τους διακρατικούς ελέγχους. Ακολούθως, υποθέτει ότι διεθνικά φαινόμενα αυτού του είδους επηρεάζουν τα κράτη και τις μεταξύ τους σχέσεις, θίγοντας την κρατική κυριαρχία, αυξάνοντας την ανασφάλεια με πιθανή συνέπεια τη σύγκρουση και οδηγώντας τα κράτη σε συνεργασίες προκειμένου να τα αντιμετωπίσουν. Τα αποτελέσματα της επίδρασης των ανεξέλεγκτων διεθνικών φαινομένων στα κράτη και τη συμπεριφορά τους αποτελούν εδώ τα αιτιατά - εξαρτημένες μεταβλητές. Με το περιεχόμενο αυτό, η δεύτερη υπόθεση εργασίας βρίσκεται σε πρώτη ανάγνωση πιο κοντά στις θεωρίες εκείνες²⁵⁵ που τονίζουν τη σημασία των διεθνικών φαινομένων, καθώς αποδίδει αιτιώδη σημασία σε αυτά. Από την άλλη πλευρά, σημειώνεται ότι ακολουθεί την προηγούμενη υπόθεση εργασίας, η οποία εξηγεί με βάση τον νεορεαλισμό τον τρόπο με τον οποίο εμφανίζονται και αναπτύσσονται τα διεθνικά φαινόμενα εν γένει, ώστε στη συνέχεια ορισμένα από αυτά να καταστούν τόσο ισχυρά προκειμένου να μπορούν να επηρεάσουν σημαντικά τα κράτη και τις μεταξύ τους σχέσεις. Συνακόλουθα, η επιβεβαίωση της δεύτερης υπόθεσης εργασίας, εφόσον θεμελιωθεί, δεν σηματοδοτεί αναγκαία την επικράτηση πτυχών του

²⁵³ Δηλαδή ως παράγοντες που οδηγούν από το αίτιο στο αποτέλεσμα.

²⁵⁴ Βέβαια η προσέγγιση της διεθνούς κοινωνίας διαφέρει αρκετά από εκείνη του νεοφιλελευθερισμού, καθώς, ως στηριζόμενη σε ρεαλιστικές βάσεις, δεν θεωρεί καθοριστικό τον ρόλο της διακρατικής συνεργασίας και των διεθνών θεσμών, τονίζει όμως τη σημασία που μπορεί να έχουν τα στοιχεία αυτά στη διεθνή πολιτική.

²⁵⁵ Και ιδίως στις πιο στέρεες εξ αυτών, οι οποίες, σε αντίθεση με τον μαρξισμό και τις μεταθετικιστικές προσεγγίσεις, δεν περιέχουν - τουλάχιστον εμφανώς - κάποιο πολιτικό πρόταγμα.

νεοφιλελευθερισμού ή της σχολής της διεθνούς κοινωνίας έναντι του νεορεαλισμού στο ζήτημα της ανάλυσης των διεθνικών φαινομένων, πλην όμως ενισχύει ορισμένες από τις παραδοχές των προσεγγίσεων αυτών στο εν λόγω ζήτημα και αναδεικνύει το αντίστοιχο έλλειμμα του νεορεαλισμού.

3^η υπόθεση: Η τρίτη υπόθεση εργασίας εκκινά από νεορεαλιστική βάση. Αποδίδει την κύρια αιτιώδη σημασία στα βασικά για τους νεορεαλιστές στοιχεία της δομής του διεθνούς συστήματος, δηλαδή την έλλειψη ανώτερης από τα κράτη αρχή και την άνιση κατανομή της ισχύος ανάμεσα στους κρατικούς δρώντες, θεωρώντας ότι αυτοί οι δομικοί παράγοντες ασκούν καθοριστική επίδραση στη λειτουργία των διακυβερνητικών θεσμών και τη διακρατική συνεργασία που αναπτύσσεται στο πλαίσιο τους. Ειδικότερα, υποθέτει ότι η αναρχία και η άνιση κατανομή ισχύος, ως αίτια - ανεξάρτητες μεταβλητές, οδηγούν στη διαμόρφωση της λειτουργίας των διακυβερνητικών θεσμών και της διακρατικής συνεργασίας εντός αυτών με βάση τα εξής στοιχεία: τις επιδιώξεις των ισχυρότερων κρατών που συμμετέχουν, τα διακριτά συμφέροντα των κρατών-μελών εν γένει και του προβλήματος των σχετικών κερδών²⁵⁶. Ακολουθώντας, θεωρεί ότι τα στοιχεία αυτά²⁵⁷, ως παρεμβαίνουσες μεταβλητές, οδηγούν στο αιτιατό - αποτέλεσμα, δηλαδή στην ανεπαρκή και αναποτελεσματική αντιμετώπιση διεθνικών φαινομένων όπως το οργανωμένο έγκλημα από τα κράτη, στο πλαίσιο των διακυβερνητικών θεσμών και της συναφούς συνεργασίας που αναπτύσσουν. Το αιτιώδες σχήμα που προκύπτει από την υπόθεση αυτή, με την αναρχία και την άνιση κατανομή ισχύος ως αίτια, τις επιδιώξεις των μεγάλων δυνάμεων, τα διακριτά συμφέροντα των συμμετεχόντων στους διακυβερνητικούς θεσμούς κρατών και το πρόβλημα των σχετικών κερδών ως παρεμβαίνοντες παράγοντες, και την αναποτελεσματική αντιμετώπιση διεθνικών φαινομένων σαν το οργανωμένο έγκλημα ως τελικό αποτέλεσμα, είναι σαφές ότι αντανάκλα πλήρως τη νεορεαλιστική αντίληψη για την καθοριστική εξάρτηση της φύσης και τη λειτουργίας των διεθνών θεσμών από τα κύρια χαρακτηριστικά της δομής του διεθνούς συστήματος. Παράλληλα, εκλαμβάνοντας επί της ουσίας τους διεθνείς θεσμούς ως απόλυτα εξαρτώμενους από τη δομή του διεθνούς συστήματος και τη συμπεριφορά των κρατών που αυτή διαμορφώνει, έρχεται σε αντίθεση τόσο με τη νεοφιλεύθερη αντίληψη, η οποία αποδίδει κρίσιμο αιτιώδη ρόλο στους διεθνείς θεσμούς, όσο και εν μέρει με την προσέγγιση της διεθνούς κοινωνίας, η οποία δεν

²⁵⁶ Δηλαδή του ποιό από τα κράτη-μέλη θα βελτιώσει τη διεθνή του θέση σε σχέση με τους άλλους συμμετέχοντες στη διακυβερνητική συνεργασία.

²⁵⁷ Τα οποία χαρακτηρίζουν τη λειτουργία των διακυβερνητικών θεσμών λόγω της ύπαρξης και της επιρροής των αρχικών αιτίων (αναρχίας και άνισης κατανομής ισχύος).

αποδίδει τέτοιο ρόλο στους θεσμούς και την εντός αυτών διακυβερνητική συνεργασία, πλην όμως θεωρεί τα στοιχεία αυτά σημαντικά και με ουσιαστική επίδραση που αποδεικνύει την ύπαρξη μιας διεθνούς κοινωνίας. Συνακόλουθα, η επιβεβαίωση της τρίτης υπόθεσης εργασίας, εφόσον τεκμηριωθεί, ενισχύει την ακρίβεια του νεορεαλισμού σε ένα πεδίο - αυτό της αντιμετώπισης των διεθνικών φαινομένων στο πλαίσιο διακυβερνητικών σχημάτων - που θεωρείται προνομιακό για τη νεοφιλελεύθερη προσέγγιση και εν μέρει για την αγγλική σχολή σκέψης, τουλάχιστον με βάση τις κεντρικές παραδοχές των συγκεκριμένων προσεγγίσεων²⁵⁸.

4^η υπόθεση: Η τέταρτη υπόθεση εργασίας έχει επίσης ως πυρήνα της θεμελιώδεις ρεαλιστικές και νεορεαλιστικές παραδοχές. Εκλαμβάνει την ενίσχυση της κρατικής κυριαρχίας και τον περιορισμό της άνισης ανάπτυξης²⁵⁹ ως κρίσιμους αιτιώδεις παράγοντες που αμβλύνουν τον διακρατικό ανταγωνισμό και τις ανισότητες ανάμεσα στα κράτη, συμβάλλοντας έτσι καθοριστικά στην αύξηση της σταθερότητας και της ασφάλειας στο διεθνές σύστημα και ως εκ τούτου στην αποτελεσματική αντιμετώπιση των επιδράσεων διεθνικών φαινομένων όπως το οργανωμένο έγκλημα. Με βάση συνεπώς το περιεχόμενο της συγκεκριμένης υπόθεσης, προκύπτει ένα αιτιώδες σχήμα που έχει ως αίτια - ανεξάρτητες μεταβλητές την ενίσχυση της κρατικής κυριαρχίας και τον περιορισμό της άνισης ανάπτυξης, ως παρεμβαίνουσα μεταβλητή την αύξηση της διεθνούς σταθερότητας και ασφάλειας και ως αιτιατό - εξαρτημένη μεταβλητή την αποτελεσματικότητα της αντιμετώπισης διεθνικών φαινομένων όπως το οργανωμένο έγκλημα. Η εν λόγω υπόθεση εργασίας, εφόσον επιβεβαιωθεί, λειτουργεί σαφώς υποστηρικτικά για την κεντρική οπτική των ρεαλιστικών και νεορεαλιστικών θεωρητικών σχημάτων, αφού αποδίδει καίρια σημασία στην κρατική κυριαρχία και την άνιση ανάπτυξη ως προς το ζήτημα της αντιμετώπισης των δυσμενών συνεπειών διεθνικών φαινομένων. Στο πλαίσιο αυτό, έρχεται σε ευθεία

²⁵⁸ Προνομιακό υπό την έννοια ότι με βάση τις κύριες παραδοχές που διατυπώνουν οι προσεγγίσεις αυτές σχετικά με τον ρόλο και τη σημασία των διακυβερνητικών θεσμών, αλλά και της αντίστοιχης διακρατικής συνεργασίας, αναμένει κανείς εύλογα ότι θα μπορούν να ερμηνεύσουν και να αναλύσουν το συγκεκριμένο πεδίο πιο πειστικά και θεμελιωμένα από τον νεορεαλισμό - και ενδεχομένως από κάθε άλλη διεθνολογική θεωρία.

²⁵⁹ Η οποία, για τους νεορεαλιστές, αποτελεί τη βασική αιτία των μεγάλων αλλαγών και συγκρούσεων στο διεθνές σύστημα. Για τη θεωρία της άνισης ανάπτυξης, που εστιάζει στον διαφορετικό ρυθμό με τον οποίο αλλάζει η ισχύς των κρατών και τις επιπτώσεις των ανισοτήτων που προκύπτουν από αυτήν την αιτία για τα κράτη, τις μεταξύ τους σχέσεις και τη σταθερότητα στο διεθνές σύστημα, βλ. Πλατιάς (1995: 45-46), καθώς και Gilpin (2007: 39-40, 165-167).

αντίθεση με τη νεοφιλελεύθερη οπτική²⁶⁰, όσον αφορά αφενός την παρακμή του ρόλου και της σημασίας των κρατών και αφετέρου τη δυνατότητα διαμόρφωσης ενός πιο σταθερού και ειρηνικού κόσμου στηριζόμενου στην πρωτοκαθεδρία διεθνικών δρώντων και φαινομένων²⁶¹.

7.3. Καταληκτικές παρατηρήσεις.

Είναι σαφές ότι οι υποθέσεις εργασίας της μελέτης στηρίζονται κατά κύριο λόγο στη νεορεαλιστική προσέγγιση των διεθνών σχέσεων και της διεθνούς πολιτικής. Η επιλογή αυτή δεν είναι τυχαία, καθώς με βάση τη συγκριτική ανάλυση που προηγήθηκε διαπιστώθηκε η αυξημένη αξιοπιστία του νεορεαλισμού έναντι των άλλων διαδεδομένων θεωρητικών προσεγγίσεων της διεθνούς πολιτικής²⁶². Έτσι, το περιεχόμενο των τριών εκ των τεσσάρων υποθέσεων διατυπώνεται με τέτοιο τρόπο ώστε να ακολουθεί τις βασικές παραδοχές και την αιτιώδη λογική του νεορεαλισμού. Συνεπώς, η επιβεβαίωση αυτών των υποθέσεων λειτουργεί ενισχυτικά για τη συγκεκριμένη θεωρία, ενώ αντιθέτως τυχόν απόρριψή τους σημαίνει ότι ο νεορεαλισμός εμφανίζει θεμελιακές αδυναμίες ως προς την εξηγητική του εμβέλεια και βασιμότητα, τόσο αναφορικά με το ζήτημα των διεθνικών φαινομένων όσο και εν γένει με τη λειτουργία της διεθνούς πολιτικής²⁶³. Παράλληλα, η δεύτερη υπόθεση εργασίας αποδίδει ιδιαίτερη βαρύτητα στην αιτιώδη σημασία των ανεξέλεγκτων διεθνικών φαινομένων, γεγονός που αποτελεί πρόκληση για τις κεντρικές παραδοχές

²⁶⁰ Αλλά και με την παρεμφερή οπτική άλλων προσεγγίσεων, όπως οι μεταθετικιστικές.

²⁶¹ Καθώς, εάν τα κράτη και οι μεταξύ τους ομαλές σχέσεις έχουν καθοριστική σημασία για τον περιορισμό διεθνικών φαινομένων με δυσμενείς συνέπειες, αυτό σημαίνει ότι η υποβάθμιση του ρόλου τους και η ανατροπή αυτών των σχέσεων θα απελευθέρωνε τέτοιου είδους διεθνικά φαινόμενα και τις επιδράσεις τους με ακόμα μεγαλύτερη ένταση, η οποία μάλιστα πιθανόν να υποσκέλιζε την παρέμβαση των θετικού προσήμου διεθνικών δρώντων, καθιστώντας έτσι ανεδαφική την αντίληψη περί ενός πιο σταθερού και αρμονικού κόσμου με τα κράτη σε δεύτερη (ή και ανύπαρκτη) μοίρα.

²⁶² Το θεωρητικό πλαίσιο και το σχετικό γνωστικό κεκτημένο εξάλλου είναι απαραίτητα εργαλεία σε κάθε μελέτη στον χώρο των κοινωνικών και πολιτικών επιστημών, προκειμένου ο ερευνητής αφενός να στοχεύει στα κρίσιμα και ουσιώδη ζητήματα με γόνιμο τρόπο και αφετέρου να συνεισφέρει με τα τελικά πορίσματά του στον εμπλουτισμό των εργαλείων αυτών.

²⁶³ Αφού, αν αποδειχτεί ότι η κύρια αιτιώδης λογική μιας διεθνολογικής θεωρίας δεν επιβεβαιώνεται σε γενικού περιεχομένου υποθέσεις που έχουν διατυπωθεί με βάση αυτήν, τότε, ανεξαρτήτως του επιμέρους ζητήματος διεθνούς πολιτικής το οποίο αφορούν αυτές οι υποθέσεις, συνάγεται πως η συγκεκριμένη θεωρία χαρακτηρίζεται από σοβαρά σφάλματα και αδυναμίες που πλήττουν καθοριστικά την εξηγητική της επάρκεια και εγκυρότητα.

του νεορεαλισμού, οι οποίες αναγνωρίζουν τέτοια σημασία κυρίως στους κρατικούς δρώντες. Με το συγκεκριμένο περιεχόμενο η υπόθεση αυτή φαίνεται να συνιστά, εφόσον επιβεβαιωθεί, προνομιακό πεδίο για τη θεμελίωση παραδοχών ανταγωνιστικών προς τον νεορεαλισμό προσεγγίσεων, όπως του νεοφιλελευθερισμού. Από την άλλη πλευρά, η ένταξή της στο θεωρητικό πλέγμα και τη λογική αλληλουχία που συνθέτουν οι λοιπές υποθέσεις εργασίας, δημιουργεί μια πιο γόνιμη και σύνθετη συζήτηση, η οποία μπορεί να αποφέρει ορισμένα πρωτότυπα συμπεράσματα με σημαντικό θεωρητικό αλλά και πρακτικό ενδιαφέρον. Συνολικά, οι υποθέσεις εργασίας που διατυπώθηκαν συμβάλλουν στο να μελετηθεί το οργανωμένο έγκλημα ως διεθνικό φαινόμενο σε μια στοχευμένη και σαφή κατεύθυνση, να εντοπιστούν και να ερμηνευτούν κρίσιμες αιτιώδεις διαδικασίες και πτυχές της διεθνούς πολιτικής, αλλά και να αναπτυχθεί μια δημιουργική συζήτηση με χρήσιμες προεκτάσεις, τόσο σε θεωρητικό όσο και σε πρακτικό επίπεδο, θεμελιώνοντας έτσι μια ουσιαστική συνεισφορά στον χώρο των διεθνολογικών μελετών.

Μέρος Δεύτερο: Η παράνομη διακίνηση ανθρώπων από το βαλκανικό και το τουρκικό οργανωμένο έγκλημα με αφετηρία το 1990.

1. Εννοιολογική οριοθέτηση και εξελικτική πορεία του φαινομένου της παράνομης διακίνησης ανθρώπων.

1.1. Ο προσδιορισμός της παράνομης διακίνησης ανθρώπων ως αντικείμενο μελέτης.

Το δεύτερο μέρος της έρευνας αφορά με την παράνομη διακίνηση ανθρώπων ως μορφή διεθνικής εγκληματικής δράσης, εστιάζοντας στη διενέργειά της από το οργανωμένο έγκλημα βαλκανικής και τουρκικής προέλευσης, με χρονική αφετηρία το 1990 και το τέλος του διπολισμού. Πριν όμως παρουσιαστούν τα ειδικότερα θέματα της ανάλυσης, είναι αναγκαίο να αποσαφηνιστεί εννοιολογικά το περιεχόμενο της «παράνομης διακίνησης ανθρώπων», όπως οριοθετείται στην παρούσα μελέτη, και να διευκρινιστεί η σχέση του με τις συναφείς έννοιες της «εμπορίας ανθρώπων» και της «παράνομης διακίνησης μεταναστών». Στο ζήτημα της παράνομης διακίνησης ανθρώπων επικρατεί πληθώρα ορισμών και διαφορετικών εννοιολογικών προσεγγίσεων, ανάλογη με αυτή που παρατηρείται και στην περίπτωση της μελέτης του οργανωμένου εγκλήματος. Η βασική διάκριση που γίνεται στις σχετικές θεωρητικές προσεγγίσεις είναι αυτή ανάμεσα στην «εμπορία ανθρώπων», έννοια που αποδίδεται συνήθως στην αγγλική γλώσσα με τον όρο «trafficking», και στην «παράνομη διακίνηση μεταναστών», έννοια που αποδίδεται συνήθως στην αγγλική γλώσσα με τον όρο «smuggling»²⁶⁴.

Η πρώτη έννοια, αυτή της «εμπορίας ανθρώπων» (trafficking), συνδέεται με τη διακίνηση ανθρώπων που γίνεται με σκοπό την εκμετάλλευση του διακινούμενου προσώπου, η οποία λαμβάνει χώρα υπό το κράτος διάφορων εξαναγκαστικών μεθόδων, όπως είναι ενδεικτικά οι απειλές, η χρήση βίας, η εξαπάτηση, η δέσμευση μέσω της δημιουργίας χρέους, ο περιορισμός παρά τη θέληση του προσώπου²⁶⁵, η σταδιακή δημιουργία εξάρτησης από ναρκωτικές ουσίες και άλλες συναφείς μεθοδεύσεις που καθιστούν το διακινούμενο πρόσωπο θύμα συστηματικής

²⁶⁴ Οι δύο αυτοί όροι χρησιμοποιούνται και για την αναφορά σε άλλες εγκληματικές δραστηριότητες, όπως είναι η παράνομη διακίνηση (δηλαδή επί της ουσίας το λαθρεμπόριο) ναρκωτικών, όπλων, έργων τέχνης κλπ. Εδώ η αναφορά γίνεται αποκλειστικά στο ζήτημα της παράνομης διακίνησης ανθρώπων και ως εκ τούτου οι όροι χρησιμοποιούνται μόνο σε συνάρτηση με αυτό. Γι' αυτόν τον λόγο εξάλλου δεν παρατίθενται οι πλήρεις φράσεις, δηλαδή τις φράσεις «trafficking of human beings» (εμπορία ανθρωπίνων όντων) και «smuggling of migrants» (παράνομη διακίνηση μεταναστών).

²⁶⁵ Π.χ. με την αφαίρεση από το ίδιο εγγράφων όπως η ταυτότητα ή το διαβατήριο που θα επέτρεπαν την ανεμπόδιστη μετακίνησή του.

εκμετάλλευσης παρά τη βούλησή του, οδηγώντας έτσι σε μια «εργασία» καταναγκαστικού τύπου που συχνά προσιδιάζει σε καθεστώς δουλείας. Η εκμετάλλευση αυτή μπορεί να έχει οποιοδήποτε περιεχόμενο, αν και συνηθέστερα αφορά την παροχή υπηρεσιών σεξουαλικής φύσης, δηλαδή την εξαναγκασμένη εκπόρνευση των διακινούμενων προσώπων.

Η δεύτερη έννοια, αυτή της «παράνομης διακίνησης μεταναστών» (smuggling), αφορά την παράνομη διακίνηση ανθρώπων που επιδιώκουν οι ίδιοι να αλλάξουν μόνιμα τόπο διαμονής, δηλαδή να μεταναστεύσουν. Στην κατηγορία αυτή συγκαταλέγονται και οι πρόσφυγες²⁶⁶, δηλαδή οι άνθρωποι που αναγκάζονται να μεταναστεύσουν²⁶⁷ λόγω σοβαρών κινδύνων για την ασφάλεια και τη ζωή τους στον

²⁶⁶ Για την έννοια του πρόσφυγα, βλ. αναλυτικά τη Σύμβαση της Γενεύης (Ηνωμένα Έθνη, 1951). Σχετικά με τα βασικά κριτήρια για την αναγνώριση της ιδιότητας του πρόσφυγα, βλ. Νάσκου-Περράκη (1999: 16-27).

²⁶⁷ Στη σχετική βιβλιογραφία και αρθρογραφία αλλά και τον δημόσιο λόγο, παρατηρείται συχνά ο πλήρης διαχωρισμός των εννοιών του «μετανάστη» και του «πρόσφυγα», με την πρώτη έννοια να αντιμετωπίζεται ως αφορώσα μόνο όσους εγκαταλείπουν τον μόνιμο τόπο διαμονής τους αναζητώντας καλύτερες υλικές συνθήκες διαβίωσης χωρίς να τελούν σε καθεστώς δικαιολογημένου φόβου δίωξης, και τη δεύτερη όσους εγκαταλείπουν τον μόνιμο τόπο διαμονής ή δεν επιστρέφουν σε αυτόν τελώντας σε καθεστώς τέτοιου φόβου (Παπακωνσταντής 2016: 206-208). Ο διαχωρισμός αυτός όμως δεν είναι βάσιμος, καθώς η «μετανάστευση» ως έννοια είναι ευρύτερη και περιλαμβάνει εν γένει τη μόνιμη μετεγκατάσταση σε άλλον τόπο, ανεξαρτήτως των επιμέρους παραγόντων και των ιδιαίτερων συνθηκών που οδηγούν σε αυτήν την επιλογή. Εξάλλου, προτού κριθεί επισήμως το αν κάποιος προέρχεται από χώρα στην οποία υφίστανται συνθήκες που προκαλούν βάσιμο φόβο δίωξης, ώστε να δικαιούται να θεωρηθεί «πρόσφυγας», αντιμετωπίζεται σε πρώτο επίπεδο ως ένας ακόμα «μετανάστης». Ως εκ τούτου, η ορθή πρόσληψη της έννοιας του «μετανάστη» συνεπάγεται την ένταξη σε αυτήν της έννοιας του «πρόσφυγα», ως ειδικότερης κατηγορίας. Με τον τρόπο αυτόν αποφεύγονται εννοιολογικές και μεθοδολογικές συγχύσεις και αντιφάσεις, καθώς παρά τον ανωτέρω διαχωρισμό που επιχειρείται, στα ίδια κείμενα συχνά οι μεταναστευτικές ροές διατυπώνονται και με την ευρύτερη (ορθή) έννοια, δηλαδή ως περιλαμβάνουσες και τις προσφυγικές ροές (Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, 2019). Στην παρούσα μελέτη συνεπώς, οι αναφορές σε «διακίνηση μεταναστών» και «μεταναστευτικές ροές» περιλαμβάνουν κατά τα ανωτέρω και τους πρόσφυγες, ακόμα και όταν δεν διευκρινίζεται ρητά. Αυτό βεβαίως δεν σημαίνει ότι οι άνθρωποι που μεταναστεύουν αναζητώντας καλύτερες συνθήκες ζωής χωρίς να κινδυνεύουν στον τόπο προέλευσής τους, δηλαδή οι λεγόμενοι «οικονομικοί μετανάστες», χρήζουν της ίδιας αντιμετώπισης και προστασίας με αυτούς που αναγκάζονται να μεταναστεύσουν λόγω σοβαρού και άμεσου κινδύνου, δηλαδή με τους πρόσφυγες. Ομοίως, δεν σημαίνει ότι είναι αποδεκτό ο γενικός όρος «μετανάστες» να

τόπο προέλευσής τους, συνήθως λόγω εμπόλεμων συγκρουσιακών συνθηκών, και οι οποίοι αναγνωρίζονται από τα περισσότερα αναπτυγμένα κράτη ως δικαιούμενοι προστασίας. Η συγκεκριμένη μορφή διακίνησης ανθρώπων, η οποία παραβιάζει τους συνοριακούς περιορισμούς και τις σχετικές νομοθετικές ρυθμίσεις των κρατών που εμπλέκονται σε αυτήν²⁶⁸, λαμβάνει χώρα συνήθως ως αποτέλεσμα συμφωνίας ανάμεσα σε διακινητή και διακινούμενο, το αντίτιμο της οποίας καταβάλλεται από το διακινούμενο πρόσωπο πριν την εκτέλεση της μεταφοράς. Με την εκτέλεση της παράνομης μεταφοράς σε χώρα διέλευσης ή προορισμού, ολοκληρώνεται η συναλλαγή ανάμεσα σε διακινητή και διακινούμενο και θεωρητικά δεν ακολουθεί κάποια άλλη δέσμευση ή εκμετάλλευση του διακινούμενου μετανάστη, σε αντίθεση με ό,τι συμβαίνει στην περίπτωση της «εμπορίας ανθρώπων» (trafficking).

Συνακόλουθα, οι δύο παραπάνω έννοιες διαφοροποιούνται μεταξύ τους κυρίως ως προς τα εξής σημεία: α) η εμπορία ανθρώπων χαρακτηρίζεται από το στοιχείο της διακίνησης με τον σκοπό της διαρκούς εκμετάλλευσης του διακινούμενου προσώπου για την επίτευξη κέρδους, ενώ η παράνομη διακίνηση μεταναστών αφορά την

χρησιμοποιείται με σκοπό να συγκαλύπτονται ή να αγνοούνται οι μετακινήσεις προσφύγων, τα ιδιαίτερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν και κυρίως η υποχρέωση να τους παρέχεται η κατάλληλη προστασία από οποιοδήποτε κράτος, ανεξαρτήτως των επιμέρους ρυθμίσεων που αφορούν τη διαχείριση της μετανάστευσης σε αυτό.

²⁶⁸ Η έννοια της «παρανομίας» αφορά την παραβίαση αυτών των περιορισμών και ρυθμίσεων που θέτουν τα κράτη ως προς την είσοδο και την παραμονή ανθρώπων στην επικράτειά τους. Συνακόλουθα, οι όροι «παράνομος μετανάστης» και «παράνομη μετανάστευση» δεν θα πρέπει να χρησιμοποιούνται για να προσδώσουν ή να υπονοήσουν οποιοδήποτε είδους εγκληματική ιδιότητα στους ανθρώπους που μετακινούνται προς αναζήτηση καλύτερων και ασφαλέστερων συνθηκών διαβίωσης, αλλά για να περιγράψουν τη μη τήρηση του κανονιστικού πλαισίου, δηλαδή των τύπων, που θέτουν τα κράτη ως προς τις μετακινήσεις αυτές. Συνεπώς ως ταυτόσημοι δύνανται να χρησιμοποιούνται και οι όροι «παράτυπος μετανάστης» και «παράτυπη μετανάστευση». Το γεγονός ότι ορισμένοι από τους παρανόμως διακινούμενους ανθρώπους μπορούν να ενταχθούν στην κατηγορία του «πρόσφυγα» και άρα δικαιούνται προστασία με βάση το διεθνές δίκαιο, είναι κάτι που συνήθως μπορεί να διαπιστωθεί αφού τα πρόσωπα αυτά έχουν ήδη μεταφερθεί μεταξύ κρατών από οργανωμένα εγκληματικά δίκτυα, δηλαδή κατά παράβαση των σχετικών κρατικών ρυθμίσεων. Σχετικά με την αντιμετώπιση των παράτυπων μεταναστών από τα κράτη με τρόπο που αποδεικνύει την απουσία πραγματικά οικουμενικών «ανθρώπινων δικαιωμάτων», αλλά και την εργαλειακή χρησιμοποίηση τέτοιων όρων με γνώμονα την εξυπηρέτηση διακριτών κρατικών συμφερόντων, παρά την πληθώρα υποκριτικών περί του αντιθέτου διακηρύξεων, βλ. Κονδύλης (1998: 64-67).

αποκόμιση κέρδους μόνο για τη διασυνοριακή μεταφορά του ενδιαφερόμενου, β) η εμπορία ανθρώπων πραγματοποιείται χωρίς την πλήρη συγκατάθεση του διακινούμενου προσώπου, το οποίο διακινείται και καθίσταται θύμα διαρκούς εκμετάλλευσης έπειτα από εξαπάτηση, εξαναγκασμό ή και τα δύο μαζί, ενώ η παράνομη διακίνηση μεταναστών διενεργείται κατόπιν πρωτοβουλίας του ίδιου του διακινούμενου μετανάστη, γ) η εμπορία ανθρώπων οδηγεί το διακινούμενο πρόσωπο σε καθεστώς θυματοποίησης, καθώς υποβάλλεται σε κατάσταση ιδιότυπης δουλείας, ανεξαρτήτως του αντικειμένου της εκμετάλλευσης στην οποία υπόκειται (πορνεία, εξαναγκαστική εργασία, επαιτεία ή οτιδήποτε άλλο), ενώ η παράνομη διακίνηση μεταναστών εξαντλείται ως σχέση μεταξύ διακινητή και διακινούμενου με τη μεταφορά του τελευταίου στον προσυμφωνημένο τόπο.

Παρατηρείται συνεπώς ότι το κύριο στοιχείο που διαφοροποιεί την «εμπορία ανθρώπων» (trafficking) από την «παράνομη διακίνηση μεταναστών» (smuggling) ως μορφές διακίνησης ανθρώπων ανάμεσα σε διαφορετικά κράτη και με βάση τη χρήση των όρων αυτών στη σχετική βιβλιογραφία και αρθρογραφία, είναι το στοιχείο της διαρκούς εξαναγκαστικής εκμετάλλευσης των διακινούμενων προσώπων, το οποίο χαρακτηρίζει την πρώτη έννοια και απουσιάζει από τη δεύτερη. Στην πράξη όμως, η διάκριση αυτή δεν εμφανίζεται σε κάθε περίπτωση τόσο ξεκάθαρη, καθώς τα όρια που διαφοροποιούν τις δύο έννοιες συχνά καταργούνται ή επικαλύπτονται. Για παράδειγμα, ένα θύμα εμπορίας ανθρώπων μπορεί να ξεφύγει από τη σχέση εξάρτησης με τον διακινητή του και να θεωρείται πλέον μόνο ως ένας ακόμα «παράνομος» ή «παράτυπος» μετανάστης, αλλά και ένας «παράνομος» ή «παράτυπος» μετανάστης μπορεί αφού μεταφερθεί στον τόπο προορισμού να καταστεί θύμα εκμετάλλευσης, ειδικά στον τομέα της παροχής πολύ φτηνής εργασίας με στοιχεία εξαναγκασμού και επιβολής. Περαιτέρω, εκτός της κατάργησης ή της επικάλυψης των ορίων ανάμεσα στις δύο έννοιες που παρατηρείται συχνά στην πράξη, η «εμπορία ανθρώπων» (trafficking) και η «παράνομη διακίνηση μεταναστών» (smuggling) εμφανίζουν τις ακόλουθες σημαντικές ομοιότητες: α) αποτελούν και οι δύο παράνομες δραστηριότητες σύμφωνα με τα σχετικά κανονιστικά συστήματα των περισσότερων κρατών και διεξάγονται σε διεθνικό επίπεδο, με τη μεταφορά των διακινούμενων προσώπων να λαμβάνει χώρα ανάμεσα σε δύο ή περισσότερα κράτη²⁶⁹, β) η παράνομη μετανάστευση δεν είναι πάντα μια

²⁶⁹ Τουλάχιστον όσον αφορά το πλαίσιο της παρούσας μελέτης, καθώς η «εμπορία ανθρώπων» θεωρείται ότι μπορεί να λαμβάνει χώρα και εντός των συνόρων ενός μόνο κράτους. Όπως όμως ήδη έχει αναφερθεί, η έρευνα αφορά μόνο τη διεθνή διάσταση των περιγραφόμενων φαινομένων.

εντελώς ελεύθερη και συνειδητή επιλογή των διακινούμενων προσώπων, καθώς πολλοί παρασύρονται σε αυτή με διάφορους τρόπους από τα οργανωμένα εγκληματικά δίκτυα των διακινητών, προσομοιάζοντας έτσι σε όσους διακινούνται με σκοπό την εκμετάλλευση (θύματα της «εμπορίας ανθρώπων»), γ) σε μεγάλο αριθμό περιπτώσεων τα θύματα της «εμπορίας ανθρώπων» εισέρχονται στη χώρα διέλευσης ή προορισμού χωρίς νόμιμη άδεια, δηλαδή ανήκουν στην κατηγορία των «παράνομων» ή «παράτυπων» μεταναστών, διαφοροποιούμενοι από τους λοιπούς «παράνομους» ή «παράτυπους» μετανάστες στο ότι στη συνέχεια υποβάλλονται σε διαρκή εκμετάλλευση διαφόρων μορφών²⁷⁰, δ) αμφότερες οι μορφές διακίνησης ανθρώπων σχετίζονται αιτιωδώς με παρόμοιες συνθήκες στις χώρες προέλευσης των διακινούμενων προσώπων, όπως είναι οι συγκρούσεις, η κοινωνική αναταραχή, οι ασθενείς κεντρικές δομές του κράτους, η κακή οικονομική κατάσταση.

Η παρούσα έρευνα εστιάζει και στις δύο προαναφερθείσες έννοιες. Δεδομένου ότι εμφανίζουν σημαντικά κοινά στοιχεία και οι μεταξύ τους διαφορές στην πράξη συχνά αναιρούνται, ενώ αμφότερες αποτελούν μορφές παράνομης διακίνησης με διεθνικά χαρακτηριστικά, εξετάζονται ως υποσύνολα της ευρύτερης έννοιας που αποδίδεται με τον όρο «παράνομη διακίνηση ανθρώπων». Η επιλογή να μη γίνεται αναφορά σε «εμπορία ή λαθρεμπόριο ανθρώπων» αλλά σε «παράνομη διακίνηση», αν και στην πράξη τα διακινούμενα πρόσωπα αντιμετωπίζονται ως αναλώσιμα «εμπορεύματα», είναι συνειδητή, προκειμένου κατά τη θεωρητική ανάλυση των σχετικών ζητημάτων να αποφεύγεται ακόμη και στο επίπεδο της ορολογίας η αναφορά στα διακινούμενα πρόσωπα με τρόπο που παραπέμπει, έστω και έμμεσα ή υπόρρητα, σε αντικείμενα. Περαιτέρω, προτιμάται η χρήση των όρων «παράτυπος μετανάστης» και «παράτυπη μετανάστευση» αντί των όρων «παράνομος μετανάστης» και «παράνομη μετανάστευση», προκειμένου να καθίσταται σε κάθε περίπτωση σαφές ότι δεν αποδίδεται οποιαδήποτε εγκληματική συμπεριφορά στα μετακινούμενα πρόσωπα, καθώς η έννοια της «παράνομιας» εστιάζει στη σχετική δράση των οργανωμένων εγκληματικών δικτύων που θίγει τα αντίστοιχα κανονιστικά πλαίσια των κρατών.

Συνοψίζοντας, η διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων μελετάται εδώ υπό την παραπάνω ευρεία έννοιά της, η οποία περιλαμβάνει τη διακίνηση ανθρώπων ανάμεσα σε διαφορετικά κράτη και ειδικότερα τόσο με σκοπό την εκμετάλλευση όσο και με σκοπό τη μετανάστευση. Η συγκεκριμένη παράνομη δραστηριότητα εξετάζεται

²⁷⁰ Όπως βέβαια ήδη σημειώθηκε, η πορεία μπορεί συχνά να είναι και η αντίστροφη, δηλαδή ένα πρόσωπο που διακινείται αρχικά μόνο ως παράνομος μετανάστης, στη συνέχεια να καταστεί θύμα εκμετάλλευσης οποιασδήποτε μορφής.

στον βαθμό που διενεργείται από το βαλκανικό και το τουρκικό οργανωμένο έγκλημα, με χρονική αφετηρία το έτος 1990, ως χρονολογία - ορόσημο που σηματοδότησε σημαντικές εξελίξεις στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής. Τέλος, το στοιχείο της «παρανομίας» έχει τη σημασία ότι η εν λόγω δραστηριότητα παραβιάζει τις κανονιστικές ρυθμίσεις των εμπλεκόμενων κρατών, οι οποίες αφορούν την απαγόρευση της εξαναγκαστικής εκμετάλλευσης προσώπων με οποιοδήποτε ειδικότερο περιεχόμενο και τους συνοριακούς περιορισμούς που οριοθετούν την κυριαρχία τους σχετικά με την είσοδο και την παραμονή προσώπων στην επικράτεια τους.

1.2. Γενικές παράμετροι της παράνομης διακίνησης ανθρώπων από το βαλκανικό και το τουρκικό οργανωμένο έγκλημα με αφετηρία το 1990.

Η διεθνική εγκληματική δραστηριότητα της παράνομης διακίνησης ανθρώπων, τόσο με τη μορφή της διακίνησης με σκοπό την εκμετάλλευση των διακινούμενων προσώπων όσο και με τη μορφή της διακίνησης με σκοπό τη μετανάστευση, σημείωσε σημαντικότερη ανάπτυξη και εξέλιξη από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 και εντεύθεν, σε ένα περιβάλλον που χαρακτηρίστηκε από ραγδαίες μεταβολές και ανακατατάξεις στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής. Το κυρίαρχο γεγονός που σημάδεψε την περίοδο από το 1990 και μετά, επιφέροντας καθοριστικές αλλαγές στην κατανομή ισχύος στο διεθνές σύστημα, αλλά και τον σχηματισμό νέων κρατικών οντοτήτων και μεγάλες αλλαγές στις διεθνείς σχέσεις πολλών κρατών, ήταν η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης και των κομμουνιστικών καθεστώτων στα Βαλκάνια και την Ανατολική Ευρώπη (Besrtein 2004: 325-332). Το γεγονός αυτό σηματοδότησε τη μετάβαση από το ψυχροπολεμικό καθεστώς σκληρού διπολισμού μεταξύ δύο υπερδυνάμεων σε ένα καθεστώς στο οποίο διακρίνεται πλέον μία μόνο δύναμη με δυνατότητα προβολής ισχύος παγκοσμίως, οι ΗΠΑ (Κουσκουβέλης 2007: 247), ενώ παράλληλα μετέβαλε ριζικά τις πολιτικές σχετικά με τους συνοριακούς περιορισμούς και ελέγχους σε πληθώρα περιοχών, πολλές από τις οποίες βρίσκονται στα Βαλκάνια, την Ανατολική Ευρώπη και το έδαφος της πρώην ΕΣΣΔ. Παράλληλα, το ίδιο γεγονός σηματοδότησε την ενοποίηση της Γερμανίας και την ταχύτερη πρόοδο της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, με την Ευρωπαϊκή Ένωση, ως εξέλιξη των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, να φτάνει στο σημείο να αριθμεί 28 κράτη – μέλη²⁷¹ και να καθίσταται ένας ιδιαίτερα ελκυστικός προορισμός για όσους αναζητούν

²⁷¹ Πλέον 27, έπειτα από την αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου στις 31 Ιανουαρίου 2020 (European Council 2020).

ένα ασφαλές και σταθερό περιβάλλον με δυνατότητες αξιοπρεπούς διαβίωσης και ανοδικής κοινωνικής κινητικότητας.

Όσον αφορά ειδικότερα το βαλκανικό οργανωμένο έγκλημα και τη διενεργούμενη από αυτό διακίνηση ανθρώπων, η παραπάνω καθοριστική εξέλιξη στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής συνοδεύτηκε από σειρά σοβαρών συγκρούσεων και σημαντικών μεταβολών στην ευρύτερη περιφέρεια των Βαλκανίων, με κυριότερη όλων τον εμφύλιο πόλεμο και τη διάλυση της ενωμένης Γιουγκοσλαβίας σε επιμέρους διακριτές κρατικές οντότητες (Woodward 1995, Τζίμας 2014: 369-377). Το τελευταίο αυτό γεγονός και οι συνδεδεμένες με αυτό συγκρούσεις που ακολούθησαν τα επόμενα χρόνια κατέστησαν τα Βαλκάνια μια περιοχή έντονης αστάθειας, σκληρών πολεμικών συγκρούσεων και διαρκών εθνοτικών ανταγωνισμών, ενώ τα νέα κράτη που σχηματίστηκαν σε αυτό το περιβάλλον χαρακτηρίζονται από αδύναμες δομές και προβληματική συγκρότηση και επιβολή της κεντρικής εξουσίας. Σε αυτό το πλαίσιο, οι συνοριακοί περιορισμοί και οι σχετικοί έλεγχοι των κρατών της περιοχής παρουσιάζονται ιδιαίτερα ρευστοί και ελλιπείς, με αποτέλεσμα να παρέχουν πρόσφορο έδαφος στο οργανωμένο έγκλημα της περιοχής για την ανάπτυξη και την εξέλιξη της διεθνικής εγκληματικής του δράσης που αφορά την παράνομη διακίνηση ανθρώπων. Επιπλέον, οι συγκρουσιακές και ασταθείς συνθήκες που διακρίνουν την περιοχή των Βαλκανίων από το 1990 και μετά, έχουν οδηγήσει πολλούς ανθρώπους στην προσπάθεια να απομακρυνθούν από τις περιοχές καταγωγής τους προς αναζήτηση ομαλότερων και βελτιωμένων προοπτικών διαβίωσης, ειδικά στην Κεντρική και τη Δυτική Ευρώπη²⁷², γεγονός που επίσης συμβάλλει στην ανάπτυξη και εξέλιξη της παράνομης διακίνησης ανθρώπων από το βαλκανικό οργανωμένο έγκλημα.

Περαιτέρω, όσον αφορά το τουρκικό οργανωμένο έγκλημα και τη διενεργούμενη από αυτό διακίνηση ανθρώπων, η πρόοδος της ευρωπαϊκής ενοποιητικής διαδικασίας σε συνδυασμό με τη μονίμως ταραχώδη κατάσταση στη Μέση Ανατολή και γενικότερα σε άλλες ασιατικές χώρες, δημιούργησε τις τελευταίες δεκαετίες σημαντικές μεταναστευτικές ροές ανθρώπων, στις οποίες περιλαμβάνονται ως ειδικότερη κατηγορία και οι προσφυγικές ροές, που επιδιώκουν με κάθε τρόπο να μεταβούν σε ευρωπαϊκό έδαφος, κυρίως στα αναπτυσσόμενα κράτη της Δυτικής Ευρώπης, προκειμένου να επιτύχουν ένα πολύ πιο αξιοπρεπές και ασφαλές επίπεδο διαβίωσης

²⁷² Ειδικά από την πρώην ενωμένη Γιουγκοσλαβία, οι άνθρωποι που μετακινήθηκαν τη δεκαετία του 1990 λόγω των πολεμικών συγκρούσεων, ανέρχονται σε εκατομμύρια (Βερέμης 2016: 102-103).

σε σχέση με αυτό που έχουν γνωρίσει στις χώρες πρόλευσής τους. Η κατάσταση αυτή τροφοδοτεί τη δραστηριότητα του τουρκικού οργανωμένου εγκλήματος στον τομέα της διεθνικής παράνομης διακίνησης ανθρώπων, με την πλειονότητα των διακινούμενων προσώπων να εντάσσονται στον κύκλο των μεταναστών, χωρίς όμως να λείπουν και οι άνθρωποι που διακινούνται με σκοπό την εξαναγκαστική εκμετάλλευση στον τόπο προορισμού. Παράλληλα, η Τουρκία, αλλά και χώρες της Μέσης Ανατολής, αποτελούν όχι μόνο τόπους προέλευσης και διέλευσης διακινούμενων προσώπων, αλλά και τόπους προορισμού, ειδικά για ανθρώπους που διακινούνται με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευση (Surtees 2008: 41), με αποτέλεσμα να προκύπτει ένα επιπλέον πεδίο δράσης για το τουρκικό οργανωμένο έγκλημα.

Με βάση τα προαναφερθέντα, η παράνομη διακίνηση ανθρώπων με σκοπό τόσο τη μετανάστευση όσο και τη διαρκή εκμετάλλευση των διακινούμενων προσώπων, αποτελεί από το 1990 μέχρι σήμερα κορυφαία²⁷³ και ιδιαίτερα κερδοφόρα δραστηριότητα για το διεθνικό οργανωμένο έγκλημα που έχει τη βάση για τη δραστηριοποίησή του στις βαλκανικές χώρες και την Τουρκία, ενισχύοντας σημαντικά τις σχετικές εγκληματικές οργανώσεις και επηρεάζοντας καίρια τη διεθνή ασφάλεια τόσο στις εμπλεκόμενες περιοχές όσο και ευρύτερα (Μπόση 2014: 16). Με δεδομένο ότι αρκετά από τα βαλκανικά κράτη δεν έχουν ακόμα ξεφύγει από τον κύκλο της εθνοτικής έντασης, των αδύναμων κεντρικών θεσμών και δομών, της αστάθειας στο εσωτερικό τους και της αναιμικής οικονομικής ανάπτυξης, ενώ παράλληλα η κατάσταση στη Μέση Ανατολή αλλά και σε άλλες ασιατικές χώρες όπως το Πακιστάν και το Αφγανιστάν παραμένει από δύσκολη έως εκρηκτική²⁷⁴, το φαινόμενο της διεθνικής παράνομης διακίνησης ανθρώπων από τις βαλκανικές και τουρκικές εγκληματικές οργανώσεις διατηρεί τόσο την ένταση όσο και τη σημασία του, εξελισσόμενο διαρκώς με βάση τις εκάστοτε μεταβολές των συνθηκών στις οποίες εκδηλώνεται. Επιπρόσθετα, η διεθνική δράση των εν λόγω εγκληματικών ομάδων εμφανίζει σε ορισμένες περιπτώσεις στοιχεία αμοιβαίας συνεργασίας ή διαδοχής στην εκτέλεση της μετακίνησης των διακινούμενων προσώπων ανάμεσα σε διάφορα

²⁷³ Μαζί με τη διακίνηση ναρκωτικών και το εμπόριο όπλων, δράσεις με τις οποίες συνδέεται στενά.

²⁷⁴ Το μεγαλύτερο πρόβλημα αντιμετωπίζει τα τελευταία χρόνια η Συρία, λόγω της σφοδρής πολεμικής σύγκρουσης που μαίνεται στο έδαφός της από τις αρχές της δεκαετίας του 2010 (Μπόση 2014: 169-184), με αποτέλεσμα εκατομμύρια άνθρωποι να έχουν εγκαταλείψει τη χώρα, ως προσφυγικοί πληθυσμοί (Φίλης 2017α: 32-33).

κράτη, γεγονός που καθιστά αναγκαία τη συνδυαστική μελέτη των βαλκανικών και των τουρκικών εγκληματικών ομάδων, καθώς και τον εντοπισμό των μεταξύ τους σχέσεων και αλληλεπιδράσεων στο πεδίο της παράνομης διακίνησης ανθρώπων.

Στην επόμενη ενότητα παρουσιάζονται οι επιμέρους τάσεις που χαρακτηρίζουν τη διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων από το βαλκανικό και το τουρκικό οργανωμένο έγκλημα, με χρονική αφετηρία το 1990. Παραλείπεται η αναφορά σε λεπτομερή αριθμητικά δεδομένα, αφενός επειδή το έργο αυτό, στον βαθμό που είναι αξιόπιστα εφικτό²⁷⁵, εκτελείται επαρκώς από τις κρατικές αρχές, τους διεθνείς οργανισμούς και τις ΜΚΟ που ασχολούνται με το ζήτημα, και αφετέρου προκειμένου να δοθεί έμφαση στην ανάδειξη των βασικών κατευθύνσεων που προκύπτουν ώστε να εξαχθούν γενικότερα συμπεράσματα, τα οποία απαιτούνται για τη μελέτη στη συνέχεια της πολιτικής των κρατών και της λειτουργίας των σημαντικότερων διακυβερνητικών θεσμών σχετικά με το ερευνώμενο διεθνικό φαινόμενο. Επιπρόσθετα, παραλείπεται η λεπτομερής ανάλυση των ειδικότερων μεθόδων που χρησιμοποιεί το διεθνικό οργανωμένο έγκλημα για τη διενέργεια της παράνομης διακίνησης ανθρώπων, καθώς ο στόχος είναι να ερμηνευτεί το φαινόμενο από διεθνολογική σκοπιά και όχι να καταγραφεί προσεγγίζοντάς το εγκληματολογικά²⁷⁶.

1.3. Ειδικά ως προς την εξέταση της παράνομης διακίνησης ανθρώπων από το βαλκανικό και το τουρκικό οργανωμένο έγκλημα.

Στο μέρος αυτό προτάσσεται η ανάλυση της παράνομης διακίνησης ανθρώπων που διεξάγεται από το βαλκανικό οργανωμένο έγκλημα και ακολουθεί εκείνη της παράνομης διακίνησης από το τουρκικό οργανωμένο έγκλημα. Το χρονικό πλαίσιο είναι από το 1990 και μετά, ενώ τα στοιχεία που προσδιορίζουν τις βασικές τάσεις ανάπτυξης και εξέλιξης του φαινομένου παρατίθενται ανά χώρα, δεδομένου ότι έτσι αφενός καθίσταται πιο βατή η προσέγγισή τους²⁷⁷ και αφετέρου δημιουργείται μεθοδολογικά μια αλληλουχία όσον αφορά τη σχέση του φαινομένου με τις πολιτικές

²⁷⁵ Καθώς η συλλογή τέτοιων στοιχείων με ακρίβεια είναι έργο ιδιαίτερα δυσχερές, δεδομένης της φύσης της εν λόγω παράνομης δραστηριότητας και της εξαιρετικής δυσκολίας εντοπισμού και συνεργασίας με την πλειονότητα των παρανόμως διακινούμενων προσώπων.

²⁷⁶ Όσον αφορά την εγκληματολογική οπτική και καταγραφή εξάλλου, υπάρχουν ήδη αρκετές και σημαντικές μελέτες για το ζήτημα.

²⁷⁷ Η επί της ουσίας γεωγραφική αποτύπωση των δεδομένων που ακολουθείται είναι πιο βατή, καθώς οι εγκληματικές ομάδες που διενεργούν την παράνομη διακίνηση ανθρώπων δραστηριοποιούνται σε πληθώρα κρατών και περιοχών, και πέραν του τόπου προέλευσής τους. Ως εκ τούτου η παράθεση των δεδομένων με επίκεντρο τη δραστηριότητα αυτή και όχι τα εμπλεκόμενα κράτη θα ήταν ιδιαίτερα περίπλοκη και ενδεχομένως δυσνόητη.

των κρατών και τη λειτουργία των διακυβερνητικών οργανισμών, δηλαδή με τις παραμέτρους που αναλύονται ακολούθως. Αξίζει να σημειωθεί ως εισαγωγική επισήμανση ότι ένα κράτος μπορεί να αποτελεί τόπο προέλευσης, διέλευσης και προορισμού για τα διακινούμενα πρόσωπα, δηλαδή να εντάσσεται σε μία από τις τρεις αυτές κατηγορίες ή σε οποιονδήποτε συνδυασμό αυτών (Arnonovitz 2001: 166). Έτσι, εξετάζονται τα δεδομένα που προκύπτουν με επίκεντρο κάθε εμπλεκόμενο κράτος και τη σχέση που έχει με άλλες χώρες ως τόπος προέλευσης, διέλευσης ή προορισμού των διακινούμενων προσώπων, δεδομένου ότι η έρευνα εστιάζει στη διεθνική διάσταση του φαινομένου, δηλαδή στη διακίνηση ανθρώπων που λαμβάνει χώρα στο έδαφος περισσότερων του ενός κρατών. Στο τέλος της ενότητας πραγματοποιείται συνδυαστική αποτίμηση των σχετικών δεδομένων, με την έμφαση να δίνεται στις γενικές τάσεις που προκύπτουν για το διεθνικό οργανωμένο έγκλημα που προέρχεται από τα Βαλκάνια και την Τουρκία, οι οποίες παρουσιάζονται συνθετικά με τον κατά το δυνατόν απλούστερο τρόπο.

Η περιγραφική αποτύπωση της διεθνικής διακίνησης ανθρώπων με βάση τα δεδομένα που αφορούν κάθε εμπλεκόμενο κράτος, δηλαδή κυρίως τα βαλκανικά κράτη και την Τουρκία, δεν σημαίνει ότι η εν λόγω παράνομη δραστηριότητα διενεργείται ανά χώρα μόνο από τις εγκληματικές ομάδες που προέρχονται από την εκάστοτε συγκεκριμένη περιοχή. Αντιθέτως, παρά το γεγονός ότι σε κάθε χώρα ο κανόνας είναι πως την πρωτοβουλία έχουν οι εγκληματικές ομάδες που συνδέονται με δεσμούς εντοπιότητας με αυτή, είναι συχνό το φαινόμενο να δραστηριοποιούνται στο έδαφος πολλών από τα κράτη που εμπλέκονται στο διεθνικό φαινόμενο της παράνομης διακίνησης ανθρώπων συνεργατικά σχήματα ντόπιων και αλλοδαπών εγκληματιών ή αυτοτελώς αλλοδαπές εγκληματικές οργανώσεις. Συνεπώς, λαμβάνοντας υπόψη ότι εδώ απασχολεί αποκλειστικά η διεθνική διάσταση του φαινομένου ως δράσης του οργανωμένου εγκλήματος, στην καταγραφή των γενικών τάσεων της παράνομης διακίνησης ανθρώπων σε κάθε χώρα αναφέρονται διακριτά οι εγκληματικές οργανώσεις που προβαίνουν σε αυτήν ανάμεσα στα διάφορα κράτη, στον βαθμό που μπορούν να ενταχθούν στο βαλκανικό και το τουρκικό οργανωμένο έγκλημα, δηλαδή εφόσον προέρχονται από οποιοδήποτε βαλκανική χώρα ή την Τουρκία και ανεξαρτήτως της επιμέρους περιοχής στην οποία δραστηριοποιούνται κατά περίπτωση.

Ειδικά όσον αφορά το βαλκανικό οργανωμένο έγκλημα, σε αυτό εντάσσονται οι εγκληματικές οργανώσεις που έχουν ως τόπο προέλευσης κάποιο βαλκανικό κράτος. Σχετικά με το ζήτημα του ποιά ακριβώς κράτη εντάσσονται στην περιοχή των Βαλκανίων, δεν υπάρχει ομοφωνία. Στην παρούσα μελέτη, θέτοντας ως κριτήριο τη

γεωγραφική, ιστορική και πολιτισμική συγγένεια με τον βαλκανικό χώρο, εκλαμβάνονται ως βαλκανικές οι ακόλουθες χώρες: Αλβανία, Βόρεια Μακεδονία²⁷⁸, Βοσνία-Ερζεγοβίνη, Βουλγαρία, Ελλάδα, Κροατία, Μαυροβούνιο Ρουμανία, Σερβία, ενώ δεν συγκαταλέγεται στα βαλκανικά κράτη η Σλοβενία²⁷⁹. Εξετάζεται επίσης η περιοχή του Κοσόβου, της οποίας η αναγνώριση ως ανεξάρτητο κράτος αμφισβητείται, αν και στην πράξη λειτουργεί ως διακριτή οντότητα με χαρακτηριστικά κρατικής αυτονομίας²⁸⁰.

2. Η παράνομη διακίνηση ανθρώπων με επίκεντρο τις βαλκανικές χώρες και την Τουρκία.

2.1. Η παράνομη διακίνηση ανθρώπων με επίκεντρο την Αλβανία.

2.1.1. Γενικά χαρακτηριστικά.

Η εγκληματική δραστηριότητα της παράνομης διακίνησης ανθρώπων με επίκεντρο το κράτος της Αλβανίας παρουσιάζει ιδιαίτερα μεγάλη ανάπτυξη, κυρίως από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 και μετά, δηλαδή έπειτα από την πτώση του κομμουνιστικού καθεστώτος που κυριαρχούσε στη χώρα επί δεκαετίες. Η εν λόγω δραστηριότητα περιλαμβάνει τόσο την παράνομη διακίνηση ανθρώπων με σκοπό την εκμετάλλευσή τους, όσο και την παράνομη διακίνηση μεταναστών, στους οποίους συμπεριλαμβάνονται και προσφυγικοί πληθυσμοί (Corrin 2004: 182). Η Αλβανία

²⁷⁸ Πρόκειται για την Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας, η οποία κατά τη συγγραφή της παρούσας μελέτης, και ενώ χρησιμοποιούσε το όνομα «Δημοκρατία της Μακεδονίας», μετονομάστηκε σε «Δημοκρατία της Βόρειας Μακεδονίας», κατόπιν συμφωνίας με την Ελλάδα, με την οποία υπήρχε διεθνής διαφορά περί της ονομασίας της. Η εν λόγω σημαντική εξέλιξη έλαβε χώρα με διεθνή συνθήκη, την αποκαλούμενη «Συμφωνία των Πρεσπών» (Ελληνική Κυβέρνηση, 2019), η οποία επικυρώθηκε από τα κοινοβούλια των δύο κρατών και έχει οδηγήσει πλέον στη διεθνή αναγνώριση της χώρας αυτής με το νέο της όνομα, ήτοι ως «Δημοκρατία της Βόρειας Μακεδονίας». Για το λεγόμενο «μακεδονικό ζήτημα» βλ. αναλυτικά Tziampiris (2000) και Τζιαμπίρης (2003).

²⁷⁹ Για τη συμπερίληψη αυτών των χωρών στην περιοχή των Βαλκανίων και την εξαίρεση της Σλοβενίας, η οποία συγκαταλέγεται συνήθως στις χώρες της Κεντρικής Ευρώπης για λόγους που άπτονται της ιστορικής της εξέλιξης αλλά και της συμπίευσής της με τα κεντροευρωπαϊκά κράτη ακόμα και όσον αφορά την ένταξή της στην ΕΕ (ήδη από το 2004), βλ. Ανδρεσάκης (2013: 259). Για την έλλειψη γενικής συναίνεσης ως προς τη γεωγραφική οριοθέτηση της περιοχής των Βαλκανίων, βλ. Συκιώτου (2003: 20).

²⁸⁰ Για το ζήτημα του Κοσόβου και τη γενικότερη σημασία του, βλ. αναλυτικά Tziampiris (2006) και Βερέμης (2000).

αντιμετωπίζει διαχρονικά πολύ σοβαρά προβλήματα ως προς τη συγκρότηση και την ομαλή λειτουργία της ως κράτος, χαρακτηριζόμενη παράλληλα από ακραία φτώχεια και έντονες δυσκολίες διαβίωσης για μεγάλα τμήματα του πληθυσμού της²⁸¹. Συνακόλουθα, αποτελεί κυρίως έναν τόπο προέλευσης και διέλευσης για τα διακινούμενα πρόσωπα, καθώς δεν διαθέτει εκείνα τα χαρακτηριστικά που θα μπορούσαν να την καταστήσουν βασικό τόπο προορισμού.

2.1.2. Η Αλβανία ως τόπος προέλευσης και διέλευσης.

Όσον αφορά τα στοιχεία που καθιστούν την Αλβανία τόπο προέλευσης (IOM 2004: 7) για την παράνομη διακίνηση ανθρώπων από το οργανωμένο έγκλημα, αυτά περιλαμβάνουν ιδίως την κακή οικονομική κατάσταση, την πολιτική και διοικητική αστάθεια, τις αδύναμες κρατικές δομές, την ανέχεια στην οποία είναι αναγκασμένο να ζει μεγάλο ποσοστό του πληθυσμού²⁸², καθώς και την έλλειψη άμεσων προοπτικών ομαλής και σταθερής ανάπτυξης²⁸³ της χώρας (Μαλκίδης 2004). Οι παράγοντες αυτοί, σε συνδυασμό με την εκτεταμένη διαφθορά που έχει διεισδύσει στο σύνολο των βασικών πτυχών της κρατικής λειτουργίας²⁸⁴, οδηγούν από το 1990 και εντεύθεν σημαντικά τμήματα του πληθυσμού στην επιλογή ή στην ανάγκη να εγκαταλείψουν τη χώρα, αναζητώντας καλύτερες και τουλάχιστον υποφερτές συνθήκες διαβίωσης (Σκλιας 2001: 75, 81). Οι συγκεκριμένες συνθήκες παρέχουν στο οργανωμένο έγκλημα, και δη στο αλβανικό, τη δυνατότητα να διενεργεί σε ευρεία κλίμακα διακίνηση ανθρώπων που επιθυμούν ή εξαναγκάζονται να εγκαταλείψουν το αλβανικό κράτος (Cambell 2013). Στο πλαίσιο αυτό, οι αλβανικές εγκληματικές ομάδες διακινούν άτομα που προέρχονται από την Αλβανία, τόσο με σκοπό τη

²⁸¹ Για μια αναλυτική μελέτη στο ζήτημα των σοβαρότατων οικονομικών δυσχερειών της Αλβανίας, βλ. De Soto et al. (2002).

²⁸² Η Αλβανία, ιδίως κατά την πρώτη δεκαετία μετά το 1990, αποτελεί τη φτωχότερη χώρα της περιοχής των Βαλκανίων (Σκλιας 2001: 81).

²⁸³ Ο όρος «ανάπτυξη», όταν χρησιμοποιείται σε σχέση με το κάθε κράτος που περιλαμβάνεται στη μελέτη, δεν αναφέρεται απλά στην με οποιονδήποτε τρόπο οικονομική μεγέθυνση, αλλά στην πραγματική βελτίωση των συνθηκών για την πλειονότητα του πληθυσμού μιας χώρας. Εξάλλου, μια αναπτυξιακή πορεία που αφορά μόνο κάποιες οικονομικές δραστηριότητες χωρίς να αντανakλά θετικά στο συνολικό επίπεδο διαβίωσης του πληθυσμού, ή που γίνεται χωρίς μέριμνα για τη λελογισμένη και βιώσιμη αξιοποίηση των πόρων, δεν μπορεί να θεωρηθεί ως θετική εξέλιξη, άρα ούτε και ως «ανάπτυξη» υπό την έννοια που αποδίδεται εδώ στον όρο.

²⁸⁴ Τα σοβαρά προβλήματα που αντιμετωπίζει η Αλβανία με τη διαφθορά, ακόμα και στο πλέον κεντρικό επίπεδο, συνεχίζονται μέχρι σήμερα (Το Βήμα 2019).

διαφόρων μορφών εκμετάλλευσή τους, όσο και με σκοπό τη μόνιμη μετεγκατάστασή τους σε άλλο κράτος, δηλαδή τη μετανάστευση. Η εν λόγω διεθνική διακίνηση πραγματοποιείται κυρίως προς τις αναπτυσσόμενες χώρες της Δυτικής Ευρώπης, αλλά και προς βαλκανικά κράτη στα οποία υφίστανται συνθήκες που καθιστούν προσοδοφόρα την εκμετάλλευση των διακινούμενων προσώπων ή παρέχουν τη δυνατότητα βελτιωμένων συνθηκών διαβίωσης για τους διακινούμενους μετανάστες.

Πιο συγκεκριμένα, το αλβανικό οργανωμένο έγκλημα, εκμεταλλεζόμενο τις δυσχερείς συνθήκες διαβίωσης του ντόπιου πληθυσμού, διακινεί άτομα αλβανικής καταγωγής με σκοπό την εκμετάλλευσή τους στις περιοχές προορισμού (IOM 2004: 10), δηλαδή τη χρησιμοποίησή τους για την επίτευξη κέρδους σε μακροπρόθεσμο ορίζοντα. Η δράση αυτή περιλαμβάνει σε μεγάλο βαθμό τη διακίνηση γυναικών και κοριτσιών με σκοπό κυρίως τη σεξουαλική εκμετάλλευση (Lehti and Aronmaa 2007: 124), ήτοι πληθυσμιακές ομάδες που συνιστούν εύκολα θύματα, όχι μόνο λόγω της δυσχερούς οικονομικής τους θέσης αλλά και λόγω των έμφυλων διακρίσεων στις οποίες υπόκεινται στη χώρα καταγωγής τους (IOM 2004: 21-25). Στο ίδιο πλαίσιο, διακινούνται και παιδιά προερχόμενα από την Αλβανία και ιδίως από μεινοτικές κοινότητες, με σκοπό τη χρησιμοποίησή τους κυρίως για επαιτεία και παρεμπόριο στις χώρες προορισμού (IOM 2004: 27). Τα κράτη προορισμού για τα διακινούμενα πρόσωπα με σκοπό την εκμετάλλευση περιλαμβάνουν κατά κύριο λόγο τις πιο αναπτυσσόμενες ευρωπαϊκές χώρες, όπως τις γειτονικές Ελλάδα και Ιταλία, καθώς και τη Γαλλία, τη Γερμανία, το Ηνωμένο Βασίλειο, το Βέλγιο, την Ολλανδία, τη Νορβηγία και τη Φινλανδία (IOM 2004: 24). Σε επίπεδο Βαλκανίων, πέραν της Ελλάδας, αποτελούν επίσης προορισμό κράτη στα οποία υπάρχει ζήτηση για τις υπηρεσίες που εξαναγκάζονται να παρέχουν τα διακινούμενα πρόσωπα, όπως είναι εκείνα στα οποία έχουν εγκατασταθεί κατά καιρούς διεθνείς αποστολές με αντικείμενο, τουλάχιστον σε διακηρυκτικό επίπεδο, τη διατήρηση της ειρήνης και της σταθερότητας. Η παρουσία του διεθνούς παράγοντα σε περιοχές που κατά τα λοιπά χαρακτηρίζονται από συγκρούσεις στο εσωτερικό τους, βαθιές δομικές αδυναμίες και σοβαρά οικονομικά προβλήματα, προκαλεί κατά περιόδους αυξημένη ζήτηση για τα θύματα της διακίνησης και συνακόλουθα οδηγεί το αλβανικό οργανωμένο έγκλημα στη μεταφορά των διακινούμενων προσώπων προς τους τόπους αυτούς, με σκοπό την εκμετάλλευσή τους. Τέτοιες περιπτώσεις έχουν υπάρξει η Βοσνία-Ερζεγοβίνη, η Βόρεια Μακεδονία και το Κόσοβο, δηλαδή περιοχές στις οποίες η εγκατάσταση διεθνών αποστολών οδήγησε στην αύξηση της ζήτησης για διακινούμενα πρόσωπα και ιδίως για γυναίκες με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευση (The CSIS Press 2005: 1, 2-3, 59-60). Κρίσιμοι παράγοντες που διευκολύνουν το αλβανικό οργανωμένο

έγκλημα στη διακίνηση και εκμετάλλευση ομοεθνών στο έδαφος άλλων βαλκανικών κρατικών οντοτήτων, είναι αφενός η σημαντική παρουσία αλβανικών πληθυσμών, γεγονός που ευνοεί τη συγκάλυψη της διακίνησης και της εκμετάλλευσης των θυμάτων, και αφετέρου η κυριαρχική διείσδυση των αλβανικών εγκληματικών ομάδων στις εν θέματι περιοχές, πράγμα που σχετίζεται επίσης με την ύπαρξη αλβανικών πληθυσμών και τη δημιουργία των αντίστοιχων κοινοτήτων²⁸⁵.

Πέρα από τη διακίνηση προσώπων με σκοπό την όποιας μορφής εκμετάλλευση, το αλβανικό οργανωμένο έγκλημα συντονίζει και τη διακίνηση μεταναστών αλβανικής καταγωγής προς πιο αναπτυγμένα κράτη που παρέχουν καλύτερες εργασιακές δυνατότητες και εν γένει βελτιωμένες συνθήκες διαβίωσης σε σχέση με την Αλβανία. Στην περίπτωση αυτή, η επιδίωξη του κέρδους από τις εγκληματικές ομάδες δεν εντάσσεται σε μακροπρόθεσμη προοπτική, αλλά συνίσταται στη λήψη αμοιβής για τη διενέργεια της παράτυπης μεταφοράς και εγκατάστασης των μεταναστών σε τρίτες χώρες. Βασικοί τόποι προορισμού αποτελούν και για τους διακινούμενους μετανάστες τα ευρωπαϊκά κράτη, και δη πρωτίστως οι γειτονικές Ελλάδα και Ιταλία (Rahmani 2006: 81-82), αλλά και τα πλέον ισχυρά από οικονομική σκοπιά κράτη της Δυτικής Ευρώπης (IOM 2004: 31-32). Κρίσιμος παράγοντας για την επιτυχή διακίνηση Αλβανών μεταναστών από το αλβανικό οργανωμένο έγκλημα προς τις χώρες προορισμού, συνιστά η ύπαρξη κοινοτήτων που έχουν δημιουργηθεί σταδιακά από αλβανικούς πληθυσμούς, γεγονός που διευκολύνει καθοριστικά τη μεταφορά και την εγκατάσταση των διακινούμενων μεταναστών.

Όπως ήδη αναφέρθηκε, η Αλβανία δεν αποτελεί μόνο τόπο προέλευσης, αλλά συνιστά και σημαντικό τόπο διέλευσης (Long 2002: 59-60) για την παράνομη διακίνηση ανθρώπων από το οργανωμένο έγκλημα. Τα στοιχεία που την καθιστούν τόπο διέλευσης περιλαμβάνουν ιδίως τις αδύναμες κρατικές δομές, την εκτεταμένη διαφθορά που επιτρέπει τη σε μεγάλο βαθμό ανεμπόδιστη δραστηριοποίηση του οργανωμένου εγκλήματος²⁸⁶, τους χαλαρούς ελέγχους στα σύνορά της με γειτονικά βαλκανικά κράτη, καθώς και τη γεωγραφική της θέση ανάμεσα στις βαλκανικές

²⁸⁵ Για παράδειγμα στην περιοχή του Κοσόβου υπάρχει ισχυρή παρουσία οργανωμένου εγκλήματος που συνδέεται στενά με το αλβανικό στοιχείο, δηλαδή κοσοβάρικες-αλβανικές εγκληματικές ομάδες οι οποίες δραστηριοποιούνται ενεργά στην παράνομη διακίνηση ανθρώπων (IOM 2004: 52).

²⁸⁶ Το οποίο εμφανίζει σημαντική επιρροή ακόμα και σε κυβερνητικό επίπεδο (Corrin 2004: 178).

χώρες και τη Δυτική Ευρώπη²⁸⁷. Περαιτέρω, βασικός παράγοντας που συμβάλλει στη χρησιμοποίηση της Αλβανίας ως σημείου διέλευσης για τη διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων, είναι η διείσδυση του αλβανικού οργανωμένου εγκλήματος στο σύνολο των βαλκανικών κρατών αλλά και σε βασικές χώρες προορισμού στη Δυτική Ευρώπη. Η διακίνηση των ανθρώπων που δεν προέρχονται από την Αλβανία αλλά μεταφέρονται μέσω του εδάφους της, πραγματοποιείται επίσης προς τις αναπτυσσόμενες χώρες της Δυτικής Ευρώπης, καθώς και προς βαλκανικά κράτη στα οποία υφίστανται συνθήκες προσοδοφόρας εκμετάλλευσης των διακινούμενων προσώπων ή παρέχεται η δυνατότητα καλύτερων συνθηκών διαβίωσης για τους μετανάστες σε σύγκριση με τις περιοχές προέλευσής τους.

Όσον αφορά ειδικότερα τη χρησιμοποίηση της Αλβανίας ως τόπου διέλευσης για τη διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων, σημαντικοί παράγοντες που διευκολύνουν τις εγκληματικές οργανώσεις είναι η εκτεταμένη διαφθορά των κρατικών αξιωματούχων (Συκιώτου 2003: 159), οι μεγάλες ελλείψεις σε επαρκώς αμειβόμενο και κατάλληλα εξοπλισμένο αστυνομικό προσωπικό, η ανεπαρκής φύλαξη των συνόρων και η ελλιπής συνεργασία με τις αστυνομικές αρχές γειτονικών κρατών²⁸⁸. Οι παράγοντες αυτοί, σε συνδυασμό με τη γεωγραφική θέση, καθιστούν τη χώρα βασική δίοδο μεταφοράς διακινούμενων προσώπων προς τα κράτη προορισμού, είτε με σκοπό την εκμετάλλευσή τους σε αυτά είτε ως παράτυπων μεταναστών. Παράλληλα, το αλβανικό οργανωμένο έγκλημα, πέραν της αυτοτελούς του παρουσίας και διείσδυσης, έχει αναπτύξει δίκτυα συνεργασίας με εγκληματικές οργανώσεις που δραστηριοποιούνται τόσο στους τόπους προέλευσης των διακινούμενων όσο και στους τόπους προορισμού (IOM 2004: 29-30). Το γεγονός αυτό, καθώς και οι παράγοντες που προαναφέρθηκαν, έχουν καταστήσει την Αλβανία κεντρικό κόμβο διέλευσης στα Βαλκάνια για την παράνομη διακίνηση ανθρώπων.

2.1.3. Συνολικές διαπιστώσεις ως προς την παράνομη διακίνηση ανθρώπων με επίκεντρο την Αλβανία.

Με βάση τα ανωτέρω εκτεθέντα, προκύπτει ότι η Αλβανία αποτελεί ιδιαίτερα σημαντικό τόπο προέλευσης και διέλευσης στην ευρύτερη βαλκανική περιοχή για την παράνομη διακίνηση ανθρώπων, με σκοπό τόσο την εκμετάλλευσή τους όσο και την

²⁸⁷ Η θέση της χώρας και η πρόσβασή της στη θάλασσα θεωρείται στρατηγικής σημασίας, όχι μόνο για την παράνομη διακίνηση ανθρώπων αλλά και για το διεθνικό εμπόριο ναρκωτικών και όπλων (IOM 2004: 16).

²⁸⁸ Ιδίως των κρατών προορισμού, όπως η Ελλάδα και η Ιταλία (IOM 2004: 29, 32-33).

παράτυπη μετανάστευση. Στην εν θέματι διεθνική εγκληματική δράση με επίκεντρο την Αλβανία καθοριστικό ρόλο διαδραματίζει το αλβανικό οργανωμένο έγκλημα, το οποίο εμφανίζει καίρια διείσδυση στα περισσότερα βαλκανικά κράτη αλλά και σε χώρες της Δυτικής Ευρώπης. Παράλληλα, οι αλβανικές κοινότητες που έχουν σχηματιστεί σε βαλκανικά αλλά και ευρωπαϊκά κράτη, χρησιμοποιούνται από τις αλβανικές εγκληματικές ομάδες ως παράγοντας που διευκολύνει την παράνομη διακίνηση ανθρώπων σε όλες τις εκφάνσεις της²⁸⁹. Στο πλαίσιο αυτό, βασικοί τόποι προορισμού για τα διακινούμενα πρόσωπα είναι κυρίως τα ευρωπαϊκά κράτη, ενώ οι χώρες των Βαλκανίων αποτελούν κατά κύριους λόγους τόπους προέλευσης και σε ορισμένες περιπτώσεις, ιδίως όταν υφίσταται παρουσία του διεθνούς παράγοντα, τόπους προορισμού. Η προπεριγραφείσα κατάσταση καθιστά το αλβανικό κράτος κεντρικό κόμβο στον τομέα της παράνομης διακίνησης ανθρώπων. Περαιτέρω, σηματοδοτεί τη διαρκή ισχυροποίηση και την κυριαρχική παρουσία του αλβανικού οργανωμένου εγκλήματος στα Βαλκάνια (Korrel and Szekely 2002), δεδομένου ότι η παράνομη διακίνηση ανθρώπων συνιστά μια εγκληματική δράση με υψηλά περιθώρια κέρδους και περιορισμένο ρίσκο σε σχέση με άλλες δραστηριότητες του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος. Παρά το γεγονός ότι η Αλβανία σταδιακά καταβάλλει προσπάθειες σταθεροποίησης²⁹⁰, ο κομβικός της ρόλος στην παράνομη διακίνηση ανθρώπων δεν αναμένεται να διαφοροποιηθεί σημαντικά, καθώς ακόμα αντιμετωπίζει σοβαρά εσωτερικά προβλήματα και έχει πολύ δρόμο να διανύσει για να μπορέσει να λειτουργήσει ανασχετικά στο εν λόγω φαινόμενο και τη σχετική δράση του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος²⁹¹.

²⁸⁹ Για τον πρωταγωνιστικό ρόλο του αλβανικού οργανωμένου εγκλήματος στα Βαλκάνια, τα δίκτυα που δημιουργεί και τις συνεργασίες με άλλες εγκληματικές ομάδες, βλ. Συκιώτου (2003: 76-77).

²⁹⁰ Οι οποίες επιβεβαιώνονται με την ένταξή της στο NATO το 2009 (NATO 2014) και την απονομή σε αυτήν του καθεστώτος υποψήφιας προς ένταξη στην ΕΕ χώρας το 2014 (Council of the EU 2014).

²⁹¹ Στα συμπεράσματα που εγκρίθηκαν προσφάτως σχετικά με την έναρξη διαπραγματεύσεων προσχώρησης της Αλβανίας στην ΕΕ, αναφέρεται ρητά ότι η χώρα «θα πρέπει να ενισχύσει περαιτέρω την καταπολέμηση της διαφθοράς και του οργανωμένου εγκλήματος» (Συμβούλιο της ΕΕ 2020).

2.2. Η παράνομη διακίνηση ανθρώπων με επίκεντρο τη Βόρεια Μακεδονία.

2.2.1. Γενικά χαρακτηριστικά.

Η Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας, πλέον Δημοκρατία της Βόρειας Μακεδονίας κατόπιν των πρόσφατων εξελίξεων που παρατέθηκαν ανωτέρω²⁹², αποτελεί μια μικρή χώρα η οποία απέκτησε την ανεξαρτησία της από την πρώην ενωμένη Γιουγκοσλαβία το 1991, χωρίς να υπάρξει πολεμική σύγκρουση όπως συνέβη σε άλλες βαλκανικές περιοχές²⁹³. Παρά την ειρηνική απόσχιση και συγκρότηση του νέου κράτους, η εσωτερική του κατάσταση έχει υπάρξει ιδιαίτερα προβληματική, καθώς χαρακτηρίζεται από σημαντική εσωτερική ανομοιογένεια (Σκλιας 2001: 102, 109, 113)²⁹⁴, σοβαρά οικονομικά προβλήματα²⁹⁵ και αδύναμες κεντρικές κρατικές δομές (Σκλιας 2001: 97-98, IOM 2004: 72). Το ασταθές εσωτερικό περιβάλλον, σε συνδυασμό με τις σφοδρές πολεμικές συγκρούσεις που σημειώθηκαν στις γειτονικές βαλκανικές περιοχές²⁹⁶ και τους ελλιπείς συνοριακούς ελέγχους, ευνόησαν την ανάπτυξη του οργανωμένου εγκλήματος και δη της διεθνούς παράνομης διακίνησης ανθρώπων, καθιστώντας τη Βόρεια Μακεδονία σημαντικό σημείο διέλευσης για τα διακινούμενα πρόσωπα²⁹⁷. Περαιτέρω, η εγκατάσταση διεθνών αποστολών²⁹⁸, λόγω των εσωτερικών προβλημάτων της Βόρειας Μακεδονίας αλλά και των συγκρούσεων και των ανακατατάξεων που σημειώθηκαν στις γειτονικές περιοχές, δημιούργησε αυξημένη ζήτηση για θύματα διακίνησης με σκοπό κυρίως τη σεξουαλική εκμετάλλευση, καθιστώντας έτσι τη Βόρεια Μακεδονία και σημαντικό τόπο προορισμού (IOM 2004: 72, 84). Η ισχυρή παρουσία του

²⁹² Βλ. την προαναφερθείσα Συμφωνία των Πρεσπών, με την οποία επιλύθηκε η πολυετής διμερής διαφορά με την Ελλάδα.

²⁹³ Προηγήθηκε δημοψήφισμα στο οποίο η ανεξαρτητοποίηση της περιοχής συγκέντρωσε συντριπτικό ποσοστό (Τζίμας 2011).

²⁹⁴ Η χώρα χαρακτηρίζεται στο εσωτερικό της από μια εύθραυστη ισορροπία ανάμεσα στο σλαβομακεδονικό και το αλβανικό πληθυσμιακό στοιχείο.

²⁹⁵ Δεδομένου ότι ήταν το φτωχότερο τμήμα της ενωμένης Γιουγκοσλαβίας (Σκλιας 2001: 101, 105).

²⁹⁶ Η κρίση στο Κόσοβο και η επέμβαση του NATO στο τέλος της δεκαετίας του 1990, προκάλεσαν τη μετακίνηση εκατοντάδων χιλιάδων προσφύγων προς το έδαφος της χώρας (Σκλιας 2001: 124).

²⁹⁷ Για μια γενική επισκόπηση της παρούσας κατάστασης στη χώρα, ιδίως όσον αφορά την παράνομη διακίνηση ανθρώπων με σκοπό την εκμετάλλευση, βλ. U.S. Department of State (2019).

²⁹⁸ Αποστολών τόσο του NATO όσο και της ΕΕ, κυρίως στρατιωτικού και αστυνομικού χαρακτήρα, όπως αναφέρεται στην επόμενη ενότητα.

αλβανικού στοιχείου στη χώρα και η γεινιάσή της με ασταθείς βαλκανικές περιοχές στις οποίες διενεργείται εκτεταμένη διεθνική διακίνηση ανθρώπων, είναι παράγοντες που ευνοούν τη δραστηριοποίηση στη Βόρεια Μακεδονία ισχυρών εγκληματικών ομάδων που προέρχονται από άλλα βαλκανικά κράτη, οι οποίες τη χρησιμοποιούν κυρίως ως τόπο διέλευσης και προορισμού για τα διακινούμενα πρόσωπα.

2.2.2. Η Βόρεια Μακεδονία ως τόπος διέλευσης και προορισμού.

Οι αδύναμες κεντρικές κρατικές δομές, η αστάθεια και οι διαχωρισμοί που επικρατούν στο εσωτερικό της χώρας²⁹⁹, σε συνδυασμό με την προβληματική οικονομική κατάσταση και την αναπτυσσόμενη διαφθορά³⁰⁰, συνιστούν καθοριστικούς παράγοντες που καθιστούν τη Βόρεια Μακεδονία ιδανικό πεδίο διέλευσης για τη διεθνική διακίνηση ανθρώπων. Ο πλέον κρίσιμος όμως παράγοντας είναι η γεωγραφική της θέση ανάμεσα σε περιοχές των Βαλκανίων που αποτελούν κομβικά σημεία προέλευσης, διέλευσης και προορισμού³⁰¹, με τις περισσότερες εξ αυτών να έχουν υπάρξει εστίες σφοδρών συγκρούσεων και να διακρίνονται από σοβαρά εσωτερικά προβλήματα³⁰². Οι ελλιπείς συνοριακοί έλεγχοι ως προς ορισμένες από τις περιοχές αυτές, γεγονός που συναρτάται με τη διαφθορά και τις αδύναμες κρατικές δομές³⁰³, ευνοούν καίρια τη διεθνική διακίνηση ανθρώπων μέσω του εδάφους της. Οι εγκληματικές ομάδες που δραστηριοποιούνται στον εν θέματι τομέα περιλαμβάνουν κατά κύριο λόγο ισχυρές οργανώσεις με διεθνική δράση, όπως αλβανικές και κοσοβάρικες-αλβανικές εγκληματικές ομάδες³⁰⁴, ενώ τα διακινούμενα πρόσωπα προέρχονται από χώρες όπως η Ρωσία, η Ουκρανία, η Μολδαβία, η Ρουμανία, η Βουλγαρία, το Κόσοβο και η Αλβανία (IOM 2004: 76-77, 85). Βασικοί προορισμοί για

²⁹⁹ Κυρίως λόγω των εθνοτικών διαφορών και εντάσεων ανάμεσα στις δύο βασικές πληθυσμιακές ομάδες που τη συναποτελούν.

³⁰⁰ Η χώρα βρίσκεται πάντως από το 2000 και μετά σε σταθερά ανοδική πορεία ως προς τους οικονομικούς της δείκτες, χωρίς όμως να έχει επιλύσει ακόμα βασικά δομικά προβλήματα που τη χαρακτηρίζουν (World Bank 2019).

³⁰¹ Ήτοι ανάμεσα στην Αλβανία, το Κόσοβο, τη Βουλγαρία και την Ελλάδα.

³⁰² Βλ. χαρακτηριστικά τις οικονομικές δυσχέρειες που προκάλεσαν στη Βόρεια Μακεδονία οι πολεμικές συγκρούσεις το Κόσοβο στα τέλη της δεκαετίας του 1990, οι οποίες συνδέθηκαν με σημαντικές μετακινήσεις πληθυσμών προς το έδαφός της αλλά και με την εσωτερική σύγκρουση που ακολούθησε (Τζιαμπήρης 2003: 107-111).

³⁰³ Κυρίως στο Κόσοβο, την Αλβανία και τη Βουλγαρία.

³⁰⁴ Η διασπορά του αλβανικού στοιχείου στην περιοχή, όπως και σε άλλες βαλκανικές χώρες, διευκολύνει τη δραστηριοποίηση των διεθνικών εγκληματικών ομάδων της οικείας προέλευσης (Koppel and Szekely 2002: 130-132).

τα διακινούμενα μέσω της Βόρειας Μακεδονίας πρόσωπα είναι οι χώρες της Δυτικής Ευρώπης, πιο αναπτυγμένα γειτονικά βαλκανικά κράτη όπως η Ελλάδα, αλλά και γειτονικές βαλκανικές περιοχές, όπως το Κόσοβο, στις οποίες εμφανίζεται αυξημένη ζήτηση για θύματα διακίνησης λόγω της παρουσίας διεθνών δυνάμεων³⁰⁵, καθώς ο κύριος σκοπός της διεθνικής διακίνησης ανθρώπων που διενεργείται μέσω της Βόρειας Μακεδονίας είναι η σεξουαλική εκμετάλλευση.

Επιπρόσθετα, η παρουσία του διεθνούς παράγοντα στη χώρα, λόγω των διαχρονικών προβλημάτων και της ιδιαίτερα αυξημένης αστάθειας που έχει κατά καιρούς εμφανιστεί στο εσωτερικό της³⁰⁶, έχει δημιουργήσει αυξημένη ζήτηση και στο έδαφός της, ιδίως για θύματα διακίνησης με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευση. Ως εκ τούτου η Βόρεια Μακεδονία, παρά τις δυσκολίες που έχει αντιμετωπίσει μετά το 1990, έχει καταστεί και τόπος προορισμού για το οργανωμένο έγκλημα που διενεργεί τη διεθνική διακίνηση ανθρώπων (The CSIS Press 2005: 9). Οι χώρες προέλευσης και οι εγκληματικές ομάδες που κυριαρχούν στη συγκεκριμένη δράση είναι αυτές που αναφέρθηκαν προηγουμένως. Δεδομένης μάλιστα της επίλυσης της ονοματολογικής διαφοράς με την Ελλάδα, της εισόδου της χώρας στο NATO³⁰⁷ και της προοπτικής ένταξης και στην ΕΕ³⁰⁸, ο ρόλος της ως τόπος προορισμού δεν αναμένεται να αλλάξει ριζικά, αν και η δραστηριοποίηση του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος μπορεί προφανώς να δυσχερανθεί από την αναβάθμιση των συνοριακών ελέγχων και την ενδυνάμωση των κεντρικών κρατικών δομών που πιθανώς θα προκαλέσουν οι εν λόγω εξελίξεις³⁰⁹.

³⁰⁵ Η περίπτωση του Κοσόβου αναλύεται στη συνέχεια.

³⁰⁶ Με χαρακτηριστικό παράδειγμα την εσωτερική σύγκρουση που σημειώθηκε το 2001 ανάμεσα στις επίσημες δυνάμεις και αλβανικές ένοπλες ομάδες (Αλμπάνης 2001: 142-146), η οποία οδήγησε στη Συμφωνία της Οχρίδας (OSCE 2001) και την εγκατάσταση διεθνών αποστολών στη χώρα. Για μια σύντομη καταγραφή των διεθνών αποστολών βλ. NATO (2020b) και ειδικότερα για τις ευρωπαϊκές αποστολές βλ. Φακιολάς και Τζιφάκης (2006: 87, 90-100, 2008: 175-184).

³⁰⁷ Για την οποία ήταν απαραίτητη προϋπόθεση η επίλυση της διεθνούς διαφοράς με την Ελλάδα που αφορούσε την ονομασία της. Η χώρα εντάχθηκε τελικώς στο NATO στις 27 Μαρτίου 2020 (NATO 2020c).

³⁰⁸ Η Βόρεια Μακεδονία έχει λάβει καθεστώς προς ένταξη χώρας από το 2005 (Council of the EU 2006), ενώ προσφάτως εγκρίθηκε η έναρξη διαπραγματεύσεων προσχώρησης (Συμβούλιο της ΕΕ 2020).

³⁰⁹ Η ενδυνάμωση των κρατικών δομών δεν προκύπτει ως άμεση συνέπεια της ένταξης σε έναν διεθνή οργανισμό, αλλά από το συνολικό πλέγμα των εσωτερικών αλλαγών που

2.2.3. Συνολικές διαπιστώσεις ως προς την παράνομη διακίνηση ανθρώπων με επίκεντρο τη Βόρεια Μακεδονία.

Παρά το γεγονός ότι η Βόρεια Μακεδονία δεν υπήρξε εστία σφοδρών πολεμικών συγκρούσεων και γνώρισε μια ειρηνική μετάβαση κατά τη συγκρότησή της σε ανεξάρτητο κράτος, έχει αποτελέσει από το 1990 μέχρι σήμερα σημαντικό σημείο διέλευσης για τη διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων, κυρίως λόγω των εσωτερικών της αδυναμιών και προβλημάτων, αλλά και της γεωγραφικής της θέσης. Πέραν τούτου, η εσωτερική αστάθεια οδήγησε στην εγκατάσταση διεθνών δυνάμεων στη χώρα, γεγονός που την κατέστησε και τόπου προορισμού, ιδίως για τη διακίνηση ανθρώπων με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευση. Η ισχυρή παρουσία του αλβανικού στοιχείου στη Βόρεια Μακεδονία ευνοεί την κυριαρχική δραστηριοποίηση ως προς την παράνομη διακίνηση ανθρώπων διεθνικών εγκληματικών ομάδων αλβανικής και κοσοβάρικης-αλβανικής προέλευσης, οι οποίες εκμεταλλεύονται τόσο την εσωτερική αστάθεια όσο και τη ζήτηση που δημιουργεί η παρουσία του διεθνούς παράγοντα (Συκιώτου 2003: 49-50, 172). Η πρόσφατη επίλυση της διεθνούς διαφοράς με την Ελλάδα ως προς την ονομασία της χώρας, η ένταξη στο NATO και η έναρξη διαπραγματεύσεων προσχώρησης στην ΕΕ, δύνανται να περιορίσουν σταδιακά τα εσωτερικά της προβλήματα και συνακόλουθα τον ρόλο της ως βασικό σημείο διέλευσης για την παράνομη διακίνηση ανθρώπων, αναβαθμίζοντας όμως πιθανώς από την άλλη πλευρά τον ρόλο της ως περιοχής προορισμού. Συνολικά πάντως, το μικρό μέγεθος, οι διαχρονικές εσωτερικές εντάσεις και η δραστηριοποίηση στο έδαφος της Βόρειας Μακεδονίας των πιο ισχυρών διεθνικών εγκληματικών ομάδων και κυρίως του αλβανικού οργανωμένου εγκλήματος, συνηγορούν υπέρ της διατήρησης της χώρας, τουλάχιστο στο άμεσο προβλεπτό μέλλον, ως ένα κομβικό σημείο για την παράνομη διακίνηση ανθρώπων στα Βαλκάνια.

επιχειρούνται για να επιτευχθούν οι βασικές προϋποθέσεις της ένταξης, καθώς και από την ενίσχυση που παρέχουν τα πιο ισχυρά κράτη-μέλη του οργανισμού, με σκοπό τόσο τη συνοχή του εν λόγω διεθνούς σχηματισμού όσο και τον αποτελεσματικό έλεγχο των νεοεισερχόμενων κρατών. Γι' αυτό άλλωστε τα πιο ισχυρά κράτη-μέλη ενός διεθνούς οργανισμού είναι αυτά που συνήθως αναλαμβάνουν την πρωτοβουλία ως προς την ένταξη νέων μελών σε αυτόν.

2.3. Η παράνομη διακίνηση ανθρώπων με επίκεντρο τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη.

2.3.1. Γενικά χαρακτηριστικά.

Η παράνομη διακίνηση ανθρώπων με επίκεντρο τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη έχει υπάρξει ιδιαίτερα αναπτυσσόμενη, ιδίως μετά τις πολεμικές συγκρούσεις που οδήγησαν στη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας και τον σχηματισμό νέων κρατικών οντοτήτων στα Βαλκάνια, μεταξύ των οποίων και η εν θέματι χώρα³¹⁰. Η συγκεκριμένη εγκληματική δραστηριότητα στην περιοχή περιλαμβάνει τόσο τη διακίνηση ανθρώπων με σκοπό την εκμετάλλευση, όσο και τη διακίνηση μεταναστών, στους οποίους συμπεριλαμβάνονται και προσφυγικοί πληθυσμοί³¹¹. Η συγκρότηση του κράτους της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης, με την αποκαλούμενη συνήθως «Συμφωνία Ειρήνης του Ντέιτον» (OSCE 1995), οδήγησε σε μια σύνθετη διοικητική δομή με πολλαπλά κέντρα εξουσίας και ισχυρή παρεμβατική παρουσία του διεθνούς παράγοντα, δηλαδή σε μια κρατική οντότητα με εξ ορισμού περιορισμένη δυνατότητα αποτελεσματικής άσκησης της κυριαρχίας στο εσωτερικό της³¹². Η κατάσταση αυτή διευκολύνει την ανάπτυξη οργανωμένων εγκληματικών δραστηριοτήτων, ενώ η γεωγραφική θέση της χώρας σε μια περιοχή όπου σημειώθηκαν σφοδρές πολεμικές συγκρούσεις και στην οποία επικρατούν ακόμα σοβαρές εθνοτικές εντάσεις και διαχωρισμοί, συμβάλλει στο να χρησιμοποιείται ως σημείο διέλευσης για τη διεθνική διακίνηση ανθρώπων³¹³. Περαιτέρω, η παρουσία διεθνών δυνάμεων και η αύξηση της ζήτησης που αυτή δημιουργεί για διακινούμενα πρόσωπα με σκοπό την εκμετάλλευση, ιδίως σεξουαλικής φύσεως, έχει καταστήσει τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη και τόπο προορισμού (Long 2002: 59). Δεδομένου όμως ότι οι συνθήκες στην περιοχή κάθε άλλο παρά ιδανικές μπορούν να χαρακτηριστούν, ενώ η συγκρότηση και η ανάπτυξη της εν θέματι κρατικής οντότητας εμφανίζουν σημαντικά προβλήματα, η Βοσνία-Ερζεγοβίνη

³¹⁰ Για τα διάδοχα κράτη της πρώην ενωμένης Γιουγκοσλαβίας, μεταξύ των οποίων και η Βοσνία-Ερζεγοβίνη, βλ. Vladislavljentic (2004) και Βερέμης (2015: 133-145).

³¹¹ Μεγάλο μέρος του πληθυσμού της περιοχής εκτοπίστηκε εξαναγκαστικά από το έδαφός της κατά τη διάρκεια των πολεμικών συγκρούσεων (Τζιφάκης και Τσαρδανίδης 2007: 255). Για μια περιπτωσιολογική μελέτη των πληθυσμιακών μετακινήσεων που έλαβαν χώρα, βλ. Dalman and Toal (2005).

³¹² Για τις σοβαρές δυσκολίες που αντιμετωπίζει η Βοσνία-Ερζεγοβίνη μετά τη συγκρότησή της σε κράτος, βλ. Tzifakis (2007).

³¹³ Θεωρείται, μαζί με την Αλβανία, ως η βασική χώρα διέλευσης παρανόμως διακινούμενων ανθρώπων (Long 2002: 59-60).

αποτελεί και τόπο προέλευσης για την παράνομη διακίνηση ανθρώπων που διεξάγει το οργανωμένο έγκλημα σε διεθνικό επίπεδο³¹⁴.

2.3.2. Η Βοσνία-Ερζεγοβίνη ως τόπος προέλευσης, διέλευσης και προορισμού.

Το κράτος της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης προέκυψε έπειτα από τις ανακατατάξεις που προκάλεσαν οι εξελίξεις και οι πολεμικές συγκρούσεις στον χώρο της πρώην ενωμένης Γιουγκοσλαβίας, με τον διεθνή παράγοντα να διαδραματίζει καθοριστικό και έντονα παρεμβατικό ρόλο στη συγκρότησή του. Η κρατική δομή που σχηματίστηκε διακρίνεται από αυξημένη πολυπλοκότητα και πολυδιάσπαση, καθώς συντίθεται από μια πληθώρα διακριτών εσωτερικών διοικήσεων υπό στενή διεθνή εποπτεία. Ειδικότερα, σχηματίστηκε ένα ομόσπονδο κράτος, με δύο αυτόνομες διοικητικές οντότητες, τη Δημοκρατία της Σερβίας και την Ομοσπονδία της Βοσνίας και Ερζεγοβίνης, μία κεντρική κυβέρνηση, δέκα καντόνια και έναν Ύπατο Αρμοστή ως επιτηρητή εκ μέρους της διεθνούς κοινότητας (OSCE 1995). Στην πραγματικότητα δηλαδή, δημιουργήθηκε μια αδύναμη νέα κρατική οντότητα, χωρίς δυνατότητα αυτοδύναμης άσκησης αποτελεσματικής εσωτερικής κυριαρχίας και με σοβαρά προβλήματα ως προς τις αναπτυξιακές τις προοπτικές³¹⁵, δεδομένου και του σφοδρού συγκρουσιακού παρελθόντος στην ευρύτερη περιοχή αλλά και των εθνικών διαχωρισμών που τη χαρακτηρίζουν (Καλαμβοκίδης 2014). Η κατάσταση αυτή ευνοεί την εκτεταμένη διαφθορά και συνακόλουθα τροφοδοτεί την ανάπτυξη του οργανωμένου εγκλήματος, το οποίο προσαρμόζεται ευχερώς και εκμεταλλεύεται τόσο τις αδυναμίες των κρατικών διοικητικών δομών, όσο και την ελλιπή συνεργασία ανάμεσα στις αποστολές των διεθνών οργανισμών που εγκαταστάθηκαν στη χώρα (IOM 2004: 34-37, 49). Οι εν λόγω συνθήκες δημιουργούν κίνητρα φυγής για τμήματα του ντόπιου πληθυσμού και καθιστούν το εν θέματι κράτος τόπο προέλευσης για την παράνομη διακίνηση ανθρώπων από το διεθνικό οργανωμένο έγκλημα, με προορισμό αναπτυγμένες ευρωπαϊκές χώρες όπως η Ιταλία, η Γερμανία και η Αυστρία (IOM 2004: 47). Κατά κύριο λόγο όμως, η Βοσνία-Ερζεγοβίνη έχει αποτελέσει τόπο διέλευσης και προορισμού για τα παρανόμως διακινούμενα πρόσωπα.

Ειδικότερα, όσον αφορά τη χρησιμοποίηση της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης από το οργανωμένο έγκλημα ως τόπο διέλευσης για την παράνομη διακίνηση ανθρώπων, το

³¹⁴ Για τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη ως τόπο προέλευσης, διέλευσης και προορισμού, βλ. Friman and Reich (2007: 2-3).

³¹⁵ Βλ. αναλυτικά για την προβληματική αναπτυξιακή προοπτική της χώρας και τους παράγοντες που λειτουργούν ως αίτια αυτής, Τζιφάκης και Τσαρδανίδης (2007: 266-291).

συγκεκριμένο κράτος αποτελεί ιδανική δίοδο για τη διακίνηση μεταναστών και προσφύγων, αλλά και για τη διακίνηση ανθρώπων με σκοπό την εκμετάλλευσή τους, ακριβώς λόγω των συνθηκών που εκτέθηκαν προηγούμενως (Συκιώτου 2003: 50-57). Το βοσνιακό οργανωμένο έγκλημα διακινεί ετησίως μέσω του εδάφους της χώρας χιλιάδες μετανάστες, στους οποίους περιλαμβάνονται και πρόσφυγες³¹⁶, ενώ χρησιμοποιεί τις ίδιες διαδρομές και για τη διακίνηση ανθρώπων με σκοπό την εκμετάλλευση (IOM 2004: 45). Στο πλαίσιο αυτό, οι βοσνιακές εγκληματικές ομάδες συνεργάζονται με εγκληματικές οργανώσεις που προέρχονται από άλλες περιοχές, όπως την Κροατία και το Κόσοβο, αλλά και με το τουρκικό οργανωμένο έγκλημα όσον αφορά τη διακίνηση ανθρώπων που προέρχονται από τη Μέση Ανατολή (IOM 2004: 47, 49). Τα διακινούμενα πρόσωπα μέσω της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης προέρχονται από πληθώρα άλλων κρατών και περιοχών, στις οποίες περιλαμβάνονται η Ρουμανία, η Μολδαβία και η Ουκρανία, καθώς και Μέση Ανατολή, η Τουρκία, η Κίνα και η Βόρεια Αφρική. Βασικοί προορισμοί είναι ευρωπαϊκά κράτη όπως η Ιταλία, η Αυστρία και η Σλοβενία, αλλά και πιο αναπτυγμένα βαλκανικά κράτη όπως η Κροατία (IOM 2004: 45). Ουσιαστικά δηλαδή, η Βοσνία-Ερζεγοβίνη αποτελεί έναν κόμβο διέλευσης ευρείας κλίμακας για τη διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων μέσω των Βαλκανίων (Συκιώτου 2003: 71-74).

Περαιτέρω, όσον αφορά τον ρόλο της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης ως τόπου προορισμού για την παράνομη διακίνηση ανθρώπων, αυτός συναρτάται ευθέως με την παρουσία διεθνών αποστολών στο έδαφος της χώρας (Friman and Reich 2007: 16). Συγκεκριμένα, η εγκατάσταση διεθνών δυνάμεων με σκοπό τον έλεγχο και τη σταθεροποίηση της περιοχής, ιδίως αποστολών στρατιωτικού και αστυνομικού χαρακτήρα από διεθνείς οργανισμούς όπως ο ΟΗΕ³¹⁷, το ΝΑΤΟ³¹⁸ και η ΕΕ³¹⁹, έχει

³¹⁶ Όπως αναφέρεται, η σερβική κυβέρνηση επανατοποθετούσε πρόσφυγες από τη Βοσνία και την Κροατία στη Σερβία και το Κόσοβο, επιδιώκοντας να διαφοροποιήσει την πληθυσμιακή σύνθεση στις περιοχές τοποθέτησης κατά τη διάρκεια των πολεμικών συγκρούσεων στην πρώην ενωμένη Γιουγκοσλαβία (Sklias and Roukanas 2007: 269-271).

³¹⁷ Για την παρουσία δυνάμεων του ΟΗΕ στην περιοχή, βλ. UN (2003).

³¹⁸ Σχετικά με τις αποστολές του ΝΑΤΟ στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, βλ. περιληπτικά ΝΑΤΟ (2019c).

³¹⁹ Όσον αφορά τις αποστολές της ΕΕ στην περιοχή, που εγκαταστάθηκαν ως συνέχεια της παρουσίας του ΟΗΕ και του ΝΑΤΟ, βλ. για τη στρατιωτική αποστολή Φακιολάς και Τζιφάκης (2006: 100-103), ενώ για την αστυνομική αποστολή και τη δυσκολία της να διαχειριστεί το οργανωμένο έγκλημα και την παράνομη διακίνηση ανθρώπων στην περιοχή, βλ. Φακιολάς και Τζιφάκης (2008: 167-175).

δημιουργήσει κατά περιόδους ιδιαίτερα αυξημένη ζήτηση, κυρίως για παροχή σεξουαλικών υπηρεσιών³²⁰, τροφοδοτώντας έτσι τη διακίνηση ανθρώπων με σκοπό την εκμετάλλευση αυτού του είδους και καθιστώντας τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη τόπο προορισμού για τα θύματα της εν λόγω διακίνησης (The CSIS Press 2005: 1-3, 59-60). Παράλληλα, η συγκεκριμένη κατάσταση έχει ενισχύσει σημαντικά το βοσνιακό οργανωμένο έγκλημα, το οποίο διαχειριζόμενο αυτήν την εγκληματική εκμετάλλευση έχει αποκομίσει υψηλά κέρδη, και μάλιστα από το προσωπικό διεθνών φορέων (The CSIS Press 2005: 11), του οποίου η εγκατάσταση είχε ως διακηρυγμένο στόχο την κατοχύρωση της ασφάλειας και της σταθερότητας στο εσωτερικό της χώρας³²¹.

2.3.3. Συνολικές διαπιστώσεις ως προς την παράνομη διακίνηση ανθρώπων με επίκεντρο τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη.

Με βάση τα όσα εκτέθηκαν ανωτέρω, καθίσταται σαφές ότι η Βοσνία-Ερζεγοβίνη διαδραματίζει κρίσιμο ρόλο όσον αφορά την παράνομη διακίνηση ανθρώπων στα Βαλκάνια. Αποτελεί τόπο προέλευσης, διέλευσης και προορισμού, αλλά αυτό που τη διακρίνει κυρίως είναι η χρησιμοποίησή της από το οργανωμένο έγκλημα ως κομβικό σημείο διέλευσης για τη διεθνική διακίνηση ανθρώπων (Lehti and Aromaa 2007: 131), κατά κύριο λόγο προς τα αναπτυσσόμενα ευρωπαϊκά κράτη. Το βοσνιακό οργανωμένο έγκλημα εκμεταλλεύεται τις αδύναμες και πολυδιασπασμένες κρατικές δομές και, σε συνεργασία με άλλες εγκληματικές οργανώσεις, διενεργεί διεθνική διακίνηση ανθρώπων σε ευρεία κλίμακα, με σκοπό τόσο τη μετανάστευση όσο και την εκμετάλλευση. Επιπρόσθετα, η παρουσία του διεθνούς παράγοντα και δη των αποστολών διεθνών οργανισμών, έχει καταστήσει τη χώρα σημαντικό τόπο

³²⁰ Έτσι το τοπικό οργανωμένο έγκλημα με αντικείμενο τη σεξουαλική εκμετάλλευση ενισχύθηκε καθοριστικά και απέκτησε χαρακτηριστικά διεθνικής εμβέλειας (IOM 2015: 8).

³²¹ Εκ πρώτης όψεως, φαίνεται παράδοξο το γεγονός ότι διεθνείς αποστολές που έχουν ως αντικείμενο την καθιέρωση αποτελεσματικής στρατιωτικής, αστυνομικής και διοικητικής λειτουργίας σε μια περιοχή, συνδέονται με την αύξηση της διακίνησης ανθρώπων για σεξουαλική εκμετάλλευση. Εντούτοις, πρόκειται στην πραγματικότητα για κάτι απολύτως αναμενόμενο, δεδομένου ότι αυτές οι αποστολές έχουν εξ ορισμού προσωρινό και επεμβατικό χαρακτήρα, χωρίς να συνιστούν ή να μπορούν να αποτελέσουν ενδογενείς δυνάμεις ενσωματωμένες στην κοινωνία του κράτους στο οποίο δραστηριοποιούνται. Η αντίληψη σύμφωνα με τη οποία χωρίς την παρέμβαση τέτοιων δυνάμεων δεν μπορεί να συγκροτηθεί «κράτος», κυριαρχεί συνήθως σε περιπτώσεις σφοδρών συγκρούσεων όπως αυτές που συνόδευσαν τη διάλυση της ενωμένης Γιουγκοσλαβίας. Υπάρχει όμως και το ακριβώς αντίθετο επιχείρημα, δηλαδή ότι η συγκρότηση κρατικής οντότητας μέσω της παρουσίας τέτοιων δυνάμεων είναι εξαιρετικά προβληματική εκ βάθρων.

προορισμού για θύματα της διακίνησης με σκοπό κυρίως τη σεξουαλική εκμετάλλευση, ενισχύοντας έτσι καθοριστικά το βοσνιακό οργανωμένο έγκλημα και τη διεθνική εγκληματική δράση της παράνομης διακίνησης ανθρώπων. Η συνθήκη αυτή διαμορφώθηκε στην περιοχή παρά το γεγονός ότι οι εν θέματι διεθνείς αποστολές εγκαστάθηκαν στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη έχοντας ως διακηρυγμένο στόχο τη διατήρηση της σταθερότητας και της ασφάλειας, ήτοι μεταξύ άλλων και την καταπολέμηση του οργανωμένου εγκλήματος. Η εν λόγω κατάσταση δεν αναμένεται να διαφοροποιηθεί σημαντικά, όσο οι κεντρικές δομές της χώρας παραμένουν πολυδιασπασμένες και αδύναμες, ενώ η διεθνής πορεία της συνεχίζει να θεωρείται αβέβαιη και επισφαλής.

2.4. Η παράνομη διακίνηση ανθρώπων με επίκεντρο τη Βουλγαρία.

2.4.1. Γενικά χαρακτηριστικά.

Κατά την περίοδο πριν τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, η Βουλγαρία αποτελούσε ένα κράτος με μονοκομματικό κομμουνιστικό καθεστώς. Μετά την κατάρρευση της ΕΣΣΔ ακολούθησε και αυτή τη μετάβαση σε μια νέα πολιτική κατάσταση³²², η οποία συνοδεύτηκε από σοβαρές ανακατατάξεις και έντονα οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα, σε ένα περιβάλλον αδύναμων κεντρικών κρατικών δομών και εκτεταμένης διαφθοράς (Σκλιας 2001: 147, 159-160, 169). Στο πλαίσιο αυτό, κατέστη δυνατή η ανάπτυξη του οργανωμένου εγκλήματος στον τομέα της παράνομης διακίνησης ανθρώπων, με το βουλγαρικό κράτος να αποτελεί κυρίως τόπο προέλευσης, καθώς τα κίνητρα εγκατάλειψης της χώρας ήταν ισχυρά, αλλά και τόπο διέλευσης για τα διακινούμενα πρόσωπα. Στην πορεία των ετών η κατάσταση στη χώρα εξομαλύνθηκε, καθώς η είσοδος στο ΝΑΤΟ³²³ και κυρίως η ενταξιακή της πορεία που αφορούσε την ΕΕ³²⁴, συνδέθηκαν με τη συστηματική προσπάθεια αντιμετώπισης και τον σταδιακό περιορισμό των εσωτερικών προβλημάτων³²⁵. Ως εκ

³²² Η μετάβαση αυτή παρουσιάζει κοινά σημεία σε όλες τις χώρες της περιοχής που τελούσαν υπό κομμουνιστικό καθεστώς πριν το τέλος του διπολισμού. Για τη μελέτη των γενικότερων οικονομικών πτυχών που αφορούν τα κράτη της Νοτιοανατολικής Ευρώπης, βλ. Παπάζογλου (2005).

³²³ Το 2004 (ΝΑΤΟ 2020a), όπως και άλλες έξι χώρες (Ρουμανία, Σλοβενία, Σλοβακία, Λιθουανία, Εσθονία, Λετονία)

³²⁴ Η Βουλγαρία εντάχθηκε στην ΕΕ το 2007, όπως και η Ρουμανία, με βάση τη σχετική συμφωνία προσχώρησης (ΕΥ 2005).

³²⁵ Στο πλαίσιο αυτό, σημειώθηκε σαφής βελτίωση των μακροοικονομικών δεικτών και του ρυθμού ανάπτυξης της χώρας (Μαρούτσος 2016: 12).

τούτου, τα κίνητρα εγκατάλειψης της χώρας μειώθηκαν. Παράλληλα όμως, η είσοδος στην ΕΕ, ενώ έχει λειτουργήσει ως μοχλός περιορισμού της διαφθοράς και άρα παρεμπόδισης της ανεξέλεγκτης διακίνησης ανθρώπων μέσω του εδάφους της χώρας, έχει από την άλλη πλευρά διευκολύνει την προοπτική διακίνησης προς τα ευρωπαϊκά κράτη³²⁶. Συνακόλουθα, η Βουλγαρία αποτελεί κυρίως ένα σημείο διέλευσης για τη διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων, έχοντας όμως υπάρξει και σημαντικός τόπος προέλευσης.

2.4.2. Η Βουλγαρία ως τόπος προέλευσης και διέλευσης.

Όπως συνέβη στα περισσότερα πρώην κομμουνιστικά κράτη των Βαλκανίων και της Ανατολικής Ευρώπης μετά την κατάρρευση της ΕΣΔΔ και το τέλος του διπολισμού, έτσι και στη Βουλγαρία η μετάβαση από μια κεντρικά διευθυνόμενη και σχεδιαζόμενη οικονομία στην ελεύθερη οικονομία της αγοράς, σε συνδυασμό με τις τεκτονικές πολιτικές αλλαγές που τη συνόδευαν, δεν ήταν καθόλου εύκολη ούτε ομαλή. Οι συνθήκες που προέκυψαν στο εσωτερικό της χώρας, ιδίως η κακή οικονομική κατάσταση, η πολιτική αστάθεια και η εκτεταμένη διαφθορά, δημιούργησαν μακροπρόθεσμα εμπόδια στην αναπτυξιακή προοπτική του βουλγαρικού κράτους (Σκλιας 2001: 149) και διαμόρφωσαν ισχυρά κίνητρα εγκατάλειψης της περιοχής για τμήματα του ντόπιου πληθυσμού. Ως αποτέλεσμα, η Βουλγαρία κατέστη βασική χώρα προέλευσης για την παράνομη διακίνηση ανθρώπων, με σκοπό τόσο τη μετανάστευση όσο και την εκμετάλλευση (Lehti and Aronmaa 2007: 131). Στο πλαίσιο αυτό, οι βουλγαρικές εγκληματικές ομάδες, σε συνεργασία με το οργανωμένο έγκλημα άλλων χωρών, ιδίως βαλκανικών, δραστηριοποιήθηκαν ενεργά στη διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων που προέρχονται από τη Βουλγαρία, με σκοπό κατά κύριο λόγο τη σεξουαλική εκμετάλλευση (Surtees 2008: 41, 46), η οποία

³²⁶ Ένεκα της κατοχυρωμένης στο πλαίσιο της ΕΕ ελεύθερης κυκλοφορίας των προσώπων μεταξύ των κρατών-μελών της, η οποία πλέον απορρέει ως δικαίωμα για τους πολίτες των κρατών-μελών από την απόδοση σε αυτούς της ευρωπαϊκής ιθαγένειας. Περαιτέρω, στο πλαίσιο των συμφωνιών Σένγκεν για την πλήρη κατάργηση των προσωπικών ελέγχων στα εσωτερικά σύνορα, οι οποίες έχουν ενσωματωθεί στο ενωσιακό οικοδόμημα, διασφαλίζεται η απουσία ελέγχου προσώπων κατά τη διέλευση των συνόρων ανάμεσα στα συμμετέχοντα κράτη, ανεξαρτήτως ιθαγένειας. Για τα θέματα αυτά, βλ. Παπαγιάννης (2016: 138-143, 554-557) και αναλυτικά για τον χώρο Σένγκεν Παπακωνσταντής (2016: 239-259). Στον χώρο ελεύθερης κυκλοφορίας που δημιουργούν οι συμφωνίες Σένγκεν πάντως, δεν συμμετέχουν ακόμα τα βαλκανικά κράτη-μέλη της ΕΕ, ήτοι η Βουλγαρία, η Ρουμανία και η Κροατία, γεγονός που μπορεί να συνδεθεί και με τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν όσον αφορά την παράνομη διακίνηση ανθρώπων.

παρέχει κέρδη σε μακροπρόθεσμη προοπτική. Τόπους προορισμού για τα παρανόμως διακινούμενα πρόσωπα με προέλευση τη Βουλγαρία έχουν αποτελέσει οι χώρες της Δυτικής Ευρώπης, άλλα βαλκανικά κράτη στα οποία έχει υπάρξει ζήτηση για θύματα εκμετάλλευσης³²⁷, καθώς και η Τουρκία και η Μέση Ανατολή (Surtees 2008: 41).

Η προπεριγραφείσα κατάσταση που διαμορφώθηκε στη Βουλγαρία μετά την κατάρρευση του κομμουνιστικού καθεστώτος, σε συνδυασμό με τη γεωγραφική θέση της χώρας³²⁸, συντέλεσαν στο να καταστεί η Βουλγαρία σημαντικό κέντρο διέλευσης. Ειδικότερα, το βουλγαρικό κράτος έχει χρησιμοποιηθεί από το διεθνικό οργανωμένο έγκλημα ως βασικό σημείο διαμετακόμισης για θύματα διακίνησης με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευση, τα οποία προέρχονται από τη Ρουμανία, τη Μολδαβία, την Ουκρανία και άλλες χώρες της πρώην ΕΣΔΔ (Συκιώτου 2003: 45). Οι τόποι προορισμού για τα διακινούμενα πρόσωπα που μεταφέρονται μέσω Βουλγαρίας ταυτίζονται με εκείνους που προαναφέρθηκαν όσον αφορά τη διακίνηση ανθρώπων που προέρχονται από το βουλγαρικό κράτος. Περαιτέρω, η είσοδος της Βουλγαρίας στην ΕΕ, ενώ ως διαδικασία και εξέλιξη βελτίωσε τις εσωτερικές συνθήκες στη χώρα, δημιουργεί ευκαιρίες στο οργανωμένο έγκλημα για τη νομιμοφανή πλέον μεταφορά ανθρώπων προς τα άλλα κράτη-μέλη της ΕΕ, λόγω της δυνατότητας ελεύθερης κυκλοφορίας των προσώπων στο ενωσιακό πλαίσιο (Goodey 2008: 427). Συνακόλουθα, διατηρείται ο ρόλος της Βουλγαρίας ως σημαντικού κέντρου διέλευσης για τη διεθνική διακίνηση ανθρώπων, παρά τη σταθεροποίηση της χώρας και τη σταδιακή αντιμετώπιση των σοβαρών εσωτερικών της προβλημάτων.

2.4.3. Συνολικές διαπιστώσεις ως προς την παράνομη διακίνηση ανθρώπων με επίκεντρο τη Βουλγαρία.

Με βάση τα ήδη εκτεθέντα, προκύπτει ότι η Βουλγαρία έχει αποτελέσει σημαντικό τόπο προέλευσης για τη διεθνική διακίνηση ανθρώπων, ιδίως με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευση. Οι συνθήκες που διαμορφώθηκαν στη χώρα μετά την κατάρρευση του κομμουνιστικού καθεστώτος, δηλαδή από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 και έπειτα, υπήρξαν η κρίσιμη προϋπόθεση που επέτρεψε την ανάπτυξη

³²⁷ Δηλαδή πιο αναπτυγμένα βαλκανικά κράτη, όπως η Ελλάδα, αλλά και περιοχές στις οποίες η ζήτηση προκαλείται από την παρουσία του διεθνούς παράγοντα, όπως η Βοσνία-Ερζεγοβίνη και το Κόσοβο.

³²⁸ Η Βουλγαρία συνορεύει τόσο με την Τουρκία όσο και με βαλκανικά κράτη τα οποία αποτελούν σημαντικούς τόπους προέλευσης, διέλευσης και προορισμού για τη διεθνική διακίνηση ανθρώπων.

της συγκεκριμένης εγκληματικής δράσης και των οργανωμένων εγκληματικών ομάδων που τη διεξάγουν. Παράλληλα, οι ίδιες συνθήκες σε συνδυασμό με τη γεωγραφική θέση της χώρας, την κατέστησαν και σημαντικό τόπο διέλευσης για τη διεθνική διακίνηση ανθρώπων. Σε αμφότερες τις περιπτώσεις οι προορισμοί για τα διακινούμενα πρόσωπα περιλαμβάνουν τα κράτη της Δυτικής Ευρώπης, άλλες βαλκανικές χώρες, καθώς και την Τουρκία και τη Μέση Ανατολή, δηλαδή ένα μεγάλο εύρος περιοχών στις οποίες υπάρχει ζήτηση κυρίως για πρόσωπα που διακινούνται με σκοπό την εκμετάλλευση, χωρίς βέβαια αυτό να αναιρεί και τη διενέργεια παράτυπης διακίνησης μεταναστευτικών πληθυσμών, από το βουλγαρικό έδαφος και μέσω αυτού. Στην εν θέματι διεθνική εγκληματική δράση που διενεργείται με επίκεντρο τη Βουλγαρία, το βουλγαρικό οργανωμένο έγκλημα έχει μεν κεντρική παρέμβαση, στο πλαίσιο όμως συνεργασίας με ισχυρές εγκληματικές ομάδες που προέρχονται από άλλα βαλκανικά κράτη³²⁹. Η σταδιακή σταθεροποίηση της χώρας και η είσοδος της στην ΕΕ συνιστούν στοιχεία που μειώνουν τη χρησιμοποίηση της Βουλγαρίας ως τόπου προέλευσης για τη διεθνική διακίνηση ανθρώπων, αλλά δεν εξαλείφουν τον ρόλο της ως τόπου διέλευσης, καθώς το οργανωμένο έγκλημα προσαρμόζεται στις νέες συνθήκες και εκμεταλλεύεται τη δυνατότητα ευχερέστερης πρόσβασης προς τα άλλα κράτη-μέλη της ΕΕ. Ως εκ τούτου, η συγκεκριμένη εξέλιξη δεν είναι βέβαιο ότι θα περιορίσει δραστικά και σε όλα τα επίπεδα την παράνομη διακίνηση ανθρώπων με επίκεντρο τη Βουλγαρία, αφού δημιουργεί ευκαιρίες νομιμοφανούς μεταφοράς ανθρώπων προς το έδαφος των χωρών της Κεντρικής και Δυτικής Ευρώπης.

2.5. Η παράνομη διακίνηση ανθρώπων με επίκεντρο την Ελλάδα.

2.5.1. Γενικά χαρακτηριστικά.

Η Ελλάδα διαφοροποιείται από τις άλλες βαλκανικές χώρες, καθώς δεν τελούσε σε κομμουνιστικό καθεστώς, πράγμα που σημαίνει ότι δεν επηρεάστηκε καθοριστικά από τις ριζικές αλλαγές που έφερε η πτώση της ΕΣΔΔ και το τέλος του διπολισμού, ούτε βίωσε άμεσα τις έντονες συγκρούσεις οι οποίες συγκλόνισαν τα Βαλκάνια τη δεκαετία του 1990. Παράλληλα, η συμμετοχή της στους ευρωπαϊκούς θεσμούς

³²⁹ Η γεωγραφική θέση της χώρας διευκολύνει τη δραστηριοποίηση στο έδαφός της και αλλοδαπών εγκληματικών ομάδων, γεγονός που καθιστά τη Βουλγαρία μια τυπική περίπτωση βαλκανικής περιοχής στην οποία οι εγκληματικές οργανώσεις λειτουργούν ως συγκοινωνούντα δοχεία, και μάλιστα σε εκτεταμένο διεθνικό πλαίσιο.

αρκετά πριν το 1990, δηλαδή στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες και το NATO³³⁰, της παρείχαν αφενός τη δυνατότητα επίτευξης ενός προωθημένου επιπέδου ανάπτυξης και αφετέρου της διαμόρφωσης ενός πιο σταθερού και ασφαλούς εσωτερικού περιβάλλοντος σε σχέση με τις λοιπές βαλκανικές χώρες³³¹. Σε αυτό το πλαίσιο, η Ελλάδα δεν έχει αποτελέσει τόπο προέλευσης για παρανόμως διακινούμενα πρόσωπα. Από την άλλη πλευρά, όσον αφορά την παράνομη διακίνηση ανθρώπων που διεξάγει το διεθνικό οργανωμένο έγκλημα, η γεωγραφική θέση της χώρας³³² καθώς και το διαφορετικό επίπεδο ανάπτυξης και συγκρότησής της σε σχέση με τα λοιπά βαλκανικά κράτη, την έχουν καταστήσει βασικό κόμβο διέλευσης αλλά και σημαντικό τόπο προορισμού, ιδίως σε περιόδους κρίσεων και συγκρούσεων που λαμβάνουν χώρα στα Βαλκάνια, τη Μέση Ανατολή και την Αφρική. Η εν λόγω παράνομη διακίνηση ανθρώπων, διά μέσου και προς την Ελλάδα, έχει ως σκοπό τόσο τη μετανάστευση όσο και την εκμετάλλευση (Ελληνική Αστυνομία 2018), ενώ στους διακινούμενους μετανάστες περιλαμβάνεται τα τελευταία χρόνια σημαντικότερος αριθμός προσφύγων³³³.

2.5.2. Η Ελλάδα ως τόπος διέλευσης και προορισμού.

Ο κύριος παράγοντας εξαιτίας του οποίου η Ελλάδα χρησιμοποιείται ως τόπος διέλευσης παρανόμως διακινούμενων ανθρώπων από το διεθνικό οργανωμένο έγκλημα, είναι η γεωγραφική της θέση. Ειδικότερα, η χώρα βρίσκεται ανάμεσα σε βαλκανικά κράτη (βόρεια), την Τουρκία (ανατολικά), την Αφρική (νότια) και την Ιταλία (δυτικά), ενώ η μορφολογία των συνόρων της και δη οι ορεινοί όγκοι σε συνδυασμό

³³⁰ Η ένταξη της Ελλάδας στο NATO χρονολογείται το 1952 (U.S. Department of State 1952), ενώ στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες το 1981 (Υπουργείο Εξωτερικών, 2018).

³³¹ Η παρατήρηση αυτή δεν συνιστά αποδοχή της συνολικής πολιτικής κατεύθυνσης και των παρεμβάσεων των εν λόγω διεθνών οργανισμών, ούτε συνδέει τη συμμετοχή σε αυτούς με την πέραν κάθε αμφιβολίας σταθερότητα και ανάπτυξη. Αποτελεί όμως αναγνώριση του γεγονότος ότι η ένταξη μιας χώρας σαν την Ελλάδα σε αυτούς, δεδομένων των γεωπολιτικών συνθηκών των τελευταίων δεκαετιών και της συμμετοχής πολλών ισχυρών κρατών με συγκεκριμένα συμφέροντα, συντέλεσε στο να διαμορφωθεί ένα αναπτυξιακό πλαίσιο σταθερότητας για το ελληνικό κράτος, ιδίως σε σύγκριση με τα λοιπά βαλκανικά κράτη.

³³² Η Ελλάδα βρίσκεται ανάμεσα σε Ευρώπη, Ασία και Αφρική, ενώ συνορεύει με την Αλβανία, τη Βόρεια Μακεδονία, τη Βουλγαρία και την Τουρκία, δηλαδή με χώρες που εμπλέκονται άμεσα και ενεργά στη διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων.

³³³ Το ελληνικό κράτος συνιστά τα τελευταία χρόνια το πιο βασικό σημείο εισόδου στον ευρωπαϊκό χώρο προσφυγικών πληθυσμών, ιδίως από τη Μέση Ανατολή, σε βαθμό που απαιτήθηκε η έκτακτη χρηματοδότησή της στο πλαίσιο της ΕΕ (Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2016, European Commission 2018).

με τα ιδιαίτερα εκτεταμένα θαλάσσια σύνορά της, την καθιστούν ευχερώς προσβάσιμο και ευνοϊκό για την παράνομη διακίνηση τόπο. Παράλληλα, τα γειτονικά της κράτη και ιδίως οι βαλκανικές χώρες, η Τουρκία, και τα κράτη της Βόρειας Αφρικής, αποτελούν κομβικά σημεία προέλευσης και διέλευσης ανθρώπων που διακινούνται με σκοπό τόσο τη μετανάστευση όσο και την εκμετάλλευση, ενώ η Ιταλία, ως χώρα που βρίσκεται εγγύτερα στη Δυτική Ευρώπη, συνιστά βασικό τόπο προορισμού αλλά και περαιτέρω διέλευσης των διακινούμενων προσώπων. Ως εκ τούτου, η Ελλάδα βρίσκεται ουσιαστικά στο επίκεντρο της παράνομης διακίνησης που διενεργείται με προορισμό τη Δυτική Ευρώπη και αποτελεί κατά συνέπεια πρόσφορο πεδίο για την ανάπτυξη της σχετικής δραστηριότητας του βαλκανικού και του τουρκικού οργανωμένου εγκλήματος. Πιο αναλυτικά, η Ελλάδα χρησιμοποιείται ως σημείο διέλευσης για την παράνομη διακίνηση ανθρώπων με σκοπό την εκμετάλλευση, κυρίως από το αλβανικό οργανωμένο έγκλημα (IOM 2004: 24, 31-32), αλλά και με σκοπό τη μετανάστευση, ιδίως από το τουρκικό οργανωμένο έγκλημα που διακινεί μετανάστες από το τουρκικό έδαφος, αρχικά προς την Ελλάδα (Συκιώτου 2003: 98-99) και συνήθως στη συνέχεια προς τα κράτη της Δυτικής Ευρώπης (Pratt 2004: 63, Μπερκ 2018)³³⁴. Βασικός παράγοντας που έχει καταστήσει την Ελλάδα σημαντικό τόπο διέλευσης είναι και η συμμετοχή της στον χώρο Σένγκεν, ο οποίος επιτρέπει τη μετακίνηση ανθρώπων χωρίς συνοριακούς ελέγχους, κυρίως προς τα λοιπά κράτη-μέλη της ΕΕ (IOM 2014: 39).

Περαιτέρω, η Ελλάδα, έχοντας διανύσει περίοδο ομαλότητας από τα μέσα της δεκαετίας του 1970³³⁵ μέχρι σήμερα και συμμετέχοντας στους ευρωπαϊκούς θεσμούς, δηλαδή ως χώρα με πιο σταθερές δομές και αυξημένο επίπεδο ανάπτυξης σε σχέση με τις λοιπές βαλκανικές χώρες, συνιστά ιδιαίτερα ελκυστικό τόπο προορισμού για τη διακίνηση ανθρώπων που γίνεται με σκοπό τόσο τη μετανάστευση όσο και την εκμετάλλευση (Lehti and Aromaa: 131). Τον κύριο ρόλο στο ζήτημα αυτό διαδραματίζουν ισχυρές ομάδες του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος με σημαντική παρουσία στο ελληνικό έδαφος, όπως είναι οι αλβανικές οργανώσεις (Συκιώτου 2003: 33, 38-40), οι οποίες στηρίζουν την ανάπτυξη της δράσης τους, μεταξύ άλλων, και στις πολυπληθείς κοινότητες ομοεθνών τους που

³³⁴ Η Ελλάδα αποτελεί βασικό τμήμα μιας από τις σημαντικότερες διαδρομές της διακίνησης που πραγματοποιείται από το τουρκικό έδαφος, με ενδιάμεσα σημεία διέλευσης βαλκανικές χώρες και τελικό προορισμό τα κράτη της Δυτικής Ευρώπης (Narli 2006).

³³⁵ Όταν και κατέρρευσε το δικτατορικό καθεστώς που είχε εγκαθιδρυθεί το 1967.

έχουν διαμορφωθεί πλέον στη χώρα³³⁶, τις οποίες χρησιμοποιούν αφενός για να αποκρύψουν τις εγκληματικές τους δραστηριότητες και αφετέρου ως δίκτυα προώθησης των παράτυπων μεταναστών και των θυμάτων της εκμετάλλευσης³³⁷. Οι κύριες περιοχές προέλευσης των ανθρώπων που διακινούνται με προορισμό την Ελλάδα, είτε ως μετανάστες, στους οποίους συγκαταλέγονται και πρόσφυγες, είτε ως θύματα εκμετάλλευσης, περιλαμβάνουν τα περισσότερα βαλκανικά κράτη³³⁸, τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης (Η Καθημερινή 2014), της Εγγύς και της Μέσης Ανατολής (Lehti and Aromaa: 128), καθώς και αφρικανικά κράτη³³⁹. Βασικός παράγοντας επίσης που καθιστά την Ελλάδα ευχερώς προσβάσιμη και ως τόπο προορισμού, είναι η προπεριγραφείσα γεωγραφική της θέση σε συνδυασμό με τη μορφολογία των συνόρων της. Όσον αφορά τους μεταναστευτικούς και προσφυγικούς πληθυσμούς που διακινούνται προς την Ελλάδα, ο κύριος τόπος από τον οποίο διέρχονται για να εισέλθουν στο ελληνικό έδαφος είναι η Τουρκία (Pratt 2004: 63). Η συμφωνία της ΕΕ με την Τουρκία σχετικά με τη διαχείριση των εν λόγω μεταναστευτικών και προσφυγικών ροών (Ευρωπαϊκό Συμβούλιο 2016), λειτούργησε

³³⁶ Ειδικά τη δεκαετία του 1990, οι μεταναστευτικές ροές από την Αλβανία προς την Ελλάδα ήταν ιδιαίτερα αυξημένες (Bonifazi and Mamolo 2004: 525).

³³⁷ Όπως έχει ήδη αναφερθεί, η εκμετάλλευση των κοινοτήτων της διασποράς αποτελεί πάγια πρακτική του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος, ανεξαρτήτως προέλευσης. Στο πλαίσιο αυτό, το αλβανικό οργανωμένο έγκλημα, σε αντιστοιχία με την πρακτική του ιταλικού διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος παλαιότερα, χρησιμοποιεί τις κοινότητες που σχηματίζουν τα μεταναστευτικά ρεύματα και οι μειονοτικοί πληθυσμοί, εκμεταλλεόμενο ιδίως τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν, όχι μόνο στην Ελλάδα και στα Βαλκάνια, αλλά πολύ ευρύτερα, στην Ευρώπη και τις ΗΠΑ. Σχετικά με την εν λόγω εξάπλωση του αλβανικού οργανωμένου εγκλήματος, βλ. Τραγάκης (1996: 86).

³³⁸ Όπως είναι η Αλβανία, η Βουλγαρία, η Κροατία, η Σερβία και η Ρουμανία (Συκιώτου 2003: 40-47).

³³⁹ Για πρόσφατα συνοπτικά στοιχεία σχετικά με τη διακίνηση ανθρώπων προς την Ελλάδα, κυρίως με αντικείμενο την εκμετάλλευση, βλ. Αμερικανική Πρεσβεία (2019). Για πιο αναλυτική πρόσφατη αποτύπωση του φαινομένου, που περιλαμβάνει τόσο την παράνομη διακίνηση με σκοπό τη μετανάστευση όσο και εκείνη με σκοπό την εκμετάλλευση, βλ. Ελληνική Αστυνομία (2018). Αξίζει να σημειωθεί ότι η λεπτομερής ετήσια καταγραφή στοιχείων και περιστατικών, ειδικά από τις διωκτικές αρχές, αντιμετωπίζει πάντοτε το πρόβλημα της αποσπασματικής προσέγγισης του φαινομένου, η οποία μάλιστα εδράζεται αποκλειστικά στα περιστατικά που κατέστη δυνατό να εντοπιστούν και να καταγραφούν σε ένα ιδιαίτερα περιορισμένο χρονικό διάστημα. Συνακόλουθα, προκειμένου να εξάγονται στο μέτρο του δυνατού ασφαλή συμπεράσματα, είναι αναγκαίο να προδιορίζονται οι τάσεις και τα βασικά χαρακτηριστικά της παράνομης διακίνησης ανθρώπων σε πολυετή ορίζοντα και όχι ανά μεμονωμένα έτη.

για μια περίοδο περιοριστικά ως προς τη διακίνηση διά μέσου και προς την Ελλάδα³⁴⁰, αλλά δεν έχει εξαλείψει το φαινόμενο. Επιπρόσθετα, ιδιαίτερα σημαντική περιοχή προέλευσης και διεύλευσης για τη διακίνηση προς την Ελλάδα μεταναστών και προσφύγων, καθώς και θυμάτων εκμετάλλευσης, είναι η Αλβανία (Corrin 2004: 182-183), η οποία διατηρεί αμείωτα αυτόν τον ρόλο από το 1990 και εντεύθεν.

2.5.3. Συνολικές διαπιστώσεις ως προς την παράνομη διακίνηση ανθρώπων με επίκεντρο την Ελλάδα.

Παρά το γεγονός ότι η Ελλάδα διαθέτει ένα αναπτυγμένο θεσμικό πλαίσιο με ισχυρότερες κεντρικές δομές από τα λοιπά βαλκανικά κράτη και παράλληλα έχει διανύσει μια πολυετή περίοδο σταθερότητας, εντούτοις δεν έχει κατορθώσει να αποτρέψει τη χρησιμοποίησή της ως περιοχή διέλευσης και προορισμού για την παράνομη διακίνηση ανθρώπων. Αυτό συμβαίνει κυρίως λόγω της θέσης της ανάμεσα σε περιοχές οι οποίες μαστίζονται από σοβαρά προβλήματα, πλήττονται από κρίσεις και συγκρούσεις και χαρακτηρίζονται από ιδιαίτερα αδύναμες κρατικές δομές. Σε αυτό το γεωπολιτικό περιβάλλον η χώρα δέχεται περιοδικά έντονες πιέσεις από μεταναστευτικά ρεύματα, στα οποία περιλαμβάνονται και πολυάριθμοι προσφυγικοί πληθυσμοί, ιδίως όταν εκδηλώνονται σφοδρές κρίσεις στις κοντινές της περιοχές, κάτι το οποίο δεν είναι καθόλου σπάνιο. Η παράνομη διακίνηση διά μέσου και προς την Ελλάδα ως τελικό προορισμό, δεν αφορά μόνο τη μετανάστευση, αλλά περιλαμβάνει και την εκμετάλλευση των διακινούμενων προσώπων, ιδίως για παράνομη εργασία και σεξουαλικούς σκοπούς. Το γεγονός ότι η Ελλάδα διαθέτει ένα σταθερό εσωτερικό περιβάλλον και έναν σε αρκετά σημεία λειτουργικό κρατικό μηχανισμό, δεν έχει επιτρέψει την ανάπτυξη ισχυρού εγχώριου οργανωμένου εγκλήματος. Παρά ταύτα, στο έδαφος της αναπτύσσουν σημαντική δράση ομάδες του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος και ιδίως οι προερχόμενες από τις γειτονικές βαλκανικές χώρες, όπως οι αλβανικές, οι οποίες συνεργάζονται στην παράνομη διακίνηση ανθρώπων μεταξύ τους αλλά και με ελληνικής προέλευσης εγκληματικές οργανώσεις³⁴¹. Η πολυετής εσωτερική σταθερότητα της χώρας και ενεργή συμμετοχή

³⁴⁰ Χωρίς όμως να τηρείται στην πράξη πλήρως, με αποκορύφωμα την κρίση που ξέσπασε στις αρχές του 2020, λόγω της οργανωμένης από την πλευρά του τουρκικού κράτους μεταφοράς μεταναστών και προσφύγων στα χερσαία σύνορα με την Ελλάδα (Borges και Staikos 2020), ώστε να ασκήσει έτσι πίεση στο διεθνές πολιτικό πεδίο, ιδίως στα κράτη-μέλη της ΕΕ και του ΝΑΤΟ.

³⁴¹ Για τη συνεργασία των εγκληματικών οργανώσεων στο ελληνικό έδαφος σε δραστηριότητες μεταξύ των οποίων και η παράνομη διακίνηση ανθρώπων, βλ. τα στοιχεία

της στους ευρωατλαντικούς διακυβερνητικούς θεσμούς, παρέχουν θεωρητικά τα εχέγγυα για την αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος και της παράνομης διακίνησης ανθρώπων που αυτό διενεργεί. Λόγω όμως της θέσης της Ελλάδας και των ιδιαίτερων συνθηκών που επικρατούν στις γειτονικές της περιοχές, αλλά και των ορίων που υφίστανται στον ρόλο και τη λειτουργία των διακυβερνητικών θεσμών, η εν λόγω αντιμετώπιση απαιτεί ευρύτερη ισχυροποίηση των ελληνικών κρατικών δομών και ριζική αναβάθμιση των δομών των γειτονικών χωρών. Όσον αφορά τον ρόλο της χώρας ως κομβικό σημείο διέλευσης για τη διακίνηση μεταναστών και προσφύγων, αυτός δεν αναμένεται να διαφοροποιηθεί σημαντικά, ιδίως όσο διατηρούνται οι συγκρούσεις και οι ανακατατάξεις στην περιοχή της Μέσης Ανατολής, καθώς και η επαμφοτερίζουσα πολιτική της Τουρκίας επί του εν λόγω ζητήματος³⁴².

2.6. Η παράνομη διακίνηση ανθρώπων με επίκεντρο το Κόσοβο.

2.6.1. Γενικά χαρακτηριστικά.

Η περιοχή του Κοσόβου συνιστά μια ιδιαίτερη περίπτωση όσον αφορά τις πολιτικές οντότητες που έχουν συγκροτηθεί στα εδάφη της πρώην ενωμένης Γιουγκοσλαβίας, καθώς παρά το γεγονός ότι διαθέτει ένα *de facto* καθεστώς αυτονομίας, εντούτοις δεν υφίσταται ακόμη καθολική αναγνώρισή του ως ανεξάρτητο και κυρίαρχο κράτος. Πιο συγκεκριμένα, η εν λόγω περιοχή αποσχίστηκε από τη Σερβία μόλις το 2008, δηλαδή αρκετά χρόνια μετά το πέρας των πολέμων της Γιουγκοσλαβίας, χωρίς όμως το σερβικό κράτος να έχει αναγνωρίσει την ανεξαρτησία της³⁴³. Παρά ταύτα, οι ισχυρότερες ευρωπαϊκές χώρες (Γαλλία, Ηνωμένο Βασίλειο, Ιταλία, Γερμανία) και οι ΗΠΑ έχουν αναγνωρίσει το Κόσοβο ως ανεξάρτητο κράτος. Από την άλλη πλευρά, αρκετές χώρες, μεταξύ των οποίων η Ρωσία, δεν έχουν προβεί σε αντίστοιχη

που περιλαμβάνονται στις εκθέσεις της ελληνικών αστυνομικών αρχών, για το χρονικό διάστημα από το 2004 έως το 2018 (Ελληνική Αστυνομία 2020).

³⁴² Η Τουρκία χρησιμοποιεί το ζήτημα της διαχείρισης των μεταναστευτικών και προσφυγικών ροών στο πλαίσιο των διάφορων επιδιώξεων της εξωτερικής της πολιτικής, γεγονός που συνεπάγεται ότι, παρά την προαναφερθείσα συμφωνία με την ΕΕ, η εν λόγω διαχείριση ενδέχεται να διαφοροποιείται σημαντικά ανάλογα με τη διεθνή συγκυρία και τις ιδιαίτερες κατά περίπτωση στοχεύσεις του τουρκικού κράτους - βλ. χαρακτηριστικά την ανωτέρω αναφερόμενη κρίση που προκάλεσε με τη μεταφορά μεταναστών και προσφύγων στα σύνορα με την Ελλάδα στις αρχές του 2020.

³⁴³ Για ορισμένες θέσεις σχετικά με την απόσχιση αυτή, βλ. Περράκης (2008). Όσον αφορά το ζήτημα της απόσχισης από τη σκοπιά του διεθνούς δικαίου, με βάση τις εξελίξεις στην εν λόγω περιοχή, βλ. Λιάκουρας (2009).

αναγνώριση. Με βάση τα ανωτέρω, είναι σαφές ότι το Κόσοβο έχει αποτελέσει ένα εργαλείο άσκησης πολιτικής στο διεθνές πεδίο, στο πλαίσιο των ανταγωνιστικών σχέσεων των μεγάλων δυνάμεων και των ανακατανομών εδαφών και ισχύος που έλαβαν χώρα στα Βαλκάνια από το 1990 και μετά. Το 1999 αποτέλεσε μάλιστα αντικείμενο διεθνούς πολεμικής επέμβασης από τις δυνάμεις του NATO³⁴⁴, με διακηρυγμένο στόχο τον τερματισμό των εσωτερικών συγκρούσεων που είχαν ξεσπάσει στην περιοχή, ανάμεσα σε αλβανικές και σερβικές δυνάμεις³⁴⁵. Η ισχυρή παρουσία των δύο αυτών εθνοτήτων στην περιοχή και οι σχετικές αντιπαραθέσεις που προκύπτουν, συνιστούν βασικό παράγοντα αποσταθεροποίησης και αδυναμίας συγκρότησης σταθερών δομών. Υπό το πρίσμα των παραπάνω συνθηκών, και δεδομένου ότι έχει υπάρξει όχι μόνο μέρος των αρχικών πολεμικών συγκρούσεων στη Γιουγκοσλαβία αλλά και επίκεντρο μεταγενέστερης διεθνούς επέμβασης, σε συνδυασμό με το χρονίζον προβληματικό καθεστώς ως προς την κρατική του υπόσταση, τις αδύναμες εσωτερικές δομές, την εσωτερική ανομοιογένεια και τη γειννιάσή του με κράτη που έχουν αντιμετωπίσει σοβαρά προβλήματα από το 1990 και μετά, το Κόσοβο έχει εύλογα αποτελέσει κομβικό σημείο ως προς τη διεθνή παράνομη διακίνηση ανθρώπων που διενεργείται στην περιοχή των Βαλκανίων³⁴⁶. Πιο συγκεκριμένα, έχει αποτελέσει τόπο προέλευσης (IOM 2014: 37) για τους πληθυσμούς που έχουν εγκαταλείψει την περιοχή λόγω των επαναλαμβανόμενων πολεμικών συγκρούσεων αλλά και της ιδιαίτερα προβληματικής εσωτερικής κατάστασης³⁴⁷, κεντρικό τόπο διέλευσης για τη διακίνηση ανθρώπων στην ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων, με δραστηριοποίηση των πλέον ισχυρών διεθνικών εγκληματικών ομάδων στο έδαφός του, καθώς και τόπο προορισμού για θύματα διακίνησης, κυρίως λόγω της σχετικής ζήτησης που έχει προκύψει ένεκα της παρουσίας διεθνών αποστολών στην περιοχή (Aronovitz 2001: 166).

³⁴⁴ Για μια συλλογή της ελληνικής αρθρογραφίας εκείνης της περιόδου σχετικά με το ζήτημα, βλ. Ντάλης (1999).

³⁴⁵ Σχετικά με τα γεγονότα της επέμβασης, βλ. Γιαλλουρίδης και Κεφαλά (2001: 25-41, 175-222), καθώς και Αλμπάνης (2001: 131-142).

³⁴⁶ Η ιδιαίτερα ασταθής μεταβατική κατάσταση στα Βαλκάνια από το 1990 και μετά, χαρακτηριστικό παράδειγμα της οποίας αποτελεί το Κόσοβο, έχει καταστήσει συνολικά την ευρύτερη περιοχή, και ιδίως τους τόπους που έχουν αντιμετωπίσει τα μεγαλύτερα προβλήματα, κέντρο διευκόλυνσης της διεθνούς διακίνησης ανθρώπων (Κυριαζή 2010: 95-96).

³⁴⁷ Στην οποία κυριαρχούν η εκτεταμένη διαφθορά, οι αναιμικές οικονομικές συνθήκες (Μπράι 2019), αλλά και το οργανωμένο έγκλημα (Μπόση 1999β: 105-110).

2.6.2. Το Κόσοβο ως τόπος προέλευσης, διέλευσης και προορισμού.

Όντας στο επίκεντρο των πολεμικών συγκρούσεων που σημάδεψαν τη διάλυση της ενωμένης Γιουγκοσλαβίας, πεδίο εκδήλωσης μιας μεταγενέστερης, προς το τέλος της δεκαετίας του 1990, πολεμικής σύρραξης και πραγματοποίησης διεθνούς στρατιωτικής επέμβασης, αλλά και τόπος με εκτεταμένα εσωτερικά προβλήματα και διαιρέσεις³⁴⁸, η περιοχή του Κοσόβου έχει αποτελέσει σημείο προέλευσης για την παράνομη διακίνηση ανθρώπων που επιδιώκουν να βελτιώσουν τις συνθήκες διαβίωσής τους ή να αποφύγουν άμεσο κίνδυνο διωγμού και απάνθρωπης μεταχείρισης. Η εν λόγω διακίνηση ανθρώπων που προέρχονται από την περιοχή έχει συνεπώς ως βασικό αντικείμενο τη μετανάστευση, συμπεριλαμβάνει και προσφυγικούς πληθυσμούς, ενώ τροφοδοτείται από το αβέβαιο διεθνές καθεστώς της περιοχής, τα σοβαρότατα εσωτερικά προβλήματα ως προς τη συγκρότηση μιας ενιαίας και λειτουργικής πολιτικής οντότητας, καθώς και από τις ακραίες εθνοτικές εντάσεις που τη χαρακτηρίζουν³⁴⁹.

Παράλληλα, το προβληματικό διεθνές καθεστώς του Κοσόβου, οι καταλυτικές δομικές εσωτερικές δομικές αδυναμίες, σε συνδυασμό με τη μακρόχρονη έκθεση σε πολεμικές συγκρούσεις, έχουν ευνοήσει καθοριστικά την ισχυρότατη παρουσία και δραστηριοποίηση του οργανωμένου εγκλήματος στην περιοχή, καθώς και τη χρησιμοποίησή της ως κομβικό κέντρο διέλευσης για την ευρείας έκτασης διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων, με αντικείμενο τόσο τη μετανάστευση (IOM 2016b: 40) όσο και την εκμετάλλευση, και προορισμούς βαλκανικά κράτη και τις αναπτυσσόμενες ευρωπαϊκές χώρες (Surtees 2008: 54). Τη χρησιμοποίηση της περιοχής ως βασικό σημείο διέλευσης ενισχύει και η γεωγραφική της θέση (IOM 2004: 70), καθώς συνορεύει με την Αλβανία³⁵⁰, τη Βόρεια Μακεδονία, το Μαυροβούνιο και τη Σερβία, δηλαδή με περιοχές που εμπλέκονται πολύ ενεργά στη διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων που διενεργείται με επίκεντρο την ευρύτερη

³⁴⁸ Σχετικά με την εν γένει ιδιαίτερα προβληματική κατάσταση στο Κόσοβο, όσον αφορά το διεθνές καθεστώς, τους εθνοτικούς διαχωρισμούς και τις αδύναμες οικονομικές και παραγωγικές δομές της περιοχής, βλ. Sklias and Roukanas (2007).

³⁴⁹ Θύματα παράνομης διακίνησης που προέρχονται από το Κόσοβο έχουν διακινηθεί προς χώρες όπως η Αλβανία (κυρίως ως πέρασμα για τη διακίνηση προς Ιταλία), η γειτονική Βόρεια Μακεδονία, η Ιταλία, το Βέλγιο, το Ηνωμένο Βασίλειο, αλλά και η Ελλάδα (IOM 2004: 65).

³⁵⁰ Το Κόσοβο αποτελεί βασικό σημείο διέλευσης για τα θύματα διακίνησης ανθρώπων με σκοπό την εκμετάλλευση που προέρχονται από την Αλβανία, δεδομένης και της απουσίας ουσιαστικών ελέγχων στα σύνορα μεταξύ των δύο περιοχών (IOM 2004: 24, 31-32).

περιοχή των Βαλκανίων. Περαιτέρω, η ισχυρή παρουσία του αλβανικού πληθυσμιακού στοιχείου στο Κόσοβο, ευνοεί τη δραστηριοποίηση στην περιοχή των ομάδων του αλβανικού οργανωμένου εγκλήματος³⁵¹, ήτοι των πιο ισχυρών βαλκανικών εγκληματικών οργανώσεων που διεξάγουν σε διεθνικό επίπεδο την παράνομη διακίνηση ανθρώπων. Ταυτόχρονα, παρατηρείται στην περιοχή η δραστηριοποίηση και του τουρκικού οργανωμένου εγκλήματος, το οποίο συνεργάζεται με ομάδες του κοσοβάρικου-αλβανικού οργανωμένου εγκλήματος για να διακινεί μέσω του Κοσόβου πρόσωπα που προέρχονται από την Ασία (IOM 2004: 49). Αξιοσημείωτο αλλά χαρακτηριστικό για την ευελξία και την προσαρμοστικότητα του οργανωμένου εγκλήματος, είναι ότι οι εγκληματικές ομάδες που δραστηριοποιούνται στην περιοχή συνεργάζονται στη διεθνή διακίνηση ανθρώπων ανεξάρτητα από την προέλευσή τους, υπερβαίνοντας στην πράξη τους εθνοτικούς διαχωρισμούς οι οποίοι εμποδίζουν καθοριστικά την αποτελεσματική λειτουργία των επίσημων αρχών του Κοσόβου³⁵².

Πέραν των ανωτέρω, και παρά την ιδιαίτερα προβληματική κατάσταση της περιοχής, το Κόσοβο έχει αποτελέσει και σημαντικό τόπο προορισμού, κυρίως όσον αφορά την παράνομη διακίνηση ανθρώπων που έχει ως αντικείμενο την εκμετάλλευση³⁵³. Η χρησιμοποίηση της περιοχής ως προορισμού συναρτάται ευθέως με την εγκατάσταση και παρουσία στο έδαφός της διεθνών αποστολών, οι οποίες σε διακηρυκτικό επίπεδο έχουν ως στόχο την κατοχύρωση της ειρήνης και της ασφάλειας, καθώς και την προώθηση της ομαλής διοικητικής λειτουργίας και της σταθερότητας³⁵⁴. Πιο συγκεκριμένα, η εγκατάσταση των αποστολών αυτών, στο πλαίσιο λειτουργίας και δραστηριοποίησης διεθνών οργανισμών όπως ο ΟΗΕ (UN

³⁵¹ Οι οποίες συνεργάζονται ενεργά με τις εγκληματικές οργανώσεις της περιοχής στη διεθνή παράνομη διακίνηση ανθρώπων (IOM 2004: 29, 30).

³⁵² Οι εγκληματικές συνεργασίες που κυριαρχούν στη διεθνή παράνομη διακίνηση ανθρώπων με επίκεντρο το Κόσοβο είναι πολυεθνικού χαρακτήρα και περιλαμβάνουν, μεταξύ άλλων, αλβανικές-κοσοβάρικες και σερβικές-κοσοβάρικες ομάδες, με γνώμονα την επιτυχή διεξαγωγή της κοινής εγκληματικής δράσης και την αποφυγή των διωκτικών αρχών (IOM 2004: 68).

³⁵³ Η εν λόγω εγκληματική δραστηριότητα αποτελεί για το δίκτυο της κοσοβάρικης-αλβανικής μαφίας την τρίτη πηγή εισοδήματος μετά το εμπόριο όπλων και ναρκωτικών, και περιλαμβάνει τη διακίνηση γυναικών και παιδιών που προέρχονται από χώρες της πρώην ΕΣΔΔ, της πρώην ενωμένης Γιουγκοσλαβίας, την Αλβανία, την Τουρκία και εν γένει την Ασία (IOM 2004: 52).

³⁵⁴ Σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στο Ψήφισμα 1244/1999 του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ (UN 1999). Βλ. σχετικά και Tziampiris (2006: 36-46).

2020b), το NATO (NATO 2019b) και η ΕΕ (EU External Action 2020), και δη ιδίως εκείνων που είναι στρατιωτικής φύσης³⁵⁵, έχουν προκαλέσει αυξημένη ζήτηση στην περιοχή για θύματα παράνομης διακίνησης με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευση (Long 2002: 58). Ως εκ τούτου, το διεθνικό οργανωμένο έγκλημα που δρα στην περιοχή ανταποκρίνεται σε αυτήν τη ζήτηση και διενεργεί την αντίστοιχη παράνομη διακίνηση ανθρώπων (The CSIS Press 2005: 1-3, 10-11, 59-60), τροφοδοτώντας έτσι έτι περαιτέρω την εξάπλωση του φαινομένου με επίκεντρο το Κόσοβο (IOM 2015: 8).

2.6.3. Συνολικές διαπιστώσεις ως προς την παράνομη διακίνηση ανθρώπων με επίκεντρο το Κόσοβο.

Η περιοχή του Κοσόβου αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα ως προς την ιδιαίτερα ασταθή κατάσταση που έχει προκύψει στα εδάφη της πρώην ενωμένης Γιουγκοσλαβίας έπειτα από τη διάλυσή της και τις πολεμικές συγκρούσεις που τη συνόδευσαν. Ειδικότερα, το Κόσοβο συγκεντρώνει όλα τα πιθανά προβλήματα αυτής της συνθήκης, από το αμφισβητούμενο διεθνές καθεστώς και τις επεμβάσεις ξένων δυνάμεων, μέχρι τις εσωτερικές πολεμικές συγκρούσεις, τις εξαιρετικά αδύναμες διοικητικές δομές και τις χρονίζουσες εθνοτικές εντάσεις και διαφοροποιήσεις στο έδαφός του. Στο πλαίσιο αυτό, έχει αποτελέσει πεδίο δραστηριοποίησης των πλέον ισχυρών ομάδων του βαλκανικού οργανωμένου εγκλήματος και έχει καταστεί ένα από τα σημαντικότερα σημεία για τη διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων στην ευρύτερη περιοχή (Συκιώτου 2003: 71-74), αποτελώντας τόπο προέλευσης, διέλευσης και προορισμού, για ανθρώπους που διακινούνται με σκοπό τόσο τη μετανάστευση όσο και την εκμετάλλευση (Friman and Reich 2007: 2-3). Η δραστηριοποίηση διακυβερνητικών οργανισμών στο έδαφός του και η παρουσία των αντίστοιχων διεθνών αποστολών δεν έχουν αλλάξει αυτήν την κατάσταση, αφού έχουν ευνοήσει την αυξημένη ζήτηση για θύματα παράνομης διακίνησης (Corrin 2004: 179-180, 184-185). Τα προαναφερθέντα χαρακτηριστικά που προσδιορίζουν τη διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων με επίκεντρο το Κόσοβο δεν φαίνεται πιθανό να διαφοροποιηθούν, όσο δεν επιλύονται τα ζητήματα που αφορούν το διεθνές καθεστώς της περιοχής, την πραγματική αναβάθμιση των εσωτερικών δομών διακυβέρνησής της, καθώς και τον περιορισμό των εθνοτικών διαχωρισμών και διενέξεων. Υπό αυτό το πρίσμα, η εν λόγω περιοχή αναμένεται να συνεχίσει να αποτελεί κομβικό κέντρο για τις επιχειρήσεις του βαλκανικού οργανωμένου

³⁵⁵ Δηλαδή κυρίως η αποστολή του NATO, υπό την ονομασία KFOR (Kosovo Force), που έχει και τον ρόλο της κατοχύρωσης της ασφάλειας στην περιοχή (Tziampiris 2006: 39).

εγκλήματος όσον αφορά την παράνομη διακίνηση ανθρώπων. Πιθανότητες να αλλάξει η περιγραφόμενη κατάσταση προς το καλύτερο, υπάρχουν μόνο εφόσον οι γειτονικές βαλκανικές χώρες εισέλθουν σε τροχιά σταθεροποίησης και δραστηκής υπέρβασης των εσωτερικών τους αδυναμιών και προβλημάτων.

2.7. Η παράνομη διακίνηση ανθρώπων με επίκεντρο την Κροατία.

2.7.1. Γενικά χαρακτηριστικά.

Η Κροατία αποτελούσε μέρος της ενωμένης Γιουγκοσλαβίας και απέκτησε την ανεξαρτησία της στις αρχές της δεκαετίας του 1990, όντας βασικός παράγοντας των σφοδρών πολεμικών συγκρούσεων που συνόδευσαν τη διάλυση της εν λόγω κρατικής οντότητας. Στο πλαίσιο αυτών των συγκρούσεων, η Κροατία έχει υπάρξει τόπος προέλευσης αλλά και προορισμού όσον αφορά την παράνομη διακίνηση ανθρώπων από το διεθνικό οργανωμένο έγκλημα (Friman and Reich 2007: 2-3), με σκοπό κυρίως τη μετανάστευση, στην οποία όμως έχουν επιλοχωρήσει και περιπτώσεις εκμετάλλευσης των διακινούμενων προσώπων³⁵⁶. Περαιτέρω, ως νεοσύστατο κράτος το οποίο βρίσκεται στο επίκεντρο των αναταραχών και ανακατατάξεων που σημειώθηκαν στην ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων, έχει επίσης αποτελέσει και τόπο διέλευσης παρανόμως διακινούμενων προσώπων, κυρίως με κατεύθυνση προς τα κράτη της Δυτικής Ευρώπης (Surtees 2008: 41). Στην πορεία των ετών, η Κροατία κατόρθωσε να συγκροτηθεί και να αναπτυχθεί ταχύτερα και σε πιο στέρεες βάσεις από τα περισσότερα βαλκανικά κράτη που βίωσαν την κατάρρευση του διπολισμού και τη διάλυση της ενωμένης Γιουγκοσλαβίας. Η εξέλιξη αυτή συνέβαλε στην ένταξή της στο ΝΑΤΟ³⁵⁷ και την ΕΕ³⁵⁸, με αποτέλεσμα να έχει καταστεί, και μετά το πέρας των συγκρούσεων στην περιοχή, τόπος προορισμού για την παράνομη διακίνηση ανθρώπων που διεξάγεται από το οργανωμένο έγκλημα σε διεθνικό επίπεδο, δεδομένης μάλιστα της άμεσης γεινιάσής της με βαλκανικές χώρες οι οποίες συνεχίζουν να αντιμετωπίζουν σοβαρά εσωτερικά προβλήματα και βαθιές δομικές αδυναμίες. Το γεγονός όμως ότι στο έδαφός της δεν έχει παραστεί ανάγκη εγκατάστασης διεθνών στρατιωτικών αποστολών με αντικείμενο, τουλάχιστον σε διακηρυκτικό επίπεδο, τη διατήρηση της εσωτερικής ασφάλειας, της σταθερότητας

³⁵⁶ Όπως έχει ήδη αναφερθεί, η εκμετάλλευση των προσώπων που διακινούνται με αρχικό σκοπό τη μετανάστευση είναι πολύ συχνό φαινόμενο, ιδίως μάλιστα σε περιόδους συγκρούσεων και διεθνών ανακατατάξεων, κατά τις οποίες οι δυνατότητες άσκησης ελέγχου από τους κρατικούς και διακρατικούς μηχανισμούς είναι εξ ορισμού πολύ περιορισμένες.

³⁵⁷ Η οποία έλαβε χώρα το 2009 (ΝΑΤΟ 2012b).

³⁵⁸ Στην ΕΕ εντάχθηκε το 2013, ως το 28ο μέλος της (ΕΥ 2012).

και της ειρήνης, όπως έχει συμβεί σε άλλα βαλκανικά κράτη, καθιστά χαμηλή τη ζήτηση για διακινούμενα πρόσωπα με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευση και αντιστοίχως περιορίζει τον ρόλο της Κροατίας ως τόπου προορισμού σε σχέση με τα κράτη αυτά.

2.7.2. Η Κροατία ως τόπος προέλευσης, διέλευσης και προορισμού.

Το κρίσιμο στοιχείο που κατέστησε την Κροατία τόπο προέλευσης όσον αφορά τη διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων είναι το ίδιο που παρατηρείται στις περισσότερες χώρες που αποτελούσαν μέρος της ενωμένης Γιουγκοσλαβίας, δηλαδή η συγκρότησή της σε ανεξάρτητο και κυρίαρχο κράτος μέσα από μια διαδικασία σφοδρών πολεμικών συγκρούσεων που έλαβαν χώρα κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990. Ο κύριος σκοπός των προερχόμενων από την Κροατία διακινούμενων προσώπων ήταν η μετανάστευση, τόσο για την επίτευξη καλύτερων συνθηκών διαβίωσης όσο και για την αποφυγή των κινδύνων του πολέμου (Meznaric and Stubbs 2012: 9)³⁵⁹. Ταυτόχρονα βέβαια, όπως συμβαίνει σε όλες τις περιπτώσεις μαζικών μετακινήσεων πληθυσμών λόγω κρίσεων και ιδίως πολεμικών συγκρούσεων, σημειωνόταν και εκμετάλλευση μέρους του παρανόμως διακινούμενου πληθυσμού από τα δίκτυα του οργανωμένου εγκλήματος.

Η θέση της Κροατίας στα Βαλκάνια και η άμεση γεινιάσή της με κράτη τα οποία έχουν αντιμετωπίσει σοβαρές ανακατατάξεις και σημαντικά προβλήματα από το 1990 και μετά, όπως είναι η Σερβία, η Βοσνία-Ερζεγοβίνη και το Μαυροβούνιο, αλλά και με κράτη τα οποία αποτελούν βασικό πέρασμα προς τις χώρες της Κεντρικής και Δυτικής Ευρώπης, όπως είναι η Σλοβενία και η Ουγγαρία, έχουν καταστήσει τη χώρα τόπο διέλευσης παρανόμως διακινούμενων προσώπων και αντίστοιχης δραστηριοποίησης του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος³⁶⁰. Η ταχύτερη σταθεροποίηση και ανάπτυξη της Κροατίας σε σχέση με άλλες βαλκανικές χώρες, ιδίως όσες προέκυψαν από τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας, σταδιακά βελτιώνει τις δυνατότητες παρέμβασης των κρατικών δομών της και αντιστοίχως περιορίζει τη χρησιμοποίησή της από το οργανωμένο έγκλημα, χωρίς όμως αυτό να αναιρεί την

³⁵⁹ Στο πλαίσιο αυτό, σημειώθηκε ακόμα και συνειδητή τοποθέτηση προσφυγικών πληθυσμών από την Κροατία και τη Βοσνία στη Σερβία και το Κόσοβο, με σκοπό την αλλαγή της πληθυσμιακής σύνθεσης (Sklias and Roukanas 2007: 269-271).

³⁶⁰ Και ειδικότερα ντόπιων εγκληματικών ομάδων οι οποίες συνεργάζονται με αντίστοιχες οργανώσεις από άλλες χώρες, προκειμένου να αναπτύξουν τη δράση της παράνομης διακίνησης σε διεθνικό επίπεδο (Surtees 2008: 46).

κρισιμότητα της γεωγραφικής της θέσης για τη διενέργεια της διεθνικής διακίνησης³⁶¹. Οι ομάδες του οργανωμένου εγκλήματος που δραστηριοποιούνται προνομιακά στο πλαίσιο αυτό, πέραν εκείνων του τουρκικού οργανωμένου εγκλήματος, είναι εκείνες που συντονίζουν την παράνομη διακίνηση από και διά μέσου των γειτονικών βαλκανικών χωρών και δη κυρίως οι ομάδες που προέρχονται από τη Σερβία, τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη και το Μαυροβούνιο, σε συνεργασία με ντόπιες κροατικές οργανώσεις³⁶².

Όσον αφορά τον ρόλο της χώρας ως τόπος προορισμού, αυτός μπορεί να διακριθεί σε δύο φάσεις: η πρώτη τοποθετείται στις αρχές της δεκαετίας του 1990, ήτοι την περίοδο των σφοδρών πολεμικών συγκρούσεων κατά την οποία η Κροατία έγινε αποδέκτης μεταναστευτικών ρευμάτων και δη κυρίως προσφυγικών πληθυσμών που επιχειρούσαν να ξεφύγουν από τα δεινά του πολέμου³⁶³, ενώ η δεύτερη στην επόμενη περίοδο μέχρι και σήμερα, κατά την οποία το κροατικό κράτος αποτελεί ελκυστικό τόπο προορισμού λόγω της πορείας αυξημένης σταθεροποίησης και ανάπτυξης την οποία έχει ακολουθήσει (Meznaric and Stubbs 2012: 9) σε σχέση με τα λοιπά βαλκανικά κράτη που απάρτιζαν την ενωμένη Γιουγκοσλαβία. Η πρώτη περίοδος χαρακτηρίζεται από μαζικές ροές με σκοπό κατά κύριο λόγο τη

³⁶¹ Ως εκ τούτου, η Κροατία, αν και δεν αντιμετωπίζει ιδιαίτερα προβλήματα ως προς το ζήτημα της παράνομης διακίνησης ανθρώπων, αποτελεί τόπο διέλευσης διακινούμενων προσώπων προς τα ευρωπαϊκά κράτη, στην οποία σημαντικό ρόλο διαδραματίζει, μεταξύ άλλων, και το τουρκικό οργανωμένο έγκλημα, ειδικά όσον αφορά τη διακίνηση προσώπων με προέλευση τη Μέση Ανατολή. Παράλληλα, ένας από τους βασικούς προορισμούς της μέσω του κροατικού εδάφους διενεργούμενης διακίνησης είναι η Ιταλία, καθώς η Κροατία συνιστά βασικό σημείο της χερσαίας οδού διακίνησης με κατεύθυνση προς αυτήν (Συκιώτου 2003: 42-44, 71-74, 170, 173).

³⁶² Δηλαδή κυρίως εκείνες οι εγκληματικές οργανώσεις που προέρχονται από τις περιοχές οι οποίες συναποτελούν με την Κροατία έναν βασικό άξονα διέλευσης των παρανόμως διακινούμενων προσώπων (Long 2002: 55).

³⁶³ Οι οποίοι προέρχονταν κατά κύριο λόγο από το έδαφος της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης (Meznaric and Stubbs 2012: 9), που αποτελούσε βασικό σημείο των πολεμικών συρράξεων και ενεργειών. Για λεπτομερή στοιχεία εκείνης της περιόδου, βλ. επίσης Meznaric and Zlatkovic (1993).

μετανάστευση³⁶⁴, ενώ η δεύτερη αφορά τη διακίνηση με σκοπό τόσο τη μετανάστευση όσο και την εκμετάλλευση³⁶⁵.

2.7.3. Συνολικές διαπιστώσεις ως προς την παράνομη διακίνηση ανθρώπων με επίκεντρο την Κροατία.

Η Κροατία, ως κράτος που πρόεκυψε από τη διάλυση της ενωμένης Γιουγκοσλαβίας, έχει προσδιοριστεί από το 1990 και εντεύθεν από ορισμένα χαρακτηριστικά τα οποία συνέβαλαν στο να αποτελέσει τόπο προέλευσης, διέλευσης και προορισμού όσον αφορά την παράνομη διακίνηση ανθρώπων. Κατά κύριο λόγο, αν εξαιρεθεί η πρώτη περίοδος των πολεμικών συγκρούσεων κατά την οποία αποτέλεσε περιοχή τόσο προέλευσης όσο και προορισμού, χρησιμοποιείται από το διεθνικό οργανωμένο έγκλημα ως τόπος διέλευσης των παρανόμως διακινούμενων προσώπων (IOM 2014: 39), με προορισμό κυρίως τα κράτη της Κεντρικής και Δυτικής Ευρώπης. Βασικός παράγοντας που ευνοεί τη συγκεκριμένη κατάσταση είναι η γεωγραφική της θέση, κοντά σε βαλκανικές χώρες οι οποίες αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα εσωτερικής συγκρότησης, ενώ ταυτόχρονα συνιστούν εστίες εθνοτικών, πολιτικών και θρησκευτικών διαφοροποιήσεων και εντάσεων, καθώς και η γειτνίασή της με τη Σλοβενία και την Ουγγαρία. Η ταχύτερη σταθεροποίηση και ανάπτυξη της Κροατίας σε σχέση με τα άλλα βαλκανικά κράτη που συναποτελούσαν την ενωμένη Γιουγκοσλαβία, καθώς και η συνεπαγόμενη ένταξή της στους ευρωπαϊκούς διακυβερνητικούς θεσμούς, έχουν περιορίσει δραστικά τον ρόλο της ως τόπου προέλευσης, αναβαθμίζοντας όμως παράλληλα τον ρόλο της ως ελκυστικού τόπου προορισμού. Η εν λόγω εξελικτική πορεία της χώρας πάντως, εφόσον διατηρηθεί σε σταθερή τροχιά, αναμένεται να περιορίσει τη χρησιμοποίησή της ως περιοχή διέλευσης και να αποδυναμώσει έτι περαιτέρω τη διεθνική δράση του οργανωμένου εγκλήματος με επίκεντρο το έδαφος της, λόγω της συγκρότησης πιο αποτελεσματικών κρατικών δομών σε μόνιμη βάση.

³⁶⁴ Σε ένα περιβάλλον όμως σφοδρών και βιαιότατων πολεμικών συγκρούσεων, το οποίο ήταν ιδανικό για τη διακίνηση ανθρώπων με αντικείμενο την κάθε μορφής εκμετάλλευσή τους, ανεξαρτήτως του αρχικού σκοπού της μετακίνησης που μπορεί να ήταν η μετανάστευση.

³⁶⁵ Σε περιορισμένη όμως έκταση, όπως ήδη αναφέρθηκε, σε σχέση με άλλα βαλκανικά κράτη, τα οποία διαθέτουν χαρακτηριστικά που ευνοούν τη διακίνηση με σκοπό κυρίως τη σεξουαλική εκμετάλλευση, όπως είναι οι ιδιαίτερα αδύναμες κρατικές δομές και η παρουσία διεθνών στρατιωτικών αποστολών.

2.8. Η παράνομη διακίνηση ανθρώπων με επίκεντρο το Μαυροβούνιο.

2.8.1. Γενικά χαρακτηριστικά.

Το Μαυροβούνιο αποτελούσε τμήμα της ενωμένης Γιουγκοσλαβίας και απέκτησε την ανεξαρτησία του αρκετά μετά τη διάλυσή της, καθώς μέχρι το 2006 σχημάτιζε μαζί με τη Σερβία ομοσπονδιακό κράτος³⁶⁶. Η παράνομη διακίνηση ανθρώπων με επίκεντρο την περιοχή σχετίζεται τόσο με την εξέλιξη της κρατικής της συγκρότησης όσο και με τη γεωγραφική της θέση. Ακολουθώντας την πορεία των περισσότερων περιοχών που συναποτελούσαν την ενωμένη Γιουγκοσλαβία, έχει υπάρξει τόπος προέλευσης παρανόμως διακινούμενων προσώπων (IOM 2007: 21, 30), ιδίως κατά την πρώτη περίοδο μετά το 1990, δηλαδή την εποχή των σφοδρών συγκρούσεων και ανακατάξεων στην ευρύτερη περιοχή³⁶⁷. Παράλληλα, η γεωγραφική του θέση ανάμεσα σε βαλκανικές χώρες που διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη διεθνή διακίνηση ανθρώπων, σε συνδυασμό με την ασταθή εσωτερική του κατάσταση, το έχουν καταστήσει κομβικό σημείο διέλευσης για το οργανωμένο έγκλημα ως προς τη συγκεκριμένη δράση (IOM 2014: 37). Επιπρόσθετα, η περίοδος των πολέμων οδήγησε στην είσοδο σημαντικών μεταναστευτικών και προσφυγικών ροών στο έδαφός του (IOM 2007: 21-22), ενώ η γειννιάσή του με βαλκανικά κράτη στα οποία έχουν εγκατασταθεί διεθνείς ειρηνευτικές αποστολές και άρα αποτελούν περιοχές αυξημένης ζήτησης για διακινούμενα πρόσωπα με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευση, σε συνδυασμό με τις αδύναμες κρατικές δομές του, συμβάλλουν στο να χρησιμοποιείται και μετά το πέρας των πολεμικών συγκρούσεων ως τόπος προορισμού (The CSIS Press 2005: 9).

2.8.2. Το Μαυροβούνιο ως τόπος προέλευσης, διέλευσης και προορισμού.

Ο ρόλος του Μαυροβουνίου ως περιοχή προέλευσης αναφορικά με την παράνομη διακίνηση ανθρώπων από το διεθνικό οργανωμένο έγκλημα μπορεί να θεωρηθεί κατά κύριο λόγο ως συναρτώμενος με την περίοδο της διάλυσης της ενωμένης Γιουγκοσλαβίας και των πολεμικών συγκρούσεων που τη συνόδευσαν (Grecic and Kaludjerovic 2012: 8). Στο πλαίσιο αυτό, η διεθνή διακίνηση προσώπων προερχόμενων από το Μαυροβούνιο συνδέεται κυρίως με τη μετανάστευση (Bonifazi and Mamolo 2004: 522), χωρίς βέβαια αυτό να αποκλείει τις περιπτώσεις

³⁶⁶ Το 2006 το Μαυροβούνιο έγινε ανεξάρτητο κράτος, αφού προηγήθηκε σχετικό δημοψήφισμα (Kim 2006).

³⁶⁷ Τα στοιχεία που αφορούν το Μαυροβούνιο θα πρέπει να συνεκτιμούν το καθεστώς της περιοχής και τη σχέση του με τη Σερβία, καθώς μέχρι το 2006 δεν αποτελούσε διακριτή κρατική οντότητα.

εκμετάλλευσης. Δεδομένου μάλιστα ότι εκείνη την περίοδο συναποτελούσε μια οντότητα με τη Σερβία και διαθέτει ιδιαίτερα μεγάλο ποσοστό σερβικού πληθυσμού, η όποια μετακίνηση πληθυσμών συνδεόταν άμεσα με τις εξελίξεις και στην εν λόγω περιοχή³⁶⁸.

Ο κυριότερος ρόλος όμως του Μαυροβουνίου στο ζήτημα της παράνομης διακίνησης αφορά τη χρησιμοποίησή του από το διεθνικό οργανωμένο έγκλημα ως κομβικό σημείο διέλευσης των διακινούμενων προσώπων (Lehti and Aronmaa 2007: 131), με κατεύθυνση άλλα βαλκανικά κράτη και ιδίως τις χώρες της Δυτικής Ευρώπης. Σε αυτό συμβάλλει καθοριστικά η γεωγραφική του θέση, καθώς συνορεύει με τη Σερβία, τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, την Κροατία και την Αλβανία, δηλαδή με περιοχές οι οποίες αφενός αποτελούν καίρια σημεία διέλευσης αλλά και προέλευσης διακινούμενων προσώπων (Συκιώτου 2003: 71-74), ενώ αφετέρου ορισμένες από αυτές συνιστούν κέντρα δραστηριοποίησης των πλέον ισχυρών βαλκανικών εγκληματικών ομάδων διεθνικής εμβέλειας. Στο πλαίσιο αυτό, παρατηρείται σημαντική παρέμβαση στο έδαφος του Μαυροβουνίου αλβανικών και σερβικών εγκληματικών ομάδων, σε συνεργασία με τις εγχώριες εγκληματικές οργανώσεις³⁶⁹, η οποία τροφοδοτείται από τις αδύναμες κρατικές δομές, την εκτεταμένη διαφθορά και την εσωτερική αστάθεια που χαρακτηρίζουν την εν θέματι χώρα. Το αντικείμενο της διεθνικής παράνομης διακίνησης ανθρώπων που διενεργείται μέσω του Μαυροβουνίου αφορά τόσο τη μετανάστευση όσο και την εκμετάλλευση, ενώ οι κυριότεροι προορισμοί είναι οι χώρες της Δυτικής Ευρώπης. Ειδικά όσον αφορά τις γυναίκες που διακινούνται μέσω Μαυροβουνίου με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευση, οι περιοχές από τις οποίες προέρχονται περιλαμβάνουν την Ουκρανία, τη Μολδαβία, τη Ρουμανία και τη Ρωσία (Συκιώτου 2003: 42), γεγονός που αναδεικνύει τον κομβικό του ρόλο ως προς τη διεθνική διακίνηση ανθρώπων που έχει ως κύριο αντικείμενο την εκμετάλλευση.

Τέλος, όπως ήδη σημειώθηκε, ο ρόλος του Μαυροβουνίου ως τόπος προορισμού συναρτάται, όπως ήδη σημειώθηκε με τις εισροές μεταναστών και προσφύγων κατά την περίοδο των πολεμικών συγκρούσεων μετά το 1990. Περαιτέρω, συνδέεται επίσης με τη γεωγραφική του θέση και ειδικότερα με το γεγονός ότι σε ορισμένες από τις συνορεύουσες περιοχές υφίσταται αυξημένη ζήτηση για παρανόμως διακινούμενα

³⁶⁸ Για τη Σερβία βλ. κατωτέρω στο σχετικό κεφάλαιο.

³⁶⁹ Η μεικτή σύνθεση των εγκληματικών ομάδων που πρωταγωνιστούν στη διεθνική διακίνηση ανθρώπων στα Βαλκάνια, είναι ένα φαινόμενο που παρατηρείται στο έδαφος των περισσότερων χωρών που εμπλέκονται πιο άμεσα στην κατάσταση αυτή (Surtees 2008: 46).

πρόσωπα, κυρίως με σκοπό την εκμετάλλευση³⁷⁰. Στο πλαίσιο που έχουν διαμορφώσει οι εν λόγω παράγοντες³⁷¹, οι αδύναμες δομές της χώρας και η εσωτερική της αστάθεια συντελούν στο να μπορούν με χαμηλό ρίσκο οι διεθνικές εγκληματικές ομάδες να εγκαθιστούν παρανόμως διακινούμενα πρόσωπα στο έδαφός της.

2.8.3. Συνολικές διαπιστώσεις ως προς την παράνομη διακίνηση ανθρώπων με επίκεντρο το Μαυροβούνιο.

Η βασική παράμετρος που χαρακτηρίζει τον ρόλο του Μαυροβουνίου στο ζήτημα της παράνομης διακίνησης ανθρώπων είναι η χρησιμοποίησή του από το διεθνικό οργανωμένο έγκλημα ως κομβικό σημείο διέλευσης (IOM 2007: 30-31). Οι προσδιοριστικοί παράγοντες αυτής της κατάστασης είναι αφενός η γεωγραφική του θέση και αφετέρου η προβληματική εσωτερική του συγκρότηση, οι οποίοι επιτρέπουν επίσης την έντονη δραστηριοποίηση στο έδαφός του ισχυρών εγκληματικών ομάδων που προέρχονται από γειτονικά βαλκανικά κράτη, σε στενή συνεργασία με το ντόπιο οργανωμένο έγκλημα. Ο ρόλος του Μαυροβουνίου ως τόπος προέλευσης και προορισμού έχει υπάρξει πιο περιορισμένος και συνδέεται όχι μόνο με τη γεωγραφική του θέση, αλλά και με τις ευρύτερες ανακατατάξεις που σημειώθηκαν στην περιοχή των Βαλκανίων από το 1990 και μετά. Η προπεριγραφείσα κατάσταση, ιδίως η χρησιμοποίηση της χώρας ως βασικό σημείο διέλευσης για τη διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων, δεν αναμένεται να διαφοροποιηθεί σημαντικά, καθώς συνδέεται ευθέως με τις γενικότερες συνθήκες που επικρατούν στην ευρύτερη περιοχή και τη θέση του Μαυροβουνίου σε αυτήν³⁷². Ο ρόλος του Μαυροβουνίου όμως ως περιοχή προέλευσης και προορισμού θα μπορούσε να περιοριστεί έτι περαιτέρω, εφόσον η χώρα ενταχθεί σε μια σταθερά ομαλή πορεία εσωτερικής ανασυγκρότησης και ανάπτυξης, πραγματοποιώντας και βήματα όπως η πρόσφατη

³⁷⁰ Ιδίως στην περιοχή του Κοσόβου, την οποία η σημαντική παρουσία διεθνών αποστολών στο πλαίσιο της κατάστασης που έχει διαμορφωθεί μετά την επέμβαση του 1999, κατέστησε σημαντικό τόπο προορισμού διακινούμενων προσώπων με σκοπό την εκμετάλλευση. Σε αυτή τη συνθήκη, τα αφύλακτα βόρεια σύνορα ανάμεσα στο Κόσοβο και το Μαυροβούνιο χρησιμοποιούνται συχνά από τις οργανωμένες εγκληματικές ομάδες διεθνικής διακίνησης ανθρώπων (Corrin 2004: 184, 185).

³⁷¹ Δηλαδή ουσιαστικά οι συρράξεις στα εδάφη της πρώην ενωμένης Γιουγκοσλαβίας και οι συνέπειες που προέκυψαν στην ευρύτερη περιοχή από τη διάλυσή της.

³⁷² Η γεωγραφική θέση σε συνδυασμό με την ορεινή μορφολογία των συνόρων, καθιστούν το Μαυροβούνιο ιδανικό πέρασμα παράνομης διακίνησης (IOM 2007: 30).

ένταξή της στο NATO³⁷³, τα οποία θεωρητικά ενισχύουν τη διεθνή της θέση και ασφάλεια³⁷⁴.

2.9. Η παράνομη διακίνηση ανθρώπων με επίκεντρο τη Ρουμανία.

2.9.1. Γενικά χαρακτηριστικά.

Η Ρουμανία, ως προς το ζήτημα της εμπλοκής της με το διεθνικό φαινόμενο της παράνομης διακίνησης ανθρώπων, εμφανίζει αρκετές αναλογίες με την περίπτωση της Αλβανίας³⁷⁵. Πρόκειται για μία χώρα που τελούσε πριν το 1990 υπό ιδιαίτερα αυταρχικό κομμουνιστικό καθεστώς με έντονα στοιχεία διεθνούς απομόνωσης, γεγονός που οδήγησε τον πληθυσμό της να βιώνει συνθήκες εκτεταμένων δυσχερειών και ακραίας φτώχειας³⁷⁶. Παράλληλα, οι κρατικοί μηχανισμοί λειτουργούσαν σε μεγάλο βαθμό αυθαίρετα, καταχρηστικά και καταπιεστικά, προκειμένου να διασφαλίζουν τη μακροήμερευση του καθεστώτος. Ως εκ τούτου, η περίοδος που ακολούθησε το τέλος του διπολισμού δεν συνοδεύτηκε από ομαλή μετάβαση για τη Ρουμανία (Han 2010: 84, 93), η οποία κλήθηκε να αντιμετωπίσει τις δεκαετίες που ακολούθησαν τα προβλήματα της εξαιρετικά αδύναμης οικονομικής κατάστασης, των μεγάλων κοινωνικών ανισοτήτων, της εκτεταμένης διαφθοράς και των ιδιαίτερα προβληματικών συνθηκών διαβίωσης για την πλειονότητα του πληθυσμού της. Στο πλαίσιο αυτό, έχει αποτελέσει ιδανικό περιβάλλον ανάπτυξης ισχυρών εγκληματικών ομάδων με διεθνικά χαρακτηριστικά³⁷⁷, καθώς και βασικό τόπο προέλευσης ανθρώπων που διακινούνται παράνομα (Long 2002: 55). Περαιτέρω, η γεωγραφική της θέση και δη η γειτνίασή της με περιοχές των Βαλκανίων και της Ανατολικής Ευρώπης που έχουν αντιμετωπίσει εξίσου σοβαρά ή

³⁷³ Η οποία έλαβε χώρα το 2017 (NATO 2017).

³⁷⁴ Το Μαυροβούνιο υπέβαλε επίσης αίτηση προσχώρησης στην ΕΕ το 2008 και έχει ξεκινήσει τις σχετικές διαπραγματεύσεις από το 2012. Στο πλαίσιο αυτό, διαπιστώθηκε η ανάγκη να αντιμετωπίσει επαρκώς η χώρα τα προβλήματα που σχετίζονται με τη διαφθορά και το οργανωμένο έγκλημα (Συμβούλιο της ΕΕ 2012).

³⁷⁵ Για τα κοινά σημεία των δύο χωρών ως προς το καθεστώς που επικρατούσε σε αυτές πριν το τέλος του διπολισμού και τις δυσκολίες που αντιμετώπισαν κατά την περίοδο της μετάβασης, βλ. Αναστασάκης (2013: 206-207).

³⁷⁶ Για μια μελέτη της εξέλιξης της φτώχειας στη Ρουμανία από το 1990 μέχρι σήμερα, από την οποία προκύπτει η έξαρση του φαινομένου κατά την πρώτη δεκαετία μετά το τέλος του διπολισμού, βλ. Stanciu and Mihailescu (2018).

³⁷⁷ Οι οποίες αναπτύχθηκαν και ενισχύθηκαν τα τελευταία χρόνια του καθεστώτος που κυριαρχούσε πριν το 1990, με τη συμμετοχή μάλιστα κορυφαίων παραγόντων αυτού (Stoychev 2010: 5).

και ακόμα σοβαρότερα προβλήματα, όπως η Σερβία, η Βουλγαρία, η Ουκρανία και η Μολδαβία, αλλά και με χώρες της Κεντρικής Ευρώπης όπως η Ουγγαρία, σε συνδυασμό με τις ιδιαίτερα αδύναμες κρατικές δομές της, την εκτεταμένη διαφθορά και το διαρκώς αναπτυσσόμενο οργανωμένο έγκλημα³⁷⁸, την έχουν καταστήσει από το 1990 και μετά κομβικό τόπο διέλευσης για την παράνομη διακίνηση ανθρώπων. Ειδικότερα, η Ρουμανία αποτελεί αναπόσπαστο μέρος των οδών που χρησιμοποιεί το διεθνικό οργανωμένο έγκλημα για τη διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων, με σκοπό τόσο τη μετανάστευση όσο και την εκμετάλλευση, κυρίως προς τις χώρες της Δυτικής Ευρώπης αλλά και τα πιο αναπτυγμένα νοτιοευρωπαϊκά κράτη όπως η Ελλάδα, καθώς και προς άλλες βαλκανικές χώρες στις οποίες εμφανίζεται αυξημένη ζήτηση για διακινούμενα πρόσωπα (IOM 2004: 47-50, 69-70, 86).

2.9.2. Η Ρουμανία ως τόπος προέλευσης και διέλευσης.

Η βασική παράμετρος που έχει καταστήσει τη Ρουμανία σημαντικό τόπο προέλευσης για την παράνομη διακίνηση ανθρώπων (The CSIS Press 2005: 9, Surtees 2008: 41), είναι η απομόνωση στην οποία βρισκόταν πριν το 1990 και η εξαιρετικά δύσκολη μετάβαση στο νέο καθεστώς που ακολούθησε στη συνέχεια. Οι παράγοντες αυτοί οδήγησαν στην εκδήλωση συνθηκών ακραίας φτώχειας, στην αδυναμία ομαλής οικονομικής ανάπτυξης και συγκρότησης σταθερών κρατικών δομών, στην εξάπλωση της διαφθοράς και του οργανωμένου εγκλήματος και στη συνεπαγόμενη ανάγκη σημαντικών τμημάτων του πληθυσμού να εγκαταλείψουν τη χώρα, διεκδικώντας καλύτερες συνθήκες διαβίωσης³⁷⁹. Η ανάγκη αυτή οδήγησε με τη σειρά της στη διεξαγωγή παράνομης διακίνησης ανθρώπων από τη Ρουμανία προς πιο αναπτυγμένες χώρες (Lehti and Aronmaa 2007: 124), τόσο της Δυτικής όσο και της Νότιας Ευρώπης, αλλά και προς βαλκανικά κράτη όπου παρατηρείται ζήτηση για διακινούμενα πρόσωπα, καθώς και προς την Τουρκία (Narli 2006: 30). Στη διακίνηση αυτή τον κύριο ρόλο έχουν αναλάβει οι οργανωμένες εγκληματικές ομάδες της περιοχής, σε συνεργασία με άλλες βαλκανικές εγκληματικές οργανώσεις (Surtees 2008: 46). Η εν λόγω δράση τροφοδοτείται μεν κατά κύριο λόγο από την επιθυμία των ντόπιων να μεταναστεύσουν, έχει όμως ως αντικείμενο όχι μόνο τη

³⁷⁸ Για τη σημαντική ανάπτυξη και εξέλιξη του ρουμανικού οργανωμένου εγκλήματος κατά την πρώτη δεκαετία μετά το τέλος του διπολισμού και τη διενέργεια εκτεταμένης διεθνικής παράνομης διακίνησης ανθρώπων στο περιβάλλον που διαμορφώθηκε, βλ. Han (2010: 93-97).

³⁷⁹ Για τα μαζικά μεταναστευτικά ρεύματα που εκδηλώθηκαν προς τις αναπτυγμένες δυτικές χώρες με προέλευση τη Ρουμανία, κατά την περίοδο από το 1992 μέχρι το 2000, βλ. UNODC (2008: 46).

μετανάστευση αλλά και την εκμετάλλευση, ιδίως των γυναικών για σεξουαλικούς σκοπούς (Συκιώτου 2003: 38-40, 42). Η σταδιακή σταθεροποίηση της χώρας και η ένταξή της στο NATO³⁸⁰ και την ΕΕ³⁸¹, δημιουργούν την προοπτική ομαλής οικονομικής πορείας και ενίσχυσης των κρατικών θεσμών, περιορίζοντας αντίστοιχα την τάση μετανάστευσης του γηγενούς πληθυσμού και άρα τη συναφή παράνομη διακίνηση (UNODC 2008: 15, 20). Από την άλλη πλευρά βέβαια, η ένταξη αυτή στο ενωσιακό πλαίσιο μπορεί να δημιουργήσει ευκαιρίες νομιμοφανούς παράνομης διακίνησης ανθρώπων για τα εγκληματικά δίκτυα, η οποία είναι ιδιαίτερα δυσχερές να καταγραφεί και άρα να αντιμετωπιστεί.³⁸²

Περαιτέρω, η Ρουμανία, λόγω της γεωγραφικής της θέσης και της εξαιρετικά προβληματικής εσωτερικής κατάστασης στην οποία βρέθηκε μετά το 1990, έχει αποτελέσει βασικό τόπο διέλευσης για την παράνομη διακίνηση ανθρώπων, τόσο μεταναστών όσο και θυμάτων εκμετάλλευσης, προς τις χώρες της Κεντρικής, της Δυτικής και της Νότιας Ευρώπης, αλλά και προς βαλκανικά κράτη στα οποία υπάρχει σχετική ζήτηση (Συκιώτου 2003: 46-47, 71-74). Ο κύριος παράγοντας που προκάλεσε την εξέλιξη αυτή ήταν οι επίσης δυσμενέστερες συνθήκες διαβίωσης των πληθυσμών γειτονικών χωρών, όπως η Ουκρανία, η Μολδαβία και η Σερβία, γεγονός που επέτρεψε στο οργανωμένο έγκλημα των αντίστοιχων περιοχών να διεξάγει διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων σε ευρεία κλίμακα³⁸³. Όπως και στην περίπτωση της Βουλγαρίας, η σταδιακή σταθεροποίησή της Ρουμανίας σε πολιτικό, οικονομικό και διοικητικό επίπεδο και η ένταξή της στους ευρωπαϊκούς θεσμούς, δημιουργούν θεωρητικά ανασχετική δυναμική ως προς τη χρησιμοποίηση της χώρας για τη διέλευση παρανόμως διακινούμενων προσώπων. Εντούτοις, όπως ήδη αναφέρθηκε, η εν λόγω εξέλιξη μπορεί να λειτουργήσει και αντίστροφα εφόσον δεν

³⁸⁰ Η Ρουμανία εντάχθηκε στο NATO το 2004 (Romanian MFA 2010).

³⁸¹ Η οποία έλαβε χώρα το 2007 (EU 2005).

³⁸² Η λεγόμενη «νομιμοφανής» διακίνηση, δηλαδή αυτή που σε πρώτο επίπεδο δεν παραβιάζει συννοριακούς περιορισμούς των εμπλεκόμενων χωρών αλλά οδηγεί τελικά σε παράνομη μετανάστευση ή εκμετάλλευση, είναι προφανώς εκ της φύσεώς της δυσχερέστερο να εντοπιστεί, να καταγραφεί και να αντιμετωπιστεί, ειδικά σε ένα πλαίσιο ρυθμίσεων όπως αυτό της ΕΕ, το οποίο στηρίζεται σε μεγάλο βαθμό στην κατάργηση των συννοριακών περιορισμών ανάμεσα στα κράτη-μέλη. Όσον αφορά τη Ρουμανία, ήδη έχει παρατηρηθεί η διακίνηση ανθρώπων με σκοπό την εκμετάλλευση και μετά την είσοδο της χώρας στην ΕΕ (UNODC 2008: 76).

³⁸³ Η Ρουμανία αποτελεί ως εκ τούτου βασικό κόμβο διέλευσης παρανόμως διακινούμενων προσώπων, με ανάμειξη των εν λόγω χωρών (Corrin 2004: 181).

ακολουθηθούν οι κατάλληλες πολιτικές, καθώς η ευχερέστερη πλέον πρόσβαση της Ρουμανίας στα κράτη-μέλη της ΕΕ δύναται να αποτελέσει εργαλείο για το διεθνικό οργανωμένο έγκλημα, όσον αφορά τη χρησιμοποίησή της ως περιοχή διέλευσης για την παράνομη διακίνηση ανθρώπων προς τα κράτη αυτά.³⁸⁴

2.9.3. Συνολικές διαπιστώσεις ως προς την παράνομη διακίνηση ανθρώπων με επίκεντρο τη Ρουμανία.

Η εξαιρετικά δυσμενής εσωτερική κατάσταση της Ρουμανίας, ένεκα της μετάβασής της από τον απομονωτισμό του κομμουνιστικού καθεστώτος σε νέες συνθήκες μετά το 1990, σε συνδυασμό με τη γεινιάσή της με χώρες οι οποίες αντιμετώπισαν παρόμοια ή ακόμα και εντονότερα προβλήματα, την κατέστησαν σημαντικό τόπο πρόλευσης αλλά και διέλευσης για τη διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων, με σκοπό τη μετανάστευση και την εκμετάλλευση (Rahmani 2006: 81-82, 93). Στο πλαίσιο αυτό, αναπτύχθηκε τόσο το εγχώριο οργανωμένο έγκλημα όσο και η συνεργασία των ντόπιων εγκληματικών ομάδων με άλλες βαλκανικές εγκληματικές οργανώσεις, προς την κατεύθυνση πραγματοποίησης αυτών των δράσεων σε διεθνικό επίπεδο. Οι βασικοί προορισμοί της παράνομης διακίνησης ανθρώπων με επίκεντρο τη Ρουμανία περιλαμβάνουν κυρίως τα πιο αναπτυγμένα ευρωπαϊκά κράτη και τις βαλκανικές περιοχές στις οποίες υφίσταται ζήτηση για μεταναστευτικό δυναμικό ή, κυρίως, για προς εκμετάλλευση πρόσωπα. Η σταθεροποίηση και η ένταξη της Ρουμανίας στους ευρωπαϊκούς θεσμούς και ιδίως στο ενωσιακό οικοδόμημα³⁸⁵ αναμένεται να διαφοροποιήσουν την κατάσταση των τελευταίων δεκατιών ως προς την παράνομη διακίνηση ανθρώπων, μειώνοντας τον εσωτερικό πληθυσμό που επιδιώκει να μεταναστεύσει και δυσχεραίνοντας τη μεταφορά διακινούμενων μέσω του εδάφους της, λόγω της βελτίωσης των οικονομικών συνθηκών και της ενίσχυσης των κρατικών δομών. Από την άλλη πλευρά, η στενότερη διασύνδεση της χώρας με τα κράτη-μέλη της ΕΕ, δημιουργεί νέες ευκαιρίες και δυνατότητες για το διεθνικό οργανωμένο έγκλημα που δραστηριοποιείται στην παράνομη διακίνηση ανθρώπων με επίκεντρο τη Ρουμανία, τουλάχιστον ως προς την πρόσβασή του στο ευρωπαϊκό έδαφος, αφού καθιστά ευχερέστερη την προσέγγιση των ευρωπαϊκών συνόρων καθώς και την

³⁸⁴ Υπό αυτό το πρίσμα, η ένταξη της χώρας στην ΕΕ μπορεί να θεωρηθεί ακόμα και παράγοντας διευκόλυνσης για τη διεθνική δράση των δικτύων διακινητών (Goodey 2008: 427).

³⁸⁵ Δεδομένου ότι Ευρωπαϊκή Ένωση παρέχει δυνητικά ένα περιβάλλον συνολικής ενίσχυσης των κρατών-μελών της και ένταξή τους σε μια μακροπρόθεσμα σταθερή αναπτυξιακή προοπτική σε όλα τα επίπεδα.

πραγματοποίηση νομιμοφανούς διακίνησης³⁸⁶. Συνολικά, ο ρόλος της Ρουμανίας στην παράνομη διακίνηση ανθρώπων διαμορφώνεται πλέον σε άμεση συνάρτηση με τον βαθμό συνέπειας που θα εμφανίσει η χώρα ως προς την κατοχύρωση εσωτερικής ομαλότητας και σταθερής οικονομικής ανάπτυξης.

2.10. Η παράνομη διακίνηση ανθρώπων με επίκεντρο τη Σερβία.

2.10.1. Γενικά χαρακτηριστικά.

Η Σερβία είναι μια χώρα που προέκυψε από τη διάλυση της πρώην ενωμένης Γιουγκοσλαβίας και αποτέλεσε κομβικό παράγοντα στις πολεμικές συγκρούσεις που σημάδεψαν την ευρύτερη περιοχή κατά τη δεκαετία του 1990. Οι αναταραχές, οι εσωτερικές αλλαγές και η μετάβαση σε ένα νέο πολιτικό και οικονομικό καθεστώς, κατέστησαν τη Σερβία ένα κράτος με σημαντικά εσωτερικά προβλήματα, αδύναμες κρατικές δομές και εκτεταμένη διαφθορά³⁸⁷, παράγοντες που συνέβαλαν στο να αποτελέσει τόπο προέλευσης, διέλευσης αλλά και προορισμού όσον αφορά την παράνομη διακίνηση ανθρώπων. Η εν λόγω εγκληματική δράση διενεργείται σε διεθνικό επίπεδο από ντόπιες εγκληματικές ομάδες που συνεργάζονται με αντίστοιχες εγκληματικές οργανώσεις από άλλες βαλκανικές χώρες, επιτυγχάνοντας την ανάπτυξη και την ισχυροποίησή τους σε ένα ασταθές και ευνοϊκό για το οργανωμένο έγκλημα περιβάλλον (Surtees 2008: 46)³⁸⁸. Η γεωγραφική θέση της χώρας και η γειτνίασή της με αρκετές άλλες προβληματικές περιοχές των Βαλκανίων, όπως η Ρουμανία, η Βουλγαρία, η Βόρεια Μακεδονία, η Βοσνία-Ερζεγοβίνη, το Μαυροβούνιο και το Κόσοβο, αλλά και με βασικές χώρες-περάσματα προς την Κεντρική και τη Δυτική Ευρώπη, όπως η Κροατία και η Ουγγαρία, κατοχυρώνουν έτι

³⁸⁶ Συνακόλουθα, η ένταξη της Ρουμανίας στην ΕΕ, περιπλέκει σε αυτήν τη φάση παρά ξεκαθαρίζει τα δεδομένα ως προς την παράνομη διακίνηση ανθρώπων με επίκεντρο το εν λόγω κράτος (IOM 2014: 21, 36). Αυτό δεν σημαίνει βέβαια ότι η εν λόγω ένταξη λειτουργεί περισσότερο αρνητικά παρά θετικά στο συγκεκριμένο ζήτημα, αλλά ότι οι επιπτώσεις της θα πρέπει να εξετάζονται συνδυαστικά με τη γενικότερη πορεία της χώρας και την εξέλιξη του οργανωμένου εγκλήματος που δραστηριοποιείται στο έδαφός της, συνεκτιμώντας προσεκτικά όλα τα στοιχεία.

³⁸⁷ Για τη διαπλοκή του οργανωμένου εγκλήματος με την κεντρική εξουσία στη Σερβία και την εκτεταμένη διαφθορά που αναπτύχθηκε στη χώρα, ιδίως τη δεκαετία του 1990, βλ. Koppel and Szekely (2002: 132-133), καθώς και Γιατζίδης (2013: 303-305).

³⁸⁸ Κομβική σε αυτό το πλαίσιο είναι η συνεργασία σερβικών εγκληματικών ομάδων με οργανώσεις αλβανικής προέλευσης, η οποία διαδραματίζει καίριο ρόλο στη διεθνική διακίνηση ανθρώπων με επίκεντρο τη Σερβία και τις γειτονικές περιοχές όπως το Κόσοβο (IOM 2004: 68).

περαιτέρω τον ρόλο της Σερβίας ως σημαντικό σταυροδρόμι παρανόμως διακινούμενων προσώπων (Long 2002: 55). Οι εντάσεις που επικρατούν διαχρονικά στην περιοχή, οι αλλαγές συνόρων³⁸⁹ και οι διαφορές με γειτονικές περιοχές³⁹⁰, ενισχύουν καθοριστικά τη συγκεκριμένη διεθνική εγκληματική δράση που διενεργείται με επίκεντρο τη Σερβία και καθιστούν ιδιαίτερα δυσχερή την ολοκληρωμένη καταγραφή και αποτύπωσή της³⁹¹.

2.10.2. Η Σερβία ως τόπος προέλευσης, διέλευσης και προορισμού.

Όντας μία χώρα που βρέθηκε στο επίκεντρο των σφοδρών πολεμικών συγκρούσεων που σημειώθηκαν στα Βαλκάνια τη δεκατία του 1990, η Σερβία εύλογα έχει αποτελέσει τόπο προέλευσης παρανόμως διακινούμενων προσώπων και μάλιστα σε ευρεία έκταση, καθώς σημαντικά τμήματα του πληθυσμού επιδίωξαν κατά περιόδους να εγκαταλείψουν το έδαφός της, με σκοπό τη μετανάστευση σε ασφαλέστερα και πιο σταθερά περιβάλλοντα³⁹². Συνακόλουθα, ένας βασικός τομέας δραστηριοποίησης του ντόπιου οργανωμένου εγκλήματος, σε συνεργασία με άλλες βαλκανικές οργανώσεις, είναι η παράνομη διακίνηση ανθρώπων που προέρχονται από τη χώρα, κυρίως προς πιο αναπτυγμένα κράτη της Δυτικής και της Νότιας Ευρώπης, αλλά και προς βαλκανικές περιοχές στις οποίες έχει εμφανιστεί ζήτηση για παρανόμως διακινούμενα πρόσωπα. Ο σκοπός της εν λόγω διεθνικής διακίνησης έχει υπάρξει τόσο η μετανάστευση όσο και η εκμετάλλευση³⁹³.

³⁸⁹ Όχι μόνο αυτές που έλαβαν χώρα την περίοδο της διάλυσης της ενωμένης Γιουγκοσλαβίας, αλλά και εκείνες που σημειώθηκαν μεταγενέστερα, όπως η ανεξαρτητοποίηση του Μαυροβουνίου από την κρατική οντότητα την οποία συναποτελούσε με τη Σερβία. Για την εξέλιξη αυτή βλ. και Αρμακόλας και Ντόκος (2013: 21-22).

³⁹⁰ Με κυριότερο παράδειγμα την περίπτωση του Κοσόβου, την ανεξαρτητοποίηση του οποίου δεν αναγνωρίζει η Σερβία.

³⁹¹ Δεδομένου ότι απαιτείται ένας συνδυασμός κατ' ανάγκην αποσπασματικών στοιχείων, καθώς και η προσπάθεια διαχωρισμού των δεδομένων που αφορούν αποκλειστικά τη Σερβία από εκείνα που σχετίζονται με το Μαυροβούνιο και το Κόσοβο, δηλαδή τις περιοχές που στην πορεία ανεξαρτητοποιήθηκαν και συγκροτήθηκαν ως διακριτές οντότητες (IOM 2008: 11).

³⁹² Οι πολεμικές συγκρούσεις που συνόδευσαν τη διάλυση της ενωμένης Γιουγκοσλαβίας, σε συνδυασμό με τις διεθνείς κυρώσεις που επιβλήθηκαν εκείνη την περίοδο, είχαν δυσμενέστερες επιπτώσεις στην οικονομία και στις συνθήκες διαβίωσης του πληθυσμού της Σερβίας. Ως αποτέλεσμα, εκδηλώθηκε τάση μαζικής μετανάστευσης προς το εξωτερικό (Nenadic 2010: 100-101).

³⁹³ Ειδικότερη πτυχή σχετικά με τη διακίνηση των προερχόμενων από τη Σερβία προσώπων, έχει αποτελέσει αυτή της εργασιακής εκμετάλλευσης (IOM 2014: 37).

Περαιτέρω, η γεωγραφική θέση της χώρας, σε συνδυασμό με τις εσωτερικές ανακατάξεις και δυσκολίες, καθώς και την ισχυρή παρουσία διαφθοράς και οργανωμένου εγκλήματος, την έχουν επίσης καταστήσει ιδανικό δίαυλο μεταφοράς παρανόμως διακινούμενων προσώπων (Surtees 2008: 41) με προορισμό τις περιοχές που ήδη αναφέρθηκαν (Συκιώτου 2003: 71-74). Βασικές χώρες προέλευσης των προσώπων που διακινούνται παράνομα μέσω του εδάφους της Σερβίας είναι η Ρωσία, η Μολδαβία, η Ουκρανία, η Ρουμανία και η Βουλγαρία (Συκιώτου 2003: 40-41, 76), ενώ ο σκοπός της διακίνησης περιλαμβάνει ομοίως τόσο τη μετανάστευση όσο και την εκμετάλλευση. Η χρησιμοποίηση της Σερβίας ως τόπου διέλευσης, δεδομένου του μεγάλου αριθμού των βαλκανικών κρατών με τα οποία συνορεύει, συνιστά παράγοντα που ισχυροποιεί ακόμα περισσότερο τη διεθνική δράση του σέρβικου οργανωμένου εγκλήματος και των συνεργαζόμενων με αυτό εγκληματικών ομάδων³⁹⁴.

Όσον αφορά τον ρόλο της ως τόπος προορισμού, η Σερβία υπήρξε καταφύγιο σημαντικών προσφυγικών πληθυσμών, ιδίως τα πρώτα χρόνια μετά το 1990, στα οποία σημειώθηκαν οι σφοδρές πολεμικές συγκρούσεις και κυριάρχησαν οι εθνοτικοί διαχωρισμοί και οι διώξεις (IOM 2008: 11, Nenadic 2010: 100-101). Περαιτέρω, σε μικρότερη έκταση, η Σερβία έχει αποτελέσει και τόπο προορισμού για παρανόμως διακινούμενα πρόσωπα, κυρίως με σκοπό την εκμετάλλευση (The CSIS Press 2005: 9). Όπως έχει ήδη επισημανθεί για γειτονικές της περιοχές, αυτού του είδους η διακίνηση σχετίζεται με την παρουσία στο έδαφός της ή σε κοντινά σημεία διεθνών ειρηνευτικών και σταθεροποιητικών αποστολών, εξαιτίας των οποίων δημιουργείται ζήτηση για παρανόμως διακινούμενα πρόσωπα προς εκμετάλλευση, ιδίως για σεξουαλικούς σκοπούς (Friman and Reich 2007: 1-4, 14).

³⁹⁴ Η παρουσία πληθυσμών που προέρχονται από τη Σερβία και η ύπαρξη αντίστοιχων κοινοτήτων στις περισσότερες γειτονικές βαλκανικές περιοχές, δηλαδή κυρίως σε όσες αποτελούσαν τμήματα της ενωμένης Γιουγκοσλαβίας, συνιστούν παράγοντα διευκόλυνσης της διεθνικής δράσης του σερβικού οργανωμένου εγκλήματος και ισχυροποίησής του, κατ'αντιστοιχία με τα όσα σημειώθηκαν για τις αλβανικές εγκληματικές οργανώσεις που δραστηριοποιούνται σε διεθνικό επίπεδο. Συνακόλουθα, το σερβικό και το αλβανικό οργανωμένο έγκλημα κυριαρχούν στη διεθνική διακίνηση ανθρώπων που διενεργείται με επίκεντρο τα Βαλκάνια (Montanaro-Jankovski 2005: 14).

2.10.3. Συνολικές διαπιστώσεις ως προς την παράνομη διακίνηση ανθρώπων με επίκεντρο τη Σερβία.

Είναι σαφές με βάση τα προεκτεθέντα ότι η Σερβία αποτελεί μια χαρακτηριστική αλλά και συνηθισμένη ταυτόχρονα περίπτωση όσον αφορά τη διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων στα Βαλκάνια. Συνδυάζει όλα τα βασικά χαρακτηριστικά που την καθιστούν τόπο προέλευσης, διέλευσης και προορισμού, δηλαδή την εμπλοκή στις σφοδρές πολεμικές συγκρούσεις της δεκαετίας του 1990, τη δύσκολη μετάβαση σε νέες πολιτικές και οικονομικές συνθήκες, τις αδύναμες κρατικές δομές και την εκτεταμένη διαφθορά, την ενεργή συμμετοχή σε ένα περιβάλλον διαρκών εντάσεων και ανακατατάξεων, την ευαίσθητη γεωγραφική θέση. Στο πλαίσιο αυτό, έχει αναπτυχθεί ένα ιδιαίτερα ισχυρό ντόπιο οργανωμένο έγκλημα³⁹⁵, το οποίο έχει τη δυνατότητα, σε συνεργασία με άλλες βαλκανικές εγκληματικές ομάδες, να αναπτύσσει σημαντική δράση στην παράνομη διακίνηση ανθρώπων. Η δύσκολη μεταβατική πορεία της Σερβίας από το 1990 και μετά δεν έχει φτάσει σε ένα τέλος. Πολλά σχετικά ζητήματα, από τα σύνορα μέχρι την πληθυσμιακή κατανομή και την αντιμετώπιση των εσωτερικών προβλημάτων κρατικής συγκρότησης, παραμένουν ανοιχτά, γεγονός που δημιουργεί προσκόμματα ως προς την ένταξή της σε διακυβερνητικούς θεσμούς όπως η ΕΕ³⁹⁶. Συνακόλουθα, ο ρόλος της χώρας στην παράνομη διακίνηση ανθρώπων, ιδίως όσον αφορά τη χρησιμοποίησή της ως σημείο διέλευσης, δεν αναμένεται να περιοριστεί δραστικά. Τυχόν περαιτέρω σταθεροποίησή της πάντως, θα μειώσει καθοριστικά τον ρόλο της ως περιοχή προέλευσης και προορισμού.

2.11. Η παράνομη διακίνηση ανθρώπων με επίκεντρο την Τουρκία.

2.11.1. Γενικά χαρακτηριστικά.

Η Τουρκία αποτελεί μια ιδιαίτερα σημαντική χώρα, λόγω μεγέθους και ισχύος, στην ευρύτερη περιοχή της Μεσογείου και της Εγγύς Ανατολής. Παρά το γεγονός ότι οι διεθνείς εξελίξεις που την επηρέασαν από το 1990 και μετά δεν συμπίπτουν με εκείνες των περισσότερων βαλκανικών χωρών που αναφέρθηκαν προηγουμένως,

³⁹⁵ Το οποίο, ιδίως τη δεκαετία του 1990 και στις συνθήκες που επικράτησαν εκείνη την περίοδο, είχε παρέμβαση στο κορυφαίο επίπεδο της κρατικής εξουσίας (Nenadic 2010: 106-107).

³⁹⁶ Η Σερβία υπέβαλε αίτηση προσχώρησης στην ΕΕ το 2009 και έλαβε καθεστώς υποψήφιας χώρας το 2012. Οι ενταξιακές διαπραγματεύσεις έχουν ξεκινήσει από το 2014. Για μια συνολική επισκόπηση της μέχρι τώρα πορείας ως προς το ζήτημα αυτό, βλ. European Commission (2019b).

διαδραματίζει κομβικό ρόλο στο ζήτημα της παράνομης διακίνησης ανθρώπων, καθώς αποτελεί βασικό πέρασμα προς τις χώρες της Νοτιοανατολικής Ευρώπης και των Βαλκανίων, αλλά και σημαντικό τόπο προορισμού³⁹⁷. Στο πλαίσιο αυτό, το τουρκικό οργανωμένο έγκλημα αναπτύσσει συνεργατικές σχέσεις με τις οργανώσεις του βαλκανικού οργανωμένου εγκλήματος στον τομέα της παράνομης διακίνησης, με σκοπό τόσο τη μετανάστευση όσο και την εκμετάλλευση των διακινούμενων προσώπων³⁹⁸. Ο ρόλος της Τουρκίας και του προερχόμενου από αυτήν οργανωμένου εγκλήματος έχει αναβαθμιστεί ακόμα περισσότερο τα τελευταία χρόνια, ειδικά όσον αφορά την παράνομη διακίνηση ανθρώπων³⁹⁹, καθώς η γενικευμένη κρίση στη Μέση Ανατολή, ιδίως στην περίπτωση της Συρίας, έχει προκαλέσει μαζικά μεναστυτικά ρεύματα που επιχειρούν να εισέλθουν μέσω της χώρας σε ευρωπαϊκό έδαφος⁴⁰⁰, στα οποία περιλαμβάνεται και σημαντικός αριθμός προσφύγων⁴⁰¹. Ο όγκος των εν λόγω μετακινούμενων πληθυσμών παρέχει άφθονες ευκαιρίες στις τουρκικές εγκληματικές ομάδες και τις συνεργαζόμενες με αυτές βαλκανικές οργανώσεις για τη διενέργεια παράνομης διακίνησης ανθρώπων ευρείας

³⁹⁷ Για τον κεντρικό ρόλο του τουρκικού κράτους ως περιοχή διέλευσης και προορισμού, καθώς και τις βασικές οδούς διεθνικής διακίνησης στις οποίες εμπλέκεται ως σημείο διέλευσης των παρανόμως μεταφερόμενων προσώπων, βλ. Narli (2006: 16-17, 19, 21).

³⁹⁸ Όπως με τις ομάδες του οργανωμένου εγκλήματος που δραστηριοποιούνται με επίκεντρο τη Βοσνία και το Κόσοβο, δηλαδή περιοχές οι οποίες διαδραματίζουν κομβικό ρόλο στη διεθνική διακίνηση ανθρώπων προς και δια μέσου των Βαλκανίων (IOM 2004: 47, 49, 68, Surtees 2008: 46). Δραστηριοποίηση του τουρκικού οργανωμένου εγκλήματος παρατηρείται και στην Κροατία, η οποία χρησιμοποιείται ως σημείο μεταφοράς παρανόμως διακινούμενων μεταναστών προς Σλοβενία, Ιταλία και Ελλάδα (Συκιώτου 2003: 170, 173).

³⁹⁹ Στη συγκεκριμένη εγκληματική δραστηριότητα συμμετέχουν, όπως είναι αναμενόμενο, και διακινητές από τις χώρες προέλευσης των διακινούμενων προσώπων, χωρίς όμως αυτό να αναιρεί τον κεντρικό ρόλο του οργανωμένου εγκλήματος που έχει ως κύρια βάση το τουρκικό έδαφος, δεδομένου ότι αυτό συνιστά το κομβικό σημείο διέλευσης των ανθρώπων που μετακινούνται με αφητηρία τα κράτη της Ασίας και της Μέσης Ανατολής προς την Ευρώπη.

⁴⁰⁰ Στο μεγαλύτερο ποσοστό αυτών των μετακινήσεων παρατηρείται παρέμβαση οργανωμένων εγκληματικών δικτύων διακίνησης ανθρώπων (Europol and Interpol 2016: 6)

⁴⁰¹ Όπως σημειώθηκε προηγουμένως, η πολεμική σύρραξη που μαίνεται στο εσωτερικό της Συρίας από τις αρχές της δεκαετίας του 2010, έχει οδηγήσει στην προσπάθεια μετακίνησης εκατομμυρίων ανθρώπων από το έδαφός της προς την Ευρώπη, κυρίως μέσω του τουρκικού εδάφους (Διεθνής Αμνηστία 2016α).

κλίμακας, στην οποία εμπλέκεται ευθέως και η σχετική εσωτερική και εξωτερική πολιτική του τουρκικού κράτους⁴⁰².

2.11.2. Η Τουρκία ως τόπος διέλευσης και προορισμού.

Ο κύριος ρόλος της Τουρκίας στην παράνομη διακίνηση ανθρώπων είναι αυτός του τόπου διέλευσης⁴⁰³, λόγω κυρίως της κομβικής γεωγραφικής θέσης της χώρας (Kale 2006: 127) που την καθιστά πέρασμα από τη Μέση Ανατολή και εν γένει την Ασία (Συκιώτου 2003: 77) προς τα Βαλκάνια και τα ευρωπαϊκά κράτη⁴⁰⁴. Στο πλαίσιο αυτό, σημαντικό ρόλο έχουν διαδραματίσει τα αυξημένα επίπεδα διαφθοράς που παρατηρούνται στο εσωτερικό της χώρας (Transparency International 2014), καθώς και οι κεντρικές πολιτικές επιλογές του τουρκικού κράτους ως προς τη διαχείριση και την εργαλειακή χρησιμοποίηση των μεταναστών και των προσφύγων που εισέρχονται στο έδαφός του, σύμφωνα με τα όσα ήδη εκτέθηκαν. Ο συνδυασμός των ως άνω παραγόντων έχει ευνοήσει την ανάπτυξη του τουρκικού οργανωμένου εγκλήματος στον τομέα της παράνομης διακίνησης ανθρώπων, αλλά και την

⁴⁰² Η προαναφερθείσα συμφωνία της Τουρκίας με την ΕΕ ως προς τη διαχείριση των μεταναστευτικών και προσφυγικών ροών, καθώς και το ήδη εκτεθέν πρόσφατο περιστατικό με τη μεταφορά από τις τουρκικές αρχές μεταναστών και προσφύγων στα χερσαία σύνορα με την Ελλάδα, αναδεικνύουν τον κομβικό ρόλο που διαδραματίζει ο τουρκικός κρατικός μηχανισμός στο ζήτημα της παράνομης διακίνησης ανθρώπων που διενεργείται με επίκεντρο το έδαφος της Τουρκίας. Ειδικότερα, αποδεικνύουν ότι η εν λόγω διακίνηση λαμβάνει χώρα, τουλάχιστον σε κάποιον βαθμό, με την ανοχή και ενδεχομένως με την έμμεση στήριξη του τουρκικού κράτους. Από την άλλη πλευρά, είναι σαφές ότι η Τουρκία αντιμετωπίζει σοβαρές δυσχέρειες στη διαχείριση τόσο εκτεταμένων μεταναστευτικών και προσφυγικών ροών, χωρίς όμως αυτή η διαπίστωση να δικαιολογεί την οποιαδήποτε ανοχή ή συνεργασία με οργανωμένα εγκληματικά δίκτυα, τα οποία προκαλούν με τις πρακτικές τους, και ιδίως τις θαλάσσιες μεταφορές που διεξάγουν, τη διακινδύνευση και τον θάνατο χιλιάδων ανθρώπων (IOM 2016a).

⁴⁰³ Η Τουρκία θεωρείται το πιο σημαντικό σημείο διέλευσης για την παράνομη διακίνηση μεταναστευτικών πληθυσμών, στους οποίους συμπεριλαμβάνονται και πρόσφυγες, με κατεύθυνση προς τα ευρωπαϊκά κράτη (Pratt 2004: 63). Συνεπώς, αντίστοιχα αυξημένης σημασίας είναι και η συναφής δραστηριοποίηση του τουρκικού οργανωμένου εγκλήματος.

⁴⁰⁴ Έχει όμως παρατηρηθεί και η χρήση της ως σημείο διέλευσης για πρόσωπα που διακινούνται από περιοχές όπως η Μολδαβία προς τα Βαλκάνια (Συκιώτου 2003: 91).

εκτεταμένη συνεργασία του στο ζήτημα αυτό με τις ισχυρές βαλκανικές εγκληματικές οργανώσεις⁴⁰⁵.

Περαιτέρω, το μέγεθος και η ισχύς της Τουρκίας, η οποία αποτελεί τη μεγαλύτερη οικονομία και την αντικειμενικά ισχυρότερη χώρα της ευρύτερης περιοχής στην οποία ανήκει, την καθιστούν πέρα από τόπο διέλευσης και ελκυστικό τόπο προορισμού. Στη διακίνηση ανθρώπων με προορισμό την Τουρκία εμπλέκεται ενεργά το βαλκανικό οργανωμένο έγκλημα, διακινώντας πρόσωπα που προέρχονται από βαλκανικές χώρες, οι οποίες αποτελούν σύμφωνα με τα προεκτεθέντα σημαντικούς τόπους προέλευσης (Surtees 2008: 41, Συκιώτου 2003: 46-47). Η διακίνηση με προορισμό την Τουρκία δεν αφορά μόνο τη μετανάστευση, καθώς παρατηρείται ζήτηση για θύματα διακίνησης με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευση (Narli 2006: 30).

2.11.3. Συνολικές διαπιστώσεις ως προς την παράνομη διακίνηση ανθρώπων με επίκεντρο την Τουρκία.

Η Τουρκία συνιστά έναν από τους πλέον σημαντικούς τόπους διέλευσης όσον αφορά την παράνομη διακίνηση ανθρώπων στην ευρύτερη περιοχή της Εγγύς Ανατολής, της Μεσογείου και των Βαλκανίων (Lehti and Aronmaa 2007: 128). Συνιστά το κύριο πέρασμα ανθρώπων που διακινούνται με σκοπό τη μετανάστευση, στους οποίους συμπεριλαμβάνεται μεγάλος αριθμός προσφύγων⁴⁰⁶, καθώς και ανθρώπων που διακινούνται με σκοπό την εκμετάλλευση. Οι βασικές περιοχές προέλευσης των ανθρώπων που διακινούνται μέσω της Τουρκίας είναι κυρίως κράτη της Μέσης Ανατολής και γενικότερα της Ασίας. Παράλληλα, η χώρα αποτελεί και σημαντικό τόπο προορισμού για ανθρώπους που διακινούνται με τους ίδιους ως άνω σκοπούς, οι οποίοι προέρχονται κυρίως από κράτη των Βαλκανίων και της Ανατολικής Ευρώπης (Lehti and Aronmaa 2007: 131). Κρίσιμο ρόλο στο ζήτημα της διακίνησης διαδραματίζει το τουρκικό κράτος, τόσο λόγω της διαφθοράς που διακρίνει τις

⁴⁰⁵ Η συνεργασία αυτή δεν έχει την αυστηρή μορφή ενός παραδοσιακού ιεραρχικού σχήματος, αλλά συνιστά περισσότερο μια χαλαρή και ευέλικτη διασύνδεση μεταξύ εγκληματικών δικτύων. Η εν λόγω μορφή εγκληματικής συνεργασίας δεν επιλέγεται τυχαία, καθώς μπορεί να λειτουργήσει ιδιαίτερα αποτελεσματικά στο σύγχρονο περιβάλλον στο οποίο διενεργείται η διεθνική διακίνηση ανθρώπων (Narli 2006: 22, 24).

⁴⁰⁶ Η διακίνηση προσφυγικών πληθυσμών με επίκεντρο την Τουρκία, μέσω της σχετικής δραστηριοποίησης του ντόπιου οργανωμένου εγκλήματος, έχει καταστεί μία διεθνική εγκληματική επιχείρηση με υψηλότερα κέρδη, ιδίως λόγω του μεγάλου κύματος των προσφυγικών ροών που παρατηρείται τα τελευταία έτη (Μπερκ 2018).

κεντρικές δομές του όσο και λόγω των συγκεκριμένων πολιτικών που ασκεί επί των σχετικών θεμάτων⁴⁰⁷. Το τουρκικό οργανωμένο έγκλημα εμφανίζει συνακόλουθα ιδιαίτερα αναπτυγμένη δράση στον τομέα της παράνομης διακίνησης ανθρώπων, σε συνεργασία με ισχυρές εγκληματικές ομάδες που προέρχονται από βαλκανικές χώρες. Η εκρηκτική κατάσταση των τελευταίων ετών στη Μέση Ανατολή αναμένεται να διατηρήσει τον κομβικό ρόλο της Τουρκίας ως προς τη διακίνηση ανθρώπων από την Ασία προς τα Βαλκάνια και τις ευρωπαϊκές χώρες. Οι συμφωνίες που έχει συνάψει ή ενδεχομένως μελλοντικά θα συνάψει η Τουρκία με κράτη και διεθνείς οργανισμούς όπως η ΕΕ, δεν δύνανται να ανατρέψουν δραματικά την προαναφερθείσα κατάσταση, λόγω των ισχυρότατων πιέσεων που δημιουργούνται από τα μεταναστευτικά και προσφυγικά ρεύματα, τα οποία προκύπτουν από τις πολεμικές συγκρούσεις και τη διάλυση κρατών στη Μέση Ανατολή. Στο πλαίσιο αυτό, και δεδομένης της ύπαρξης ενός εσωτερικού καθεστώτος που συνδέεται με διαφθορά, κατάχρηση εξουσίας και εντελώς αδύναμους δημοκρατικούς θεσμούς⁴⁰⁸, η παράνομη διακίνηση ανθρώπων με επίκεντρο την Τουρκία και η συναφής οργανωμένη εγκληματική δράση, είναι ιδιαίτερα πιθανό ότι θα συνεχίσουν να μακροημερεύουν.

⁴⁰⁷ Παρά το γεγονός ότι η Τουρκία έχει υιοθετήσει νομοθεσία και πολιτικές κατά της παράνομης διακίνησης ανθρώπων, ιδίως στις αρχές της δεκαετίας του 2000, μεταξύ των οποίων η επικύρωση το 2003 της Σύμβασης του ΟΗΕ για το διεθνικό οργανωμένο έγκλημα και των Πρωτοκόλλων της, καθώς και η υιοθέτηση νέου Ποινικού Κώδικα το 2005 με πρόβλεψη σοβαρών ποινών κάθειρξης για τη διακίνηση ανθρώπων με σκοπό την εκμετάλλευση (Narlı 2006: 6, 27, 36-37), εντούτοις ο ρόλος της ως κεντρικό σημείο διέλευσης για τη διεθνική διακίνηση προς τα Βαλκάνια και τα ευρωπαϊκά κράτη έχει παραμείνει αμείωτος, προφανώς λόγω της ολιγωρίας ως προς την πραγματική και διαρκή εφαρμογή αυτών των νομοθετημάτων και πολιτικών (Μπερκ 2018).

⁴⁰⁸ Στην Τουρκία κυβερνά από το 2002 το ίδιο κόμμα υπό τον Ταγίπ Ερντογάν, έχοντας συνδεθεί με φαινόμενα διαφθοράς, κατάχρησης εξουσίας και λειτουργίας εκτός του βασικού πλαισίου που προσδιορίζει ένα αντιπροσωπευτικό δημοκρατικό πολίτευμα (Insel 2017).

3. Η σχέση της παράνομης διακίνησης ανθρώπων στα Βαλκάνια και την Τουρκία με τη διεθνή πολιτική.

3.1. Η παράνομη διακίνηση ανθρώπων με επίκεντρο την Αλβανία από τη σκοπιά της διεθνούς πολιτικής.

3.1.1. Η επίδραση των διεθνών εξελίξεων στην Αλβανία.

Η Αλβανία αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα βαλκανικού κράτους που βίωσε με ιδιαίτερα έντονο τρόπο τη μετάβαση σε μια νέα πολιτική κατάσταση μετά το 1990. Αυτό οφείλεται στην κατάσταση της χώρας μέχρι εκείνο το χρονικό σημείο, η οποία χαρακτηριζόταν από ένα εξαιρετικά αυστηρό κομμουνιστικό καθεστώς και μια ευρεία απομόνωση όσον αφορά τις διακρατικές σχέσεις. Ειδικότερα, η Αλβανία μετά το πέρας του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου, οργανώθηκε ως κράτος με βάση τις αρχές που είχε θέσει το παράδειγμα της ΕΣΔΔ, δηλαδή ως μια «λαϊκή δημοκρατία» που αποσκοπούσε, θεωρητικά, στην εγκαθίδρυση μιας κοινωνικής και πολιτικής κατάστασης που θα στηριζόταν στις αρχές του σοσιαλισμού⁴⁰⁹. Στη διαδρομή αυτή κυρίαρχο πρόσωπο ήταν ο Ενβέρ Χότζα, ο οποίος παρέμεινε στην ηγεσία της χώρας μέχρι τον θάνατό του το 1985. Όπως προκύπτει από την παραμονή στην ηγεσία του ίδιου προσώπου επί δεκαετίες, η οποία οφείλεται στην απουσία δημοκρατικών θεσμών και διαδικασιών, η Αλβανία απέιχε πολύ από το να χαρακτηριστεί μια «δημοκρατία» οποιουδήποτε τύπου⁴¹⁰. Χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν υπήρξαν κατά περιόδους θετικές μεταρρυθμίσεις ως προς την οικονομική και κοινωνική οργάνωση της χώρας⁴¹¹, το κυρίαρχο καθεστώς στην Αλβανία εκφυλίστηκε σε μια κρατική γραφειοκρατία δεσποτικής φύσης, η οποία λειτουργούσε άκρως καταπιεστικά⁴¹²

⁴⁰⁹ Το ίδιο συνέβη και σε άλλα βαλκανικά κράτη, όπως η ενωμένη Γιουγκοσλαβία, η Βουλγαρία και η Ρουμανία. Για μια συνολική επισκόπηση της πολιτικής που εφαρμόστηκε στις χώρες αυτές μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και μέχρι την κατάρρευση των κομμουνιστικών καθεστώτων, τόσο στο εσωτερικό τους όσο και στο διεθνές πεδίο, βλ. Χρηστίδης (2003).

⁴¹⁰ Για τη διαδρομή του συγκεκριμένου ηγέτη της Αλβανίας και τον τρόπο διακυβέρνησης της χώρας από τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο μέχρι το τέλος του διπολισμού, βλ. Fevziu (2016).

⁴¹¹ Όπως τη βελτίωση των συνθηκών στους τομείς της εκπαίδευσης, της υγείας, της γεωργικής παραγωγής και της εκβιομηχάνισης (Ζενάκος 2008).

⁴¹² Κυρίαρχο ρόλο στον έλεγχο και την επιβολή από την πλευρά του καθεστώτος επιτελούσε η μυστική αστυνομία της χώρας, η επονομαζόμενη Sigurimi, γεγονός που παραπέμπει ευθέως σε μεθοδεύσεις δικτατορικών συστημάτων διακυβέρνησης προκειμένου να διατηρήσουν την εξουσία τους (Mejdini 2017).

απέναντι σε οποιαδήποτε διαφορετική φωνή και άποψη⁴¹³, ακολουθώντας έτσι την πορεία των περισσότερων κρατών που αποκαλούνταν «σοσιαλιστικά» από την Οκτωβριανή Επανάσταση του 1917 και εντεύθεν. Παράλληλα, η ηγεσία της χώρας υπό τον Χότζα διέκοψε τις σχέσεις με άλλα κράτη, ακόμα και με αυτά που τελούσαν υπό κομμουνιστικό καθεστώς⁴¹⁴. Πιο συγκεκριμένα, τη δεκαετία του 1940 διέκοψε τις σχέσεις με Αγγλία και ΗΠΑ και απέρριψε την ενίσχυση μέσω του σχεδίου Μάρσαλ⁴¹⁵. Ακολούθως ήρθε σε ρήξη με την κομμουνιστική ενωμένη Γιουγκοσλαβία στην οποία ηγούνταν ο Τίτο⁴¹⁶ και στράφηκε πλήρως στην κυβερνώμενη από τον Στάλιν ΕΣΣΔ. Μετά τον θάνατο του τελευταίου, ο Χότζα ήρθε σε ρήξη με τη νέα ηγεσία της ΕΣΣΔ και τα λοιπά κομμουνιστικά κράτη της Ανατολικής Ευρώπης και στράφηκε προς την κομμουνιστική Κίνα του Μάο, με την οποία διατήρησε σχέσεις μέχρι τη δεκαετία του 1970. Οι εν λόγω κινήσεις στην εξωτερική πολιτική της χώρας, καθιστούσαν την Αλβανία σταδιακά ολοένα και περισσότερο απομονωμένη στο διεθνές σύστημα⁴¹⁷, παρά το γεγονός ότι οι προαναφερθείσες συμμαχίες που συνήπτε παρείχαν κατά περιόδους σημαντική ενίσχυση, ιδίως οικονομική, ως προς τη διαχείριση της εσωτερικής της κατάστασης (Ζενάκος 2008).

Η καθοριστική αλλαγή ως προς την ύπαρξη «σοσιαλιστικών» κρατών που σημειώθηκε το 1990 με την κατάρρευση της ΕΣΣΔ, βρήκε την Αλβανία να επιχειρεί να προσαρμοστεί στις εξελίξεις που συνόδευαν τα τελευταία χρόνια της Σοβιετικής Ένωσης, ενώ ο Χότζα είχε αποβιώσει από το 1985. Στο πλαίσιο αυτό, το κομμουνιστικό καθεστώς δέχτηκε ισχυρές πιέσεις και ουσιαστικά κατέρρευσε, αφού

⁴¹³ Χαρακτηριστικά μπορούν να αναφερθούν η σκληρότατη καταστολή κάθε αντιπολιτευόμενης προσέγγισης, οι διώξεις όσων επέλεγαν να εκδηλώνουν κάποια θρησκευτική πεποίθηση, καθώς και η πραγματοποίηση εκκαθαρίσεων ακόμα και στο εσωτερικό του κυβερνώντος κομμουνιστικού κόμματος και στους κύκλους της πολιτικής ηγεσίας της χώρας (Ζενάκος 2008).

⁴¹⁴ Σχετικά με την πορεία της Αλβανίας προς τη διεθνή απομόνωση μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, βλ. Vickers (2014: κεφ. 9).

⁴¹⁵ Πρόκειται για την εκπορευόμενη από τις ΗΠΑ οικονομική βοήθεια με αντικείμενο την ανοικοδόμηση της κατεστραμμένης από τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο Ευρώπης, αλλά και την καθιέρωση της αμερικανικής επιρροής με παράλληλη ανάσχεση των παρεμβάσεων της ΕΣΣΔ. Βλ. αναλυτικά Σφήκας (2011).

⁴¹⁶ Για μια μελέτη σχετικά με την λόγω εξέλιξη στις διεθνείς σχέσεις του αλβανικού κράτους εκείνη την περίοδο, βλ. Ντάγιος (2004).

⁴¹⁷ Οδηγώντας έτσι σε σοβαρή οικονομική και αναπτυξιακή στασιμότητα (Σκλιάς 2001: 72-73).

το 1992 αναδείχτηκε στις εκλογές η πρώτη κυβέρνηση που δεν ανήκε σε αυτό⁴¹⁸. Η ριζική μετάβαση που πραγματοποιήθηκε το 1990 ανέδειξε τα μεγάλα εσωτερικά δομικά προβλήματα της χώρας⁴¹⁹, η οποία στην πραγματικότητα, δεδομένης της εξωτερικής πολιτικής απομονωτισμού που ακολουθούσε επί δεκαετίες, δεν είχε κατορθώσει να επιτύχει μια βιώσιμη εσωτερική αυτάρκεια και να εξαλείψει τα σοβαρά οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα που τη χαρακτήριζαν, ακόμα κι αν θεωρητικά ο στόχος του μέχρι τότε κυρίαρχου καθεστώτος ήταν ακριβώς αυτή η αυτάρκεια. Η απελευθέρωση από τα καταπιεστικά δεσμά του κομμουνιστικού καθεστώτος έφερε στην επιφάνεια τις καταλυτικές εσωτερικές αντιφάσεις και αδυναμίες της Αλβανίας⁴²⁰, οι οποίες επιτάθηκαν ακόμα περισσότερο λόγω της αναγκαιότητας άμεσης προσαρμογής σε μια εντελώς νέα οικονομική, κοινωνική και πολιτική κατάσταση. Η προσαρμογή αυτή δεν μπόρεσε, όπως ήταν αναμενόμενο, να πραγματοποιηθεί ομαλά και συντεταγμένα, με αποτέλεσμα το αλβανικό κράτος να βρεθεί για σειρά ετών σε συνθήκες εκδήλωσης σοβαρής οικονομικής και κοινωνικής κρίσης, συνοδευόμενης από εκτεταμένη εσωτερική πολιτική και θεσμική αστάθεια. Συμπερασματικά, οι ραγδαίες διεθνείς εξελίξεις που προκλήθηκαν το 1990 από την κατάρρευση της ΕΣΣΔ και των περισσότερων καθεστώτων του λεγόμενου «υπαρκτού σοσιαλισμού», εισήγαγαν την Αλβανία σε μια δυσχερή κατάσταση αναγκαστικής και βεβιασμένης προσαρμογής, την οποία αδυνατούσε να διαχειριστεί αποτελεσματικά, γεγονός που επέτεινε τα ήδη υπάρχοντα σοβαρά εσωτερικά της προβλήματα.

3.1.2. Η σύνδεση των εξελίξεων στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής με την ανάπτυξη οργανωμένου εγκλήματος στην Αλβανία.

Η προαναφερθείσα κατάσταση που διαμορφώθηκε στην Αλβανία λόγω των διεθνών αλλαγών που σημειώθηκαν με αφετηρία το 1990, αποτέλεσε το ιδανικό υπόβαθρο για την ανάπτυξη οργανωμένου εγκλήματος και μάλιστα ιδιαίτερα ισχυρού (Σκλιας 2001: 94). Ειδικότερα, οι διεθνείς αλλαγές διαμόρφωσαν ένα εσωτερικό περιβάλλον

⁴¹⁸ Σχετικά με τη μετάβαση της Αλβανίας από το καθεστώς που κυριαρχούσε μέχρι το τέλος του διπολισμού στις νέες συνθήκες που διαμορφώθηκαν, βλ. Νίνα (2007) και Abrahams (2015).

⁴¹⁹ Αναλυτικά για την κατάσταση που διαμορφώθηκε στη χώρα κατά την εν λόγω περίοδο αλλά και τα χρόνια που ακολούθησαν, βλ. Μαλκίδης (2004).

⁴²⁰ Για την ενδημική και ακραία φτώχεια στην Αλβανία, τις καταλυτικές διαρθρωτικές αδυναμίες, την υπανάπτυξη και την εξάρτηση της χώρας από το εξωτερικό, βλ. Σκλιας (2001: 78-82, 88).

εκτεταμένης κρίσης και αστάθειας, το οποίο εξ ορισμού ευνοεί την εκδήλωση και παγίωση φαινομένων διαφθοράς (UNODC 2008: 91), αποτρέπει τη συγκρότηση λειτουργικών διοικητικών δομών και συνακόλουθα ενισχύει τη δυνατότητα των οργανωμένων εγκληματικών ομάδων να αναπτύξουν σε μεγάλο βαθμό ανεμπόδιστα τη δράση τους και να ισχυροποιήσουν καθοριστικά την παρουσία τους, εκμεταλλευόμενες τις συνθήκες αυτού του είδους⁴²¹. Περαιτέρω, η προγενέστερη του 1990 κατάσταση, με την κυριαρχική παρουσία μυστικών αστυνομικών δυνάμεων που ενεργούσαν στα όρια της νομιμότητας και συχνά πέραν κάθε τέτοιας έννοιας, κατέστησε εφικτή στην ασταθή μεταβατική περίοδο που ακολούθησε την ενεργό διαπλοκή και συνεργασία μεταξύ εγκληματικών οργανώσεων και τμημάτων των αρχών ασφαλείας⁴²², κάτι που τροφοδότησε ακόμα περισσότερο την εξέλιξη του αλβανικού οργανωμένου εγκλήματος⁴²³. Στο ανωτέρω διαγραφόμενο πλαίσιο, υπήρξαν γεγονότα που κατέδειξαν τα σοβαρότατα δομικά προβλήματα του αλβανικού κράτους και την εξάπλωση φαινομένων ευρείας διαφθοράς. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το «σκάνδαλο των πυραμίδων» το 1997, μια κατάρρευση ταμείων που παρουσιάζονταν ως επενδυτικά και είχαν απορροφήσει μεγάλο ποσοστό των εισοδημάτων των πολιτών (Arsovska 2010: 12)⁴²⁴. Η συγκεκριμένη ευρείας έκτασης απάτη προκάλεσε σημαντικό πρόβλημα στην οικονομία της χώρας για χρόνια και πυροδότησε κοινωνικές αναταραχές, κατά τη διάρκεια των οποίων σημειώθηκε απώλεια σημαντικών ποσοτήτων οπλισμού από στρατιωτικές βάσεις και αστυνομικά τμήματα, ενώ παράλληλα οι επίσημες αρχές της χώρας είχαν χάσει τον έλεγχο της τάξης και της ασφάλειας σε αρκετές πόλεις (Σκλιας 2001: 74-75). Η εξέλιξη αυτή υπήρξε σύμπτωμα της κατάστασης στην οποία είχε εισέλθει η χώρα μετά το 1990, αλλά ταυτόχρονα και παράγοντας περαιτέρω ενίσχυσης των δραστηριοτήτων του οργανωμένου εγκλήματος (UNODC 2008: 53). Ακόμα και σήμερα, η πολιτική εξουσία στην Αλβανία, στο κορυφαίο κιάλας επίπεδο,

⁴²¹ Κατορθώνοντας να έχουν δυνατότητα παρέμβασης ακόμα και στο κυβερνητικό επίπεδο (Bossis 2005).

⁴²² Παρατηρήθηκε μάλιστα η εμπλοκή πρώην μελών της μυστικής αστυνομίας της χώρας με το οργανωμένο έγκλημα, μετά την κατάρρευση του κομμουνιστικού καθεστώτος και την κατάργησή της (Arsovska 2010: 18, Hajdinjak 2002: 18).

⁴²³ Για τη δημιουργία παρακρατικών μηχανισμών στην Αλβανία με τη συμμετοχή ομάδων του οργανωμένου εγκλήματος, βλ. Κάτσιος (1998: 266).

⁴²⁴ Για τα βαθιά δομικά προβλήματα του αλβανικού κράτους που οδήγησαν στην κρίση του 1997 και τροφοδοτούν την ανάπτυξη και την ισχυροποίηση του οργανωμένου εγκλήματος, βλ. Κοντονής (2013: 68-71).

δεν θεωρείται αποσυνδεδεμένη από φαινόμενα διαφθοράς και συνεργατικές σχέσεις με το οργανωμένο έγκλημα⁴²⁵.

Το γεγονός ότι η Αλβανία τελούσε πριν το 1990 σε μια μακροχρόνια ιδιαίτερα καταπιεστική και αυταρχική συνθήκη ως προς την άσκηση της κρατικής εξουσίας, οδήγησε με την κατάρρευση του καθεστώτος στην εκδήλωση αντίστοιχων φυγόκεντρων δυνάμεων και τη συνεπαγόμενη θεμελίωση εγκληματικών ομάδων που χαρακτηρίζονται από αυστηρότατη ιεραρχική οργάνωση και ιδιαίτερη σκληρότητα όσον αφορά στην επίτευξη των στόχων τους (Τραγάκης 1996: 86-87). Επιπρόσθετα, η κατάσταση που διαμορφώθηκε στη χώρα ένεκα των διεθνών εξελίξεων από το 1990 και μετά, ώθησε σημαντικά τμήματα του πληθυσμού να εγκαταλείψουν την περιοχή και να σχηματίσουν πολυπληθείς κοινότητες σε κράτη με καλύτερες συνθήκες⁴²⁶. Αυτή η εξάπλωση της αλβανικής διασποράς, σε συνδυασμό με την υφιστάμενη παρουσία του αλβανικού στοιχείου σε άλλες περιοχές των Βαλκανίων, αποτέλεσε όχημα για τη διεθνική δραστηριοποίηση και ανάπτυξη του αλβανικού οργανωμένου εγκλήματος, το οποίο εκμεταλλεύεται τις μεταναστευτικές κοινότητες για να αποκτήσει ισχυρή παρουσία και να προωθήσει τις δράσεις του σε τρίτα κράτη, ενισχύοντας έτσι καθοριστικά τη θέση του και τις δυνατότητες παρέμβασης που διαθέτει (Koppel and Szekely 2002: 130). Η συμμετοχή του αλβανικού κράτους σε θεσμούς όπως ο ΟΗΕ και το ΝΑΤΟ, αλλά και η απόκτηση της ιδιότητας του υποψήφιου μέλους για την ένταξη στην ΕΕ, δεν φαίνεται να έχουν αποτελέσει παράγοντες διαφοροποίησης της εν λόγω κατάστασης⁴²⁷, αφού το αλβανικό οργανωμένο έγκλημα παραμένει το πλέον ισχυρό και δραστήριο στην ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων, και όχι μόνο⁴²⁸. Συνολικά, οι διεθνείς αλλαγές από το 1990

⁴²⁵ Βλ. ενδεικτικά την πολιτική κρίση που προέκυψε στην Αλβανία το 2017, με αποπομπή του Υπουργού Δικαιοσύνης, έπειτα από καταγγελίες του για διαπλοκή αξιωματούχων των διωκτικών αρχών και της κυβέρνησης με άτομο που φέρεται ως επικεφαλής διεθνικού κυκλώματος διακίνησης ναρκωτικών (Σουλιώτης 2017).

⁴²⁶ Μεταξύ των οποίων και η γειτονική Ελλάδα, η οποία έγινε δέκτης πολυπληθών μεταναστευτικών ρευμάτων από την Αλβανία μετά το 1990 (Σκλιας 2001: 59). Υπολογίζεται ότι περίπου 700.000 Αλβανοί μετανάστευσαν ανάμεσα στο 1989 και το 2001, έχοντας ως κύριους τόπους προορισμού την Ιταλία και την Ελλάδα (UNODC 2008: 46).

⁴²⁷ Παρότι κάποια επιμέρους βήματα βελτίωσης ως προς την αντιμετώπιση του οργανωμένου εγκλήματος συντελούνται από το 2000 και εντεύθεν (Arsovska 2010: 8, 21-22, 26).

⁴²⁸ Για την εκτεταμένη διεθνική δραστηριοποίηση του αλβανικού οργανωμένου εγκλήματος και τον κυρίαρχό του ρόλο σε πληθώρα εγκληματικών δράσεων, μεταξύ των οποίων το εμπόριο ναρκωτικών και όπλων αλλά και η διακίνηση ανθρώπων, βλ. αναλυτικά Koppel and Szekely (2002), Γιατζίδης (2013: 306-307) και UNODC (2008: 61, 65).

και μετά ώθησαν την Αλβανία σε ένα καθεστώς παρατεταμένης κρίσης και αστάθειας, το οποίο έχει αποτελέσει ιδανικό περιβάλλον για την ανάπτυξη ισχυρότατου οργανωμένου εγκλήματος με ευρεία διεθνική εμβέλεια δράσης.

3.1.3. Η σύνδεση των εξελίξεων στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής με τη διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων.

Σύμφωνα με τα προεκτεθέντα, οι διεθνείς εξελίξεις που σημειώθηκαν με αφετηρία το 1990 έφεραν στο προσκήνιο τα σοβαρότατα εσωτερικά προβλήματα της Αλβανίας, η οποία κλήθηκε να προσαρμοστεί στις νέες συνθήκες όντας εντελώς απροετοίμαστη και με πενιχρές δυνατότητες για κάτι τέτοιο. Η κατάσταση που δημιουργήθηκε στη χώρα συνέβαλε στην ανάπτυξη ισχυρού οργανωμένου εγκλήματος (Pratt 2004: 61), το οποίο έχει τη δυνατότητα να παρεμβαίνει καταλυτικά στο εσωτερικό πεδίο αλλά και να εκδηλώνει δράσεις σε διεθνικό επίπεδο⁴²⁹. Οι παράγοντες αυτοί, ήτοι της δυσχερούς εσωτερικής κατάστασης και της εμφάνισης ισχυρού εγκώριου οργανωμένου εγκλήματος, έχουν λειτουργήσει συνδυαστικά ώστε να αποτελέσει η Αλβανία κομβικό τόπο προέλευσης και διέλευσης για τη διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων, με αντικείμενο τόσο τη μετανάστευση όσο και την εκμετάλλευση.

Ειδικότερα, ο ρόλος της Αλβανίας ως τόπος προέλευσης συναρτάται άμεσα με τις διεθνείς αλλαγές που έλαβαν χώρα το 1990 και την αδυναμία της χώρας να προσαρμοστεί σε αυτές για αρκετά χρόνια, γεγονός που έχει οδηγήσει σημαντικά τμήματα του ντόπιου πληθυσμού στην αναζήτηση τρόπων μετανάστευσης, καθώς και στο να καθίστανται ευχερώς θύματα διακίνησης με σκοπό την εκμετάλλευση⁴³⁰. Παράλληλα, οι ίδιες εσωτερικές συνθήκες που προέκυψαν στην Αλβανία ένεκα των διεθνών ανακατατάξεων που σηματοδότησε η κατάρρευση των περισσότερων κομμουνιστικών κρατών, σε συνδυασμό με τη γεωγραφική της θέση, συνέβαλαν καθοριστικά στο να καταστεί κεντρικό σημείο διέλευσης για τη διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων, αφού η εκτεταμένη διαφθορά και οι απολύτως αδύναμες διοικητικές δομές της την έχουν αναδείξει ως ιδανικό τόπο για τη συγκεκριμένη

⁴²⁹ Εκμεταλλεούμενο και τις διεθνείς εξελίξεις που σημειώθηκαν στην ευρύτερη περιοχή, ιδίως τις συγκρούσεις και τις ανακατατάξεις στις περιοχές της πρώην ενωμένης Γιουγκοσλαβίας (Κοντονής 2013: 75-77, 100-102, Montanaro-Jankovski 2005: 11).

⁴³⁰ Οι προερχόμενες από την Αλβανία γυναίκες ήταν από τις βασικές ομάδες διακινούμενων προσώπων με σκοπό την εκμετάλλευση κατά τη δεκαετία του 1990 (UNODC 2008: 16).

εγκληματική δραστηριότητα⁴³¹. Τέλος, το ισχυρό οργανωμένο έγκλημα που αναπτύχθηκε έχοντας ως βάση την Αλβανία, επίσης λόγω των διεθνών εξελίξεων που οδήγησαν σε ένα ασταθές και ελλειμματικά συγκροτημένο κράτος μετά το 1990, είναι ο επιπλέον παράγοντας που συμβάλλει στο να χρησιμοποιείται η χώρα ως βασικός τόπος πρόλευσης και διέλευσης για τη διεθνική διακίνηση ανθρώπων. Συνολικά, οι διεθνείς αλλαγές στις αρχές της δεκαετίας του 1990 οδήγησαν σε ένα αλβανικό κράτος με σοβαρά δομικά προβλήματα και αδυναμίες προσαρμογής στις νέες συνθήκες, στην ανάπτυξη ισχυρού οργανωμένου εγκλήματος και συνακόλουθα στη διενέργεια εκτεταμένης διεθνικής διακίνησης ανθρώπων με επίκεντρο τη συγκεκριμένη περιοχή, κατά τα όσα σημειώθηκαν αναλυτικά ανωτέρω στο οικείο κεφάλαιο.

3.2. Η παράνομη διακίνηση ανθρώπων με επίκεντρο τη Βόρεια Μακεδονία από τη σκοπιά της διεθνούς πολιτικής.

3.2.1. Η επίδραση των διεθνών εξελίξεων στη Βόρεια Μακεδονία.

Η Βόρεια Μακεδονία, η οποία μέχρι τη συμφωνία με την Ελλάδα για την ονομασία της ήταν γνωστή ως Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας, αλλά και ως «Μακεδονία»⁴³², είναι ένα από τα κράτη που προέκυψαν από τη διάλυση της ενωμένης Γιουγκοσλαβίας, της οποίας αποτελούσε τμήμα από τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και μετά, αποκτώντας την ανεξαρτησία της το 1991. Πρόκειται για μια περίπτωση στην οποία η απόσχιση από τη Γιουγκοσλαβία έλαβε χώρα ειρηνικά και αναίμακτα, χωρίς δηλαδή η χώρα να συμμετάσχει στις σφοδρότατες συγκρούσεις που σημάδεψαν την ευρύτερη περιοχή. Η εξέλιξη αυτή συνέβαλε στην ομαλότερη σε σχέση με άλλα βαλκανικά κράτη προσαρμογή της Βόρειας Μακεδονίας στις νέες συνθήκες που προέκυψαν με το τέλος του διπολισμού και την κατάρρευση των «σοσιαλιστικών» συνασπισμών, μεταξύ των οποίων και της Γιουγκοσλαβίας. Εντούτοις, η ομαλότερη και ειρηνική προσαρμογή δεν σημαίνει ότι το κράτος της

⁴³¹ Τη δεκαετία του 1990 η διενεργούμενη με επίκεντρο την Αλβανία παράνομη διακίνηση ανθρώπων δεν αντιμετωπιζόταν καν ως σοβαρό έγκλημα στο εσωτερικό της (Arsovska 2010: 18).

⁴³² Με αυτήν την ονομασία είχε αναγνωριστεί από πληθώρα κρατών, μεταξύ των οποίων και μεγάλες δυνάμεις, παρά τη διμερή της διαφορά με την Ελλάδα και τις αντιδράσεις της τελευταίας. Η επίλυση του εν θέματι ζητήματος με τη Συμφωνία των Πρεσπών ανέτρεψε αυτήν την παγιωμένη κατάσταση ως προς την ονομασία της χώρας. Σχετικά με το λεγόμενο «μακεδονικό ζήτημα», βλ. αναλυτικά Τζιαμπίρης (2003), Καρπόζηλος και Χριστόπουλος (2018), Ηρακλείδης (2018).

Βόρειας Μακεδονίας στερείται εσωτερικών αντιφάσεων και προβλημάτων, τα οποία αναδείχτηκαν έπειτα από τις διεθνείς αλλαγές που είχαν ως αφετηρία το 1990, ούτε ότι μπορούσε να μείνει ανεπηρέαστο από τις σφοδρές πολεμικές συγκρούσεις που εκδηλώθηκαν στις γειτονικές του περιοχές⁴³³.

Πιο συγκεκριμένα, η εν λόγω χώρα, παρά το μικρό της μέγεθος, αντιμετωπίζει στο εσωτερικό της έναν εθνικό διαχωρισμό, ο οποίος συντελεί στο να διαιωνίζονται και κατά περιπτώσεις να μεγεθύνονται τα εσωτερικά δομικά προβλήματα που αντιμετωπίζει (Σκλιας 2001: 97-98). Ο εν λόγω διαχωρισμός σχετίζεται με την ύπαρξη δύο μεγάλων κοινοτήτων, της κυρίαρχης των Σλαβομακεδόνων και αυτής των Αλβανών, οι οποίες μετά τη συγκρότηση της περιοχής ως κυρίαρχο κράτος εκδηλώνουν κατά περιόδους εντάσεις μεταξύ τους. Η πλέον σοβαρή εξ αυτών ήταν η κρίση του 2001, με τις συμπλοκές ανάμεσα σε Αλβανούς αυτονομιστές και τις επίσημες κρατικές δυνάμεις να καταλήγουν τελικά στη Συμφωνία της Οχρίδας, η οποία προέβλεπε την αναβάθμιση του ρόλου και της συμμετοχής του αλβανικού πληθυσμού στη διοικητική δομή του κράτους. Η κρίση αυτή και η ανάγκη σταθεροποίησης που προέκυψε, οδήγησαν επίσης στην παρουσία του διεθνούς παράγοντα στο έδαφος της χώρας. Παράλληλα, η Βόρεια Μακεδονία αντιμετωπίζει από το 1990 και εντεύθεν και άλλα εσωτερικά προβλήματα, αφού η προσαρμογή στις νέες συνθήκες που διαμορφώθηκαν συνοδεύεται από μια δυσχερή οικονομική κατάσταση, αδύναμες κρατικές δομές και σημαντική παρουσία φαινομένων διαφθοράς⁴³⁴. Αλυσιτελής προσπάθεια υπέρβασης και παραμερισμού των εσωτερικών αντιφάσεων και προβλημάτων αποτέλεσε η εθνικιστική κατεύθυνση της εσωτερικής και εξωτερικής πολιτικής που κυριάρχησε στη χώρα από το 1990 και μετά, με την προσήλωση στην κατοχύρωση του όνοματος «Μακεδονία» ως σύμβολο αλυτρωτικών διεκδικήσεων στην ευρύτερη ομώνυμη περιοχή να συνιστά την προμετωπίδα της εν λόγω πολιτικής, κάτι που οδήγησε στην επιβολή εμπάργκο από την πλευρά του ελληνικού κράτους και την περαιτέρω δυσχέστρωση των εμπορικών και διεθνών σχέσεων της χώρας⁴³⁵. Όλα τα προαναφερθέντα ζητήματα, που

⁴³³ Για τη μεταβατική πορεία της Βόρειας Μακεδονίας στο νέο διεθνές περιβάλλον που διαμορφώθηκε μετά το 1990, βλ. Panagiotou (2008).

⁴³⁴ Σχετικά με τη στασιμότητα και τα εσωτερικά προβλήματα που έχει αντιμετωπίσει η χώρα μετά το 1990, καθώς και τη σύνδεσή τους με τον εθνικό διαχωρισμό και τις συναφείς εντάσεις που ανακύπτουν στο εσωτερικό της, βλ. Κοππά (2013: 113, 117-119, 128).

⁴³⁵ Για μια συνοπτική καταγραφή των γεγονότων που έλαβαν χώρα κατά το πρώτο μισό της δεκαετίας του 1990 και οδήγησαν στη διαμόρφωση των τεταμένων σχέσεων της χώρας με την Ελλάδα, βλ. Χατζηδημητρίου (2018). Για ένα πληρέστερο χρονικό των σχετικών εξελίξεων

συναρτώνται με τη διαχρονική αδυναμία της Βόρειας Μακεδονίας να αποτελέσει σταθερό και λειτουργικό κράτος, εδράζονται κατά τα προεκτεθέντα σε παράγοντες και συνθήκες που ανέκυψαν έπειτα από τις διεθνείς αλλαγές του 1990 και τη διάλυση της ενωμένης Γιουγκοσλαβίας. Το γεγονός ότι η απόσχιση στην περίπτωση της Βόρειας Μακεδονίας ήταν ειρηνική, δεν σημαίνει, όπως αποδείχτηκε στην πορεία, ότι οι εν θέματι διεθνείς εξελίξεις επέτρεπαν τη συγκρότηση μιας κρατικής οντότητας με δυνατότητα να λειτουργήσει αρμονικά και συντεταγμένα στο νέο διεθνές περιβάλλον που διαμορφώθηκε⁴³⁶.

3.2.2. Η σύνδεση των εξελίξεων στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής με την ανάπτυξη οργανωμένου εγκλήματος στη Βόρεια Μακεδονία.

Οι προαναφερθείσες διεθνείς αλλαγές που χαρακτήρισαν όλη την ευρύτερη περιοχή της πρώην Γιουγκοσλαβίας, οδήγησαν μεν στην ειρηνική συγκρότηση του ανεξάρτητου κράτους της Βόρειας Μακεδονίας, κληροδότησαν όμως σε αυτό σοβαρές εσωτερικές αντιφάσεις και δομικά προβλήματα. Η εσωτερική κατάσταση της μικρής και αδύναμης χώρας που δημιουργήθηκε, δεδομένων των διοικητικών αδυναμιών και των εθνοτικών συγκρούσεων, αποτελούσε θεωρητικά ιδανικό υπόβαθρο ανάπτυξης και δραστηριοποίησης ισχυρού οργανωμένου εγκλήματος. Το γεγονός όμως ότι η μετάβαση της χώρας από τμήμα της πρώην ενωμένης Γιουγκοσλαβίας στις νέες συνθήκες συντελέστηκε χωρίς πολεμική σύρραξη, καθώς και το ιδιαίτερα μικρό μέγεθός της, περιόρισε την ανάπτυξη ισχυρών ντόπιων εγκληματικών ομάδων, αφού το οργανωμένο έγκλημα ανθεί πλήρως ιδίως σε

μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 2000, βλ. Τζιαμπήρης (2013). Η πρόσφατη επίλυση της διαφοράς επί της ονομασίας, έπειτα από τρεις δεκαετίες, συνιστά σημαντική εξέλιξη ως προς τις δυνατότητες της Βόρειας Μακεδονίας να ισχυροποιήσει τη θέση της στο διεθνές περιβάλλον και να βελτιώσει την κατάσταση στο εσωτερικό της. Η ένταξή της στο ΝΑΤΟ και η έναρξη διαπραγματεύσεων προσχώρησης στην ΕΕ, δύο βήματα που ακολούθησαν σε σύντομο χρονικό διάστημα μετά την επίλυση της διαφοράς, εντάσσονται σε αυτήν την κατεύθυνση.

⁴³⁶ Αντιθέτως, προκύπτει ότι η διαδρομή των γειτονικών κρατών και η εν γένει διεθνής κατάσταση στην ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων, έχουν επιδράσει καθοριστικά στις συνθήκες που έχουν διαμορφωθεί τόσο στο εσωτερικό όσο και στις διεθνείς σχέσεις της χώρας. Στην πραγματικότητα βέβαια αυτό είναι εύλογο, όχι μόνο λόγω της επιρροής που ασκεί το διεθνές περιβάλλον σε κάθε κράτος, αλλά εν προκειμένω και λόγω του μικρού μεγέθους και των περιορισμένων δυνατοτήτων της Βόρειας Μακεδονίας. Για το ότι η χώρα αποτελούσε το φτωχότερο τμήμα της ενωμένης Γιουγκοσλαβίας, με σοβαρές ανισορροπίες στο εσωτερικό της, γεγονός που συνδέεται άμεσα με τα προβλήματα τα οποία αντιμετωπίζει μετά την ανεξαρτητοποίησή της, βλ. Σκλιας (2001: 101-102, 105).

περιπτώσεις και συγκυρίες που χαρακτηρίζονται από την εκδήλωση πολεμικών συγκρούσεων ή στις οποίες παρέχεται η δυνατότητα διεθνικής εξάπλωσης των δράσεών του.

Από την άλλη πλευρά, η γειτνίαση της χώρας με περιοχές που επηρεάστηκαν καθοριστικά από την εμπόλεμη κατάσταση στο έδαφος της πρώην Γιουγκοσλαβίας, οι εσωτερικές της αδυναμίες που ευνοούν την ανάπτυξη άτυπων συναλλαγών⁴³⁷ και φαινομένων διαφθοράς⁴³⁸, σε συνδυασμό με τη γεωγραφική της θέση που την καθιστά ιδανικό πέρασμα για τη διεθνική εγκληματική διακίνηση κάθε μορφής, ευνόησαν τη δραστηριοποίηση στο έδαφος της ισχυρών ομάδων του βαλκανικού οργανωμένου εγκλήματος⁴³⁹. Στις ομάδες αυτές ανήκουν κυρίως οργανώσεις αλβανικής και κοσοβάρικης-αλβανικής προέλευσης, οι οποίες εκμεταλλεύονται την ευρεία παρουσία αλβανικού στοιχείου στη Βόρεια Μακεδονία για να διεξάγουν τις διεθνικές τους επιχειρήσεις (Montanaro-Jankovski 2005: 11-12). Περαιτέρω, οι εθνοτικές εντάσεις στο εσωτερικό της χώρας, η κατά περιόδους κλιμάκωσή τους και η πολιτική αστάθεια την οποία συνεπάγονται, λειτουργούν ως παράγοντες ενίσχυσης της διεθνικής δραστηριοποίησης ομάδων του βαλκανικού οργανωμένου εγκλήματος με επίκεντρο την περιοχή. Επιπρόσθετα, η παρουσία του διεθνούς παράγοντα στη χώρα στο πλαίσιο της συμβολής ως προς την εσωτερική της σταθεροποίηση, δεν έχει ανασχέσει την παρουσία και τη δράση του οργανωμένου εγκλήματος στο έδαφος της, ενώ η ένταξή της στην ΕΕ απαιτεί ακόμα πολλά βήματα για να επιτευχθεί. Συνολικά, οι διεθνείς εξελίξεις που επηρέασαν τη Βόρεια Μακεδονία από το 1990 και μετά, οδήγησαν στη δημιουργία μιας κρατικής οντότητας με σοβαρές εσωτερικές αντιφάσεις και διαχρονικά προβλήματα, τα οποία τη χαρακτηρίζουν μέχρι σήμερα. Παρά το γεγονός ότι έλλειψη πολεμικών συγκρούσεων και το ιδιαίτερα μικρό μέγεθος της χώρας, σε συνδυασμό με την εσωτερική της ανομοιογένεια, δεν οδήγησαν στην ανάπτυξη ισχυρού εγχώριου οργανωμένου εγκλήματος, εντούτοις η κατάσταση που έχει διαμορφωθεί σε αυτήν ένεκα των διεθνών εξελίξεων την έχει

⁴³⁷ Η παραοικονομία έχει υπάρξει ιδιαίτερα αναπτυγμένη στη χώρα (Σκλιας 2001: 107).

⁴³⁸ Η Βόρεια Μακεδονία, όπως και οι περισσότερες βαλκανικές χώρες, αντιμετωπίζει σοβαρό πρόβλημα διαφθοράς στο εσωτερικό της (UNODC 2008: 89).

⁴³⁹ Για τον ρόλο της Βόρειας Μακεδονίας ως κέντρο διεθνούς λαθρεμπορίου και εκτεταμένης δραστηριοποίησης του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος, λόγω των διεθνών εξελίξεων που έλαβαν χώρα κατά τη διάλυση της ενωμένης Γιουγκλαβίας και των κυρώσεων που επιβλήθηκαν σε γειτονικές της περιοχές εκείνη την περίοδο, βλ. Hajdinjak (2002: 16-18).

καταστήσει σημαντικό πεδίο διεθνικής δράσης των πλέον αναπτυγμένων ομάδων του βαλκανικού οργανωμένου εγκλήματος⁴⁴⁰.

3.2.3. Η σύνδεση των εξελίξεων στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής με τη διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων.

Σύμφωνα με τα προεκτεθέντα, οι διεθνείς αλλαγές που διαμόρφωσαν την κατάσταση στη Βόρεια Μακεδονία από το 1990 και μετά, επηρέασαν και την ανάπτυξη του φαινομένου της παράνομης διακίνησης ανθρώπων με επίκεντρο την περιοχή. Πιο συγκεκριμένα, η συγκρότηση μιας χώρας με σοβαρά εσωτερικά προβλήματα, αντιφάσεις και εθνικό διαχωρισμό, η προβληματική ως προς τη σύναψη λειτουργικών διεθνών σχέσεων εξωτερική πολιτική που ακολούθησε στο πλαίσιο αυτό, σε συνδυασμό με τη γεωγραφική της θέση δίπλα σε περιοχές που συνταράχτηκαν από σφοδρές πολεμικές συγκρούσεις και ανακατατάξεις, την κατέστησαν ιδανικό πεδίο διέλευσης για τη διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων και την αντίστοιχη δραστηριοποίηση ισχυρών ομάδων του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος.

Επιπρόσθετα, οι εν λόγω διεθνείς εξελίξεις και οι εσωτερικές εντάσεις που προέκυπταν κατά περιόδους, προκάλεσαν την παρέμβαση και την παρουσία του διεθνούς παράγοντα στο έδαφος της χώρας, με αντικείμενο, τουλάχιστον σε διακηρυκτικό επίπεδο, τη συμβολή στην εσωτερική ομαλότητα και σταθεροποίηση. Το γεγονός αυτό, δεδομένων των προβληματικών εσωτερικών συνθηκών, της εκτεταμένης διαφθοράς, της δραστηριοποίησης διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος στην περιοχή, αλλά και της απολύτως ασταθούς διεθνούς κατάστασης στα περισσότερα γειτονικά βαλκανικά κράτη, τροφοδότησε την παράνομη διακίνηση ανθρώπων προς τη Βόρεια Μακεδονία ως τόπο προορισμού. Συνακόλουθα, προκύπτει ότι οι διεθνείς αλλαγές που έλαβαν χώρα από το 1990 και μετά, με τον τρόπο που επηρέασαν τόσο τη Βόρεια Μακεδονία όσο και τα γειτονικά της βαλκανικά

⁴⁴⁰ Σημαντική έχει υπάρξει και η παρουσία του σερβικού οργανωμένου εγκλήματος στην περιοχή. Υπήρξε μάλιστα και δολοφονική απόπειρα κατά του προέδρου της χώρας Κίρο Γκλικόροφ το 1995, η οποία σημειώθηκε αφού ο τελευταίος διακήρυξε την πρόθεσή του να καταπολεμήσει το λαθρεμπόριο τσιγάρων και ναρκωτικών που γινόταν μέσω του εδάφους της Βόρειας Μακεδονίας, δηλαδή μια δράση στην οποία είχαν κεντρικό ρόλο οι εγκληματικές ομάδες σερβικής προέλευσης (Koppel and Szekely 2002: 132). Οι υπαίτιοι πάντως για το εν λόγω συμβάν δεν κατέστη δυνατόν να εντοπιστούν, γεγονός που καθιστά κάθε σχετική εκτίμηση αμφίβολη. Για την απόπειρα κατά της ζωής του τότε προέδρου της χώρας, βλ. Pesev (1995).

κράτη, έχουν συντελέσει στην ανάπτυξη του φαινομένου της παράνομης διακίνησης ανθρώπων με επίκεντρο το έδαφος της χώρας αυτής, κατά τα όσα σημειώθηκαν αναλυτικά ανωτέρω στο οικείο κεφάλαιο .

3.3. Η παράνομη διακίνηση ανθρώπων με επίκεντρο τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη από τη σκοπιά της διεθνούς πολιτικής.

3.3.1. Η επίδραση των διεθνών εξελίξεων στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη.

Η Βοσνία-Ερζεγοβίνη είναι από τις περιοχές εκείνες που επηρεάστηκαν καθοριστικά από τις διεθνείς εξελίξεις στην πρώην ενωμένη Γιουγκοσλαβία, καθώς βρέθηκε στο επίκεντρο των σφοδρών συγκρούσεων οι οποίες συνόδευσαν τη διάλυση της Γιουγκοσλαβικής ομοσπονδίας. Ειδικότερα, η κατάρρευση του διπολισμού στις αρχές της δεκαετίας του 1990 και η παράλληλη έναρξη αποδόμησης της Γιουγκοσλαβίας, οδήγησαν στο να κηρύξει η περιοχή το 1992 την ανεξαρτησία της, χωρίς όμως τη συμμετοχή των Σέρβων στην απόφαση αυτή⁴⁴¹. Η συνέχεια ήταν να αποτελέσει η Βοσνία-Ερζεγοβίνη βασικό σημείο εκδήλωσης σφοδρότατων πολεμικών συρράξεων μέχρι το 1995 και τη Συμφωνία Ειρήνης του Ντέιτον⁴⁴². Στις πολεμικές αυτές συγκρούσεις ενεπλάκησαν κυρίως οι βασικές εθνοτικές ομάδες της περιοχής, δηλαδή οι Σέρβοι, οι Κροάτες και οι Βόσνιοι Μουσουλμάνοι, οι οποίες υποστηρίζονταν έκαστη από διαφορετικές εξωτερικές δυνάμεις, ανάλογα με τις διακριτές στρατηγικές επιδιώξεις που υπήρχαν για την ευρύτερη περιοχή⁴⁴³, κατορθώνοντας έτσι να υπερβούν στην πράξη το εμπάργκο ως προς τον οπλισμό που επέβαλε το 1991 το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ στην ευρύτερη περιοχή της Γιουγκοσλαβίας⁴⁴⁴. Πιο συγκεκριμένα, οι Σέρβοι της περιοχής είχαν την υποστήριξη του κεντρικού συστήματος εξουσίας της πρώην ενωμένης Γιουγκοσλαβίας και μπορούσαν να εξοπλίζονται κυρίως από τη Σερβία, οι Κροάτες προμηθεύονταν οπλισμό όχι μόνο

⁴⁴¹ Η κήρυξη της ανεξαρτησίας πραγματοποιήθηκε έπειτα δημοψήφισμα τον Μάρτιο του 1992, έχοντας την υποστήριξη των ΗΠΑ (Κουλούρη και Ρέπε 2019: 38-39), χωρίς όμως τη συμμετοχή των Σέρβων της Βοσνίας, οι οποίοι ήδη από τον Ιανουάριο του ίδιου έτους είχαν κηρύξει την ίδρυση δικής τους ανεξάρτητης οντότητας (Τζίμας 2014: 372, Κουλούρη και Ρέπε 2019: 39).

⁴⁴² Για μια συνοπτική παρουσίαση των γεγονότων που έλαβαν χώρα κατά τον επονομαζόμενο «πόλεμο της Βοσνίας», βλ. Lampe (2019). Πιο αναλυτικά, βλ. Burg and Shour (1999).

⁴⁴³ Για το πλέγμα των συμμαχιών που διαμορφώθηκε εκείνη την περίοδο, το οποίο αναδεικνύει όχι μόνο τη ρευστότητα που επικρατούσε στην περιοχή αλλά και τις αντιτιθέμενες παρεμβατικές στρατηγικές των ξένων μεγάλων δυνάμεων, βλ. συνοπτικά Κουλούρη και Ρέπε (2019: 39).

⁴⁴⁴ Το εμπάργκο επιβλήθηκε με το Ψήφισμα 713 του Συμβουλίου Ασφαλείας (UNSCR 1991).

μέσω της Κροατίας, αλλά και από δυτικές χώρες, ενώ οι Βόσνιοι Μουσουλμάνοι της περιοχής υποστηρίζονταν από κράτη με κυρίαρχο το μουσουλμανικό στοιχείο, αλλά ακόμα και από τις ΗΠΑ (Τζίμας 2014: 371, Καρβουναράκης 2018)⁴⁴⁵. Στο πλαίσιο αυτό, δεδομένων των εκτεταμένων εθνοτικών διαχωρισμών και εντάσεων, των φυγόκεντρων δυνάμεων που απελευθερώνονταν με την κατάρρευση της γιουγκοσλαβικής ομοσπονδίας, αλλά και των αλληλοσυγκρουόμενων συμφερόντων εξωτερικών δυνάμεων που υποδαύλιζαν αντί να περιορίζουν τις εχθροπραξίες στην περιοχή, οι πολεμικές συρράξεις που έλαβαν χώρα ανάμεσα στις τρεις εθνοτικές ομάδες στο έδαφος της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης ήταν εξαιρετικά βίαιες και εξοντωτικές για τον πληθυσμό της περιοχής⁴⁴⁶. Τελικώς, η συμμαχία των Κροατών με τους Βόσνιους Μουσουλμάνους έναντι των Σέρβων, σε συνδυασμό με την παρέμβαση του διεθνούς παράγοντα, μέσω του ΝΑΤΟ και υπό την καθοδήγηση των ΗΠΑ⁴⁴⁷, οδήγησαν στον τερματισμό του πολέμου με την υπογραφή της Συμφωνίας του Ντέιτον το 1995.

Το αποτέλεσμα των ανωτέρω εξελίξεων ήταν ο διαχωρισμός της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης ανάμεσα στον κροατικό-μουσουλμανικό τομέα, που αντιστοιχούσε στο 51% της περιοχής, και στον σερβικό, που κατέλαβε το 49%. Η κατάληξη δηλαδή ήταν ο σχηματισμός ενός ομόσπονδου κράτους, αποτελούμενο από τις δύο αυτές αυτόνομες διοικητικές οντότητες, την Ομοσπονδία της Βοσνίας και Ερζεγοβίνης και τη Δημοκρατία της Σερβίας, υπό τον έλεγχο μιας κεντρικής κυβέρνησης, την επιτήρηση ενός Ύπατου Αρμοστή εκ μέρους της διεθνούς κοινότητας και την επιπλέον διοικητική διαίρεση σε δέκα καντόνια⁴⁴⁸. Είναι σαφές συνεπώς ότι οι διεθνείς εξελίξεις και η επίδραση που άσκησαν στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, οδήγησαν στο να αποτελέσει η περιοχή έρμαιο φονικών συρράξεων, οι οποίες χαρακτηρίζονταν από ακραίο εθνοτικό φανατισμό, αντιτιθέμενα διεθνή συμφέροντα και παρεμβάσεις,

⁴⁴⁵ Η παραβίαση του εμπάργκο που είχε επιβάλει το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ, δηλαδή ο σημαντικότερος διεθνής οργανισμός παγκοσμίως, και μάλιστα με τη συνδρομή μεγάλων δυνάμεων που συμμετείχαν στη λήψη της σχετικής απόφασης, καταδεικνύει εναργώς τον ιδιαίτερα περιορισμένο στην πράξη ρόλο των διακυβερνητικών οργανισμών σε σχέση με τα επιμέρους κρατικά συμφέροντα, ιδίως σε περιόδους διεθνών κρίσεων, συγκρούσεων και ανακατατάξεων.

⁴⁴⁶ Σχετικά με τις απώλειες στις οποίες οδήγησαν αυτές οι συγκρούσεις και την προσπάθεια αξιόπιστης καταγραφής τους, βλ. Tabeau and Bijak (2005).

⁴⁴⁷ Το ΝΑΤΟ προέβη σε επιχειρήσεις και καθοριστικούς βομβαρδισμούς κατά τη τελευταία περίοδο πριν τον τερματισμό των συγκρούσεων (Τζίμας 2014: 375-376).

⁴⁴⁸ Βλ. αναλυτικά το κείμενο της Συμφωνίας του Ντέιτον (OSCE 1995).

καθώς και από την ουσιαστικά ασύντακτη και ως εκ τούτου ανεξέλεγκτη διενέργεια βιαιότατων εχθροπραξιών, σε βάρος του τοπικού πληθυσμού κάθε προέλευσης αλλά και της όποιας προοπτικής για τη συγκρότηση ενός συνεκτικού και λειτουργικού κράτους. Η εύλογη κατάληξη αυτών των διεργασιών ήταν η δημιουργία του προαναφερθέντος άκρως ιδιόμορφου σχήματος, το οποίο στηρίζεται προφανώς σε ασταθή θεμέλια, δεν διαθέτει ουσιαστική κρατική ανεξαρτησία και υπόσταση με την πλήρη έννοια του όρου, ενώ η διοικητική του συγκρότηση δεν μπορεί να διασφαλίσει ούτε την απάλειψη των εθνοτικών διαχωρισμών αλλά ούτε και τη λειτουργία της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης ως μια αυτόνομη οντότητα με προοπτική υπέρβασης του συγκρουσιακού παρελθόντος και των έντονων εσωτερικών της αντιφάσεων⁴⁴⁹.

3.3.2. Η σύνδεση των εξελίξεων στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής με την ανάπτυξη οργανωμένου εγκλήματος στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη.

Οι προαναφερθείσες συνθήκες που διαμορφώθηκαν στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη από τις διεθνείς ανακατατάξεις της κατάρρευσης του διπολισμού και της διάλυσης της ενωμένης Γιουγκοσλαβίας, αποτέλεσαν το ιδανικό υπόβαθρο για την ανάπτυξη, ισχυροποίηση και εξάπλωση οργανωμένου εγκλήματος στην περιοχή. Ειδικότερα, οι οι ένοπλες συρράξεις και τα έξωθεν επιβαλλόμενα εμπόργκο συνιστούν καίριο παράγοντα που ευνοεί εξ ορισμού την ανάπτυξη φαινομένων αδιαφανών συναλλαγών και παράνομης διακίνησης κάθε μορφής⁴⁵⁰. Παράλληλα, η βία σε

⁴⁴⁹ Στο πλαίσιο αυτό, και παρά το γεγονός ότι έχει υποβάλει αίτηση προσχώρησης στην ΕΕ από το 2016, η Βοσνία-Ερζεγοβίνη δεν έχει λάβει ακόμα το καθεστώς της υποψήφιας προς ένταξη χώρας. Βλ. σχετικά την πρόσφατη γνώμη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (European Commission 2019a). Για μια κατατοπιστική ανάλυση της προβληματικής κατάστασης που επικρατεί στη χώρα μετά τη συγκρότησή της ως κρατική οντότητα, και τη διαπίστωση ότι πρόκειται για ένα περίπλοκο και δυσλειτουργικό μόρφωμα με ελλιπή νομιμοποίηση σε τμήματα του πληθυσμού, το οποίο χαρακτηρίζεται παράλληλα από έντονη παρέμβαση του διεθνούς παράγοντα, δηλαδή στην πράξη από ελλειμματική κυριαρχία και περιορισμένη ανεξαρτησία, βλ. Αρμακόλας και Ντόκος (2013: 41-59).

⁴⁵⁰ Η προμήθεια οπλισμού στην περιοχή της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης κατά τη διάρκεια των συγκρούσεων έχει συνδεθεί με κεφάλαια προερχόμενα από το εμπόριο ναρκωτικών (Κάτσιος 1998: 266). Περαιτέρω, κατά την ίδια περίοδο, η διενέργεια παράνομης διακίνησης κάθε μορφής αποτελούσε στην πραγματικότητα όρο επιβίωσης για την περιοχή, δεδομένων των συνθηκών αποκλεισμού και έλλειψης πρόσβασης σε βασικούς πόρους, σε σημείο που να συνιστά απαραίτητη και κρατικά κατευθυνόμενη διαδικασία. Το ίδιο συνέβη στη Σερβία, το Κόσοβο και την Κροατία, τροφοδοτώντας έτσι την ανάπτυξη και την παγίωση οργανωμένων εγκληματικών δικτύων παράνομης διακίνησης στην ευρύτερη περιοχή (Hajdinjak 2002: 8, 10, 13), τα οποία μάλιστα είχαν συγκροτηθεί με την ανοχή ή και την υποστήριξη των

συνδυασμό με την κατάρρευση των επίσημων μορφών κρατικού ελέγχου που χαρακτήρισε τις πολεμικές συγκρούσεις στην περιοχή, ευνόησε άμεσα και καθοριστικά τη συγκρότηση βίαιων εγκληματικών ομάδων που ισχυροποιούνταν διαρκώς μέσω της κυριαρχικής συμμετοχής στην ιδιαίτερα εκτεταμένη παραοικονομία⁴⁵¹. Επιπρόσθετα, οι εθνοτικές διαφοροποιήσεις και διαχωρισμοί, ενώ λειτουργούν αποσταθεροποιητικά σε επίπεδο κεντρικής εξουσίας, στο πεδίο του οργανωμένου εγκλήματος έχουν συμβάλει στην ανάπτυξη συνεργατικών σχέσεων μεταξύ εγκληματικών ομάδων διαφορετικής προέλευσης, γεγονός που ενισχύει τη διεθνική διάσταση του οργανωμένου εγκλήματος που δρα στην περιοχή και δυσχεραίνει ιδιαίτερα την αντιμετώπισή του⁴⁵².

Περαιτέρω, η λήξη των πολεμικών συγκρούσεων με τη δημιουργία μιας κρατικής οντότητας εθνοτικά και διοικητικά διαιρεμένης, με παρελθόν έντονης βίας και εμφύλιου φανατισμού, καθώς και την επιβαλλόμενη από εξωτερικές δυνάμεις εποπτεία, έχει οδηγήσει στην ύπαρξη του κατάλληλου πλαισίου για τη συνέχιση της ενίσχυσης και εξάπλωσης του οργανωμένου εγκλήματος στην περιοχή. Αυτό συμβαίνει λόγω της αδυναμίας του εν λόγω σχήματος να αποτελέσει ένα διοικητικά συνεκτικό και λειτουργικό κράτος, το οποίο να διαθέτει πραγματική ανεξαρτησία και ουσιαστική αυτονομία από καταλυτικές εξωτερικές επιρροές⁴⁵³. Ως εκ τούτου, οι αδύναμες κρατικές δομές και η εκτεταμένη ενδημική διαφθορά την οποία αυτές

εμπλεκόμενων κρατικών μηχανισμών, γεγονός που συνέβαλε καθοριστικά στο να διαθέτουν προσβάσεις στα κεντρικά επίπεδα της κρατικής εξουσίας και μετά το πέρας των συγκρούσεων (Γιατζίδης 2013: 305-306).

⁴⁵¹ Ειδικά σε κράτη με περιορισμένο μέγεθος της οικονομίας, όπως η Βοσνία-Ερζεγοβίνη, το οργανωμένο έγκλημα μπορεί βάσει των συνθηκών να αποκτήσει τη δυνατότητα καίριας παρέμβασης, συνιστώντας έτσι κεντρικό υπονομευτικό παράγοντα της ασκούμενης κρατικής κυριαρχίας (UNODC 2008: 106-107).

⁴⁵² Μια από τις βασικές ιδιότητες των οργανωμένων εγκληματικών ομάδων, κυρίως όσων διαθέτουν δυνατότητες διεθνικής δραστηριοποίησης, είναι η συνεργασία τους ανεξαρτήτως προέλευσης και η εκμετάλλευση τυχόν δυσλειτουργιών του κρατικού μηχανισμού που προκύπτουν λόγω εθνοτικών διαφοροποιήσεων και εντάσεων. Αυτή ακριβώς είναι η συνθήκη η οποία ισχυροποιεί τις ομάδες του οργανωμένου εγκλήματος που αναπτύσσουν δράσεις στο έδαφος της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης, δεδομένης της δυσκολίας των διαφορετικής εθνοτικής προέλευσης δυνάμεων ασφαλείας να συνεργαστούν αρμονικά μεταξύ τους (Montanaro-Jankovski 2005: 8).

⁴⁵³ Το προβληματικό καθεστώς της χώρας, όπως συμβαίνει και σε γειτονικές βαλκανικές περιοχές, συνιστά καίριο παράγοντα ενίσχυσης της οργανωμένης εγκληματικής δράσης (Montanaro-Jankovski 2005: 6-8).

συνεπάγονται, τροφοδοτούν την εξέλιξη της οργανωμένης εγκληματικής δράσης⁴⁵⁴. Επιπλέον, η θέση της εν λόγω κρατικής οντότητας ανάμεσα σε χώρες που αντιμετωπίζουν ακόμα σοβαρότατα προβλήματα προσαρμογής και σταθεροποίησης στο νέο διεθνές περιβάλλον που προέκυψε μετά το 1990, την καθιστά ιδανικό τόπο δραστηριοποίησης ισχυρών ομάδων του βαλκανικού οργανωμένου εγκλήματος με διεθνικά χαρακτηριστικά⁴⁵⁵. Συνολικά, οι διεθνείς αλλαγές που σημειώθηκαν μετά το 1990 και η σφοδρή εμπόλεμη κατάσταση που προκάλεσαν, κατέστησαν τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη βασικό τόπο ανάπτυξης και δραστηριοποίησης ισχυρού οργανωμένου εγκλήματος, ενώ οι κρατικές δομές στις οποίες κατέληξαν αυτές οι ανακατατάξεις και οι συναφείς παρεμβάσεις του διεθνούς παράγοντα, την έχουν καταστήσει ευνοϊκό πεδίο για την περαιτέρω ισχυροποίηση και διεθνική εξάπλωση του εγκληματικού φαινομένου.

3.3.3. Η σύνδεση των εξελίξεων στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής με τη διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων.

Οι παραπάνω διεθνείς εξελίξεις που έχουν επηρεάσει καθοριστικά την εν γένει κατάσταση στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, καθώς και την ανάπτυξη του οργανωμένου εγκλήματος στην περιοχή, έχουν επίσης διαμορφώσει το περιβάλλον που καθιστά τη Βοσνία τόπο προέλευσης, διέλευσης και προορισμού, όσον αφορά τη διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων. Ειδικότερα, η βιαιότατη εμπόλεμη κατάσταση που χαρακτήρισε τη μετάβαση της περιοχής στο μετά τη διάλυση της ενωμένης Γιουγκοσλαβίας καθεστώς, σε συνδυασμό με τους έντονους εθνοτικούς διαχωρισμούς που τη συνόδευσαν, οδήγησαν τμήματα του πληθυσμού όχι μόνο στην επιλογή, αλλά και στην ανάγκη, να εγκαταλείψουν το έδαφός της. Αυτήν ακριβώς τη συνθήκη εκμεταλλεύτηκε το οργανωμένο έγκλημα, προκειμένου να προβεί στη διεθνική διακίνηση ανθρώπων προερχόμενων από τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, με αντικείμενο τόσο τη μετανάστευση όσο και την εκμετάλλευση, στους οποίους συμπεριλαμβάνονταν και προσφυγικοί πληθυσμοί.

Περαιτέρω, οι ανωτέρω περιγραφόμενες συνθήκες που προέκυψαν στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, σε συνδυασμό με την πολύπλοκη και ασταθή διοικητική δομή υπό

⁴⁵⁴ Γεγονός που καταδεικνύει ότι η μακροχρόνια παρουσία διεθνών δυνάμεων ουσιαστικά δαιωνίζει την ελλιπή άσκηση κρατικής κυριαρχίας, με αποτέλεσμα να συντηρείται και η εκτεταμένη δραστηριοποίηση του οργανωμένου εγκλήματος στην περιοχή.

⁴⁵⁵ Αυτή η παράμετρος θεμελιώνει την καθοριστική επίδραση των συνθηκών που επικρατούν στο διεθνές περιβάλλον ως προς την ανάπτυξη διεθνικών εγκληματικών δράσεων με επίκεντρο τη συγκεκριμένη περιοχή.

επιτροπεία του διεθνούς παράγοντα που συγκροτήθηκε τελικά στη χώρα, ήτοι εξελίξεις που συνδέονται άμεσα με τις ευρύτερες διεθνείς ανακατατάξεις που σημειώθηκαν από το 1990 και μετά, κατέστησαν την περιοχή ευνοϊκό περιβάλλον ανάπτυξης εκτεταμένης διαφθοράς και ανεμπόδιστης εν πολλοίς δραστηριοποίησης του οργανωμένου εγκλήματος. Συνακόλουθα, η Βοσνία-Ερζεγοβίνη, βάσει αυτών των παραγόντων, έχει αποτελέσει κομβικό κέντρο διέλευσης για τη διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων σε ολόκληρη την περιοχή των Βαλκανίων, γεγονός που επιτείνεται από τη γειτνίασή της με χώρες που συνεχίζουν να αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα προσαρμογής στο διεθνές περιβάλλον που σχηματίστηκε λόγω των εν θέματι διεθνών αλλαγών⁴⁵⁶. Τέλος, ο ιδιαίτερα ενεργός και άκρως παρεμβατικός ρόλος του διεθνούς παράγοντα και των σχετικών αποστολών στη χώρα, έχει συμβάλει στο να καταστεί αυτή, παρά τις ιδιαίτερες προβληματικές εσωτερικές τις δομές και συνθήκες, και τόπος προορισμού, ιδίως για θύματα διεθνικής διακίνησης με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευση, αφού οι αποστολές των διεθνών οργανισμών προκαλούν την αντίστοιχη ζήτηση στην οποία ανταποκρίνεται ευχερώς το οργανωμένο έγκλημα που δρα στην περιοχή. Συνοψίζοντας, ο τρόπος με τον οποίον έχουν επιδράσει στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη οι διεθνείς αλλαγές που σημειώθηκαν μετά το τέλος του διπολισμού, έχουν συντελέσει καθοριστικά στην ανάπτυξη του φαινομένου της παράνομης διακίνησης ανθρώπων με επίκεντρο το έδαφος της χώρας αυτής, κατά τα όσα σημειώθηκαν αναλυτικά ανωτέρω στο οικείο κεφάλαιο.

3.4. Η παράνομη διακίνηση ανθρώπων με επίκεντρο τη Βουλγαρία από τη σκοπιά της διεθνούς πολιτικής.

3.4.1. Η επίδραση των διεθνών εξελίξεων στη Βουλγαρία.

Η Βουλγαρία, έπειτα από τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, ακολούθησε παρόμοια πορεία με αρκετές χώρες των Βαλκανίων και της Ανατολικής Ευρώπης. Από το 1946 και μετά επικράτησε στη χώρα μονοκομματικό κομμουνιστικό καθεστώς, το οποίο τελούσε υπό την επιρροή ενός εκ των δύο κυρίαρχων πόλων του διεθνούς συστήματος και δη της Σοβιετικής Ένωσης (Σκλιας 2001: 140-141, Καραγιάννης 2013: 227-228). Τις δεκαετίες που ακολούθησαν, υπήρξε πρόοδος σε ορισμένους

⁴⁵⁶ Η εν λόγω κατάσταση διευκολύνεται από τη συνοριακή διάρθρωση της χώρας, καθώς τα εκτεταμένα αφύλακτα σύνορα σε συνδυασμό με τους παράγοντες που αναφέρθηκαν, συντελούν καθοριστικά στο να αποτελεί η περιοχή σημαντικό κόμβο διεθνικής παράνομης διακίνησης ανθρώπων (Γιατζίδης 2013: 302-303).

βασικούς τομείς της λειτουργίας του κράτους, χωρίς βέβαια η χώρα να μπορεί να απαλλαγεί από τα αδιέξοδα που προκαλούσε το εν λόγω καθεστώς ως προς την κατοχύρωση δημοκρατικών θεσμών και την ομαλή πορεία της οικονομίας⁴⁵⁷. Στις αρχές της δεκαετίας του 1990, με την κατάρρευση της ΕΣΣΔ και το τέλος του διπολισμού, η Βουλγαρία κλήθηκε να αντιμετωπίσει την ιδιαίτερα δυσχερή πρόκληση της ταχείας μετάβασης και προσαρμογής στο νέο διεθνές περιβάλλον που διαμορφώθηκε. Η ανταπόκρισή της στις νέες διεθνείς συνθήκες, δεδομένης της μέχρι τότε εσωτερικής της κατάστασης και λειτουργίας, δεν ήταν ούτε άμεση ούτε αποτελεσματική, με συνέπεια η χώρα να αντιμετωπίσει σοβαρά εσωτερικά προβλήματα για αρκετά χρόνια.

Πιο συγκεκριμένα, ένεκα των ανωτέρω διεθνών εξελίξεων, η Βουλγαρία βρέθηκε σε δεινή οικονομική θέση μετά το 1990, αντιμετωπίζοντας ραγδαία επιδείνωση του βιοτικού επιπέδου και αδυναμία ουσιαστικής ανάκαμψης της οικονομίας για περισσότερο από μια δεκαετία⁴⁵⁸. Παράλληλα, στο ίδιο πλαίσιο, οι διοικητικές της δομές χαρακτηρίζονταν από σοβαρά προβλήματα ως προς την οργάνωση και την επιτέλεση του ρόλου τους, γεγονός που κατέστησε τη χώρα πεδίο ανάπτυξης εκτεταμένης διαφθοράς⁴⁵⁹. Η εν λόγω κατάσταση άρχισε να διαφοροποιείται σταδιακά από το 2000 και μετά, καθώς το βουλγαρικό κράτος ακολούθησε μια πορεία σταθεροποίησης και αναβάθμισης του θεσμικού του συστήματος και της εν γένει λειτουργίας του, με αποτέλεσμα να καταστεί εφικτή η συμμετοχή του σε διακυβερνητικούς θεσμούς όπως το NATO και ιδίως η ΕΕ. Με βάση αυτές τις διεθνείς

⁴⁵⁷ Τα σοβαρότερα προβλήματα εμφανίστηκαν μετά τα μέσα της δεκαετίας του 1970 (Σκλιας 2001: 146).

⁴⁵⁸ Τα βασικά προβλήματα που χαρακτήρισαν τη χώρα κατά τη μετάβαση στις νέες διεθνείς συνθήκες που διαμορφώθηκαν ήταν η μεγάλη μείωση του ΑΕΠ, οι σημαντικές πληθωριστικές πιέσεις και η ανεργία, δηλαδή παράγοντες που προκαλούσαν αντίστοιχες κοινωνικές αναταραχές, σε συνδυασμό με την ανάπτυξη εκτεταμένης παραοικονομίας. Αυτοί οι παράγοντες συνέχισαν να επιδρούν, δημιουργώντας σοβαρά οικονομικά προβλήματα καθόλη τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990 (Σκλιας 2001: 147, 149-150).

⁴⁵⁹ Η διείσδυση παράνομων δραστηριοτήτων σε κεντρικές οικονομικές λειτουργίες του βουλγαρικού κράτους έχει υπάρξει ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα της χώρας μετά το 1990 (Nikolon 1997, Koppel and Szekely 2002: 134). Για τη διαπλοκή παραγόντων της κεντρικής πολιτικής εξουσίας με το οργανωμένο έγκλημα κατά τη μεταβατική περίοδο που ακολούθησε το τέλος του διπολισμού, βλ. Petrunov (2006). Όσον αφορά την παρέμβαση του οργανωμένου εγκλήματος στο πολιτικό σύστημα της Βουλγαρίας, βλ. Stoychev (2010: 5) και Pushkarova (2010: 40-42).

εξελίξεις, οι εσωτερικές συνθήκες στη Βουλγαρία βρίσκονται πλέον σε τροχιά εξομάλυνσης και σταδιακής βελτίωσης⁴⁶⁰.

3.4.2. Η σύνδεση των εξελίξεων στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής με την ανάπτυξη οργανωμένου εγκλήματος στη Βουλγαρία.

Όπως εκτέθηκε προηγουμένως, οι διεθνείς αλλαγές που έλαβαν χώρα από το 1990 και μετά επηρέασαν καθοριστικά την εσωτερική κατάσταση της Βουλγαρίας. Η απότομη και αναγκαστική μετάβαση σε ένα πολύ διαφορετικό διεθνές περιβάλλον δημιούργησε μια ιδιαίτερα δυσχερή οικονομική συνθήκη και ένα πλέγμα αδύναμων και δυσλειτουργικών κεντρικών διοικητικών δομών. Αυτό το πλαίσιο αποτέλεσε το ιδανικό υπόβαθρο για τη εμφάνιση φαινομένων εκτεταμένης διαφθοράς και την ανάπτυξη οργανωμένου εγκλήματος με επίκεντρο την περιοχή (Σκλιας 2001: 159-160, Pushkarova 2010: 36-38, 58)⁴⁶¹. Περαιτέρω, η γεινίαση της χώρας με άλλα κράτη που επίσης επηρεάστηκαν σημαντικά από τις εν λόγω διεθνείς εξελίξεις, σε συνδυασμό με τη διατήρηση της εσωτερικής προβληματικής κατάστασης επί σειρά ετών, αποτελούν παράγοντες που συνέβαλαν στη δραστηριοποίηση στο έδαφος της εγκληματικών οργανώσεων με διεθνικά χαρακτηριστικά⁴⁶².

Η σταδιακή βελτίωση της πορείας της χώρας και η ένταξή της σε διεθνείς θεσμούς παγκόσμιας εμβέλειας όπως το NATO και η ΕΕ, δημιουργούν την προοπτική του περιορισμού της οργανωμένης εγκληματικής δράσης που εκδηλώνεται στο έδαφος της⁴⁶³. Αυτή η προοπτική όμως συνδέεται με την πάγια ουσιαστική ενίσχυση των εσωτερικών της δομών, τη ριζική αντιμετώπιση της διαφθοράς και τη διαρκή

⁴⁶⁰ Η συνδρομή της ΕΕ έχει υπάρξει σημαντική ως προς την αναπτυξιακή προοπτική της Βουλγαρίας (Σκλιας 2001: 167-168).

⁴⁶¹ Έχουν υπάρξει μάλιστα αναφορές για δραστηριοποίηση των πλέον ισχυρών ομάδων του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος κατά τη δεκαετία του 1990 στη Βουλγαρία, όπως της ιταλικής μαφίας και των κολομβιανών καρτέλ ναρκωτικών, με αντικείμενο τη νομιμοποίηση εσόδων από τις εγκληματικές τους δραστηριότητες (Τραγάκης 1996: 101).

⁴⁶² Οι οποίες, όπως και σε άλλα γειτονικά βαλκανικά κράτη, εκμεταλλεύτηκαν για την εξάπλωση των δράσεών τους και τις αυξημένες μεταναστευτικές ροές που σημειώθηκαν μετά το τέλος του διπολισμού από τα Βαλκάνια προς τις πιο αναπτυγμένες δυτικές χώρες (Koppel and Szekely 2002: 129).

⁴⁶³ Υπό την έννοια της εγκαθίδρυσης σχέσεων που παρέχουν περισσότερη ασφάλεια και σταθερότητα ως προς την αναπτυξιακή δυναμική.

βελτίωση του βιοτικού επιπέδου⁴⁶⁴, δηλαδή με στόχους που είναι αμφίβολο το κατά πόσο μπορούν να προσεγγιστούν επαρκώς στο άμεσο μέλλον⁴⁶⁵. Παράλληλα, η εν λόγω προοπτική συναρτάται και με τον τρόπο που θα εξελιχθούν τα αντίστοιχα φαινόμενα στις γειτονικές της χώρες, κυρίως σε κράτη όπως η Βόρεια Μακεδονία, η Σερβία, η Ρουμανία και η Τουρκία. Συνολικά, το οργανωμένο έγκλημα βρήκε πρόσφορο έδαφος θεμελίωσης και εξάπλωσης δράσεων διεθνικού βεληνεκούς με επίκεντρο τη Βουλγαρία, ιδίως την πρώτη δεκαετία μετά το 1990 (Pushkarova 2010: 39, 54), στηριζόμενο στις συνθήκες που διαμόρφωσαν οι προαναφερθείσες μεγάλες διεθνείς αλλαγές⁴⁶⁶.

3.4.3. Η σύνδεση των εξελίξεων στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής με τη διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων.

Οι διεθνείς εξελίξεις που έλαβαν χώρα από το 1990 και μετά και ο τρόπος που επηρέασαν σύμφωνα με τα ανωτέρω τη Βουλγαρία, δημιούργησαν τάσεις εγκατάλειψης της χώρας από τμήματα του πληθυσμού, ιδίως τα πρώτα χρόνια μετά την πτώση του κομμουνιστικού καθεστώτος⁴⁶⁷, λόγω των δυσχερών εσωτερικών συνθηκών που διαμορφώθηκαν. Τα κυρίαρχα χαρακτηριστικά των συνθηκών αυτών, επί σειρά ετών, ήταν το εξαιρετικά χαμηλό βιοτικό επίπεδο, οι βαθιές δομικές αδυναμίες του κράτους και η αναιμική αναπτυξιακή προοπτική στην οικονομία. Η κατάσταση αυτή ευνόησε την ανάπτυξη και τη δραστηριοποίηση οργανωμένου εγκλήματος με διεθνικά χαρακτηριστικά. Ως εκ τούτου, υπήρξε πρόσφορο έδαφος για την διενέργεια διεθνικής παράνομης διακίνησης ανθρώπων προερχόμενων από τη Βουλγαρία, η οποία είχε ως αντικείμενο όχι μόνο τη μετανάστευση αλλά και την

⁴⁶⁴ Όπως προκύπτει και από την περίπτωση της Ιταλίας, η ένταξη σε έναν διεθνή οργανισμό όπως η ΕΕ δεν συνεπάγεται τον περιορισμό του οργανωμένου εγκλήματος αν δεν υπάρξουν οι κατάλληλες δομικές αλλαγές στο εσωτερικό μιας χώρας (Γιατζίδης 2013: 314-320).

⁴⁶⁵ Τα προβλήματα της Βουλγαρίας με τη διαφθορά και το οργανωμένο έγκλημα συνεχίζουν να είναι εμφανή και να επιδρούν καταλυτικά στη χώρα και τη διεθνή της εικόνα, ακόμα και μετά την ένταξή της στην ΕΕ (Κεντρωτής 2013: 143-145, 153, 156-159).

⁴⁶⁶ Για την ισχυροποίηση του οργανωμένου εγκλήματος στη Βουλγαρία και τη συμβολή τόσο των μυστικών υπηρεσιών όσο και της κεντρικής πολιτικής εξουσίας σε αυτήν, ιδίως κατά την περίοδο των πολεμικών συγκρούσεων στη Γιουγκοσλαβία και των περιοριστικών κυρώσεων που είχαν επιβληθεί, βλ. UNODC (2008: 47-50). Όσον αφορά τον καίριο ρόλο της χώρας στα δίκτυα παράνομης διακίνησης που αναπτύχθηκαν για την παράκαμψη αυτών των περιορισμών, βλ. Hajdinjak (2002: 6, 16).

⁴⁶⁷ Υπολογίζεται ότι μέχρι το 1993 είχαν ήδη μεταναστεύσει εκατοντάδες χιλιάδες άτομα με προέλευση τη Βουλγαρία (UNODC 2008: 46).

εκμετάλλευση, αφού το οργανωμένο έγκλημα χρησιμοποιεί την τάση εγκατάλειψης μιας χώρας για να εντοπίσει και να παρασύρει θύματα διακίνησης με αυτόν τον σκοπό. Η κατά τα ανωτέρω σταδιακή σταθεροποίηση του βουλγαρικού κράτους και η αναβάθμιση της διεθνούς του θέσης πάντως, περιορίζουν αντιστοίχως τον ρόλο του ως περιοχή προέλευσης σε βάθος χρόνου (UNODC 2008: 16).

Περαιτέρω, η εσωτερική κατάσταση που διαμορφώθηκε στη Βουλγαρία από τις διεθνείς αλλαγές, κυρίως οι πτυχές των ιδιαίτερα αδύναμων διοικητικών δομών και της εκτεταμένης διαφθοράς, έχει συντελέσει στο να συνιστά η χώρα σημαντικό τόπο διέλευσης για τη διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων. Ο βασικός παράγοντας δηλαδή που ευνοεί την εκδήλωση της συγκεκριμένης διεθνικής δραστηριότητας με επίκεντρο τη Βουλγαρία, είναι ο ελλιπής έλεγχος και η περιορισμένη ενεργοποίηση των κρατικών αρχών ως προς την αντιμετώπιση του οργανωμένου εγκλήματος και των δράσεών του. Στη χρησιμοποίηση της Βουλγαρίας ως τόπο διέλευσης, έχουν επίσης συμβάλει καίρια οι συνθήκες που προέκυψαν στα περισσότερα γειτονικά της βαλκανικά κράτη από τις διεθνείς εξελίξεις (Hajdinjak 2002: 21), οι οποίες δημιούργησαν ένα πλέγμα συνορευουσών περιοχών με ασταθείς κεντρικές δομές, γεγονός που διευκολύνει καθοριστικά τη διενέργεια μεταξύ αυτών παράνομης διακίνησης κάθε μορφής. Η ένταξη της χώρας σε διακυβερνητικούς θεσμούς και η ενίσχυση της θέσης της στο διεθνές υποσύστημα στο οποίο ανήκει, δεν έχουν εξαλείψει τον ρόλο της ως σημαντικό σημείο διέλευσης⁴⁶⁸, καθώς αφενός η συγκρότηση κρατικών μηχανισμών με δυνατότητα αποτελεσματικού ελέγχου τέτοιων φαινομένων συνιστά δομική αλλαγή που απαιτεί σημαντικό χρονικό διάστημα, ενώ αφετέρου η συμμετοχή της χώρας σε οργανισμούς όπως η ΕΕ δημιουργεί νέες ευκαιρίες διακίνησης ανθρώπων μέσω αυτής, καθώς διευκολύνει την πρόσβαση στο έδαφος των άλλων κρατών-μελών⁴⁶⁹. Συνολικά, οι διεθνείς αλλαγές που σημειώθηκαν μετά το τέλος του διπολισμού, έχουν συμβάλει καίρια στην ανάπτυξη του φαινομένου της παράνομης διακίνησης ανθρώπων με επίκεντρο το βουλγαρικό κράτος, κατά τα όσα εκτέθηκαν αναλυτικά ανωτέρω στο οικείο κεφάλαιο.

⁴⁶⁸ Όπως δεν έχουν εξαλείψει και τις σημαντικές παρεμβάσεις του οργανωμένου εγκλήματος στο εσωτερικό της.

⁴⁶⁹ Πρόκειται για τη λεγόμενη «νομιμοφανή» διακίνηση, σύμφωνα με τα όσα ήδη έχουν αναφερθεί σχετικώς.

3.5. Η παράνομη διακίνηση ανθρώπων με επίκεντρο την Ελλάδα από τη σκοπιά της διεθνούς πολιτικής.

3.5.1. Η επίδραση των διεθνών εξελίξεων στην Ελλάδα.

Η Ελλάδα συνιστά μια διακριτή περίπτωση σε σχέση με τις άλλες βαλκανικές χώρες, όσον αφορά την επίδραση που είχαν σε αυτήν το τέλος του διπολισμού και οι διεθνείς ανακατατάξεις που το συνόδευσαν (Stoychev 2010: 6). Πιο συγκεκριμένα, η χώρα μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο δεν εντάχθηκε στο λεγόμενο «ανατολικό» μπλοκ δυνάμεων, ούτε τελούσε υπό μονοκομματικό κομμουνιστικό καθεστώς. Αφού υπέστη την εγκαθίδρυση μιας στρατιωτικής δικτατορίας από το 1967 έως το 1974⁴⁷⁰, ακολούθησε έπειτα μια ομαλή πορεία διακυβέρνησης με θεσμούς αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας⁴⁷¹ και σταδιακή οικονομική μεγέθυνση. Η ένταξή της στο NATO είχε λάβει χώρα ήδη από το 1952, ενώ στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες που μετεξελίχθηκαν στην ΕΕ από το 1981⁴⁷².

Το ελληνικό κράτος βρισκόταν συνεπώς σε διαφορετικό διεθνή συνασπισμό δυνάμεων από τα λοιπά βαλκανικά κράτη, και δη υπό την επιρροή του πόλου τον οποίον έλεγχαν ως κυρίαρχη δύναμη οι ΗΠΑ. Συνακόλουθα, η κατάρρευση της ΕΣΣΔ δεν άσκησε την ίδια αποσταθεροποιητική επίδραση στη χώρα. Τουναντίον, την οδήγησε στο να αποτελεί πεδίο σταθερότητας και παράδειγμα συγκρότησης λειτουργικών κεντρικών θεσμών⁴⁷³, σε μια ευρύτερη περιοχή που από το 1990 χαρακτηρίστηκε από σφοδρές συγκρούσεις, ανατροπές, επαναχαράξεις συνόρων, ασταθείς κρατικές δομές και εκτεταμένη οικονομική δυσπραγία. Από την άλλη πλευρά, η χώρα δεν έμεινε ανεπηρέαστη από την κατάσταση που διαμορφώθηκε

⁴⁷⁰ Σχετικά με την περίοδο της στρατιωτικής δικτατορίας στην Ελλάδα, βλ. ενδεικτικά Σούρλας (2016), Βλαχόπουλος κ.ά. (2019).

⁴⁷¹ Για μια σχετική μελέτη της μεταδικτατορικής λειτουργίας του ελληνικού πολιτικού συστήματος, υπό το πρίσμα της εκλογικής πολιτικής που έχει ακολουθήσει ως κοινοβουλευτική αντιπροσωπευτική δημοκρατία, βλ. Μενδρινού (2000).

⁴⁷² Πολύ νωρίτερα δηλαδή από τα λοιπά βαλκανικά κράτη που έχουν ενταχθεί στους εν λόγω διεθνείς οργανισμούς, δεδομένων και των καίριων διαφορών της με αυτά ως προς την ιστορική διαδρομή που ακολούθησε μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και μέχρι το τέλος του διπολισμού.

⁴⁷³ Χωρίς αυτό να σημαίνει ότι το ελληνικό κράτος δεν έχει αντιμετωπίσει τα δικά του εσωτερικά δομικά προβλήματα. Το βέβαιο όμως είναι ότι ακολούθησε μια πολύ πιο σταθερή πορεία, σε ευχερέστερες και ομαλότερες συνθήκες, από τα λοιπά βαλκανικά κράτη. Για την εν λόγω διαφοροποίηση της Ελλάδας από τις άλλες βαλκανικές χώρες ήδη από τη δεκαετία του 1980, τουλάχιστον σε οικονομικό επίπεδο, βλ. Κοντονής (2013: 69).

στα γειτονικά της βαλκανικά κράτη, αφού όντας σε πλεονεκτικότερη θέση και δεδομένης της γεωγραφικής της θέσης, κατέστη ιδανικός τόπος τόσο για την εγκατάσταση όσο και για τη μετακίνηση προς τη Δυτική Ευρώπη πληθυσμών που προέρχονταν από αυτά⁴⁷⁴.

3.5.2. Η σύνδεση των εξελίξεων στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής με την ανάπτυξη οργανωμένου εγκλήματος στην Ελλάδα.

Η σημαντική διαφοροποίηση από τα λοιπά βαλκανικά κράτη ως προς την επίδραση την οποία άσκησαν οι διεθνείς εξελίξεις που εκδηλώθηκαν με αφετηρία το 1990, είχε ως αποτέλεσμα να μην υπάρξουν οι κατάλληλες προϋποθέσεις για την ανάπτυξη στην Ελλάδα ισχυρού οργανωμένου εγκλήματος με διεθνικά χαρακτηριστικά. Ειδικότερα, η σταθερή επί δεκαετίες πορεία της χώρας, η έλλειψη της ανάγκης προσαρμογής στο νέο διεθνές περιβάλλον που προέκυψε⁴⁷⁵, η μη εμπλοκή της σε πολεμικές συγκρούσεις, καθώς και οι συγκριτικά αρκετά στέρεες και λειτουργικές διοικητικές της δομές, ήταν οι βασικοί παράγοντες που περιόρισαν την εμφάνιση και την εξάπλωση ντόπιων εγκληματικών ομάδων διεθνικής εμβέλειας⁴⁷⁶.

Εντούτοις, η γεωγραφική θέση της χώρας, δηλαδή η άμεση γειννιάσή της με βαλκανικές περιοχές που βίωσαν άτακτα και βίαια τη μετάβαση στις νέες διεθνείς συνθήκες, σε συνδυασμό με το σαφώς ανώτερο από τα βαλκανικά κράτη βιοτικό επίπεδο και την εσωτερική σταθερότητα που τη χαρακτήριζαν, ιδίως τις πρώτες δύο δεκαετίες μετά το 1990, συνδέθηκαν με τη δραστηριοποίηση στο έδαφός της ισχυρών διεθνικών ομάδων του βαλκανικού οργανωμένου εγκλήματος⁴⁷⁷. Στο πλαίσιο αυτό, η χώρα έχει υπάρξει πεδίο διεθνικής παράνομης διακίνησης διάφορων μορφών και αντίστοιχης δραστηριοποίησης εγκληματικών οργανώσεων με προέλευση τρίτα κράτη, μεταξύ των οποίων κυρίαρχο ρόλο κατέχουν οι βαλκανικές εγκληματικές

⁴⁷⁴ Έτσι, παρά το γεγονός ότι η Ελλάδα δεν επηρεάστηκε ευθέως από τις διεθνείς αλλαγές που σημειώθηκαν στην ευρύτερη περιοχή, αντιμετώπισε έμμεσα πληθώρα σχετικών συνεπειών, μεταξύ των οποίων και οι μετακινήσεις ανθρώπων με επίκεντρο το έδαφός της.

⁴⁷⁵ Αφού το πολιτικό και οικονομικό της μοντέλο ήταν ήδη αυτό στο οποίο έπρεπε να προσχωρήσουν απότομα τα άλλα βαλκανικά κράτη.

⁴⁷⁶ Το οργανωμένο έγκλημα είναι βεβαίως υπαρκτό στην Ελλάδα, αλλά οι διεθνικές του διαστάσεις σχετίζονται κυρίως με τη δράση εγκληματικών ομάδων αλλοδαπής προέλευσης και όχι ντόπιων (Paracharalambous 2010: 76).

⁴⁷⁷ Η γεωγραφική θέση της χώρας την εντάσσει στη λεγόμενη «βαλκανική οδό», δηλαδή στις εγκληματικές διαδρομές που χρησιμοποιούνται για τη διεθνική παράνομη διακίνηση, με βασική προέλευση την Ασία και προορισμό κυρίως τα κράτη της Δυτικής Ευρώπης (Κάτσιος 1998: 266).

ομάδες (Τραγάκης 1996: 86, Bossis 2005). Στην εξέλιξη αυτή συνέβαλε και η μετανάστευση στην Ελλάδα βαλκανικών πληθυσμών προς αναζήτηση αξιοπρεπών δυνατοτήτων διαβίωσης⁴⁷⁸, η οποία επίσης προκλήθηκε από τις προαναφερθείσες διεθνείς αλλαγές, καθώς, όπως έχει ήδη σημειωθεί, το οργανωμένο έγκλημα εκμεταλλεύεται τις κοινότητες μεταναστών για να συγκαλύψει και να επεκτείνει τις δράσεις του. Συνακόλουθα, παρότι δεν αναπτύχθηκε ισχυρό οργανωμένο έγκλημα εγχώριας προέλευσης, η Ελλάδα δεν έχει μπορέσει να αποφύγει την προκληθείσα από τις διεθνείς εξελίξεις ενεργή παρουσία και δράση διεθνικών εγκληματικών ομάδων στην επικράτειά της, με προεξάρχουσες τις οργανωμένες ομάδες αλβανικής προέλευσης⁴⁷⁹.

3.5.3. Η σύνδεση των εξελίξεων στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής με τη διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων.

Η περιορισμένη επίδραση των διεθνών εξελίξεων μετά το 1990 στην Ελλάδα είχε ως συνέπεια να μην αντιμετωπίσει δυσκολίες προσαρμογής και εσωτερικά προβλήματα που θα μπορούσαν να την καταστήσουν τόπο προέλευσης για τη διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων. Ο ριζικός τρόπος όμως με τον οποίον επηρεάστηκαν τα γειτονικά της βαλκανικά κράτη, οδήγησε, όπως ήδη αναφέρθηκε, στο να αποτελέσει πεδίο δράσης του βαλκανικού οργανωμένου εγκλήματος και ιδιαίτερα ελκυστικό προορισμό για τους κατοίκους των βαλκανικών χωρών που υπέστησαν τις δυσχερέστερες συνθήκες προσαρμογής στα νέα διεθνή δεδομένα⁴⁸⁰. Η μορφολογία της διαδραματίζει κρίσιμο ρόλο στο εν λόγω ζήτημα, καθώς περιλαμβάνει στα διάφορα συνοριακά σημεία τόσο ορεινούς όγκους όσο και θάλασσα, γεγονός που δυσκολεύει σημαντικά την πραγματοποίηση αποτελεσματικών ελέγχων στο σύνολο της επικράτειάς της και συμβάλλει στο να χρησιμοποιείται η χώρα από το διεθνικό οργανωμένο έγκλημα ως τόπος διέλευσης και προορισμού για την παράνομη διακίνηση ανθρώπων, με σκοπό τη μετανάστευση αλλά και την εκμετάλλευση. Παρότι λοιπόν οι εσωτερικές της δομές έχουν υπάρξει πολύ πιο σταθερές και λειτουργικές από εκείνες των γειτονικών βαλκανικών κρατών, και ενώ συμμετέχει ήδη

⁴⁷⁸ Με κυριότερη περίπτωση τις μαζικές μεταναστευτικές ροές από την Αλβανία προς την Ελλάδα (Arsonska 2010: 14, Κοντονής 2013: 105).

⁴⁷⁹ Η κυριαρχική παρουσία του αλβανικού οργανωμένου εγκλήματος στον ελλαδικό χώρο, σχετίζεται όχι μόνο με τη γεινίαση της χώρας με την Αλβανία και την παρουσία σημαντικού αλβανικού πληθυσμιακού στοιχείου, αλλά και με την εν γένει ισχυρότατη θέση των διεθνικών εγκληματικών ομάδων αλβανικής προέλευσης στην ευρύτερη βαλκανική περιοχή.

⁴⁸⁰ Για την Ελλάδα ως σημαντικό τόπο προορισμού της παράνομης διακίνησης ανθρώπων που διενεργείται με επίκεντρο τα Βαλκάνια, βλ. UNODC (2008: 75).

επί σειρά δεκαετιών στους πλέον σημαντικούς διακυβερνητικούς οργανισμούς, η Ελλάδα δεν έχει μπορέσει, λόγω των ευρύτερων διεθνών εξελίξεων που σημειώθηκαν μετά το 1990 στο διεθνές υποσύστημα στο οποίο ανήκει, να αποφύγει την εμπλοκή της στην οργανωμένη διεθνική διακίνηση ανθρώπων.

Πιο αναλυτικά, από το 1990 και εντεύθεν έχουν σημειωθεί μεταναστευτικές κινήσεις προς το έδαφός της από τα γειτονικά βαλκανικά κράτη, ιδίως από όσα αντιμετώπιζαν τα σοβαρότερα προβλήματα. Περαιτέρω, τα γεγονότα των τελευταίων ετών στη Μέση Ανατολή, ιδιαίτερα στη Συρία, έχουν προκαλέσει μαζικές ροές μεταναστευτικών πληθυσμών προς την Ελλάδα, κυρίως μέσω της Τουρκίας, στους οποίους συμπεριλαμβάνεται και μεγάλος αριθμός προσφύγων⁴⁸¹. Στην κατάσταση αυτή, η Ελλάδα αποτελεί κατά κύριο λόγο τόπο διέλευσης, καθώς ο σκοπός των μετακινούμενων είναι το πέρασμα προς τα πιο ισχυρά κράτη της Δυτικής Ευρώπης. Στην πράξη όμως, δεδομένης της συνεταγμένης προσπάθειας των εν λόγω κρατών να αποφύγουν την είσοδο αυτών των ροών στο έδαφός τους, η Ελλάδα έχει καταλήξει να αποτελεί σε μεγάλο βαθμό τόπο προορισμού, αφού παραμένουν στο εσωτερικό της, ουσιαστικά εγκλωβισμένοι, δεκάδες χιλιάδες μετανάστες και πρόσφυγες, τους οποίους αρχικώς έχει διακινήσει το οργανωμένο έγκλημα και δη κυρίως μέσω της Τουρκίας. Συνολικά, τα στοιχεία που αφορούν την Ελλάδα, κατά τα όσα εκτέθηκαν αναλυτικά ανωτέρω στο οικείο κεφάλαιο, δείχνουν ότι αν και δεν επηρέαστηκε καίρια και άμεσα από το τέλος του διπολισμού, οι διεθνείς εξελίξεις που έχουν υπάρξει από τότε, όχι μόνο στα Βαλκάνια αλλά και σε άλλες περιοχές, την έχουν εμπλέξει σημαντικά στην παράνομη διεθνική διακίνηση ανθρώπων, παρά τη διαφοροποίηση της από τα λοιπά βαλκανικά κράτη και τη μακρόχρονη συμμετοχή της σε κορυφαίους διακυβερνητικούς οργανισμούς όπως το NATO και η ΕΕ.

⁴⁸¹ Έχουν προηγηθεί οι επεμβάσεις των ΗΠΑ, όχι μόνο στη Μέση Ανατολή αλλά ευρύτερα στην Ασία, και συγκεκριμένα στο Αφγανιστάν, με αφετηρία το 2001, και στο Ιράκ, με αφετηρία το 2003. Για μια προσέγγιση των δύο αυτών επεμβάσεων, υπό το πρίσμα του NATO και της κυριαρχικής συμμετοχής των ΗΠΑ σε αυτό, βλ. Κασκαρέλης (2017: κεφ. 5-8). Οι εν λόγω πολεμικές επιχειρήσεις έχουν συνδεθεί επίσης με μεταναστευτικά ρεύματα, στα οποία εμπλέκεται σε μεγάλο βαθμό η Ελλάδα, τόσο ως σημείο διέλευσης όσο και ως τόπος προορισμού.

3.6. Η παράνομη διακίνηση ανθρώπων με επίκεντρο το Κόσοβο από τη σκοπιά της διεθνούς πολιτικής.

3.6.1. Η επίδραση των διεθνών εξελίξεων στο Κόσοβο.

Σύμφωνα με τα όσα ήδη εκτέθηκαν ανωτέρω, το Κόσοβο αποτελούσε τμήμα της Σερβίας μέχρι το 2008, όταν κήρυξε την ανεξαρτησία του. Συνεπώς, η πορεία του ήταν άρρηκτα συνδεδεμένη πριν το 1990 με την τότε ενωμένη Γιουγκοσλαβία, ενώ από το 1990 μέχρι το 2008 με τη Σερβία. Ως μέρος του σερβικού κράτους βρέθηκε στο επίκεντρο των σφοδρών πολεμικών συρράξεων που σημάδεψαν τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας μετά το 1990 και επηρέαστηκε άμεσα και καθοριστικά από τις εν λόγω εξελίξεις, εμπίπτοντας στις ίδιες δυσχερείς συνθήκες που προέκυψαν συνολικά στην περιοχή. Αυτές περιελάμβαναν ένα περιβάλλον αστάθειας, συγκρούσεων, φανατισμού, εθνοτικών διαχωρισμών, αδύναμων διοικητικών δομών και εκτεταμένης διαφθοράς. Στην περιοχή του Κοσόβου όμως, οι συγκεκριμένες συνθήκες που εμποδίζουν τη σταθεροποίηση και την ομαλή εσωτερική λειτουργία εκδηλώνονταν με ακόμα μεγαλύτερη ένταση, καθώς η σαφέστατα πλειοψηφική παρουσία του αλβανικού πληθυσμιακού στοιχείου και ο συγκρουσιακός εθνοτικός διαχωρισμός του με το σερβικό, προκαλούσαν ολοένα σοβαρότερα προβλήματα.

Πράγματι, στην πορεία των ετών, και ενώ οι πολεμικές συγκρούσεις στα εδάφη της πρώην Γιουγκοσλαβίας είχαν τελειώσει, το Κόσοβο βρέθηκε στο τέλος της δεκαετίας του 1990 στη δίνη νέων συρράξεων. Από το 1998 έως το 1999, στο έδαφος του Κοσόβου συγκρούστηκαν αλβανικές ένοπλες ομάδες, έχοντας ως προεξάρχουσα την αλβανική οργάνωση με την επωνυμία «Απελευθερωτικός Στρατός του Κοσόβου»⁴⁸², με τις σερβικές δυνάμεις. Η ένταση μεταξύ των δύο πλευρών είχε ξεκινήσει με συγκεκριμένες ενέργειες βίας από το 1996, ενώ η τροπή που πήρε η σύγκρουση ήταν γρήγορα ιδιαίτερα βίαιη και θανατηφόρα. Σημειώθηκαν χιλιάδες θάνατοι, τμήματα του πληθυσμού αναγκάστηκαν να εκτοπιστούν και η σύγκρουση έλαβε τέλος με την παρέμβαση του NATO, οι δυνάμεις του οποίου προχώρησαν σε βομβαρδισμούς ώστε να αναγκάσουν τη σερβική πλευρά, που είχε την πρωτοκαθεδρία στη σύγκρουση, να υποχωρήσει, κάτι που τελικά συνέβη⁴⁸³. Το Κόσοβο τέθηκε έπειτα υπό τον έλεγχο και την εποπτεία, όσον αφορά τα θέματα ασφάλειας, της αναφερόμενης ως δύναμης KFOR, δηλαδή μιας στρατιωτικής

⁴⁸² Για μια συνοπτική παρουσίαση του επονομαζόμενου KLA, βλ. Sullivan (2019).

⁴⁸³ Σχετικά με την κρίση του Κοσόβου τα γεγονότα της επέμβασης, όπως σημειώθηκε και ανωτέρω, βλ. Γιαλλουρίδης και Κεφαλά (2001: 25-41, 175-222), καθώς και Αλμπάνης (2001: 131-142).

αποστολής του NATO που ενεργούσε στο πλαίσιο της πολιτικής των ΗΠΑ στην περιοχή⁴⁸⁴. Η κήρυξη της ανεξαρτησίας το 2008 δεν έχει βελτιώσει ιδιαίτερα την κατάσταση στο Κόσοβο, αφού το διεθνές καθεστώς παραμένει ασαφές και αμφισβητούμενο, οι διοικητικές δομές είναι αδύναμες και τελούν υπό την εποπτεία εξωτερικών παραγόντων⁴⁸⁵, όπως ο ΟΗΕ, το NATO και οι μεγάλες δυνάμεις που κατευθύνουν την πολιτική αυτών των διακυβερνητικών οργανισμών, ενώ οι εσωτερικοί διαχωρισμοί δεν έχουν εκλείψει. Συμπερασματικά, οι διεθνείς εξελίξεις που έλαβαν χώρα στην περιοχή από το 1990 και μετά έχουν καταστήσει το Κόσοβο μια περιοχή χωρίς ουσιαστικά ανεξάρτητη κρατική υπόσταση, που τελεί υπό διεθνή εποπτεία και δεν έχει ακόμα κατορθώσει να αποκτήσει προοπτική σταθερής συγκρότησης, κάτι που θυμίζει αρκετά την περίπτωση της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης⁴⁸⁶.

3.6.2. Η σύνδεση των εξελίξεων στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής με την ανάπτυξη οργανωμένου εγκλήματος στο Κόσοβο.

Οι διεθνείς ανακατατάξεις που ξεκίνησαν το 1990 στην περιοχή της πρώην Γιουγκοσλαβίας, με τον τρόπο που επέδρασαν στην περιοχή του Κοσόβου, συνδέονται άμεσα με την ανάπτυξη και εξάπλωση ισχυρού οργανωμένου εγκλήματος. Η εκδήλωση στο έδαφος του Κοσόβου πολεμικών συγκρούσεων μέχρι και τα τέλη της δεκαετίας του 1990⁴⁸⁷, οι εθνοτικές εντάσεις, οι παρεμβάσεις εξωτερικών παραγόντων, το αμφισβητούμενο διεθνές καθεστώς, η αδυναμία συγκρότησης επαρκών και σταθερών διοικητικών δομών, συνιστούν απολύτως ευνοϊκούς παράγοντες για την ανάπτυξη οργανωμένης εγκληματικής

⁴⁸⁴ Η δύναμη αυτή διαδραμάτισε ενεργό ρόλο, στο πλαίσιο του NATO, για την παύση των στρατιωτικών δραστηριοτήτων από την πλευρά του Απελευθερωτικού Στρατού του Κοσόβου (NATO 1999).

⁴⁸⁵ Κατά τα όσα έχουν ήδη εκτεθεί ανωτέρω στο οικείο κεφάλαιο.

⁴⁸⁶ Μαζί με την οποία αποτελούν τις πιο προβληματικές οντότητες της ευρύτερης περιοχής, από την άποψη της αυτόνομης άσκησης κυριαρχίας και της ανεξάρτητης κρατικής υπόστασης.

⁴⁸⁷ Οι πολεμικές συγκρούσεις στην περιοχή έχουν συνδεθεί με παράνομη διακίνηση οπλισμού από το οργανωμένο έγκλημα, τόσο το σερβικό όσο και το αλβανικό, προς τις αντιμαχόμενες πλευρές, αλλά και με τη συμβιοτική σχέση της λαθραίας διακίνησης όπλων με το εμπόριο ναρκωτικών (Koppel and Szekely 2002: 136). Πρόκειται για δύο εξαιρετικά επικερδείς εγκληματικές δραστηριότητες, οι οποίες αναπτύχθηκαν εκθετικά λόγω των εμπόλεμων συνθηκών, ισχυροποιώντας αντίστοιχα τις εμπλεκόμενες εγκληματικές οργανώσεις, κυρίως αυτές της σερβικής και αλβανικής προέλευσης, και αναβαθμίζοντας παράλληλα τη διεθνική τους εμβέλεια και τις επιχειρησιακές τους δυνατότητες.

δραστηριότητας⁴⁸⁸. Η κατάσταση αυτή ενισχύεται και αποκτά διεθνική εμβέλεια από τη γειτνίαση με βαλκανικές περιοχές που επηρεάστηκαν επίσης σημαντικά από τις διεθνείς αλλαγές και αντιμετωπίζουν ακόμα σοβαρά εσωτερικά προβλήματα, όντας σε αδυναμία να ελέγξουν αποτελεσματικά τέτοια φαινόμενα, όπως η Αλβανία, η Βόρεια Μακεδονία και το Μαυροβούνιο. Κρίσιμος παράγοντας είναι επίσης η ευρεία παρουσία του αλβανικού πληθυσμιακού στοιχείου στην περιοχή αλλά και σε γειτονικά κράτη (Γιατζίδης 2013: 307-308), το οποίο χρησιμοποιείται από το οργανωμένο έγκλημα αλβανικής προέλευσης, δηλαδή την πλέον ισχυρή βαλκανική εγκληματική οργάνωση, ως μέσο για τη διεξαγωγή και τη συγκάλυψη των διεθνικού βεληνεκούς δράσεων του.

Η ανωτέρω περιγραφόμενη κατάσταση έχει καταστήσει το Κόσοβο κέντρο διενέργειας διεθνικών εγκληματικών επιχειρήσεων, αφού παρέχει το ιδανικό περιβάλλον για την πραγματοποίηση παράνομης διακίνησης κάθε μορφής. Οι πολεμικές συγκρούσεις και η εσωτερική αστάθεια τροφοδοτούν τις παράνομες συναλλαγές, υποδαυλίζουν τη διαφθορά⁴⁸⁹ και υποσκάπτουν τις δυνατότητες ελέγχου από τις επίσημες αρχές, γεγονός που έχει ευνοήσει καίρια τις ομάδες του οργανωμένου εγκλήματος στο να εγκαθιδρύσουν και να αναπτύξουν τις δράσεις τους⁴⁹⁰. Η προβληματική κατάσταση των γειτονικών κρατών διευκολύνει τις παράνομες διασυνοριακές συναλλαγές και δυσχεραίνει καθοριστικά τη μεταξύ τους συνεργασία όσον αφορά την αντιμετώπιση του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος που δρα στην περιοχή. Παράλληλα, η αμφισβητούμενη κρατική υπόσταση της περιοχής και η υπαγωγή της σε εξωτερικές παρεμβάσεις και διεθνή επιτροπεία, την καθιστούν μια κατ' ουσίαν εξαρτημένη οντότητα με αδυναμία ανεξάρτητης χάραξης και εφαρμογής πολιτικών, γεγονός που επιτείνει τη σύγχυση και ευνοεί τη χρησιμοποίησή της ως κέντρο διευκόλυνσης παράνομων δραστηριοτήτων. Συνεπώς,

⁴⁸⁸ Για τις διεθνείς εξελίξεις στην περιοχή του Κοσόβου από το 1990 και μετά, ιδίως τον διαιωνιζόμενο διαχωρισμό μεταξύ του σερβικού και του αλβανικού πληθυσμιακού στοιχείου, τις σφοδρές συγκρούσεις, τις διεθνείς επεμβάσεις, την παρουσία του διεθνούς παράγοντα και το προβληματικό καθεστώς της περιοχής, καθώς και τη σύνδεση αυτών των παραγόντων με την ανάπτυξη ισχυρού οργανωμένου εγκλήματος που διαθέτει στενές σχέσεις με το πολιτικό σύστημα και θίγει την προοπτική ομαλής πορείας του Κοσόβου, βλ. Αρμακόλας (2013: 27-41).

⁴⁸⁹ Όσον αφορά το σοβαρότατο πρόβλημα του Κοσόβου με τη διαφθορά, βλ. Serbos (2013: 22-25).

⁴⁹⁰ Με προεξάρχουσες στον τομέα της παράνομης διακίνησης τις ομάδες αλβανικής προέλευσης (UNODC 2008: 14, 73).

προκύπτει ότι η επίδραση των διεθνών εξελίξεων στην περιοχή του Κοσόβου έχει συντελέσει στο να διαμορφωθούν εκεί οι κατάλληλες συνθήκες για την ανάπτυξη, δραστηριοποίηση και εξάπλωση ισχυρών εγκληματικών ομάδων διεθνικής εμβέλειας.

3.6.3. Η σύνδεση των εξελίξεων στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής με τη διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων.

Λόγω των ανωτέρω διεθνών εξελίξεων, στο Κόσοβο έχουν υπάρξει όλα εκείνα τα στοιχεία που οδηγούν στο να αποτελεί η περιοχή τόπο προέλευσης, διέλευσης και προορισμού για τη διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων. Οι πολεμικές συρράξεις και οι εθνοτικοί διαχωρισμοί, σε συνδυασμό με την προβληματική εσωτερική κατάσταση που προέκυψε για τον ντόπιο πληθυσμό, οδήγησε στην τάση τμημάτων του πληθυσμού αυτού να εγκαταλείψουν την περιοχή, είτε στο πλαίσιο αναζήτησης καλύτερων συνθηκών⁴⁹¹ είτε λόγω διωγμών που καθιστούσαν επιτακτική την άμεση αποφυγή των σχετικών κινδύνων. Επιπρόσθετα, οι αδύναμες εσωτερικές δομές και η κατάσταση στα γειτονικά κράτη της περιοχής⁴⁹², συνέβαλαν αφενός στην ανάπτυξη οργανωμένου εγκλήματος και αφετέρου στη χρησιμοποίηση του Κοσόβου από το οργανωμένο έγκλημα ως σημείο διεθνικής διέλευσης διακινούμενων προσώπων, με προορισμό χώρες των Βαλκανίων και κυρίως της Δυτικής Ευρώπης⁴⁹³.

Περαιτέρω, η άμεση και επί της ουσίας μόνιμη παρέμβαση και εμπλοκή του διεθνούς παράγοντα στην περιοχή, δηλαδή εξωτερικών δυνάμεων μέσω της παρουσίας διεθνών αποστολών που υπάγονται σε διακυβερνητικούς οργανισμούς, έχει δημιουργήσει στο Κόσοβο ζήτηση για θύματα παράνομης διακίνησης προς εκμετάλλευση, ιδίως σεξουαλικής μορφής. Αυτό αποτελεί νομοτελειακή συνέπεια της εγκατάστασης διεθνών δυνάμεων, κυρίως με στρατιωτικό αντικείμενο, στο έδαφος μιας περιοχής που σπαράσσεται από συγκρούσεις και αντιμετωπίζει σοβαρότατα δομικά προβλήματα, αφού οι συγκεκριμένες συνθήκες επιτρέπουν την ύπαρξη

⁴⁹¹ Είναι χαρακτηριστικό ότι η ανεργία στο Κόσοβο έχει αγγίξει ακόμα και το 50% (UNODC 2008: 104).

⁴⁹² Για τη μαζική ροή προσφυγικών πληθυσμών κατά την κρίση στο Κόσοβο προς την Αλβανία, αλλά και τον κομβικό ρόλο τόσο της τελευταίας όσο και της Βόρειας Μακεδονίας, λόγω των χαλαρών συνοριακών ελέγχων, ως προς τη διενεργούμενη με επίκεντρο το Κόσοβο παράνομη διακίνηση ανθρώπων, βλ. Κοντονής (2013: 68-71).

⁴⁹³ Η κρίση που σημειώθηκε στα τέλη της δεκαετίας του 1990, σε συνδυασμό με την κρίση που είχε προηγηθεί στη γειτονική Αλβανία το 1997, διευκόλυναν την ισχυροποίηση του διεθνικού αλβανικού οργανωμένου εγκλήματος και τροφοδότησαν καίρια την παράνομη διακίνηση ανθρώπων στην περιοχή (UNODC 2008: 53, 57).

εστιών εκμετάλλευσης που καλύπτουν τη ζήτηση η οποία προκύπτει από τις διεθνείς αποστολές τέτοιου τύπου. Συνολικά, ο τρόπος με τον οποίον έχουν επιδράσει οι διεθνείς εξελίξεις την περιοχή του Κοσόβου, σε συνδυασμό με τα ανεπίλυτα προβλήματα που παραμένουν ως προς το διεθνές της καθεστώς, συνδέονται άμεσα με το γεγονός ότι έχει καταστεί κομβικό κέντρο στα Βαλκάνια για τη διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων, κατά τα όσα εκτέθηκαν αναλυτικά ανωτέρω στο οικείο κεφάλαιο.

3.7. Η παράνομη διακίνηση ανθρώπων με επίκεντρο την Κροατία από τη σκοπιά της διεθνούς πολιτικής.

3.7.1. Η επίδραση των διεθνών εξελίξεων στην Κροατία.

Η Κροατία βρέθηκε στο επίκεντρο των διεθνών αλλαγών που σημειώθηκαν με αφετηρία το 1990, καθώς αποτέλεσε βασικό παράγοντα στις συγκρούσεις που συνόδευσαν τη διάλυση της ενωμένης Γιουγκοσλαβίας. Μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, ως σημαντικό τμήμα της Γιουγκοσλαβίας, ακολούθησε κοινή πορεία με τις λοιπές περιοχές που συναποτελούσαν την εν λόγω ομοσπονδία. Στο πλαίσιο αυτό, τελούσε υπό μονοκομματικό κομμουνιστικό καθεστώς, ενώ παράλληλα κατόρθωσε να αναπτύξει συγκεκριμένους παραγωγικούς τομείς της οικονομίας και να εκμεταλλευτεί θετικά τον τουρισμό, λόγω της ακτογραμμής που διαθέτει⁴⁹⁴. Το τέλος του διπολισμού και η κατάρρευση της ενωμένης Γιουγκοσλαβίας έφεραν την Κροατία στον πυρήνα των πολεμικών συγκρούσεων που ξέσπασαν, καθώς η κύρια πολεμική αντιπαράθεση ήταν αυτή που περιελάμβανε τις σερβικές και τις κροατικές δυνάμεις. Όντας μια περιοχή με ιδιαίτερη δυναμική και ξεκάθαρες προοπτικές αυτόνομης συγκρότησης και πορείας, η χώρα, συνάπτοντας και τις αντίστοιχες διεθνείς συμμαχίες⁴⁹⁵, διεκδίκησε και πέτυχε την κατοχύρωση της ανεξάρτητης κρατικής της υπόστασης⁴⁹⁶. Όλα τα παραπάνω βέβαια, από τη μετάβαση σε ένα νέο διεθνές περιβάλλον μέχρι την εμπλοκή επί σειρά ετών σε σφοδρή πολεμική διαμάχη, επηρέασαν καθοριστικά την εσωτερική της κατάσταση, προκαλώντας σοβαρά

⁴⁹⁴ Για την αυξημένη τουριστική κίνηση στην Κροατία τη δεκαετία του 1980, η οποία βέβαια περιορίστηκε κατά την περίοδο των πολεμικών συγκρούσεων, για να ανακάμψει μετά το 2000, βλ. τα στατιστικά στοιχεία που περιλαμβάνονται σε Republic of Croatia (2009: 13).

⁴⁹⁵ Σχετικά με την καθοριστική υποστήριξη των ΗΠΑ προς την Κροατία κατά την περίοδο των πολεμικών συγκρούσεων τη δεκαετία του 1990, βλ. Banac (2011).

⁴⁹⁶ Χωρίς αυτή η κατοχύρωση να συνοδεύεται με προβλήματα αντίστοιχα αυτών που κλήθηκε να αντιμετωπίσει η Σερβία, όπως οι σχέσεις με τις περιοχές του Κοσόβου και του Μαυροβουνίου.

προβλήματα, ιδίως όσον αφορά την οικονομική προοπτική και τη συγκρότηση σταθερών διοικητικών δομών⁴⁹⁷.

Στην πορεία των ετών που ακολούθησαν μετά το τέλος του πολέμου το 1995, η Κροατία κατόρθωσε να απαγκιστρωθεί στην πράξη από τα χρονίζοντα αδιέξοδα που κληροδότησε η διάλυση της πρώην Γιουγκοσλαβίας στα λοιπά βαλκανικά κράτη της περιοχής. Διαθέτοντας σύνορα όχι μόνο με τις περιοχές των Βαλκανίων που αντιμετώπιζαν σοβαρά προβλήματα, αλλά και με κράτη της Κεντρικής Ευρώπης που ήταν εκτός του συγκεκριμένου δυσχερούς πλαισίου, όπως η Σλοβενία και η Ουγγαρία, βρήκε το κατάλληλο περιβάλλον για να πετύχει σταδιακά την εσωτερική σταθεροποίηση και την ομαλή αναπτυξιακή πορεία. Στην κατεύθυνση αυτή, εντάχθηκε στο ΝΑΤΟ και κατόρθωσε να εκπληρώσει τις προϋποθέσεις για την ένταξή της στην ΕΕ. Με την εξαίρεση της Σλοβενίας, η Κροατία αποτελεί τη μόνη από τις χώρες που συνέθεταν την ενωμένη Γιουγκοσλαβία η οποία ακολούθησε με επιτυχία πορεία σύγκλισης και συμμετοχής στην ΕΕ. Ενώ δηλαδή τα λοιπά μέρη της πρώην Γιουγκοσλαβικής ομοσπандίας πασχίζουν ακόμα να ισορροπήσουν στο νέο διεθνές περιβάλλον που δημιουργήθηκε μετά το 1990, η Κροατία έχει ήδη αφήσει πίσω την ιδιαίτερα δύσκολη πρώτη περίοδο της μετάβασης και του πολέμου, έχοντας χαράξει μια διακριτή πορεία που συνοδεύεται από ευνοϊκότερες προοπτικές⁴⁹⁸.

3.7.2. Η σύνδεση των εξελίξεων στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής με την ανάπτυξη οργανωμένου εγκλήματος στην Κροατία.

Σύμφωνα με τα προεκτεθέντα, οι διεθνείς αλλαγές που έλαβαν χώρα τα πρώτα χρόνια μετά το 1990 και οι οποίες περιελάμβαναν τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας και τις συνοδευούσες πολεμικές συγκρούσεις, αλλά και τη δυσχέρεια προσαρμογής στα νέα διεθνή δεδομένα, επηρέασαν την Κροατία προκαλώντας δυσμενείς συνθήκες στο εσωτερικό της και αδυναμία άμεσης συγκρότησης μιας λειτουργικής κρατικής οντότητας. Αυτό το εσωτερικό περιβάλλον, σε συνδυασμό με την εμπόλεμη κατάσταση και τα ίδιου ή μεγαλύτερου βεληνεκούς προβλήματα που αντιμετώπιζαν γειτονικές περιοχές, ευνοούσε σε πρώτο επίπεδο την ανάπτυξη και εξάπλωση

⁴⁹⁷ Στο πλαίσιο αυτό, η δεκαετία του 1990 υπήρξε ιδιαίτερα δύσκολη για την Κροατία, όπως άλλωστε για όλα τα κράτη που προέκυψαν από τη διάλυση της ενωμένης Γιουγκοσλαβίας και ιδίως για όσα ενεπλάκησαν στις πολεμικές συγκρούσεις που εκδηλώθηκαν.

⁴⁹⁸ Βρίσκεται δηλαδή σε πλεονεκτικότερη διεθνή θέση, συγκριτικά με τις άλλες βαλκανικές κρατικές οντότητες που σχηματίστηκαν μετά τη διάλυση της ενωμένης Γιουγκοσλαβίας. Υπενθυμίζεται ότι η Σλοβενία θεωρείται στην παρούσα μελέτη ως κράτος της Κεντρικής Ευρώπης και όχι των Βαλκανίων, σύμφωνα με τα όσα έχουν ήδη σημειωθεί.

οργανωμένου εγκλήματος (Dolezal 2010: 63-64)⁴⁹⁹. Τα κρίσιμα στοιχεία για την εν λόγω εξέλιξη είναι οι παράνομες αγορές που δημιουργεί ο πόλεμος, η εμπλοκή σε εγκληματικές δράσεις μελών των στρατιωτικών σωμάτων, καθώς και η οικονομική και διοικητική δυσπραγία που χαρακτηρίζει τέτοιες περιόδους, ιδίως όταν συμπίπτουν με ανάγκη προσαρμογής σε ένα εντελώς νέο πολιτικό και παραγωγικό μοντέλο⁵⁰⁰.

Παρά ταύτα, η προπεριγραφείσα διακριτή πορεία που κατόρθωσε τελικά να ακολουθήσει η Κροατία σε σχέση με τα περισσότερα άλλα βαλκανικά κράτη, ιδίως από το 2000 και εντεύθεν, και η συναφής στήριξή της από δυτικές ισχυρές χώρες και διακυβερνητικούς θεσμούς κεντρικής σημασίας, έχουν οδηγήσει σε μια πολύ πιο σταθερή και λειτουργική εσωτερική κατάσταση. Ως εκ τούτου, η δυνατότητα διεθνικής δραστηριοποίησης του οργανωμένου εγκλήματος με επίκεντρο το κροατικό κράτος βαίνει μειούμενη, αφού οι εσωτερικές συνθήκες που έχουν πλέον διαμορφωθεί δεν ευνοούν την οργανωμένη εγκληματική δράση με διεθνικά χαρακτηριστικά⁵⁰¹. Από την άλλη πλευρά, το γεγονός ότι η Κροατία συνορεύει με τη Σερβία, τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη και το Μαυροβούνιο, δηλαδή με κράτη στα οποία οι διεθνείς εξελίξεις δεν έχουν ακόμα επιτρέψει την εσωτερική σταθεροποίηση και τη συγκρότηση αποτελεσματικών διοικητικών δομών που να μπορούν να περιορίσουν δραστικά τη

⁴⁹⁹ Σχετικά με την οργάνωση δικτύων παράνομης διακίνησης με τη συμμετοχή του κρατικού μηχανισμού της Κροατίας, της Σερβίας και της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης, προκειμένου να παρακαμφθούν οι διεθνείς περιορισμοί που είχαν επιβληθεί κατά την περίοδο των πολεμικών συγκρούσεων, αλλά και τη στρατολόγηση εγκληματικών στοιχείων στο πλαίσιο αυτών των συγκρούσεων, πράγματα που συνέβαλαν στην ισχυροποίηση και την εξάπλωση του οργανωμένου εγκλήματος στην περιοχή, βλ. Γιατζίδης (2013). Για τον ενεργό ρόλο της Κροατίας στα εν λόγω δίκτυα παράνομης διακίνησης, ο οποίος ειδικά όσον αφορά τη διακίνηση οπλισμού προς τις κροατικές δυνάμεις είχε την πλήρη κρατική κάλυψη και καθοδήγηση, βλ. και Hajdinjak (2002: 6, 8, 10, 13).

⁵⁰⁰ Για τους δεσμούς που δημιουργήθηκαν κατά τη μεταβατική και ταυτόχρονα εμπόλεμη περίοδο που ακολούθησε το τέλος του διπολισμού, ανάμεσα στον κροατικό κρατικό μηχανισμό και το οργανωμένο έγκλημα που αναπτύχθηκε, βλ. Dolezal (2010: 59-61).

⁵⁰¹ Μετά το 2000 παρατηρείται η ενεργοποίηση του κρατικού μηχανισμού προς την κατεύθυνση του περιορισμού του οργανωμένου εγκλήματος, γεγονός που επιβεβαιώνεται από τον σχηματισμό, το 2001, της πρώτης ειδικής μονάδας για την αντιμετώπιση του οργανωμένου εγκλήματος και της διαφθοράς (Dolezal 2010: 64-66).

διαφθορά και το οργανωμένο έγκλημα, διατηρεί την περιορισμένη έστω εμπλοκή της χώρας σε δραστηριότητες του βαλκανικού οργανωμένου εγκλήματος⁵⁰².

3.7.3. Η σύνδεση των εξελίξεων στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής με τη διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων.

Οι προαναφερθείσες διεθνείς εξελίξεις που αφορούν την Κροατία έχουν συνδεθεί άμεσα και με τον ρόλο της χώρας στη διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων. Πιο συγκεκριμένα, η πρώτη περίοδος μετά το 1990, με τις δυσκολίες της μετάβασης στις νέες συνθήκες και τις πολεμικές συρράξεις να κυριαρχούν, συνέβαλε στο να καταστεί η Κροατία τόπος προέλευσης διακινούμενων προσώπων που επιχειρούσαν ή αναγκάζονταν να εγκαταλείψουν την περιοχή, σημείο διέλευσης για παρανόμως διακινούμενα πρόσωπα στο πλαίσιο των διάφορων μετακινήσεων που λάμβαναν χώρα εκείνη την περίοδο, αλλά και περιοχή προορισμού για προσφυγικούς πληθυσμούς που εγκατέλειπαν άλλες εμπόλεμες ζώνες των Βαλκανίων και αναζητούσαν καταφύγιο εκεί. Η εν λόγω κατάσταση διαφοροποιήθηκε με το πέρας των πολεμικών συγκρούσεων, οπότε ο ρόλος της ως περιοχή προέλευσης και προορισμού περιορίστηκε, αφού εξέλπισαν οι διεθνείς παράγοντες που προκαλούσαν ευθέως τάσεις φυγής από την περιοχή ή ανάγκη εισόδου σε αυτήν για την αποφυγή διωγμών. Το ίδιο δεν ισχύει όσον αφορά τη χρησιμοποίησή της ως περιοχή διέλευσης, καθώς η διατήρηση της προβληματικής και συγκρουσιακής κατάστασης στα Βαλκάνια και η πρόσβαση που παρέχει το κροατικό έδαφος στην Κεντρική Ευρώπη, συντέλεσαν στο να διατηρηθεί ο ρόλος της ως σημείο διέλευσης για τη διεθνική διακίνηση ανθρώπων που δείχνεται με επίκεντρο τη Βαλκάνια.

Οι μεταγενέστερες διεθνείς εξελίξεις που αφορούν την Κροατία, και δη η σταδιακή αναβάθμιση της διεθνούς της θέσης, μέσω εσωτερικής σταθεροποίησης, οικονομικής μεγέθυνσης, εξωτερικής υποστήριξης και ένταξης σε διακυβερνητικούς θεσμούς όπως το NATO και η ΕΕ, έχουν διαμορφώσει νέα δεδομένα όσον αφορά τον ρόλο της στη διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων. Ειδικότερα, δεν υφίστανται πλέον λόγοι και συνθήκες ώστε να αποτελεί τόπο προέλευσης, ενώ από την άλλη πλευρά καθίσταται σταδιακά ένας ολοένα και περισσότερο ελκυστικός τόπος προορισμού, ιδίως λόγω της απόστασης που αποκτά ως προς την εσωτερική της κατάσταση από τις λοιπές γειτονικές βαλκανικές χώρες που αποτελούσαν μέρος της πρώην Γιουγκοσλαβίας. Όσον αφορά τον ρόλο της ως περιοχή διέλευσης, τα προβλήματα

⁵⁰² Η οποία πάντως είναι πλέον σαφώς μικρότερη από την αντίστοιχη εμπλοκή άλλων βαλκανικών κρατών (Dolezal 2010: 70).

που συνεχίζουν να αντιμετωπίζουν τα εν λόγω γειτονικά της κράτη και οι ελλείψεις έλεγχοι που ασκούν, διατηρούν τη σημασία της Κροατίας ως σημείο-πέρασμα για τα κράτη της Κεντρικής και Δυτικής Ευρώπης, κάτι που όμως βαίνει επίσης προς περιορισμό, όσο οι κεντρικές δομές της χώρας εξελίσσονται και ισχυροποιούνται. Το κατά πόσο βέβαια αυτό το τελευταίο σημείο θα διαφοροποιηθεί ουσιαστικά σε βάθος χρόνου, τελεί σε άμεση συνάρτηση με την πορεία που θα ακολουθήσουν τα γειτονικά βαλκανικά κράτη και τις διεθνείς εξελίξεις που θα εκδηλωθούν στην ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων. Συνολικά, με βάση τις διεθνείς εξελίξεις που αφορούν την Κροατία, η διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων που διενεργείται με επίκεντρο το έδαφός της, ενώ υπήρξε σημαντική, είναι πλέον περιορισμένη σε σχέση με άλλα βαλκανικά κράτη και βαίνει μειούμενη, κατά τα όσα εκτέθηκαν αναλυτικά ανωτέρω στο οικείο κεφάλαιο.

3.8. Η παράνομη διακίνηση ανθρώπων με επίκεντρο το Μαυροβούνιο από τη σκοπιά της διεθνούς πολιτικής.

3.8.1. Η επίδραση των διεθνών εξελίξεων στο Μαυροβούνιο.

Το Μαυροβούνιο είναι μια ιδιαίτερα μικρή χώρα⁵⁰³, η οποία ως περιοχή αποτελούσε τμήμα της πρώην Γιουγκοσλαβίας. Μετά τις διεθνείς αλλαγές που σημειώθηκαν με αφετηρία το 1990, δηλαδή το τέλος του διπολισμού και τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας, το Μαυροβούνιο παρέμεινε αρχικά μέρος της Σερβίας. Απέκτησε την ανεξαρτησία του ως κρατική οντότητα μόλις το 2006, αρκετά χρόνια μετά τα αρχικά γεγονότα των συγκρούσεων και ανακατατάξεων στα Βαλκάνια. Πρόκειται για μια χαρακτηριστική περίπτωση που καταδεικνύει εναργώς την τάση εθνοτικού και κρατικού κατακερματισμού η οποία κυριαρχεί στην ευρύτερη περιοχή της Νοτιοανατολικής Ευρώπης και των Βαλκανίων μετά τις διεθνείς εξελίξεις που ξεκίνησαν το 1990⁵⁰⁴. Ως τμήμα της Σερβίας, βρέθηκε στο επίκεντρο των συγκρούσεων και των μεγάλων αλλαγών που συντάραξαν την περιοχή, καλούμενο να προσαρμοστεί σε ένα νέο και ιδιαίτερα συγκρουσιακό διεθνές περιβάλλον.

Το γεγονός ότι το Μαυροβούνιο άργησε να αποκτήσει την ανεξαρτησία του ως κρατική οντότητα⁵⁰⁵, σε συνδυασμό με το μικρό του μέγεθος, οδήγησαν στο να

⁵⁰³ Ο πληθυσμός του ανέρχεται σήμερα περίπου στις 600.000.

⁵⁰⁴ Στο πλαίσιο αυτό, παρουσιάζει κοινά σημεία με την περίπτωση του Κοσόβου.

⁵⁰⁵ Υπό την έννοια ότι κατέστη ανεξάρτητο κράτος μια δεκαετία περίπου μετά το τέλος των κύριων πολεμικών συγκρούσεων στα εδάφη της πρώην Γιουγκοσλαβίας, δηλαδή μετά το χρονικό σημείο κατά το οποίο οριστικοποιήθηκαν οι κυριότερες αλλαγές στην περιοχή και

καθυστερήσει αρκετά να μπει σε διαδικασία προσαρμογής στα νέα πολιτικά, κοινωνικά και οικονομικά δεδομένα, έχοντας παράλληλα άμεση σχέση με τα σοβαρά προβλήματα που αντιμετώπισε η Σερβία μετά το 1990. Περαιτέρω, η γειτνίασή του με τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, το Κόσοβο και την Αλβανία, δηλαδή με περιοχές που αντιμετώπισαν σημαντικές δυσχέρειες και σοβαρά προβλήματα προσαρμογής στις διεθνείς αλλαγές ή υπήρξαν παράλληλα και εστίες σφοδρών συγκρούσεων, συνέβαλε στο να καθίσταται η διεθνής του θέση επισφαλής και η εσωτερική του κατάσταση αρκετά ασταθής. Η ένταξή του στο NATO έλαβε χώρα το 2017, ενώ οι διαπραγματεύσεις με την ΕΕ για την ένταξή του σε αυτή δεν διασφαλίζουν καμία αντίστοιχη εξέλιξη, δεδομένης της καθυστέρησης του Μαυροβουνίου ως προς την προσαρμογή του στις διεθνές συνθήκες που έχουν διαμορφωθεί, και μάλιστα σε πληθώρα βασικών τομέων που σχετίζονται με τη λειτουργική συγκρότηση ενός σύγχρονου κράτους⁵⁰⁶.

3.8.2. Η σύνδεση των εξελίξεων στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής με την ανάπτυξη οργανωμένου εγκλήματος στο Μαυροβούνιο.

Οι ανωτέρω διεθνείς αλλαγές, όπως είναι σαφές, επηρέασαν την πορεία του Μαυροβουνίου σε μεγάλο βαθμό. Στην πρώτη φάση της μετάβασης μετά το 1990, η περιοχή συνδέθηκε πλήρως με την κατάσταση και την πορεία της Σερβίας, σε ένα περιβάλλον συγκρούσεων και διαρκών διεθνών ανακατατάξεων. Σε αυτές τις συνθήκες, οι οποίες περιελάμβαναν πολεμικές συρράξεις, εθνοτικές εντάσεις, διεθνείς αποκλεισμούς και παρεμβάσεις, αποδυναμωμένες κρατικές αρχές και ευκαιρίες δημιουργίας παράνομων αγορών διάφορων μορφών⁵⁰⁷, η ανάπτυξη οργανωμένου εγκλήματος ήταν μια νομοτελειακή εξέλιξη. Παράλληλα, η γειτνίαση του Μαυροβουνίου με περιοχές που έχουν αντιμετωπίσει εξίσου ή και περισσότερο σοβαρό πρόβλημα με την εμφάνιση και την εξάπλωση οργανωμένων εγκληματικών

παγιώθηκε το καθεστώς των περισσότερων νέων κρατικών μορφωμάτων που αναδείχτηκαν. Για την πορεία του Μαυροβουνίου προς την απόκτηση κρατικής ανεξαρτησίας, η οποία συνδέεται με την προσπάθειά του να απαγκιστρωθεί από τα προβλήματα της Σερβίας στο διεθνές πεδίο, βλ. Αρμακόλας και Ντόκος (2013: 21-22).

⁵⁰⁶ Βλ. σχετικά ανωτέρω τα όσα έχουν αναφερθεί για την ανάγκη του Μαυροβουνίου να αντιμετωπίσει διάφορα εσωτερικά προβλήματα που λειτουργούν ως προσκόμματα στην ενταξιακή του προοπτική, μεταξύ των οποίων περίοπτη θέση κατέχουν η διαφθορά και το οργανωμένο έγκλημα.

⁵⁰⁷ Οι παράνομες αγορές και τα δίκτυα λαθρεμπορίας, όπως έχει ήδη σημειωθεί, αποτέλεσαν την περίοδο των πολεμικών συγκρούσεων εξελίξεις τις οποίες προωθούσαν και συγκάλυπταν οι επιμέρους κρατικοί μηχανισμοί των εμπλεκόμενων χωρών.

ομάδων, έχει συντελέσει καθοριστικά στο να εμπλέκεται το Μαυροβούνιο σε διεθνικές παράνομες δραστηριότητες⁵⁰⁸.

Η δεύτερη φάση της μετάβασης, η οποία οριοθετήθηκε από την κήρυξη της ανεξαρτησίας του Μαυροβουνίου, δεν διαφοροποίησε αισθητά την ως άνω κατάσταση. Αντιθέτως, ενώ στο πλαίσιο μιας μεγαλύτερης και ισχυρότερης χώρας όπως η Σερβία, υπήρχαν θεωρητικά περισσότερες δυνατότητες για τον σταδιακό περιορισμό του οργανωμένου εγκλήματος, η συγκρότηση του Μαυροβουνίου ως ένα μικρό και αδύναμο κράτος με πρόσφατο παρελθόν αστάθειας, οδήγησε σε ένα σχήμα με ιδιαίτερα προβληματικές διοικητικές δομές και περιορισμένες προοπτικές αποτελεσματικής λειτουργίας, τουλάχιστον σε άμεσο και μεσοπρόθεσμο ορίζοντα⁵⁰⁹. Συνακόλουθα, η νέα κρατική οντότητα που δημιουργήθηκε κληρονόμησε τις παθογένειες της προηγούμενης κατάστασης, οι οποίες περιλαμβάνουν ως βασικό χαρακτηριστικό την ισχυρή παρουσία του οργανωμένου εγκλήματος και τη στενή διασύνδεσή του ακόμα και με τα κεντρικά επίπεδα της κυβερνητικής εξουσίας⁵¹⁰.

3.8.3. Η σύνδεση των εξελίξεων στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής με τη διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων.

Οι προεκτεθείσες διεθνείς εξελίξεις είχαν άμεση επίδραση στον ρόλο του Μαυροβουνίου ως προς τη διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων. Ειδικότερα, τόσο η αρχική όσο και η μεταγενέστερη φάση της μετάβασής του στις νέες διεθνείς συνθήκες, με όλα τα ως άνω προβλήματα που προκάλεσαν στην περιοχή, συντέλεσαν στην επικράτηση συνθηκών αδύναμων διοικητικών δομών, εκτεταμένης διαφθοράς⁵¹¹ και εν γένει διαχρονικής αστάθειας και ανασφάλειας. Ως εκ τούτου, όπως είναι αναμενόμενο, η ανάπτυξη οργανωμένου εγκλήματος στην περιοχή έχει

⁵⁰⁸ Βασικός τομέας δραστηριοποίησης του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος με επίκεντρο το Μαυροβούνιο είναι το λαθρεμπόριο τσιγάρων. Περαιτέρω, η περιοχή έχει χρησιμοποιηθεί από το διεθνικό οργανωμένο έγκλημα για τη διακίνηση ναρκωτικών, όπλων αλλά και ενεργειακών πρώτων υλών όπως το πετρέλαιο. Στο πλαίσιο αυτό, είναι ιδιαίτερα αισθητή η παρουσία και η δράση του σερβικού οργανωμένου εγκλήματος (Hajdinjak 2002: 13-15, Koppel and Szekely 2002: 133), πράγμα αναμενόμενο λόγω της στενής σύνδεσης του Μαυροβουνίου με τη Σερβία, της οποίας αποτελούσε τμήμα μέχρι το 2006.

⁵⁰⁹ Μια από τις σημαντικές δυσκολίες που καλείται να αντιμετωπίσει ως νέο κράτος, είναι ο διχασμός που έχει παρατηρηθεί στο εσωτερικό του ως προς τις σχέσεις με τη Σερβία και τον βαθμό ουσιαστικής αυτονομίας από αυτήν (Αρμακόλας και Ντόκος 2013: 22-27)

⁵¹⁰ Στο σημείο αυτό παρατηρούνται ομοιότητες με την περίπτωση της Σερβίας (Γιατζίδης 2013: 305).

⁵¹¹ Για τη διαφθορά στο Μαυροβούνιο μετά την ανεξαρτητοποίησή του, βλ. UNODC (2011).

συνοδευτεί από την άνθηση ποικίλων μορφών παράνομης διακίνησης, μεταξύ των οποίων σημαντική θέση κατέχει η διακίνηση ανθρώπων, με σκοπό τόσο τη μετανάστευση όσο και την εκμετάλλευση. Στο εν λόγω διεθνές και εσωτερικό περιβάλλον που διαμορφώθηκε, το Μαυροβούνιο έχει αποτελέσει εύλογο τόπο προέλευσης παρανόμως διακινούμενων προσώπων, αφού η τάση φυγής είτε για την αποφυγή κινδύνου στο πλαίσιο της αρχικής μετάβασης, είτε για την αναζήτηση καλύτερων συνθηκών διαβίωσης, είναι καθόλα υπαρκτή.

Περαιτέρω, η εκτεταμένη διαφθορά που συνεχίζει να χαρακτηρίζει το κράτος του Μαυροβουνίου, η γειτνίασή του με ιδιαίτερα προβληματικές βαλκανικές περιοχές που διαθέτουν ισχυρό διεθνικό οργανωμένο έγκλημα⁵¹², καθώς και η μέχρι σήμερα αδυναμία του να εγκαθιδρύσει λειτουργικούς θεσμούς και αποτελεσματικές δομές διακυβέρνησης, το καθιστούν ιδανικό σημείο διέλευσης για τη διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων, όπως άλλωστε και για άλλες μορφές παράνομης διακίνησης σε διεθνικό επίπεδο. Επιπλέον, τα σύνορα με περιοχές στις οποίες υφίσταται ζήτηση για θύματα διακίνησης με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευση, όπως το Κόσοβο και η Βοσνία-Ερζεγοβίνη, σε συνδυασμό με την απουσία συγκροτημένων μηχανισμών ελέγχου στο εσωτερικό του, καθιστούν το Μαυροβούνιο και τόπο προορισμού, κυρίως για την εγκατάσταση θυμάτων διακίνησης με σκοπό την εκμετάλλευσή τους στις εν λόγω γειτονικές περιοχές. Η ένταξη στο ΝΑΤΟ, η οποία θεωρητικά μπορεί να αναβαθμίσει τη διεθνή θέση και την ασφάλεια της χώρας, δεν έχει διαφοροποιήσει την περιγραφόμενη κατάσταση, ως μια πολύ πρόσφατη εξέλιξη της οποίας η πραγματική επιρροή δεν μπορεί ακόμα να εκτιμηθεί επαρκώς. Συνολικά, οι εξελίξεις στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής έχουν υπάρξει καθοριστικές ως προς τη διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων που διενεργείται με επίκεντρο το έδαφος του Μαυροβουνίου, κατά τα όσα εκτέθηκαν αναλυτικά ανωτέρω στο οικείο κεφάλαιο.

3.9. Η παράνομη διακίνηση ανθρώπων με επίκεντρο τη Ρουμανία από τη σκοπιά της διεθνούς πολιτικής.

3.9.1. Η επίδραση των διεθνών εξελίξεων στη Ρουμανία.

Η Ρουμανία εμφανίζει αρκετές ομοιότητες με την Αλβανία, όσον αφορά την κατάσταση της πριν τις μεγάλες διεθνείς αλλαγές που έλαβαν χώρα με αφετηρία το

⁵¹² Όπως είναι η Αλβανία, η Σερβία, το Κόσοβο και η Βοσνία-Ερζεγοβίνη. Για την ακρίβεια, το Μαυροβούνιο βρίσκεται ανάμεσα σε όλες αυτές τις περιοχές, γεγονός που καθιστά εκ των πραγμάτων εξαιρετικά δύσχερες το να αποφύγει τη δραστηριοποίηση στο έδαφός του των διεθνικών εγκληματικών ομάδων που προέρχονται από αυτές.

1990. Μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, επικράτησε στη χώρα κομμουνιστικό καθεστώς, υπό τον άμεσο έλεγχο των δυνάμεων της ΕΣΣΔ. Οι όποιες αντίθετες φωνές διώκονταν και περιθωριοποιούνταν, ενώ από το 1965 και μετά κυρίαρχη μορφή του καθεστώτος αναδείχτηκε ο Νικολάε Τσαουσέσκου, ο οποίος έμεινε στην εξουσία μέχρι το 1989, εφαρμόζοντας ιδιαίτερα αυταρχικό τρόπο διακυβέρνησης και λειτουργώντας ουσιαστικά ως δικτάτορας⁵¹³. Από τα μέσα της δεκαετίας του 1960 και μετά, η Ρουμανία υπό τον Τσαουσέσκου διαφοροποιήθηκε σε ζητήματα διεθνούς πολιτικής από την ΕΣΣΔ (Καραγιάννης 2013: 228), αντιμετωπίζοντας παράλληλα εξαιρετικά μεγάλη αύξηση του χρέους της χώρας, ιδίως προς τα τέλη της δεκαετίας του 1970. Την επόμενη δεκαετία, εφαρμόστηκε στη Ρουμανία αυστηρότατη πολιτική λιτότητας με στόχο τη μείωση του χρέους, με ταυτόχρονη επιβολή, μέσω της μυστικής αστυνομίας⁵¹⁴, σκληρών μέτρων πειθάρχησης και ελέγχου του πληθυσμού για την υλοποίηση των κυβερνητικών σχεδίων⁵¹⁵. Η εν λόγω κατάσταση ανατράπηκε το 1989 και μάλιστα με βίαιο τρόπο, καθώς οι αντικυβερνητικές διαδηλώσεις που εκδηλώθηκαν οδήγησαν στην εκτέλεση του Τσαουσέσκου⁵¹⁶.

Όπως γίνεται εύκολα αντιληπτό, οι διεθνείς εξελίξεις που ξεκίνησαν το 1990, δηλαδή το τέλος του διπολισμού και η κατάρρευση των περισσότερων κομμουνιστικών καθεστώτων, βρήκαν τη Ρουμανία σε μια συνθήκη εσωτερικής αναταραχής, αλλά και τεράστιων οικονομικών δυσχερειών. Ο πληθυσμός της τελούσε σε πολύ δύσκολες συνθήκες, όντας ουσιαστικά φτωχοποιημένος από την πολιτική που είχε ακολουθηθεί τα προηγούμενα χρόνια. Επιβαρυντικός παράγοντας ήταν και ο αυταρχικός τρόπος διακυβέρνησης που είχε παγιωθεί, με τον κυρίαρχο ρόλο και την εκτεταμένη παρεμβατικότητα της μυστικής αστυνομίας να συνεπάγεται την απουσία κάθε έννοιας κράτους δικαίου, την κατάχρηση εξουσίας και τη δημιουργία πανίσχυρων παρακρατικών δομών. Όντας σε αυτήν την εξόχως προβληματική και αδύναμη θέση, η Ρουμανία δεν μπορούσε εκ των πραγμάτων να προσαρμοστεί ομαλά και άμεσα στο νέο διεθνές περιβάλλον. Συνακόλουθα, η δεκαετία του 1990 συνοδεύτηκε για τη

⁵¹³ Αποτελεί συνεπώς μια αντίστοιχη περίπτωση με την κυρίαρχη προσωπικότητα της Αλβανίας κατά την ίδια περίοδο, δηλαδή τον Χότζα.

⁵¹⁴ Πρόκειται για την περιβόητη Securitate, η οποία ασκούσε άκρως καταπιεστικό έλεγχο, με διάφορες σχετικές μεθόδους, στο σύνολο του πληθυσμού. Βλ. αναλυτικά, για την περίοδο πριν την ανάληψη της εξουσίας από τον Τσαουσέσκου, Deletant (2000), ενώ για την επόμενη περίοδο και μέχρι την κατάρρευση του κομμουνιστικού καθεστώτος, Deletant (1995).

⁵¹⁵ Σχετικά με την πολιτική της Ρουμανίας από τη δεκαετία του 1960 μέχρι το τέλος του διπολισμού, βλ. Tismaneanu (2003: κεφ. 7).

⁵¹⁶ Για ένα σύντομο χρονικό της ανατροπής του Τσαουσέσκου, βλ. Στάμκος (2019).

χώρα από χαμηλότατο βιοτικό επίπεδο, κακή οικονομική κατάσταση, υψηλή ανεργία και σοβαρά κοινωνικά προβλήματα. Η προσαρμογή της υπήρξε αργή, αλλά τη δεκαετία του 2000 κατόρθωσε να ενταχθεί σε μια νέα τροχιά όσον αφορά την οικονομική της ανάπτυξη και την εν γένει λειτουργία της ως κράτος. Η πορεία αυτή οδήγησε στην ένταξη στο NATO το 2004 και στην ΕΕ το 2007, χωρίς όμως να παραμείνει απόλυτα σταθερή τα επόμενα χρόνια, αφού η Ρουμανία ακόμα αντιμετωπίζει προβλήματα, όχι μόνο με την οικονομία της, αλλά και με τις διοικητικές της δομές και την εσωτερική της συγκρότηση⁵¹⁷, καθώς οι μεγάλες παθογένειες του πρόσφατου παρελθόντος δεν είναι εύκολο να ξεπεραστούν ολοσχερώς⁵¹⁸.

3.9.2. Η σύνδεση των εξελίξεων στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής με την ανάπτυξη οργανωμένου εγκλήματος στη Ρουμανία.

Ο τρόπος με τον οποίον επηρέασαν κατά τα ανωτέρω οι διεθνείς εξελίξεις από το 1990 και μετά τη Ρουμανία, συνδέεται άμεσα με την ανάπτυξη ισχυρού οργανωμένου εγκλήματος με επίκεντρο την περιοχή⁵¹⁹. Ειδικότερα, η προηγηθείσα καταπίεση και η φτωχοποίηση του πληθυσμού, η κατάχρηση εξουσίας από τη μυστική αστυνομία και συναφείς παρακρατικούς μηχανισμούς, η αδυναμία του κράτους να ανταποκριθεί στις νέες διεθνείς συνθήκες και η έντονη οικονομική δυσπραγία που τη συνόδευσε, αποτέλεσαν το ιδανικό περιβάλλον εμφάνισης εκτεταμένης διαφθοράς⁵²⁰ και συνακόλουθα ανάπτυξης οργανωμένων εγκληματικών δράσεων⁵²¹. Το γεγονός ότι η Ρουμανία χρειάστηκε αρκετά χρόνια για επιτυχεί έναν βαθμό προσαρμογής στα νέα

⁵¹⁷ Για την πορεία ένταξης της Ρουμανίας στους ευρωπαϊκούς θεσμούς και την αναβάθμιση της διεθνούς της θέσης, αλλά και τις αδυναμίες που συνεχίζουν να τη χαρακτηρίζουν, βλ. Τζιφάκης και Φακιολάς (2013).

⁵¹⁸ Στα ζητήματα αυτά εμφανίζει αναλογίες και παράλληλη πορεία με τη Βουλγαρία, με τη διαφορά ότι η Ρουμανία ξεκίνησε από ακόμα δυσχερέστερη αφετηρία, δεδομένης της κατάστασης που επικρατούσε στο εσωτερικό της πριν την κατάρρευση του κομμουνιστικού καθεστώτος.

⁵¹⁹ Σχετικά με τις βασικές παραμέτρους της ανάπτυξης και ισχυροποίησης του ρουμάνικου οργανωμένου εγκλήματος μετά το τέλος του διπολισμού, ήτοι στις νέες διεθνείς συνθήκες που προέκυψαν, βλ. Han (2010: 93-97).

⁵²⁰ Σε αντίστοιχα επίπεδα, όσον αφορά τη διαφθορά, με αυτά που έχουν παρατηρηθεί στην Αλβανία και τη Βουλγαρία (UNODC 2008: 89).

⁵²¹ Σε αυτήν την εξέλιξη κρίσιμη ήταν η συμμετοχή των κεντρικών μηχανισμών του κομμουνιστικού καθεστώτος πριν την κατάρρευσή του, όπως ακριβώς συνέβη στις περιπτώσεις της Αλβανίας και της Βουλγαρίας (Stoychev 2010: 5). Ειδικά για τη διαπλοκή της μυστικής αστυνομίας και των καταλοίπων αυτής με το οργανωμένο έγκλημα και στις τρεις συγκεκριμένες χώρες, βλ. UNODC (2008: 49-50).

διεθνή δεδομένα και να ανασυγκροτήσει τις διοικητικές της δομές σε λειτουργική βάση, συντέλεσε στην ισχυροποίηση και περαιτέρω εξάπλωση του οργανωμένου εγκλήματος με επίκεντρο το έδαφός της⁵²².

Η πορεία που έχει ακολουθήσει η χώρα από το 2000 και μετά, η οποία περιλαμβάνει την ένταξή της σε κορυφαίους διακυβερνητικούς θεσμούς όπως το NATO και η ΕΕ, σηματοδοτεί μια σταδιακή αναβάθμιση και ισχυροποίηση των κεντρικών της δομών, καθώς και βελτίωση του βιοτικού επιπέδου, κάτι που λειτουργεί περιοριστικά για τη δράση του οργανωμένου εγκλήματος⁵²³. Το γεγονός όμως ότι η Ρουμανία ακόμα δεν έχει ξεφύγει οριστικά από τα προβλήματα και τις δομικές παθογένειες του παρελθόντος, έχοντας να αντιμετωπίσει περιοδικές υφέσεις που ανατρέπουν τα οικονομικά δεδομένα, αδυναμίες στη διοίκησή της και φαινόμενα διαφθοράς τα οποία έχουν διαχρονική διείσδυση στον κρατικό ιστό, οδηγεί στο να διατηρείται η παρουσία και ο ρόλος του ρουμάνικου οργανωμένου εγκλήματος στην ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων.

3.9.3. Η σύνδεση των εξελίξεων στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής με τη διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων.

Οι προαναφερθείσες διεθνείς αλλαγές και ο τρόπος που επέδρασαν στη Ρουμανία σχετίζονται ευθέως με το φαινόμενο της διεθνικής παράνομης διακίνησης ανθρώπων που έχει αναπτυχθεί με επίκεντρο την εν λόγω χώρα. Πιο συγκεκριμένα, τα πρώτα χρόνια της μετάβασης στις νέες διεθνείς συνθήκες συνοδεύτηκαν από καταλυτική οικονομική δυσπραγία, απουσία συγκροτημένου κρατικού μηχανισμού και νέες δυσχέρειες για τον ήδη επιβαρυσμένο και φτωχοποιημένο πληθυσμό. Ως εκ τούτου, εκδηλώθηκε έντονα η τάση εγκατάλειψης της χώρας προς αναζήτηση καλύτερων συνθηκών διαβίωσης⁵²⁴, κάτι που εκμεταλλεύτηκε το οργανωμένο έγκλημα, όχι μόνο για να προβεί σε παράνομη διακίνηση με σκοπό τη μετανάστευση, αλλά και για να

⁵²² Αξίζει να σημειωθεί ότι η χώρα αποτέλεσε κόμβο διεθνικής διακίνησης ναρκωτικών, δηλαδή της πλέον κερδοφόρας εγκληματικής δράσης, όταν επιβλήθηκαν διεθνείς περιορισμοί στα εδάφη της πρώην Γιουγκοσλαβίας που χρησιμοποιούνταν ως βασικές οδοί για τέτοιους σκοπούς (Hajdinjak 2002: 19-20).

⁵²³ Χωρίς βέβαια να σημαίνει απαραίτητα τον καθοριστικό και πάγιο περιορισμό της οργανωμένης εγκληματικής δράσης, αν οι εσωτερικές αλλαγές δεν επεκταθούν ακόμα περισσότερο προς τη συγκεκριμένη κατεύθυνση (Γιατζίδης 2013: 314-320).

⁵²⁴ Υπολογίζεται ότι περίπου 800.000 άνθρωποι εγκατέλειψαν τη χώρα προς τις αναπτυσσόμενες δυτικές χώρες, κατά την πρώτη δεκαετία μετά το τέλος του διπολισμού (UNODC 2008: 46).

εντοπίσει και να παρασύρει ανθρώπους προς διακίνηση με σκοπό την εκμετάλλευση. Παράλληλα, η γεινίαση της Ρουμανίας με κράτη που έχουν επίσης αντιμετωπίσει σοβαρά προβλήματα στο πλαίσιο των ως άνω διεθνών ανακατατάξεων, ήτοι στα Βαλκάνια με τη Βουλγαρία και τη Σερβία και στην Ανατολική Ευρώπη με τη Μολδαβία και την Ουκρανία, καθώς και με κράτη που συνιστούν σημείο σύνδεσης με την Κεντρική και τη Δυτική Ευρώπη, δηλαδή με την Ουγγαρία, συνέβαλε στο να καταστεί η Ρουμανία εξαιρετικά σημαντικό σημείο διέλευσης για την παράνομη διακίνηση ανθρώπων που διενεργείται με επίκεντρο τα Βαλκάνια. Στη εν λόγω εξέλιξη κρίσιμο ρόλο διαδραμάτισε η εκτεταμένη διαφθορά στη χώρα και η αδυναμία της να προσαρμοστεί άμεσα στις διεθνείς συνθήκες που προέκυψαν.

Η σταδιακή βελτίωση τόσο της διεθνούς θέσης όσο και της εσωτερικής κατάστασης της Ρουμανίας, αποτελεί παράγοντα που δρα περιοριστικά για τη φυγή ανθρώπων από τη χώρα και άρα για τον ρόλο της ως περιοχή προέλευσης παρανόμως διακινούμενων προσώπων. Από την άλλη πλευρά, το γεγονός ότι υπάρχουν κράτη στην Ανατολική Ευρώπη και τα Βαλκάνια που ακόμα δεν έχουν κατορθώσει να διαμορφώσουν ένα ισορροπημένο πλαίσιο εξωτερικής και εσωτερικής λειτουργίας μετά τις ριζικές αλλαγές που έφερε το τέλος του διπολισμού, σε συνδυασμό με τον δρόμο που έχει ακόμα η Ρουμανία να διανύσει ως προς τη συγκρότηση σταθερών και λειτουργικών κρατικών δομών, είναι παράγοντες που διατηρούν αυξημένο τον ρόλο της ως σημείο διέλευσης για τη διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων. Επιπρόσθετα, η είσοδος της χώρας στην ΕΕ, ενώ θεωρητικά θα μπορούσε να λειτουργήσει ανασχετικά ως προς αυτήν την παράμετρο, στην πράξη παρέχει νέες δυνατότητες νομιμοφανούς διακίνησης ανθρώπων προς τα κράτη-μέλη της ΕΕ στα διεθνικά δίκτυα του οργανωμένου εγκλήματος, ιδίως όσο η Ρουμανία δεν κατορθώνει να περιορίσει αποτελεσματικά τη δράση τους στο έδαφός της. Συνολικά, οι εξελίξεις στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής έχουν υπάρξει καθοριστικές ως προς τη διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων που διενεργείται με επίκεντρο το έδαφος της Ρουμανίας, καθόλη τη διάρκεια της περιόδου από το 1990 και εντεύθεν, κατά τα όσα εκτέθηκαν αναλυτικά ανωτέρω στο οικείο κεφάλαιο.

3.10. Η παράνομη διακίνηση ανθρώπων με επίκεντρο τη Σερβία από τη σκοπιά της διεθνούς πολιτικής.

3.10.1. Η επίδραση των διεθνών εξελίξεων στη Σερβία.

Η Σερβία υπήρξε ο πυρήνας συγκρότησης της ενωμένης Γιουγκοσλαβίας και συνακόλουθα ο βασικότερος δρων στις διεθνείς εξελίξεις που συνδέθηκαν με τη διάλυσή της και τη δημιουργία αρκετών νέων κρατών μετά το 1990. Ως εκ τούτου,

πρόκειται για τη χώρα που επηρεάστηκε ριζικά και και μακροχρόνια από τις εν λόγω διεθνείς αλλαγές, τις συγκρούσεις που τις συνόδευσαν και τον αλληπάλληλο κατακερματισμό της ευρύτερης περιοχής σε νέες κρατικές οντότητες τον οποίον προκάλεσαν. Μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, η Σερβία αποτέλεσε το κεντρικό τμήμα της ενωμένης Γιουγκοσλαβίας, η οποία ως ομοσπονδιακό κράτος τέθηκε υπό την ηγεσία του Τίτο⁵²⁵. Το καθεστώς ήταν μονοκομματικό και κομμουνιστικό και, όπως τα περισσότερα αντίστοιχα καθεστώτα που εγκαθιδρύθηκαν μεταπολεμικά υπό την επιρροή της ΕΣΣΔ, χαρακτηρίστηκε στη συνολική διαδρομή του από αυταρχικές και καταπιεστικές μεθόδους διακυβέρνησης⁵²⁶, προκειμένου να διατηρήσει την εσωτερική συνοχή και βιωσιμότητά του. Η ισχυρή προσωπικότητα του Τίτο και η δυνατότητα της ενωμένης Γιουγκοσλαβίας να προβάλλει αυτόνομα ισχύ στο διεθνές περιβάλλον της εποχής, οδήγησαν σύντομα στη διαφοροποίηση των πολιτικών της από εκείνες της ΕΣΣΔ, καθώς η χώρα επιχείρησε να ακολουθήσει κατά περιόδους έναν διακριτό δρόμο, εκτός του ασφυκτικού πλαισίου που επέβαλε ο Ψυχρός Πόλεμος. Σε αυτήν τη λογική, με μια διαφοροποιημένη και πιο ελαστική κεντρική διαχείριση της οικονομίας, με την ανάπτυξη πολυσχιδών διεθνών σχέσεων και την κατοχύρωση μιας πιο ευέλικτης και εξωστρεφούς στάσης προς το εξωτερικό, η ενωμένη Γιουγκοσλαβία κατόρθωσε να επιτύχει ένα υψηλότερο βιοτικό επίπεδο σε σχέση με τις λοιπές χώρες του «υπαρκτού σοσιαλισμού» και να καταστεί ιδιαίτερα υπολογίσιμη δύναμη σε διεθνές επίπεδο. Παράλληλα βέβαια, στο εσωτερικό της, στερούνταν βασικών δημοκρατικών θεσμών και ελευθεριών, γεγονός που συνέτεινε εξ ορισμού στη δημιουργία καταπιεστικών μηχανισμών και την επιβολή αντίστοιχων αυταρχικών μέτρων και πρακτικών. Επιπρόσθετα, η χώρα δημιούργησε μεγάλο χρέος κατά τη δεκαετία του 1970 και αναγκάστηκε να ακολουθήσει αυστηρές πολιτικές λιτότητας κατά τη δεκαετία του 1980⁵²⁷.

Μετά το θάνατο του Τίτο το 1980, η Γιουγκοσλαβία παρέμεινε στο ίδιο καθεστώς μέχρι τις καθοριστικές αλλαγές που ξεκίνησαν το 1990, αντιμετωπίζοντας σταδιακά

⁵²⁵ Πρόκειται για την κυρίαρχη πολιτική προσωπικότητα της ενωμένης Γιουγκοσλαβίας καθόλη τη μεταπολεμική περίοδο και μέχρι τον θάνατό του το 1980. Βλ. αναλυτικά Swain (2010).

⁵²⁶ Για το ζητήματα αυτά, με βάση την καταγραφή ενός κορυφαίου πολιτικού προσώπου της πρώτης περιόδου του κομμουνιστικού καθεστώτος που εγκαθιδρύθηκε μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, το οποίο μάλιστα υπέστη τέτοιου είδους μεθόδους και πρακτικές, βλ. αναλυτικά Djilas (1985).

⁵²⁷ Σχετικά με τα βασικά χαρακτηριστικά της διαδρομής της ενωμένης Γιουγκοσλαβίας υπό την ηγεσία του Τίτο, βλ. West (1995: κεφ. 10-16).

ολοένα και περισσότερα προβλήματα εσωτερικής συνοχής. Οι αναταραχές και οι συγκρούσεις που έλαβαν χώρα από το 1990 και μετά οδήγησαν σε έναν αιματηρό και πολυετή πόλεμο⁵²⁸, ενώ η ομοσπονδιακή Γιουγκοσλαβία διαλύθηκε με την ανεξαρτητοποίηση της Σλοβενίας, της Κροατίας, της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης και της Βόρειας Μακεδονίας. Η Σερβία διατήρησε αρχικά τις περιοχές του Κοσόβου και του Μαυροβουνίου, οι οποίες όμως στην πορεία των επόμενων ετών, όπως έχει ήδη αναφερθεί, αποσχίστηκαν επίσης, με το Κόσοβο να συνιστά ακόμα εριζόμενη περίπτωση ως προς το κατά πόσο μπορεί να θεωρηθεί ανεξάρτητο και κυρίαρχο κράτος. Στο πλαίσιο των εν λόγω διεθνών εξελίξεων, η Σερβία βρέθηκε επί μία ολόκληρη δεκαετία στο επίκεντρο σφοδρότατων πολεμικών συγκρούσεων, διεθνών παρεμβάσεων, αποκλεισμών και εθνοτικών εντάσεων. Δεδομένης της παράλληλης ανάγκης πολιτικής και οικονομικής προσαρμογής της στις ευρύτερες αλλαγές που είχαν ως αφετηρία το τέλος του διπολισμού, η χώρα αντιμετώπισε μια ιδιαίτερα εκτεταμένη περίοδο σοβαρών εσωτερικών κλυδωνισμών και προβλημάτων, σε συνδυασμό με τον ταυτόχρονο περιορισμό του διεθνούς της ρόλου. Η κατάσταση στο σερβικό κράτος έχει εισέλθει από το 2000 και μετά σε τροχιά σταθερής αλλά αργής ομαλοποίησης, παρά τις ανεξαρτητοποιήσεις του Μαυροβουνίου και του Κοσόβου⁵²⁹ που έχουν μεσολαβήσει. Η ένταξη στο NATO δεν παρίσταται ως βάσιμη προοπτική, λόγω της διεθνούς στρατιωτικής επέμβασης που πραγματοποίησε στο Κόσοβο ο εν λόγω οργανισμός και των γενικότερα προβληματικών σχέσεων της Σερβίας με τις ΗΠΑ⁵³⁰, ενώ οι ενταξιακές διαπραγματεύσεις με την ΕΕ έχουν ξεκινήσει από το 2014, χωρίς όμως ακόμα να έχουν οδηγήσει σε σημείο επικείμενης ένταξης. Μέχρι σήμερα πάντως, η Σερβία δεν έχει απαλλαγεί ούτε από τα εσωτερικά ούτε από τα διεθνή προβλήματα που της κληροδότησε συνολικά η διαδρομή που έχει ακολουθήσει μετά τη διάλυση της ενωμένης Γιουγκοσλαβίας⁵³¹.

⁵²⁸ Όσον αφορά τις συγκρούσεις που εκδηλώθηκαν τα πρώτα χρόνια του πολέμου, βλ. Glenny (1996). Για μια συνοπτική καταγραφή των πολεμικών γεγονότων που έλαβαν χώρα στα εδάφη της πρώην ενωμένης Γιουγκοσλαβίας μέχρι το τέλος της δεκαετίας του 1990, βλ. Finlan (2004).

⁵²⁹ Το Κόσοβο λειτουργεί στην πράξη ως διακριτή από τη Σερβία οντότητα κρατικής μορφής. Το κατά πόσο βέβαια διαθέτει αυτόνομη δυνατότητα άσκησης κρατικής κυριαρχίας είναι άκρως αμφίβολο, δεδομένων των εξωτερικών παρεμβάσεων που έχουν καθορίσει τη συγκρότηση και το καθεστώς του, κατά τα ήδη εκτεθέντα.

⁵³⁰ Οι οποίες αποτελούν το κράτος που καθοδηγεί τον εν λόγω διεθνή οργανισμό.

⁵³¹ Όντας στον πυρήνα των πολεμικών συγκρούσεων και των μεγάλων ανακατατάξεων που συνόδευαν τη διάλυση της ενωμένης Γιουγκοσλαβίας, η Σερβία έχει εκ των πραγμάτων

3.10.2. Η σύνδεση των εξελίξεων στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής με την ανάπτυξη οργανωμένου εγκλήματος στη Σερβία.

Όλες οι προαναφερθείσες ριζικές διεθνείς ανακατατάξεις συνέβαλαν ευθέως στην ανάπτυξη και την εξάπλωση ισχυρού οργανωμένου εγκλήματος με επίκεντρο τη Σερβία⁵³². Ειδικότερα, οι πολυετείς πολεμικές συγκρούσεις, οι εθνοτικές εντάσεις και διαχωρισμοί, οι διεθνείς επεμβάσεις, παρεμβάσεις και αποκλεισμοί, σε συνδυασμό με τη μακρόχρονη πορεία ριζικής αποδόμησης του πρώην ομοσπονδιακού κράτους, αποτέλεσαν το ιδανικό περιβάλλον για την εγκαθίδρυση παράνομων αγορών, την ανάπτυξη εκτεταμένης διαφθοράς, τη δημιουργία παρακρατικών μηχανισμών και τη συνακόλουθη συγκρότηση ισχυρού ντόπιου οργανωμένου εγκλήματος (Nenadic 2010: 106-107) με δυνατότα διεθνικής δραστηριοποίησης⁵³³. Στην εν λόγω εξέλιξη συνέβαλε και η δυσκολία προσαρμογής, υπό τις ακραίες αυτές συνθήκες, ενός κράτους με κομμουνιστικό καθεστώς, στα νέα διεθνή δεδομένα που προέκυψαν μετά το 1990. Στο πλαίσιο αυτό, η κυριαρχία του Μιλόσεβιτς στην πολιτική ζωή της χώρας⁵³⁴ συνδέθηκε κατά περιπτώσεις με δράσεις οργανωμένων εγκληματικών ομάδων (Komljenovic 1997), γεγονός που καταδεικνύει όχι απλά την αδυναμία ορθής λειτουργίας των επίσημων κρατικών δομών, αλλά και τη βαθιά διείσδυση του οργανωμένου εγκλήματος σε αυτές⁵³⁵.

υποστεί σημαντικές και μακροχρόνιες πιέσεις, όπως αποδεικνύουν και τα διαρκώς αναφερόμενα προβλήματα ως προς το εδαφικό της καθεστώ. Αυτά τα προβλήματα δεν περιορίζονται στην πρώτη δεκαετία μετά το τέλος του διπολισμού, αλλά εκτείνονται μέχρι σήμερα και δυσχεραίνουν την ομαλή πορεία της χώρας.

⁵³² Για την καθοριστική ισχυροποίηση του σερβικού οργανωμένου εγκλήματος με αφετηρία το τέλος του διπολισμού και τη διάλυση της ενωμένης Γιουγκοσλαβίας, δηλαδή σε ένα περιβάλλον ριζικών διεθνών ανακατατάξεων και σφοδρών πολεμικών συγκρούσεων, βλ. Strbac et al. (2016).

⁵³³ Οι εγκληματικές ομάδες σερβικής προέλευσης διαδραμάτισαν κομβικό ρόλο κατά την περίοδο των πολεμικών συγκρούσεων στο εμπόριο όπλων, το οποίο, όπως έχει ήδη αναφερθεί, συνδεόταν στενά με το εμπόριο ναρκωτικών με επίκεντρο την ευρύτερη περιοχή. Άλλη σημαντική δράση του σερβικού οργανωμένου εγκλήματος είναι το λαθρεμπόριο τσιγάρων, στο οποίο κατά τα προεκτεθέντα συνιστά κομβικό σημείο διακίνησης η περιοχή του Μαυροβουνίου (Koppel and Szekely 2002: 135-36).

⁵³⁴ Ο Σλόμπονταν Μιλόσεβιτς ηγήθηκε της χώρας καθόλη τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990.

⁵³⁵ Ο Μιλόσεβιτς συνελήφθη το 2001, αφού είχε απωλέσει την εξουσία, στο πλαίσιο έρευνας για διαφθορά. Την ίδια χρονιά, παραδόθηκε στο Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο για την πρώην Γιουγκοσλαβία, προκειμένου να δικαστεί για εγκλήματα πολέμου (ICTY 2020). Για μια μελέτη της διαφθοράς κατά την περίοδο της ηγεσίας Μιλόσεβιτς, βλ. Zurnic (2019: κεφ. 3).

Η πορεία σταδιακής σταθεροποίησης και ανάκαμψης της χώρας μετά το 2000, δεν υπήρξε εντελώς αποσυνδεδεμένη από τον κεντρικό ρόλο του οργανωμένου εγκλήματος και των παρακρατικών μηχανισμών που είχαν διαμορφωθεί. Χαρακτηριστικό παράδειγμα του εύρους της παρέμβασης αυτών των παραγόντων, ακόμα και μετά το τέλος των εμπόλεμων συνθηκών, αποτελεί η δολοφονία του πρωθυπουργού της χώρας το 2003 (Γιατζίδης 2013: 303-305)⁵³⁶. Η κατοχύρωση, τα τελευταία χρόνια, μιας σταθερής εσωτερικής κατάστασης, με προοπτική συγκρότησης μακροπρόθεσμα βιώσιμων λειτουργικών δομών κεντρικής διοίκησης και ένταξης σε διεθνείς οργανισμούς όπως η ΕΕ, δημιουργεί τις προϋποθέσεις περιορισμού του ρόλου του οργανωμένου εγκλήματος (Nenadic 2010: 101-102, 107-108). Παράλληλα όμως, η ύπαρξη ανεπίλυτων ακόμα διεθνών ζητημάτων, όπως του καθεστώτος του Κοσόβου, σε συνδυασμό με την προβληματική κατάσταση αρκετών γειτονικών κρατών, πρώην τμημάτων της ενωμένης Γιουγκοσλαβίας, είναι παράγοντες που συνηγορούν υπέρ της διατήρησης ενός σημαντικού πυρήνα διεθνικής οργανωμένης εγκληματικής δραστηριότητας με επίκεντρο τη Σερβία⁵³⁷.

3.10.3. Η σύνδεση των εξελίξεων στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής με τη διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων.

Όντας στο επίκεντρο και έχοντας τον πρωταγωνιστικό ρόλο στις διεθνείς αλλαγές που έφεραν τη διάλυση της ενωμένης Γιουγκοσλαβίας, η Σερβία αποτέλεσε εύλογα καθόλη τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990 έναν τόπο από τον οποίο αφενός επιχειρούσαν πολλοί κάτοικοι να αποχωρήσουν σε αναζήτηση καλύτερων και ασφαλέστερων συνθηκών, και αφετέρου το σημείο προορισμού για σερβικούς πληθυσμούς που επιδίωκαν να ξεφύγουν από τις ζώνες συγκρούσεων και τους κινδύνους που τις χαρακτήριζαν. Περαιτέρω, ένεκα της άμεσης γειννιάσής της με

⁵³⁶ Πρόκειται για τον Zoran Djindjic, ο οποίος είχε διαδραματίσει κεντρικό ρόλο στην αποπομπή του Μιλόσεβιτς από την εξουσία, καθώς και στη σύλληψη και την παραπομπή του στο Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο κατά τα προαναφερθέντα. Η δολοφονία του πραγματοποιήθηκε από άτομα με συμμετοχή σε παραστρατιωτικά σώματα Glenny (2003), ενώ συνδέθηκε ευθέως και με τη δράση του σερβικού οργανωμένου εγκλήματος (Orentlicher 2018: 70). Η συγκεκριμένη εν ψυχρώ εκτέλεση του κορυφαίου πολιτικού προσώπου της χώρας στις αρχές της δεκαετίας του 2000, καταδεικνύει πέραν κάθε αμφιβολίας την καταλυτική όσο και ανθεκτική παρουσία του οργανωμένου εγκλήματος και των παρακρατικών μηχανισμών στη Σερβία.

⁵³⁷ Συνακόλουθα, οι σερβικής προέλευσης εγκληματικές ομάδες συνεχίζουν να αποτελούν βασική συνιστώσα του βαλκανικού οργανωμένου εγκλήματος, με ευρείες δυνατότητες διεθνικής δραστηριοποίησης.

πλήθος άλλων προβληματικών περιοχών στα Βαλκάνια, και δεδομένης της εκτεταμένης διαφθοράς και των αδύναμων κεντρικών δομών που προέκυψαν στο εσωτερικό της από τις διεθνείς εξελίξεις, η Σερβία έχει αποτελέσει και κομβικό σημείο διέλευσης παρανόμως διακινούμενων προσώπων.

Στο παραπάνω διεθνές περιβάλλον που ευνοούσε απολύτως την ανάπτυξη ισχυρού οργανωμένου εγκλήματος και την κάθε μορφής παράνομη διακίνηση, οι ντόπιες οργανωμένες εγκληματικές ομάδες, σε συνεργασία με τις αντίστοιχες γειτονικών περιοχών, έχουν επιδοθεί στην ευρείας έκτασης παράνομη διακίνηση ανθρώπων, με αντικείμενο τόσο τη μετανάστευση όσο και την εκμετάλλευση⁵³⁸. Σε πρώτη φάση, χρησιμοποίησαν για τον σκοπό αυτόν τα μεγάλα μεταναστευτικά ρεύματα, συμπεριλαμβανομένων των προσφυγικών ροών, που είτε αποχωρούσαν είτε εισέρχονταν στη Σερβία, ενώ εν γένει από το 1990 μέχρι και σήμερα έχουν καταστήσει τη χώρα σημείο διέλευσης για τη διεθνική διακίνηση που διενεργείται στην ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων. Η συγκεκριμένη κατάσταση δεν είναι εφικτό να περιοριστεί δραστικά, όσο το σερβικό κράτος αλλά και οι περισσότερες γειτονικές του περιοχές συνεχίζουν να αντιμετωπίζουν, έστω και σε μικρότερο βαθμό σε σχέση με το παρελθόν, τα προαναφερθέντα διεθνή και εσωτερικά προβλήματα. Συνολικά, οι εξελίξεις στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής έχουν υπάρξει καθοριστικές ως προς τη διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων που διενεργείται με επίκεντρο το έδαφος της Σερβίας από το 1990 και εντεύθεν, κατά τα όσα εκτέθηκαν αναλυτικά ανωτέρω στο οικείο κεφάλαιο.

3.11. Η παράνομη διακίνηση ανθρώπων με επίκεντρο την Τουρκία από τη σκοπιά της διεθνούς πολιτικής.

3.11.1. Η επίδραση των διεθνών εξελίξεων στην Τουρκία.

Η Τουρκία δεν συνδέεται με τις διεθνείς αλλαγές που έλαβαν χώρα από το 1990 και μετά με τον ίδιο τρόπο όπως τα κράτη των Βαλκανίων και της ανατολικής Ευρώπης που τελούσαν υπό κομμουνιστικό καθεστώς, καθώς η διεθνής θέση και η εν γένει πορεία της υπήρξαν πολύ διαφορετικές. Όντας μια πολύ μεγάλη και ισχυρή χώρα στην περιοχή της Εγγύς και Μέσης Ανατολής, δεν επηρεάστηκε άμεσα από το τέλος του διπολισμού και την κατάρρευση της ΕΣΣΔ. Η εσωτερική της κατάσταση, παρότι τυπικά υποτίθεται ότι στηρίζεται στο πολίτευμα της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας,

⁵³⁸ Το σερβικό οργανωμένο έγκλημα, μαζί με το αλβανικό, θεωρείται κυρίαρχο στην εγκληματική δράση της παράνομης διακίνησης ανθρώπων που διενεργείται με επίκεντρο τα Βαλκάνια (Montanaro-Jankovski 2005: 14).

χαρακτηρίζεται διαχρονικά από την καταλυτική παρεμβατικότητα του στρατού στα πολιτικά δρώμενα, η οποία έχει εκδηλωθεί κατά περιόδους μέσω πραξικοπημάτων⁵³⁹, ενώ η εξωτερική της πολιτική περιλαμβάνει σταθερά τις επεκτατικές βλέψεις σε βάρος γειτονικών της κρατών, όπως η Ελλάδα⁵⁴⁰ και η Κύπρος⁵⁴¹. Η οικονομία της, μία από τις μεγαλύτερες στον κόσμο⁵⁴², έχει σημειώσει υψηλές επιδόσεις ανά διαστήματα, χωρίς όμως να αποφύγει τις σημαντικές οικονομικές κρίσεις. Τις τελευταίες δεκαετίες κυριαρχεί στη χώρα το ισλαμικό κόμμα του Ερντογάν⁵⁴³, σηματοδοτώντας μια μετατόπιση από την κοσμική κατεύθυνση του κράτους⁵⁴⁴ και την εγκαθίδρυση ενός καθεστώτος με ιδιαίτερα περιορισμένες τις πτυχές των θεμελιωδών ελευθεριών και δικαιωμάτων. Παράλληλα, η χώρα αποτελεί μέλος του NATO από τη δεκαετία του 1950, ενώ μετά το 1990 συζητείται έντονα η προοπτική της ένταξής της στην ΕΕ⁵⁴⁵, μια πιθανότητα που πλέον φαίνεται να ατονεί σημαντικά⁵⁴⁶, λόγω τόσο των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του καθεστώτος στο

⁵³⁹ Σχετικά με τον κεντρικό ρόλο του στρατού στα πολιτικά δρώμενα της Τουρκίας και την κατάληψη της εξουσίας μέσω πραξικοπημάτων, γεγονός που επηρεάζει καθοριστικά τόσο την εσωτερική όσο και την εξωτερική πολιτική της χώρας, βλ. Ευσταθιάδης (2008) και Burak (2011).

⁵⁴⁰ Για το συγκεκριμένο ζήτημα και τα προβλήματα που έχουν δημιουργήσει οι εν λόγω τουρκικές βλέψεις στις σχέσεις της με την Ελλάδα, βλ. Υπουργείο Εξωτερικών (2020α). Για μια ευρύτερη προσέγγιση, από διεθνολογική σκοπιά, βλ. Ευαγόρου (2010).

⁵⁴¹ Όσον αφορά την Κύπρο, η Τουρκία έπειτα από την εισβολή που πραγματοποίησε το 1974 κατέχει μέχρι σήμερα το βόρειο τμήμα του νησιού. Βλ. συνοπτικά Υπουργείο Εξωτερικών (2020β) και πιο αναλυτικά Λιάκουρας (2007α, 2007β: κεφ. 4).

⁵⁴² Η Τουρκία εντάσσεται στις είκοσι μεγαλύτερες οικονομίες παγκοσμίως, με βάση το ΑΕΠ (Silver 2020).

⁵⁴³ Αναλυτικά για το επονομαζόμενο «Κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης» και τη διακυβέρνηση της Τουρκίας από το 2002 μέχρι σήμερα από τον ηγέτη του Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν, βλ. Insel (2017).

⁵⁴⁴ Για μια συνοπτική ανάλυση των πρόσφατων εξελίξεων στην Τουρκία υπό το καθεστώς Ερντογάν, βλ. Φίλης (2017β).

⁵⁴⁵ Σχετικά με τον προβληματισμό περί της ένταξης της Τουρκίας στην ΕΕ, βλ. Κανελλόπουλος (2003: 21-26) και Παπαγιάννης (2016: 55-56).

⁵⁴⁶ Όσον αφορά τις πιο πρόσφατες διαπιστώσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής σχετικά με την ενταξιακή προοπτική της Τουρκίας, βλ. European Commission (2019c).

εσωτερικό όσο και ορισμένων κεντρικών επιλογών της Τουρκίας στην εξωτερική της πολιτική⁵⁴⁷.

Με βάση τα ανωτέρω, οι διεθνείς εξελίξεις που έχουν επηρεάσει το τουρκικό κράτος από το 1990 και εντεύθεν αφορούν κυρίως τις παρατεταμένες και διαρκώς αναζωπυρούμενες κρίσεις και συγκρούσεις στη Μέση Ανατολή, δηλαδή σε συνορεύουσες και κοντινές χώρες. Οι εν λόγω καταστάσεις προκύπτουν συχνά στο πλαίσιο παρεμβατικών ενεργειών μεγάλων δυνάμεων, με προεξάρχουσες τις ΗΠΑ, κάτι το οποίο μπορεί να συνδεθεί, έστω και έμμεσα, με την κατάργηση της ισορροπίας που υπήρχε κατά την περίοδο του διπολισμού. Τα πλέον χαρακτηριστικά παραδείγματα τέτοιων κρίσεων και συγκρούσεων που αφορούν την εξεταζόμενη χρονική περίοδο περιλαμβάνουν κυρίως τον πόλεμο του Κόλπου το 1990-1991, στον οποίο συγκρούστηκε μια διεθνής συμμαχία αρκετών κρατών υπό την καθοδήγηση των ΗΠΑ με το Ιράκ, τον πόλεμο κατά του Ιράκ το 2003, τον οποίο διεξήγαγαν οι ΗΠΑ με ορισμένες συμμαχικές τους χώρες, καθώς και τον εμφύλιο πόλεμο στη Συρία που διαρκεί από το 2011 μέχρι σήμερα, στον οποίον έχουν παρέμβει καθοριστικά οι μεγάλες δυνάμεις, ιδίως οι ΗΠΑ και η Ρωσία⁵⁴⁸. Στην τελευταία αυτή πολυετή σύγκρουση, η Τουρκία παρενέβη και η ίδια, εισβάλλοντας στο έδαφος της Συρίας το 2019⁵⁴⁹. Παρότι συνεπώς το τουρκικό κράτος δεν επηρεάστηκε άμεσα από το τέλος του διπολισμού και την κατάρρευση της ΕΣΣΔ, οι μετέπειτα διεθνείς εξελίξεις το έχουν φέρει υπό την άμεση επιρροή των αλεπάλληλων και σφοδρών συγκρούσεων στη Μέση Ανατολή, η οποία συνιστά και μια κρίσιμη περιοχή εμπλοκής και των πιο ισχυρών κρατών του κόσμου, γεγονός που επηρεάζει καθοριστικά τις συνθήκες και στο εσωτερικό της Τουρκίας.

3.11.2. Η σύνδεση των εξελίξεων στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής με την ανάπτυξη οργανωμένου εγκλήματος στην Τουρκία.

Οι ως άνω διεθνείς εξελίξεις που σχετίζονται με την Τουρκία, σε συνδυασμό με τη μακρόχρονη παράδοση του κράτους να λειτουργεί έξω από τα κλασικά δημοκρατικά πλαίσια και δη σε ένα περιβάλλον έντονης δραστηριοποίησης παρακρατικών

⁵⁴⁷ Για μια προσέγγιση των στρατηγικών βλέψεων της Τουρκίας στο διεθνές πεδίο, βλ. Νταβούτογλου (2010).

⁵⁴⁸ Σχετικά με το ζήτημα της εμπλοκής όχι μόνο των δύο αυτών μεγάλων δυνάμεων, αλλά και άλλων ισχυρών χωρών στον πόλεμο της Συρίας, υπό το πρίσμα της διεθνολογικής ανάλυσης, βλ. Evaghorou and Mertzaniadis (2018).

⁵⁴⁹ Σχετικά με τις κύριες παραμέτρους αυτής της εισβολής, η οποία συνδέεται ευθέως με το κουρδικό ζήτημα, βλ. Weise (2019).

μηχανισμών, έδωσαν τη δυνατότητα στο ντόπιο οργανωμένο έγκλημα να αναπτυχθεί σε τέτοιο βαθμό ώστε να μπορεί να έχει άμεση συσχέτιση με την πολιτική εξουσία στη χώρα, ακόμα και στο πλέον υψηλό επίπεδο (Κάτσιος 1998: 112-113, Μπόση 1999: 207, Robins 2002: 150). Η διαφθορά στην Τουρκία και η αδυναμία πραγματικού ελέγχου της ηγεσίας του καθεστώτος που έχει επικρατήσει τις τελευταίες δεκαετίες⁵⁵⁰, συντελεί έτι περαιτέρω στην ισχυροποίηση της παρέμβασης του οργανωμένου εγκλήματος.

Επιπρόσθετα, οι συγκρούσεις και οι ανακατατάξεις στη Μέση Ανατολή, καθώς και οι τεταμένες σχέσεις της Τουρκίας με τις γειτονικές της χώρες, έχουν παράσχει στο οργανωμένο έγκλημα την ευκαιρία να αναπτύσσει δράσεις διεθνικού βεληνεκούς, εστιάζοντας στην παράνομη διακίνηση προϊόντων για τα οποία υπάρχει ζήτηση⁵⁵¹, αλλά και ανθρώπων⁵⁵². Σε αυτό το πλαίσιο, δεν επιχειρείται καν να τεθεί υπό επαρκή έλεγχο το τουρκικής προέλευσης οργανωμένο έγκλημα, αφού το τουρκικό κράτος αποφεύγει να συνεργαστεί ουσιαστικά με τις συνορεύουσες χώρες για τον περιορισμό του⁵⁵³.

3.11.3. Η σύνδεση των εξελίξεων στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής με τη διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων.

Όπως είναι σαφές από τα προεκτεθέντα, οι διεθνείς αλλαγές που σχετίζονται με την Τουρκία, αν και διαφοροποιούνται στο άμεσο επίπεδο από εκείνες που επηρέασαν

⁵⁵⁰ Σχετικά με τα φαινόμενα διαφθοράς που έχουν ανακύψει υπό το καθεστώς Ερντογάν, βλ. ενδεικτικά Bilici (2020).

⁵⁵¹ Το τουρκικό οργανωμένο έγκλημα εμπλέκεται ενεργά στη διεθνικό εμπόριο ναρκωτικών, το οποίο διεξάγεται μέσω των Βαλκανίων προς τις χώρες της Δυτικής Ευρώπης και τις ΗΠΑ (Μπόση 1999α: 206). Στο πλαίσιο αυτό, έχει διαπιστωθεί η συνεργασία του με το οργανωμένο έγκλημα αλβανικής προέλευσης (Τραγάκης 1996: 86-87, Κάτσιος 1998: 266, Koppel and Szekely 2002: 134-135), το οποίο από τα μέσα της δεκαετίας του 1990 και μετά φαίνεται να αναλαμβάνει την πρωτοκαθεδρία από τις τουρκικές εγκληματικές οργανώσεις στη διεθνική διακίνηση ναρκωτικών προς το ευρωπαϊκό έδαφος (UNODC 2008: 61, 65).

⁵⁵² Η παρουσία των οργανωμένων εγκληματικών δικτύων διακίνησης ανθρώπων που προέρχονται από την Τουρκία είναι εδώ και αρκετά χρόνια αισθητή στα πιο αναπτυγμένα ευρωπαϊκά κράτη, όπως στη Γερμανία και την Ολλανδία (UNODC 2008: 76-77).

⁵⁵³ Η συνεργασία μπορεί να έχει καθιερωθεί σε τυπικό επίπεδο, αλλά, όπως ήδη εκτέθηκε προηγουμένως, η ουσιαστική εφαρμογή της αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα και αβελτηρίες, λόγω των ιδιαίτερων επιδιώξεων της Τουρκίας στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής και τον τρόπο με τον οποίον αντιλαμβάνεται τα συμφέροντά της σε σχέση με τα γειτονικά κράτη.

τα βαλκανικά κράτη, έχουν εντούτοις διαμορφώσει ιδανικές συνθήκες για την εκδήλωση και την ευρύτατη εξάπλωση του φαινομένου της διεθνικής παράνομης διακίνησης ανθρώπων. Ειδικότερα, το γεγονός ότι η Τουρκία συνορεύει με τη Μέση Ανατολή, δηλαδή μια περιοχή που επί δεκαετίες βρίσκεται σε κατάσταση εντάσεων, ανακατατάξεων, σφοδρών συγκρούσεων και διεθνών επεμβάσεων, δημιουργεί μετακινήσεις πληθυσμών που επιχειρούν να διέλθουν μέσω της χώρας προκειμένου να κατευθυνθούν προς τα ευρωπαϊκά και εν γένει τα δυτικά αναπτυγμένα κράτη. Αυτήν την επιδίωξη μετακινήσεων εκμεταλλεύεται το οργανωμένο έγκλημα και διαμεσολαβεί για τη διενέργεια διεθνικής παράνομης διακίνησης ευρείας κλίμακας, έχοντας σε μεγάλο βαθμό την ανοχή, αν όχι και την έμμεση υποστήριξη, των τουρκικών αρχών που επιχειρούν να αποφύγουν το πρόβλημα της εγκατάστασης μεταναστευτικών και προσφυγικών πληθυσμών. Το συγκεκριμένο φαινόμενο εξαπλώθηκε σε πρωτοφανή βαθμό τα τελευταία χρόνια, λόγω του απολύτως φονικού και καταστροφικού πολέμου στη Συρία, ο οποίος έχει οδηγήσει εκατομμύρια ανθρώπους να επιχειρούν την αναζήτηση καλύτερων συνθηκών και την αποφυγή του άμεσου κινδύνου για τη ζωή τους⁵⁵⁴. Στις εν λόγω περιστάσεις αποδείχτηκε μάλιστα πέραν πάσης αμφιβολίας ο καθοριστικός ρόλος των πολιτικών επιλογών του τουρκικού κράτους, ως προς τη διαχείριση της διεθνικής παράνομης διακίνησης ανθρώπων και του οργανωμένου εγκλήματος που τη διενεργεί⁵⁵⁵.

Περαιτέρω, η Τουρκία εμπλέκεται στο ζήτημα της παράνομης διακίνησης ανθρώπων και με βάση τις διεθνείς εξελίξεις που έχουν επηρεάσει τις βαλκανικές χώρες. Πιο συγκεκριμένα, τα προβλήματα και η αστάθεια των βαλκανικών κρατών, στο πλαίσιο της επίδρασης που έχουν ασκήσει σε αυτά οι διεθνείς αλλαγές από το 1990 μέχρι σήμερα, οδηγούν στη διακίνηση ανθρώπων από το βαλκανικό οργανωμένο έγκλημα, σε συνεργασία με το τουρκικό, προς την Τουρκία και με σκοπό κυρίως την εκμετάλλευση. Στο γεγονός συντελούν το μέγεθος και οι δυνατότητες της τουρκικής οικονομίας, δηλαδή οι παράγοντες που την καθιστούν θεωρητικά ελκυστική για τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης των μετακινούμενων προσώπων, καθώς και η περιορισμένη ενασχόληση και αποτελεσματικότητα των κρατικών μηχανισμών όσον αφορά τον ουσιαστικό περιορισμό του φαινομένου. Ως εκ τούτου η Τουρκία, πέρα

⁵⁵⁴ Για την πρωτοφανή αύξηση των μεταναστευτικών και προσφυγικών ροών στην Ανατολική Μεσόγειο τα τελευταία χρόνια και τα άκρως ευάλωτα χαρακτηριστικά των πληθυσμών αυτών ως προς τη διακίνησή τους από το οργανωμένο έγκλημα με σκοπό την εκμετάλλευση, βλ. Galos et al. (2017).

⁵⁵⁵ Βλ. τις παρατηρήσεις που διατυπώθηκαν σχετικά ανωτέρω, στα κεφάλαια που αφορούν τη διενεργούμενη με επίκεντρο την Τουρκία διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων.

από κομβικό σημείο διέλευσης για την παράνομη διακίνηση ανθρώπων με προορισμό τα δυτικά αναπτυσσόμενα κράτη, συνιστά και σημαντικό τόπο προορισμού. Ειδικά πάντως όσον αφορά το ζήτημα της διαχείρισης των μεταναστευτικών και προσφυγικών ροών και τη σχετιζόμενη με αυτό διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων, ο ρόλος της Τουρκίας είναι απολύτως καθοριστικός για την εξέλιξη του φαινομένου, και μάλιστα σε τέτοιο βαθμό που να δύναται να επηρεάσει όχι μόνο τα Βαλκάνια αλλά και την Ευρώπη συνολικά. Συνοψίζοντας, οι εξελίξεις στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής και ιδίως στη Μέση Ανατολή και τις διεθνείς σχέσεις της Τουρκίας, έχουν υπάρξει καθοριστικές ως προς τη διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων που διενεργείται με επίκεντρο το έδαφος της χώρας από το 1990 και εντεύθεν, κατά τα όσα εκτέθηκαν αναλυτικά ανωτέρω στο οικείο κεφάλαιο.

4. Η σχέση της παράνομης διακίνησης ανθρώπων στα Βαλκάνια και την Τουρκία με τη λειτουργία των διακυβερνητικών θεσμών.

4.1. Το γενικό πλαίσιο της σύνδεσης των διακυβερνητικών θεσμών με την παράνομη διακίνηση ανθρώπων.

4.1.1. Οι εξεταζόμενοι διακυβερνητικοί θεσμοί: ΟΗΕ, NATO και ΕΕ.

Προκειμένου να διερευνηθεί λυσιτελώς η σχέση των διακυβερνητικών θεσμών με ένα διεθνικό φαινόμενο όπως η είναι η οργανωμένη εγκληματική δράση της παράνομης διακίνησης ανθρώπων, είναι αναγκαίο να εξετασθούν θεσμοί οι οποίοι έχουν σημαντική εμβέλεια, αυξημένη σημασία και δυνατότητες ουσιαστικών παρεμβάσεων στη διεθνή πολιτική. Υπό αυτό το πρίσμα, επιλέγονται οι τρεις διακυβερνητικοί οργανισμοί με τη μεγαλύτερη σημασία σε παγκόσμιο επίπεδο στο σύγχρονο διεθνές σύστημα⁵⁵⁶, οι οποίοι αφενός χαρακτηρίζονται από τη συμμετοχή πολλών κρατών και αφετέρου έχουν τη δυνατότητα παρέμβασης στην ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων και της Εγγύς Ανατολής. Οι εν λόγω διεθνείς οργανισμοί είναι ο ΟΗΕ, το NATO και η ΕΕ, δηλαδή αυτοί που από τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και μετά μπορούν να θεωρηθούν όχι μόνο ως οι πιο γνωστοί και δραστήριοι, αλλά και οι πιο ανθεκτικοί στο πέρασμα του χρόνου και στις διεθνείς αλλαγές⁵⁵⁷.

⁵⁵⁶ Μεγαλύτερη σε σχέση με τους λοιπούς διεθνείς οργανισμούς αλλά και με βάση τη μέχρι σήμερα ιστορική τους διαδρομή.

⁵⁵⁷ Στους εξεταζόμενους διεθνείς οργανισμούς δεν εντάσσεται η Interpol, παρά το παγκόσμιο βεληνεκές της, τη λειτουργία της ήδη από το 1923 και την άμεση συνάφειά της με την αντιμετώπιση του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος, δεδομένου ότι αφενός συνιστά ένα σχήμα μη δεσμευτικής συνεργασίας των συμμετεχόντων κρατών, και αφετέρου δεν πληροί τα

Ο ΟΗΕ επιλέγεται ως ο οργανισμός που μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο συγκροτήθηκε για να διασφαλίσει την αποφυγή τέτοιων καταστροφικών συγκρούσεων και να προωθήσει τη διεθνή συνεργασία, τον σεβασμό της κρατικής κυριαρχίας και την επιδίωξη ισότιμων και ειρηνικών διακρατικών σχέσεων⁵⁵⁸. Στο πλαίσιο αυτών των διακηρυκτικών στόχων, ο ΟΗΕ έχει συγκεντρώσει ευρύτατη θεωρητική αποδοχή των κατασταστικών του αρχών και έχει διασφαλίσει την καθολική σχεδόν συμμετοχή των κρατών ανά τον κόσμο⁵⁵⁹, αποκτώντας έτσι αναγνωρισιμότητα και εμβέλεια τέτοιου επιπέδου που τον καθιστούν τον μοναδικό παγκόσμιας κλίμακας διεθνή οργανισμό. Συνακόλουθα, αποτελεί μια διακυβερνητική οντότητα η οποία, τουλάχιστον θεωρητικά, μπορεί να ασκήσει επιρροή σε παγκόσμιο επίπεδο, άρα προφανώς και στο διεθνές υποσύστημα που εξετάζεται στην παρούσα μελέτη. Το Συμβούλιο Ασφαλείας, ως το ουσιαστικά κορυφαίο όργανο του εν λόγω θεσμού⁵⁶⁰, το οποίο περιλαμβάνει ως μόνιμα μέλη ισχυρά κράτη και δη αυτά που θεωρήθηκαν οι νικητές του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου⁵⁶¹, συνηγορεί υπέρ της άσκησης επιρροής παγκόσμιου βεληνεκούς, αν και η ίδια η πρόβλεψη και λειτουργία του υποσκάπτουν στην πραγματικότητα τη διακρατική ισοτιμία, την οποία διακυρήσσει ως βασική αρχή ο ΟΗΕ⁵⁶². Σε κάθε περίπτωση, τα όσα συζητώνται και

λοιπά χαρακτηριστικά που τίθενται ως κριτήρια και ιδίως τη δυνατότητα ουσιαστικής παρέμβασης στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής. Για τη φύση της Interpol ως ένα δίκτυο ανταλλαγής και επεξεργασίας δεδομένων αστυνομικού χαρακτήρα, βλ. Ριζάβα (2012: 282-285). Η μη συμπερίληψή της στην παρούσα μελέτη δεν αναιρεί τη σημασία της στον επιχειρησιακό τομέα, ούτε τη σχετική συνεργασία που αναπτύσσει με τα όργανα των διακυβερνητικών θεσμών που εξετάζονται, αλλά απλώς τη διακρίνει από αυτούς, με βάση τα προαναφερθέντα χαρακτηριστικά.

⁵⁵⁸ Για τις βασικές αρχές που διέπουν τον ΟΗΕ από την ίδρυσή του το 1945, βλ. τα άρθρα 1 και 2 του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών (UN 1945).

⁵⁵⁹ Ο ΟΗΕ αριθμεί σήμερα 193 κράτη-μέλη. Για τον πλήρη κατάλογο των μελών και την ημερομηνία ένταξής τους στον Οργανισμό, βλ. UN (2020a).

⁵⁶⁰ Σχετικά με το Συμβούλιο Ασφαλείας, βλ. κεφ. 5 του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών.

⁵⁶¹ Πρόκειται για τις ΗΠΑ, τη Γαλλία, το Ηνωμένο Βασίλειο, την Κίνα και την τότε ΕΣΣΔ, την οποία διαδέχτηκε η Ρωσία. Οι χώρες αυτές επικράτησαν πράγματι στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, καταγράφοντας βέβαια συνολικά υπέρογκες απώλειες σε πολλά επίπεδα.

⁵⁶² Η ύπαρξη ενός κατευθυντήριου οργάνου στο οποίο έχουν κεντρικό και αποφασιστικό ρόλο ορισμένα κράτη-μέλη, παρέχει ουσιαστικά σε αυτά τη δυνατότητα να καθορίζουν τις βασικές επιλογές του διεθνούς οργανισμού και να επηρεάζουν καίρια τον τρόπο λειτουργίας του, ιδίως στα πλέον κρίσιμα ζητήματα τα οποία καλείται να αντιμετωπίσει. Στο πλαίσιο αυτό, τα συγκεκριμένα κράτη-μέλη είναι στην πραγματικότητα «περισσότερο ίσα» από τα υπόλοιπα και για την ακρίβεια διαθέτουν ένα μόνιμο πλεονέκτημα καθορισμού των κυριότερων

αποφασίζονται στο πλαίσιο του εν λόγω διακυβερνητικού θεσμού έχουν ιδιαίτερη βαρύτητα, ακόμα και όταν η πραγματική τους επίδραση περιορίζεται σε συμβολικό επίπεδο.

Όσον αφορά το NATO, επιλέγεται καθώς αποτελεί έναν διεθνή θεσμό στρατιωτικού χαρακτήρα, ο οποίος, υπό την άμεση καθοδήγηση και επιρροή των ΗΠΑ, έχει τη δυνατότητα να προβάλλει ισχύ σε παγκόσμια κλίμακα. Πρόκειται για έναν οργανισμό που δημιουργήθηκε επίσης μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο⁵⁶³, την εποχή του διπολισμού, προκειμένου να λειτουργήσει ως μηχανισμός παροχής ασφάλειας στις χώρες-συμμάχους των ΗΠΑ, σε αντιδιαστολή με τα κράτη τα οποία βασιζόνταν για την κατοχύρωση της ασφάλειάς του στον άλλο μεγάλο πόλο της τότε υφιστάμενης διεθνούς κατανομής ισχύος, την ΕΣΣΔ. Παρά το γεγονός ότι ο διπολισμός έπαυσε να υπάρχει από το 1990 και μετά λόγω της κατάρρευσης της ΕΣΣΔ, και μολονότι υπήρξαν σοβαρά επιχειρήματα ότι το NATO είχε πλέον εκπληρώσει τον σκοπό του και στερούταν νοήματος η διατήρησή του, ο εν θέματι διακυβερνητικός θεσμός συνεχίζει όχι μόνο να λειτουργεί, αλλά να επεκτείνεται διαρκώς και να παρεμβαίνει ενεργά⁵⁶⁴. Η πρωτοκαθεδρία των ΗΠΑ στη λειτουργία του, δηλαδή της μοναδικής υπερδύναμης από το τέλος του διπολισμού έως σήμερα, καθώς και η συμμετοχή πολλών άλλων ισχυρών κρατών, καθιστά εφικτή την παρέμβασή του σε οποιοδήποτε διεθνές υποσύστημα ανά τον κόσμο. Περαιτέρω, τα περισσότερα βαλκανικά κράτη⁵⁶⁵ και η Τουρκία αποτελούν μέλη του, πράγμα που σημαίνει ότι το NATO μπορεί να έχει άμεση σχέση με οποιοδήποτε φαινόμενο εκδηλώνεται στο έδαφος αυτών των κρατών, ιδίως αν εγείρει ζητήματα ασφάλειας, ενώ παράλληλα ως διεθνής οργανισμός διαθέτει εξ ορισμού δυνατότητα ανάμειξης με στρατιωτικά μέσα και δυνάμεις.

κατευθύνσεων του εν θέματι διακυβερνητικού σχήματος, καθιστώντας έτσι στην πράξη ελλειπείς και άνισους τους όρους συμμετοχής των υπολοίπων.

⁵⁶³ Το NATO ιδρύθηκε το 1949 (NATO 1949).

⁵⁶⁴ Για τον προβληματισμό σχετικά με τον ρόλο του NATO μετά το τέλος του διπολισμού και τα συμπεράσματα που μπορούν να προκύψουν εν γένει για τους διεθνείς θεσμούς, βλ. Waltz (1993: 75-76, 2000: 18-26). Αυτό που τελικά αποδεικνύεται ότι συνέβη, με βάση τα μέχρι σήμερα δεδομένα, είναι ότι οι ΗΠΑ προσάρμοσαν τον ρόλο του NATO στις συνθήκες της μεταψυχροπολεμικής εποχής, προκειμένου να εξυπηρετήσουν την ευρύτερη στρατηγική τους ως η μοναδική πλέον υπερδύναμη με δυνατότητα προβολής ισχύος σε παγκόσμιο επίπεδο (Papastiriou 2012: 213).

⁵⁶⁵ Εξαιρουμένης της Σερβίας, της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης και της οντότητας του Κοσόβου.

Τέλος, η ΕΕ επιλέγεται ως ένας μοναδικός στην ιστορία διεθνής θεσμός, ο οποίος συνδυάζει με πρωτοφανή τρόπο διακυβερνητικά και υπερεθνικά χαρακτηριστικά⁵⁶⁶ και αριθμεί πλέον 27 κράτη-μέλη⁵⁶⁷, επηρεάζοντας έτσι την ευρωπαϊκή ήπειρο στο σύνολό της. Πρόκειται για μια προσπάθεια που επίσης ξεκίνησε λίγα χρόνια μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο από χώρες της Δυτικής Ευρώπης, οι οποίες, αφού τα διλήμματα ασφάλειας τόσο μεταξύ τους όσο και ευρύτερα καλύπτονταν από την κυριαρχική παρουσία των ΗΠΑ, επιδίωξαν την ανάπτυξη αποτελεσματικότερων εμπορικών σχέσεων και τη μακροπρόθεσμη κατοχύρωση της ειρήνης στην Ευρώπη. Το εγχείρημα αυτό ξεπέρασε στην πορεία κάθε πρόβλεψη, αφού ο εν λόγω οργανισμός διαρκώς διερύνεται και ισχυροποιείται, προσαρμοζόμενος σε κάθε διεθνή αλλαγή και πρόκληση μέχρι σήμερα⁵⁶⁸. Ήδη ορισμένα βαλκανικά κράτη είναι μέλη⁵⁶⁹, ενώ είναι σημαντικός ο αριθμός εκείνων που επιδιώκουν να πετύχουν την ένταξή τους⁵⁷⁰, καθώς η ΕΕ θεωρείται καθοριστικός μοχλός αναβάθμισης της εσωτερικής κατάστασης και ενίσχυσης της διεθνούς θέσης μιας χώρας, και μάλιστα σε μακροπρόθεσμο ορίζοντα⁵⁷¹. Συνακόλουθα, η ΕΕ, στο επίπεδο ανάπτυξης που βρίσκεται πλέον, συνιστά έναν από τους πιο επιδραστικούς οργανισμούς σε παγκόσμιο επίπεδο, ενώ παράλληλα διαθέτει σαφώς τη δυνατότητα ουσιαστικής επιρροής και παρέμβασης με διάφορους τρόπους, ιδίως στα διεθνή υποσυστήματα που συνορεύουν με αυτήν ή περιλαμβάνουν κράτη-μέλη της.

⁵⁶⁶ Για την ΕΕ ως έναν *suī generis* διεθνή οργανισμό και την πορεία εξέλιξής της προς αυτήν την κατεύθυνση, βλ. Παπαγιάννης (2016: 41-68), Μούσης (1995: 19-28), Βοσκόπουλος (2008: 47-52) και Κανελλόπουλος (2003: 1-21).

⁵⁶⁷ Έπειτα από την αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου στις αρχές του 2020.

⁵⁶⁸ Χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν αντιμετωπίζει κατά περιόδους προβλήματα και αγκυλώσεις, τα οποία όμως δεν αναιρούν τη συνολική διαδρομή και εξέλιξή του, με βάση την οποία προκύπτει η επιτυχής προσαρμογή σε όλες τις μείζονες διεθνείς αλλαγές και ανακατατάξεις που έχουν λάβει χώρα από την ίδρυσή του μέχρι σήμερα.

⁵⁶⁹ Εκτός από την Ελλάδα, έχουν πλέον ενταχθεί στην ΕΕ η Βουλγαρία, η Ρουμανία και η Κροατία.

⁵⁷⁰ Σύμφωνα με τα ανωτέρω εκτεθέντα για κάθε επιμέρους περίπτωση.

⁵⁷¹ Δεδομένου ότι παρέχει ένα ασφαλές και σταθερό περιβάλλον ανάπτυξης πολυσχιδών σχέσεων μεταξύ των κρατών-μελών της, ιδίως στον οικονομικό και τον εμπορικό τομέα, προσφέροντας παράλληλα πρωτοφανείς δυνατότητες ευέλικτης και ανεμπόδιστης αλληλεπίδρασης, τόσο ανάμεσα στους κρατικούς φορείς όσο και μεταξύ των πολιτών τους.

4.1.2. Ο τρόπος σύνδεσης των διακυβερνητικών θεσμών με τα διεθνικά φαινόμενα.

Οι διακυβερνητικοί θεσμοί αποτελούν δημιουργήματα των κρατών, τα οποία επικοινωνούν και συνεργάζονται προκειμένου να ιδρύσουν και να λειτουργήσουν δομές που έχουν ως αντικείμενο να προάγουν ορισμένους από τους κρατικούς σκοπούς. Ως εκ τούτου, το βασικό πεδίο δραστηριοποίησης κάθε διακυβερνητικού θεσμού αφορά τα συμμετέχοντα κράτη και δη την κατά το δυνατόν θεραπεία κάποιων επιδιώξεών τους και την αντιμετώπιση των σχετικών προβλημάτων. Τα διεθνικά φαινόμενα, υπό αυτό το πρίσμα, δεν συνιστούν αντικείμενο άμεσης ενασχόλησης των διακυβερνητικών οργανισμών, παρά μόνο στον βαθμό που συνδέονται είτε με τις επιδιώξεις είτε με τα προβλήματα των συμμετεχόντων κρατών-μελών, δηλαδή σε γενικό επίπεδο με τα συμφέροντά τους⁵⁷². Εφόσον προκύπτει τέτοια σύνδεση ενός διεθνικού φαινομένου με τα κρατικά συμφέροντα των μελών ενός διακυβερνητικού οργανισμού, αυτό καθίσταται πεδίο ενδιαφέροντος για τα όργανά του και τις δράσεις που αναλαμβάνει.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, οι διακυβερνητικοί θεσμοί συνδέονται με τα διεθνικά φαινόμενα έμμεσα, μέσω της επίδρασης που ασκούν αυτά στα συμφέροντα των κρατών-μελών. Ακόμα όμως και στις περιπτώσεις που η επίδραση αυτή θεωρείται σε γενικές γραμμές θετικού περιεχομένου, το γεγονός ότι ένα διεθνικό φαινόμενο είναι εξ ορισμού μη ελεγχόμενο από τα όργανα των κρατών, οδηγεί στην τάση ρύθμισης και ελέγχου του, ώστε να μπορεί να εξυπηρετήσει με τον βέλτιστο δυνατό τρόπο τις κρατικές επιδιώξεις⁵⁷³. Συνακόλουθα, ο δεδομένος τρόπος σύνδεσης ενός διακυβερνητικού οργανισμού με ένα διεθνικό φαινόμενο είναι σε κάθε περίπτωση αυτός που αφορά τη ρύθμιση και τον έλεγχό του. Περαιτέρω, εφόσον ένα διεθνικό φαινόμενο θεωρείται απειλή για τα κρατικά συμφέροντα, η τάση είναι όχι απλά να ρυθμιστεί και να ελεγχθεί, αλλά να αντιμετωπιστεί με τέτοιον τρόπο ώστε να οδηγηθεί σε ριζικό περιορισμό ή και εξάλειψη. Σε αυτές τις περιπτώσεις, που αποτελούν και

⁵⁷² Μόνο στον βαθμό συνεπώς που εμφανίζουν τέτοια ανάπτυξη ώστε να επιδρούν, ή έστω να μπορούν να επιδράσουν, στα συμφέροντα των κρατών-μελών ενός διεθνούς οργανισμού.

⁵⁷³ Με άλλα λόγια, τα κράτη επιχειρούν να ελέγξουν κάθε διεθνικό παράγοντα, ακόμα και αν η μη ελεγχόμενη δραστηριοποίησή του προκαλεί αποδεδειγμένα θετικές επιδράσεις στα κρατικά συμφέροντα. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι τα κράτη, ως οργανωμένες πολιτικές οντότητες, υπάρχουν και επιδιώκουν συγκεκριμένους στόχους μόνο μέσω της άσκησης ελέγχου σε ένα ευρύ πλέγμα δραστηριοτήτων και ενεργειών. Σε διαφορετική περίπτωση, αναιρείται πλήρως ο πυρήνας και το θεμελιακό νόημα της συγκρότησής τους.

την πλειονότητα των διεθνικών φαινομένων⁵⁷⁴, η στόχευση ενός διακυβερνητικού οργανισμού ως προς ένα τέτοιο φαινόμενο εστιάζει στην εύρεση των κατάλληλων μηχανισμών και μεθόδων που θα οδηγήσουν στην αντιμετώπισή του, με τρόπο ώστε να μη συνιστά πλέον απειλή για τα κράτη-μέλη του οργανισμού.

Προκύπτει συνεπώς ότι η σύνδεση των διακυβερνητικών θεσμών με τα διεθνικά φαινόμενα είναι ταυτόσημου περιεχομένου με τη σύνδεση των κρατών με αυτά, καθώς και ότι η κατεύθυνση της διαχείρισής τους εντάσσεται στο πλαίσιο της εξυπηρέτησης των κρατικών συμφερόντων. Αυτό βεβαίως είναι απολύτως λογικό, καθώς, όπως ήδη αναφέρθηκε, οι διακυβερνητικοί οργανισμοί είναι δομές που συγκροτούνται για να προάγουν και να διασφαλίσουν κρατικά συμφέροντα. Όσον αφορά ειδικότερα τον τρόπο ενασχόλησης των διακυβερνητικών θεσμών με τα διεθνικά φαινόμενα, αυτός μπορεί να περιλαμβάνει τις εξής επιμέρους πτυχές: τη θέσπιση ρυθμίσεων⁵⁷⁵ που αποσκοπούν στον έλεγχο, τον περιορισμό και την εν γένει αντιμετώπιση ενός διεθνικού φαινομένου, στην παροχή σχετικής συνδρομής και υποστήριξης προς τα κράτη-μέλη, καθώς και την πραγματοποίηση συγκεκριμένων ενεργειών⁵⁷⁶ που συντείνουν προς την κατεύθυνση αυτήν.

Πέραν των ήδη εκτεθέντων, υπάρχει και η σύνδεση των διακυβερνητικών θεσμών με τα διεθνικά φαινόμενα η οποία δεν προκύπτει στο πλαίσιο της προσπάθειας συγκεκριμένης διαχείρισής τους, αλλά διαμορφώνεται μέσω της γενικότερης λειτουργίας και των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του εκάστοτε διακυβερνητικού οργανισμού. Αυτό σημαίνει ότι ο τρόπος που λειτουργεί ένας τέτοιος οργανισμός και οι διεθνείς αλλαγές που επιφέρει, ενδέχεται να διαμορφώσουν το κατάλληλο περιβάλλον είτε για την ανάπτυξη είτε για τον περιορισμό ενός διεθνικού φαινομένου, χωρίς να υπάρχει συνειδητή ενασχόληση με αυτό από την πλευρά των οργάνων του θεσμού. Η εν λόγω σύνδεση αποτελεί επίσης αντανάκλαση της αντίστοιχης κατάστασης σε επίπεδο μεμονωμένων κρατών, αφού η συμπεριφορά ενός ή περισσότερων κρατών στη διεθνή πολιτική μπορεί να συνδεθεί ομοίως με την ανάπτυξη ή τον περιορισμό ενός διεθνικού φαινομένου, ακόμα και αν η διαχείριση

⁵⁷⁴ Οι παράγοντες που δεν ελέγχονται από τα κράτη στο διεθνές σύστημα συνιστούν στην πλειονότητά τους πρόβλημα για αυτά, ακριβώς επειδή είναι μη ελεγχόμενοι και άρα έμμεσα υποσκάπτουν την πρωτοκαθεδρία των κρατικών δρώντων στο διεθνές πεδίο ή, με άλλη διατύπωση, θέτουν υπό αμφισβήτηση πτυχές της κυριαρχίας που αυτά ασκούν.

⁵⁷⁵ Η θέσπιση ρυθμίσεων συνιστά την κανονιστική πτυχή της λειτουργίας ενός διεθνούς οργανισμού.

⁵⁷⁶ Η πραγματοποίηση ενεργειών συνιστά την επιχειρησιακή πτυχή της λειτουργίας ενός διεθνούς οργανισμού.

του τελευταίου δεν αποτελεί καν παράγοντα που λαμβάνεται υπόψη κατά τη διαμόρφωση και την υλοποίηση αυτής της συμπεριφοράς⁵⁷⁷.

Συνολικά συνεπώς, οι διακυβερνητικοί θεσμοί συνδέονται με τα διεθνικά φαινόμενα είτε ευθέως με βάση τους ειδικότερους τρόπους που αυτοί χρησιμοποιούν για να τα διαχειριστούν, είτε πιο έμμεσα λόγω των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της λειτουργίας τους ως θεσμών και της επίδρασης που αυτή ασκεί στο διεθνές περιβάλλον. Η εν λόγω σύνδεση, όποια μορφή κι αν λαμβάνει, τελεί σε άμεση αλληλεπίδραση με τα συμφέροντα και τη συμπεριφορά των κρατών που συμμετέχουν στους διακυβερνητικούς οργανισμούς, αφού η ίδια η ύπαρξη των εν λόγω οργανισμών στηρίζεται στα κράτη και τις επιλογές τους. Το κατά πόσο όμως οι πιο ουσιαστικές πτυχές της σύνδεσης με τα διεθνικά φαινόμενα εντοπίζονται στο επίπεδο ενός διακυβερνητικού θεσμού ή στο πιο περιορισμένο επίπεδο των μεμονωμένων κρατών⁵⁷⁸, είναι κάτι που μπορεί να διαγνωστεί με ασφάλεια μόνον εφόσον εξεταστούν συγκεκριμένες περιπτώσεις.

4.1.3. Η ερευνώμενη σχέση των διακυβερνητικών θεσμών με την παράνομη διακίνηση ανθρώπων στα Βαλκάνια και την Τουρκία.

Με βάση τα ήδη εκτεθέντα, εξετάζονται οι ειδικότερες πτυχές της σύνδεσης του ΟΗΕ, του NATO και της ΕΕ με το διεθνικό φαινόμενο της παράνομης διακίνησης ανθρώπων στα Βαλκάνια και την Τουρκία. Το ζήτημα αυτό περιλαμβάνει σε πρώτο επίπεδο τον τρόπο με τον οποίο σχετίζονται οι εν λόγω διεθνείς οργανισμοί με το διεθνικό οργανωμένο έγκλημα και την παράνομη διακίνηση ανθρώπων γενικά. Σε δεύτερο επίπεδο, περιλαμβάνει τον τρόπο σύνδεσής τους με το διεθνικό οργανωμένο έγκλημα και τη διακίνηση ανθρώπων που αυτό διεξάγει με επίκεντρο τα Βαλκάνια και την Τουρκία. Για τη λυσιτελή εξέταση του ζητήματος, είναι απαραίτητο να λαμβάνονται υπόψη τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και οι διαφοροποιημένες στοχεύσεις των εν λόγω διεθνών οργανισμών, αφού ο ειδικότερος τρόπος συσχέτισης καθενός εξ αυτών με το μελετώμενο διεθνικό φαινόμενο εξαρτάται πλήρως από τον ρόλο και τις δυνατότητες που τον προσδιορίζουν.

Οι βασικές παράμετροι συνεπώς που διερευνώνται προκειμένου να συγκεκριμενοποιηθεί η ανωτέρω σχέση, αφορούν τον ρόλο του κάθε

⁵⁷⁷ Υπό αυτό το πρίσμα, η ανάπτυξη ή ο περιορισμός ενός διεθνικού φαινομένου μπορούν να θεωρηθούν ως παράπλευρες ή έμμεσες συνέπειες της λειτουργίας ενός διακυβερνητικού θεσμού ή της κρατικής συμπεριφοράς στο διεθνές πεδίο.

⁵⁷⁸ Δηλαδή το κατά πόσο οι διεθνείς θεσμοί ή, αντιθέτως, τα μεμονωμένα κράτη, εμφανίζουν αμεσότερη αιτιώδη διασύνδεση με τους διεθνικούς παράγοντες.

διακυβερνητικού οργανισμού ως προς το εξεταζόμενο διεθνικό φαινόμενο, τις σχετικές ενέργειες που σχεδιάζει και υλοποιεί, καθώς και την επίδραση που ασκεί συνολικά σε σχέση με αυτό. Συνακόλουθα, πέραν της εμπλοκής του κάθε οργανισμού με το διεθνικό φαινόμενο στο πλαίσιο των σκοπών και της εν γένει λειτουργίας του, αναζητώνται και εξετάζονται οι ειδικότερες ρυθμίσεις που θεσπίζει, οι δράσεις που εκπονεί και η κάθε μορφής ανάμειξη του στις συναφείς πολιτικές και ενέργειες των κρατών-μελών του⁵⁷⁹. Όλα τα προαναφερθέντα χρησιμοποιούνται ως δεδομένα, προκειμένου τελικά να διαπιστωθεί ο βαθμός ουσιαστικής σύνδεσης των τριών αυτών εξαιρετικά σημαντικών διακυβερνητικών θεσμών με τη διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων στα Βαλκάνια και την Τουρκία, αλλά και η έκταση της επίδρασής τους στον τρόπο με τον οποίο εξελίσσεται το εν λόγω φαινόμενο.

4.2. Η σχέση του ΟΗΕ με την παράνομη διακίνηση ανθρώπων στα Βαλκάνια και την Τουρκία.

4.2.1. Ο ρόλος του ΟΗΕ ως προς την παράνομη διακίνηση ανθρώπων.

Η φύση του ΟΗΕ ως διεθνούς οργανισμού παγκόσμιου βεληνεκού και η καταστατική του στόχευση, από την ίδρυσή του, για την προαγωγή της ειρήνης, της συνεργασίας και της ασφάλειας σε παγκόσμιο επίπεδο, καθιστούν επιβεβλημένη την ενασχόλησή του με οποιοδήποτε φαινόμενο ξεφεύγει από τον έλεγχο των κρατών, δύναται να θίξει την κυριαρχία τους και να προκαλέσει δυσμενείς συνέπειες στις μεταξύ τους σχέσεις⁵⁸⁰. Η διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων και το οργανωμένο έγκλημα που τη διεξάγει, συνιστά παράγοντα που αμφισβητεί την πρωτοκαθεδρία των κρατών ως προς το να ελέγχουν εντός της επικράτειάς τους όλες τις παραμέτρους εισόδου, διαμονής και διέλευσης ανθρώπων. Υπό αυτήν την έννοια, αποτελεί ζήτημα κυριαρχίας και ασφάλειας για τα κράτη⁵⁸¹, το οποίο δύναται

⁵⁷⁹ Από τα στοιχεία αυτά επιλέγονται μόνο τα πλέον σημαντικά. Η δράση των εν θέματι διεθνών οργανισμών, και ιδίως αυτών που είναι κυρίως κανονιστικού και όχι επιχειρησιακού χαρακτήρα, δηλαδή του ΟΗΕ και της ΕΕ, είναι τόσο πυκνή κατά την πολυετή διαδρομή τους, που η αναλυτική καταγραφή κάθε επιμέρους διεργασίας στην οποία έχουν προβεί σχετικά με το εξεταζόμενο διεθνικό φαινόμενο δεν παρίσταται εν προκειμένω σκόπιμη, αφενός λόγω του ότι υφίστανται εξειδικευμένες σχετικές μελέτες και αφετέρου επειδή εδώ αναζητώνται οι κυριότερες μόνο παράμετροι της ενασχόλησης των διεθνών θεσμών με το φαινόμενο, προκειμένου να καταστεί εφικτή η εξαγωγή ορισμένων κεντρικών συμπερασμάτων.

⁵⁸⁰ Άρα κατεξοχήν καθιστούν επιβεβλημένη την ενασχόλησή του με φαινόμενα όπως το διεθνικό οργανωμένο έγκλημα και οι διάφορες πτυχές της δραστηριοποίησής του.

⁵⁸¹ Κυριαρχίας, καθώς υπονομεύει τη δυνατότητα ελέγχου των κρατών ως προς τους ανθρώπους που εισέρχονται και διαμένουν στην επικράτειά τους ή διέρχονται μέσω αυτής,

να επηρεάσει αρνητικά τις σχέσεις με άλλους κρατικούς δρώντες και να δημιουργήσει ακόμα και συγκρουσιακές συνθήκες. Παράλληλα, η ίδια η παράνομη διακίνηση ανθρώπων ως φαινόμενο, περιλαμβάνει συχνότατα την άκρως επικίνδυνη για τους διακινούμενους διασυνοριακή μεταφορά τους⁵⁸², αλλά και την ποικίλων μορφών εκμετάλλευσή τους από οργανωμένα εγκληματικά κυκλώματα. Πρόκειται δηλαδή για μια δραστηριότητα που εξ ορισμού θίγει την προστασία της ανθρώπινης ζωής και ελευθερίας, καταπατώντας επίσης συχνά βάνουσα κάθε έννοια ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Συνακόλουθα, το εν λόγω διεθνικό φαινόμενο συνιστά σε κάθε έκφανσή του έναν παράγοντα που αντιβαίνει στους καταστατικούς σκοπούς του ΟΗΕ και πλήττει τις προοπτικές για την εκπλήρωσή τους. Ως εκ τούτου, αποτελεί πεδίο ενασχόλησης του εν λόγω διακυβερνητικού θεσμού με γνώμονα τον περιορισμό και τη σταδιακή εξάλειψή του, οπουδήποτε και αν απαντάται ανά τον κόσμο, δεδομένου του εύρους δραστηριοποίησης του ΟΗΕ.

Υπό το ανωτέρω πρίσμα, η διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων που διενεργείται με επίκεντρο τα Βαλκάνια και την Τουρκία συνιστά ζήτημα ενδιαφέροντος για τα όργανα του ΟΗΕ, και μάλιστα ένα από τα σημαντικότερα προς αντιμετώπιση στην ευρύτερη αυτή περιοχή⁵⁸³. Τα μέσα που έχει στη διάθεσή του ως διακυβερνητικός θεσμός για να συμβάλλει στην εν λόγω κατεύθυνση, είναι η παροχή ενός πεδίου διαλόγου, συνεργασίας και συντονισμού των εμπλεκόμενων κρατών-μελών του, η θέσπιση ρυθμίσεων καθοδηγητικού χαρακτήρα για τα κράτη που επηρεάζονται και συνδέονται με το φαινόμενο, καθώς και η εγκαθίδρυση συνεργατικών θεσμών που μπορούν να αναπτύξουν συγκεκριμένες δράσεις για τον περιορισμό του⁵⁸⁴. Η εμβέλεια του ΟΗΕ καθιστά τις σχετικές συνεργασίες, ρυθμίσεις και θεσμούς ευρείας αποδοχής και μαζικής κρατικής συμμετοχής, γεγονός που

και ασφάλειας, λόγω των επιπτώσεων που δύναται να έχει ο ελλιπής αυτός έλεγχος τόσο στο εσωτερικό όσο και στις διεθνείς σχέσεις των εμπλεκόμενων κρατικών δρώντων.

⁵⁸² Η διαδικασία της μεταφοράς των παρανόμως διακινούμενων προσώπων ανάμεσα σε διάφορα κράτη από τις ομάδες του οργανωμένου εγκλήματος, οδηγεί πολύ συχνά στον θάνατο πολλών εξ αυτών, καθώς οι διακινητές εστιάζουν στην όσο το δυνατόν μαζικότερη μεταφορά ανθρώπων με παράλληλη αποφυγή των διωκτικών αρχών, αδιαφορώντας πλήρως για την ασφάλεια των μετακινουμένων. Τα σχετικά παραδείγματα είναι δυστυχώς αναρίθμητα και αφορούν τη διακίνηση που διενεργείται τόσο από την ξηρά όσο και από τη θάλασσα.

⁵⁸³ Δεδομένης της έκτασης που εμφανίζει το φαινόμενο στο συγκεκριμένο διεθνές υποσύστημα, ιδίως από το 1990 και μετά, σύμφωνα με τα όσα εκτέθηκαν αναλυτικά προηγουμένως.

⁵⁸⁴ Αυτά τα μέσα αναδεικνύουν τον ΟΗΕ ως έναν διεθνή οργανισμό κυρίως κανονιστικού χαρακτήρα.

θεωρητικά δημιουργεί τις προϋποθέσεις για τη συνολική αντιμετώπιση του φαινομένου, ανεξαρτήτως των επιμέρους διεθνών υποσυστημάτων στα οποία αυτό εκδηλώνεται. Από την άλλη πλευρά, το παγκόσμιο βεληνεκές του οργανισμού και άρα η κατ' ανάγκην περιορισμένη εμπλοκή και ταύτισή του με τα συγκεκριμένα προβλήματα και τις ιδιαιτερότητες κάθε περιοχής, μπορεί να αποτελέσει ανασχετικό παράγοντα ως προς την αποτελεσματικότητα της συμβολής του στον περιορισμό της διεθνικής παράνομης διακίνησης ανθρώπων⁵⁸⁵.

4.2.2. Οι ενέργειες επί του εξεταζόμενου διεθνικού φαινομένου.

Οι βασικές ενέργειες του ΟΗΕ σχετικά με το εξεταζόμενο διεθνικό φαινόμενο περιλαμβάνουν την πολυετή ενασχόληση, σε θεωρητικό επίπεδο, με τα συναφή ζητήματα, καθώς και την υιοθέτηση ρυθμιστικών κειμένων που αφορούν τόσο το οργανωμένο έγκλημα όσο και την παράνομη διακίνηση ανθρώπων. Πιο αναλυτικά, ο Οργανισμός είχε ήδη κατά την περίοδο του διπολισμού προβεί στην περιοδική διοργάνωση συνεδρίων σχετικά με το οργανωμένο έγκλημα. Αμέσως μετά τις διεθνείς αλλαγές που έλαβαν χώρα με αφετηρία το 1990 και ιδίως την κατάρρευση της ΕΣΣΔ, διέγνωσε την ισχυροποίηση και εξάπλωση του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος και προέβη σε συστάσεις προς τα μέλη του προς την κατεύθυνση της λήψης μέτρων και της διαμόρφωσης συνεργασιών για την αντιμετώπιση του φαινομένου (Vlassis 2002: 83). Τα χρόνια που ακολούθησαν, διοργανώθηκαν συναντήσεις των αρμόδιων υπουργών στο πλαίσιο του Οργανισμού, ενώ το παράδειγμα που είχε θέσει ο δικαστής Φαλκόνε με τις συστηματικές του ενέργειες στον πρωτοφανή αγώνα του κατά της ιταλικής μαφίας⁵⁸⁶ οδήγησε στη διοργάνωση ενός παγκόσμιου συνεδρίου το 1994 για το διεθνικό οργανωμένο έγκλημα. Το ανωτέρω συνέδριο, πέρα από τις διακρίσεις των επιμέρους μορφών του οργανωμένου εγκλήματος στις οποίες προέβη, υιοθέτησε την Πολιτική Διακήρυξη της

⁵⁸⁵ Με άλλα λόγια, το παγκόσμιο εύρος παρέμβασης ενός διεθνούς οργανισμού όπως ο ΟΗΕ, μπορεί να λειτουργήσει αντιστρόφως ανάλογα ως προς την εστίαση και την αποτελεσματικότητα των ενεργειών του σε συγκεκριμένα διεθνή υποσυστήματα.

⁵⁸⁶ Ο δικαστής Φαλκόνε έθεσε τις βάσεις για την αποτελεσματική αντιμετώπιση και τον περιορισμό της μαφίας, ιδίως στη Σικελία, παρά τον διαρκή και άμεσο κίνδυνο που διέτρεχε για τη ζωή του. Τελικώς δολοφονήθηκε το 1992, μαζί με άλλους ανθρώπους μεταξύ των οποίων και η σύζυγός του, αφήνοντας όμως ως ιστορική και διαχρονική παρακαταθήκη το έργο του αλλά και τη στάση ζωής του απέναντι στο οργανωμένο έγκλημα. Βλ. σχετικά Padovani και Falcone (1993). Για μια ιστορική προσέγγιση της διαδρομής της σικελικής μαφίας, η οποία έχει υπάρξει από τις ισχυρότερες διεθνικές εγκληματικές οργανώσεις σε παγκόσμιο επίπεδο, βλ. Lupo (2009).

Νάπολι και το Σχέδιο Παγκόσμιας Δράσης κατά του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος (UN 1994). Τα βασικά σημεία αυτών των κειμένων περιελάμβαναν ορισμένες σημαντικές, έστω σε διακηρυκτικό πλαίσιο, κατευθυντήριες γραμμές, οι οποίες αφορούσαν τον συντονισμό της δράσης των κρατών κατά του οργανωμένου εγκλήματος σε παγκόσμιο επίπεδο, την εναρμόνιση της σχετικής νομοθεσίας τους, την εμβάθυνση των συναφών διεθνών συνεργασιών και τη στήριξη των αναπτυσσόμενων κρατών ως προς την αντιμετώπιση του οργανωμένου εγκλήματος. Παρά τις ενέργειες αυτές σε επίπεδο Οργανισμού, τα ισχυρά κράτη-μέλη αποδείχτηκαν επιφυλακτικά ως προς την ουσιαστική εναρμόνιση και τον γενικευμένο συντονισμό των δράσεών τους, επιχειρώντας να διατηρήσουν στην πράξη μια πιο αυτόνομη πορεία διαχείρισης των συγκεκριμένων ζητημάτων (Vlassis 2002: 84-85). Περαιτέρω, στα μέσα της δεκαετίας του 1990, ο Οργανισμός υιοθέτησε επίσης τη Διακήρυξη για το Έγκλημα και τη Δημόσια Ασφάλεια, η οποία είχε ως αντικείμενο την προώθηση της συνεργασίας ανάμεσα στις διωκτικές αρχές των κρατών-μελών. Στα βασικά σημεία της διακήρυξης αυτής εντάχθηκαν, μεταξύ άλλων, ο συντονισμός μέτρων και η ανταλλαγή πληροφοριών για την αντιμετώπιση της παράνομης διακίνησης ανθρώπων (UN 1997).

Το επόμενο και ακόμα πιο κομβικό σημείο της ενασχόλησης του ΟΗΕ με το διεθνικό οργανωμένο έγκλημα και τις διάφορες πτυχές αυτού, όπως η παράνομη διακίνηση ανθρώπων, το οποίο ήρθε ως κατάληξη των όλων των προηγούμενων βημάτων, υπήρξε η διοργάνωση το 2000 του Συνεδρίου κατά του Διεθνικού Οργανωμένου Εγκλήματος. Το συνέδριο αυτό αποτέλεσε ορόσημο για τη δράση του ΟΗΕ ως προς τα συγκεκριμένα ζητήματα, καθώς έθεσε τις βάσεις για μια νέα κοινή πορεία των κρατών-μελών απέναντι στο οργανωμένο έγκλημα. Ειδικότερα, προχώρησε στον σαφή ορισμό του φαινομένου⁵⁸⁷, προσδιόρισε τα χαρακτηριστικά της διεθνικής του διάστασης⁵⁸⁸ και προέβη στην κατάρτιση συμφωνιών για την αντιμετώπισή του. Οι

⁵⁸⁷ Όρισε την οργανωμένη εγκληματική ομάδα ως «μία δομημένη ομάδα από τρία ή περισσότερα άτομα που συνεργάζονται για κάποιο χρονικό διάστημα με σκοπό να διαπράξουν ένα ή περισσότερα σοβαρά εγκλήματα, προκειμένου να αποκομίσουν, έμμεσα ή άμεσα, οικονομικό ή άλλο υλικό όφελος» - βλ. το άρθρο 2 της Σύμβασης κατά του Διεθνικού Οργανωμένου Εγκλήματος, στην οποία κατέληξε το συνέδριο (UNODC 2004b: 5).

⁵⁸⁸ Ειδικά ως προς τη διεθνική διάσταση του οργανωμένου εγκλήματος, το συνέδριο την προσδιόρισε με βάση τα κάτωθι σημεία: α) έγκλημα που διαπράττεται σε περισσότερα από ένα κράτη, β) έγκλημα που διαπράττεται σε ένα κράτος, αλλά σημαντικό μέρος της προετοιμασίας, του σχεδιασμού, της καθοδήγησης και του ελέγχου πάνω σε αυτό, εντοπίζεται στο έδαφος άλλου κράτους, γ) έγκλημα που διαπράττεται σε ένα κράτος, αλλά από μια

συμφωνίες αυτές αφορούν κυρίως την αμοιβαία προσαρμογή των κρατικών ποινικών συστημάτων, την έκδοση εγκληματιών ανάμεσα στα κράτη, την ανταλλαγή πληροφοριών, τη χρησιμοποίηση κοινών επιχειρησιακών μεθόδων, την τεχνική συνεργασία, καθώς και την περιοδική επίβλεψη της εφαρμογής τους από τα όργανα του ΟΗΕ⁵⁸⁹. Παρά τις επιφυλάξεις αναπτυσσόμενων κρατών για τη δυνατότητά τους να προσαρμοστούν επιτυχώς στα συμφωνηθέντα, κυρίως λόγω της έλλειψης πόρων και υποδομών, τα συμπεράσματα του συνεδρίου κατέληξαν στην υποχρεωτική εφαρμογή των προαναφερθέντων σημείων από όλα τα συμμετέχοντα κράτη (Vlassis 2002: 91). Η εν λόγω διακρατική συνεργασία απέναντι στο διεθνικό οργανωμένο έγκλημα, υπό το περιεχόμενο που της δόθηκε το 2000 στο πλαίσιο του ΟΗΕ, συγκέντρωσε τελικά την υποστήριξη των περισσότερων κρατών-μελών, εγκαινιάζοντας έτσι, τουλάχιστον σε διακηρυκτικό και κανονιστικό επίπεδο, μια προσπάθεια αντιμετώπισης του φαινομένου σε παγκόσμια κλίμακα⁵⁹⁰.

Το από αποτέλεσμα του ανωτέρω συνεδρίου ήταν η αποτύπωση όλων των προαναφερθέντων σε ρυθμιστικά κείμενα, τα οποία έλαβαν τον χαρακτήρα καταστατικών διακηρύξεων και συμφωνιών για την αντιμετώπιση του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος και των κυριότερων πτυχών της δράσης του. Πιο συγκεκριμένα, το συνέδριο κατέληξε στην υιοθέτηση της Σύμβασης κατά του Διεθνικού Οργανωμένου Εγκλήματος, γνωστής ως «Σύμβαση του Παλέρμο», στην οποία περιελήφθησαν και τρία Πρωτόκολλα⁵⁹¹. Τα Πρωτόκολλα αυτά έχουν ιδιαίτερη σημασία, καθώς αφορούν την παράνομη διακίνηση ανθρώπων με σκοπό την εκμετάλλευση, την παράνομη διακίνηση μεταναστών, καθώς και την παράνομη κατασκευή και διακίνηση όπλων και πυρομαχικών. Στη Σύμβαση του Παλέρμο αποτυπώθηκε ο προαναφερθείς ορισμός για το οργανωμένο έγκλημα, ενώ η κατάρτιση και η υπογραφή της από την πλειονότητα των κρατών-μελών του Οργανισμού σηματοδότησαν τη μετάβαση από τη διακηρυκτικού χαρακτήρα

οργανωμένη εγκληματική ομάδα η οποία δραστηριοποιείται σε περισσότερα από ένα κράτη, δ) έγκλημα που διαπράττεται σε ένα κράτος αλλά έχει σημαντικές συνέπειες και σε κάποιο άλλο κράτος - βλ. το άρθρο 3 της Σύμβασης κατά του Διεθνικού Οργανωμένου Εγκλήματος (UNODC 2004b: 6).

⁵⁸⁹ Βλ. πιο αναλυτικά το συνολικό κείμενο της Σύμβασης που υιοθέτησε το συνέδριο (UNODC 2004b), καθώς και Ριζάβα (2012: 266-275).

⁵⁹⁰ Η οποία μέχρι σήμερα, λαμβάνοντας υπόψη τις βάσεις που έθεσε και τις κανονιστικές ρυθμίσεις που εισήγαγε, παραμένει το βασικό θεμέλιο ως προς την αντιμετώπιση του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος παγκοσμίως.

⁵⁹¹ Για το συνολικό κείμενο της Σύμβασης και των τριών Πρωτοκόλλων, βλ. UNODC (2004b).

ενασχόληση με τα ζητήματα αυτά στην κανονιστική ρύθμισή τους, με γνώμονα την εμβάθυνση της αντίστοιχης διεθνούς συνεργασίας και την εναρμόνιση των εθνικών νομοθεσιών σε ευρύτατη κλίμακα. Παράλληλα, στο πλαίσιο της Σύμβασης, υπήρξε συγκεκριμένη διατύπωση για τον σεβασμό, κατά την προσπάθεια αντιμετώπισης του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος, των αρχών της ισοτιμίας, της εδαφικής ακεραιότητας και της μη παρέμβασης στις εσωτερικές υποθέσεις άλλων κρατών⁵⁹².

Όσον αφορά τα ως άνω Πρωτόκολλα, τα κράτη-μέλη κατέληξαν σε συγκεκριμένες ρυθμίσεις κανονιστικής υφής, τόσο για την παράνομη διακίνηση ανθρώπων με σκοπό την εκμετάλλευση όσο και για την παράνομη διακίνηση μεταναστών. Ειδικότερα, με το Πρωτόκολλο για την Πρόληψη, Καταστολή και Τιμωρία της Διακίνησης Προσώπων, ιδιαίτερα Γυναικών και Παιδιών, το οποίο ορίστηκε ότι συμπληρώνει τη Σύμβαση κατά του Διεθνικού Οργανωμένου Εγκλήματος, συμφώνησαν ότι η αποτελεσματική αντιμετώπιση της σχετικής εγκληματικής δράσης απαιτεί κοινή συνολικού χαρακτήρα προσέγγιση στις χώρες προέλευσης, διέλευσης και προορισμού. Περαιτέρω, προχώρησαν στον ορισμό της παράνομης διακίνησης ανθρώπων με σκοπό την εκμετάλλευση, δηλαδή του trafficking⁵⁹³, προέβλεψαν την υιοθέτηση νομοθετικών μέτρων σε κάθε κράτος-μέλος για την ποινικοποίηση των συναφών πράξεων και την παροχή προστασίας και αρωγής στα θύματα της διακίνησης, τόνισαν τη διαμόρφωση πολιτικών πρόληψης, συνεργασίας, ανταλλαγής πληροφοριών και επιμόρφωσης, ενώ σημείωσαν και την ενίσχυση των αναγκαίων συνοριακών ελέγχων για την πρόληψη και τον εντοπισμό του φαινομένου⁵⁹⁴. Με το Πρωτόκολλο κατά της Λαθραίας Διακίνησης Μεταναστών από τη Γη, τη Θάλασσα και

⁵⁹² Βλ. το άρθρο 4 της Σύμβασης (UNODC 2004b: 7).

⁵⁹³ Ορίζοντας ότι ως τέτοια νοείται «η στρατολόγηση, μεταφορά, μετακίνηση, παροχή καταλύματος ή η υποδοχή προσώπων, με την απειλή ή χρήση βίας ή άλλων μορφών εξαναγκασμού, με απαγωγή, εξαπάτηση, παραπλάνηση, κατάχρηση εξουσίας ή ευάλωτης θέσης ή με παροχή ή αποδοχή χρημάτων ή ωφελημάτων για να επιτευχθεί η συγκατάθεση προσώπου που έχει τον έλεγχο άλλου προσώπου, με σκοπό την εκμετάλλευση. Η εκμετάλλευση περιλαμβάνει, τουλάχιστον, την εκμετάλλευση της πορνείας άλλων ή άλλες μορφές γενετήσιας εκμετάλλευσης, την αναγκαστική εργασία ή παροχή υπηρεσιών, τη δουλεία ή πρακτικές παρόμοιες με τη δουλεία, την υποτέλεια ή την αφαίρεση οργάνων», χωρίς να λαμβάνεται υπόψη τυχόν συγκατάθεση του θύματος της διακίνησης για τη σκοπούμενη εκμετάλλευση. Επιπλέον, ορίστηκε ότι η στρατολόγηση, μεταφορά, μετακίνηση, παροχή καταλύματος ή υποδοχή παιδιού με σκοπό την εκμετάλλευση θεωρείται ως «trafficking» ακόμα κι αν δεν έχει χρησιμοποιηθεί κανένα από τα προαναφερθέντα μέσα - βλ. το άρθρο 3 του εν λόγω Πρωτοκόλλου (UNODC 2004b: 42-43).

⁵⁹⁴ Για το συνολικό κείμενο του συγκεκριμένου Πρωτοκόλλου, βλ. UNODC (2004b: 41-51).

τον Αέρα, το οποίο επίσης ορίστηκε ότι συμπληρώνει τη Σύμβαση κατά του Διεθνικού Οργανωμένου Εγκλήματος, τα κράτη-μέλη επισήμαναν την ανάγκη κοινής προσέγγισης κατά της εν λόγω εγκληματικής δράσης και τόνισαν την ανάγκη ενδυνάμωσης της διεθνούς συνεργασίας στον τομέα της μετανάστευσης προκειμένου να αντιμετωπιστούν τα βασικά αίτια που την προκαλούν. Προχώρησαν επιπλέον στον ορισμό του φαινομένου της παράνομης διακίνησης ανθρώπων με σκοπό τη μετανάστευση⁵⁹⁵, διευκρίνισαν ότι οι μετανάστες δεν υπόκεινται σε ποινική δίωξη επειδή αποτέλεσαν αντικείμενο των πράξεων της παράνομης διακίνησης, σημείωσαν ότι τα κράτη υιοθετούν νομοθετικά μέτρα για την ποινικοποίηση των σχετικών αδικημάτων, προέβλεψαν την ανταλλαγή των αναγκαίων πληροφοριών, καθώς και την ενίσχυση των συνοριακών ελέγχων, της εκπαίδευσης και της τεχνικής συνεργασίας, ενώ παράλληλα συμφώνησαν σε ένα γενικό πλαίσιο σχετικά με την επιστροφή των παρανόμως διακινούμενων μεταναστών⁵⁹⁶.

Όπως έχει ήδη εκτεθεί κατά την περιγραφή της ανάπτυξης του οργανωμένου εγκλήματος στα Βαλκάνια και την Τουρκία μετά το 1990, το φαινόμενο αυτό ισχυροποιείται και εξαπλώνεται όταν επικρατούν συνθήκες διαφθοράς και αδυναμίας των κρατικών δομών να λειτουργήσουν αποτελεσματικά, σε ένα συγκροτημένο πλαίσιο νομιμότητας και διαφάνειας. Συνακόλουθα, εκτός από τη Σύμβαση του Παλέρμο, σημαντική ως προς την εν γένει αντιμετώπιση του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος στο πλαίσιο του ΟΗΕ μπορεί να θεωρηθεί και η Σύμβαση κατά της Διαφθοράς του 2003⁵⁹⁷. Η εν λόγω Σύμβαση συνιστά ένα κανονιστικό κείμενο παγκόσμιας εμβέλειας για τον περιορισμό της διαφθοράς (Ριζόβα 2012: 104, 276), γεγονός που συναρτάται άμεσα με τη διαχείριση του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος και των κύριων πτυχών της δράσης του, μεταξύ των οποίων η παράνομη διακίνηση ανθρώπων με αντικείμενο τόσο την εκμετάλλευση όσο και τη μετανάστευση.

Σύμφωνα με τα προαναφερθέντα, οι βασικές ενέργειες του ΟΗΕ όσον αφορά τη διεξαγόμενη από το διεθνικό οργανωμένο έγκλημα παράνομη διακίνηση ανθρώπων,

⁵⁹⁵ Ορίζοντας ότι ως «λαθραία διακίνηση μεταναστών» νοείται «η παροχή της παράνομης εισόδου ενός προσώπου σε ένα Κράτος Μέρος, του οποίου το πρόσωπο αυτό δεν είναι υπήκοος ή μόνιμος κάτοικος, με τον σκοπό απόκτησης, αμέσως ή εμμέσως, ενός οικονομικού ή άλλου υλικού οφέλους» - βλ. το άρθρο 3 του εν λόγω Πρωτοκόλλου (UNODC 2004b: 54-55). Το όφελος αφορά αυτούς που οργανώνουν την παράνομη είσοδο, δηλαδή τους διακινητές των μεταναστών.

⁵⁹⁶ Για το συνολικό κείμενο του συγκεκριμένου Πρωτοκόλλου, βλ. UNODC (2004b: 53-67).

⁵⁹⁷ Για το συνολικό κείμενο της Σύμβασης αυτής, βλ. UNODC (2004a).

δεν περιλαμβάνουν μόνο τη θεωρητική επεξεργασία των σχετικών ζητημάτων με τη συμμετοχή των περισσότερων κρατών ανά την υφήλιο, αλλά έχουν καταλήξει στην υιοθέτηση κειμένων κανονιστικού περιεχομένου και παγκόσμιας εμβέλειας, τα οποία δεσμεύουν τα συμβαλλόμενα σε αυτά κράτη-μέλη να προχωρήσουν σε συγκεκριμένα βήματα για τον περιορισμό του φαινομένου. Η αξία αυτών των κειμένων σε συμβολικό και διακηρυκτικό επίπεδο είναι αναντίρρητα κομβικής σημασίας, αν και η καίρια διαφοροποίηση που αυτά έχουν επιφέρει σχετίζεται με τη σταδιακή εναρμόνιση της οπτικής, των νομοθεσιών και των πρακτικών των κρατών-μελών, ως προς τη διαχείριση του εν θέματι διεθνικού φαινομένου. Με άλλα λόγια, οι ως άνω ενέργειες του Οργανισμού, ιδίως κατά την περίοδο από το 1990 μέχρι σήμερα, έχουν συμβάλει σαφώς στη διαμόρφωση ενός θεωρητικού και κανονιστικού πλαισίου για την προώθηση του συντονισμού και της διακρατικής συνεργασίας σε παγκόσμιο επίπεδο, με σκοπό την αντιμετώπιση των διάφορων εκφάνσεων του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος. Προκύπτει έτσι τόσο η αναγνώριση της σημασίας του φαινομένου για τη διεθνή ασφάλεια και τις διακρατικές σχέσεις⁵⁹⁸, όσο και η ρητή θεσμοθέτηση τρόπων κοινής δράσης για τον περιορισμό του. Αυτό όμως που μένει να διερευνηθεί, λαμβάνοντας υπόψη την ήδη εκτεθείσα πορεία της διεθνικής παράνομης διακίνησης ανθρώπων από το 1990 και μετά, είναι το κατά πόσο όλες οι ανωτέρω διακηρύξεις, κανονιστικές ρυθμίσεις και θεσμοθετημένες συνεργασίες, λειτουργούν πλήρως στην πράξη και επιφέρουν επαρκή αποτελέσματα.

4.2.3. Συνολική αποτίμηση του ρόλου του ΟΗΕ.

Όπως προκύπτει ευχερώς με βάση τα όσα αναφέρθηκαν, ο ΟΗΕ έχει κατορθώσει να θέσει τις βάσεις, και μάλιστα σε παγκόσμια κλίμακα, για τον κοινό προσδιορισμό τόσο του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος γενικά, όσο και της πτυχής του που αφορά την παράνομη διακίνηση ανθρώπων με την ευρεία της έννοια⁵⁹⁹. Έχει επίσης διαμορφώσει το κατάλληλο πεδίο διαβούλευσης, οδηγώντας τα περισσότερα κράτη να αποδεχτούν, τουλάχιστον επισήμως, την ανάγκη συνεργασίας για την αντιμετώπιση τέτοιων φαινομένων, να προωθήσουν την εναρμόνιση των σχετικών νομοθεσιών τους και να αναπτύξουν πιο στοχευμένες πρωτοβουλίες κοινής

⁵⁹⁸ Καθώς υιοθετήθηκαν κοινές ρυθμίσεις για την αντιμετώπιση και τον περιορισμό του από τη συντριπτική πλειοψηφία των κρατών ανά την υφήλιο, στο πλαίσιο του μοναδικού διεθνούς οργανισμού παγκόσμιας κλίμακας. Πρόκειται ίσως για τη σαφέστερη αναγνώριση, τουλάχιστον σε τυπικό επίπεδο, της σημασίας του φαινομένου τόσο για τη διεθνή ασφάλεια όσο και εν γένει για τις σχέσεις των κρατών στο διεθνές σύστημα.

⁵⁹⁹ Δηλαδή την παράνομη διακίνηση ανθρώπων που γίνεται με σκοπό τόσο την εκμετάλλευση όσο και τη μετανάστευση.

διαχείρισης των εν λόγω ζητημάτων. Επιπρόσθετα, ο Οργανισμός έχει προχωρήσει στην κανονιστική αποτύπωση αυτών των βημάτων, δεσμεύοντας έτσι τα συμμετέχοντα κράτη-μέλη στο να ακολουθήσουν μια συντεταγμένη πορεία υποχρεωτικού χαρακτήρα στο πλαίσιο που τα ίδια έχουν συμφωνήσει. Η εμβέλεια του Οργανισμού αποδίδει στις εξελίξεις αυτές ιδιαίτερως βαρύνουσα σημασία, όχι μόνο σε συμβολικό αλλά και σε ουσιαστικό επίπεδο, αφού οι κατευθυντήριες γραμμές που χάραξαν οι διεργασίες του έχουν πράγματι επηρεάσει σταδιακά τα περισσότερα κράτη, στον τρόπο με τον οποίο προσεγγίζουν τα φαινόμενα αυτά, συζητούν για τις μορφές τους και διαχειρίζονται τις εκδηλώσεις τους. Συνεπώς, μπορεί να ειπωθεί με ασφάλεια ότι οι ενέργειες του ΟΗΕ σχετικά με την οργανωμένη διεθνική εγκληματική δράση της παράνομης διακίνησης ανθρώπων, έχουν συντελέσει καθοριστικά στη δημιουργία ενός διεθνούς κοινού τόπου αντίληψης, καθώς και στην ευρεία προώθηση διακρατικών συνεργασιών με αντικείμενο τον περιορισμό της.

Από την άλλη πλευρά, κι ενώ ο ΟΗΕ ως διακυβερνητικός θεσμός έχει προχωρήσει στις παραπάνω ενέργειες και τους έχει μάλιστα προσδώσει κανονιστικό περιεχόμενο, η δύναμη της κανονιστικής επίδρασης του ίδιου του Οργανισμού είναι αμφίβολη. Ειδικότερα, ο ΟΗΕ δεν διαθέτει στην πραγματικότητα εκείνα τα μέσα που θα του επέτρεπαν να επιβάλλει την πιστή τήρηση και εφαρμογή των συμφωνηθέντων από τα συμμετέχοντα κράτη. Μόνο στις εξαιρετικές περιπτώσεις στις οποίες οι μεγάλες δυνάμεις που συμμετέχουν στο Συμβούλιο Ασφαλείας αποφασίσουν ομόφωνα την επιβολή μέτρων, κυρώσεων, ή ακόμα και την πραγματοποίηση επεμβάσεων, αποκτά ο Οργανισμός ουσιαστική δυνατότητα να ελέγξει την τήρηση των κανονιστικών ρυθμίσεων που θέτει⁶⁰⁰. Αυτή η δυνατότητα μάλιστα είναι δοτή και περιορισμένη, αφού στηρίζεται στη σύμπτωση των επιδιώξεων ορισμένων μόνο κρατών-μελών⁶⁰¹ και στην ενεργοποίηση του δικού τους κύρους και της αντίστοιχης ισχύος. Συνεπώς, η κλίμακα την οποία καλύπτουν τα κανονιστικά κείμενα του Οργανισμού μπορεί να είναι παγκόσμια, η δυνατότητα όμως ουσιαστικού ελέγχου της τήρησής τους ως δεσμευτικών συμφωνιών είναι πολύ πιο περιορισμένη και αφορά κυρίως εξαιρετικές περιστάσεις στις οποίες ενεργοποιούνται τα ισχυρότερα κράτη-μέλη, υπό την αίρεση ότι η διεθνής συγκυρία ευνοεί τη σύμπτωσή τους προς μια κατεύθυνση⁶⁰². Αυτό

⁶⁰⁰ Το Συμβούλιο Ασφαλείας ενεργοποιείται προς τέτοιες κατευθύνσεις μόνο σε περιπτώσεις σοβαρών συγκρούσεων πολεμικού χαρακτήρα, και όχι στο πλαίσιο της απλής παρακολούθησης ως προς την πιστή τήρηση των κανονιστικών κειμένων του Οργανισμού.

⁶⁰¹ Των μόνιμων μελών του Συμβουλίου Ασφαλείας που αναφέρθηκαν προηγουμένως.

⁶⁰² Αν αυτό δεν συμβαίνει, αν δηλαδή τα επιμέρους συμφέροντα των μόνιμων μελών του Συμβουλίου δεν συμπίπτουν σε μια δεδομένη συγκυρία, το Συμβούλιο δεν θα εγκρίνει την

σημαίνει ότι οι συνεργασίες που προωθούνται στο πλαίσιο του Οργανισμού ως προς την αντιμετώπιση ενός διεθνικού φαινομένου όπως η παράνομη διακίνηση ανθρώπων, έχουν στην πράξη πολύ πιο περιορισμένο πεδίο ουσιαστικής υλοποίησης σε σχέση με τη διακηρυκτική και κανονιστική αποτύπωσή τους⁶⁰³. Το γεγονός εξάλλου ότι οι εν θέματι συνεργασίες αφορούν την αντιμετώπιση φαινομένων που συνιστούν ζητήματα ασφάλειας και συναρτώνται με την πολιτική των κρατών σε αυτό το πεδίο, δυσχεραίνει ακόμα περισσότερο την πραγματική εμπάθυνση και την αρμονική τους λειτουργία, καθώς τα κράτη διστάζουν να μοιραστούν κρίσιμες πληροφορίες και να αναπτύξουν πλήρεις συνεργατικές σχέσεις σε ό,τι σχετίζεται με την ασφάλεια, την άμυνα και τη διαχείριση του πλυθυσμού τους⁶⁰⁴.

Τα παραπάνω επιβεβαιώνονται από τα στοιχεία για τη διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων μετά το 1990, όπως αυτά εκτέθηκαν προηγουμένως για τα Βαλκάνια και την Τουρκία. Ειδικότερα, παρά τις συντονισμένες και παγκόσμιας εμβέλειας προσπάθειες του ΟΗΕ απέναντι στις βασικές πτυχές της δράσης του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος και την υιοθέτηση ρυθμίσεων κανονιστικού χαρακτήρα, το εν λόγω φαινόμενο έχει παραμείνει όχι μόνο υπαρκτό, αλλά και ιδιαίτερα αναπτυσσόμενο. Όσο για τις διακρατικές συνεργασίες και την εναρμόνιση των νομοθεσιών, ενώ πράγματι σε επίσημο επίπεδο έχουν προχωρήσει και εξελιχθεί, εντούτοις στην πράξη εμφανίζουν σοβαρά προβλήματα και αβελτηρίες, ιδίως σε περιόδους κατά τις οποίες επικρατούν διεθνείς ανακατατάξεις και εντάσεις που οξύνουν το φαινόμενο της παράνομης διακίνησης ανθρώπων. Ακόμα και μετά το 2000, δηλαδή αφού ο ΟΗΕ προχώρησε στην κανονιστική ρύθμιση των σχετικών ζητημάτων, δεν έχει περιοριστεί το φαινόμενο με ρυθμό που να αντιστοιχεί στην κλίμακα αυτών των κανονιστικών ρυθμίσεων, ούτε έχει αποφευχθεί η εξάπλωσή του

πραγματοποίηση καίριων δράσεων, ακόμα και αν πρόκειται για περίπτωση σφοδρών και άκρας καταστροφικών πολεμικών συγκρούσεων. Χαρακτηριστικό πρόσφατο παράδειγμα αποτελεί η ουσιαστική ανυπαρξία του ΟΗΕ και του Συμβουλίου Ασφαλείας στον δεκαετή πλέον πόλεμο στη Συρία, παρά τις δυσμενέστερες συνέπειες που αυτός έχει επιφέρει για εκατομμύρια ανθρώπους, λόγω της απόκλισης των συμφερόντων ΗΠΑ και Ρωσίας στην ευρύτερη περιοχή.

⁶⁰³ Υπάρχει δηλαδή ένα σημαντικό χάσμα ανάμεσα στο εύρος και την πυκνότητα των κανονιστικών ρυθμίσεων που υιοθετούνται στο πλαίσιο του ΟΗΕ, και στην πραγματική υλοποίησή τους από κάθε μεμονωμένο κράτος-μέλος του Οργανισμού.

⁶⁰⁴ Σύμφωνα με τα όσα έχουν εκτεθεί ανωτέρω, για τον τρόπο που συμπεριφέρονται τα κράτη στο διεθνές σύστημα, εν τη απουσία μιας ανώτερης από αυτά ρυθμιστικής αρχής.

σε περιόδους διεθνών κρίσεων και εντάσεων. Αντιθέτως, οι διακρατικές συνεργασίες αντιμετωπίζουν σοβαρά εμπόδια και περιορισμούς, ιδίως σε περιπτώσεις που οι διεθνείς συνθήκες τροφοδοτούν την παράνομη διακίνηση ανθρώπων, όπως αποδείχτηκε και πρόσφατα με τη νέα κρίση στη Μέση Ανατολή⁶⁰⁵ και τα μαζικά μεταναστευτικά κύματα που έχουν προκύψει, στα οποία συμπεριλαμβάνεται και πολύ μεγάλος αριθμός προσφύγων.

Συνοψίζοντας, ο ρόλος του ΟΗΕ όσον αφορά το φαινόμενο της διεθνικής παράνομης διακίνησης ανθρώπων έχει υπάρξει σημαντικός, ιδίως όσον αφορά τη χάραξη νέων προοπτικών για την αντιμετώπισή του σε παγκόσμιο επίπεδο. Ο Οργανισμός, κυρίως από το 1990 και εντεύθεν, έχει επιτύχει να διαμορφώσει μια ευρέως αποδεκτή αντίληψη σχετικά με τον προσδιορισμό του φαινομένου, ενώ παράλληλα έχει θέσει τις βάσεις και το γενικό πλαίσιο ανάπτυξης διακρατικών συνεργασιών ανά την υφήλιο, και ως εκ τούτου και στο διεθνές υποσύστημα των Βαλκανίων και της Τουρκίας, με αντικείμενο τον περιορισμό του. Με άλλα λόγια, έχει συνολικά προωθήσει την κοινή διαχείριση του φαινομένου από τα ενδιαφερόμενα κράτη-μέλη και μάλιστα σε ευρεία κλίμακα. Εντούτοις, λόγω της έλλειψης δυνατότητας ουσιαστικής πραγμάτωσης και ελέγχου εφαρμογής των κανονιστικών του ρυθμίσεων, αλλά και της φύσης του εξεταζόμενου φαινομένου ως προβλήματος που άπτεται της ασφάλειας και του πυρήνα της κρατικής κυριαρχίας, οι συνεργασίες των κρατών δεν αναπτύσσονται σε πλήρη έκταση, ενώ περιορίζονται αισθητά όταν υφίστανται δυσχερείς και ευμετάβλητες διεθνείς συνθήκες. Συνεπώς, η αποτελεσματικότητα των ενεργειών του ΟΗΕ ως προς την αντιμετώπιση της διεθνικής παράνομης διακίνησης ανθρώπων, όχι μόνο στα Βαλκάνια και την Τουρκία αλλά και γενικά, είναι πολύ πιο περιορισμένη σε σχέση με την εμβέλεια που θεωρητικά φαίνεται να διαθέτει.

4.3. Η σχέση του NATO με την παράνομη διακίνηση ανθρώπων στα Βαλκάνια και την Τουρκία.

4.3.1. Ο ρόλος του NATO ως προς την παράνομη διακίνηση ανθρώπων.

Το NATO, ως διακυβερνητικός οργανισμός στρατιωτικής φύσης που δημιουργήθηκε για να παράσχει ασφάλεια υπό την πρωτοκαθεδρία των ΗΠΑ στις λεγόμενες «δυτικές χώρες», ή αλλιώς σε εκείνα τα κράτη που συμμετείχαν κατά τον διπολισμό στον

⁶⁰⁵ Κυρίως τον πόλεμο στη Συρία, ο οποίος μάλιστα για περίπου μια δεκαετία και καταδεικνύει τον ουσιαστικό περιορισμό της διακρατικής συνεργασίας και της εφαρμογής των συναφών κανονιστικών ρυθμίσεων από τα κράτη, σε περιόδους σοβαρών διεθνών κρίσεων και ανακατατάξεων.

«δυτικό» συνασπισμό δυνάμεων, όντας σε αντιπαράθεση με τον αντίστοιχο «ανατολικό», ασχολείται με κάθε ζήτημα που μπορεί να θίξει την ασφάλεια των κρατών-μελών του⁶⁰⁶. Η παράνομη διακίνηση ανθρώπων, αφού συνιστά δράση του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος που περιλαμβάνει την αποφυγή των συνοριακών περιορισμών και των επίσημων ελέγχων σχετικά με τα πρόσωπα που βρίσκονται, έστω και για σύντομο χρονικό διάστημα, στην επικράτεια ενός κράτους, συνιστά αναντίρρητα ζήτημα ασφάλειας. Το εν λόγω ζήτημα εμπεριέχει μάλιστα και την αμφισβήτηση μιας εκ των θεμελιωδών πτυχών της κρατικής κυριαρχίας, αυτής του αποτελεσματικού ελέγχου των συνόρων, η οποία οδηγεί στην αμφισβήτηση μιας ακόμη βασικής πτυχής, αυτής που αφορά την εποπτεία ως προς τη σύσταση του πληθυσμού ενός κράτους και του τρόπου της αντίστοιχης αλληλεπίδρασης με το εξωτερικό. Συνεπώς, η οργανωμένη εγκληματική δράση της διεθνικής παράνομης διακίνησης ανθρώπων αποτελεί πεδίο ενδιαφέροντος για το NATO, ως φαινόμενο που μπορεί να λειτουργήσει απειλητικά για ορισμένες όψεις της ασφάλειας των κρατών-μελών του.

Ειδικά όσον αφορά τη διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων που διενεργείται με επίκεντρο τα Βαλκάνια και την Τουρκία, το NATO έχει συγκεκριμένο και δεδομένο ενδιαφέρον παρέμβασης, αφού οι εν λόγω περιοχές βρίσκονται υπό την άμεση επιρροή του, καθώς τόσο το τουρκικό κράτος όσο και τα περισσότερα βαλκανικά κράτη αποτελούν μέλη του⁶⁰⁷. Ως εκ τούτου, η σταθερότητα των συνοριακών ελέγχων και η μέσω αυτής επίτευξη επαρκούς επιπέδου ασφάλειας για τα εν λόγω κράτη-μέλη του οργανισμού, ιδίως σε ένα διεθνές υποσύστημα που έχει ταλανιστεί από πληθώρα εμπόλεμων και εν γένει συγκρουσιακών σχέσεων, αποτελεί εύλογα μέλημα του NATO. Περαιτέρω, η διαμόρφωση σταθερών διακρατικών σχέσεων και η εγκαθίδρυση ενός πάγιου πλέγματος ασφάλειας στην ευρύτερη περιοχή, ενδιαφέρει ιδιαίτερα τον οργανισμό και ιδίως τις μεγάλες δυνάμεις, όπως τις ΗΠΑ, που έχουν την πρωτοκαθεδρία σε αυτόν, αφού έτσι μπορεί να διασφαλιστεί πληρέστερα η άσκηση εποπτείας και ελέγχου επί των κρατών που ανήκουν εκεί⁶⁰⁸. Ως προς τις πρακτικές

⁶⁰⁶ Βλ. κυρίως τα άρθρα 4 και 5 της ιδρυτικής του Συνθήκης (NATO 1945).

⁶⁰⁷ Με τις εξαιρέσεις της Σερβίας, της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης και της οντότητας του Κοσόβου, όπως ήδη σημειώθηκε προηγουμένως.

⁶⁰⁸ Με άλλα λόγια, ο περιορισμός εστιών ανασφάλειας και εντάσεων, μεταξύ των οποίων συγκαταλέγονται και οι εκδηλώσεις διεθνικών φαινομένων όπως το εξεταζόμενο, επιτρέπει στο NATO και ιδίως στα ισχυρότερα κράτη-μέλη του να ασκούν αποτελεσματικότερη εποπτεία και έλεγχο στην ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων και της Εγγύς Ανατολής. Στο πλαίσιο αυτό,

πτυχές της αντιμετώπισης της παράνομης διακίνησης ανθρώπων, το NATO, εκ της φύσεώς του, διαθέτει κυρίως στρατιωτικά μέσα για την επίτευξη των σκοπών του. Τα μέσα αυτά μπορούν να αποδειχτούν αποτελεσματικά όσον αφορά τον περιορισμό ομάδων με εγκληματικά χαρακτηριστικά που στηρίζουν τις δράσεις τους στη βία, την εξαπάτηση και τον εκφοβισμό, ήτοι των οργανωμένων εγκληματικών δικτύων που διενεργούν την παράνομη διακίνηση. Από την άλλη πλευρά, η αντιμετώπιση υπό ένα αμιγώς στρατιωτικό πρίσμα ενδέχεται να μην επιτυγχάνει την επαρκή διάγνωση και διαχείριση των βαθύτερων αιτιών που θρέφουν το φαινόμενο, αφού τα αίτια αυτά σε αρκετές περιπτώσεις συνδέονται με εξελίξεις και καταστάσεις που περιλαμβάνουν στρατιωτικές ενέργειες και συγκρούσεις⁶⁰⁹.

4.3.2. Οι ενέργειες επί του εξεταζόμενου διεθνικού φαινομένου.

Το NATO, ως διακυβερνητικός οργανισμός στρατιωτικής φύσης που εστιάζει στην κατοχύρωση και την προαγωγή των συμφερόντων ασφάλειας των μελών του, παρεμβαίνει όσον αφορά το διεθνικό οργανωμένο έγκλημα και ειδικότερα την πτυχή της παράνομης διακίνησης ανθρώπων από τη σκοπιά της επιχειρησιακής αντιμετώπισης, στον βαθμό που προκαλούνται ευθέως ζητήματα ασφάλειας και απειλής απέναντι στην κρατική κυριαρχία. Σε αντίθεση συνεπώς με τον ΟΗΕ, δεν ασχολείται με τη συνολική εκτίμηση, κατανόηση και στρατηγική αντιμετώπιση του φαινομένου, αλλά με την επιχειρησιακή διαχείρισή του στο πεδίο που εκδηλώνονται έμπρακτα οι δράσεις του. Σε αυτό το πλαίσιο, αφού σταδιακά αποκρυσταλλώθηκε μετά το 1990 η αντίληψη ότι η οργανωμένη εγκληματική δράση της διεθνικής παράνομης διακίνησης ανθρώπων συνιστά ζήτημα ασφάλειας και μάλιστα σοβαρό, ιδίως σε περιοχές που αντιμετωπίζουν διεθνείς συγκρούσεις και αλλαγές, όπως τα Βαλκάνια και η Μέση Ανατολή, το NATO προέβη σε συγκεκριμένα βήματα επιχειρησιακής αντιμετώπισης του φαινομένου.

το διεθνικό οργανωμένο έγκλημα και η παράνομη διακίνηση ανθρώπων που διενεργεί, συνιστά ασφαλώς ένα σημαντικό εμπόδιο προς αντιμετώπιση και ριζικό περιορισμό.

⁶⁰⁹ Το NATO δηλαδή μπορεί να συμβάλλει στην αντιμετώπιση του φαινομένου στο επιχειρησιακό πεδίο και με στρατιωτικά μέσα. Ο προβληματισμός όμως που ανακύπτει εδώ, είναι ότι το εν λόγω φαινόμενο αναπτύσσεται και ισχυροποιείται σε περιόδους και σε περιπτώσεις στις οποίες υλοποιούνται ενέργειες και παρεμβάσεις στρατιωτικού περιεχομένου. Συνακόλουθα, η παρουσία του στρατιωτικού παράγοντα, στον οποιόν εδράζεται η λειτουργία του NATO, έχει συνδεθεί κυρίως με την εξάπλωση του φαινομένου της διεθνικής παράνομης διακίνησης ανθρώπων από το οργανωμένο έγκλημα και όχι με τον περιορισμό του.

Ειδικότερα, το 2004 στη συνδιάσκεψη της Κωνσταντινούπολης, το NATO διακήρυξε την εγκαινίαση μιας πολιτικής μηδενικής ανοχής κατά της παράνομης διακίνησης ανθρώπων που έχει ως αντικείμενο την εκμετάλλευση. Σύμφωνα με αυτήν (NATO 2012a), τα κράτη-μέλη της Συμμαχίας και άλλες χώρες που συμβάλλουν στρατιωτικά σε αποστολές υπό την αιγίδα της, ανέλαβαν τη δέσμευση να συνεργαστούν και να δραστηριοποιηθούν για την καταπολέμηση του φαινομένου. Στην ίδια λογική, τονίστηκε ότι τα κράτη-μέλη του NATO έχουν συμβληθεί στο προαναφερθέν Πρωτόκολλο του ΟΗΕ κατά της παράνομης διακίνησης ανθρώπων με σκοπό την εκμετάλλευση, επιδιώκοντας να αποσοβήσουν το πρόβλημα που προκαλεί σε βάρος των προσπαθειών τους για την κατοχύρωση της ασφάλειας και της σταθερότητας στις περιοχές στις οποίες επεμβαίνουν. Ουσιαστικά συνεπώς, τα εν λόγω κράτη αναγνώρισαν, και ως μέλη ενός οργανισμού που εστιάζει στη στρατιωτική συνεργασία, τη σημασία της συγκεκριμένης εγκληματικής δράσης ως προς την εξάπλωση της διαφθοράς και την ισχυροποίηση του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος. Παρά το γεγονός δηλαδή ότι η αντιμετώπιση τέτοιων φαινομένων δεν συνιστά άμεση προτεραιότητα για έναν διεθνή οργανισμό που έχει ως αντικείμενο τη στρατιωτική σύμπραξη στο πεδίο της άμυνας και της διεθνούς ασφάλειας, τα κράτη-μέλη του έχουν διαμορφώσει ένα πλαίσιο συνεργασίας και κοινής επιχειρησιακής δράσης κατά της διεθνικής παράνομης διακίνησης ανθρώπων, εφόσον αυτή διενεργείται σε περιοχές ενδιαφέροντος για τον οργανισμό. Αυτή η συνεργατική δράση βέβαια λαμβάνει χώρα ως συμπλήρωμα των βασικών σκοπών του NATO και των αποστολών που συγκροτεί προς εκπλήρωσή τους. Οι εν λόγω σκοποί αφορούν τη διασφάλιση των μελών του οργανισμού απέναντι σε κρατικές απειλές, καθώς και την ενίσχυση των δυνατοτήτων παρέμβασης των πλέον ισχυρών χωρών που κατευθύνουν την πορεία που ακολουθεί. Στον βαθμό όμως που η παράνομη διακίνηση ανθρώπων δυσχεραίνει την υλοποίηση αυτών των σκοπών, καθίσταται πεδίο εκδήλωσης σχετικών ενεργειών, στο πλαίσιο λειτουργίας του οργανισμού⁶¹⁰.

Στο επιχειρησιακό πεδίο, το οποίο αποτελεί και τον βασικό πυρήνα δραστηριοποίησης του NATO, η αντιμετώπιση της διεθνικής παράνομης διακίνησης ανθρώπων περιλαμβάνει την ενημέρωση και την εκπαίδευση των στρατιωτικών αποστολών ως προς τη διαχείρισή της. Οι διαδικασίες αυτές στοχεύουν στην παροχή

⁶¹⁰ Πρόκειται δηλαδή για παρεμπόμπουσα και όχι για κύρια δράση του εν λόγω διακυβερνητικού θεσμού, η οποία συνιστά συμπληρωματική παράμετρο των βασικών προτεραιοτήτων του. Ακόμα όμως και υπό αυτό το πρίσμα, σηματοδοτεί την αναγνώριση της σημασίας του εξεταζόμενου διεθνικού φαινομένου στο πεδίο της διεθνούς ασφάλειας, και από τον κορυφαίο διεθνή οργανισμό στρατιωτικού χαρακτήρα.

υποστήριξης από το προσωπικό των αποστολών προς τις αρχές των κρατών στα οποία παρατηρείται εκδήλωση του φαινομένου. Η υποστήριξη μπορεί να υλοποιείται και μέσω της συνεργασίας με τις αντίστοιχες αποστολές άλλων διεθνών οργανισμών, όπως του ΟΗΕ⁶¹¹. Παράλληλα, το NATO απαιτεί την κατάλληλη δίωξη και τιμωρία από όσα κράτη-μέλη συμμετέχουν σε αποστολές του, των μελών των στρατιωτικών τους δυνάμεων αλλά και των πολιτών που εμπλέκονται στην παράνομη διακίνηση ανθρώπων (NATO 2012a). Είναι συνεπώς σαφές ότι η επιχειρησιακή δραστηριοποίηση του NATO απέναντι στο εν θέματι διεθνικό φαινόμενο, εστιάζει κυρίως στην παροχή υποστήριξης στις αρχές των κρατών που αντιμετωπίζουν το πρόβλημα. Πρόκειται δηλαδή για συνδρομή στο πεδίο της πρακτικής διαχείρισης του φαινομένου, και όχι για άμεση αυτοτελή προσπάθεια καταπολέμησής του. Κάτι τέτοιο βέβαια είναι εύλογο, καθώς, όπως ήδη σημειώθηκε, το NATO ως στρατιωτικής φύσης οργανισμός δεν έχει ως άμεσο πρόταγμα την καταπολέμηση διεθνικών μη κρατικών δρώντων, όπως είναι οι οργανωμένες εγκληματικές ομάδες που διενεργούν την παράνομη διακίνηση ανθρώπων. Θεωρητικά πάντως, αυτή η παροχή υποστήριξης στις κρατικές διωκτικές αρχές μπορεί να αποτελέσει σημαντικό παράγοντα περιορισμού του φαινομένου, ιδίως σε περιπτώσεις στις οποίες οι εν λόγω αρχές εμφανίζουν κρίσιμα ελλείμματα και δυσχέρειες ως προς τη δυνατότητά τους να διαχειριστούν στην πράξη τέτοιας μορφής και εμβέλειας οργανωμένη εγκληματική δράση⁶¹².

Πέραν της προαναφερθείσας ενασχόλησης του οργανισμού με την παράνομη διακίνηση ανθρώπων που έχει ως αντικείμενο την εκμετάλλευση, το NATO έχει αναμειχθεί και με τη διαχείριση της παράνομης διακίνησης που έχει ως αντικείμενο τη

⁶¹¹ Τέτοιο παράδειγμα αποτελεί η συνεργασία της αποστολής του NATO στο Κόσοβο με τις επιχειρησιακές δυνάμεις της αποστολής του ΟΗΕ στην περιοχή, απέναντι στην παράνομη διακίνηση ανθρώπων με σκοπό την εκμετάλλευση (NATO 2012a). Όπως όμως διαπιστώθηκε ανωτέρω στο οικείο κεφάλαιο, η παρουσία της στρατιωτικής αποστολής του NATO στο Κόσοβο έχει συμβάλει περισσότερο στην ενίσχυση του φαινομένου με επίκεντρο την περιοχή παρά στον περιορισμό του, λόγω της αυξημένης ζήτησης που έχει προκαλέσει για θύματα τέτοιας διακίνησης.

⁶¹² Αρκεί βέβαια οι δυνάμεις του NATO να μην αποτελούν οι ίδιες παράγοντα ενίσχυσης του φαινομένου, πράγμα ιδιαίτερα δύσκολο λόγω της στρατιωτικής φύσης τους, όπως έχει κατά τα προεκτεθέντα αποδειχτεί ιδίως στις περιπτώσεις μακροχρόνιας παρουσίας τους σε μια περιοχή. Προκύπτει συνεπώς ότι η θετική τους συμβολή ως προς τον περιορισμό του εν θέματι διεθνικού φαινομένου, θα μπορούσε να υπάρξει μόνο στο πλαίσιο στοχευμένων παρεμβάσεων υποστήριξης προς τις εκάστοτε εμπλεκόμενες κρατικές αρχές, και όχι μέσω της μόνιμης εγκατάστασής τους στο έδαφος μιας χώρας.

μετανάστευση. Η εκδήλωση της εξαιρετικά σοβαρής μεταναστευτικής και προσφυγικής κρίσης τα τελευταία χρόνια, η οποία προέκυψε από τις συνεχιζόμενες επί σειρά ετών πολεμικές συγκρούσεις στη Μέση Ανατολή και ιδίως από τον καταστροφικό πόλεμο στη Συρία, ανέδειξε τη διεθνική παράνομη διακίνηση μεταναστών, στους οποίους συμπεριλαμβάνεται και πολύ μεγάλος αριθμός προσφύγων, ως ένα από τα πλέον βασικά ζητήματα ασφάλειας για τα κράτη της Εγγύς Ανατολής, της Νοτιανατολικής Μεσογείου, των Βαλκανίων και της Δυτικής Ευρώπης. Αυτό συμβαίνει διότι οι μαζικές ροές ανθρώπων που επιχειρούν να εγκαταλείψουν τον τόπο τους με κάθε τρόπο, θέτουν υπό αίρεση τη δυνατότητα των κρατών προς τα οποία κατευθύνονται να ελέγξουν αποτελεσματικά τα σύνορά τους, δημιουργούν την ανάγκη άμεσης διαχείρισής τους και ταυτόχρονα προκαλούν ένταση στις σχέσεις των εμπλεκόμενων χωρών ως προς την κατανομή τους⁶¹³. Δεδομένου ότι τα περισσότερα κράτη των εν λόγω περιοχών αποτελούν μέλη του NATO και τα πρωτοφανή μεταναστευτικά και προσφυγικά ρεύματα που έχουν προκύψει κατευθύνονται προς αυτά, ο οργανισμός αποφάσισε από το 2016, κατόπιν αιτήματος από κράτη-μέλη όπως η Γερμανία, η Ελλάδα και η Τουρκία, να αναμειχθεί στην προσπάθεια διαχείρισης του φαινομένου (NATO 2019a). Η παρέμβαση της Συμμαχίας περιλαμβάνει τη συνδρομή στα εμπλεκόμενα κράτη μέσω της παροχής πληροφοριών, της παρακολούθησης και του εντοπισμού των μεθόδων και των δραστηριοτήτων που αναπτύσσουν τα διεθνικά εγκληματικά δίκτυα τα οποία συντονίζουν και διενεργούν την παράνομη διακίνηση⁶¹⁴. Αυτή η συνδρομή παρέχεται επί του πεδίου εκδήλωσης του φαινομένου, δηλαδή εν προκειμένω κυρίως στα σύνορα της Τουρκίας με τη Συρία, που συνιστούν το σημείο εισόδου στο τουρκικό έδαφος, καθώς και στον θαλάσσιο χώρο του Αιγαίου, που αποτελεί το βασικό σημείο εισόδου μέσω του τουρκικού εδάφους στον βαλκανικό και τον ευρωπαϊκό χώρο. Παράλληλα, το NATO συνεργάζεται και με τον Ευρωπαϊκό Οργανισμό Συνοριοφυλακής και Ακτοφυλακής (FRONTEX)⁶¹⁵, δηλαδή με τον επιχειρησιακό μηχανισμό της ΕΕ, στο πλαίσιο της διασφάλισης του ελέγχου των εξωτερικών συνόρων της Ένωσης και της διαχείρισης της παράνομης διακίνησης ανθρώπων στα

⁶¹³ Ένταση ιδίως για το ζήτημα του μεγέθους αυτών των πληθυσμών που καλείται να διαχειριστεί κάθε εμπλεκόμενη χώρα, σε συνάρτηση με τις αντίστοιχες ανάγκες και δυνατότητές της.

⁶¹⁴ Πρόκειται δηλαδή για μια αμιγώς επιχειρησιακή συνδρομή, σε αρμονία με τη φύση του συγκεκριμένου διακυβερνητικού θεσμού.

⁶¹⁵ Για ορισμένες βασικές πληροφορίες σχετικά με τον οργανισμό αυτόν, ο οποίος ιδρύθηκε το 2004, βλ. FRONTEX (2020) και EU (2019). Βλ. επίσης κατωτέρω, στο οικείο υποκεφάλαιο για τις ενέργειες της ΕΕ απέναντι στην παράνομη διακίνηση ανθρώπων.

αντίστοιχα σημεία. Ειδικά στα θαλάσσια ύδατα του Αιγαίου, η παρέμβαση του NATO γίνεται με ναυτικές δυνάμεις, οι οποίες δρουν υποστηρικτικά για τις ελληνικές και τις τουρκικές αρχές, ήτοι για κράτη-μέλη της νατοϊκής Συμμαχίας, καθώς και για τον ως άνω συνοριακό μηχανισμό ελέγχου της ΕΕ.

Είναι συνεπώς σαφές ότι ειδικά όσον αφορά την πρωτοφανή μεταναστευτική και κυρίως προσφυγική κρίση στην οποία έχει οδηγήσει η διαρκώς εντεινόμενη, εδώ και αρκετά χρόνια, αναταραχή στη Μέση Ανατολή, με αποκορύφωμα τον πολυετή πόλεμο στη Συρία, το NATO διεκδικεί σημαντικό ρόλο ως προς την παροχή συνδρομής στο επιχειρησιακό πεδίο. Η εν λόγω εμπλοκή βέβαια σηματοδοτεί την αναβάθμιση της παράνομης διακίνησης ανθρώπων, ως ζήτημα ασφάλειας που θεωρείται ότι απειλεί καίρια την ασφάλεια και τη συνοχή ορισμένων κρατών-μελών της νατοϊκής Συμμαχίας⁶¹⁶. Αυτή η αντίληψη με τη σειρά της δημιουργεί σκεπτικισμό για το κατά πόσο το φαινόμενο της μετανάστευσης εν γένει, το οποίο περιλαμβάνει και τις προσφυγικές ροές, δηλαδή τις αναγκαστικές μετακινήσεις ανθρώπων οι οποίοι αντιμετωπίζουν σοβαρότατους κινδύνους και δυσχέρειες, έχει αρχίσει να αποτελεί ένα ακόμα ζήτημα ασφάλειας προς αντιμετώπιση με στρατιωτικά μέσα (Drent 2018). Σε κάθε περίπτωση, η παρέμβαση του NATO ουσιαστικά φέρνει τη στρατιωτική λογική στο προσκήνιο σε σχέση με την έμπρακτη αντιμετώπιση της δράσης των οργανωμένων εγκληματικών δικτύων που διενεργούν τη διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων, ενώ παράλληλα ενισχύει την ευρωπαϊκή συνεργασία με την Τουρκία στο επιχειρησιακό πεδίο, καθώς η εν λόγω χώρα μπορεί να μην ανήκει στο ευρωπαϊκό περιβάλλον, αποτελεί όμως σημαντικό μέλος της νατοϊκής Συμμαχίας. Στην ίδια λογική, παρέχεται και η προοπτική αναβάθμισης της επιχειρησιακής συνεργασίας της Τουρκίας με την Ελλάδα, καθώς, παρά τις τεταμένες διμερείς τους σχέσεις, η παρουσία του NATO, στο οποίο συμμετέχουν αμφότερες οι χώρες, μπορεί να οδηγήσει σε κοινές δράσεις στα θαλάσσια σύνορά τους⁶¹⁷. Συνολικά, οι εξ ορισμού επιχειρησιακά και στρατιωτικά προσανατολισμένες ενέργειες του NATO ως

⁶¹⁶ Η αναβάθμιση όμως αυτή αφορά κυρίως την παράνομη διακίνηση ανθρώπων με σκοπό τη μετανάστευση, η οποία έχει αναπτυχθεί εκθετικά τα τελευταία χρόνια λόγω των πρωτοφανών μεταναστευτικών και προσφυγικών ροών, και όχι τόσο την παράνομη διακίνηση ανθρώπων με σκοπό την εκμετάλλευση. Η εν λόγω παράμετρος αναδεικνύει την αυξημένη προτεραιότητα που αποδίδουν τα κράτη-μέλη του NATO στη μαζική μετανάστευση, υπό την ευρεία της έννοια, ως ζήτημα ασφάλειας, δεδομένου ότι θίγει άμεσα τον πυρήνα της κρατικής κυριαρχίας και δη τη δυνατότητα άσκησης επαρκούς ελέγχου επί του πληθυσμού που βρίσκεται στο έδαφός τους.

⁶¹⁷ Υπό την αίρεση βέβαια του κλίματος που επικρατεί ανά περίοδο στις μεταξύ τους σχέσεις.

προς τη διαχείριση του φαινομένου της διεθνικής παράνομης διακίνησης ανθρώπων, έχουν μεταβεί από την κατάσταση της σποραδικής συνδρομής σε βαλκανικές περιοχές με συγκρουσιακό παρελθόν και ιδιαίτερα αδύναμες κεντρικές δομές⁶¹⁸, σε αυτήν της αναβαθμισμένης παρέμβασης στην προσπάθεια αντιμετώπισης των συνεπειών που προκαλούν τα τελευταία χρόνια στο νοτιανατολικό τμήμα της νατοϊκής Συμμαχίας οι δραματικές εξελίξεις στη Μέση Ανατολή.

4.3.3. Συνολική αποτίμηση του ρόλου του NATO.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, ο ρόλος του NATO όσον αφορά το διεθνικό φαινόμενο της παράνομης διακίνησης ανθρώπων που διενεργείται με επίκεντρο τα Βαλκάνια και την Τουρκία, έχει υπάρξει αμιγώς επιχειρησιακός. Η βασική πτυχή αυτού του ρόλου περιλαμβάνει την παροχή πρακτικής συνδρομής στα εμπλεκόμενα κράτη-μέλη της νατοϊκής Συμμαχίας στους τομείς της παρακολούθησης, της συλλογής πληροφοριών και του εντοπισμού των εγκληματικών δικτύων που προβαίνουν στην παράνομη διακίνηση, ώστε να καταστεί εφικτή η αποτελεσματικότερη διαχείριση και ο περιορισμός του φαινομένου. Η εν λόγω επιχειρησιακή συνδρομή του NATO, ιδίως από το 1990 και μετά και τις διεθνείς αλλαγές που έλαβαν χώρα, σηματοδοτεί την αναγνώριση της παράνομης διακίνησης ανθρώπων ως ζήτημα που μπορεί δυνητικά να πλήξει καίρια την ασφάλεια και την κυριαρχία των κρατών, και μάλιστα από έναν οργανισμό στρατιωτικής φύσης. Η έμπρακτη υποστήριξη από τις δυνάμεις του NATO, έχει εκδηλωθεί σε περιοχές των Βαλκανίων που έχουν καταστεί από τις διεθνείς εξελίξεις επίκεντρο εκδήλωσης της συγκεκριμένης διεθνικής εγκληματικής δράσης και στις οποίες οι διοικητικές δομές αντιμετωπίζουν σοβαρότατα προβλήματα⁶¹⁹. Σε αυτές τις περιοχές, η παρέμβαση του NATO απέναντι στην παράνομη διακίνηση έχει αποτελέσει επιμέρους πτυχή του κύριου σκοπού της παρουσίας του εκεί, ο οποίος δεν είναι άλλος από την παγίωση μιας κατάστασης χωρίς ανεξέλεγκτες συγκρούσεις, υπό τον έλεγχο της Συμμαχίας και δη των ισχυρότερων κρατών-μελών της.

Οι πρόσφατες εξελίξεις στη Μέση Ανατολή όμως και κυρίως ο πολυετής συριακός πόλεμος, έχουν οδηγήσει στην επιχειρησιακή παρέμβαση του NATO προς

⁶¹⁸ Η οποία μάλιστα είναι ιδιαίτερα αμφισβητούμενη ως προς την αποτελεσματικότητά της, καθώς η πολυετής παρουσία των νατοϊκών δυνάμεων σε αυτές τις περιοχές έχει συνδεθεί με τη συνολική ενίσχυση του φαινομένου της διεθνικής παράνομης διακίνησης ανθρώπων παρά με τον περιορισμό του.

⁶¹⁹ Χωρίς όμως να έχει επιφέρει τα αναμενόμενα αποτελέσματα, σύμφωνα με τα προαναφερθέντα.

υποστήριξη κρατών-μελών του που δεν βρίσκονται στην προαναφερθείσα κατάσταση, αλλά και ενός έτερου κορυφαίου διεθνούς οργανισμού όπως η ΕΕ, προκειμένου να διαχειριστούν αποτελεσματικά τις συνθήκες που δημιουργούνται από τις πρωτοφανείς μεταναστευτικές και προσφυγικές ροές και την παρεμβολή των διεθνικών δικτύων του οργανωμένου εγκλήματος σε αυτές. Ως εκ τούτου, τα τελευταία χρόνια, ο ρόλος του NATO στο επιχειρησιακό πεδίο της αντιμετώπισης του φαινομένου της παράνομης διακίνησης ανθρώπων βαίνει διευρυνόμενος, δεδομένων των διεθνών εξελίξεων που έχουν οδηγήσει στην προσπάθεια εκατομμυρίων ανθρώπων να διέλθουν μέσω της Τουρκίας και των εξωτερικών συνόρων της ΕΕ και να κατευθυνθούν προς τα ευρωπαϊκά κράτη. Αυτή η συνθήκη σηματοδοτεί πλέον την αντιμετώπιση του φαινομένου της παράνομης διακίνησης ανθρώπων ως κορυφαίο ζήτημα ασφάλειας, καθώς και ως απειλή τέτοιου μεγέθους που απαιτεί την παρέμβαση και στρατιωτικών δυνάμεων, κάτι που βεβαίως είναι αμφιλεγόμενο ως προς τη βασιμότητά του⁶²⁰. Σίγουρα όμως η έμφαση που δίνεται στον περιορισμό των δικτύων των διακινητών, μέσω της εμπλοκής ενός οργανισμού στρατιωτικής φύσης όπως το NATO, είναι πλέον ιδιαίτερα αυξημένη και διαφοροποιημένη σε σχέση με το παρελθόν.

Από την άλλη πλευρά, με βάση τα όσα εκτέθηκαν προηγουμένως κατά την περιγραφή της εξέλιξης του φαινομένου στα Βαλκάνια, η παρουσία στρατιωτικών αποστολών, όπως αυτών του NATO, σε περιοχές που έχουν υπάρξει εστίες συγκρούσεων και χαρακτηρίζονται από αδύναμες κεντρικές δομές, έχει προκαλέσει αυξημένη ζήτηση για θύματα παράνομης διακίνησης ανθρώπων, ιδίως με σκοπό την εκμετάλλευση. Ως εκ τούτου, η παρουσία των στρατιωτικών δυνάμεων της νατοϊκής Συμμαχίας, παρά τη συνδρομή επιχειρησιακής αντιμετώπισης με την οποία θεωρητικά συνδέεται, στην πράξη έχει οδηγήσει στην ενίσχυση και την εξάπλωση του φαινομένου αντί να συμβάλλει στον περιορισμό του, καθώς στις εν λόγω περιπτώσεις έχει δημιουργήσει νέα πεδία δραστηριοποίησης για το διεθνικό οργανωμένο έγκλημα που προβαίνει στην εν λόγω δράση. Αυτό συμβαίνει λόγω του ότι η μακροχρόνια παρουσία ξένων στρατιωτικών δυνάμεων σε μια περιοχή που δεν διαθέτει δυνατότητες επαρκούς διαχείρισης και ελέγχου της κατάστασης στο εσωτερικό της, οδηγεί συνήθως στη λειτουργία ανεπίσημων μηχανισμών και συναλλαγών, γεγονός που ευνοεί παρακρατικές ομάδες και το οργανωμένο έγκλημα στο να αναπτύξουν ακόμα περισσότερο τη δράση τους, ακόμα κι αν επισήμως μια

⁶²⁰ Δεδομένης και της σύνδεσης της παρουσίας διεθνών στρατιωτικών δυνάμεων στα Βαλκάνια με την ενίσχυση της παράνομης διακίνησης ανθρώπων που έχει ως σκοπό την εκμετάλλευση.

τέτοια εξέλιξη αποσιωπάται ή συγκαλύπτεται. Συνεπώς, η επιχειρησιακή συνδρομή του NATO ως προς τον περιορισμό της παράνομης διακίνησης ανθρώπων, παρότι μπορεί γενικά να θεωρηθεί ως μια έμπρακτη ενίσχυση των αντίστοιχων κρατικών προσπαθειών, δεν είναι απαλλαγμένη από αμφιλεγόμενες πτυχές, με βάση τα πραγματικά δεδομένα που προκύπτουν από τη μελέτη του φαινομένου στα Βαλκάνια. Συνακόλουθα, εύλογα προκύπτει ο προβληματισμός για το κατά πόσο η εμπλοκή ενός οργανισμού στρατιωτικής φύσης όπως το NATO, δηλαδή η χρησιμοποίηση στρατιωτικών δυνάμεων και πρακτικών, έστω και στο αμιγώς επιχειρησιακό πεδίο, συνιστά κατάλληλο τρόπο διαχείρισης σύνθετων και πολυπαραγοντικών διεθνικών φαινομένων, όπως αυτό της παράνομης διακίνησης ανθρώπων.

4.4. Η σχέση της ΕΕ με την παράνομη διακίνηση ανθρώπων στα Βαλκάνια και την Τουρκία.

4.4.1. Ο ρόλος της ΕΕ ως προς την παράνομη διακίνηση ανθρώπων.

Η ΕΕ συνιστά έναν μοναδικό στην ιστορία διεθνή οργανισμό, ο οποίος διαρκώς εξελίσσεται και προσαρμόζεται στις διεθνείς αλλαγές, δημιουργώντας παράλληλα ένα περιβάλλον ολοένα και βαθύτερης συνεργασίας μεταξύ των κρατών-μελών του σε πληθώρα σημαντικών τομέων της κρατικής δράσης. Δημιουργήθηκε, στην αρχική μορφή της, λίγα χρόνια μετά το πέρας του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, σε μια εποχή που τα θέματα ασφάλειας των χωρών της Δυτικής Ευρώπης καλύπτονταν από την ισχυρή παρουσία των ΗΠΑ, ως μιας από τις δύο υπερδυνάμεις που κυριαρχούσαν καθόλη τη διάρκεια της εποχής του διπολισμού. Πυρήνας της δημιουργίας και της εξέλιξης της ΕΕ ήταν η προσπάθεια μιας ευρείας ειρηνικής συνεργασίας μεταξύ των κρατών-μελών της, κυρίως στον εμπορικό και τον οικονομικό τομέα, με προοπτική τα κοινά οφέλη όλων των συμμετεχόντων και την οριστική αποφυγή συγκρούσεων στο ευρωπαϊκό έδαφος⁶²¹. Τα βήματα υπήρξαν αργά αλλά ταυτόχρονα σταθερά και ευρηματικά, με αποτέλεσμα η ΕΕ να αριθμεί σήμερα 27 κράτη-μέλη⁶²² και να θεωρείται ένας από τους σημαντικότερους διεθνείς οργανισμούς παγκοσμίως. Η εμπάθυνση της συνεργασίας ανάμεσα στα κράτη-μέλη της έχει φτάσει μάλιστα σε τέτοιο σημείο, ώστε τα διακυβερνητικά χαρακτηριστικά της να βαίνουν ολοένα

⁶²¹ Σε αυτήν την προοπτική συνέβαλε καθοριστικά η παροχή ασφάλειας στα κράτη της Δυτικής Ευρώπης από τις δυνάμεις των ΗΠΑ, εξαλείφοντας επί της ουσίας τα μεταξύ τους σχετικά διλήμματα, κατά τα προαναφερθέντα.

⁶²² Συνολικά είχε φτάσει να αριθμεί 28 μέλη, αλλά το Ηνωμένο Βασίλειο αποχώρησε στις αρχές του 2020. Μένει να αποδειχτεί αν αυτή η αποχώρηση μπορεί να λειτουργήσει ως η αρχή της ανάσχεσης της εμπροσθοβαρούς πορείας και δυναμικής της ΕΕ, ή αν δεν θα ασκήσει κάποια σχετική καθοριστική επίδραση.

μειούμενα έναντι των λεγόμενων «υπερεθνικών», αφού αν εξαιρεθούν τα ζητήματα της ασφάλειας και της άμυνας⁶²³ η Ένωση λειτουργεί στην πλειονότητα των άλλων τομέων περισσότερο ως ένα ιδιότυπο ομοσπονδιακό μόρφωμα παρά ως ένας κλασικός διακυβερνητικός οργανισμός⁶²⁴. Στο πλαίσιο αυτό, κάθε ζήτημα που απασχολεί τα κράτη-μέλη της γίνεται εστία ενδιαφέροντος και για την ΕΕ ως οργανισμό, καθώς η τάση της εξέλιξής της είναι να προωθεί τη συνεργασία σε όλες τις πιθανές πτυχές των διακρατικών σχέσεων και να επιδιώκει την ουσιαστική παρέμβαση των οργάνων της σε αυτές, με γνώμονα όχι απλά την εξυπηρέτηση των συμφερόντων των κρατών-μελών αλλά και την περαιτέρω ενδυνάμωση της ίδιας ως ομοσπονδιακής υφής οντότητα.

Όντας ένας οργανισμός που προάγει σε πρώτο επίπεδο την οικονομική συνεργασία με βάση την κοινή αγορά, αλλά παράλληλα εμφανίζει σταδιακά ολοένα και περισσότερα στοιχεία πολιτικής ολοκλήρωσης, η ΕΕ αντιμετωπίζει την παράνομη διακίνηση ανθρώπων ως ένα ιδιαίτερα σοβαρό ζήτημα που αφορά την εσωτερική της λειτουργία και συνοχή. Ειδικότερα, η παράνομη διακίνηση που διενεργείται με επίκεντρο τα Βαλκάνια και την Τουρκία, όπως ήδη εκτέθηκε στα οικεία κεφάλαια, έχει ως βασικό προορισμό τα κράτη της Κεντρικής και Δυτικής Ευρώπης, δηλαδή τις πλέον αναπτυγμένες χώρες της ΕΕ, οι οποίες συνιστούν και τον πυρήνα της συγκρότησης και εξέλιξής της. Ως φαινόμενο που διαπερνά τα κρατικά σύνορα και περιλαμβάνει τη μη ελεγχόμενη από τα κράτη μεταφορά και εγκατάσταση ανθρώπων, η εν θέματι παράνομη διακίνηση αποτελεί πράγματι μια σοβαρότατη πρόκληση για την Ένωση, αφού θέτει σε αμφισβήτηση τον ακρογωνιαίο λίθο στον οποίον στηρίζεται η μέχρι σήμερα ύπαρξή της, δηλαδή την ελεύθερη κυκλοφορία προϊόντων, προσώπων, υπηρεσιών και κεφαλαίων, στο πλαίσιο της λειτουργίας μιας

⁶²³ Σχετικά με τα θέματα ασφάλειας και άμυνας και τον διακυβερνητικό τρόπο διαχείρισής τους στο πλαίσιο της ΕΕ, δηλαδή τη λήψη αποφάσεων με βάση κυρίως την ομοφωνία, την περιορισμό της συμμετοχής των ενωσιακών οργάνων και την έλλειψη δικαστικού ελέγχου, βλ. τον Τίτλο V της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ 2016), καθώς και Παπαγιάννης (2016: 672-686).

⁶²⁴ Βεβαίως, όπως έχει ήδη σημειωθεί, τα θέματα ασφάλειας και άμυνας είναι στην πραγματικότητα τα πλέον σημαντικά για την ύπαρξη ενός κράτους στο διεθνές σύστημα. Συνακόλουθα, ο ουσιαστικός χαρακτήρας ενός διεθνούς οργανισμού προκύπτει από τον τρόπο διαχείρισης αυτών των ζητημάτων. Με βάση αυτό το κριτήριο, η ΕΕ παραμένει στον πυρήνα της ένας οργανισμός διακυβερνητικού χαρακτήρα, παρά την πληθώρα σημαντικών «υπερεθνικών» στοιχείων στη λειτουργία της.

κοινής αγοράς⁶²⁵. Συνακόλουθα, η παράνομη διακίνηση ανθρώπων, ως οργανωμένη δράση του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος, δεν κλονίζει απλά τους θεμελιώδεις κανόνες λειτουργίας της ενωσιακής κοινής αγοράς, αλλά παράλληλα δυσχεραίνει τις αρμονικές συνεργατικές σχέσεις μεταξύ των κρατών-μελών της Ένωσης, αφού δημιουργεί θέματα ασφάλειας και πιθανής επαναφοράς συνοριακών ελέγχων⁶²⁶. Το μέρος μάλιστα εκείνο της διεθνικής παράνομης διακίνησης που αφορά τους μεταναστευτικούς πληθυσμούς, στους οποίους συμπεριλαμβάνονται και πρόσφυγες, έχει εισέλθει με πρωτοφανή δριμύτητα στο προσκήνιο λόγω των πρόσφατων εξελίξεων στη Μέση Ανατολή και θέτει μετ' επιτάσεως ζητήματα δίκαιης κατανομής των βαρών ανάμεσα στα κράτη-μέλη, προκαλώντας έτσι και τις αντίστοιχες αντιπαραθέσεις⁶²⁷. Παρότι συνεπώς τα θέματα ασφάλειας, στα οποία ανήκει και η διεθνική εγκληματική δράση κάθε μορφής, δεν έχουν μέχρι σήμερα ενταχθεί στον πυρήνα της ενωσιακής πορείας, εντούτοις η ΕΕ από το 1990 και μετά είναι αναγκασμένη να βρει κοινά αποδεκτούς τρόπους διαχείρισης του φαινομένου της εξεταζόμενης εδώ παράνομης διακίνησης ανθρώπων, αφού αυτό δεν αφορά πλέον μόνο ορισμένα υφιστάμενα ή επίδοξα κράτη-μέλη της, αλλά την ίδια την προοπτική της εξέλιξης, της εσωτερικής λειτουργίας και της μελλοντικής συνοχής της ως οργανισμού⁶²⁸. Ως εκ τούτου, η διαχείριση του φαινομένου από την ΕΕ δεν μπορεί να περιορίζεται μόνο στο θεωρητικό και διακηρυκτικό πεδίο, αλλά απαιτείται να συνδέεται και με ενέργειες πρακτικής στόχευσης και προσανατολισμού.

Τέλος, η ιδιαιτερότητα της ΕΕ ως οντότητα ομοσπονδιακής υφής που έχει καταργήσει ουσιαστικά τους συνοριακούς περιορισμούς στο εσωτερικό της όσον αφορά την κυκλοφορία προϊόντων, προσώπων, υπηρεσιών και κεφαλαίων, οδηγεί σε μια μοναδική συνθήκη ελαχιστοποίησης συνοριακών εμποδίων ανάμεσα σε κυρίαρχα

⁶²⁵ Σχετικά με τις ρυθμίσεις που αφορούν την εν λόγω ελεύθερη κυκλοφορία, βλ. τους Τίτλους II και IV του Τρίτου Μέρους της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ 2016).

⁶²⁶ Τέτοια ζητήματα ανέκυψαν πράγματι προσφάτως, στο πλαίσιο διαχείρισης των πρωτοφανών μεταναστευτικών και προσφυγικών ροών που έχει προκαλέσει η πολυετής κρίση στη Μέση Ανατολή, όπως εκτίθεται και στη συνέχεια.

⁶²⁷ Δεδομένου ότι οι χώρες «εισόδου» στον ενωσιακό χώρο, δηλαδή τα κράτη-μέλη της Νοτιοανατολικής Ευρώπης και ιδίως η Ελλάδα και η Ιταλία, καλούνται να διαχειριστούν, σε πρώτο τουλάχιστον επίπεδο, τον συνολικό σχεδόν όγκο των εν λόγω μεταναστευτικών και προσφυγικών ροών.

⁶²⁸ Καθώς τα προβλήματα που προκαλεί η διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων ως προς τους συνοριακούς ελέγχους και την κατανομή της διαχείρισης των μετακινούμενων πληθυσμών, αγγίζουν ουσιαστικά τον πυρήνα της ευρωπαϊκής ενοποιητικής διαδικασίας.

κράτη, η οποία δημιουργεί νέες ευκαιρίες για τη δραστηριοποίηση του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος. Συνακόλουθα, στο δεδομένο πλαίσιο που έχει πλέον διαμορφωθεί στην εσωτερική λειτουργία της Ένωσης, καθίσταται πλέον πιο εφικτή η διεθνική παράνομη διακίνηση κάθε μορφής (Bossis 2005, Κάτσιοι 1998: 194-195)⁶²⁹, αρκεί να ξεπεραστεί το εμπόδιο της αρχικής διέλευσης των συνόρων ενός οποιοδήποτε κράτους-μέλους. Αυτή η συνθήκη διευκολύνει, μεταξύ άλλων, και την οργανωμένη διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων που διενεργείται από το οργανωμένο έγκλημα ανάμεσα στα κράτη-μέλη, η οποία, σε ένα περιβάλλον χωρίς συνοριακούς ελέγχους, είναι προφανώς ιδιαίτερα δύσκολο να εντοπιστεί και να καταγραφεί⁶³⁰. Σύμφωνα με τα όσα έχουν ήδη σημειωθεί προηγουμένως, η εν λόγω εξέλιξη ενισχύεται έτι περαιτέρω από την είσοδο στην ΕΕ βαλκανικών κρατών τα οποία έχουν άμεση και έντονη εμπλοκή με το εν θέματι διεθνικό φαινόμενο, όπως είναι η Βουλγαρία και η Ρουμανία. Με άλλα λόγια, ο ρόλος της ΕΕ όσον αφορά την παράνομη διακίνηση ανθρώπων περιλαμβάνει και τις συνέπειες που προκαλεί η λειτουργία της, ως ένας *suī generis* διεθνής οργανισμός με ομοσπονδιακά χαρακτηριστικά, στο ζήτημα της ανάπτυξης και της εξάπλωσής της⁶³¹. Αυτές οι συνέπειες προκύπτουν δηλαδή ως ακούσιο αποτέλεσμα, εκτός του πλαισίου των δράσεων που αναλαμβάνει η Ένωση απέναντι στη συγκεκριμένη διεθνική εγκληματική δραστηριότητα, γεγονός που με τη σειρά του οδηγεί στην ανάγκη εύρεσης και υλοποίησης ενεργειών που θα καλύπτουν και αυτήν την πτυχή της εξέλιξης του φαινομένου.

4.4.2. Οι ενέργειες επί του εξεταζόμενου διεθνικού φαινομένου.

Η ΕΕ έχει αναγνωρίσει τη σημασία τόσο του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος εν γένει όσο και επιμέρους βασικών πτυχών της δράσης του, όπως η παράνομη διακίνηση ανθρώπων σε όλες τις μορφές της. Ο κύριος παράγοντας που συντέλεσε στη συνειδητοποίηση του μεγέθους του φαινομένου και της πραγματικής αλλά και δυνητικής επίδρασής του στα κράτη-μέλη, ήταν οι ριζικές διεθνείς αλλαγές που έλαβαν χώρα από το 1990 και μετά. Η κατάρρευση της ΕΣΣΔ και των

⁶²⁹ Για την αντιμετώπιση της Ευρώπης ως ενιαίο χώρο δράσης από το διεθνικό οργανωμένο έγκλημα, βλ. Βαθρακοκόιλης (2001: 37).

⁶³⁰ Γεγονός που δημιουργεί και το ζήτημα της επαναφοράς συνοριακών περιορισμών ανάμεσα στα κράτη-μέλη και ταυτόχρονα της άνισης επιβάρυνσής τους, καθώς κάτι τέτοιο μπορεί να εγκλωβίσει χιλιάδες ανθρώπους στο έδαφος των κρατών πρώτης «εισόδου» στον ενωσιακό χώρο.

⁶³¹ Πρόκειται για την ήδη αναφερθείσα έμμεση επίδραση της λειτουργίας ενός διακυβερνητικού θεσμού στην ανάπτυξη του εξεταζόμενου διεθνικού φαινομένου.

κομμουνιστικών καθεστώτων στην Ανατολική Ευρώπη, η διάλυση της Γιουγκοσλαβίας και οι σφοδρές συγκρούσεις που τη συνόδευσαν στα Βαλκάνια, σε συνδυασμό με τη δημιουργία πληθώρας νέων κρατικών οντοτήτων με σοβαρά εσωτερικά προβλήματα, ήταν οι εξελίξεις που αφενός συνδέθηκαν με την εξάπλωση του φαινομένου της παράνομης διακίνησης ανθρώπων και αφετέρου με τον σχηματισμό της αντίληψης στα κράτη-μέλη της ΕΕ για την ανάγκη κοινών δράσεων ως προς την αντιμετώπισή του (Κάτσιοι 1998: 197-198). Ένα σημαντικό πρώτο βήμα στην κατεύθυνση αυτήν, υπήρξε η θέσπιση της Οδηγίας 91/308/ΕΟΚ (Συμβούλιο των ΕΚ 1991) που αφορούσε τη νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες και στόχευε στην καταπολέμηση μιας κεντρικής παραμέτρου του οργανωμένου εγκλήματος, ήτοι της διασφάλισης οικονομικών κερδών και της χρησιμοποίησής τους για την ενίσχυση και την εξάπλωση των δραστηριοτήτων του. Η παρέμβαση του περιεχομένου της Οδηγίας αυτής στα ποινικά συστήματα των κρατών-μελών προκάλεσε αντιδράσεις, οδηγώντας σε συμβιβαστικές διατυπώσεις και ρυθμίσεις (Κάτσιοι 1998: 208-209, 235, 238), πράγμα που κατέδειξε τα όρια της διακρατικής συνεργασίας, ακόμα και στο πλαίσιο ενός διεθνούς οργανισμού με τα ομοσπονδιακά χαρακτηριστικά της ΕΕ, όταν πρόκειται για ζητήματα που άπτονται του πυρήνα της κρατικής κυριαρχίας⁶³².

Ταυτόχρονα όμως, δεδομένων των νέων διεθνών συνθηκών που προέκυψαν και της εμφανούς πλέον εξάπλωσης του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος με την οποία αυτές συνδέθηκαν, διαμορφώθηκε ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 ένα σχέδιο για τη δημιουργία μιας Ευρωπαϊκής Αστυνομίας, της αποκαλούμενης διεθνώς *Europol*⁶³³. Το σχέδιο αυτό αντιμετώπισε επίσης αρκετές δυσκολίες ως προς την υλοποίησή του, καθώς ορισμένα κράτη-μέλη ήταν άκρως επιφυλακτικά για τη λειτουργία και την έκταση της παρέμβασης ενός τέτοιου θεσμού στα εθνικά τους συστήματα επιβολής του νόμου. Παράλληλα πάντως, στην πορεία των ετών, καταβλήθηκε συστηματική προσπάθεια για την υιοθέτηση μιας κοινής οπτικής σχετικά με την έννοια και την εν γένει προσέγγιση του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος. Η προσπάθεια αυτή κατέληξε στην Κοινή Δράση 98/733/ΔΕΥ (Συμβούλιο της ΕΕ 1998), στην οποία διατυπώθηκε και ένας σαφής ορισμός του οργανωμένου εγκλήματος⁶³⁴. Η Κοινή Δράση αφορούσε το αξιόποινο της

⁶³² Το ποινικό σύστημα κάθε κράτους, ως άμεση έκφραση και εφαρμογή της κρατικής εξουσίας στο εσωτερικό του, θεωρείται ζήτημα του στενού πυρήνα της κυριαρχίας που ασκεί.

⁶³³ Βλ. πιο αναλυτικά den Boer (2002: 103-116).

⁶³⁴ Ο ορισμός αυτός, ο οποίος παρουσιάστηκε ανωτέρω, αποτυπώθηκε στο άρθρο 1 της Κοινής Δράσης 98/733/ΔΕΥ (Συμβούλιο της ΕΕ 1998).

συμμετοχής σε εγκληματική οργάνωση και τον συντονισμό των κρατών-μελών ως προς την ποινικοποίηση των σχετικών πράξεων και την προαγωγή της αντίστοιχης συνεργασίας των διωκτικών και δικαστικών αρχών. Οι εν λόγω ενέργειες της ΕΕ μάλιστα αποτέλεσαν ουσιαστικά το υπόδειγμα στο οποίο στηρίχτηκε η μεταγενέστερη Σύμβαση του ΟΗΕ για την καταπολέμηση του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος (Σύμβαση του Παλέρμο), γεγονός που καταδεικνύει τη σημασία της όχι μόνο σε ενωσιακό αλλά και σε παγκόσμιο επίπεδο. Περαιτέρω, η ΕΕ εισήγαγε στρατηγικές συνεργασίας με τρίτες χώρες για την αντιμετώπιση του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος, στις οποίες περιλαμβάνονταν και κράτη με άμεση και ευρεία ανάμειξη στο φαινόμενο της διεθνικής παράνομης διακίνησης ανθρώπων, όπως τα κράτη της Ανατολικής Ευρώπης και η Ρωσία (den Boer 2002: 111).

Όσον αφορά τα πεδία της αστυνομικής και δικαστικής συνεργασίας, στο πρώτο εξ αυτών, έπειτα από περίπου μια δεκαετία μετά τον αρχικό σχεδιασμό, ο θεσμός της Ευροπόλ κατέστη πλήρως λειτουργικός, έχοντας ως βασική αρμοδιότητα τον συντονισμό των ερευνών ανάμεσα στα κράτη-μέλη προκειμένου να καταστεί πιο αποτελεσματική η αντιμετώπιση των πιο σοβαρών πτυχών της δράσης του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος, οι οποίες με οποιονδήποτε τρόπο επηρεάζουν ή μπορούν να επηρεάσουν την κατάσταση εντός των ορίων της Ένωσης. Ειδικότερα, με τη Σύμβαση Ευροπόλ ιδρύθηκε η Ευρωπαϊκή Αστυνομική Υπηρεσία, δυνάμει της από 26/7/1995 Πράξης (Συμβούλιο της ΕΕ 1995), με κύριο στόχο την καταπολέμηση του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος. Μεταξύ των πιο σοβαρών διεθνικών πτυχών της οργανωμένης εγκληματικής δράσης περιλήφθηκε εξ αρχής και η παράνομη διακίνηση ανθρώπων⁶³⁵, καθώς είχαν γίνει εμφανείς καθόλη τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990 οι συνέπειες που επιφέρει ή μπορεί να επιφέρει στα κράτη-μέλη και την εν γένει λειτουργία του ενωσιακού οικοδομήματος. Ως θεσμός συντονιστικού κυρίως χαρακτήρα, η Ευροπόλ στηρίζεται κατά κύριο λόγο στην παροχή συνδρομής και πληροφοριών από τις εθνικές αστυνομικές αρχές των κρατών-μελών, γεγονός που περιορίζει την αποτελεσματικότητά της, λόγω της προεκτεθείσας παρατηρούμενης απροθυμίας των κρατών να συνεργαστούν με πληρότητα σε θέματα που αφορούν την εθνική τους ασφάλεια, τη διαχείριση των διωκτικών τους αρχών και ενδεχομένως τη διεθνή τους εικόνα. Η Ευροπόλ μετεξελίχθηκε το 2010 από την αρχική διακριτή μορφή της ως διακυβερνητικό όργανο σε υπηρεσία της Ένωσης, συνιστώντας έτσι βασικό πυλώνα της ενωσιακής εσωτερικής ασφάλειας⁶³⁶. Το νέο

⁶³⁵ Βλ. άρθρο 2 παρ. 2 της εν λόγω Σύμβασης (Συμβούλιο της ΕΕ 1995).

⁶³⁶ Η Ευροπόλ ρυθμίζεται πλέον με βάση άρθρο 88 της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ 2016).

αυτό καθεστώς δεν άλλαξε τον ρόλο της ως υπηρεσία συντονιστικού και υποστηρικτικού χαρακτήρα προς τις διωκτικές αρχές των κρατών-μελών, πράγμα που σημαίνει ότι η κεντρική λογική που συνεχίζει να επικρατεί στην Ένωση είναι αυτή της διαχείρισης των θεμάτων ασφάλειας σε επίπεδο κράτους-μέλους και όχι στο επίπεδο των ενωσιακών οργάνων.

Παράλληλα με τη συγκρότηση και την ενεργοποίηση της Eurocol, στο πεδίο της δικαστικής συνεργασίας συστήθηκε ως όργανο της Ένωσης, με την υπ' αριθμ. 2002/187/ΔΕΥ Απόφαση (Συμβούλιο της ΕΕ 2002α), η Ευρωπαϊκή Μονάδα Δικαστικής Συνεργασίας (Eurojust), με αντικείμενο τη βελτίωση του συντονισμού των κρατικών συστημάτων ποινικών ερευνών και διώξεων. Η εν λόγω Μονάδα αναβαθμίστηκε σε βασικό παράγοντα του ενωσιακού χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης με τη Συνθήκη της Νίκαιας (ΕΚ 2001), ενώ το 2008 με την υπ' αριθμ. 2009/426/ΔΕΥ Απόφαση (Συμβούλιο της ΕΕ 2009) τροποποιήθηκε η απόφαση για τη σύστασή της με γνώμονα την ενίσχυση της Μονάδας. Η Συνθήκη της Λισαβόνας διέυρνε τα καθήκοντα της Eurojust και έδωσε τη δυνατότητα δημιουργίας νέας παρεμφερούς μονάδας, της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας, στην κατεύθυνση της περαιτέρω εξειδικευμένης αντιμετώπισης των δράσεων του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος⁶³⁷. Οι πρόσφατες εξελίξεις στον τομέα αυτόν περιλαμβάνουν τον Κανονισμό 2017/1939 (Συμβούλιο της ΕΕ 2017), που θέσπισε τη σύσταση της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας στο πλαίσιο ενισχυμένης συνεργασίας⁶³⁸, καθώς και τον Κανονισμό 2018/1727 (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο της ΕΕ 2018γ), που αφορά τη Eurojust.

Στο ίδιο πλαίσιο, δηλαδή στα πεδία της αστυνομικής και της δικαστικής συνεργασίας, αξίζει να σημειωθούν και οι Συμφωνίες Σένγκεν (Παπαγιάννης 2016: 555-556), οι οποίες απαρτίζουν το αποκαλούμενο «κεκτημένο Σένγκεν», δηλαδή ένα πλέγμα ρυθμίσεων που καθορίζει τις προϋποθέσεις εφαρμογής και τις εγγυήσεις για την υλοποίηση ενός χώρου χωρίς ελέγχους στα εσωτερικά σύνορα. Το εν λόγω πλέγμα, που ενσωματώθηκε στο πλαίσιο της ΕΕ και αποτελεί ενωσιακή νομοθεσία από το 1999, περιλαμβάνει και διατάξεις για την αστυνομική και τη δικαστική συνεργασία, οι

⁶³⁷ Βλ. άρθρα 85 και 86 της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η οποία μαζί με τη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση συνθέτουν τη Συνθήκη της Λισαβόνας (ΕΕ 2016).

⁶³⁸ Δηλαδή με τη συμμετοχή ορισμένων μόνο κρατών-μελών, γεγονός που αποδεικνύει τη διστακτικότητα που εμφανίζουν τα κράτη ως προς την εκχώρηση αρμοδιοτήτων στα ενωσιακά όργανα σε ζητήματα που αφορούν την άσκηση ποινικής εξουσίας.

οποίες αφορούν τη στοχευμένη αντιμετώπιση του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος στις διάφορες μορφές του⁶³⁹. Συνολικά, τα θέματα αστυνομικής και δικαστικής συνεργασίας⁶⁴⁰ ρυθμίζονται στα κεφάλαια 5 και 4 αντίστοιχα του Τίτλου V του Τρίτου Μέρους της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ο οποίος αφορά τον επονομαζόμενο «Χώρο Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης»⁶⁴¹.

Σύμφωνα με τα προεκτεθέντα, αφού τέθηκαν οι πρώτες σαφείς βάσεις τη δεκαετία του 1990, η γενικότερη κατεύθυνση από το 2000 και μετά της ενωσιακής πολιτικής όσον αφορά τη διαχείριση των κύριων πτυχών του οργανωμένου εγκλήματος ως διεθνικού φαινομένου, εστιάζει στην καταγραφή και την ανάλυση των κύριων τάσεων που το χαρακτηρίζουν, τη σταδιακή διαμόρφωση μιας συναντίληψης των κρατών-μελών ως προς τα βασικά του χαρακτηριστικά, την εμβάθυνση του συντονισμού και της συνεργασίας ανάμεσα στις εθνικές αστυνομικές και δικαστικές αρχές, καθώς και στην εναρμόνιση των ποινικών συστημάτων των κρατών-μελών. Σημαντικό σταθμό στην κατεύθυνση αυτή αποτέλεσε η Απόφαση-Πλαίσιο 2002/629/ΔΕΥ (Συμβούλιο της ΕΕ 2002β) για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων. Η Απόφαση αυτή περιείχε διατάξεις για την ποινικοποίηση των πράξεων διακίνησης με σκοπό την εργασιακή και σεξουαλική εκμετάλλευση, την ευθύνη των νομικών προσώπων για τέτοιες πράξεις, τη δικαιοδοσία των κρατών-μελών επί των συναφών αδικημάτων και την παροχή προστασίας και συνδρομής στα θύματα της συγκεκριμένης εγκληματικής δράσης. Έτερο σοβαρό βήμα ήταν και η Οδηγία 2005/60/ΕΚ (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο της ΕΕ), με την οποία καταργήθηκε η Οδηγία 91/308/ΕΟΚ, όπως αυτή είχε τροποποιηθεί από την Οδηγία 2001/97/ΕΚ, και κωδικοποιήθηκε η μέχρι τότε ενωσιακή νομοθεσία για τη νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες⁶⁴². Το επόμενο καίριο στάδιο στην εν λόγω γενική

⁶³⁹ Για τον χώρο Σένγκεν, βλ. αναλυτικά Παπακωνσταντής (2016: 239-258).

⁶⁴⁰ Η δικαστική συνεργασία που αναφέρεται εδώ αφορά τις ποινικές υποθέσεις, δεδομένου ότι εξετάζεται το φαινόμενο του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος.

⁶⁴¹ Σχετικά με τον «Χώρο», βλ. αναλυτικά Παπαγιάννης (2016: κεφ. 13). Σε αυτόν, και δη στο κεφάλαιο 2 του Τίτλου V, περιλαμβάνονται και οι πολιτικές της ΕΕ σχετικά με τους ελέγχους στα σύνορα, το άσυλο και τη μετανάστευση. Για τα ζητήματα αυτά, βλ. αναλυτικά Παπακωνσταντής (2016: κεφ. 3).

⁶⁴² Για τα ζητήματα αυτά έχουν πλέον εκδοθεί η Οδηγία 2015/849 (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο της ΕΕ 2015), η τροποποιητική αυτής 2018/843 (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο της ΕΕ 2018α), καθώς και η Οδηγία 2018/1673 (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο της ΕΕ 2018β).

κατεύθυνση υπήρξε η θέση σε ισχύ της Συνθήκης της Λισαβόνας⁶⁴³, με την οποία διαμορφώθηκε ένα νέο πλαίσιο για την αστυνομική και δικαστική συνεργασία, καθώς και εν γένει για την ασφάλεια στον ενωσιακό χώρο⁶⁴⁴, με ρητή μάλιστα αναφορά στην αντιμετώπιση της παράνομης διακίνησης ανθρώπων⁶⁴⁵. Η Συνθήκη ενίσχυσε τη δυνατότητα ενωσιακής παρέμβασης ως προς την εναρμόνιση των ποινικών νομοθεσιών των κρατών-μελών, αλλάζοντας έτσι την προοπτική ανάπτυξης της Ένωσης σε ζητήματα που ανήκουν στον σκληρό πυρήνα της κρατικής κυριαρχίας⁶⁴⁶. Ειδικά όσον αφορά την πτυχή της παράνομης διακίνησης ανθρώπων που διενεργείται με σκοπό την εκμετάλλευση, κρίσιμη περαιτέρω εξέλιξη υπήρξε η Οδηγία 2011/36/ΕΕ για την πρόληψη και την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων και για την προστασία των θυμάτων της (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο της ΕΕ 2011), η οποία αντικατέστησε την προαναφερθείσα 2002/629/ΔΕΥ Απόφαση και έθεσε πληρέστερες νομικές βάσεις αντιμετώπισης του φαινομένου στο ενωσιακό πλαίσιο.

Όσον αφορά ειδικότερα την επιχειρησιακή αντιμετώπιση της διεθνούς παράνομης διακίνησης ανθρώπων από το 2000 και μετά, ιδίως τα τελευταία χρόνια στα οποία εκδηλώνεται η πρωτοφανής μεταναστευτική και προσφυγική κρίση, η παρέμβαση στο επιχειρησιακό πεδίο από την πλευρά της Ένωσης γίνεται μέσω ενός οργανισμού που ιδρύθηκε το 2004, του ήδη αναφερθέντος Οργανισμού Ευρωπαϊκής Συνοριοφυλακής και Ακτοφυλακής (FRONTEX)⁶⁴⁷. Ο FRONTEX δεν διαθέτει την αρμοδιότητα ελέγχου των εξωτερικών συνόρων της ΕΕ, κάτι που ανήκει στις

⁶⁴³ Δηλαδή των δύο κανονιστικών κειμένων που την απαρτίζουν, της Συνθήκης για την ΕΕ και της Συνθήκης για τη Λειτουργία της ΕΕ (ΕΕ 2016).

⁶⁴⁴ Σύμφωνα με τις ρυθμίσεις που περιλαμβάνονται στον ήδη αναφερθέντα Τίτλο για τον Χώρο Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης.

⁶⁴⁵ Βλ. το άρθρο 79 της Συνθήκης για τη Λειτουργία της ΕΕ.

⁶⁴⁶ Βλ. το άρθρο 83 της Συνθήκης για τη Λειτουργία της ΕΕ, στο οποίο προβλέπεται η θέσπιση ελάχιστων κοινών ποινικών κανόνων για την αντιμετώπιση της σοβαρής διασυνοριακής εγκληματικότητας, στην οποία ρητώς εντάσσεται και η παράνομη διακίνηση ανθρώπων με σκοπό την εκμετάλλευση. Ταυτόχρονα όμως, στο άρθρο 84 αποκλείεται η εναρμόνιση των νομοθεσιών των κρατών-μελών στον τομέα της πρόληψης του εγκλήματος. Πρόκειται συνεπώς για σταδιακά και αποσπασματικά βήματα, τα οποία δείχνουν πάντως μια τάση προς την ενίσχυση της ποινικής εναρμόνισης με στόχο την αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος, η οποία βέβαια λαμβάνει υπόψη τις επιφυλάξεις των κρατών-μελών ως προς την εκχώρηση αρμοδιοτήτων σε τέτοιας υφής ζητήματα.

⁶⁴⁷ Αναλυτικά για τον εν λόγω Οργανισμό, βλ. Παπακωνσταντής (2016: 433-442).

κυριαρχικές αρμοδιότητες των κρατών-μελών στα οποία ανήκουν αυτά τα σύνορα, μπορεί όμως να παράσχει τεχνική υποστήριξη για τη διαχείριση των πιέσεων που δημιουργούν στα κράτη εισόδου οι μεγάλες μεταναστευτικές ροές, μέσω της παροχής αντίστοιχου επιχειρησιακού εξοπλισμού και κατάλληλα εκπαιδευμένου προσωπικού. Στο πλαίσιο αυτό, ο εν λόγω Οργανισμός αναλαμβάνει συντονιστικό και υποστηρικτικό ρόλο ως προς τον συνοριακό έλεγχο που διενεργούν τα κράτη-μέλη, προβαίνει στην ανάλυση των κινδύνων για τη συνοριακή ασφάλεια, αναπτύσσει κοινά πρότυπα ελέγχου και συστήματα ταχείας ανταλλαγής πληροφοριών για τις κρατικές συνοριακές αρχές, ενώ παράλληλα καταγράφει τις τάσεις της παράνομης διακίνησης ανθρώπων που διενεργείται με σκοπό τόσο τη μετανάστευση όσο και την εκμετάλλευση. Η συνδρομή του όσον αφορά την παροχή εξοπλισμού και εξειδικευμένου προσωπικού στηρίζεται στη συμμετοχή των κρατών-μελών και η εν γένει λειτουργία του αφορά σχεδόν εξ ολοκλήρου το πεδίο της επιχειρησιακής αντιμετώπισης του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος, ιδίως της πτυχής της παράνομης διακίνησης ανθρώπων⁶⁴⁸. Στο πλαίσιο της λειτουργίας του FRONTEX, θεσπίστηκε το 2014 και ο Κανονισμός 656/2014 (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο της ΕΕ 2014), ο οποίος έθεσε κανόνες σχετικά με την επιχειρησιακή διαχείριση του ελέγχου των θαλάσσιων συνόρων και της αντιμετώπισης της διενεργούμενης μέσω θαλάσσης παράνομης διακίνησης ανθρώπων (Παπακωνσταντής 2016: 440-441).

Σχετικά με τη διαχείριση της σφοδρότατης μεταναστευτικής και προσφυγικής κρίσης των τελευταίων ετών, η ΕΕ προέβη επίσης στη σύναψη της ήδη αναφερθείσας συμφωνίας με την Τουρκία (Ευρωπαϊκό Συμβούλιο 2016), η οποία αποτελεί την κύρια χώρα διέλευσης των προσώπων που διακινούνται από τη Μέση Ανατολή προς το ευρωπαϊκό έδαφος. Με βάση τη συμφωνία αυτή, η ΕΕ ανέλαβε τη δέσμευση να εκταμιεύσει σταδιακά τρία δισεκατομμύρια ευρώ ως διευκόλυνση για το πλήθος των προσφύγων που εισέρχονται στην Τουρκία, ενώ η τελευταία ανέλαβε να δεχθεί την ταχεία επιστροφή όλων των μεταναστών που δεν χρήζουν διεθνούς προστασίας και μεταβαίνουν από την Τουρκία στην Ελλάδα, αλλά και να δέχεται τους παρανόμως διακινούμενους μετανάστες που εντοπίζονται σε τουρκικά ύδατα. Συμφωνήθηκαν

⁶⁴⁸ Η συμβολή του πάντως δεν μπορεί να θεωρηθεί καθοριστική, δεδομένων των περιορισμένων δυνατοτήτων και πόρων που διαθέτει σε σχέση με το μέγεθος του προβλήματος, στην αντιμετώπιση του οποίου καλείται να συνδράμει (Παπακωνσταντής 2016: 441-442). Συνακόλουθα, ο μέχρι σήμερα ρόλος του μπορεί να χαρακτηριστεί ως απλά υποστηρικτικός για τους μηχανισμούς των κρατών, στο έδαφος των οποίων εκδηλώνεται ενεργά η διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων.

επίσης η από κοινού αναβάθμιση των μέτρων και των δράσεων κατά του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος που διενεργεί την παράνομη διακίνηση ανθρώπων από την Τουρκία προς το ευρωπαϊκό έδαφος, η επανεγκατάσταση ενός Σύριου από την Τουρκία στην ΕΕ για κάθε Σύριο που επιστρέφεται από την Ελλάδα στην Τουρκία, καθώς και η υιοθέτηση από την Τουρκία όλων των αναγκαίων μέτρων και συνεργασιών προκειμένου να αποτρέψει τη χρησιμοποίηση νέων θαλάσσιων και χερσαίων οδών διακίνησης ανθρώπων μέσω του εδάφους της. Η εν λόγω συμφωνία πάντως, παρότι εξαιρετικά πρόσφατη, αντιμετώπισε σημαντικά προβλήματα ως προς την πιστή εφαρμογή της, τα οποία σχετίζονται με τις αντικρουόμενες επιδιώξεις στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής των εμπλεκόμενων κρατών και οργανισμών⁶⁴⁹.

Συνοψίζοντας, είναι σαφές από τη συντομογραφική παράθεση που προηγήθηκε⁶⁵⁰ ότι η ΕΕ, ως οργανισμός που συνδυάζει διακυβερνητικά και ομοσπονδιακά χαρακτηριστικά, έχει προβεί σε μια πληθώρα ρυθμίσεων, δράσεων και γενικά ενεργειών προς την κατεύθυνση τόσο του προσδιορισμού του εν θέματι διεθνικού φαινομένου όσο και της αντιμετώπισής του στο επιχειρησιακό πεδίο. Κοινή συνισταμένη όλων των παραπάνω προσπαθειών είναι η επίτευξη της όσο το δυνατόν αρτιότερης και βαθύτερης συνεργασίας ανάμεσα στα κράτη-μέλη, προκειμένου αφενός να αντιλαμβάνονται και να προσδιορίζουν με τον ίδιο τρόπο το φαινόμενο και αφετέρου να δρουν από κοινού ως προς την έμπρακτη διαχείριση και τον περιορισμό του. Τα μέσα που χρησιμοποιεί η Ένωση για την υλοποίηση των ανωτέρω στόχων είναι κυρίως η υιοθέτηση νομικών κειμένων με γνώμονα την εναρμόνιση της σχετικής νομοθεσίας των κρατών-μελών και της προσαρμογής της στις αλλαγές που χαρακτηρίζουν την εξέλιξη του φαινομένου. Πέραν όμως από τις κατευθυντήριες νομικές ρυθμίσεις, σημαντική είναι και η ουσιαστική εμπλοκή της Ένωσης στο πεδίο της άμεσης αντιμετώπισης και περιορισμού της παράνομης διακίνησης ανθρώπων ως βασικής πτυχής του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος, μέσω του συντονιστικού και υποστηρικτικού ρόλου που επιτελούν οι προαναφερθείσες υπηρεσίες της στα πεδία της αστυνομικής, δικαστικής και επιχειρησιακής συνεργασίας.

⁶⁴⁹ Σύμφωνα με τα όσα έχουν ήδη αναλυθεί προηγουμένως για το εν λόγω ζήτημα και ιδίως τη σχετική συμπεριφορά της Τουρκίας.

⁶⁵⁰ Συντομογραφική με βάση την πυκνότητα των κανονιστικών ρυθμίσεων που χαρακτηρίζει τη λειτουργία της ΕΕ.

4.4.3. Συνολική αποτίμηση του ρόλου της ΕΕ.

Η ανωτέρω σύντομη αναφορά των βασικών ενεργειών της ΕΕ αποτελεί μια επαρκή βάση αποτίμησης του ρόλου της ως προς τη διαχείριση του εν θέματι διεθνικού φαινομένου. Το πρώτο στοιχείο που αναδεικνύεται χωρίς αμφιβολία, είναι η πολύ πιο έντονη και δραστήρια ενασχόλησή της με το φαινόμενο, ιδίως από το 1990 και μετά. Αυτή η παράμετρος επιβεβαιώνει την έκταση και τη σημασία που έλαβαν τέτοια φαινόμενα έπειτα από τις διεθνείς αλλαγές που σημειώθηκαν εκείνη την περίοδο, ενώ παράλληλα καταδεικνύει τη δυνατότητα ενός διεθνούς οργανισμού όπως η Ένωση στο να προσαρμόζεται και να ανταποκρίνεται στις διεθνείς εξελίξεις, ακόμα και σε ζητήματα που δεν εντάσσονται στο επίκεντρο των βασικών λειτουργιών της. Ταυτόχρονα όμως, η πληθώρα εναλλασσόμενων νομικών ρυθμίσεων και πρωτοβουλιών, σε συνδυασμό με τις δυστοκίες που έχουν παρατηρηθεί ως προς την ολοκληρωμένη εφαρμογή δράσεων συντονιστικού και υποστηρικτικού χαρακτήρα, αναδεικνύουν την απουσία ενός συνεκτικού σχεδίου αντιμετώπισης του φαινομένου⁶⁵¹, καθώς και την επικυριαρχία των διακυβερνητικών στοιχείων της Ένωσης σε θέματα ασφάλειας. Σε κάθε περίπτωση πάντως, η ΕΕ έχει διαδραματίσει καθοριστικό ρόλο τις τελευταίες τρεις δεκαετίες στο να αποκρυσταλλωθεί, τουλάχιστον θεωρητικά, μια κοινή αντίληψη ως προς την έννοια και τα χαρακτηριστικά του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος και των κύριων πτυχών του, όχι μόνο σε ευρωπαϊκό αλλά και σε παγκόσμιο επίπεδο. Παράλληλα, έχει εγκαινιάσει θεσμούς και μεθόδους εμβάθυνσης της συνεργασίας και του συντονισμού, όχι μόνο μεταξύ των κρατών-μελών της αλλά και με κράτη που συνδέονται με αυτήν και αποτελούν τόπους προέλευσης και διέλευσης παρανόμως διακινούμενων προσώπων.

Η διαρκής εξέλιξη της ΕΕ προς την κατεύθυνση του ομοσπονδιακού χαρακτήρα οργανισμού, δηλαδή ο περιορισμός των διακυβερνητικών στοιχείων σε αρκετές από τις βασικές λειτουργίες της, δημιουργεί μια νέα προοπτική κοινής διαχείρισης των

⁶⁵¹ Μια απλή παράθεση όλων των συναφών κανονιστικών ρυθμίσεων που έχουν κατά καιρούς θεσπιστεί, τροποποιηθεί ή καταργηθεί, επιβεβαιώνει το βάσιμο της συγκεκριμένης διαπίστωσης. Προφανώς είναι αναγκαία η προσαρμογή στον τρόπο εξέλιξης ενός διεθνικού φαινομένου όπως το εξεταζόμενο, καθώς και η διαρκής επικαιροποίηση και βελτίωση των αντίστοιχων διατάξεων που ρυθμίζουν τη διαχείρισή του. Από την άλλη πλευρά όμως, η έλλειψη ενός σταθερού και σαφούς πλέγματος βασικών ρυθμίσεων, καταδεικνύει την απουσία μιας πάγιας συγκροτημένης προσέγγισης και αντιμετώπισης τέτοιων ζητημάτων, αλλά και την ύπαρξη μιας σχετικής αμηχανίας ως προς αυτά, η οποία συνδέεται με το γεγονός ότι άπτονται άμεσα της ασφάλειας και της κυριαρχίας των κρατών-μελών της Ένωσης.

θεμάτων ασφάλειας εντός του στενού πυρήνα του ενωσιακού πλαισίου. Παρά το γεγονός ότι τα κράτη-μέλη συνεχίζουν να επιδιώκουν τη διατήρηση ενός αυστηρά κρατικού πεδίου, απρόσβλητου από την ενωσιακή παρέμβαση, όσον αφορά τον χειρισμό ζητημάτων άμυνας και ασφάλειας, εντούτοις σταδιακά, μέσω της συνεργασίας τους ως μέλη της ΕΕ, έχουν αποκτήσει ένα παρεμφερές νομικό πλαίσιο και έχουν αποδεχτεί τη δέσμευσή τους να συνεργάζονται και να συντονίζουν τις σχετικές δράσεις τους. Προκύπτει έτσι μια αργή αλλά σταθερή σύγκλιση όσον αφορά τη διαχείριση του εν θέματι διεθνικού φαινομένου, με τα ενωσιακά όργανα να λειτουργούν ως ενοποιητικός κατευθυντήριο μοχλός των αντίστοιχων διεργασιών. Αυτή η εξέλιξη βέβαια τίθεται ευχερώς υπό αίρεση όταν προκύπτουν σημαντικές κρίσεις που συνδέονται με την παράνομη διακίνηση ανθρώπων, καθώς σε αυτές τις περιπτώσεις τα εμπλεκόμενα κράτη-μέλη επιχειρούν να οχυρωθούν πίσω από τα ιδιαίτερα συγκυριακά συμφέροντά τους, αμφισβητώντας έτσι έμπρακτα την προοπτική της ενωσιακής κοινής πορείας στα θέματα ασφάλειας⁶⁵². Η γενικότερη τάση που προκύπτει πάντως, σύμφωνα με τα όσα ήδη εκτέθηκαν, είναι αυτή της αναβαθμισμένης και ολοένα διευρυνόμενης συνεργασίας μεταξύ των κρατών-μελών της ΕΕ, η οποία δυνητικά μπορεί να λειτουργήσει ως περιοριστικός παράγοντας του εν θέματι διεθνικού φαινομένου. Στο ίδιο πλαίσιο, η εξέλιξη της ΕΕ και οι δυνατότητες που παρέχει στα κράτη-μέλη της να ενταχθούν και να αναπτύσσονται σε ένα ιδιαίτερα σταθερό περιβάλλον ομοσπονδιακής προοπτικής, απολαμβάνοντας τα οφέλη της ανεμπόδιστης και πολυδιάστατης συνεργασίας μεταξύ τους, είναι ένα ακόμα στοιχείο που δρα περιοριστικά απέναντι σε φαινόμενα όπως η παράνομη διακίνηση ανθρώπων, αφού συμβάλλει στην ενίσχυση των δομών των συμμετεχόντων κρατών, διευρύνει τη δυνατότητά τους να ελέγχουν μη κρατικούς δρώντες που δρουν στο έδαφός τους και μακροπρόθεσμα αντισταθμίζει τις εσωτερικές τους αδυναμίες που αποτελούν βασικά αίτια εμφάνισης και εξάπλωσης του φαινομένου.

Από την άλλη πλευρά, παρατηρείται και μια αντίρροπη τάση, η οποία οφείλεται αφενός στην ακτινοβολία της ΕΕ ως ένας διακυβερνητικός θεσμός με ισχυρά ομοσπονδιακά χαρακτηριστικά, ο οποίος συγκροτεί ένα διεθνές υποσύστημα πολιτικής ανεκτικότητας, ειρηνικής κοινωνικής όσμωσης και σταθερής οικονομικής

⁶⁵² Σε τέτοιες περιπτώσεις δηλαδή, όπως η πρόσφατη μεταναστευτική και προσφυγική κρίση την οποία πυροδότησε ο πόλεμος στη Συρία, παρατηρείται επαναφορά των κρατών-μελών της ΕΕ σε διακριτές επιλογές και ενέργειες, γεγονός που σηματοδοτεί επιστροφή στον αμιγώς διακυβερνητικό τρόπο λειτουργίας της Ένωσης και υποσκάπτει καίρια τις προσπάθειες διαχείρισης του φαινομένου σε ένα κοινό πλαίσιο.

ανάπτυξης, και αφετέρου στα ίδια τα εν λόγω ομοσπονδιακά χαρακτηριστικά, τα οποία παρέχουν ευκαιρίες αποφυγής και παράκαμψης των κρατικών ελέγχων εντός του ενωσιακού χώρου. Ειδικότερα, η πρώτη παράμετρος καθιστά την ΕΕ βασικό προορισμό για σημαντικότερα τμήματα των παρανόμως διακινούμενων ανθρώπων και συνακόλουθα επίκεντρο του ενδιαφέροντος και της δραστηριοποίησης του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος που διενεργεί τη συγκεκριμένη δράση. Η δεύτερη παράμετρος, δεδομένου του καταλυτικού περιορισμού των συνοριακών ελέγχων ανάμεσα στα κράτη-μέλη, ευνοεί τη σχετική δραστηριοποίηση και εξάπλωση των οργανωμένων εγκληματικών ομάδων, και μάλιστα σε ένα εύρος που περιλαμβάνει δεκάδες κράτη και πληθυσμό εκατοντάδων εκατομμυρίων ατόμων⁶⁵³.

Συνολικά, η ΕΕ διαδραματίζει έναν ολοένα αυξανόμενο και ουσιαστικότερο ρόλο ως προς τη διαχείριση του εν θέματι διεθνικού φαινομένου, όχι μόνο στο θεωρητικό αλλά και στο πρακτικό επίπεδο. Παρέχει τις αναγκαίες κατευθύνσεις, το κατάλληλο θεσμικό και κανονιστικό πλαίσιο, καθώς και τις μεθόδους ενίσχυσης και εμβάθυνσης της συνεργασίας των κρατών-μελών της με γνώμονα τον περιορισμό του φαινομένου. Παράλληλα, οι σχετικές ενέργειες και προσπάθειές της έχουν ευρύτερη εμβέλεια, επιχειρώντας να ανασχέσουν το φαινόμενο σε συνεργασία με κράτη εκτός του ενωσιακού πλαισίου και επιδρώντας στις πολιτικές που ασκούνται ως προς αυτό σε παγκόσμια κλίμακα. Η παγίωση των ομοσπονδιακών χαρακτηριστικών της ΕΕ, συντελεί περαιτέρω στον σταδικό περιορισμό των διακυβερνητικών στοιχείων που κυριαρχούν στα θέματα ασφάλειας, δημιουργώντας προοπτικές ενιαίας αντιμετώπισης τέτοιων καταστάσεων. Από την άλλη πλευρά, η εξέλιξη της ΕΕ δεν έχει φτάσει σε τέτοιο σημείο ώστε να μπορεί να αποσοβήσει την επαναφορά σε αμιγώς διακυβερνητικές μεθόδους διαχείρισης τέτοιων θεμάτων και μάλιστα υπό το πρίσμα των διακριτών επιμέρους κρατικών συμφερόντων, ιδίως όταν ανακύπτουν περίοδοι κρίσεων και ιδιαίτερων δυσχερειών. Επιπρόσθετα, η οικονομική ενοποίηση που συντελείται στο εσωτερικό της ΕΕ μέσω της κατοχύρωσης μιας εναίας αγοράς, διευκολύνει, λόγω της κατάργησης των παραδοσιακών συνοριακών περιορισμών, τη διεθνική παρουσία του οργανωμένου εγκλήματος σε πληθώρα δράσεων, μεταξύ των οποίων και η παράνομη διακίνηση ανθρώπων. Συνεπώς, ο ρόλος της ΕΕ έχει υπάρξει καθοριστικός ως προς την προαγωγή κοινών αντιλήψεων και διακρατικών

⁶⁵³ Πρόκειται συνεπώς για την έμμεση και ακούσια ενίσχυση του εν λόγω διεθνικού φαινομένου, λόγω του τρόπου λειτουργίας της ΕΕ και του επιπέδου ολοκλήρωσης το οποίο έχει επιτύχει ως διεθνής οργανισμός με μοναδικά χαρακτηριστικά, σύμφωνα με τα προεκτεθέντα.

συνεργασιών, όχι όμως και ως προς τον δραστικό περιορισμό του φαινομένου σε ευρεία έκταση και σε μακροπρόθεσμο ορίζοντα.

5. Οι διεθνείς συνέπειες της παράνομης διακίνησης ανθρώπων με επίκεντρο τα Βαλκάνια και την Τουρκία.

5.1. Οι συνέπειες της παράνομης διακίνησης ανθρώπων στις διακρατικές σχέσεις.

Η παράνομη διακίνηση ανθρώπων, ως οργανωμένη εγκληματική δράση διεθνικού χαρακτήρα, προκαλεί συγκεκριμένες συνέπειες στα κράτη και τις μεταξύ τους σχέσεις, οι οποίες δεν μπορούν σε καμία περίπτωση να χαρακτηριστούν αμελητέες. Ως φαινόμενο που ξεφεύγει σε μεγάλο βαθμό από τον κρατικό έλεγχο, η εν λόγω παράνομη δραστηριότητα συνδέεται γενικά με επιπτώσεις οι οποίες δεν μπορούν εκ των προτέρων να είναι γνωστές και αναμενόμενες από τους κρατικούς μηχανισμούς, παρεμβαίνοντας έτσι στη δυνατότητά τους να λειτουργούν ομαλά. Περαιτέρω, θέτει υπό αμφισβήτηση τη συγκεκριμένη ικανότητα των κρατών να ελέγχουν αποτελεσματικά και με πληρότητα τα σύνορά τους. Στο ίδιο πλαίσιο, ανατρέπει την όποια προσπάθεια σχεδιασμού και οργάνωσης για τον αριθμό των ανθρώπων που εισέρχονται στο έδαφός τους ή διέρχονται μέσω αυτού, τους τρόπους πραγματοποίησης αυτής της εισόδου ή διέλευσης, καθώς και τις συνθήκες στις οποίες εντάσσονται μετά την είσοδό τους. Τόσο η παράνομη διακίνηση ανθρώπων με σκοπό τη μετανάστευση, όσο και εκείνη με σκοπό την εκμετάλλευση, διενεργούνται από διεθνικά οργανωμένα εγκληματικά δίκτυα τα οποία αποκομίζουν έτσι ιδιαιτέρως σημαντικά κέρδη, γεγονός που αναβαθμίζει τη δυνατότητα εξάπλωσης των δράσεών τους αλλά και το εύρος της διείσδυσής τους στους επιμέρους κρατικούς μηχανισμούς⁶⁵⁴. Επιπρόσθετα, η διενέργεια της διεθνικής παράνομης διακίνησης με τη μεταφορά ανθρώπων ανάμεσα στο έδαφος διαφορετικών κρατών, προκαλεί εκ των πραγμάτων ζητήματα προς διαχείριση στις αντίστοιχες διακρατικές σχέσεις. Συνακόλουθα, η εν θέματι διεθνική εγκληματική δραστηριότητα καταλήγει να έχει καθοριστική επίδραση όχι μόνο στην εσωτερική

⁶⁵⁴ Το μικρό ρίσκο της διεθνικής παράνομης διακίνησης ανθρώπων, σε συνδυασμό με τα σημαντικά κέρδη που αποφέρει για τα οργανωμένα δίκτυα διακίνησης, ισχυροποιεί τις δυνατότητες παρέμβασης αυτών των ομάδων σε δομές της κεντρικής εξουσίας, ιδίως σε κράτη τα οποία αντιμετωπίζουν σοβαρές αδυναμίες και προβλήματα. Για τη γενική τάση του οργανωμένου εγκλήματος να διεισδύει στους αδύναμους κεντρικούς θεσμούς και την οικονομική λειτουργία κρατών που έχουν αντιμετωπίσει σοβαρά προβλήματα μετά το τέλος του διπολισμού, βλ. Βαθρακοκόιλης (2001: 28-29).

λειτουργία και ασφάλεια των εμπλεκόμενων κρατών, αλλά και στον τρόπο διαμόρφωσης και εξέλιξης των μεταξύ τους σχέσεων⁶⁵⁵.

Όσον αφορά ειδικότερα την παράνομη διακίνηση ανθρώπων που διενεργείται με επίκεντρο τα Βαλκάνια και την Τουρκία, οι προαναφερθείσες συνέπειες εκδηλώνονται με ιδιαίτερη ένταση, δεδομένης της αστάθειας που επικρατεί στη συγκρότηση, τη λειτουργία και τις εξωτερικές σχέσεις των εμπλεκόμενων κρατικών δρώντων, ιδίως από το 1990 και μετά. Πιο συγκεκριμένα, οι διεθνείς ανακατατάξεις, οι συγκρούσεις, οι εθνοτικές εντάσεις και διαχωρισμοί, καθώς και η συγκρότηση νέων κρατών με αδύναμες κεντρικές δομές και σωρεία εσωτερικών προβλημάτων, ως οι βασικοί παράγοντες που χαρακτηρίζουν από το 1990 και εντεύθεν την ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων και της Τουρκίας, οδηγούν στο να καθίστανται τα κράτη της περιοχής πιο ευάλωτα στην επίδραση που ασκούν διεθνικά φαινόμενα όπως η παράνομη διακίνηση ανθρώπων. Σε πρώτο επίπεδο, το γεγονός ότι η εν θέματι διεθνική εγκληματική δράση διενεργείται πιο ευχερώς με επίκεντρο τα περισσότερα κράτη του εν λόγω διεθνούς υποσυστήματος, λόγω της αδυναμίας των ίδιων να ασκήσουν αποτελεσματικούς ελέγχους και να περιορίσουν τις διοικητικές τους αδυναμίες και την εκτεταμένη διαφθορά, πλήττει καίρια τη διεθνή εικόνα⁶⁵⁶ των εν λόγω χωρών και δυσχεραίνει τη δυνατότητά τους να κατοχυρώσουν μια θέση αξιόπιστου δρώντα στο διεθνές πεδίο. Το ζήτημα της διεθνούς εικόνας, ενώ μπορεί να φαντάζει ως κάτι θεωρητικό και απροσδιόριστο, έχει εντούτοις πολύ σαφείς προεκτάσεις με πρακτική σημασία στη διεθνή πολιτική, αφού συνδέεται με τη διαμόρφωση και την εξέλιξη των διεθνών σχέσεων ενός κράτους επί δεδομένων ζητημάτων, ενώ μπορεί δυνητικά να επηρεάσει το σύνολο αυτών των σχέσεων, ιδίως όταν ο σχηματισμός της διεθνούς εικόνας του κράτους προκύπτει από συγκεκριμένα και μη ευχερώς αμφισβητήσιμα στοιχεία⁶⁵⁷. Στο ίδιο πλαίσιο, αυτή η συνθήκη λειτουργεί ως ανασταλτικός παράγοντας για την πιθανότητα εισόδου ορισμένων από τα κράτη αυτά σε ισχυρούς διεθνείς οργανισμούς, όπως η ΕΕ, περιορίζοντας έτσι την προοπτική που θα

⁶⁵⁵ Υπό αυτό το πρίσμα, το διεθνικό οργανωμένο έγκλημα, ανεξαρτήτως των επιμέρους πτυχών της δράσης του, θεωρείται ως αυτοτελές αντικείμενο ενδιαφέροντος για τις διεθνείς σχέσεις (Μπόση 2012β).

⁶⁵⁶ Δηλαδή τον τρόπο με τον οποίον ένας κρατικός δρων γίνεται αντιληπτός στο διεθνές περιβάλλον από τα άλλα κράτη, ως προς τις βασικές πτυχές της λειτουργίας και της συμπεριφοράς του.

⁶⁵⁷ Με άλλα λόγια, η επίδραση που ασκεί στην εικόνα ενός κράτους η εν θέματι διεθνική εγκληματική δράση, συνιστά δυνητικά παράγοντα καθορισμού ορισμένων πτυχών της πορείας του στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής.

μπορούσε να τους δώσει μια τέτοια συμμετοχή ως προς τη βελτίωση της εσωτερικής τους κατάστασης και τη σταδιακή αναβάθμιση της διεθνούς τους θέσης. Χαρακτηριστικά παραδείγματα συνιστούν η δυσκολία ορισμένων βαλκανικών κρατών, τα οποία εμπλέκονται σε μεγάλο βαθμό με την ισχυροποίηση και την εξάπλωση της διεθνικής παράνομης διακίνησης ανθρώπων, όπως η Αλβανία και η Βόρεια Μακεδονία, να επιτύχουν την έναρξη των ενταξιακών διαπραγματεύσεων με την ΕΕ⁶⁵⁸, καθώς και η ατόνηση της ενταξιακής διαδικασίας για την Τουρκία⁶⁵⁹, που επίσης συνδέεται άμεσα με τη διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων, ιδίως τα τελευταία χρόνια στα οποία εκδηλώθηκε η πρωτοφανής μεταναστευτική και προσφυγική κρίση λόγω των εξελίξεων στη Μέση Ανατολή⁶⁶⁰.

Περαιτέρω, σε δεύτερο και πιο ειδικό επίπεδο, η επίδραση που ασκεί η εν θέματι διεθνική εγκληματική δράση στα κράτη αυτά είναι ακόμα αμεσότερη στις μεταξύ τους σχέσεις, καθώς και στον τρόπο που αλληλεπιδρούν με άλλες κοντινές χώρες. Ειδικότερα, λόγω της γεινίασης και συνακόλουθα των άμεσων πρακτικών συνεπειών που μπορεί να έχει η παράνομη διακίνηση ανθρώπων από το ένα κράτος στο άλλο, αποτελεί έναν κρίσιμο παράγοντα που μπορεί δυνητικά να δυναμιτίσει τις διμερείς σχέσεις εμπλεκόμενων κρατών, οδηγώντας ακόμα και στην επιβολή αυστηρών συνοριακών περιορισμών που θίγουν καίρια την όποια υφιστάμενη διακρατική συνεργασία. Τέτοιες περιπτώσεις μάλιστα ανέκυψαν προσφάτως, λόγω των μαζικών μετακινήσεων πληθυσμών ένεκα της μεταναστευτικής και προσφυγικής κρίσης, με χαρακτηριστικό παράδειγμα την ανέγερση φράχτη από την Ουγγαρία στα σύνορά της με τη Σερβία και την Κροατία⁶⁶¹, δηλαδή ανάμεσα σε ένα κράτος της Κεντρικής Ευρώπης και σε δύο βαλκανικές χώρες που συνιστούν σημεία διέλευσης για την παράνομη διακίνηση ανθρώπων. Στο ίδιο πλαίσιο, το φαινόμενο της

⁶⁵⁸ Η οποία εγκρίθηκε τελικώς το 2020, έπειτα από μια πορεία σοβαρών επιφυλάξεων (Συμβούλιο της ΕΕ 2020). Η έναρξη των ενταξιακών διαπραγματεύσεων δεν σημαίνει ότι αυτές οι επιφυλάξεις έχουν αρθεί στο σύνολό τους, ούτε ότι η εξέλιξη που σημειώθηκε προς αυτήν την κατεύθυνση δεν μπορεί να ανατραπεί. Για το ζήτημα αυτό, ιδίως όσον αφορά τη Βόρεια Μακεδονία, και τη σύνδεσή του με τη Συμφωνία των Πρεσπών την οποία έχει συνάψει με την Ελλάδα, βλ. συνοπτικά Λιάκουρας (2019).

⁶⁵⁹ Σύμφωνα με τα όσα έχουν ήδη σημειωθεί σχετικώς.

⁶⁶⁰ Η διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων δεν είναι ο μόνος παράγοντας που έχει επηρεάσει τα συγκεκριμένα ζητήματα, αποτελεί όμως μία κρίσιμη παράμετρο η οποία σίγουρα δεν περνά απαρατήρητη ούτε αγνοείται, δεδομένου μάλιστα ότι συναρτάται άμεσα με τη διεθνή ασφάλεια.

⁶⁶¹ Για τον φράχτη που κατασκευάστηκε στα σύνορα με τη Σερβία, βλ. BBC News (2015), ενώ για τα σύνορα με την Κροατία, βλ. Lyman (2015).

παράνομης διακίνησης ανθρώπων, ιδίως όταν συνδυάζεται με μαζικές μετακινήσεις πληθυσμών που συμβαίνουν κατά περιόδους λόγω κρίσεων και πολεμικών συγκρούσεων, μπορεί να αποτελέσει παράγοντα κρίσης στις διμερείς σχέσεις γειτονικών κρατών, κάτι που επιτείνεται όταν υφίστανται ήδη διαφορές και εντάσεις μεταξύ τους⁶⁶². Επίσης, δύναται να αποτελέσει μηχανισμό πίεσης για την επίτευξη συγκεκριμένων αποτελεσμάτων στο διεθνές πεδίο. Χαρακτηριστικό παράδειγμα συνιστούν οι προβληματικές σχέσεις Ελλάδας-Τουρκίας, στις οποίες εσχάτως εμπλέκεται και το εν θέματι ζήτημα, καθώς η Τουρκία χρησιμοποιεί ως μηχανισμό πίεσης τη δυνατότητά της να περιορίσει τους ελέγχους που ασκεί και να απελευθερώσει ροές παρανόμως διακινούμενων προσώπων προς το ελληνικό και κατ' επέκταση το ευρωπαϊκό έδαφος. Στη λογική αυτή, η πίεση ασκείται και προς την ΕΕ, δεδομένου ότι τα πλέον αναπτυγμένα κράτη της αποτελούν τους κύριους προορισμούς για το μεγαλύτερο τμήμα των διακινούμενων προσώπων, με στόχο από την τουρκική πλευρά την παροχή συγκεκριμένων διευκολύνσεων και ανταλλαγμάτων στο πλαίσιο της σχέσης της με την Ένωση⁶⁶³.

Σε τρίτο επίπεδο, η παράνομη διακίνηση ανθρώπων, ειδικά όταν διενεργείται σε μεγάλη έκταση και τροφοδοτεί την ισχυροποίηση των αντίστοιχων εγκληματικών οργανώσεων, επιδρά καθοριστικά στην εσωτερική συγκρότηση και λειτουργία ενός κράτους. Η επίδραση αυτή επιτείνεται ακόμα περισσότερο, όταν πρόκειται για κράτος που έχει δημιουργηθεί σε ένα περιβάλλον που χαρακτηρίζεται από ριζικές διεθνείς αλλαγές, σφοδρές πολεμικές συγκρούσεις και μακροχρόνιες εθνικές εντάσεις⁶⁶⁴, καθώς αυτές οι συνθήκες συνεπάγονται νομοτελειακά την ύπαρξη αδύναμων εσωτερικών δομών και πολλαπλών δυσλειτουργιών. Συνακόλουθα, η εν θέματι επίδραση μπορεί να λειτουργήσει ως υπονομευτικός παράγοντας στο εσωτερικό ενός κράτους και να συντηρήσει εστίες εκτεταμένης διαφθοράς και εγκληματικής διείσδυσης στις κεντρικές του δομές, αποδυναμώνοντάς το έτσι σταδιακά και κλονίζοντας τη σχετική θέση ισχύος του στο διεθνές σύστημα. Τα περισσότερα βαλκανικά κράτη, σύμφωνα με τα όσα έχουν εκτεθεί αναλυτικά προηγουμένως,

⁶⁶² Πρόσφατη τέτοια περίπτωση αποτελεί η ήδη αναφερθείσα ένταση στα σύνορα Ελλάδας-Τουρκίας, η οποία συνδέεται άμεσα με το εξεταζόμενο διεθνικό φαινόμενο και τα μαζικότατα μεταναστευτικά και προσφυγικά ρεύματα που έχουν προκύψει λόγω των συνθηκών στη Μέση Ανατολή.

⁶⁶³ Βλ. τα όσα ήδη σημειώθηκαν σχετικά ανωτέρω, για την εργαλειακή χρησιμοποίηση και άρα την έμμεση ή ακόμα και άμεση ενίσχυση του φαινομένου από την Τουρκία, στο πλαίσιο των ιδιαίτερων επιδιώξεών της στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής.

⁶⁶⁴ Όπως είναι τα κράτη που προέκυψαν από τη διάλυση της ενωμένης Γιουγκοσλαβίας.

εμπíπτουν σε αυτό το πλαίσιο, λόγω των διεθνών εξελίξεων που σημειώθηκαν από το 1990 και μετά και του τρόπου με τον οποίον αυτές καθόρισαν τη συγκρότησή τους. Από την άλλη πλευρά, οι ροές μαύρου χρήματος που προκαλούν οι διεθνικές εγκληματικές δράσεις, δύνανται να θεωρηθούν ως μέσο τόνωσης μιας οικονομίας, έστω και ανεπίσημο, το οποίο σε περιόδους δυσχερειών συμβάλλει στην ενίσχυση των οικονομικών δραστηριοτήτων στο εσωτερικό μιας χώρας⁶⁶⁵. Χωρίς αυτή η παραδοχή να αμφισβητείται⁶⁶⁶, είναι δεδομένο ότι μια τέτοια ενίσχυση γίνεται με άναρχο και μη ελεγχόμενο από τις επίσημες κρατικές δομές τρόπο, γεγονός το οποίο μακροπρόθεσμα δεν μπορεί να οδηγήσει στη βιώσιμη και ομαλή ανάπτυξη ενός κράτους, ούτε στην ουσιαστική βελτίωση των δομών και της εσωτερικής του λειτουργίας⁶⁶⁷. Ως εκ τούτου, ακόμα κι αν υφίσταται εμπλοκή ή και ανοχή των κυβερνητικών μηχανισμών σε τέτοιου είδους πρακτικές, κάτι το οποίο έχει παρατηρηθεί τόσο σε βαλκανικά κράτη όσο και στην Τουρκία, εντούτοις η μακροπρόθεσμη επίδραση του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος παραμένει υπονομευτική για τη συνολική κρατική λειτουργία. Με απλά λόγια, η επίδραση διεθνικών εγκληματικών δράσεων, όπως αυτή της παράνομης διακίνησης ανθρώπων, στην εσωτερική κρατική λειτουργία, ενεργεί σε μακροπρόθεσμο ορίζοντα όχι μόνο σε βάρος της διεθνούς εικόνας του εμπλεκόμενου κράτους, αλλά και της σχετικής θέσης του στη διεθνή κατανομή ισχύος, αφού ουσιαστικά απομειώνει την

⁶⁶⁵ Για τον τρόπο με τον οποίον τα παρανόμως αποκτηθέντα κεφάλαια του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος καθίστανται ελκυστικά για τα κράτη, ιδίως μετά την κατάρρευση των κομμουνιστικών καθεστώτων, βλ. Κάτσιος (1998: 76-77, 102).

⁶⁶⁶ Σύμφωνα με τα όσα αναφέρθηκαν και προηγουμένως στα οικεία κεφάλαια, οι εξαιρετικά δύσκολες συνθήκες τις οποίες αντιμετώπισαν τα περισσότερα βαλκανικά κράτη κατά τη μεταβατική περίοδο μετά το τέλος του διπολισμού, συντέλεσε στο να αποτελεί η διεθνική εγκληματική δραστηριότητα που εκδηλωνόταν στο έδαφός τους παράγοντα ενίσχυσης ορισμένων πτυχών των αναιμικών τους οικονομιών, από την προμήθεια βασικών προϊόντων μέχρι την παροχή ρευστότητας. Σχετικά με την εκθετική ανάπτυξη της νομιμοποίησης εσόδων που προέρχονταν από παράνομες δραστηριότητες, μετά την κατάρρευση του διπολισμού και με επίκεντρο τα κράτη που τελούσαν μέχρι τότε υπό κομμουνιστικό καθεστώς και αντιμετώπισαν δυσχέρειες μετάβασης στο νέο διεθνές περιβάλλον, βλ. Κάτσιος (1998: 176-177).

⁶⁶⁷ Κάτι που αποδείχτηκε με βάση την εξέλιξη των περισσότερων βαλκανικών κρατών, αφού κατέστη σαφές ότι η στήριξη σε τέτοιους παράγοντες δεν επέτρεψε ούτε στο ελάχιστο την υπέρβαση των προβλημάτων που κλήθηκαν να αντιμετωπίσουν στο νέο διεθνές περιβάλλον, αλλά αντιθέτως δημιούργησε και νέα προσκόμματα επαρκούς προσαρμογής σε αυτό.

κυριαρχία που ασκεί στο εσωτερικό του και συνεπώς τον βαθμό κατοχύρωσης αυτής της κυριαρχίας και στο διεθνές πεδίο⁶⁶⁸.

Συμπερασματικά, οι συνέπειες που επιφέρει η παράνομη διακίνηση ανθρώπων στις διακρατικές σχέσεις των βαλκανικών κρατών και της Τουρκίας είναι ποικιλοτρόπως δυσμενείς. Επιδρά στη γενική τους εικόνα στο διεθνές σύστημα, στις διεθνείς τους σχέσεις τόσο ευρύτερα όσο και μεταξύ τους, καθώς και στη δυνατότητά τους να σταθεροποιηθούν εσωτερικά και να διατηρήσουν ή να βελτιώσουν τη θέση τους στη διεθνή κατανομή ισχύος. Ο κρίσιμος παράγοντας που συντελεί σε όλα τα προαναφερθέντα, είναι ότι η εν λόγω διεθνική εγκληματική δράση ακυρώνει ένα καθοριστικό τμήμα του ελέγχου που ασκεί ένα κυρίαρχο κράτος στην επικράτεια και τα σύνορά του, γεγονός που θίγει, πέραν της εσωτερικής του λειτουργίας, και τις σχέσεις του με τρίτα κράτη. Ειδικά στα Βαλκάνια και την Τουρκία αυτή η επίδραση καθίσταται ιδιαίτερα έντονη, λόγω των ιδιαιτεροτήτων και των δυσχερειών που αντιμετωπίζουν τα κράτη της ευρύτερης αυτής περιοχής στο πλαίσιο των διεθνών αλλαγών που έχουν σημειωθεί από το 1990 και εντεύθεν. Προκύπτει έτσι μια διαρκώς τροφοδοτούμενη και συντηρούμενη κατάσταση εσωτερικών κρατικών ανεπαρκειών, προβληματικών διακρατικών σχέσεων και αδυναμίας αποτελεσματικού περιορισμού της διεθνικής παράνομης διακίνησης ανθρώπων ως οργανωμένης εγκληματικής δράσης⁶⁶⁹.

5.2. Οι συνέπειες της παράνομης διακίνησης ανθρώπων στη λειτουργία των διακυβερνητικών θεσμών.

Η επίδραση που ασκεί σύμφωνα με τα ανωτέρω η διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων στις διακρατικές σχέσεις, προκαλεί κατά λογική αναγκαιότητα συνέπειες και στη λειτουργία των διακυβερνητικών θεσμών, οι οποίοι ως οργανισμοί ιδρύονται και απαρτίζονται από κράτη. Συνεπώς, η επιρροή του εν θέματι διεθνικού φαινομένου στους κρατικούς δρώντες και τις μεταξύ τους σχέσεις, αντανακλάται σε ευρύτερο επίπεδο στη λειτουργία των διακυβερνητικών οργανισμών στους οποίους οι δρώντες αυτοί συμμετέχουν. Ο τρόπος βέβαια με τον οποίον επιδρά η παράνομη διακίνηση ανθρώπων στους διεθνείς θεσμούς διαφέρει από εκείνον που αφορά τα κράτη,

⁶⁶⁸ Οι εσωτερικές αδυναμίες και τα δομικά προβλήματα ενός κράτους, αντανακλούν ευθέως στο επίπεδο της ισχύος που αυτό δύναται να προβάλλει στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής.

⁶⁶⁹ Στην πραγματικότητα δηλαδή, το εξεταζόμενο διεθνικό φαινόμενο, μέσω της επίδρασης που ασκεί στα εμπλεκόμενα κράτη, παγώνει τόσο τη δική του ύπαρξη και ανάπτυξη, όσο και τα συναφή προβλήματα στους κρατικούς δρώντες και τις μεταξύ τους σχέσεις, συντηρώντας έτσι έναν φαύλο κύκλο δυσμενών συνεπειών.

καθώς οι εν λόγω θεσμοί δεν συνιστούν κρατικές οντότητες ούτε λειτουργούν στις βασικές πτυχές τους με τον ίδιο τρόπο όπως τα κράτη. Ειδικότερα, δεν ασκούν κυριαρχία κρατικού τύπου ούτε διαθέτουν επικράτεια την οποία ελέγχουν με το προνόμιο της νομιμοποιημένης στο όνομα κάποιου συγκεκριμένου λαού άσκησης βίας⁶⁷⁰. Συνακόλουθα, ο τρόπος λειτουργίας των διακυβερνητικών θεσμών ως προς τα διεθνικά φαινόμενα όπως η παράνομη διακίνηση ανθρώπων που θίγουν την κρατική κυριαρχία και διαφεύγουν από τον έλεγχο της, συνιστά ουσιαστικά μια προσπάθεια διαχείρισης των συνεπειών που αυτά προκαλούν στα κράτη και τις διεθνείς τους σχέσεις σε ένα πολύ πιο διευρυμένο επίπεδο, το οποίο περιλαμβάνει τη θεσμοτημένη αλληλεπίδραση σημαντικού αριθμού κρατικών δρώντων, υπό την κοινή κατευθυντήρια γραμμή της επιδίωξης κοινών συμφερόντων. Υπό αυτό το πρίσμα, η παράνομη διακίνηση ανθρώπων που διενεργείται με επίκεντρο τα Βαλκάνια και την Τουρκία, δεδομένης της έντασης και της έκτασης που λαμβάνει στο εν λόγω διεθνές υποσύστημα, συνιστά ζήτημα προς διαχείριση από κορυφαίους διεθνείς οργανισμούς όπως ο ΟΗΕ, το ΝΑΤΟ και την ΕΕ, λόγω της συμμετοχής σε αυτούς χωρών που εμπλέκονται άμεσα ή έστω επηρεάζονται αισθητά από το εν θέματι διεθνικό φαινόμενο.

Η βασική επίδραση που ασκεί η διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων στους ως άνω διακυβερνητικούς θεσμούς αφορά την ανάγκη που δημιουργεί για τη θέσπιση ρυθμίσεων με αντικείμενο την αντιμετώπιση και τον περιορισμό της. Αυτό είναι εύλογο, καθώς οι διεθνείς οργανισμοί λειτουργούν κυρίως μέσω της υιοθέτησης κειμένων, τα οποία επιχειρούν να αποτυπώσουν μια ευρύτερη συναίνεση των κρατών-μελών τους ως προς ζητήματα κοινού ενδιαφέροντος και να ρυθμίσουν τη συμπόρευση των κρατών αυτών προς την αντίστοιχη κατεύθυνση. Όπως ήδη εκτέθηκε προηγουμένως, ιδίως στο πλαίσιο του ΟΗΕ και της ΕΕ που δεν έχουν ως προτεραιότητα την επιχειρησιακή στόχευση σαν το ΝΑΤΟ⁶⁷¹, έχει υπάρξει μια πληθώρα διακηρύξεων και ρυθμιστικών κειμένων κανονιστικού χαρακτήρα που αφορούν τόσο το διεθνικό οργανωμένο έγκλημα εν γένει όσο και την παράνομη διακίνηση ανθρώπων ειδικότερα. Αυτού του είδους οι διαδικασίες εντάσσονται σε μια

⁶⁷⁰ Υπό την έννοια αυτή, διεθνικά φαινόμενα όπως το εξεταζόμενο δεν πλήττουν θεμελιακά την υπόσταση ενός διεθνούς οργανισμού, αφού οι εκδηλώσεις τους υποσκάπτουν άμεσα την κυριαρχία και την ασφάλεια των κρατικών δρώντων, δηλαδή στοιχεία τα οποία οι διεθνείς οργανισμοί δεν διαθέτουν αυτοτελώς. Έμμεσα όμως, επιδρούν στη λειτουργία των διεθνών θεσμών, αφού θίγουν τα συμμετέχοντα σε αυτούς κράτη-μέλη.

⁶⁷¹ Το ΝΑΤΟ, όπως σημειώθηκε, είναι προσανατολισμένο κυρίως σε δράσεις επιχειρησιακού και όχι κανονιστικού περιεχομένου.

συνολική προσπάθεια των εν λόγω οργανισμών να διαμορφώσουν ένα κοινό πλαίσιο διαχείρισης των σχετικών ζητημάτων, με γνώμονα την αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση τέτοιων φαινομένων από τα κράτη-μέλη. Από το 1990 και μετά, η υιοθέτηση διακηρύξεων και ρυθμίσεων προς αυτήν την κατεύθυνση έχει λάβει σύμφωνα με τα προεκτεθέντα μια πολύ πιο πυκνή και ουσιαστική διάσταση, δεδομένης της εκθετικής εξάπλωσης της διεθνικής παράνομης διακίνησης ανθρώπων, λόγω των εξελίξεων που έχουν σημειωθεί κατά περιόδους στην περιοχή των Βαλκανίων αλλά και στη Μέση Ανατολή⁶⁷². Το διακηρυκτικό και κανονιστικό πλέγμα που σχηματίζεται με την πάροδο των ετών προωθεί τη στενότερη συνεργασία των κρατών-μελών, οδηγεί στην ανάπτυξη εξειδικευμένων πρωτοβουλιών με επίκεντρο τις χώρες που εμπλέκονται πιο άμεσα στην εξέλιξη του φαινομένου, ενώ παράλληλα αναβαθμίζει την κανονιστική εμβέλεια και παρέμβαση των συγκεκριμένων διεθνών οργανισμών⁶⁷³. Συνακόλουθα, η διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων επηρεάζει τους εν θέματι διακυβερνητικούς θεσμούς και κυρίως τον ΟΗΕ και την ΕΕ, προς την κατεύθυνση της θέσπισης ρυθμίσεων σε ευρεία έκταση και της ενίσχυσης του κανονιστικού τους ρόλου.

Ως λογική συνέπεια της προαναφερόμενης επιρροής, προκύπτει ότι η συντονισμένη προσπάθεια αντιμετώπισης του φαινομένου της παράνομης διακίνησης ανθρώπων στο πλαίσιο των εξεταζόμενων διακυβερνητικών θεσμών δεν ενισχύει απλά τη συνεργασία ανάμεσα στα κράτη-μέλη τους, αλλά τη θέτει σε νέες βάσεις. Για την ακρίβεια, η συνεργασία επεκτείνεται καθοριστικά στο πεδίο της αντίληψης και της νομοθέτησης σε σχέση με το φαινόμενο, αφού η αυξημένη κανονιστική δραστηριότητα και παρέμβαση των διεθνών οργανισμών οδηγεί στη διαμόρφωση ταυτόσημων προσλαμβανουσών για την έννοια και τη σημασία του φαινομένου, ενώ παράλληλα προωθεί την εναρμόνιση των εθνικών νομοθεσιών για την αντιμετώπισή του⁶⁷⁴. Περαιτέρω, η εν λόγω σύμπλευση δεν περιορίζεται μόνο σε θεωρητικές και ρυθμιστικές βάσεις, αλλά εισέρχεται και στο πεδίο της επιχειρησιακής δράσης, περιλαμβάνοντας διαδικασίες δικαστικής και αστυνομικής συνεργασίας. Επιπλέον,

⁶⁷² Συνάγεται ως εκ τούτου ότι η κανονιστική δραστηριότητα των διεθνών οργανισμών είναι ανάλογη της εξέλιξης του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος και των διάφορων εκφάνσεών του.

⁶⁷³ Σταδιακά δηλαδή, όσο περισσότερο αυξάνεται η ρυθμιστική δραστηριότητά τους και τα πεδία που επιχειρεί να καλύψει, τόσο πιο ενεργός γίνεται ο κανονιστικός τους ρόλος και πιο άμεση η αντίστοιχη παρέμβασή τους στη λειτουργία των κρατών-μελών.

⁶⁷⁴ Δημιουργεί δηλαδή σταδιακά ένα πλέγμα κοινών αντιλήψεων και παρεμφερών τρόπων διαχείρισης του φαινομένου από τα κράτη-μέλη των εν λόγω διεθνών οργανισμών.

στην ίδια λογική, τα διακηρυκτικά και κανονιστικά προτάγματα των διεθνών οργανισμών έχουν κατά καιρούς αιτιολογήσει τον σχηματισμό και την παρέμβαση διεθνών αποστολών σε βαλκανικές χώρες που αντιμετωπίζουν σοβαρά εσωτερικά προβλήματα και εμπλέκονται εντονότερα με πτυχές του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος όπως η παράνομη διακίνηση ανθρώπων⁶⁷⁵, γεγονός που ενισχύει ακόμα περισσότερο την επιχειρησιακή διάσταση της ενασχόλησης των διακυβερνητικών οργανισμών με το φαινόμενο. Με άλλα λόγια, η επίδραση που ασκείται στους εν θέματι διεθνείς θεσμούς από την παράνομη διακίνηση ανθρώπων, έχει οδηγήσει σταδιακά στην εγκαθίδρυση μιας διευρυμένης, πολύμορφης και αναβαθμισμένης διακρατικής αλληλεπίδρασης, τόσο στο θεωρητικό όσο και στο πρακτικό πεδίο, η οποία έχει ως κεντρική στόχευση τον ριζικό περιορισμό της. Το γεγονός ότι, στο πλαίσιο των διεθνών οργανισμών, αναπτύσσεται μια συνεργασία τέτοιου τύπου για θέματα που αφορούν την κυριαρχία και την ασφάλεια των κρατών, προκαλεί ως έμμεση συνέπεια τη δυνατότητα ακόμα μεγαλύτερης ανάπτυξης και εμβάθυνσης των διακρατικών συνεργασιών σε ζητήματα που δεν άπτονται του σκληρού πυρήνα της κρατικής κυριαρχίας⁶⁷⁶, προωθώντας έτσι τον συντονιστικό ρόλο των εν λόγω διεθνών οργανισμών ως προς τη διαρκή εξέλιξη και εμβάθυνση των σχέσεων ανάμεσα στα κράτη-μέλη τους.

Πέρα όμως από τα ανωτέρω, η διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων ασκεί και μια ιδιαίτερως σημαντική αντίστροφη επίδραση στους εξεταζόμενους διακυβερνητικούς θεσμούς, η οποία κλονίζει την ομαλή εσωτερική τους λειτουργία και υποσκάπτει τα θεμέλια των διακρατικών συνεργασιών που αναπτύσσονται στο πλαίσιο που αυτοί θέτουν. Ειδικότερα, η παραβίαση των συνοριακών ελέγχων και η συνεπαγόμενη αδυναμία των κρατών να ρυθμίσουν επαρκώς την είσοδο, τη διέλευση και την παραμονή ανθρώπων στην επικράτειά τους, σε συνδυασμό με την

⁶⁷⁵ Αυτές οι παρεμβάσεις, όπως έχει τονιστεί, ενδέχεται να μην έχουν ως πρωταρχικό σκοπό την υπέρβαση των προβλημάτων και την αντιμετώπιση του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος, αλλά την άσκηση ελέγχου και επιρροής σε ευρύτερες περιοχές, από τα ισχυρότερα κράτη-μέλη των διεθνών οργανισμών που εξετάζονται. Εντούτοις, οι επιμέρους πτυχές που αφορούν την υπέρβαση των εσωτερικών δυσχερειών και την αντιμετώπιση τέτοιων φαινομένων, χρησιμοποιούνται συχνότατα ως η βασική δικαιολογητική βάση για τη διενέργεια αυτών των παρεμβάσεων.

⁶⁷⁶ Με άλλη διατύπωση, διεθνικά φαινόμενα όπως το εξεταζόμενο και η ανάγκη περιορισμού τους την οποία δημιουργούν, όχι μόνο ενισχύουν τον ρόλο των διακυβερνητικών θεσμών σε τέτοια ζητήματα, αλλά έμμεσα προάγουν την εν γένει διακρατική συνεργασία που αναπτύσσεται στο πλαίσιό τους.

αντίστοιχη ενίσχυση και επέκταση της διείσδυσης του οργανωμένου εγκλήματος στις κεντρικές διοικητικές τους δομές, αποτελούν συνθήκες που διαμορφώνουν ένα ασταθές περιβάλλον και θίγουν τις σχέσεις με άλλα κράτη, ιδίως γειτονικά. Δεδομένης της συγκρότησης των διακυβερνητικών θεσμών από κράτη, καθώς και της στήριξης της ύπαρξής τους στη σύμπληξη πάγιων ειρηνικών και συνεργατικών σχέσεων ανάμεσα στα κράτη αυτά, οι ως άνω συνθήκες πλήττουν τη βασική λογική της λειτουργίας των εν λόγω θεσμών, δηλαδή την ύπαρξη ενός αξιόπιστου πλαισίου ασφαλούς και επωφελούς διακρατικής αλληλεπίδρασης⁶⁷⁷. Ως εκ τούτου, η διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων που διενεργείται με επίκεντρο τα Βαλκάνια και την Τουρκία, ιδίως σε περιόδους κατά τις οποίες βρίσκεται σε έξαρση λόγω των διεθνών αλλαγών, προκαλεί κρίσιμες ρωγμές στον τρόπο λειτουργίας των εξεταζόμενων διακυβερνητικών θεσμών. Πιο συγκεκριμένα, κλονίζει την εμπιστοσύνη και την ασφάλεια των διαύλων συνεργασίας των εμπλεκόμενων κρατών-μελών, οδηγεί στην οχύρωσή τους σε πολιτικές απομονωτισμού⁶⁷⁸ και απόκρυψης κρίσιμων πληροφοριών⁶⁷⁹, ενώ παράλληλα επαναφέρει αυστηρούς συνοριακούς περιορισμούς μεταξύ τους. Τέτοιου είδους εξελίξεις καθιστούν το όποιο διακηρυκτικό και ρυθμιστικό πλαίσιο που θέτουν οι διεθνείς οργανισμοί κενό γράμμα, δηλαδή χωρίς ουσιαστικό πρακτικό αντίκρουσμα⁶⁸⁰, ενώ σε θεσμούς όπως η ΕΕ που στηρίζουν κομβικό μέρος της λειτουργίας τους στην κατάργηση των συνοριακών περιορισμών ανάμεσα στα κράτη-μέλη, αναιρούν τις θεμελιακές προοπτικές για την περαιτέρω ανάπτυξη και ισχυροποίησή τους ως διακυβερνητικών σχηματισμών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα τέτοιας εξέλιξης συνιστά η πρόσφατη τάση για αναβίωση των συνοριακών

⁶⁷⁷ Συνεπώς, το γεγονός ότι ένα διεθνικό φαινόμενο όπως το εξεταζόμενο θίγει την ομαλότητα των σχέσεων ανάμεσα στα κράτη-μέλη ενός διεθνούς οργανισμού, συνεπάγεται τον κλονισμό του βασικού θεμελίου στο οποίο εδράζεται η λειτουργία του.

⁶⁷⁸ Για τη σύνδεση του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος με τέτοιου είδους πολιτικές, αλλά και τις δυνητικές επιπτώσεις τέτοιων εξελίξεων, ιδίως στον διεθνή εμπορικό τομέα, βλ. Andreas (2002: 50).

⁶⁷⁹ Όπως έχει παρατηρηθεί και σε άλλες πτυχές της δράσης του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος, η διακρατική συνεργασία για την αντιμετώπισή του εμφανίζει σοβαρά προβλήματα (Τραγάκης 1996: 227-228).

⁶⁸⁰ Βλ. για παράδειγμα την αντίστοιχη περίπτωση που αφορά την αντιμετώπιση της τρομοκρατίας στο πλαίσιο της ΕΕ, στην οποία προέκυψε ότι οι συμφωνημένες ρυθμίσεις δεν απέδωσαν τα αναμενόμενα, λόγω της απροθυμίας των κρατών-μελών να μοιραστούν την κατάλληλη ειδική πληροφόρηση (Μπόση 2012α: 479, 484).

περιορισμών μεταξύ κρατών-μελών της ΕΕ⁶⁸¹, η οποία συναρτάται με την διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων που εξαπλώνεται εκμεταλλεύομενη τη μεταναστευτική και προσφυγική κρίση των τελευταίων ετών. Έτερη παρεμφερή περίπτωση αποτελεί η δυσχέραση των σχέσεων ανάμεσα σε κράτη-μέλη των εν λόγω διεθνών οργανισμών, ένεκα της διεθνικής παράνομης διακίνησης ανθρώπων που διενεργείται από οργανωμένες εγκληματικές ομάδες ανάμεσα στα εδάφη τους. Στην περίπτωση αυτή εμπίπτουν ενδεικτικά οι σχέσεις Ελλάδας-Τουρκίας, αμφότερων κρατών-μελών τόσο του ΟΗΕ όσο και του ΝΑΤΟ, με τη δυσπιστία, την έλλειψη ουσιαστικής συνεργασίας και τις αντιπαραθέσεις να κυριαρχούν σχεδόν απόλυτα στο ζήτημα της διαχείρισης της παράνομης διακίνησης ανθρώπων που διεξάγεται από το τουρκικό προς το ελληνικό έδαφος. Επιπρόσθετα, η παράνομη διακίνηση ανθρώπων καταλήγει υπό ορισμένες συνθήκες να υποσκάψει πλήρως την όποια διακηρυγμένη και θεσμοθετημένη προσπάθεια των διακυβερνητικών οργανισμών να δράσουν προς τον περιορισμό της, ιδίως όταν αυτοί επιχειρούν να αναπτύξουν επιχειρησιακή δράση στο έδαφος κρατών με αδύναμες δομές και σοβαρά εσωτερικά προβλήματα. Τέτοιες περιπτώσεις έχουν παρατηρηθεί σε βαλκανικές περιοχές μετά το 1990, στις οποίες η παρουσία διεθνών αποστολών του ΟΗΕ και του ΝΑΤΟ συνδέθηκε με την εξάπλωση της διεθνικής παράνομης διακίνησης ανθρώπων με σκοπό την εκμετάλλευση, αντί να συμβάλει ουσιαστικά στον περιορισμό της⁶⁸².

Συνοψίζοντας, η επίδραση της παράνομης διακίνησης ανθρώπων που διενεργείται με επίκεντρο τα Βαλκάνια και την Τουρκία στη λειτουργία των εν θέματι διακυβερνητικών οργανισμών, είναι αντιφατική και επί της ουσίας αλληλοαναιρούμενη. Όπως αναλύθηκε, από τη μία πλευρά η εν λόγω διεθνική εγκληματική δράση οδηγεί στην πύκνωση του διακηρυκτικού και ρυθμιστικού πλαισίου που καταρτίζουν οι διεθνείς οργανισμοί και ενισχύει καίρια τον κανονιστικό τους ρόλο. Στην ίδια κατεύθυνση, η οποία προκύπτει από την ανάγκη περιορισμού και αντιμετώπισης του φαινομένου, συντελεί στην εμβάθυνση της συνεργασίας ανάμεσα στα κράτη-μέλη στα ζητήματα ασφάλειας, τόσο στο θεσμικό όσο και στο επιχειρησιακό πεδίο, καθώς και στην εμφάνιση συνεργατικών προοπτικών σε νέους τομείς. Από την άλλη πλευρά όμως, η διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων,

⁶⁸¹ Βλ. σχετικά τα όσα αναφέρθηκαν προηγουμένως (Διεθνής Αμνηστία 2016β, Αντωνίου και Βαρβιτσιώτη 2016).

⁶⁸² Πρόκειται για την αρνητική επίδραση που εμφανίζει η επιχειρησιακή δραστηριοποίηση των διεθνών οργανισμών στο έδαφος κρατικών οντοτήτων, ιδίως όταν αυτή πραγματοποιείται με μόνιμη παρουσία στρατιωτικών δυνάμεων επί σειρά ετών.

ιδίως σε περιόδους κρίσεων και εκθετικής εξάπλωσής της, ήτοι σε περιόδους διεθνών αλλαγών που λειτουργούν ως αίτια, κλονίζει και δυχεραίνει την αξιοπιστία και την ασφάλεια των σχέσεων ανάμεσα στα κράτη-μέλη που εμπλέκονται σε αυτήν, επαναφέρει πολιτικές απομονωτισμού και συννοριακών περιορισμών, οδηγεί τους εμπλεκόμενους κρατικούς δρώντες στο να διαχειρίζονται την αντιμετώπισή της αμιγώς στο εθνικό τους πλαίσιο και καθιστά τα όργανα των διακυβερνητικών θεσμών ακόμα και συνυπαίτια για την κατά τόπους ισχυροποίησή της. Συνακόλουθα, η προκαλούμενη από την παράνομη διακίνηση ανθρώπων εμβάθυνση της κανονιστικής εμβέλειας των διεθνών οργανισμών και της διακρατικής συνεργασίας που αναπτύσσεται στο εσωτερικό τους, εξουδετερώνεται κατά τις περιόδους εκείνες στις οποίες η εν θέματι εγκληματική δράση ισχυροποιείται και εξαπλώνεται αισθητά, αφού τότε παρατηρείται επαναφορά των κρατών σε συμπεριφορές που αναιρούν τη βασική λογική της συμμετοχής τους στους διακυβερνητικούς θεσμούς. Το συνολικό συνεπώς αποτύπωμα της παράνομης διακίνησης ανθρώπων στη λειτουργία αυτών των θεσμών, αν εκτιμηθεί σε μακροπρόθεσμο ορίζοντα και με δεδομένο ότι δεν έχει κατορθωθεί ο δραστικός περιορισμός της, μπορεί να θεωρηθεί ως παραλυτικό και ανασχετικό της εν γένει εξέλιξής τους⁶⁸³.

5.3. Οι συνέπειες της παράνομης διακίνησης ανθρώπων στη διεθνή ασφάλεια.

Η προηγηθείσα ανάλυση της επίδρασης της παράνομης διακίνησης ανθρώπων που διενεργείται με επίκεντρο τα Βαλκάνια και την Τουρκία στις διακρατικές σχέσεις των εμπλεκόμενων κρατών, καθώς και στη λειτουργία διεθνών οργανισμών όπως ο ΟΗΕ, το NATO και η ΕΕ, συνδέεται με τις συνέπειες που προκαλεί η εν θέματι διεθνική εγκληματική δράση στη διεθνή ασφάλεια. Ειδικότερα, η αρνητική επίδραση του φαινομένου στις σχέσεις μεταξύ των κρατών, όχι μόνο όσων ανήκουν στο οικείο διεθνές υποσύστημα αλλά και ευρύτερα, καθώς και η ανάσχεση που επιφέρει μακροπρόθεσμα στην εξέλιξη διακυβερνητικών θεσμών τέτοιου βεληνεκούς και σημασίας, είναι κρίσιμοι παράγοντες επηρεασμού της διεθνούς ασφάλειας. Πιο συγκεκριμένα, το γεγονός ότι η παράνομη διακίνηση ανθρώπων πλήττει τη διεθνή εικόνα των εμπλεκόμενων κρατικών δρώντων, θίγει την ομαλότητα των διεθνών τους σχέσεων, παρεμποδίζει τις συναλλακτικές τους δραστηριότητες με τρίτα κράτη⁶⁸⁴, δημιουργεί διμερείς εντάσεις με γειτονικές χώρες, αποσταθεροποιεί την εσωτερική

⁶⁸³ Κατ' αντιστοιχία με την επίδραση που ασκεί το φαινόμενο στη λειτουργία των κρατών και την αποτελεσματική άσκηση της κυριαρχίας τους.

⁶⁸⁴ Η εν γένει δραστηριότητα του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος θεωρείται απειλή για τη διεθνή οικονομική δραστηριότητα (Κάτσιος 1998: 61-62).

τους κατάσταση και υποσκάπτει τη θέση τους στη διεθνή κατανομή ισχύος, συνιστά καίριο παράγοντα ανάπτυξης αβεβαιότητας και ανασφάλειας στο ευρύτερο διεθνές υποσύστημα στο οποίο εκδηλώνεται⁶⁸⁵. Ομοίως, η επιρροή της στη λειτουργία των διακυβερνητικών θεσμών και δη η αμφισβήτηση των διακρατικών συνεργασιών που αναπτύσσονται στο πλαίσιο τους, η παρώθηση των κρατών-μελών να εφαρμόσουν πολιτικές απομονωτισμού και αυστηρής επιδίωξης των επιμέρους συμφερόντων τους, καθώς και η έμπρακτη απενεργοποίηση του κανονιστικού πλέγματος που διαμορφώνουν τα όργανα των διεθνών θεσμών, συνιστά καθοριστικό παράγοντα παρεμπόδισης του ρόλου που διαδραματίζουν οι θεσμοί αυτοί στην κατοχύρωση και τη διατήρηση της διεθνούς ασφάλειας⁶⁸⁶.

Αναλυτικότερα, η προεκτεθείσα αρνητική επίδραση στις σχέσεις των εμπλεκόμενων κρατών συνεπάγεται τη δημιουργία ενός κλίματος επιφυλακτικότητας και αναξιοπιστίας στις μεταξύ τους επαφές, το οποίο σε περιόδους κρίσης και όξυνσης του φαινομένου της παράνομης διακίνησης ανθρώπων μπορεί να μετεξελιχθεί σε κλίμα αμοιβαίων αποκλεισμών και εχθρικών προθέσεων⁶⁸⁷. Αυτού του είδους οι εξελίξεις μπορούν να οδηγήσουν ακόμα και σε συγκρούσεις ανάμεσα στα εν λόγω κράτη, αφού η διαχείριση της παράνομης διακίνησης ανθρώπων περιλαμβάνει ενέργειες στις συνοριακές γραμμές και την εμπλοκή δυνάμεων ασφαλείας, γεγονός που σε επιμέρους περιπτώσεις ενδέχεται να προκαλέσει σοβαρά επεισόδια και αψιμαχίες. Περαιτέρω, η εσωτερική αποσταθεροποίηση που δημιουργεί το φαινόμενο, σε συνδυασμό με την επίδραση που δύναται να έχει ως προς τη θέση ενός κράτους στη διεθνή κατανομή ισχύος, συνιστούν παράγοντες πρόκλησης αβεβαιότητας στην ευρύτερη περιοχή στην οποία ανήκει η εκάστοτε εμπλεκόμενη κρατική οντότητα. Η αντιμετώπιση αυτής της αβεβαιότητας και η προσπάθεια περιορισμού των διάφορων πτυχών της πιθανής εξέλιξής της, μπορούν επίσης να προκαλέσουν συγκρούσεις ανάμεσα στα κράτη της εν λόγω περιοχής. Αν μάλιστα τα

⁶⁸⁵ Υπό αυτό το πρίσμα, το διεθνικό οργανωμένο έγκλημα εν γένει θεωρείται σοβαρή απειλή για όλες τις βασικές πτυχές της συγκρότησης και της λειτουργίας ενός κράτους (Τραγάκης 1996: 23).

⁶⁸⁶ Δεδομένου ότι κλονίζει το συνεργατικό πλαίσιο αρμονικών και ειρηνικών σχέσεων, στο οποίο στηρίζονται οι διεθνείς οργανισμοί για τη συγκρότησή τους και το οποίο επιχειρούν να προάγουν με τη λειτουργία τους.

⁶⁸⁷ Αυτές οι περίοδοι, όπως η πρόσφατη κρίση στη Μέση Ανατολή που προκάλεσε πρωτοφανή μεταναστευτικά και προσφυγικά ρεύματα, ενεργοποιούν τα αμυντικά αντανακλαστικά των εμπλεκόμενων κρατών, ενεργοποιώντας έτσι διαδικασίες που δύνανται δυσχεράνουν καθοριστικά τις μεταξύ τους σχέσεις.

προαναφερθέντα συνδυαστούν με την ήδη υφιστάμενη τεταμένη κατάσταση στην ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων και της Εγγύς Ανατολής⁶⁸⁸, καθίσταται σαφές ότι η επίδραση της παράνομης διακίνησης ανθρώπων στις διακρατικές σχέσεις συναρτάται άμεσα και ευθέως με επίδραση στη διεθνή ασφάλεια, και μάλιστα προς την κατεύθυνση υπονόμησης ή ακόμα και ανατροπής των εύθραυστων ισορροπιών στον τομέα αυτόν, όπου αυτές υπάρχουν ή επιχειρείται να εγκαθιδρυθούν. Ως εκ τούτου, ο ειρηνικός χαρακτήρας που επιδιώκεται να παγιωθεί στις σχέσεις που αναπτύσσονται ανάμεσα στα κράτη της εν θέματι περιοχής, κυρίως μετά το πέρας των συγκρούσεων που έλαβαν χώρα τη δεκαετία του 1990, τίθεται σαφώς εν αμφιβόλω λόγω του φαινομένου της διεθνικής παράνομης διακίνησης ανθρώπων και δη ακόμα περισσότερο κατά τις περιόδους εκείνες στις οποίες σημειώνεται ενίσχυση και εξάπλωσή του.

Επιπρόσθετα, η ανασχετική επίδραση της παράνομης διακίνησης ανθρώπων στη λειτουργία των διακυβερνητικών θεσμών, σε συνδυασμό με την έμπρακτη και καταλυτική αποδόμηση των κανονιστικών τους ρυθμίσεων στην οποία οδηγεί⁶⁸⁹, συνιστούν παράγοντες που υπονομεύουν τον ενοποιητικό και καθοδηγητικό ρόλο των εν λόγω θεσμών σε μια σειρά ζητημάτων, μεταξύ των οποίων και εκείνα που συνδέονται άρρηκτα με τη διεθνή ασφάλεια. Συνακόλουθα, οι διεθνείς οργανισμοί και μάλιστα οι πλέον σημαντικοί εξ αυτών, όπως ο ΟΗΕ, το ΝΑΤΟ και η ΕΕ, αδυνατούν να προάγουν τη γνήσια συνεργασία των κρατών-μελών τους σε μακροπρόθεσμο ορίζοντα⁶⁹⁰, καθώς και την τήρηση από τα κράτη αυτά με ομοιόμορφο και πραγματικά εναρμονισμένο τρόπο του κανονιστικού πλαισίου που έχει τεθεί. Προκύπτει έτσι το παράδοξο, σε περιοχές όπως αυτή των Βαλκανίων και της Εγγύς Ανατολής, δηλαδή σε περιοχές που τις διακρίνει ένα καθεστώς συγκρούσεων, μεγάλων ανακατατάξεων και εύθραυστων ισορροπιών, να λειτουργούν οι ανωτέρω διεθνείς οργανισμοί απλά ως μηχανισμοί διατήρησης ενός ελάχιστου επιπέδου συνύπαρξης και κοινής δράσης, και όχι ως προωθητικοί παράγοντες ουσιαστικής εμβάθυνσης της διακρατικής συνεργασίας και της κανονιστικής εναρμόνισης. Κατά τον τρόπο αυτόν, ιδίως στα ζητήματα ασφάλειας, πλήττεται το κύρος των διεθνών θεσμών και περιορίζεται η δυνατότητά τους να παρεμβαίνουν συντονιστικά προς

⁶⁸⁸ Η οποία μάλιστα είναι τεταμένη και προβληματική επί σειρά δεκαετιών.

⁶⁸⁹ Η αποδόμηση αυτή αφορά τη δυνατότητα πιστής εφαρμογής των κανονιστικών ρυθμίσεων που θεσπίζουν οι διεθνείς οργανισμοί, η οποία παρεμποδίζεται από την τάση των κρατών-μελών να αντιμετωπίζουν ζητήματα που αφορούν την κυριαρχία και την ασφάλειά τους υπό το πρίσμα των ιδιαίτερων συμφερόντων τους.

⁶⁹⁰ Ιδίως σε ζητήματα κυριαρχίας και ασφάλειας.

όφελος των κρατών-μελών, με αποτέλεσμα να παρατηρείται η επαναφορά σε πολιτικές διαφοροποιημένης, αδιαφανούς και περιχαρακωμένης διαχείρισης των σχετικών ζητημάτων, γεγονός που θίγει τη διεθνή ασφάλεια στην ευρύτερη περιοχή, καθώς δημιουργεί επιμέρους εστίες πιθανών συγκρούσεων. Περαιτέρω, οι επεμβάσεις των εν θέματι διεθνών οργανισμών, μέσω της συγκρότησης αντίστοιχων αποστολών, σε βαλκανικές περιοχές που χαρακτηρίζονται από εσωτερική αστάθεια και αποτελούν σημαντικά σημεία εκδήλωσης της παράνομης διακίνησης ανθρώπων, έχει αποδειχτεί ότι λειτουργούν με τρόπο που τροφοδοτεί αντί να περιορίζει την εξάπλωση του φαινομένου. Αυτό συμβαίνει λόγω της προεκτεθείσας αδυναμίας των διεθνών θεσμών να επιτελέσουν έναν ουσιαστικό ρόλο στη διαχείριση τέτοιων ζητημάτων, ιδίως σε περιόδους και σε συνθήκες κρίσης, γεγονός που οδηγεί σε τέτοιους εκφυλισμούς της παρουσίας των αποστολών τους⁶⁹¹ και υπονομεύει έτι περαιτέρω τη διεθνή ασφάλεια με επίκεντρο τις συγκεκριμένες περιοχές.

Συνοψίζοντας, οι τρόποι με τους οποίους επιδρά η διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων στις διακρατικές σχέσεις και τη λειτουργία των διακυβερνητικών θεσμών που εξετάστηκαν, οδηγούν στο να επηρεάζει σημαντικά και τη διεθνή ασφάλεια στην ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων και της Τουρκίας. Οι συνέπειες που επιφέρει στη διεθνή ασφάλεια είναι σαφώς υπονομευτικές της όποιας προσπάθειας εγκαθίδρυσης και διατήρησης ενός σταθερού και ειρηνικού περιβάλλοντος στο εν θέματι διεθνές υποσύστημα. Ο πυρήνας αυτών των συνεπειών συνδέεται με τη δυσπιστία και τον απομονωτισμό που προκαλεί στις διακρατικές σχέσεις, ως διεθνικό φαινόμενο το οποίο θίγει τη δυνατότητα αποτελεσματικού συνοριακού ελέγχου και κρατικής εποπτείας επί του πληθυσμού, καθώς και με τον παραλυτικό της ρόλο στη διακρατική συνεργασία την οποία επιχειρούν να συντονίσουν και να προάγουν οι διεθνείς οργανισμοί. Αυτές οι παράμετροι μεγιστοποιούνται και καθίστανται ακόμα πιο καθοριστικές, όταν ξεσπούν κρίσεις και κυριαρχούν γενικότερες συνθήκες αστάθειας. Η κατάσταση στο διεθνές υποσύστημα που ερευνάται, ιδίως από το 1990 και μετά, με τις ριζικές ανακατατάξεις και τις συγκρούσεις στα Βαλκάνια και τη Μέση Ανατολή, έχει αποτελέσει το ιδανικό υπόβαθρο για να εκδηλωθούν σε πλήρη έκταση οι ως άνω συνέπειες της παράνομης διακίνησης ανθρώπων στη διεθνή ασφάλεια της ευρύτερης περιοχής. Προκύπτει συνεπώς ένας φαύλος κύκλος, αφού η παράνομη διακίνηση ανθρώπων τροφοδοτείται από την ύπαρξη συνθηκών που θίγουν τη διεθνή ασφάλεια, για να πλήξει έπειτα με τη σειρά της τη δυνατότητα των κρατών και των διεθνών οργανισμών να εξαλείψουν αυτές τις συνθήκες και να κατοχυρώσουν

⁶⁹¹ Ακυρώνοντας έτσι στην πράξη τους διακηρυκτικούς σκοπούς τους οποίους υποτίθεται ότι αυτές εξυπηρετούν.

ένα ασφαλές διεθνές περιβάλλον. Με άλλα λόγια, η διεθνική οργανωμένη εγκληματική δράση της παράνομης διακίνησης ανθρώπων συνιστά έναν κρίσιμο παράγοντα μόνιμης υπονόμευσης της διεθνούς ασφάλειας και διαρκούς αμφισβήτησης των προσπαθειών που καταβάλλουν τα κράτη και οι διακυβερνητικοί οργανισμοί για την ενίσχυσή της. Συνακόλουθα, στην περιοχή των Βαλκανίων και της Εγγύς Ανατολής, είναι χωρίς αμφιβολία ένας από τους κυριότερους διεθνικούς παράγοντες που μπορούν να οδηγήσουν, και μάλιστα επανειλημμένα, σε εντάσεις και διαμόρφωση συγκρουσιακού κλίματος ανάμεσα στους εμπλεκόμενους κρατικούς δρώντες⁶⁹².

5.4. Συνολική αποτίμηση των διεθνών συνεπειών της παράνομης διακίνησης ανθρώπων.

Σύμφωνα με τα όσα εκτέθηκαν, οι συνέπειες της παράνομης διακίνησης ανθρώπων που διενεργείται με επίκεντρο τις βαλκανικές χώρες και την Τουρκία είναι κάθε άλλο παρά αμελητέες. Αντανακλούν με καίριο τρόπο στις διακρατικές σχέσεις, στη λειτουργία των σημαντικότερων διακυβερνητικών θεσμών, καθώς και στη διεθνή ασφάλεια. Οι εν λόγω συνέπειες δεν μπορούν να νοηθούν ως διακριτές κατηγορίες, αφού ουσιαστικά πρόκειται για αλληλοεπικαλυπτόμενα υποσύνολα τα οποία συνδιαμορφώνουν ένα πλέγμα διεθνούς επίδρασης του εξεταζόμενου διεθνικού φαινομένου. Το κυρίαρχο πρόσημο των εν λόγω διεθνών συνεπειών είναι αρνητικό, καθώς, παρά την επιμέρους εμβάθυνση της διακρατικής συνεργασίας στην οποία ενδέχεται κατά περιπτώσεις να οδηγήσει ως φαινόμενο, το συνολικό του αποτύπωμα είναι αποσταθεροποιητικό⁶⁹³.

Πιο αναλυτικά, η ανάγκη αντιμετώπισης και περιορισμού του φαινομένου της παράνομης διακίνησης ανθρώπων οδηγεί, τουλάχιστον σε διακηρυκτικό και ρυθμιστικό επίπεδο, στην κατάρτιση διακρατικών συνεργασιών με αυτό το αντικείμενο. Στο ίδιο ακριβώς πλαίσιο, οδηγεί στην ανάπτυξη της σχετικής παρέμβασης των διακυβερνητικών θεσμών, τόσο μέσω της διακηρυκτικής και κανονιστικής τους δραστηριότητας όσο και μέσω της συμμετοχής τους στην επιχειρησιακή πτυχή της διαχείρισης του φαινομένου. Από την άλλη πλευρά όμως, στο ουσιαστικό και πρακτικό επίπεδο και ιδίως σε περιόδους κρίσεων και έξαρσης

⁶⁹² Γεγονός το οποίο έχει επιβεβαιωθεί επανειλημμένα, ειδικά από το 1990 και μετά, με βάση τα όσα έχουν λάβει χώρα στο οικείο διεθνές υποσύστημα.

⁶⁹³ Αφού θίγει την αποτελεσματική άσκηση της κρατικής κυριαρχίας και κλονίζει την ομαλή λειτουργία των διακυβερνητικών θεσμών, προκαλώντας έτσι αύξηση της διεθνούς ανασφάλειας.

του φαινομένου, η παράνομη διακίνηση ανθρώπων υπονομεύει τις διακρατικές συνεργασίες που διακηρύσσονται και θεσμοθετούνται, επαναφέρει την καχυποψία, την απόκρυψη κρίσιμων πληροφοριών και τη διακριτή από το κάθε κράτος αντιμετώπιση του φαινομένου, κλονίζει το διακηρυκτικό και κανονιστικό πλέγμα των διακυβερνητικών θεσμών επαναφέροντας εντάσεις και πολιτικές απομονωτισμού μεταξύ των κρατών-μελών τους, ανατρέπεται την επιχειρησιακή συμβολή των αποστολών που συγκροτούν οι διεθνείς οργανισμοί, ενώ παράλληλα διαμορφώνει κλίμα σύγκρουσης ανάμεσα σε εμπλεκόμενα κράτη της εξεταζόμενης περιοχής.

Συνακόλουθα, όπως κατέστη τα τελευταία χρόνια ακόμα πιο σαφές λόγω της πρωτοφανούς μεταναστευτικής και προσφυγικής κρίσης, οι διεθνείς συνέπειες της παράνομης διακίνησης ανθρώπων στα Βαλκάνια και την Τουρκία μπορούν να έχουν αποσταθεροποιητική επίδραση στο συνολικό πλέγμα των διακρατικών σχέσεων που υφίστανται ανάμεσα στα κράτη της ευρύτερης περιοχής, αλλά και ανατρεπτική επιρροή στη λειτουργία των κορυφαίων διακυβερνητικών θεσμών που δραστηριοποιούνται και παρεμβαίνουν σε αυτήν, δηλαδή του ΟΗΕ, της ΕΕ και του ΝΑΤΟ. Αν μάλιστα το φαινόμενο εκληφθεί συνδυαστικά με την εν γένει διεθνή κατάσταση που έχει διαμορφωθεί στην εν λόγω περιοχή από το 1990 και μετά, ήτοι με τις συνθήκες πολεμικών συγκρούσεων, εθνοτικών εντάσεων και συγκρότησης κρατικών οντοτήτων με αδύναμες και ασταθείς κεντρικές δομές, προκύπτει εναργώς ότι συνιστά έναν από τους πλέον καθοριστικούς διεθνικούς παράγοντες ως προς τη σταθερότητα και την ασφάλεια συνολικά στο εν θέματι διεθνές υποσύστημα. Αυτή η παραδοχή σηματοδοτεί και την ανάγκη έρευνας των τρόπων διαχείρισης του φαινομένου, τόσο από τα εμπλεκόμενα κράτη όσο και από τους κορυφαίους διακυβερνητικούς οργανισμούς.

6. Τρόποι αντιμετώπισης της παράνομης διακίνησης ανθρώπων στα Βαλκάνια και την Τουρκία.

6.1. Οι βασικοί τρόποι αντιμετώπισης της παράνομης διακίνησης ανθρώπων.

Όπως προκύπτει ευχερώς από τα όσα ήδη εκτέθηκαν, η παράνομη διακίνηση ανθρώπων ως διεθνικό φαινόμενο και ειδικότερα αυτή που διενεργείται με επίκεντρο τα βαλκανικά κράτη και την Τουρκία, έχει σοβαρές επιπτώσεις στις διακρατικές σχέσεις, στη λειτουργία των διακυβερνητικών οργανισμών και στη διεθνή ασφάλεια. Ως εκ τούτου, η αντιμετώπισή της καθίσταται ζήτημα αντίστοιχης σπουδαιότητας

αλλά ταυτόχρονα και αυξημένης δυσκολίας⁶⁹⁴. Δεδομένων συνεπώς των επιπτώσεων που έχει ως φαινόμενο, είναι σαφές ότι ο εντοπισμός και η ανάλυση των βασικών μεθόδων περιορισμού της αποκτά βαρύνουσα σημασία. Κάθε όμως προσπάθεια και διαδικασία που εστιάζει στην αντιμετώπιση της παράνομης διακίνησης ανθρώπων, έχει νόημα μόνον εφόσον συνεκτιμά και υπολογίζει διεξοδικά τον διεθνικό της χαρακτήρα, καθώς πρόκειται για μια οργανωμένη εγκληματική δραστηριότητα που δεν περιορίζεται στο εσωτερικό ενός κράτους, αλλά αντιθέτως εμπλέκει περισσότερους του ενός κρατικούς δρώντες και μάλιστα με διαφορετικούς τρόπους. Υπό αυτό το πρίσμα, οι βασικοί τρόποι αντιμετώπισης του οργανωμένου εγκλήματος⁶⁹⁵, οι οποίοι μπορούν να κατηγοριοποιηθούν σε δύο γενικά υποσύνολα, ήτοι σε αυτά της πρόληψης⁶⁹⁶ και της καταστολής⁶⁹⁷, αποκτούν άλλη διάσταση όταν στρέφονται κατά μιας πτυχής της οργανωμένης εγκληματικής δράσης όπως η παράνομη διακίνηση ανθρώπων που έχει διεθνικά χαρακτηριστικά⁶⁹⁸. Παράλληλα, με βάση την ίδια λογική, οι τρόποι αντιμετώπισης της διεθνικής παράνομης διακίνησης ανθρώπων δεν περιλαμβάνουν απλά ενέργειες στο εσωτερικό ενός κράτους, αλλά αντιθέτως αφορούν σχετικές διεργασίες ανάμεσα σε περισσότερες της μιας εμπλεκόμενες χώρες, καθώς και στο πλαίσιο της λειτουργίας των διακυβερνητικών θεσμών που δραστηριοποιούνται στο εξεταζόμενο διεθνές υποσύστημα,

Όσον αφορά σε πρώτο επίπεδο τη γενική κατηγοριοποίηση των βασικών τρόπων αντιμετώπισης του φαινομένου, μπορούν να διακριθούν οι μέθοδοι που εντάσσονται

⁶⁹⁴ Καθώς οφείλει να συνεκτιμά και να διαχειρίζεται όλες τις πτυχές των επιδράσεων που ασκεί η εν θέματι διεθνική εγκληματική δράση.

⁶⁹⁵ Στις εγκληματολογικές μελέτες, η αντιμετώπιση του εγκλήματος κάθε μορφής εκλαμβάνεται ως ένα σύστημα βασικών αρχών το οποίο καθορίζει τα μέτρα που λαμβάνουν τα κράτη και τις κατευθύνσεις που χαράσσουν με γνώμονα τον περιορισμό της εγκληματικής δραστηριότητας. Αυτό το σύστημα αποτελεί τη λεγόμενη «αντεγκληματική πολιτική» (Αλεξιάδης 2004: 279).

⁶⁹⁶ Ως «πρόληψη» μπορεί να νοηθεί ο μετασχηματισμός ή η εξάλειψη εκείνων των κοινωνικών συνθηκών που οδηγούν στην εμφάνιση και την ανάπτυξη του οργανωμένου εγκλήματος (Αλεξιάδης 2004: 280). Για τη συγκεκριμένη έννοια, βλ. επίσης Βιδάλη (2014: 73-81).

⁶⁹⁷ Ως «καταστολή» μπορεί να νοηθεί η μετά την εκδήλωση της εγκληματικής δραστηριότητας παρέμβαση των ποινικών μηχανισμών για τον περιορισμό της, η οποία όμως έχει και αυτή ως απώτερο σκοπό το να λειτουργήσει προληπτικά, δηλαδή ανασχετικά ως προς τη μελλοντική επανεμφάνιση τέτοιας δραστηριότητας (Αλεξιάδης 2004: 280-281).

⁶⁹⁸ Αφού πρέπει να προσαρμόζονται στην εκδήλωση εγκληματικών δραστηριοτήτων που διαπερνούν τα κρατικά σύνορα και αποφεύγουν τους ελέγχους από τους κρατικούς και διακρατικούς μηχανισμούς.

στην κατηγορία της πρόληψης, καθώς και και εκείνες που ανήκουν στην κατηγορία της καταστολής⁶⁹⁹. Η πρώτη κατηγορία, αυτή της πρόληψης, περιλαμβάνει μεθόδους διαχείρισης της παράνομης διακίνησης ανθρώπων που επιδιώκουν να προλάβουν την εμφάνισή της και, στις περιπτώσεις που αυτό δεν έχει καταστεί δυνατό, να εξαλείψουν τους παράγοντες που μπορούν να οδηγήσουν στην περαιτέρω εξάπλωση και ισχυροποίησή της. Η δεύτερη κατηγορία, αυτή της καταστολής, περιλαμβάνει μεθόδους διαχείρισης που επιδιώκουν να περιορίσουν και τελικά να εξαλείψουν το φαινόμενο, αφού όμως αυτό έχει ήδη εμφανιστεί στην πράξη και αφού έχουν ήδη ενεργοποιηθεί οι παράγοντες εκείνοι που δυνητικά οδηγούν στην εξάπλωση και την ισχυροποίησή του. Παρότι σε θεωρητικό επίπεδο οι μέθοδοι που ανήκουν στην πρώτη κατηγορία, αυτή της πρόληψης, προβάλλουν ως το ιδανικό σχήμα για τη ριζική αντιμετώπιση του φαινομένου, καθώς προλαμβάνουν την ίδια την εμφάνισή του ή έστω την περαιτέρω εξάπλωση και ενίσχυσή του⁷⁰⁰, εντούτοις στην πράξη οι μέθοδοι που ανήκουν στην κατηγορία της καταστολής είναι αυτές που τίθενται πολύ συχνότερα σε εφαρμογή⁷⁰¹. Αυτή η κατάσταση εξηγείται λόγω των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών των μεθόδων της κάθε κατηγορίας, κάτι που αποσαφηνίζεται εφόσον εξεταστούν συγκεκριμένα οι πλέον σημαντικές εξ αυτών.

Ειδικότερα, όπως ήδη αναφέρθηκε, ως προληπτικοί τρόποι αντιμετώπισης της παράνομης διακίνησης ανθρώπων μπορούν να θεωρηθούν αυτοί που επιχειρούν να περιορίσουν δραστικά τους παράγοντες εκείνους που συνδέονται άμεσα και αιτιωδώς όχι μόνο με την εμφάνιση, αλλά και με την εξάπλωση και την ισχυροποίηση του φαινομένου. Ως εκ τούτου, αυτοί οι τρόποι περιλαμβάνουν καταρχάς την προσπάθεια εξάλειψης στο εσωτερικό ενός κράτους των συνθηκών εκείνων που τροφοδοτούν την οργανωμένη εγκληματική δραστηριότητα κάθε μορφής⁷⁰². Περαιτέρω, στην ίδια κατεύθυνση, περιλαμβάνουν επίσης την προσπάθεια περιορισμού στο ενδοκρατικό πεδίο των συνθηκών εκείνων που οδηγούν τμήματα του πληθυσμού στο να επιλέγουν τη μετανάστευση, προκειμένου είτε να διεκδικήσουν έναν πολύ πιο υποφερτό τρόπο διαβίωσης είτε να αποφύγουν υπαρκτό

⁶⁹⁹ Με βάση τους γενικούς ορισμούς που διατυπώθηκαν σχετικά με τις εν λόγω έννοιες.

⁷⁰⁰ Ενώ αντιθέτως οι κατασταλτικές μέθοδοι δεν αντιμετωπίζουν τα αίτια εμφάνισης και διατήρησης του φαινομένου (Μπόση 2012β).

⁷⁰¹ Συνιστώντας έτσι την «παραδοσιακή» όψη της συναφούς αντεγκληματικής πολιτικής (Αλεξιάδης 2004: 299-300).

⁷⁰² Δηλαδή την προσπάθεια διαμόρφωσης των κατάλληλων κοινωνικών συνθηκών οι οποίες δεν θα ευνοούν την εμφάνιση και ανάπτυξη του οργανωμένου εγκλήματος, υπό την ευρεία του έννοια.

και άμεσο κίνδυνο διώξεων, διακρίσεων και απειλών που μπορούν να θίξουν κεντρικές πτυχές της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και της ζωής τους. Επιπλέον, η προληπτική αντιμετώπιση του φαινομένου περιλαμβάνει και την αποφυγή διακρατικών συγκρούσεων και επεμβάσεων στο έδαφος τρίτων κρατών, ως παραγόντων που τροφοδοτούν τις προαναφερθείσες συνθήκες εντός του κρατικού πλαισίου, οι οποίες οδηγούν τόσο στην ανάπτυξη του οργανωμένου εγκλήματος όσο και στην ανάγκη προς μετανάστευση, δηλαδή συνδυαστικά στην εμφάνιση και την εξάπλωση της διεθνικής παράνομης διακίνησης ανθρώπων. Τέτοιου είδους αντιμετώπιση του φαινομένου μπορεί να θεωρηθεί και η έγκαιρη και επαρκής ανταλλαγή πληροφοριών ανάμεσα στα εμπλεκόμενα κράτη, ώστε να είναι εφικτή η διαμόρφωση ενός διεθνούς συνεργατικού πλαισίου πρόληψης απέναντι στη διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων⁷⁰³. Τέλος, στους προληπτικούς τρόπους αντιμετώπισης μπορεί επίσης να ενταχθεί και η κατάσχεση ενός θεσμικού πλαισίου κανονιστικού περιεχομένου, όχι μόνο σε κρατικό αλλά και σε διεθνές επίπεδο, το οποίο καθιστά δυσχερή και ασύμφορη τόσο την ανάπτυξη της οργανωμένης εγκληματικής δράσης γενικά, όσο και της πτυχής που αφορά την παράνομη διακίνηση ανθρώπων ειδικά⁷⁰⁴.

Ως προς τους κατασταλτικούς τρόπους αντιμετώπισης της παράνομης διακίνησης ανθρώπων, αναφέρθηκε ήδη ότι αυτοί αφορούν την προσπάθεια περιορισμού και εξάλειψης του φαινομένου, αφού όμως αυτό έχει ήδη εμφανιστεί στην πράξη και έχει διαγράψει μια συγκεκριμένη εξελικτική πορεία. Οι εν λόγω τρόποι περιλαμβάνουν καταρχάς την ενίσχυση των σωμάτων ασφαλείας εντός των κρατών με το κατάλληλο προσωπικό και τα εφόδια για να αντιμετωπίσουν την οργανωμένη εγκληματική δράση, και ειδικότερα αυτή που διενεργείται από τα εγκληματικά δίκτυα παράνομης διακίνησης ανθρώπων⁷⁰⁵. Περαιτέρω, οι τρόποι αυτοί περιλαμβάνουν τη θέσπιση νομοθετικών ρυθμίσεων ποινικού περιεχομένου από τα κράτη, με αντικείμενο την ευχερέστερη δίωξη των εγκληματικών ομάδων που διενεργούν την παράνομη διακίνηση, καθώς και την αυστηρότερη τιμωρία της εν θέματι εγκληματικής

⁷⁰³ Η διεθνής συνεργασία θεωρείται απαραίτητη για την εν γένει αντιμετώπιση του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος, ακριβώς λόγω της διεθνικής του φύσης (Das 1997: 134-135).

⁷⁰⁴ Υπό την προϋπόθεση βέβαια ότι αυτό το πλαίσιο υλοποιείται έμπρακτα με πληρότητα και χωρίς καταλυτικά υπονομευτικές αντιφάσεις. Σε διαφορετική περίπτωση, καθίσταται προφανώς ανεπαρκές ως προς την πρόληψη του εξεταζόμενου διεθνικού φαινομένου.

⁷⁰⁵ Αυτά τα εφόδια δεν αφορούν μόνο τον υλικό εξοπλισμό, αλλά κυρίως την κατάλληλη εκπαίδευση και πληροφόρηση, προκειμένου να είναι εφικτή η επαρκής επιχειρησιακή αντιμετώπιση του φαινομένου.

δράσης⁷⁰⁶. Στο ίδιο πλαίσιο, η θέσπιση νομοθετικών ρυθμίσεων τέτοιου τύπου ενδέχεται να αφορά και την αυστηρότερη ποινική μεταχείριση της παράτυπης μετανάστευσης, προκειμένου να λειτουργήσει ως παράγοντας αποθάρρυνσης για την είσοδο στο εκάστοτε συγκεκριμένο κράτος⁷⁰⁷. Επιπρόσθετα, η κατασταλτική αντιμετώπιση περιλαμβάνει την καθοριστική ενίσχυση των συνοριακών ελέγχων, καθώς και τη θεσμοθέτηση επιπλέον συνοριακών περιορισμών απέναντι σε γειτονικά κράτη, με γνώμονα τον περιορισμό των ροών της παράνομης διακίνησης που προέρχονται από αυτά. Στην ίδια κατεύθυνση εντάσσεται και η ανάπτυξη επιχειρησιακών συνεργασιών ανάμεσα στις δικτυικές αρχές περισσότερων κρατών, οι οποίες περιλαμβάνουν και την ανταλλαγή πληροφοριών σε αυτό το πεδίο και αποσκοπούν στην αποτελεσματικότερη καταστολή της δράσης των διεθνικών εγκληματικών δικτύων και στον πληρέστερο έλεγχο των συνόρων⁷⁰⁸. Τέλος, κατασταλτικού τύπου ενέργειες είναι αφενός οι παρεμβάσεις αποστολών που συγκροτούν οι διεθνείς οργανισμοί στο έδαφος κρατών⁷⁰⁹, και αφετέρου η κατάστρωση κανονιστικών ρυθμίσεων από τους εν λόγω οργανισμούς, οι οποίες στοχεύουν στην εναρμόνιση των νομοθεσιών των κρατών-μελών τους ως προς την αμιγώς ποινική μεταχείριση της παράνομης διακίνησης ανθρώπων⁷¹⁰.

Σύμφωνα με τα προαναφερθέντα, οι προληπτικοί και οι κατασταλτικοί τρόποι αντιμετώπισης χαρακτηρίζονται από επιμέρους διακρίσεις, σύμφωνα με τις οποίες ορισμένοι εξ αυτών μπορούν να εφαρμοστούν μόνο σε επίπεδο κρατών, άλλοι μόνο σε επίπεδο διακυβερνητικών θεσμών, και κάποιοι σε αμφότερα τα επίπεδα. Αυτό

⁷⁰⁶ Με απώτερο σκοπό, όπως ήδη αναφέρθηκε, η αυστηρότητα της ποινικής μεταχείρισης να λειτουργεί προληπτικά για το μέλλον, αποτρέποντας τη διάπραξη παρόμοιων εγκλημάτων.

⁷⁰⁷ Στην πραγματικότητα όμως, με αυτόν τον τρόπο, οι παρανόμως διακινούμενοι άνθρωποι με σκοπό τη μετανάστευση, καθίστανται θύματα της κρατικής καταστολής, ενώ παράλληλα αντιμετωπίζονται ουσιαστικά ως υπαίτιοι της σχετικής οργανωμένης διεθνικής εγκληματικής δραστηριότητας, η οποία τους χρησιμοποιεί ως εργαλείο επίτευξης κέρδους.

⁷⁰⁸ Σύμφωνα με τα όσα έχουν σημειωθεί, η διακρατική ανταλλαγή πληροφοριών σε τέτοια ζητήματα, τα οποία συνδέονται άμεσα με την άσκηση της κυριαρχίας και την ασφάλεια των εμπλεκόμενων κρατικών δρώντων, γίνεται συνήθως με διστακτικό και ελλειμματικό τρόπο, γεγονός που περιορίζει αισθητά την αποτελεσματικότητά της.

⁷⁰⁹ Οι οποίες όμως έχουν συνδεθεί με την ενίσχυση και όχι τον περιορισμό του εξεταζόμενου διεθνικού φαινομένου, κατά τα ήδη αναφερθέντα.

⁷¹⁰ Αυτή η εναρμόνιση, στο ποινικό πεδίο, έχει επίσης αντιμετωπίσει προσκόμματα και αβελτηρίες, λόγω του δισταγμού των κρατών να δεχθούν έξωθεν κατευθύνσεις σε ζητήματα που συνιστούν άμεση άσκηση κυριαρχικής κρατικής εξουσίας.

συμβαίνει επειδή τα κράτη έχουν ορισμένους βασικούς μηχανισμούς συγκρότησης και λειτουργίας που διαφέρουν από εκείνους των διακυβερνητικών θεσμών, αλλά ταυτόχρονα διαθέτουν και κάποιες παράμοιες πτυχές, δεδομένου ότι οι θεσμοί αυτοί συνιστούν δημιουργήματα των κρατών που τους απαρτίζουν και αντανάκλαση των συμφερόντων τους σε ένα πολύ πιο διευρυμένο διεθνές επίπεδο. Η εξέταση του συγκεκριμένου πλαισίου στο οποίο τίθενται ή επιχειρείται να τεθούν σε ισχύ οι εν λόγω τρόποι έχει συνεπώς ιδιαίτερη σημασία, αφού μπορεί να οδηγήσει σε διακριτά συμπεράσματα για τον ρόλο των κρατών και των διεθνών οργανισμών ως προς την αντιμετώπιση της παράνομης διακίνησης ανθρώπων.

6.2. Η αντιμετώπιση της παράνομης διακίνησης ανθρώπων από τα κράτη.

Η αντιμετώπιση της παράνομης διακίνησης ανθρώπων από τα κράτη περιλαμβάνει την εφαρμογή τόσο προληπτικών όσο και κατασταλτικών μεθόδων. Οι δυνατότητες αντιμετώπισης που έχουν τα κράτη βέβαια εντοπίζονται στην ολοκληρωμένη μορφή τους κυρίως σε θεωρητικό επίπεδο, καθώς σπανίως μπορεί να θεωρηθεί ότι υφίσταται ένα προκαθορισμένο και συγκροτημένο σχέδιο, ιδίως όσον αφορά την πρόληψη των οργανωμένων εγκληματικών δράσεων⁷¹¹. Σε κάθε περίπτωση, τα κράτη στο εσωτερικό τους διαθέτουν το προνόμιο άσκησης της κυριαρχίας, γεγονός που συνεπάγεται ότι θεωρητικά διαθέτουν τα μέσα και τους μηχανισμούς εκείνους που τους επιτρέπουν να δράσουν τόσο προληπτικά όσο και κατασταλτικά απέναντι σε τέτοια φαινόμενα και να λάβουν κάθε αναγκαίο μέτρο για τη μη εμφάνιση, τον περιορισμό και την εξάλειψή τους. Από την άλλη πλευρά, ως μεμονωμένες κρατικές οντότητες, αδυνατούν να ενεργήσουν σε πλήρη έκταση απέναντι στις διεθνικές πτυχές τέτοιων φαινομένων, καθώς αυτές περιλαμβάνουν εξ ορισμού την ανάμειξη περισσότερων κρατικών δρώντων και άρα των διαφοροποιημένων σχετικών πολιτικών και ενεργειών τους. Όσον αφορά ιδίως τα Βαλκάνια και την Τουρκία, η αντιμετώπιση της διεθνικής παράνομης διακίνησης ανθρώπων συναρτάται άμεσα με τις επιμέρους ιδιαιτερότητες που χαρακτηρίζουν τα κράτη της περιοχής, δεδομένης μάλιστα της ευαίσθητης γεωγραφικής τους θέσης αλλά και της διεθνούς κατάστασης των τελευταίων δεκαετιών, που προσδιορίζεται από συνθήκες συγκρούσεων, εντάσεων και ριζικών διεθνών ανακατατάξεων.

⁷¹¹ Με άλλα λόγια, τα κράτη αντιδρούν κυρίως στις συγκεκριμένες εκδηλώσεις του οργανωμένου εγκλήματος, χωρίς να καταστρώνουν εκ των προτέρων σχέδια μακροπρόθεσμης πνοής για την πρόληψη της εμφάνισής του.

Πιο αναλυτικά, στον τομέα της πρόληψης, τα κράτη στο εσωτερικό τους μπορούν καταρχάς να ενεργήσουν προς την κατεύθυνση του περιορισμού των παραγόντων που διευκολύνουν την ανάπτυξη και τη δραστηριοποίηση του οργανωμένου εγκλήματος κάθε μορφής, ενισχύοντας το θεσμικό τους σύστημα και τις διοικητικές τους δομές, με τρόπο ώστε να μην επιτρέπεται ευχερώς η διαμόρφωση ενός περιβάλλοντος διαφθοράς και ανομίας⁷¹². Με τον τρόπο αυτόν μπορούν να προλαμβάνουν τη χρησιμοποίησή τους ως περιοχών διέλευσης και προορισμού, όσον αφορά τη διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων που διενεργεί το οργανωμένο έγκλημα. Στο ίδιο ζήτημα, βασική προληπτική αντιμετώπιση του φαινομένου συνιστά και η δημιουργία συνθηκών στο εσωτερικό των κρατών, οι οποίες περιορίζουν δραστικά εκείνους τους παράγοντες που συνδέονται με την ανάγκη μετανάστευσης. Σε αυτό το πλαίσιο, τα κράτη μπορούν να σχεδιάσουν και να εφαρμόσουν πολιτικές ενίσχυσης του κοινωνικού κράτους, αποφυγής των ακραίων εισοδηματικών ανισοτήτων, καταπολέμησης της φτώχειας και της κοινωνικής απομόνωσης, καθώς και περιορισμού των πάσης μορφής διακρίσεων, αποκλεισμών και διωγμών που υφίστανται στο εσωτερικό τους⁷¹³. Με τον τρόπο αυτόν επιτυγχάνουν το να μη λειτουργούν ως περιοχές προέλευσης για παρανόμως διακινούμενα πρόσωπα και άρα ως πηγές τροφοδότησης του αντίστοιχου διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος⁷¹⁴. Περαιτέρω, βασική μέθοδο πρόληψης του οργανωμένου εγκλήματος γενικά και της παράνομης διακίνησης ανθρώπων ειδικά, συνιστά η αποφυγή εμπλοκής ενός κράτους σε συγκρούσεις με τρίτα κράτη⁷¹⁵, καθώς και η μη ανάμειξή του σε εσωτερικές υποθέσεις άλλων κρατών, δεδομένου ότι

⁷¹² Αυτή η διαδικασία βέβαια προϋποθέτει μία επικρατούσα αντίληψη περί της ανάγκης τέτοιου τύπου μεταρρυθμίσεων, ένα σταθερό πολιτικό περιβάλλον και γενικά μια συντονισμένη και αταλάντευτη προσπάθεια προς αυτήν την κατεύθυνση, παράλληλα με την ύπαρξη των απαραίτητων πόρων. Επιπρόσθετα, προκειμένου να μην είναι θνησιγενής, προϋποθέτει την απουσία καταλυτικών εξαρτήσεων και παρεμβάσεων από ξένες δυνάμεις.

⁷¹³ Η συγκεκριμένη διαδικασία είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την αμέσως προηγούμενη και εδράζεται στις ίδιες προϋποθέσεις. Κοινώς, η ενίσχυση των θεσμών και της διοικητικής λειτουργίας, είναι αλληλένδετη με τον περιορισμό των παραγόντων στο εσωτερικό ενός κράτους που δημιουργούν την ανάγκη μετανάστευσης.

⁷¹⁴ Ο δραστικός περιορισμός των κοινωνικών ανισοτήτων όμως είναι ένα ζήτημα το οποίο δεν έχει αντιμετωπιστεί με επιτυχία, ακόμα και στα πιο αναπτυγμένα και ισχυρά κράτη, γεγονός που καταδεικνύει αφενός τη δυσκολία τέτοιων διεργασιών και αφετέρου τη σύνδεσή τους με ριζική αλλαγή του πολιτικού παραδείγματος, δηλαδή του τρόπου διακυβέρνησης και άσκησης της εξουσίας στο εσωτερικό των κρατών. Για έναν σχετικό προβληματισμό, βλ. Rawls (1971).

⁷¹⁵ Στον βαθμό που κάτι τέτοιο εξαρτάται από το ίδιο το κράτος.

τέτοιου είδους ενέργειες υποδαυλίζουν την ενδοκρατική αστάθεια και άρα την ανάπτυξη εγκληματικών δραστηριοτήτων, ενώ παράλληλα δημιουργούν κίνητρα μετανάστευσης, ενισχύοντας έτσι την παράνομη διακίνηση ανθρώπων. Επιπλέον, στις προληπτικές πολιτικές των κρατών εντάσσεται και η συνεργασία τους με τρίτα κράτη, ιδίως στον τομέα της ανταλλαγής πληροφοριών για την παράνομη διακίνηση ανθρώπων στην οποία εμπλέκονται ή ενδέχεται να εμπλακούν με οποιονδήποτε τρόπο, ώστε να επιτυγχάνεται έγκαιρα ο κατά το δυνατόν πληρέστερος σχεδιασμός των πολιτικών προληπτικής αντιμετώπισης του φαινομένου⁷¹⁶. Τέλος, βασικό άξονα πρόληψης στο ενδοκρατικό πεδίο συνιστά και η κατάσθρωση ενός θεσμικού πλαισίου, το οποίο ενσωματώνει και ρυθμίζει όλα τα προαναφερθέντα με πάγιο και οργανωμένο τρόπο, αποφεύγοντας έτσι τον κατακερματισμό του σχεδιασμού και την αποσπασματική εφαρμογή των πολιτικών πρόληψης.

Όσον αφορά τον τομέα της καταστολής, τα κράτη μπορούν σε πρώτο επίπεδο να ενισχύσουν τα σώματα ασφαλείας και τις εν γένει διωκτικές αρχές που διαθέτουν, προσλαμβάνοντας περισσότερο προσωπικό, αναβαθμίζοντας τον εξοπλισμό και την εκπαίδευσή του και εφοδιάζοντάς το με τα κατάλληλα υλικά μέσα και την απαραίτητη χρηματοδότηση για να αντιμετωπίζει πιο αποτελεσματικά την οργανωμένη εγκληματική δράση. Ειδικά στο ζήτημα της παράνομης διακίνησης ανθρώπων, ο εν λόγω κατασταλτικός τρόπος αντιμετώπισης περιλαμβάνει την χρησιμοποίηση σημαντικών τμημάτων του προσωπικού των σωμάτων ασφαλείας και των διωκτικών αρχών στον έλεγχο των συνόρων και στον εντοπισμό όχι μόνο των οργανωμένων εγκληματικών ομάδων, αλλά και των παρανόμως διακινούμενων προσώπων, ανεξάρτητα από το αν ο σκοπός της διακίνησης από την πλευρά των διακινητών αφορά τη μετανάστευση ή την εκμετάλλευση⁷¹⁷. Περαιτέρω, στο εσωτερικό των κρατών, βασική κατασταλτική μέθοδος είναι η αυστηροποίηση της ποινικής νομοθεσίας, ώστε να ερευνάζεται και να διώκεται ευχερέστερα η διενεργούμενη παράνομη διακίνηση ανθρώπων, αλλά και να τιμωρείται βαρύτερα η εν λόγω εγκληματική δράση σε όλες τις μορφές της. Πτυχή αυτής της μεθόδου είναι και η αυστηρότερη ποινική μεταχείριση της παράτυπης μετανάστευσης, η οποία όμως παραγνωρίζει ότι τα διακινούμενα πρόσωπα αποτελούν συχνά τα θύματα των εγκληματικών δικτύων, ενώ τα κίνητρα που τα ωθούν στο να μεταναστεύσουν είναι

⁷¹⁶ Όπως όμως ήδη αναφέρθηκε, αυτού του είδους η συνεργασία αντιμετωπίζει συνήθως σοβαρότατα εμπόδια, λόγω της καχυποψίας που διέπει τα κράτη σε τέτοια ζητήματα.

⁷¹⁷ Βεβαίως κάτι τέτοιο δεν είναι συνήθως εφικτό, δεδομένου ότι τα σώματα ασφαλείας και οι διωκτικές αρχές έχουν να διαχειριστούν πληθώρα εγκληματικών δράσεων, ένα τμήμα των οποίων συνιστά και η εξεταζόμενη.

συνήθως πολύ ισχυρότερα από την οποιαδήποτε απειλή αυστηρότερων ποινικών κυρώσεων για την παράτυπη είσοδό τους σε άλλο κράτος⁷¹⁸. Έτερος κατασταλτικός τρόπος αντιμετώπισης, είναι η αύξηση των συνοριακών περιορισμών απέναντι σε τρίτα κράτη, προκειμένου να δυσχερανθεί η παράνομη διακίνηση και να διευκολυνθεί το έργο των ελεγκτικών μηχανισμών και των διωκτικών αρχών⁷¹⁹. Τέλος, κατασταλτικού χαρακτήρα μέτρο είναι η ανάπτυξη επιχειρησιακής συνεργασίας με τις δυνάμεις ασφαλείας και τις διωκτικές αρχές άλλων κρατών⁷²⁰, ιδίως γειτονικών, η οποία στοχεύει στον βέλτιστο διασυνοριακό εντοπισμό και την επιτυχέστερη δυνατή δίωξη των οργανωμένων εγκληματικών ομάδων που διενεργούν τη διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων.

Οι ως άνω αναφερόμενοι προληπτικοί και κατασταλτικοί τρόποι αντιμετώπισης συνθέτουν το συνολικό πλέγμα των δυνατοτήτων που διαθέτει ένα κράτος για να διαχειριστεί το φαινόμενο της παράνομης διακίνησης ανθρώπων, και μάλιστα από τα στάδια που προηγούνται της εμφάνισής του μέχρι εκείνα που αφορούν τη με κάθε τρόπο ανάσχεση της περαιτέρω εξάπλωσής του. Στην πράξη βέβαια, τα βαλκανικά κράτη και η Τουρκία, όπως άλλωστε οι περισσότερες χώρες ανά τον κόσμο που εμφανίζουν κάποια εμπλοκή με το εν λόγω φαινόμενο, εστιάζουν σχεδόν αποκλειστικά στις κατασταλτικές μεθόδους, θέτοντας στο περιθώριο το προληπτικό πλαίσιο αντιμετώπισης⁷²¹. Ειδικότερα, όπως προκύπτει από τα ανωτέρω εκτεθέντα, οι προληπτικοί τρόποι διαχείρισης της παράνομης διακίνησης ανθρώπων περιλαμβάνουν την υλοποίηση μιας συνολικής προσπάθειας σταθεροποίησης, βελτίωσης και αναβάθμισης των συνθηκών που επικρατούν στο εσωτερικό ενός κράτους, την υιοθέτηση σταθερών και μακρόπννων ρυθμίσεων που σχεδιάζουν, κατοχυρώνουν και θεσμοθετούν αυτήν την προσπάθεια, αλλά και την προσήλωση στην ειρηνική, μη ανταγωνιστική και μη επεκτατική αλληλεπίδραση με άλλα κράτη. Περιλαμβάνουν επιπλέον την ανάπτυξη αξιόπιστων και γνήσιων διακρατικών

⁷¹⁸ Εξάλλου, η ποινική τιμώρηση των παρανόμως διακινούμενων προσώπων, δεν έχει συνδεθεί με την επίτευξη κάποιου δραστικού περιορισμού της διενεργούμενης από το διεθνικό οργανωμένο έγκλημα παράνομης διακίνησης ανθρώπων.

⁷¹⁹ Η αυστηροποίηση όμως των συνοριακών περιορισμών μπορεί να έχει ιδιαίτερα δυσμενείς επιπτώσεις σε όλες τις πτυχές των διεθνών σχέσεων του κράτους που της επιβάλλει.

⁷²⁰ Στον βαθμό που μπορούν να αρθούν οι αμοιβαίες επιφυλάξεις και η δυσπιστία.

⁷²¹ Αυτό αποδεικνύεται από το γεγονός ότι δεν έχουν κατορθώσει να εφαρμόσουν, αλλά ούτε καν και να σχεδιάσουν, ένα σύνολο εσωτερικών προσαρμογών που θα μπορούσε να λειτουργήσει ανασχετικά ως προς την εμφάνιση και την ανάπτυξη της εξεταζόμενης διεθνικής εγκληματικής δράσης.

συνεργασιών, ιδίως στους τομείς της ανταλλαγής πληροφοριών, ώστε να είναι εφικτή η έγκαιρη εξάλειψη των αιτιωδών παραγόντων που οδηγούν στην εμφάνιση και την εξέλιξη του φαινομένου. Πέραν του ότι όλες οι εν θέματι ενέργειες απαιτούν έναν ιδιαίτερα συγκροτημένο μακροπρόθεσμο σχεδιασμό και την απαραίτητη εφαρμογή του, καθώς και την υπέρβαση των διλημάτων που υφίστανται για τη διακρατική συνεργασία σε ζητήματα ασφάλειας, στην ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων και της Τουρκίας παρεμποδίζονται καθοριστικά από τη διεθνή κατάσταση που έχει διαμορφωθεί μετά το 1990, ήτοι από την ύπαρξη διαχρονικών εντάσεων και διαχωρισμών, την εκδήλωση σφοδρών συγκρούσεων και την παγιωμένη εσωτερική αστάθεια των περισσότερων κρατικών δρώντων της περιοχής⁷²². Συνακόλουθα, οι όποιες προληπτικές προσπάθειες αφορούν μόνο εκείνα τα κράτη που έχουν επιτύχει τη συγκριτικά μεγαλύτερη εσωτερική ομαλότητα και τη συγκρότηση λειτουργικών διοικητικών δομών, γεγονός που τις καθιστά αποσπασματικές και ατελέσφορες όσον αφορά την πρόληψη της παράνομης διακίνησης σε όλο το εύρος του εν θέματι διεθνούς υποσυστήματος. Ως εκ τούτου, η έμφαση δίνεται στους κατασταλτικούς τρόπους και την εφαρμογή μεθόδων αποτελεσματικότερου εντοπισμού και δίωξης της εν λόγω εγκληματικής δράσης. Ακόμα όμως και στον τομέα της καταστολής, οι σχετικές ενέργειες είναι συχνά αποσπασματικές και ασυντόνιστες μεταξύ των κρατών, ακολουθώντας την εκάστοτε συγκυρία και επιδιώκοντας ετεροχρονισμένα να ανασχέσουν την περαιτέρω εξάπλωση και ισχυροποίηση της διεθνικής παράνομης διακίνησης ανθρώπων. Με απλά λόγια, τα κράτη της ευρύτερης περιοχής, όντας αντιμέτωπα στην πλειοψηφία τους, ένεκα των διεθνών εξελίξεων από το 1990 και μετά, με συνθήκες εσωτερικής αστάθειας και αδύναμων κεντρικών δομών, εφαρμόζουν στην πράξη κυρίως τους κατασταλτικούς τρόπους αντιμετώπισης του φαινομένου, ενισχύοντας διαρκώς τους αντίστοιχους μηχανισμούς και αυστηροποιώντας τις ποινικές τους νομοθεσίες, χωρίς όμως να μπορούν να εκπονήσουν ένα σχέδιο μακροπρόθεσμης διαχείρισης και σταδιακής εξάλειψης των παραγόντων που οδηγούν ως πρωταρχικές αιτίες στην εμφάνιση και την εξάπλωσή του. Τα όποια ψήγματα προληπτικών προσπαθειών αφορούν τα πιο αναπτυγμένα και εσωτερικά σταθεροποιημένα κράτη της περιοχής, τα οποία όμως, λόγω της διεθνικής φύσης του φαινομένου, τελούν υπό τη διαρκή επίδρασή του και αναγκάζονται να ακολουθούν κατά κανόνα τη λογική της κατασταλτικής αντιμετώπισης.

⁷²² Συνάγεται ως εκ τούτου ότι η ελλειμματική προληπτική αντιμετώπιση του φαινομένου δεν είναι μόνο ζήτημα αφορά τις εσωτερικές διεργασίες των κρατών, αλλά εξαρτάται καίρια και από τις διεθνείς συνθήκες που επιδρούν στα εμπλεκόμενα με το φαινόμενο κράτη.

6.3. Η αντιμετώπιση της παράνομης διακίνησης ανθρώπων από τους διακυβερνητικούς θεσμούς.

Οι διακυβερνητικοί θεσμοί, σε αντίθεση με τα κράτη, διαθέτουν εν τοις πράγμασι μικρότερη εμβέλεια ως προς το είδος των τρόπων αντιμετώπισης του εν θέματι διεθνικού φαινομένου, δεδομένου ότι ο ρόλος τους αλλά και τα μέσα που μπορούν να χρησιμοποιήσουν εντάσσονται σε ένα διαφορετικό πλαίσιο από αυτό που επικρατεί στο εσωτερικό των κρατικών δρώντων. Ειδικότερα, από τους εν λόγω θεσμούς απουσιάζει το στοιχείο της πρωτογενούς άσκησης κρατικής κυριαρχίας εντός των ορίων της δραστηριοποίησής τους, καθώς η κυριαρχία αυτού του τύπου ασκείται μόνο από τα κράτη-μέλη τους, στο εσωτερικό εκάστου εξ αυτών. Η απουσία αυτού του στοιχείου και των μέσων που το συνοδεύουν, κυρίως της δυνατότητας άμεσης και πραγματικής επιβολής της τήρησης ενός ρυθμιστικού πλαισίου⁷²³, περιορίζουν κατ' ανάγκη την ποικιλία των τρόπων αντιμετώπισης που μπορούν να χρησιμοποιηθούν λυσιτελώς από τους διακυβερνητικούς οργανισμούς σε σύγκριση με τα κράτη. Παρά ταύτα, διακρίνονται και στην περίπτωση των διακυβερνητικών θεσμών τόσο προληπτικοί όσο και κατασταλτικοί τρόποι αντιμετώπισης της παράνομης διακίνησης ανθρώπων. Επιπρόσθετα, οι τρόποι που χρησιμοποιούνται στο πλαίσιο των διεθνών οργανισμών εκδηλώνονται εξ ορισμού σε ευρύτερη έκταση από εκείνους που εφαρμόζουν τα κράτη στο εσωτερικό τους και λαμβάνουν υπόψη τόσο τα διεθνικά χαρακτηριστικά του φαινομένου όσο και τις επιμέρους διαφοροποιήσεις στις σχετικές πολιτικές των κρατών-μελών⁷²⁴. Υπό αυτήν την έννοια, ενώ το είδος των τρόπων αντιμετώπισης είναι πιο περιορισμένο, το εύρος εκείνων που χρησιμοποιούνται είναι πολύ πιο εκτεταμένο, γεγονός που τους αποδίδει καθοδηγητικό και συντονιστικό χαρακτήρα ως προς τα εμπλεκόμενα κράτη-μέλη. Ειδικά όσον αφορά την παρέμβαση του ΟΗΕ, του ΝΑΤΟ και της ΕΕ στην ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων και της Τουρκίας ως προς την αντιμετώπιση της παράνομης διακίνησης ανθρώπων, αυτή επηρεάζεται καίρια από τις διεθνείς εξελίξεις που έχουν λάβει χώρα μετά το 1990 και τις συνέπειες που έχουν επιφέρει, τόσο στη διαμόρφωση των βασικών χαρακτηριστικών του συγκεκριμένου διεθνούς υποσυστήματος όσο και στην κατάσταση που επικρατεί στο εσωτερικό των κρατών της περιοχής.

⁷²³ Βλ. ανωτέρω τα όσα σημειώθηκαν για την αδυναμία των διεθνών οργανισμών να διασφαλίζουν την πλήρη και πιστή τήρηση από τα κράτη-μέλη τους των κανονιστικών ρυθμίσεων που θεσπίζουν.

⁷²⁴ Δεδομένου του πολύ εκτενέστερου βεληγκεούς δραστηριοποίησης των διεθνών οργανισμών σε σχέση με τα μεμονωμένα κράτη.

Αναλυτικότερα, στον τομέα της πρόληψης, οι εξεταζόμενοι διεθνείς οργανισμοί αναπτύσσουν ορισμένες δραστηριότητες που εστιάζουν στην υποβοήθηση και τον συντονισμό των πολιτικών των κρατών-μελών τους ως προς την αντιμετώπιση του φαινομένου. Οι δραστηριότητες αυτές περιλαμβάνουν κυρίως την παροχή συνδρομής στα κράτη-μέλη, προκειμένου να επιτύχουν σταδιακά τη διαμόρφωση ενός σταθερού και συγκροτημένου εσωτερικού περιβάλλοντος που δεν θα ευνοεί την ανάπτυξη του οργανωμένου εγκλήματος γενικά ούτε τη διεξαγωγή της παράνομης διακίνησης ανθρώπων ειδικά, εξαλείφοντας τους τόσο τους παράγοντες που ευνοούν την ανομία και τη διαφθορά όσο και εκείνους που δημιουργούν ισχυρά κίνητρα φυγής από την εκάστοτε συγκεκριμένη περιοχή. Η εν λόγω συνδρομή περιλαμβάνει και την αντίστοιχη χρηματοδότηση, ιδίως στο πλαίσιο της ΕΕ, με γνώμονα τη δημιουργία από τα κράτη-μέλη ισχυρών κεντρικών δομών και κατάλληλων εσωτερικών συνθηκών που μπορούν να λειτουργήσουν καθοριστικά ως προς την πρόληψη ενός διεθνικού φαινομένου όπως η παράνομη διακίνηση ανθρώπων⁷²⁵. Περαιτέρω, οι εν θέματι διεθνείς οργανισμοί επιχειρούν να προάγουν τη διατήρηση ειρηνικών σχέσεων ανάμεσα στα κράτη-μέλη τους, ώστε να αποφεύγονται οι συγκρούσεις και οι επεμβάσεις στο εσωτερικό άλλων κρατών⁷²⁶, δηλαδή παράγοντες που συνδέονται άμεσα και αιτιωδώς με την εμφάνιση και εξάπλωση του φαινομένου της παράνομης διακίνησης ανθρώπων. Στο ίδιο πλαίσιο, προάγουν τη συνεργασία των κρατών-μελών στον τομέα της έγκαιρης ανταλλαγής πληροφοριών για την πρόληψη του φαινομένου, ενώ υιοθετούν ρυθμίσεις που κατατείνουν στη δημιουργία θεσμικών αξόνων, οι οποίοι συντελούν στον σχεδιασμό και την εμπέδωση της σταθερότητας στο εσωτερικό των κρατών και τις μεταξύ τους σχέσεις. Όπως είναι ευχερώς αντιληπτό, οι προαναφερθείσες ενέργειες έχουν δευτερογενή χαρακτήρα, αφού στοχεύουν στην επιρροή και τον συντονισμό των κρατικών πολιτικών προς συγκεκριμένες προληπτικές κατευθύνσεις. Παράλληλα, αφορούν κυρίως τη δράση του ΟΗΕ και της ΕΕ, δεδομένου ότι το ΝΑΤΟ, όπως έχει αναφερθεί, είναι ένας

⁷²⁵ Η υλική ενίσχυση των κρατών-μελών ενός διεθνούς οργανισμού είναι προφανώς εξαιρετικά σημαντικός παράγοντας υποβοήθησης της πορείας του προς αυτήν την κατεύθυνση, αρκεί να συνδυάζεται με εσωτερικό περιβάλλον και διεθνείς συνθήκες που επιτρέπουν τη βέλτιστη δυνατή χρησιμοποίησή της. Ειδικά στο πλαίσιο της ΕΕ πάντως, έχει αποδειχτεί ότι αυτές οι ενισχύσεις επιφέρουν σταδιακά απτά και σημαντικά αποτελέσματα, γεγονός που εξηγεί εν μέρει τη σαφή διαφοροποίηση, ως προς το εξεταζόμενο ζήτημα, των βαλκανικών κρατών-μελών της από τις άλλες χώρες των Βαλκανίων.

⁷²⁶ Αν και, όπως έχει ήδη σημειωθεί, κατά περιπτώσεις οι ίδιοι οι διεθνείς θεσμοί χρησιμοποιούνται ως όχημα για την πραγματοποίηση τέτοιων επεμβάσεων, από τα ισχυρότερα κράτη-μέλη τους.

οργανισμός προσανατολισμένος στο επιχειρησιακό πεδίο, το οποίο δεν εντάσσεται στο στάδιο της πρόληψης.

Όσον αφορά τον τομέα της καταστολής, η παρέμβαση των εξεταζόμενων διακυβερνητικών οργανισμών είναι εκ των πραγμάτων πιο περιορισμένη, δεδομένου ότι η εφαρμογή κατασταλτικών μεθόδων αντιμετώπισης απέναντι σε ένα φαινόμενο όπως η παράνομη διακίνηση ανθρώπων προϋποθέτει κατά κύριο λόγο τη δυνατότητα πρωτογενούς άσκησης κρατικής κυριαρχίας, την οποία διαθέτουν μόνο τα κράτη-μέλη των εν λόγω οργανισμών. Υπό αυτό το πρίσμα, η κατασταλτική παρέμβαση των διακυβερνητικών θεσμών περιλαμβάνει τον συντονισμό και την υποβοήθηση των διακρατικών συνεργασιών στο επιχειρησιακό πεδίο και ιδίως στους συνοριακούς ελέγχους⁷²⁷. Περαιτέρω, περιλαμβάνει την υιοθέτηση κανονιστικών ρυθμίσεων με αντικείμενο την εναρμόνιση και την αυστηροποίηση των ποινικών νομοθεσιών των κρατών-μελών ως προς την αντιμετώπιση του εν θέματι διεθνικού φαινομένου. Επιπρόσθετα, κατασταλτικού χαρακτήρα είναι σαφώς και οι επεμβάσεις που πραγματοποιούν οι οργανισμοί αυτοί μέσω διεθνών αποστολών στο έδαφος κρατών, οι οποίες, ανεξαρτήτως της μορφής και της διάρκειάς τους, έχουν ως γενικό διακηρυκτικό στόχο την επίτευξη σταθεροποίησης και ειρήνης, ενώ σε πιο ειδικό πλαίσιο αποσκοπούν και στον περιορισμό τέτοιων διεθνικών φαινομένων. Όπως όμως εκτέθηκε προηγουμένως, ιδίως όσον αφορά την παράνομη διακίνηση ανθρώπων, οι επεμβάσεις αυτού του τύπου λειτουργούν αντίστροφα, καθώς, αντί να συμβάλλουν στον περιορισμό και την εξάλειψη του φαινομένου, τροφοδοτούν την περαιτέρω εξάπλωση και ισχυροποίησή του. Στις κατασταλτικές ενέργειες που παρατέθηκαν, οι οποίες εστιάζουν κυρίως στο επιχειρησιακό πεδίο και στον πρακτικό περιορισμό της ήδη αναπτυσσόμενης εγκληματικής δραστηριότητας με αντικείμενο την παράνομη διακίνηση ανθρώπων, συμμετέχουν και οι τρεις μελετώμενοι διεθνείς οργανισμοί, με βάση τις επιμέρους διακρίσεις που έχουν παρουσιαστεί διακριτά για τον καθένα εξ αυτών.

Καταληκτικά, οι διακυβερνητικοί θεσμοί διαθέτουν τη δυνατότητα εφαρμογής προληπτικών και κατασταλτικών τρόπων αντιμετώπισης της διεθνικής παράνομης διακίνησης ανθρώπων, οι οποίοι όμως στην πλειονότητά τους είναι απλά υποστηρικτικοί και συντονιστικοί εκείνων που υλοποιούν τα κράτη-μέλη τους. Πρόκειται δηλαδή για ενέργειες και δράσεις οι οποίες στηρίζονται ως επί το πλείστον στη συμμετοχή, την ανταπόκριση και τους μηχανισμούς των κρατών, γεγονός που τις

⁷²⁷ Λαμβανομένων πάντοτε υπόψη των δυσχερειών που προκύπτουν από τις συναφείς επιφυλάξεις των εμπλεκόμενων με το φαινόμενο κρατών-μελών τους.

καθιστά εξαρτώμενες από την κατάσταση που επικρατεί στο εσωτερικό τους και τις μεταξύ τους σχέσεις. Από την άλλη πλευρά βέβαια, οι παρεμβάσεις των διεθνών οργανισμών διαθέτουν εξ ορισμού ένα ιδιαίτερα αυξημένο εύρος, το οποίο υπερβαίνει τις επιμέρους κρατικές δυνατότητες στους τομείς του συντονισμού, της συνεργασίας και της κανονιστικής εναρμόνισης. Στην πράξη, οσον αφορά την ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων και της Τουρκίας, οι τρόποι αντιμετώπισης που τυγχάνουν σταθερής και προγραμματισμένης εφαρμογής είναι κυρίως οι κατασταλτικοί, εξαιρουμένου του προληπτικού τρόπου που αφορά τη βελτίωση των διακρατικών σχέσεων και τη διατήρηση συνθηκών ειρήνης. Η ενίσχυση των κρατών-μελών προκειμένου να διαμορφώσουν ένα ευνομούμενο και σταθερό εσωτερικό περιβάλλον, ήτοι ένας από τους βασικούς προληπτικούς τρόπους αντιμετώπισης, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι εντάσσεται σε έναν πάγιο σχεδιασμό για την περιοχή των Βαλκανίων και της Τουρκίας, με την εξαίρεση των κρατών της περιοχής που είναι μέλη της ΕΕ. Περαιτέρω, το γεγονός ότι και οι προληπτικοί τρόποι αντιμετώπισης συναρτώνται ευθέως με την ανταπόκριση των κρατών, τους καθιστά κατά βάση ανενεργούς και αποσπασματικής εφαρμογής, αφού οι κρατικοί δρώντες του εν θέματι διεθνούς υποσυστήματος, όπως ήδη εκτέθηκε προηγουμένως, διαχειρίζονται το φαινόμενο κυρίως κατασταλτικά και όχι προληπτικά⁷²⁸. Ακόμα και η κατασταλτική αντιμετώπιση πάντως την οποία προωθούν οι διεθνείς οργανισμοί αντιμετωπίζει συχνά προσκόμματα, αβελτηρίες και ασυνέχειες, αφού επηρεάζεται καθοριστικά από τις ασταθείς και διαρκώς μεταβαλλόμενες συνθήκες που χαρακτηρίζουν την ευρύτερη περιοχή από το 1990 και μετά. Σταδιακά βέβαια, στις κατασταλτικές πτυχές της πιο συντονισμένης διακρατικής συνεργασίας στα επιχειρησιακά ζητήματα και της εναρμόνισης των ποινικών νομοθεσιών, η παρέμβαση των διακυβερνητικών θεσμών έχει επιφέρει απτά και εν πολλοίς παγιωμένα πλέον αποτελέσματα⁷²⁹.

6.4. Συνολική αποτίμηση της αντιμετώπισης της παράνομης διακίνησης ανθρώπων.

Σύμφωνα με τα όσα αναφέρθηκαν, η αντιμετώπιση της παράνομης διακίνησης ανθρώπων περιλαμβάνει σημαντικές επιμέρους διακρίσεις, οι οποίες αφορούν το αν διενεργείται υπό προληπτικό ή κατασταλτικό πρίσμα, καθώς και τον τρόπο που

⁷²⁸ Αυτό συμβαίνει όχι μόνο λόγω των εσωτερικών τους χαρακτηριστικών και ιδιαιτεροτήτων, αλλά και ως απότοκο των διεθνών συνθηκών που έχουν διαμορφωθεί στην ευρύτερη περιοχή μετά το τέλος του διπολισμού.

⁷²⁹ Σύμφωνα με τα όσα σημειώθηκαν στα οικεία κεφάλαια της σχετικής δραστηριότητας του ΟΗΕ, της ΕΕ και του ΝΑΤΟ, και παρά τις δυσκολίες και τις καθυστερήσεις που έχουν προκύψει στην πορεία.

υλοποιείται από τα κράτη και τους διακυβερνητικούς θεσμούς. Οι διακρίσεις αυτές έχουν ιδιαίτερη βαρύτητα, αφού δεν προσδιορίζουν μόνο τα διακριτά χαρακτηριστικά της κάθε μορφής αντιμετώπισης, αλλά συμβάλλουν στην επαρκή κατανόηση των αντίστοιχων δράσεων και την ολοκληρωμένη εξέταση της χρησιμότητας και της αποτελεσματικότητάς τους. Από τα μέχρι σήμερα δεδομένα, όσον αφορά την αντιμετώπιση της διεθνικής παράνομης διακίνησης ανθρώπων που διενεργείται με επίκεντρο τα Βαλκάνια και την Τουρκία, μπορούν να εξαχθούν συγκεκριμένα συμπεράσματα, τόσο για τις δράσεις προληπτικού χαρακτήρα όσο και για τις κατασταλτικές. Επιπλέον, μπορούν να υπάρξουν σαφείς διαπιστώσεις για τον τρόπο, τον αντίκτυπο και τα όρια των ενεργειών αντιμετώπισης από τα εμπλεκόμενα κράτη και τους εξεταζόμενους διακυβερνητικούς θεσμούς, ώστε να προκύπτει μια συνολική και επαρκής αποτίμηση για το εν λόγω ζήτημα.

Ειδικότερα, κατέστη σαφές από τα προεκτεθέντα ότι οι τρόποι αντιμετώπισης που μπορούν να επιτύχουν τη δραστική ανάσχεση του φαινομένου σε μακροπρόθεσμο και σταθερό ορίζοντα, είναι αυτοί της πρόληψης. Αντιθέτως, οι κατασταλτικές μέθοδοι επιφέρουν μεν άμεσα και απτά αποτελέσματα κατά περίπτωση, αλλά ουσιαστικά επιτυγχάνουν μόνο τον παροδικό περιορισμό της παράνομης διακίνησης ανθρώπων, αφού δεν στρέφονται κατά των αιτιών που οδηγούν στην εμφάνιση και την εξάπλωση του φαινομένου⁷³⁰. Παρά ταύτα, τόσο τα εξεταζόμενα κράτη όσο και οι τρεις κορυφαίοι διεθνείς οργανισμοί που μελετήθηκαν, εστιάζουν κατά κύριο λόγο και παγίως στους κατασταλτικούς τρόπους αντιμετώπισης. Αυτό συμβαίνει αφενός επειδή είναι πιο απλοί στον σχεδιασμό τους και ευχερέστερα υλοποιήσιμοι, και αφετέρου επειδή συνδέονται πιο άμεσα με συγκεκριμένες εμφανείς δράσεις και αποτελέσματα. Η ασταθής διεθνής κατάσταση που έχει χαρακτηρίσει την ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων και της Τουρκίας από το 1990 και μετά, έχει επιτείνει περαιτέρω αυτή τη συνθήκη, καθώς δυσχεραίνει τον συγκροτημένο, συνεργατικό και μακροπρόθεσμο σχεδιασμό προληπτικών πολιτικών από τα εμπλεκόμενα κράτη. Ακόμα όμως και οι διεθνείς οργανισμοί, οι οποίοι δεν έχουν αντιμετωπίσει λόγω

⁷³⁰ Όπως έχει διαπιστωθεί διαχρονικά, με βάση τα πραγματικά δεδομένα, οι κατασταλτικές μέθοδοι δεν οδηγούν σε αποτελεσματικό περιορισμό του οργανωμένου εγκλήματος και ιδίως των σύγχρονων μορφών εκδήλωσής του (Βαθρακοκόιλης 2001: 19). Ειδικά για την ανεπάρκεια της κατασταλτικής προσέγγισης ως προς την αντιμετώπιση της διεθνικής παράνομης διακίνησης ανθρώπων που διενεργείται με σκοπό την εκμετάλλευση, βλ. Κυριαζή (2010: 82-131), ενώ για τη θεμελίωση της ίδιας θέσης με ταυτόχρονη διατύπωση συγκεκριμένων πολιτικών πρόληψης του φαινομένου σε παγκόσμιο επίπεδο, βλ. Woodiwiss (2005: 214-217).

εμβέλειας το μέγεθος των αδυναμιών και των κλυδωνισμών που υφίστανται στο εσωτερικό των περισσότερων βαλκανικών κρατών, ακολουθούν με τις ενέργειές τους μιας ως επί το πλείστον αποσπασματική λογική, η οποία οδηγεί στο να παρέχεται τελικά προτεραιότητα στα κατασταλτικά και όχι στα προληπτικά μέτρα. Αυτό εξηγείται επίσης λόγω της καθοριστικής επίδρασης που έχουν τα κράτη-μέλη και οι συνθήκες που τα χαρακτηρίζουν στους διεθνείς θεσμούς, αλλά και με βάση τις περιορισμένες δυνατότητες ουσιαστικής παρέμβασης που διαθέτουν οι εν λόγω θεσμοί σε ζητήματα όπως η παράνομη διακίνηση ανθρώπων, τα οποία άπτονται της κρατικής κυριαρχίας και ασφάλειας.

Με βάση τα ανωτέρω, είναι εύλογη η παρατηρούμενη από το 1990 και μετά ελλιπής αντιμετώπιση του φαινομένου από τα κράτη και τους διακυβερνητικούς θεσμούς όσον αφορά την εν θέματι ευρύτερη περιοχή. Αυτή η ελλιπής αντιμετώπιση οφείλεται στην απουσία ενός στρατηγικού προγραμματισμού προληπτικών πολιτικών, τόσο σε επίπεδο κρατών όσο και στο πλαίσιο των διεθνών οργανισμών, που οδηγεί με τη σειρά της στη συγκυριακή εφαρμογή κατασταλτικών μεθόδων. Η εν λόγω εφαρμογή, ακριβώς λόγω του προσωρινού και αποσπασματικού της χαρακτήρα, καθώς και λόγω της μη διαχείρισης των αιτίων του φαινομένου, δεν επιφέρει καθοριστικά αποτελέσματα σε μακροπρόθεσμη βάση. Συνακόλουθα, ο πυρήνας των προσπαθειών αντιμετώπισης αφορά τον περιορισμό των άμεσων επιπτώσεων του φαινομένου και της ανάσχεσης της περαιτέρω εξάπλωσής του⁷³¹. Ως εκ τούτου, σε περιόδους κρίσεων και όξυνσης της διεθνικής παράνομης διακίνησης ανθρώπων, αναδεικνύονται τα όρια των κατασταλτικών τρόπων αντιμετώπισης και επιβεβαιώνεται όχι απλά η διατήρηση του φαινομένου, αλλά σε αρκετές περιπτώσεις η καταλυτική ενίσχυσή του⁷³². Σε αυτό το πλαίσιο, οι πολιτικές πρόληψης ακολουθούν μια πολύ αργή πορεία ως προς την καθιέρωσή τους, η οποία αφορά κυρίως τα διακηρυκτικά προτάγματα των διεθνών οργανισμών, καθώς και τις προσπάθειες ορισμένων κρατών της περιοχής⁷³³ να κατοχυρώσουν τη δημιουργία

⁷³¹ Ο περιορισμός των άμεσων επιπτώσεων και η ανάσχεση της περαιτέρω εξάπλωσης είναι προφανώς εξαιρετικά σημαντικές παράμετροι αντιμετώπισης, πλην όμως δεν συνιστούν ριζικές τομές μακροπρόθεσμης πνοής απέναντι στην εξεταζόμενη διεθνική εγκληματική δράση.

⁷³² Προκύπτει δηλαδή η διεθνική εκδήλωση της οργανωμένης εγκληματικής διακίνησης ανθρώπων, με τρόπο που επιβεβαιώνει την αποσπασματικότητα και την προσωρινότητα των κατασταλτικών μεθόδων ως προς τον περιορισμό του φαινομένου.

⁷³³ Ιδίως αυτών που έχουν κατορθώσει να ακολουθήσουν μια συγκροτημένη πορεία υπέρβασης των προβλημάτων με τα οποία έχουν συνδεθεί οι διεθνείς εξελίξεις που

διαφανών και λειτουργικών δομών, με γνώμονα την παγίωση της εσωτερικής τους σταθερότητας και τη διαρκή αναπτυξιακή τους προοπτική, δηλαδή την επίτευξη συνθηκών που συνιστούν βασικούς προληπτικούς μηχανισμούς ως προς την παράνομη διακίνηση ανθρώπων.

Συνεπώς, οι μέχρι σήμερα εφαρμοζόμενοι τρόποι αντιμετώπισης της διεθνικής παράνομης διακίνησης ανθρώπων δεν μπορούν να θεωρηθούν επαρκείς και λυσιτελείς για τον δραστικό περιορισμό του φαινομένου. Παρά τη σχετική δραστηριοποίηση των κορυφαίων διεθνών θεσμών που αναφέρθηκαν, η αντιμετώπιση με επίκεντρο τα βαλκανικά κράτη και την Τουρκία αντανάκλα ουσιαστικά την ασταθή διεθνή κατάσταση από το 1990 και μετά, καθώς και τα σοβαρά εσωτερικά προβλήματα των περισσότερων κρατών της ευρύτερης περιοχής. Περαιτέρω, τα δεδομένα που έχουν προκύψει σε περιπτώσεις και συνθήκες κρίσης, καταδεικνύουν ότι η προοπτική μιας συνεργατικής και συντεταγμένης αντιμετώπισης, η οποία θα εστιάζει στην πρόληψη αντί της καταστολής, είναι στην πραγματικότητα πολύ αμφίβολη, καθώς δεν έχει καταστεί ακόμα εφικτό να υπάρξει και να παγιωθεί καθόλη τη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών. Οι μέχρι σήμερα κανονιστικές προσπάθειες που έχουν λάβει χώρα, σε συνδυασμό με τις αντίστοιχες διακρατικές συνεργασίες που έχουν αναπτυχθεί, παρέχουν θεωρητικά το υπόβαθρο για τον στρατηγικό σχεδιασμό και την υλοποίηση πολιτικών πρόληψης. Παράλληλα όμως, με βάση την υφιστάμενη πραγματική εμπειρία, τέτοιου είδους πολιτικές τίθενται διαρκώς υπό την αίρεση των επιλογών διαφοροποιημένου χειρισμού των σχετικών ζητημάτων από τα εμπλεκόμενα κράτη, υπό το πρίσμα της βέλτιστης εξυπηρέτησης των ιδιαίτερων συμφερόντων τους στον τομέα της ασφάλειας, κάτι το οποίο βέβαια ενδέχεται να οδηγήσει σε καταστροφικές για την όποια συνεργασία λογικές απομονωτισμού και σύγκρουσης.

Είναι συνακόλουθα σαφές ότι οι τρόποι αντιμετώπισης της διεθνικής παράνομης διακίνησης ανθρώπων συναρτώνται άμεσα με τη διεθνή κατάσταση που επικρατεί στο εξεταζόμενο διεθνές υποσύστημα, τις εσωτερικές συνθήκες στα εμπλεκόμενα κράτη, καθώς και τις δυνατότητες παρέμβασης των οικείων διακυβερνητικών θεσμών. Υπό αυτό το πρίσμα, η εξέλιξη της αντιμετώπισης σχετίζεται πλήρως με την πορεία των δεδομένων αυτών παραγόντων. Με απλά λόγια, όσο περισσότερο σημειώθηκαν μετά το 1990. Σε αυτά, εξαιρουμένης της Τουρκίας και της Ελλάδας που δεν επηρεάστηκαν άμεσα και καθοριστικά από την κατάρρευση του διπολισμού, μπορούν να ενταχθούν κυρίως η Κροατία, η Βουλγαρία και η Ρουμανία, σε σύγκριση πάντοτε με τα λοιπά βαλκανικά κράτη.

εκλείπουν οι εντάσεις και οι αντιπαραθέσεις στην περιοχή και τα κράτη σταθεροποιούνται εσωτερικά συγκροτώντας λειτουργικές κεντρικές δομές, τόσο πιθανότερη είναι η εφαρμογή προληπτικών τρόπων αντιμετώπισης του φαινομένου. Στην ίδια κατεύθυνση, η προληπτική αντιμετώπιση εξαρτάται επίσης από την εμβέλεια των κανονιστικών ρυθμίσεων που θεσπίζουν οι διακυβερνητικοί θεσμοί, καθώς και από τον βαθμό στον οποίο αυτές γίνονται σεβαστές από τα κράτη-μέλη. Αυτονόητο είναι ότι κάτι τέτοιο συμβαίνει στις περιπτώσεις που ένας διεθνής οργανισμός μετεξελίσσεται προς την εμβάθυνση της ενοποίησης ανάμεσα στα κράτη-μέλη του, καθώς τότε η εμβέλεια, το κύρος και η έμπρακτη εφαρμογή των κανονιστικών του επιταγών προφανώς αναβαθμίζεται καθοριστικά⁷³⁴. Από την άλλη πλευρά, όσο συνεχίζεται η ασταθής διεθνής κατάσταση και διαιωνίζονται τα προβλήματα στο εσωτερικό των εμπλεκόμενων με το φαινόμενο της παράνομης διακίνησης κρατών, τόσο παγιώνεται η σχεδόν αποκλειστική χρήση κατασταλατικών μεθόδων αντιμετώπισης, δηλαδή η προσωρινού, συγκυριακού και αποσπασματικού χαρακτήρα διαχείριση του ζητήματος. Επιπρόσθετα, η αδυναμία των διακυβερνητικών θεσμών να διαμορφώσουν με την κανονιστική τους δραστηριότητα πλήρεις και σταθερές συνεργασίες στα ζητήματα κρατικής κυριαρχίας και ασφάλειας, είναι νομοτελειακό ότι οδηγεί στη μόνιμη υλοποίηση κατασταλατικών και όχι προληπτικών τρόπων αντιμετώπισης.

Συμπερασματικά, με βάση τα μέχρι σήμερα δεδομένα στην ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων και της Τουρκίας και τις διαπιστώσεις που προκύπτουν από αυτά, οι κατασταλατικοί τρόποι αντιμετώπισης του διεθνικού φαινομένου της παράνομης διακίνησης ανθρώπων έχουν τη σαφή προτεραιότητα και αναμένεται να συνεχίσουν να κυριαρχούν έναντι των προληπτικών. Εξαιρεση μπορούν να αποτελέσουν μόνο τα κράτη της περιοχής που έχουν μικρότερη εμπλοκή με το φαινόμενο και έχουν κατορθώσει να επιτύχουν σχετικά μεγαλύτερη εσωτερική σταθερότητα και συνοχή από τα υπόλοιπα, στον βαθμό βέβαια που οι διεθνείς εξελίξεις τους το επιτρέπουν. Ο ρόλος των διακυβερνητικών οργανισμών και δη του ΟΗΕ, του ΝΑΤΟ και της ΕΕ, δεν φαίνεται να αποδεικνύεται καθοριστικός ως προς την καθιέρωση προληπτικών τρόπων αντιμετώπισης, παρά την αναντίρρητη συμβολή τους, ειδικά του ΟΗΕ και της ΕΕ, προς αυτήν την κατεύθυνση. Εντούτοις, ιδίως η ΕΕ, έχει θεωρητικά τη δυνατότητα να αποτελέσει παράγοντα λυσιτελούς προώθησης προληπτικών πολιτικών και αντίστοιχης κανονιστικής εναρμόνισης των κρατών-μελών της αλλά και

⁷³⁴ Τέτοιο παράδειγμα, και μάλιστα μοναδικό, αποτελεί σε πληθώρα τομέων η ΕΕ και η εξελικτική της πορεία μέχρι σήμερα.

όσων κρατών επηρεάζει στην εν θέματι περιοχή, εφόσον συνεχίσει την πορεία της προς την ολοένα βαθύτερη ενοποίηση. Από την άλλη πλευρά, η ομαλότητα αυτής της πορείας έχει αποδειχτεί ότι θίγεται όταν διαμορφώνονται συνθήκες κρίσης στα ζητήματα που άπτονται της ασφάλειας, της άμυνας και του εν γένει του στενού πυρήνα της κρατικής κυριαρχίας. Αυτή η παράμετρος θέτει υπό αίρεση τη δυνατότητα της Ένωσης να διαδραματίσει αποτελεσματικά τον προαναφερθέντα ρόλο σε βάθος χρόνου, γεγονός που αναδεικνύει επί τα παρόντος τα κράτη ως τους βασικούς ρυθμιστές των μορφών που λαμβάνει η αντιμετώπιση της διεθνικής παράνομης διακίνησης ανθρώπων.

7. Συνολικά ευρήματα και διαπιστώσεις για την παράνομη διακίνηση ανθρώπων στα Βαλκάνια και την Τουρκία.

7.1. Οι ομάδες του οργανωμένου εγκλήματος που κυριαρχούν στη διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων και τα βασικά τους χαρακτηριστικά.

Σύμφωνα με τα όσα παρατέθηκαν προηγουμένως στα οικεία κεφάλαια, καθίσταται εφικτό να προσδιοριστούν και να εξεταστούν οι εγκληματικές οργανώσεις με διεθνική δράση, οι οποίες διαδραματίζουν τον κυρίαρχο ρόλο στην παράνομη διακίνηση ανθρώπων που διενεργείται με επίκεντρο τα Βαλκάνια και την Τουρκία. Αυτή η διαδικασία έχει ιδιαίτερη σημασία, καθώς αφενός εντοπίζονται οι πιο σοβαρές πτυχές του σχετικού διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος και αφετέρου αναλύονται τα βασικά τους χαρακτηριστικά, κάτι που συμβάλλει στην απόκτηση μιας πλήρους εικόνας για τους μη κρατικούς δρώντες στους οποίους στηρίζεται η εκδήλωση του εν θέματι διεθνικού φαινομένου. Παράλληλα, με τον ίδιο τρόπο, καθίσταται εφικτή η συγκροτημένη κατηγοριοποίηση των ανωτέρω εγκληματικών ομάδων και ο διαχωρισμός των δράσεών τους, ώστε να προκύπτει με σαφήνεια ο ρόλος και η παρέμβαση εκάστης εξ αυτών, προκειμένου μεθοδολογικά να μπορούν να εξαχθούν στέρεα και χρήσιμα συμπεράσματα. Οι εγκληματικές οργανώσεις προσδιορίζονται σε πρώτο επίπεδο με βάση τη χώρα προέλευσής τους, δηλαδή το κράτος το οποίο συνιστά τον πυρήνα της συγκρότησής τους και την περιοχή στρατολόγησης του κύριου όγκου των μελών τους, και ακολούθως εξετάζονται με βάση την εμβέλεια των δράσεων που αναπτύσσουν στο ζήτημα της διεθνικής παράνομης διακίνησης ανθρώπων. Περαιτέρω, καταγράφονται τα ειδικότερα στοιχεία που τις χαρακτηρίζουν, ήτοι εκείνα που τους προσδίδουν την ευρεία διεθνική τους διάσταση και τις καθιστούν κυρίαρχες στη διεξαγωγή της συγκεκριμένης εγκληματικής δράσης.

Από τα στοιχεία που αναφέρθηκαν παραπάνω, προκύπτουν ευχερώς ορισμένες εγκληματικές ομάδες οι οποίες διαδραματίζουν κυρίαρχο ρόλο ως προς τη διενεργούμενη με επίκεντρο τα Βαλκάνια και την Τουρκία παράνομη διακίνηση ανθρώπων. Ειδικότερα, ως οι πλέον ισχυρές μπορούν να θεωρηθούν οι εγκληματικές οργανώσεις αλβανικής προέλευσης. Σημαντικές είναι επίσης οι οργανώσεις που προέρχονται από τα κράτη και τις περιοχές που αναδύθηκαν από τη διάλυση της ενωμένης Γιουγκοσλαβίας, κυρίως οι ομάδες του σερβικού και του βοσνιακού οργανωμένου εγκλήματος, αλλά και εκείνες που δραστηριοποιούνται με επίκεντρο το Μαυροβούνιο και το Κόσοβο. Το ρουμάνικο οργανωμένο έγκλημα έχει επίσης υπάρξει αρκετά ισχυρό κατά περιόδους μετά το 1990, ενώ κρισιμότεος αναδεικνύεται ο ρόλος του τουρκικού οργανωμένου εγκλήματος, ιδίως στην παράνομη διακίνηση ανθρώπων που διενεργείται με σκοπό τη μετανάστευση. Είναι σαφές ότι οι εν λόγω εγκληματικές οργανώσεις έχουν μεγάλη διασπορά δράσεων στο σύνολο της εξεταζόμενης ευρύτερης περιοχής, αφού έχουν ως βάση αρκετά από τα ανήκοντα σε αυτή κράτη. Περαιτέρω, εμφανίζουν μεταξύ τους διαφοροποιήσεις και διαβαθμίσεις ως προς το εύρος των εγκληματικών δράσεων που έχουν τη δυνατότητα να αναπτύσσουν και ειδικότερα ως προς την έκταση της παράνομης διακίνησης ανθρώπων που διενεργούν. Παρά το γεγονός ότι συνεργάζονται σε αρκετές περιπτώσεις, στις οποίες συγκροτούν μεικτά εγκληματικά δίκτυα παράνομης διακίνησης, και συνακόλουθα καθίσταται συχνά δυσχερής η μεταξύ τους διάκριση, εντούτοις πρόκειται για διαφορετικής προέλευσης εγκληματικές οργανώσεις, οι οποίες, αν και διαθέτουν αρκετά κοινά σημεία, προσδιορίζονται από επιμέρους διακριτά χαρακτηριστικά⁷³⁵.

Πιο αναλυτικά, από τις ως άνω αναφερόμενες εγκληματικές ομάδες, την ευρύτερη εμβέλεια διεθνικής δράσης διαθέτουν εκείνες που ανήκουν στο αλβανικό οργανωμένο έγκλημα. Οι εν λόγω οργανώσεις εκμεταλλεύονται την εκτεταμένη διασπορά του αλβανικού πληθυσμιακού στοιχείου σε αρκετά βαλκανικά κράτη αλλά και στις πιο αναπτυγμένες χώρες της Κεντρικής και Δυτικής Ευρώπης, προκειμένου να συντονίζουν τη διεθνική διεξαγωγή της παράνομης διακίνησης ανθρώπων σε ευρύτατη κλίμακα. Παράλληλα, η ισχυρή παρουσία του αλβανικού οργανωμένου εγκλήματος κάθε μορφής στις προαναφερθείσες περιοχές, η οποία επίσης συνδέεται με την πληθυσμιακή διασπορά, διευκολύνει την εν λόγω εγκληματική δραστηριότητα,

⁷³⁵ Τα χαρακτηριστικά αυτά συναρτώνται με τα ξεχωριστά επιμέρους στοιχεία των κρατών από τα οποία προέρχονται οι εγκληματικές οργανώσεις, καθώς και με την ιδιαίτερη διαδρομή εξέλιξης που έχουν ακολουθήσει μετά το 1990.

αφού παρέχει το υπόβαθρο για τη διενέργεια, τη συγκάλυψη και τη χρηματοδότησή της. Περαιτέρω, οι ομάδες αυτές εκμεταλλεύονται την προβληματική συγκρότηση και πορεία του αλβανικού κράτους από το 1990 και μετά, προκειμένου να έχουν ως βάση μια χώρα με αδύναμες δομές, διαφθορά που διεισδύει ακόμα και στα πιο κεντρικά επίπεδα εξουσίας και εν γένει τις κατάλληλες εσωτερικές συνθήκες και την ιδανική γεωγραφική θέση, ώστε να χρησιμοποιείται ως κομβικός τόπος προέλευσης και διέλευσης των παρανόμως διακινούμενων προσώπων⁷³⁶. Επιπλέον, πρόκειται για οργανώσεις με αυστηρή ιεραρχία, οι οποίες χρησιμοποιούν σκληρές μεθόδους για την υλοποίηση των δράσεων που σχεδιάζουν⁷³⁷, γεγονός που αντανάκλα την πάγια δομή και πρακτική του αλβανικού οργανωμένου εγκλήματος γενικά, ανεξαρτήτως των επιμέρους αντικειμένων στα οποία εστιάζει, η οποία συνδέεται με την παραδοσιακή οργάνωση και εξέλιξη της αλβανικής κοινωνίας (Koppel and Szekely 2002: 130). Συνδυάζοντας τα προεκτεθέντα, το κεντρικό βασικό χαρακτηριστικό των συγκεκριμένων εγκληματικών οργανώσεων είναι η προέλευσή τους από ένα βαλκανικό κράτος με σοβαρότατα δομικά προβλήματα και δυσχέρειες προσαρμογής στις διεθνείς αλλαγές που έλαβαν χώρα με αφετηρία το 1990, αλλά και με ένα παρελθόν αυταρχικού καθεστώτος, σκληρού απομονωτισμού και χαμηλότατου βιοτικού επιπέδου. Οι παράγοντες αυτοί συναρτώνται άμεσα και με την εκτεταμένη αλβανική μετανάστευση και διασπορά, ιδίως μετά το 1990, η οποία λειτουργεί ενισχυτικά για τις διεθνικές εγκληματικές δράσεις του αλβανικού οργανωμένου εγκλήματος⁷³⁸.

Σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν επίσης οι εγκληματικές οργανώσεις οι οποίες προέρχονται από τα βαλκανικά κράτη και τις περιοχές που προέκυψαν από τη διάλυση της πρώην Γιουγκοσλαβίας, ήτοι κυρίως οι εγκληματικές ομάδες με προέλευση τη Σερβία, τη Βοσνία, το Μαυροβούνιο και το Κόσοβο. Η εμβέλεια της δράσης τους είναι ιδιαίτερα αναπτυγμένη, αλλά έχει ως επίκεντρο κατά κύριο λόγο το έδαφος το οποίο καταλάμβανε η ενωμένη Γιουγκοσλαβία. Με άλλα λόγια, οι εν λόγω εγκληματικές ομάδες δραστηριοποιούνται διεθνικά με μεγαλύτερη ένταση στις περιοχές που γειτνιάζουν με τον τόπο προέλευσής τους. Στις περιοχές αυτές όμως,

⁷³⁶ Βλ. αναλυτικά τα όσα σημειώθηκαν ανωτέρω στα οικεία κεφάλαια.

⁷³⁷ Σχετικά με τη στρατιωτικού τύπου οργάνωση και πειθαρχία των αλβανικών οργανώσεων, τη βιαιότητα που τις χαρακτηρίζει και την εκθετική τους ανάπτυξη σε ευρύτατη διεθνική κλίμακα μετά το τέλος του διπολισμού, βλ. Τραγάκης (1996: 86-87).

⁷³⁸ Με βάση την προεκτεθείσα εκμετάλλευση των κοινοτήτων της διασποράς από τις ομάδες του αλβανικού οργανωμένου εγκλήματος.

έχουν συχνά τη δυνατότητα να ενεργούν επί της ουσίας ανεμπόδιστα και με περισσή ευχέρεια, κυριαρχώντας σε σειρά εγκληματικών δράσεων, μεταξύ των οποίων και η διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων. Οι συγκεκριμένες εγκληματικές οργανώσεις εκμεταλλεύονται ορισμένους βασικούς παράγοντες για να αναπτύξουν και να ενισχύσουν τη διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων που διενεργούν, ανάμεσα στους οποίους κύρια θέση κατέχουν οι ελλιπείς συνοριακοί έλεγχοι μεταξύ των ως άνω κρατών και περιοχών, οι σφοδρές συγκρούσεις που συνόδευσαν τη διάλυση της ενωμένης Γιουγκοσλαβίας δημιουργώντας ισχυρές τάσεις φυγής και δίοδους παράνομης διακίνησης κάθε μορφής, η δυνατότητα να συνεργάζονται μεταξύ τους, ως προερχόμενες από το ίδιο πρώην ομοσπονδιακό κράτος, παρακάμπτοντας εθνοτικούς διαχωρισμούς, καθώς και οι βαθιές εσωτερικές αδυναμίες των κρατικών οντοτήτων στις οποίες έχουν τη βάση τους. Ειδικότερα, τα συγκεκριμένα εγκληματικά δίκτυα έχουν σε μεγάλο βαθμό στηρίξει τη συγκρότηση και την ανάπτυξη της δράσης τους σε παραστρατιωτικές και παρακρατικές ομάδες που διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στους πολέμους οι οποίοι σημάδεψαν τη διάλυση της ενωμένης Γιουγκοσλαβίας, υιοθετώντας όχι μόνο στελέχη αυτών και τις αντίστοιχες μεθόδους, αλλά και τους διαύλους πρόσβασης στα κορυφαία κλιμάκια της κεντρικής εξουσίας⁷³⁹. Στο πλαίσιο αυτό, εκμεταλλεύονται την εκτεταμένη διαφθορά και την αδυναμία των κεντρικών δομών που χαρακτηρίζουν τις προαναφερθείσες χώρες και περιοχές, προκειμένου να ενισχύουν και να εξαπλώνουν τη διεθνική εγκληματική τους δραστηριότητα. Παράλληλα, χρησιμοποιούν τα μεταναστευτικά και προφυγικά ρεύματα που έχουν ανακύψει μετά το 1990 στην περιοχή της πρώην Γιουγκοσλαβίας, λόγω των συγκρούσεων, των διεθνών ανακατατάξεων και των δομικών αδυναμιών των κρατικών οντοτήτων που σχηματίστηκαν, ώστε να αναπτύσσουν σταθερά τη δράση της διεθνικής παράνομης διακίνησης ανθρώπων με επίκεντρο αυτές τις περιοχές. Κεντρικό βασικό χαρακτηριστικό των ανωτέρω εγκληματικών οργανώσεων, είναι η προέλευσή τους από κράτη και περιοχές που έχουν εμπλακεί μετά το 1990 σε ένα περιβάλλον σφοδρών πολεμικών συγκρούσεων, έντονων εθνοτικών διαχωρισμών και ριζικών διεθνών αλλαγών, το οποίο συνδέεται άμεσα με την αδυναμία αυτών των κρατικών οντοτήτων να επιτύχουν την κατοχύρωση εσωτερικής σταθερότητας και ομαλής λειτουργίας.

⁷³⁹ Όπως ήδη εκτέθηκε ανωτέρω στα οικεία κεφάλαια, η διείσδυση αυτών των εγκληματικών οργανώσεων στις κεντρικές δομές εξουσίας των αντίστοιχων χωρών, συνιστά βασικό παράγοντα της εκτεταμένης ανάπτυξης που εμφανίζουν μετά το τέλος του διπολισμού, αλλά και της παγίωσης των διεθνικών τους δράσεων.

Όσον αφορά το ρουμάνικο οργανωμένο έγκλημα, έχει επίσης εμφανίσει σημαντική εμβέλεια δράσης στη διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων, ιδίως τα πρώτα χρόνια των διεθνών αλλαγών που σημειώθηκαν με αφετηρία το 1990. Αυτή η δραστηριότητα στηρίχθηκε αφενός στη γεωγραφική θέση της χώρας, σύμφωνα με όσα αναφέρθηκαν εκτενέστερα ανωτέρω, και αφετέρου στην ιδιαίτερα προβληματική εσωτερική της κατάσταση και τις δυσκολίες προσαρμογής που αντιμετώπισε στις συνθήκες που διαμορφώθηκαν μετά την πτώση του κομμουνιστικού καθεστώτος. Η γεωγραφική θέση την κατέστησε ιδανικό σημείο διακίνησης προς τα λοιπά βαλκανικά κράτη αλλά και προς την Κεντρική Ευρώπη, ενώ η εσωτερική κατάσταση υπήρξε το ιδανικό περιβάλλον συγκρότησης ισχυρού οργανωμένου εγκλήματος με δυνατότητες διεθνικής δραστηριοποίησης. Το παρελθόν της ακραίας φτώχειας, της καταπίεσης και του καθοριστικού ρόλου της μυστικής αστυνομίας και αντίστοιχων μηχανισμών, συνέβαλε στο να υπάρξουν οι κατάλληλες εσωτερικές συνθήκες για τη δημιουργία εκτεταμένης διαφθοράς, αδύναμων κεντρικών δομών, τάσης εγκατάλειψης της χώρας από το γηγενή πληθυσμό και ανάπτυξης οργανωμένων εγκληματικών δικτύων παράνομης διακίνησης. Η εν λόγω κατάσταση έχει βελτιωθεί, λόγω της πορείας σταδιακής σταθεροποίησης της χώρας, της ένταξής της σε διακυβερνητικούς θεσμούς όπως το NATO και η ΕΕ και των προσπαθειών της να κατοχυρώσει μια ομαλή αναπτυξιακή πορεία. Εντούτοις, η εμπλοκή του ρουμάνικου οργανωμένου εγκλήματος στη διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων δεν έχει παύσει να υφίσταται, αλλά αντιθέτως αποκτά στοιχεία προσαρμογής στις νέες διεθνείς συνθήκες που διαμορφώνονται⁷⁴⁰, δηλαδή εκμετάλλευσης της ελαχιστοποίησης των συνοριακών ελέγχων σε έναν διεθνή οργανισμό όπως η ΕΕ και εφαρμογής νομιμοφανών μεθόδων διακίνησης. Σε αντιστοιχία με τα όσα σημειώθηκαν για το αλβανικό οργανωμένο έγκλημα, κεντρικό βασικό χαρακτηριστικό των ρουμάνικων εγκληματικών οργανώσεων είναι η προέλευσή τους από ένα κράτος με παρελθόν αυταρχισμού, καταπίεσης και χαμηλότατου βιοτικού επιπέδου, το οποίο έχει αντιμετωπίσει σοβαρά εσωτερικά προβλήματα και μεγάλες δυσκολίες προσαρμογής στις διεθνείς ανακατατάξεις που σημειώθηκαν από το 1990 και μετά⁷⁴¹.

Τέλος, ο ρόλος του τουρκικού οργανωμένου εγκλήματος, παρότι δεν ανήκει στις βαλκανικές εγκληματικές ομάδες και άρα δεν συνδέεται άμεσα με τις διεθνείς αλλαγές

⁷⁴⁰ Γεγονός που καταδεικνύει το εύρος και την ισχύ του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος το οποίο αναπτύχθηκε με επίκεντρο τη συγκεκριμένη περιοχή μετά την πτώση του κομμουνιστικού καθεστώτος.

⁷⁴¹ Με την ειδοποιό διαφορά βέβαια της σταδιακά επιτυχέστερης, σε σχέση με το αλβανικό κράτος, προσαρμογής της Ρουμανίας στις νέες διεθνείς συνθήκες.

που έλαβαν χώρα στην περιοχή των Βαλκανίων μετά το 1990, είναι επίσης ιδιαίτερα σημαντικός ως προς τη διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων. Στηρίζεται στην κομβική γεωγραφική θέση της Τουρκίας, η οποία την καθιστά σύνδεσμο ανάμεσα στη Μέση Ανατολή και τις βαλκανικές και ευρωπαϊκές χώρες, στην παρουσία φαινομένων διαφθοράς στο εσωτερικό της με διείσδυση στα επίπεδα της κεντρικής εξουσίας, και ιδίως στις διεθνείς εξελίξεις που σημειώνονται στη Μέση Ανατολή. Πιο συγκεκριμένα, ενώ η Τουρκία δεν επηρεάστηκε άμεσα από τις διεθνείς αλλαγές που σημάδεψαν την ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων με αφετηρία το 1990, εντούτοις βρίσκεται διαρκώς υπό την άμεση επίδραση των όποιων διεθνών ανακατατάξεων συμβαίνουν στη Μέση Ανατολή. Οι εν λόγω ανακατατάξεις, που μετά την κατάρρευση του διπολισμού περιλαμβάνουν αρκετές συγκρούσεις, διεθνείς επεμβάσεις και μια παγιωμένη κατάσταση καταλυτικής αστάθειας, προκαλούν κατά περιόδους μαζικότερες μετακινήσεις πληθυσμών προς το τουρκικό έδαφος, οι οποίες στη συνέχεια διοχετεύονται μέσω της διεθνικής δράσης του ντόπιου οργανωμένου εγκλήματος στο έδαφος των βαλκανικών και των ευρωπαϊκών κρατών. Στη δραστηριότητα αυτή συμβάλλουν καθοριστικά οι επιλογές του τουρκικού κράτους στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής, στο πλαίσιο της προαγωγής των ιδιαίτερων συμφερόντων και επιδιώξεών του, αφού οδηγούν στην ανοχή ή ακόμα και στη διευκόλυνση της δράσης του τουρκικού οργανωμένου εγκλήματος, όσον αφορά τη διενεργούμενη από αυτό διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων. Επιπρόσθετα, η συγκεκριμένη διεθνική εγκληματική δράση που διεξάγεται με επίκεντρο την Τουρκία εξαπλώνεται ραγδαία, ισχυροποιώντας τις αντίστοιχες οργανωμένες εγκληματικές ομάδες, όταν οι συγκρούσεις και η αστάθεια στη Μέση Ανατολή οξύνονται. Παράλληλα, ο κομβικός ρόλος του τουρκικού κράτους στην εν λόγω διεθνική δραστηριότητα του προερχόμενου από τη χώρα οργανωμένου εγκλήματος, επιβεβαιώνεται από το γεγονός ότι διαθέτει τη δυνατότητα να περιορίζει δραστικά τη δράση του, στις περιπτώσεις που το κρίνει απαραίτητο για την εξωτερική πολιτική που ασκεί⁷⁴². Με βάση τα ανωτέρω, κεντρικό βασικό χαρακτηριστικό των τουρκικών εγκληματικών οργανώσεων είναι η προέλευσή τους από ένα κράτος το οποίο, παρότι δεν ενεπλάκη άμεσα στις διεθνείς αλλαγές που προέκυψαν από το 1990 και μετά, διαθέτει κομβικό ρόλο ως σημείο διέλευσης για τις μετακινήσεις πληθυσμών από τη Νοτιοανατολική Ασία και τη Μέση Ανατολή, ενώ παράλληλα χαρακτηρίζεται από ένα εσωτερικό

⁷⁴² Χαρακτηριστικό πρόσφατο παράδειγμα είναι η συγκράτηση της διεθνικής παράνομης διακίνησης ανθρώπων, η οποία ακολούθησε την ανωτέρω αναφερθείσα συμφωνία του τουρκικού κράτους με την ΕΕ (Ευρωπαϊκό Συμβούλιο 2016).

καθεστώς αδιαφάνειας και όσμωσης της κεντρικής κυβερνητικής εξουσίας με μη κρατικούς δρώντες που διεξάγουν παράνομες δραστηριότητες.

Σύμφωνα με τα προεκτεθέντα, τα βασικά χαρακτηριστικά των οργανωμένων εγκληματικών ομάδων που αναφέρθηκαν ως κυρίαρχες στην παράνομη διακίνηση ανθρώπων, είναι αφενός η εκτεταμένη δράση τους σε διεθνικό επίπεδο και αφετέρου η προέλευσή τους από κράτη τα οποία διακρίνονται από συγκεκριμένα προσδιοριστικά στοιχεία. Όσον αφορά το πρώτο σκέλος, η διεθνική δράση αυτών των εγκληματικών οργανώσεων είναι τέτοιας εμβέλειας που δεν επιδρά απλά σε περισσότερες από μία χώρες, αλλά στο σύνολο του εξεταζόμενου διεθνούς υποσυστήματος. Αυτό σημαίνει ότι η παράνομη διακίνηση ανθρώπων που διενεργούν οι ανωτέρω διεθνικές εγκληματικές οργανώσεις επηρεάζει δυνητικά όχι μόνο τα κράτη που ανήκουν στην ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων και της Εγγύς Ανατολής ή συνορεύουν με αυτήν, αλλά και όσες χώρες βρίσκονται σε αλληλεπίδραση με αυτά, όπως είναι αυτές της Κεντρικής και Δυτικής Ευρώπης. Με άλλα λόγια, η διεθνική εμβέλεια της συγκεκριμένης δράσης των εγκληματικών ομάδων που προαναφέρθηκαν, είναι τέτοια ώστε να ασκεί δυνητική επίδραση σε δεκάδες κράτη και ειδικότερα στην ασφάλεια και την άσκηση της κυριαρχίας τους, αλλά και στον τρόπο εξέλιξης των μεταξύ τους σχέσεων. Όσον αφορά το δεύτερο σκέλος, τα κράτη από τα οποία προέρχονται οι εν λόγω διεθνικές εγκληματικές ομάδες χαρακτηρίζονται στην πλειονότητά τους είτε από ένα ένα παρελθόν εσωτερικής καταπίεσης, αυταρχισμού και χαμηλότατου βιοτικού επιπέδου, το οποίο συνοδεύτηκε από τεράστιες δυσκολίες προσαρμογής στις διεθνείς συνθήκες που προέκυψαν μετά το 1990, είτε από την εμπλοκή σε σφοδρές πολεμικές συγκρούσεις και ριζικές ανακατάξεις που εκδηλώθηκαν επίσης μετά το τέλος του διπολισμού. Πρόκειται ουσιαστικά για τα κράτη εκείνα που είτε βίωσαν τα πλέον καταπιεστικά και αυταρχικά κομμουνιστικά καθεστώτα, γεγονός που κατέστηκε ακόμα πιο δύσκολη την προσαρμογή τους στις μετά το 1990 διεθνείς εξελίξεις, είτε συγκροτήθηκαν από την κατάρρευση ομοσπονδιακών κομμουνιστικών κρατών μέσα σε ένα περιβάλλον πολεμικών συγκρούσεων και σκληρών εθνοτικών διαχωρισμών, χωρίς να τους δοθεί μέχρι σήμερα η δυνατότητα να ακολουθήσουν μια αυτόνομη πορεία οριστικής υπέρβασης αυτού του παρελθόντος. Αμφότερες αυτές οι κατηγορίες κρατών αντιμετωπίζουν ένα παρόν εσωτερικής αστάθειας, αδύναμων κεντρικών δομών και εκτεταμένης διαφθοράς. Εξαίρεση αποτελεί η Τουρκία, η οποία έχει όμως ως εν μέρει κοινά χαρακτηριστικά με τα προαναφερθέντα την ύπαρξη ενός αυταρχικού καθεστώτος που επιτρέπει την ύπαρξη εστιών σημαντικής διαφθοράς και συντηρείται από αυτές, αλλά και την άμεση γεινίαση με περιοχές που συνιστούν επίκεντρο

διεθνούς αστάθειας, αφού βρίσκονται σε μόνιμο καθεστώς εντάσεων και αντιπαραθέσεων, πλήττονται διαχρονικά από συγκρούσεις και αποτελούν πεδίο διεθνών επεμβάσεων.

7.2. Οι χώρες που αποτελούν το κύριο επίκεντρο της διενεργούμενης διεθνικής παράνομης διακίνησης ανθρώπων και τα βασικά τους χαρακτηριστικά.

Σε αντιστοιχία με τα όσα εκτέθηκαν για τις εγκληματικές οργανώσεις που κυριαρχούν στη διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων, μπορούν να προσδιοριστούν και οι χώρες οι οποίες συνιστούν το επίκεντρο της συγκεκριμένης εγκληματικής δραστηριότητας στην ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων και της Τουρκίας. Πρόκειται για μια επίσης ιδιαίτερα σημαντική διαδικασία, καθώς έτσι εντοπίζονται τα κράτη που εμπλέκονται πιο άμεσα και ενεργά με το φαινόμενο, εξετάζονται τα βασικά τους χαρακτηριστικά και καθίσταται εφικτό να εξαχθούν σαφή συμπεράσματα ως προς την εμφάνιση και την εξέλιξη του φαινομένου. Παράλληλα, με τον ίδιο τρόπο, παρέχεται η δυνατότητα να αποσαφηνιστούν εκείνες οι ιδιότητες ορισμένων χωρών που τις καθιστούν ευνοϊκά περιβάλλοντα εκδήλωσης της παράνομης διακίνησης ανθρώπων, ο ρόλος της πολιτικής των κρατών ως προς την ανάπτυξη του φαινομένου, καθώς και η επίδραση που ασκούν οι διεθνείς εξελίξεις στο να καταλήγουν κάποια κράτη να αποτελούν βασικές εστίες ανάπτυξης της συγκεκριμένης διεθνικής εγκληματικής δραστηριότητας. Η καταγραφή των εν θέματι κρατών εστιάζει σε πρώτο επίπεδο και κατά λογική αναγκαιότητα σε αυτά από τα οποία προέρχονται οι κυρίαρχες διεθνικές εγκληματικές ομάδες, ενώ ακολούθως επιχειρεί να διακρίνει εκείνες τις περιπτώσεις χωρών οι οποίες, παρότι δεν συνιστούν τόπους προέλευσης εγκληματικών ομάδων με εκτεταμένη διεθνική εμβέλεια δράσης, εντούτοις λειτουργούν ως κεντρικές περιοχές διενέργειας της παράνομης διακίνησης ανθρώπων.

Όπως προκύπτει ευχερώς από τα προαναφερθέντα, η Αλβανία είναι μια από τις βασικές χώρες που αποτελούν επίκεντρο της εν λόγω διεθνικής εγκληματικής δράσης, λειτουργώντας ως κομβικό σημείο προέλευσης και διέλευσης. Αυτή η κατάσταση είναι προφανώς αναμενόμενη, δεδομένου του ότι συνιστά την περιοχή από την οποία προέρχονται οι ισχυρότερες διεθνικές εγκληματικές οργανώσεις στο εξεταζόμενο διεθνές υποσύστημα. Τα αίτια όμως που την καθιστούν επίκεντρο είναι άλλα, και δη τα ίδια που έχουν οδηγήσει στην καθοριστική ανάπτυξη και εξάπλωση του προερχόμενου από αυτήν οργανωμένου εγκλήματος. Πιο συγκεκριμένα, η εσωτερική συνθήκη της χώρας πριν το τέλος του διπολισμού, δηλαδή το αυταρχικό και καταπιεστικό καθεστώς, σε συνδυασμό με την πολιτική απομονωτισμού που ασκούσε, είχε προκαλέσει σοβαρότατες εσωτερικές δυσχέρειες, καθιστώντας την

Αλβανία την πλέον φτωχό κράτος της ευρύτερης περιοχής. Οι διεθνείς αλλαγές που σημειώθηκαν με αφετηρία το 1990 βρήκαν τη χώρα σε δεινή θέση και σε απόλυτη αδυναμία έγκαιρης και επαρκούς προσαρμογής. Τα αποτελέσματα αυτών των εξελίξεων, τα οποία είναι καθόλα ορατά και αισθητά μέχρι σήμερα, έχουν οδηγήσει στη διαμόρφωση μιας κρατικής οντότητας με εντελώς αδύναμες και προβληματικές δομές, αναιμική αναπτυξιακή προοπτική επί σειρά ετών, εκτεταμένη διαφθορά με άμεση επίδραση στα κεντρικά κλιμάκια της κρατικής εξουσίας, καθώς και την απουσία κάθε ουσιαστικής δυνατότητας να περιοριστεί αποτελεσματικά η δραστηριοποίηση μη κρατικών δρώντων όπως το οργανωμένο έγκλημα. Οι παράμετροι αυτοί, εφόσον εκληφθούν συνδυαστικά με τη γεωγραφική θέση της χώρας, που την καθιστά ιδανικό σημείο διασύνδεσης των Βαλκανίων με τα κράτη της Κεντρικής και Δυτικής Ευρώπης, εξηγούν τον κομβικό ρόλο του αλβανικού κράτος στη διενεργούμενη διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων. Ως βασικό χαρακτηριστικό συνεπώς της Αλβανίας, το οποίο συναρτάται ευθέως και αιτωδώς με το ότι αποτελεί κύριο επίκεντρο της εν θέματι διεθνικής εγκληματικής δράσης, μπορούν να θεωρηθούν η εσωτερική της κατάσταση και η διεθνής της θέση πριν την κατάρρευση της ΕΣΔΔ. Αυτές οι πτυχές, οι οποίες καθορίζονταν από τις διεθνείς συνθήκες εκείνης της περιόδου, εφόσον συνδυαστούν με τις ριζικές διεθνείς ανακατάξεις που ξεκίνησαν το 1990, εξηγούν τόσο την αδυναμία προσαρμογής της χώρας στις διεθνείς εξελίξεις μετά το τέλος του διπολισμού, όσο και τη διαμόρφωση όλων των ανωτέρω στοιχείων που την προσδιορίζουν ως κομβικό επίκεντρο της διεθνικής παράνομης διακίνησης ανθρώπων⁷⁴³.

Πέραν της Αλβανίας, σημαντικό επίκεντρο αποτελούν και οι λοιπές κρατικές οντότητες της ευρύτερης περιοχής, από τις οποίες προέρχονται οι άλλες πλην του αλβανικού οργανωμένου εγκλήματος κυρίαρχες διεθνικές εγκληματικές ομάδες. Πιο συγκεκριμένα, όπως εκτέθηκε προηγουμένως, σε αυτές συγκαταλέγονται η Σερβία, η Βοσνία-Ερζεγοβίνη, το Μαυροβούνιο και το Κόσοβο, δηλαδή περιοχές που συγκροτήθηκαν ως διακριτά κρατικά μορφώματα καθόλη τη διαδρομή που εκτυλίχθηκε μετά τη διάλυση της ενωμένης Γιουγκοσλαβίας. Κοινό στοιχείο των εν λόγω κρατικών οντοτήτων συνεπώς, συνιστά η συγκρότησή τους σε ένα διεθνές περιβάλλον σφοδρών πολεμικών συγκρούσεων, διαιωνιζόμενων εντάσεων και

⁷⁴³ Προκύπτει δηλαδή ότι η δυσχέρεια μετάβασης και προσαρμογής στις νέες διεθνείς συνθήκες, σε συνδυασμό με την επίδραση της γεωγραφικής θέσης, συναρτώνται ευθέως με την ευρεία ανάπτυξη της εξεταζόμενης διεθνικής εγκληματικής δράσης που έχει ως επίκεντρο τη χώρα αυτή.

διαρκών ανακατατάξεων ριζικού χαρακτήρα. Αυτή η κατάσταση προκάλεσε εύλογα την αδυναμία τους να προσαρμοστούν έγκαιρα και επαρκώς στις νέες διεθνείς συνθήκες, κάτι που συντέλεσε καθοριστικά στο να αντιμετωπίζουν σοβαρότατες δομικές αδυναμίες, εσωτερική αστάθεια και καταλυτική ανεπάρκεια ως προς τον περιορισμό της διαφθοράς και της επίδρασης που αυτή ασκεί στα κεντρικά επίπεδα της κρατικής εξουσίας. Η διαφορά των συγκεκριμένων κρατικών οντοτήτων με τα άλλα κράτη που προέκυψαν από τη διάλυση της ενωμένης Γιουγκοσλαβίας, είναι ότι αυτά έχουν υπάρξει τα κυριότερα πεδία εκδήλωσης των πολεμικών συγκρούσεων και των εθνοτικών διαχωρισμών. Ως εκ τούτου, έχουν υπάρξει ταυτόχρονα και τα κυριότερα πεδία εκδήλωσης εσωτερικής αστάθειας και εκτεταμένης διαφθοράς. Τα εν λόγω δεδομένα, εφόσον συνδυαστούν με τη γεωγραφική θέση αυτών των περιοχών, εξηγούν επαρκώς το ότι αυτές έχουν αποτελέσει επίκεντρα της διενεργούμενης παράνομης διακίνησης ανθρώπων, τόσο ως τόποι προέλευσης όσο και ως σημεία διέλευσης. Η παρέμβαση και η παρουσία διεθνών αποστολών σε ορισμένες εξ αυτών, όπως αναλύθηκε ανωτέρω, συντέλεσε στο να καταστούν και τόποι προορισμού για την παράνομη διακίνηση με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευση. Επιπρόσθετα, κοινό στοιχείο των εν λόγω κρατικών οντοτήτων είναι το γεγονός ότι ανήκαν πριν το τέλος του διπολισμού σε ένα ομοσπονδιακό κράτος υπό κομμουνιστικό καθεστώς, με όλες τις ιδιαιτερότητες που το συνόδευαν, πράγμα που είναι προφανές ότι δυσχέρανε επίσης την ούτως ή άλλως ταραχώδη και προβληματική μετάβασή τους στο νέο διεθνές περιβάλλον. Διακριτή περίπτωση αποτελεί η Ρουμανία, η οποία παρότι δεν υπήρξε τμήμα της ενωμένης Γιουγκοσλαβίας και άρα δεν βρέθηκε στη δίνη των πολεμικών συγκρούσεων και των εθνοτικών διαχωρισμών που ξέσπασε με τη διάλυσή της, εντούτοις προερχόταν από ένα άκρως αυταρχικό και καταπιεστικό καθεστώς, το οποίο είχε οδηγήσει σε φτωχοποίηση τον πληθυσμό. Διαθέτοντας παράλληλα κρίσιμη γεωγραφική θέση διασύνδεσης της Ανατολικής Ευρώπης και των Βαλκανίων με τα πιο αναπτυσσόμενα κράτη της Κεντρικής Ευρώπης, το ρουμανικό κράτος ακολούθησε επί σειρά ετών παρόμοια πορεία με την Αλβανία, καθιστάμενο επίκεντρο προέλευσης και διέλευσης παρανόμως διακινούμενων προσώπων. Συνολικά λοιπόν, οι άλλες πλην της Αλβανίας κρατικές οντότητες που έχουν υπάρξει επίκεντρο της εν θέματι διεθνικής εγκληματικής δράσης, διαθέτουν στην πλειονότητά τους ως βασικό χαρακτηριστικό τη συγκρότησή τους και τη μετάβαση στο νέο διεθνές περιβάλλον υπό ακραίες συνθήκες πολέμων και εθνοτικών αντιπαραθέσεων, δηλαδή την καταλυτική επίδραση που άσκησε σε αυτές το τέλος του διπολισμού. Ειδικά όσον αφορά τη Ρουμανία, ως βασικό τέτοιο χαρακτηριστικό εντοπίζεται η εσωτερική της κατάσταση και η διεθνής της θέση πριν την κατάρρευση της ΕΣΔΔ, δηλαδή παράγοντες που συνδυάζονται

με τις ριζικές διεθνείς αλλαγές που ακολούθησαν, εξηγούν πλήρως τον κεντρικό της ρόλο στην παράνομη διακίνηση ανθρώπων, τουλάχιστον για τις πρώτες δύο δεκαετίες μετά το 1990, κατ' αναλογία των όσων ειδικότερων προσδιοριστικών στοιχείων σημειώθηκαν στην περίπτωση της Αλβανίας⁷⁴⁴.

Εκτός από τις χώρες προέλευσης των κυρίαρχων στην παράνομη διακίνηση ανθρώπων εγκληματικών ομάδων, υπάρχουν και άλλα κράτη της ευρύτερης περιοχής τα οποία λειτουργούν κατά περιόδους ως σημαντικά επίκεντρα της εν θέματι διεθνικής εγκληματικής δράσης. Πρόκειται για την Τουρκία και την Ελλάδα, δηλαδή για δύο χώρες οι οποίες δεν επηρεάστηκαν καθοριστικά από τις διεθνείς αλλαγές που ξεκίνησαν το 1990, αφού δεν ανήκαν στη σφαίρα επιρροής της ΕΣΔΔ, δεν τελούσαν υπό το αντίστοιχο κομμουνιστικό καθεστώς ούτε ενεπλάκησαν άμεσα στις πολεμικές συγκρούσεις που σημειώθηκαν. Παρά ταύτα, διαθέτουν ορισμένα χαρακτηριστικά που τις καθιστούν κομβικά σημεία, κυρίως για τη μαζική διέλευση παρανόμως διακινούμενων προσώπων. Ειδικότερα, η Τουρκία συνορεύει με την άκρως ασταθή περιοχή της Μέσης Ανατολής, ενώ παράλληλα συνιστά πέρασμα προς τα Βαλκάνια και την Ευρώπη και για πληθυσμούς που προέρχονται από άλλες περιοχές της Ασίας. Ως εκ τούτου, όταν υφίστανται συγκρούσεις και άλλες προβληματικές καταστάσεις, κυρίως στη Μέση Ανατολή αλλά και εν γένει στην ασιατική ήπειρο, η Τουρκία χρησιμοποιείται ως μια από τις βασικότερες διόδους διέλευσης των ανθρώπων που διακινούνται. Περαιτέρω, η ίδια η χώρα στο εσωτερικό της, κατά τη μελετώμενη χρονική περίοδο, χαρακτηρίζεται σε μεγάλο βαθμό από ένα καθεστώς διακυβέρνησης με περιορισμένα τα βασικά δημοκρατικά στοιχεία, το οποίο επιπλέον έχει εμπλακεί ενεργά τόσο με τη δράση μη κρατικών δρώντων όπως το οργανωμένο έγκλημα και η τρομοκρατία, όσο και με φαινόμενα διαφθοράς. Πρόκειται συνεπώς για ένα κράτος το οποίο, αφενός λόγω της γεωγραφικής του θέσης και των διεθνών εξελίξεων στις περιοχές της Ασίας με τις οποίες αλληπιδρά, και αφετέρου λόγω της εσωτερικής του κατάστασης, συνιστά ιδανικό επίκεντρο για τη διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων, ιδίως σε περιόδους σημαντικών κρίσεων στην ευρύτερη περιοχή της Μέσης Ανατολής. Σε

⁷⁴⁴ Στις περιπτώσεις όλων αυτών των χωρών, προκύπτει επίσης, ως προς τον βαθμό ανάπτυξης της εξεταζόμενης διεθνικής εγκληματικής δράσης με επίκεντρο το έδαφός τους, ο καθοριστικός ρόλος της δυσχέρειας μετάβασης και προσαρμογής στις νέες διεθνείς συνθήκες, καθώς και της επίδρασης της γεωγραφικής θέσης. Σημειωτέα είναι η σταδιακή διαφοροποίηση της Ρουμανίας, λόγω της επιτυχέστερης πορείας προσαρμογής στο νέο διεθνές περιβάλλον που έχει ακολουθήσει.

τέτοιες περιόδους μάλιστα, όπως κατέδειξαν τα πολύ πρόσφατα γεγονότα, διευκολύνει ακόμα και απροκάλυπτα τη διενεργούμενη μέσω του εδάφους του παράνομη διακίνηση ανθρώπων, προκειμένου να εξυπηρετήσει συγκεκριμένα συμφέροντα στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής. Όσον αφορά την Ελλάδα, η γεωγραφική της θέση και η ήδη γειτνίασή της με την Τουρκία και τα βαλκανικά κράτη που εμπλέκονται πολύ ενεργά στη διεθνή παράνομη διακίνηση ανθρώπων, είναι ο καθοριστικός παράγοντας που την καθιστά σημαντικό επίκεντρο διενέργειας της εν θέματι εγκληματικής δράσης. Παρά το ότι δεν έχει αντιμετωπίσει μετά το 1990 ανάλογα εσωτερικά προβλήματα με τις άλλες βαλκανικές χώρες, εντούτοις σε περιόδους εντάσεων, συγκρούσεων και εν γένει κρίσεων, τόσο σε περιοχές της Ασίας και ιδίως της Μέσης Ανατολής, όσο και στα Βαλκάνια, καθίσταται πρακτικά ανέφικτο να αναχαιτίσει τις πιέσεις που δέχεται ως προς τη διενέργεια διακίνησης ανθρώπων. Επιπρόσθετα, η γειτνίασή της με βαλκανικά κράτη που συνιστούν τόπους προέλευσης των κυρίαρχων στην εν λόγω δράση εγκληματικών ομάδων, συντελεί καθοριστικά στη χρησιμοποίησή της ως περιοχή διέλευσης αλλά και προορισμού⁷⁴⁵.

Συνοψίζοντας, όπως προκύπτει από τα ανωτέρω εκτιθέμενα, οι χώρες που αποτελούν τα κύρια επίκεντρα της διεθνούς παράνομης διακίνησης ανθρώπων δεν είναι μόνο αυτές από τις οποίες προέρχονται οι κυρίαρχες εγκληματικές ομάδες. Τα βασικά χαρακτηριστικά που εντοπίζονται συνολικά στα κράτη-επίκεντρα αφορούν ιδίως τις διεθνείς συνθήκες και τους τρόπους με τις οποίες αυτές αλληλεπιδρούν με την εσωτερική κατάσταση των εν θέματι κρατών. Πιο συγκεκριμένα, ένα βασικό χαρακτηριστικό είναι η ένταξη στο λεγόμενο «ανατολικό μπλοκ» κατά την περίοδο του διπολισμού και η ύπαρξη ενός καθεστώτος διακυβέρνησης με έντονα τα στοιχεία του αυταρχισμού και της καταπίεσης, σε συνδυασμό με τη δυσκολία μετάβασης και προσαρμογής που επέφεραν αυτές οι συνθήκες στο νέο περιβάλλον το οποίο προέκυψε μετά το 1990. Έτερο αλλά παρεμφερές κρίσιμο χαρακτηριστικό είναι η συγκρότηση σε κράτος υπό συνθήκες σφοδρών πολεμικών συγκρούσεων, εθνοτικών διαχωρισμών και γενικευμένης αστάθειας, σε συνδυασμό με τη συνεπαγόμενη διαμόρφωση αδύναμων διοικητικών δομών και εκτεταμένης εσωτερικής διαφθοράς. Επιπλέον, καίριο είναι επίσης το χαρακτηριστικό της ευαίσθητης γεωγραφικής θέσης,

⁷⁴⁵ Όσον αφορά την Ελλάδα και την Τουρκία, ως κύριος καθοριστικός παράγοντας της διενεργούμενης με επίκεντρο το έδαφός τους διεθνούς παράνομης διακίνησης ανθρώπων, αναδεικνύεται η επίδραση της γεωγραφικής θέσης και ήδη της γειτνίασής τους με ασταθείς περιοχές.

η οποία διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο όταν συνδυάζεται με συνθήκες κρίσης και ανακατατάξεων στις γειτονικές περιοχές, καθώς και με την εξυπηρέτηση ιδιαίτερων συμφερόντων. Με άλλα λόγια, τα κράτη του εν θέματι διεθνούς υποσυστήματος που βίωσαν εσωτερικά το πλέον αυταρχικό, καταπιεστικό και περιοριστικό καθεστώς κατά την περίοδο του διπολισμού, συγκροτήθηκαν μέσα από τις συγκρούσεις που συνόδευσαν τη διάλυση της ενωμένης Γιουγκοσλαβίας, διαθέτουν τέτοια γεωγραφική θέση που τα καθιστά ευνοϊκό πέρασμα λόγω γειννίας με ασταθείς περιοχές, ή χρησιμοποιούν το διεθνικό οργανωμένο έγκλημα και το φαινόμενο της μαζικής μετανάστευσης στο πλαίσιο της προαγωγής των εθνικών τους συμφερόντων⁷⁴⁶, είναι αυτά που έχουν καταστεί τα σημαντικότερα επίκεντρα διενέργειας της διεθνικής παράνομης διακίνησης ανθρώπων. Προκύπτει συνεπώς ότι η προέλευση από τα περισσότερα εξ αυτών των κυρίαρχων αντίστοιχων εγκληματικών ομάδων, είναι αιτιατό των ως άνω αναφερόμενων παραγόντων που τα καθιστούν επίκεντρα.

Συμπερασματικά, αν αναζητήσει κανείς τους κυριότερους λόγους που έχουν καταστήσει ορισμένα κράτη της ευρύτερης περιοχής βασικά επίκεντρα της διενεργούμενης παράνομης διακίνησης ανθρώπων, καταλήγει στην καθοριστική επίδραση της μετάβασης και της προσαρμογής από τις διεθνείς συνθήκες που επικρατούσαν πριν το 1990 στις ριζικές διεθνείς αλλαγές που επήλθαν μετά την κατάρρευση του διπολισμού. Οι απότομες διεθνείς ανακατατάξεις αυτού του βεληνεκού εξηγούν την ύπαρξη διαρκώς αναζωπυρούμενων εστιών αστάθειας στην ευρύτερη περιοχή, οι οποίες εμπλέκουν ενεργά στην εν θέματι διεθνική εγκληματική δράση τα γειτονικά κράτη, ιδίως εκείνα που βρίσκονται στην κατάλληλη γεωγραφική θέση για να λειτουργούν ως περάσματα των παρανόμως διακινούμενων προσώπων. Περαιτέρω, εξηγούν τις τεράστιες δυσκολίες μετάβασης και προσαρμογής συγκεκριμένων χωρών στο νέο διεθνές περιβάλλον που διαμορφώθηκε, αλλά και τη συγκρότηση ορισμένων σε καθεστώς πολεμικών συγκρούσεων και μόνιμων εθνοτικών αντιπαραθέσεων. Υπό αυτό το πρίσμα, καταλήγουν να αιτιολογούν τόσο την ύπαρξη αδύναμων διοικητικών δομών όσο και την ανάπτυξη εκτεταμένης διαφθοράς σε αρκετά από τα εν λόγω κράτη. Συνεπώς, προκύπτει ότι οι σημαντικές μεταβολές στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής, οι οποίες έχουν οδηγήσει και στην εκτεταμένη αστάθεια που παρατηρείται στα Βαλκάνια και τη Μέση Ανατολή, λειτουργούν ως πρωταρχικά αίτια στο εξεταζόμενο διεθνές υποσύστημα, τα οποία

⁷⁴⁶ Ως προς το ζήτημα αυτό, χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της Τουρκίας, με βάση τα όσα έχουν ήδη αναφερθεί σχετικά.

καθιστούν κάποιους κρατικούς δρώντες τα κύρια επίκεντρα της διεθνικής παράνομης διακίνησης ανθρώπων.

Συνολικά, συνεκτιμώντας τη δράση των οργανωμένων εγκληματικών ομάδων που δραστηριοποιούνται στην ευρύτερη περιοχή και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των περιοχών προέλευσής τους, από το 1990 μέχρι σήμερα, διαπιστώνονται ορισμένες αιτώδεις σχέσεις ως προς το διεθνικό οργανωμένο έγκλημα και τη διενεργούμενη από αυτό παράνομη διακίνηση ανθρώπων, οι οποίες αποτυπώνονται σχηματικά στον κατωτέρω πίνακα:

Πίνακας 1⁷⁴⁷

Καθεστώς πριν το 1990	Μετάβαση στις νέες διεθνείς συνθήκες	Προσαρμογή στις νέες διεθνείς συνθήκες	Επίδραση γειτνίασης με ασταθείς περιοχές	Επίπεδο ανάπτυξης διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος	Επίπεδο ανάπτυξης παράνομης διακίνησης ανθρώπων	Χώρες - Κρατικές Οντότητες
Κομμουνιστικό	Εξαιρετικά προβληματική	Ανεπαρκής	Εξαιρετικά Υψηλή	Εξαιρετικά υψηλό	Εξαιρετικά υψηλό	Αλβανία, Σερβία, Βοσνία-Ερζεγοβίνη, Μαυροβούνιο, Κόσοβο
Κομμουνιστικό	Εξαιρετικά προβληματική	Επαρκής	Υψηλή	Υψηλό	Εξαιρετικά Υψηλό	Ρουμανία
Κομμουνιστικό	Προβληματική	Επαρκής	Υψηλή	Μεσαίο	Υψηλό	Βόρεια Μακεδονία, Βουλγαρία, Κροατία
Μη κομμουνιστικό	Ομαλή	Επαρκής	Εξαιρετικά Υψηλή	Υψηλό	Εξαιρετικά υψηλό	Τουρκία
Μη κομμουνιστικό	Ομαλή	Επαρκής	Υψηλή	Χαμηλό	Υψηλό	Ελλάδα

Σύμφωνα με τα όσα περιέχονται στον πίνακα και με βάση την ανάλυση που προηγήθηκε, η ύπαρξη μιας εξαιρετικά προβληματικής μετάβασης και ανεπαρκούς προσαρμογής από το κομμουνιστικό καθεστώς στις νέες διεθνείς συνθήκες που διαμορφώθηκαν μετά το τέλος του διπολισμού, δεν συνιστά τον μοναδικό αιτιώδη παράγοντα που οδηγεί σε υψηλό επίπεδο ανάπτυξης διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος και της διενεργούμενης από αυτό διακίνησης ανθρώπων. Στις περιπτώσεις της Ελλάδας και ιδίως της Τουρκίας, προκύπτει ότι αυτοτελή καθοριστική επίδραση μπορεί να έχουν και γεωπολιτικοί παράγοντες, όπως η

⁷⁴⁷ Οι παράμετροι του πίνακα έχουν καταρτιστεί λαμβάνοντας υπόψη τα συνολικά δεδομένα από το 1990 μέχρι σήμερα, δηλαδή συνεκτιμώντας τα στοιχεία που προκύπτουν καθόλη τη διάρκεια της συγκεκριμένης χρονικής περιόδου.

γεινίαση με ασταθείς περιοχές. Βεβαίως, και αυτοί οι παράγοντες συναρτώνται με τις ριζικές διεθνείς ανακατατάξεις που έλαβαν χώρα με αφητηρία το 1990, δεδομένου ότι αυτές είναι που έχουν οδηγήσει στην ιδιαίτερα αυξημένη αστάθεια, τόσο στα Βαλκάνια όσο και στη Μέση Ανατολή, και άρα στον αντίστοιχο επηρεασμό της Ελλάδας και της Τουρκίας ως προς το εξεταζόμενο διεθνικό φαινόμενο⁷⁴⁸. Περαιτέρω, προκύπτει ότι στις χώρες με επίκεντρο τις οποίες παρατηρείται εξαιρετικά υψηλό επίπεδο ανάπτυξης της διεθνικής παράνομης διακίνησης ανθρώπων⁷⁴⁹, έχει υπάρξει εξαιρετικά προβληματική μετάβαση στις νέες διεθνείς συνθήκες που διαμορφώθηκαν και εξαιρετικά υψηλή επίδραση της γεινίασης με ασταθείς περιοχές, ή έστω ένας εκ των δύο συγκεκριμένων παραγόντων, κάτι που δεν ισχύει για τα λοιπά βαλκανικά κράτη τα οποία δεν εμπλέκονται σε αντίστοιχο βαθμό με το εν θέματι διεθνικό φαινόμενο.

7.3. Ο συνολικός ρόλος των κρατών και των διακυβερνητικών θεσμών ως προς το διεθνικό φαινόμενο της παράνομης διακίνησης ανθρώπων στα Βαλκάνια και την Τουρκία.

Από τη συνολική επισκόπηση των όσων εκτέθηκαν στα οικεία κεφάλαια, καθίσταται εφικτό να αποσαφηνιστεί ο ευρύτερος ρόλος των εμπλεκόμενων κρατών και των πιο σημαντικών διακυβερνητικών θεσμών, όσον αφορά την εμφάνιση και την εξέλιξη του μελετώμενου διεθνικού φαινομένου. Ειδικότερα, είναι δυνατόν να προσδιοριστούν οι γενικές παράμετροι της σύνδεσης των κρατών και των διακυβερνητικών θεσμών με τη διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων. Αυτή η αφαιρετική διεργασία είναι ιδιαίτερα κρίσιμη, αφού εστιάζει αποκλειστικά στα κυριότερα σημεία της σχέσης των κρατών και των διεθνών θεσμών με το φαινόμενο. Επιτρέπει έτσι την εξαγωγή συμπερασμάτων κεντρικού χαρακτήρα και διευκολύνει την ξεκάθαρη διατύπωσή τους. Με αυτόν τον τρόπο, είναι ακολούθως δόκιμη η κατάληξη σε διαπιστώσεις που αφορούν εν γένει τον ρόλο της διεθνούς πολιτικής, είτε αυτή ασκείται αμιγώς από κράτη είτε στο πλαίσιο διακυβερνητικών οργανισμών, ως προς τις εκδηλώσεις που εμφανίζει ένα διεθνικό φαινόμενο αυτού του είδους. Υπό αυτό το πρίσμα, ο εξεταζόμενος κεντρικός ρόλος των κρατικών δρώντων και των διεθνών οργανισμών, δεν περιλαμβάνει μόνο τους βασικούς τρόπους επίδρασης των ιδίων στη διεθνική

⁷⁴⁸ Με την επισήμανση όμως, ειδικά για την περίπτωση της Τουρκίας, ότι οι δυνατότητες που διαθέτει ως κράτος για τον περιορισμό του φαινομένου με επίκεντρο το έδαφός της, δεν χρησιμοποιούνται πλήρως, λόγω των ιδιαίτερων σκοπιμοτήτων της στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής.

⁷⁴⁹ Με βάση τα συνολικά σχετικά δεδομένα από το τέλος του διπολισμού έως σήμερα.

παράνομη διακίνηση ανθρώπων, αλλά συνεκτιμά και τις κυριότερες πτυχές της επιρροής που ασκεί το φαινόμενο σε αυτούς.

Πιο συγκεκριμένα, όσον αφορά τα κράτη που ανήκουν στην ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων και της Εγγύς Ανατολής, κατέστη αναντίρρητα σαφές ότι αποτελούν, τουλάχιστον κατά την πλειονότητά τους, τα αποκλειστικά πεδία εκδήλωσης της διεθνικής παράνομης διακίνησης ανθρώπων. Αυτό σημαίνει ότι το εν λόγω φαινόμενο εμφανίζεται, αναπτύσσεται και εξελίσσεται στο πλαίσιο των κρατών και των μεταξύ τους σχέσεων, με βάση τις ιδιαιτερότητες που τα χαρακτηρίζουν. Ειδικότερα, το οργανωμένο έγκλημα που συντονίζει και υλοποιεί τη συγκεκριμένη εγκληματική δράση, πρόερχεται από και έχει το επίκεντρο των δραστηριοτήτων του σε συγκεκριμένα κράτη, εκμεταλλεύεται τις αδυναμίες των διοικητικών δομών τους και την αστάθεια που εμφανίζουν στην άσκηση της κυριαρχίας τους, ενώ χρησιμοποιεί προς τον σκοπό αυτόν κάθε πιθανό μέσο που παρέχεται στο ενδοκρατικό πλαίσιο. Πιο αναλυτικά, οι οργανωμένες εγκληματικές ομάδες με αυτό το αντικείμενο εκμεταλλεύονται την αδυναμία των κρατικών αρχών να ελέγξουν αποτελεσματικά τα σύνορά τους, χρησιμοποιούν τις εστίες διαφθοράς και τη διαπλοκή τους με τα κλιμάκια της κεντρικής εξουσίας προκειμένου να αναπτύξουν ανεμπόδιστα τη δράση τους, δημιουργούν διαδρομές μετακίνησης και σημεία εκμετάλλευσης των διακινούμενων προσώπων στηριζόμενες στην ανεπαρκή συνεργασία ανάμεσα στα εμπλεκόμενα κράτη⁷⁵⁰, ενώ επιπλέον τίθενται άτυπα ακόμα και στην υπηρεσία των επίσημων κρατικών αρχών, στις περιπτώσεις εκείνες που οι κυβερνητικές σκοπιμότητες περιλαμβάνουν τη χρησιμοποίηση είτε της αυτούσιας διεθνικής εγκληματικής δράσης⁷⁵¹ είτε των ροών μαύρου χρήματος που αυτή προκαλεί⁷⁵². Από την άλλη πλευρά, οι κρατικοί δρώντες συνιστούν και το βασικό πεδίο περιορισμού της διεθνικής παράνομης διακίνησης ανθρώπων. Συγκεκριμένα, παρά το γεγονός ότι η εν θέματι εγκληματική δράση διενεργείται στο έδαφος περισσότερων του ενός κρατών, προέκυψε σαφώς ότι ο περιορισμός της καθίσταται εφικτός από την πολιτική και τον τρόπο εξέλιξης κάθε διακριτής εμπλεκόμενης

⁷⁵⁰ Ανεπαρκή λόγω του ότι τίθενται ζητήματα ασφάλειας και άσκησης κρατικής κυριαρχίας, στα οποία, όπως ήδη αναφέρθηκε, τα κράτη είναι ιδιαίτερα εποφυλακτικά ως προς το να συνεργαστούν με πληρότητα.

⁷⁵¹ Κάτι το οποίο έπραξε η Τουρκία λίαν προσφάτως, στο πλαίσιο των σχέσεων της με την Ελλάδα, την ΕΕ και το ΝΑΤΟ.

⁷⁵² Κάτι το οποίο έχουν πράξει βαλκανικά κράτη, ιδίως όσα βρέθηκαν στη δίνη των μεταψυχροπολεμικών συγκρούσεων και έχουν αντιμετωπίσει σοβαρότερες δυσχέρειες μετάβασης και προσαρμογής στο νέο διεθνές περιβάλλον.

χώρας. Για την ακρίβεια, τα κράτη της ευρύτερης περιοχής που είτε επηρεάστηκαν λιγότερο από τις διεθνείς ανακατατάξεις του τέλους του διπολισμού, είτε έχουν κατορθώσει να επιτύχουν την ενδυνάμωση των διοικητικών τους δομών, την απόκτηση βιώσιμης αναπτυξιακής δυναμικής και εν γένει την εσωτερική τους σταθεροποίηση, είναι εκείνα τα οποία αφενός έχουν ανασχέσει την ισχυροποίηση του προερχόμενου από αυτά διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος και αφετέρου έχουν περιορίσει την εκδήλωση της διεθνικής παράνομης διακίνησης ανθρώπων στο έδαφός τους. Αυτό δεν σημαίνει ότι τελούν πέρα από κάθε επίδραση που ασκεί το φαινόμενο, αφού όπως ήδη εξηγήθηκε τέτοιου είδους επιδράσεις εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από τις ευρύτερες διεθνείς εξελίξεις. Σημαίνει όμως ότι τα ίδια τα κράτη και ο τρόπος που λειτουργούν ως διακριτές οντότητες, είναι οι παράγοντες που διαδραματίζουν τον πλέον καίριο και ουσιαστικό ρόλο ως προς τον περιορισμό της παράνομης διακίνησης ανθρώπων και του αντίστοιχου διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος.

Όσον αφορά τους διακυβερνητικούς θεσμούς και δη τους πιο σημαντικούς, ήτοι τον ΟΗΕ, την ΕΕ και το ΝΑΤΟ, ο ρόλος τους ως προς το εν θέματι διεθνικό φαινόμενο είναι κατά κύριο λόγο υποστηρικτικός προς τα εμπλεκόμενα κράτη και μάλιστα όχι με καθοριστικό τρόπο. Πιο αναλυτικά, οι εν λόγω διεθνείς οργανισμοί εστιάζουν στη διαμόρφωση ενός πλαισίου κανονιστικής εναρμόνισης, στενότερης διακρατικής συνεργασίας, καθώς και επιχειρησιακής συνδρομής σε ιδιαίτερες περιπτώσεις εξάπλωσης του φαινομένου. Αυτές οι παράμετροι δραστηριοποίησης όμως, όσον αφορά την εμβέλεια και την αποτελεσματικότητά τους, εξαρτώνται σχεδόν πλήρως από τον τρόπο με τον οποίον τις αποδέχονται και τις υλοποιούν τα κράτη-μέλη τους, αλλά και από τον βαθμό στον οποίον μπορούν πραγματικά να τις ακολουθήσουν⁷⁵³. Ειδικότερα, η ασταθής κατάσταση ενός κράτους, οι αδύναμες διοικητικές δομές, η ύπαρξη εκτεταμένων εστιών διαφθοράς στο εσωτερικό του και η αναιμική αναπτυξιακή του προοπτική, δηλαδή χαρακτηριστικά τα οποία συναρτώνται με τις ιδιαιτερότητές του, είναι παράγοντες οι οποίοι λειτουργούν άκρως υπονομευτικά, τόσο για την όποια ουσιαστική εφαρμογή της κανονιστικής εναρμόνισης που προωθούν οι διεθνείς οργανισμοί, όσο και για την ανάπτυξη γνήσιων διακρατικών συνεργασιών και την αποδοχή της συνδρομής σε οποιοδήποτε επιμέρους πεδίο. Αυτή ακριβώς είναι η συνθήκη που επικρατεί στο εξεταζόμενο διεθνές υποσύστημα, λόγω της προβληματικής κατάστασης των περισσότερων κρατικών δρώντων που

⁷⁵³ Το κρίσιμο δηλαδή στοιχείο δεν είναι οι ρυθμίσεις και οι παρεμβάσεις των διεθνών οργανισμών αυτές καθαυτές, αλλά ο βαθμός της συναφούς ανταπόκρισης των κρατών-μελών.

εμπλέκονται στην εκδήλωση του φαινομένου. Αν μάλιστα συνδυαστεί με την τάση των κρατών να επιδιώκουν πρωτίστως την εξυπηρέτηση των ιδιαίτερων συμφερόντων τους, ιδίως σε θέματα κυριαρχίας και ασφάλειας, αποκρυσταλλώνεται πλήρως η αδυναμία των διεθνών θεσμών να επιτελέσουν καθοριστικό ρόλο ως προς τη διαχείριση από αυτά της διεθνικής παράνομης διακίνησης ανθρώπων και του αντίστοιχου οργανωμένου εγκλήματος. Περαιτέρω, τα συνεργατικά πλαίσια που δημιουργούν οι διακυβερνητικοί θεσμοί, κυρίως στον βαθμό που εμπεριέχουν ευχερέστερες μετακινήσεις ανάμεσα στα κράτη-μέλη τους και μείωση των συνοριακών περιορισμών⁷⁵⁴, αλλά και στον βαθμό που οδηγούν σε διεθνείς επεμβάσεις⁷⁵⁵, χρησιμοποιούνται ως οχήματα από το οργανωμένο έγκλημα για την εξάπλωση της εν θέματι εγκληματικής δράσης, γεγονός που μπορεί να θέσει ακόμα και σε ριζική αμφισβήτηση τα πλαίσια αυτά. Από την άλλη πλευρά, δεν μπορεί να αγνοηθεί ότι σταδιακά οι εν λόγω διεθνείς οργανισμοί έχουν συμβάλει στην ενίσχυση των κρατών-μελών τους, κυρίως ως προς το να ρυθμίζουν με κοινό τρόπο νομοθετικά την αντιμετώπιση του φαινομένου και να καταρτίζουν κάποιους μηχανισμούς πάγιας συνεργασίας στο επιχειρησιακό πεδίο. Πρόκειται όμως για μια συμβολή που είναι επί της ουσίας αμιγώς υποστηρικτική, ενώ τίθεται διαρκώς υπό την αίρεση του τρόπου με τον οποίο τα κράτη της ευρύτερης περιοχής συγκροτούνται, λειτουργούν και εξελίσσονται ως διακριτές οντότητες, στις διεθνείς συνθήκες που προέκυψαν και διαμορφώνονται μετά το 1990⁷⁵⁶.

Συμπερασματικά, ο ρόλος των κρατών ως προς το εξεταζόμενο διεθνικό φαινόμενο αποδεικνύεται πολύ πιο καθοριστικός και ουσιαστικός από τον αντίστοιχο των διακυβερνητικών θεσμών. Παρά το εύρος και την εμβέλεια αυτών των οργανισμών, η διεθνική εγκληματική δράση της παράνομης διακίνησης ανθρώπων εμφανίζεται, αναπτύσσεται, εξελίσσεται και περιορίζεται με βάση τη λειτουργία και τη συμπεριφορά των μεμονωμένων κρατικών δρώντων. Οι παρεμβάσεις των διεθνών θεσμών έχουν τη σημασία τους, κυρίως όσον αφορά τον συντονισμό των κρατικών προσπαθειών για την αντιμετώπιση του φαινομένου. Συνιστούν όμως συμβολές υποστηρικτικού χαρακτήρα, αφού τα ζητήματα ασφάλειας και αποτελεσματικής άσκησης κυριαρχίας, με τα οποία συνδέεται άμεσα το εξεταζόμενο διεθνικό φαινόμενο, εντάσσονται στον πυρήνα της κρατικής συγκρότησης και λειτουργίας και ως εκ τούτου παραμένουν αποκλειστικό πεδίο άσκησης πολιτικής εκ μέρους των

⁷⁵⁴ Βλ. ιδίως την περίπτωση της ΕΕ.

⁷⁵⁵ Βλ. τις περιπτώσεις του ΟΗΕ και κυρίως του ΝΑΤΟ.

⁷⁵⁶ Υπό αυτήν την έννοια, η συμβολή των διεθνών οργανισμών στο εν λόγω ζήτημα εξαρτάται από την εξέλιξη και τη συμπεριφορά εκάστου κράτους-μέλους τους.

κρατικών οργάνων. Περαιτέρω, ο ρόλος των διεθνών οργανισμών έχει υπάρξει αμφίσημος σε ορισμένες περιπτώσεις, καθώς η εγκατάσταση διεθνών αποστολών σε βαλκανικές περιοχές έχει συνδεθεί ευθέως με την ενίσχυση της παράνομης διακίνησης ανθρώπων, παρά με τον περιορισμό της, ενώ η κατάργηση συνοριακών ελέγχων στο πλαίσιο λειτουργίας ενός διεθνούς οργανισμού μπορεί να συνδεθεί επίσης με αντίστοιχα αποτελέσματα. Συνακόλουθα, η εξέλιξη του εν θέματι διεθνικού φαινομένου συναρτάται κατά κύριο λόγο με την πορεία που θα ακολουθήσουν τα πιο αδύναμα κράτη της περιοχής⁷⁵⁷, τόσο στο εσωτερικό τους όσο και στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής, και όχι με τις διακηρύξεις ή τις ρυθμίσεις που υιοθετούν τα όργανα των διεθνών θεσμών, ούτε με την υποστήριξη που παρέχουν κατά περιόδους στο επιχειρησιακό πεδίο. Με απλά λόγια, όσο περισσότερα τα κράτη της περιοχής υπερβαίνουν τα εσωτερικά τους προβλήματα, αποκτώντας τη δυνατότητα ομαλής αναπτυξιακής πορείας και περιορισμού της ανασφάλειας και της αστάθειας στις διεθνείς τους σχέσεις, τόσο δυσχερέστερο καθίσταται για τη διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων και το συναφές οργανωμένο έγκλημα να αναπτύσσονται με επίκεντρο το έδαφός τους. Παράλληλα, η όποια πορεία σταθεροποίησης των κρατών που αντιμετωπίζουν τα σοβαρότερα προβλήματα στην ευρύτερη περιοχή, μπορεί να λειτουργήσει ως μοχλός καίριας αναβάθμισης και εμβάθυνσης της συνεργασίας που διαμορφώνουν στο πλαίσιο των διακυβερνητικών θεσμών⁷⁵⁸, ενισχύοντας έτσι και τον ρόλο των τελευταίων.

Συνολικά, όσον αφορά τη σύνδεση των διακυβερνητικών θεσμών με το εν θέματι διεθνικό φαινόμενο, υπό το πρίσμα των όσων αναλύθηκαν προηγουμένως και συγκριτικά με τον ρόλο των κρατών, διαπιστώνονται οι σχέσεις που αποτυπώνονται σχηματικά στον κατωτέρω πίνακα:

⁷⁵⁷ Δηλαδή αυτά που αντιμετωπίζουν τα σοβαρότερα προβλήματα ως προς την εσωτερική τους λειτουργία, την αναπτυξιακή τους προοπτική, τις διεθνείς τους σχέσεις και τη θέση τους στη διεθνή κατανομή ισχύος.

⁷⁵⁸ Η σταθεροποίηση ενός κρατικού δρώντος λειτουργεί ενισχυτικά ως προς το είδος και την ποιότητα των διακρατικών σχέσεων που αναπτύσσει, δεδομένου ότι εξ ορισμού τον καθιστά έναν πιο αξιόπιστο παράγοντα στο διεθνές πεδίο.

Πίνακας 2

Κύριο Πεδίο Δραστηριοποίησης	Εμβέλεια Δραστηριοποίησης Οργανισμού	Επίδραση στο φαινόμενο της διεθνικής παράνομης διακίνησης ανθρώπων	Διακυβερνητικός Θεσμός
Κανονιστικό	Παγκόσμια	Περιορισμένη	ΟΗΕ
Κανονιστικό	Δυνητικά Παγκόσμια	Περιορισμένη	ΕΕ
Επιχειρησιακό	Δυνητικά Παγκόσμια	Περιορισμένη	NATO

Σύμφωνα με τα αναφερόμενα στον πίνακα και με βάση την ανάλυση που προηγήθηκε, συνάγεται ότι και οι τρεις διεθνείς οργανισμοί που εξετάστηκαν δεν εμφανίζουν κάποια καθοριστική επίδραση ως προς την ανάπτυξη και την εξέλιξη του διεθνικού φαινομένου της παράνομης διακίνησης ανθρώπων, ανεξαρτήτως του κανονιστικού ή επιχειρησιακού χαρακτήρα τους και παρά την παγκόσμια ή δυνητικά παγκόσμια εμβέλεια της εν γένει δραστηριοποίησής τους. Ως εκ τούτου, προκύπτει ότι η όποια καθοριστική τέτοια επίδραση πρέπει να αναζητάται στο επίπεδο των εμπλεκόμενων με το φαινόμενο κρατικών δρώντων.

7.4. Η συνολική σχέση της διεθνούς πολιτικής με το διεθνικό φαινόμενο της παράνομης διακίνησης ανθρώπων στα Βαλκάνια και την Τουρκία.

Η ανάλυση που προηγήθηκε επιτρέπει τη διατύπωση ορισμένων γενικών παρατηρήσεων, σχετικά με τη σύνδεση της διεθνούς πολιτικής με την εξέλιξη του διεθνικού φαινομένου της παράνομης διακίνησης ανθρώπων στην ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων και της Τουρκίας. Αυτές οι παρατηρήσεις λαμβάνουν υπόψη όλα όσα προαναφέρθηκαν και ιδίως τα όσα διαπιστώθηκαν για τον συνολικό ρόλο των κρατών και των διακυβερνητικών θεσμών ως προς το συγκεκριμένο ζήτημα. Συνιστούν, ως συνοπτικά ερμηνευτικά σχήματα, το απαραίτητο καταληκτικό βήμα για να καταστεί ακολούθως εφικτή η εξέταση των κεντρικών ερευνητικών υποθέσεων της εργασίας. Στο πλαίσιο αυτό, εστιάζουν στις γενικότερες επιδράσεις που ασκούν τα

συμβάντα στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής στο εν θέματι διεθνικό φαινόμενο, προκειμένου να εντοπιστούν εκείνοι οι καθοριστικοί παράγοντες που συνδέονται αιτιωδώς με αυτό. Πρόκειται δηλαδή για μια συνολική αποτίμηση των τρόπων εξέλιξης του φαινομένου, από αμιγώς διεθνολογική σκοπιά.

Δεδομένων των όσων ήδη εκτέθηκαν, προκύπτει ευχερώς ότι η βασική σχέση της διεθνούς πολιτικής με το εξεταζόμενο διεθνικό φαινόμενο αφορά την επίδραση που έχουν ασκήσει στην ανάπτυξή του οι ριζικές διεθνείς αλλαγές που σημειώθηκαν με αφετηρία το 1990. Η καίρια μεταβολή που έλαβε χώρα ως προς την παγκόσμια κατανομή ισχύος, δηλαδή η κατάρρευση του ενός εκ των δύο πόλων του διεθνούς συστήματος, προκάλεσε σωρεία αλυσιδωτών αντιδράσεων και εξελίξεων, ορισμένες εκ των οποίων εντοπίζονται στην ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων και της Εγγύς Ανατολής. Ειδικότερα, αυτή η καταλυτική μεταβολή οδήγησε στην απότομη κατάρρευση καθεστώτων που είχαν παγιωθεί επί σειρά δεκαετιών, στην ταχεία δημιουργία νέων κρατικών οντοτήτων, στην κατάργηση επίσης παγιωμένων αυστηρών συνοριακών περιορισμών και στην απελευθέρωση φυγόκεντρων δυνάμεων οι οποίες ήταν νομοτελειακό να οδηγήσουν σε πολεμικές συγκρούσεις. Επιπρόσθετα, η μεταβολή αυτή συνδέθηκε με την εκδήλωση εντονότερης περιφερειακής αστάθειας σε περισσότερα του ενός διεθνή υποσυστήματα⁷⁵⁹, γεγονός που επηρεάζει καθοριστικά τις μετακινήσεις ανθρώπων με κατεύθυνση, μεταξύ άλλων, και προς την εξεταζόμενη ευρύτερη περιοχή. Όλα τα προαναφερθέντα είχαν επιπλέον συνέπειες, η κυριότερη εκ των οποίων έχει υπάρξει η συγκρότηση κρατών στα Βαλκάνια με σοβαρά εσωτερικά προβλήματα, τα οποία αδυνατούν να επιτύχουν, ακόμα και έπειτα από αρκετά χρόνια, την επίτευξη της σταθεροποίησης και της προσαρμογής τους στις νέες διεθνείς συνθήκες. Συνακόλουθα, οι εν λόγω κρατικοί δρώντες αδυνατούν να διαχειριστούν αποτελεσματικά το φαινόμενο της παράνομης διακίνησης ανθρώπων, γεγονός που οδηγεί στη διαιώνιση της σχετικής δραστηριότητας του προερχόμενου από αυτά διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος. Παράλληλα, οι σχέσεις που διαμορφώνονται στο εξεταζόμενο διεθνές υποσύστημα, ειδικά στον βαθμό κατά τον οποίον εμπλέκονται τα εν λόγω κράτη, χαρακτηρίζονται από καχυποψία και ανασφάλεια. Αυτή η κατάσταση επιδρά προφανώς και στη λειτουργία των διακυβερνητικών θεσμών στους οποίους συμμετέχουν τόσο τα συγκεκριμένα κράτη όσο και εκείνα που αλληλεπιδρούν μαζί τους, επιτείνοντας και παγιώνοντας την αδυναμία αυτών των θεσμών να εγκαθιδρύσουν μια σταθερή και

⁷⁵⁹ Στα οποία περιλαμβάνεται και η Μέση Ανατολή, δηλαδή ένα διεθνές υποσύστημα που αλληλεπιδρά άμεσα με την ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων και της Εγγύς Ανατολής.

ουσιαστική συνεργασία στα ζητήματα ασφάλειας, η οποία θα υλοποιείται ανεξαρτήτως των διεθνών εξελίξεων που προκύπτουν κατά περιόδους.

Συμπερασματικά, ο κύριος παράγοντας συσχέτισης της διεθνούς πολιτικής με το μελετώμενο διεθνικό φαινόμενο και το πρωταρχικό αίτιο επίδρασης των διεθνών συμβάντων στην εξέλιξή του, είναι η ριζική διεθνής μεταβολή που έλαβε χώρα με το τέλος του διπολισμού. Η μεταβολή αυτή δημιούργησε δευτερογενώς και άλλους παράγοντες επίδρασης στη διεθνή παράνομη διακίνηση ανθρώπων, όπως η κατάρρευση καθεστώτων, η κατάργηση αυστηρών συνοριακών περιορισμών, οι πολεμικές συγκρούσεις και η όξυνση της περιφερειακής αστάθειας σε ευρύτερο επίπεδο. Επιπρόσθετα, οι δευτερογενείς αυτοί παράγοντες οδήγησαν με τη σειρά τους στη διαμόρφωση συνθηκών που επίσης συνδέονται με το φαινόμενο, όπως η συγκρότηση κρατών με σοβαρά και μόνιμα εσωτερικά προβλήματα και η αδυναμία αυτών να προσαρμοστούν έγκαιρα και επαρκώς στο νέο διεθνές περιβάλλον. Από την άλλη πλευρά, η στηριζόμενη στους εν λόγω αιτιώδεις παράγοντες ανάπτυξη της παράνομης διακίνησης ανθρώπων και του συναφούς διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος στην ευρύτερη περιοχή, τροφοδοτεί τις πάγιες αδυναμίες και τα προβλήματα των προαναφερθέντων κρατών, δυσχεραίνει τις μεταξύ τους σχέσεις και επαναφέρει διαρκώς στο προσκήνιο την ανασφάλεια και τις εντάσεις στο οικείο διεθνές υποσύστημα. Τέλος, όσον αφορά τους διακυβερνητικούς θεσμούς, η εν θέματι διεθνή εγκληματική δράση παρουσιάζει διττή και αντιφατική επίδραση σε αυτούς, καθώς αφενός τους οδηγεί στην κατάρτιση σχεδίων και ρυθμίσεων εμβάθυνσης της συνεργασίας των κρατών-μελών τους για την αντιμετώπισή της, ενώ αφετέρου δρα ανασχετικά ως προς τις ουσιαστικές πτυχές αυτής της συνεργασίας και θέτει σοβαρά προσκόμματα στον πυρήνα της λειτουργίας των εν λόγω θεσμών, ιδίως σε περιόδους κρίσεων.

Μέρος Τρίτο: Εξέταση των υποθέσεων εργασίας και καταληκτικές διαπιστώσεις.

1. Εξέταση της πρώτης υπόθεσης εργασίας της έρευνας.

1.1. Το περιεχόμενο της πρώτης υπόθεσης και η σημασία του.

Σύμφωνα με τα όσα παρουσιάστηκαν στο οικείο κεφάλαιο του πρώτου μέρους, το περιεχόμενο της πρώτης υπόθεσης εργασίας της μελέτης αφορά τη δομή του διεθνούς συστήματος, την επίδραση που αυτή ασκεί στα κράτη και τη σχέση της εν γένει κρατικής συμπεριφοράς με τα διεθνικά φαινόμενα. Ειδικότερα, με βάση το περιεχόμενο της υπόθεσης αυτής, διατυπώνεται η θέση ότι τα βασικά στοιχεία που χαρακτηρίζουν τη δομή του διεθνούς συστήματος είναι η αναρχία και η άνιση κατανομή της ισχύος μεταξύ των κρατών. Αυτοί οι παράγοντες θεωρείται ότι καθορίζουν τη διεθνή συμπεριφορά και τις επιμέρους πολιτικές επιδιώξεις των κύριων δρώντων του διεθνούς συστήματος, δηλαδή των κρατών. Περαιτέρω, η συμπεριφορά και οι πολιτικές επιδιώξεις των κρατών θεωρείται ότι διαμορφώνουν και καθορίζουν την εμφάνιση, την ανάπτυξη και την εξέλιξη των διεθνικών φαινομένων γενικά και του οργανωμένου εγκλήματος ως διεθνικού φαινομένου ειδικά. Με βάση τη συγκεκριμένη υπόθεση, υποστηρίζεται ότι τα κράτη επηρεάζονται ευθέως από τα βασικά χαρακτηριστικά της δομής του διεθνούς συστήματος, τα οποία λειτουργούν ως οι κύριοι αιτιώδεις παράγοντες διαμόρφωσης της κρατικής συμπεριφοράς. Ακολούθως, η κρατική συμπεριφορά, η οποία έχει καθοριστεί από τη δομή του συστήματος, λειτουργεί με τη σειρά της ως αίτιο για τα διεθνικά φαινόμενα, μεταξύ των οποίων και το οργανωμένο έγκλημα.

Είναι σαφές ότι η συγκεκριμένη υπόθεση εργασίας προκρίνει τη δομή του διεθνούς συστήματος ως το πρωταρχικό αίτιο για τα όσα συμβαίνουν σε αυτό, δηλαδή τόσο για τον τρόπο με τον οποίο συμπεριφέρονται τα κράτη ως οι τα κύρια συστατικά του συστήματος, όσο και για την εμφάνιση και την εξέλιξη μη κρατικών δρώντων όπως τα διεθνικά φαινόμενα, δηλαδή παραγόντων που δραστηριοποιούνται στο διεθνές σύστημα χωρίς να υπόκεινται ούτε στον άμεσο ούτε στον πλήρη έλεγχο των κρατών. Η σημασία της εν λόγω συλλογιστικής είναι ιδιαίτερα κρίσιμη, αφού επιχειρεί να εντοπίσει την αιτιώδη διαδρομή που οδηγεί στην εμφάνιση και την ανάπτυξη διεθνικών φαινομένων, δηλαδή να εξηγήσει τα αίτια που προκαλούν φαινόμενα όπως το διεθνικό οργανωμένο έγκλημα. Η σημασία της αποκτά ακόμα μεγαλύτερη βαρύτητα εφόσον ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι ενώ υπάρχει πληθώρα μελετών που εστιάζουν στην κρατική συμπεριφορά και επιδιώκουν να ερμηνεύσουν τα αίτια που

την προσδιορίζουν, εντούτοις οι αντίστοιχες συμβολές ως προς τις αιτίες δημιουργίας και εξέλιξης διεθνικών φαινομένων είναι πολύ πιο περιορισμένες⁷⁶⁰.

Σχετικά με το ειδικότερο αντικείμενο της μελέτης, η συγκεκριμένη υπόθεση εργασίας επιχειρεί να εξηγήσει με βάση τη δομή του διεθνούς συστήματος και την εν γένει κρατική συμπεριφορά που αυτή προκαλεί, όχι μόνο την εμφάνιση και την ανάπτυξη του βαλκανικού και του τουρκικού οργανωμένου εγκλήματος σε διεθνικό επίπεδο, αλλά και την εξέλιξη της παράνομης διακίνησης ανθρώπων ως βασική πτυχή της δράσης των εν λόγω εγκληματικών ομάδων. Στο πλαίσιο αυτό, εφόσον η υπόθεση εργασίας ευσταθεί, θα πρέπει να προκύπτει ότι η διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων που διενεργεί το βαλκανικό και το τουρκικό οργανωμένο έγκλημα από το 1990 και μετά, συνδέεται αιτιωδώς με τη συμπεριφορά και τις επιδιώξεις των κρατών της ευρύτερης περιοχής, υπό την έννοια ότι προκαλείται ως φαινόμενο από τους παράγοντες αυτούς. Περαιτέρω, εφόσον η υπόθεση εργασίας είναι έγκυρη, θα πρέπει να προκύπτει επίσης ότι η συμπεριφορά και οι επιδιώξεις των κρατών στην περιοχή των Βαλκανίων και της Τουρκίας, εξαρτώνται αιτιωδώς από τα βασικά χαρακτηριστικά της δομής του διεθνούς συστήματος, δηλαδή από την απουσία μιας κεντρικής αρχής και την άνιση κατανομή της κρατικής ισχύος. Συνακόλουθα, το σχήμα που διαμορφώνεται σε περίπτωση επαλήθευσης της υπόθεσης εργασίας, καταλήγει συνοπτικά στον ακόλουθο συλλογισμό: η αναρχία και η άνιση κατανομή ισχύος στο διεθνές σύστημα καθορίζουν τη συμπεριφορά και τις επιδιώξεις των βαλκανικών κρατών και της Τουρκίας, με τέτοιον τρόπο ώστε να οδηγούν στην εκδήλωση διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος και ειδικότερα στη διεξαγωγή από αυτό παράνομης διακίνησης ανθρώπων στην ευρύτερη περιοχή.

Τέλος, όσον αφορά το θεωρητικό πεδίο των διεθνών σχέσεων, η συγκεκριμένη υπόθεση εργασίας έχει σημασία ως προς την επιβεβαίωση και την απόρριψη της ισχύος των διακριτών θεωρητικών προσεγγίσεων, τουλάχιστον στο ζήτημα της μελέτης των διεθνικών φαινομένων. Ειδικότερα, σε περίπτωση επαλήθευσής της, η εν θέματι υπόθεση λειτουργεί επιβεβαιωτικά ως προς τη θεωρητική προσέγγιση του νεορεαλισμού, αφού χρησιμοποιεί ένα αιτιακό σχήμα το οποίο στηρίζεται στις βασικές παραδοχές του, προκειμένου να ερμηνεύσει την εμφάνιση και την εξέλιξη των διεθνικών φαινομένων. Αντιστοίχως, τυχόν επαλήθευσή της οδηγεί στην απόρριψη της δυνατότητας των λοιπών θεωρητικών προσεγγίσεων να ερμηνεύσουν επαρκώς τέτοια φαινόμενα. Ως εκ τούτου, εφόσον προκύψει ότι η εκδήλωση του

⁷⁶⁰ Περιγραφικές μελέτες για τα διεθνικά φαινόμενα υφίστανται σε ευρεία έκταση, δεν εστιάζουν όμως στα αίτια εμφάνισης και εξέλιξής τους από διεθνολογική σκοπιά.

οργανωμένου εγκλήματος και ιδίως της διεθνικής δράσης της παράνομης διακίνησης ανθρώπων με επίκεντρο τα Βαλκάνια και την Τουρκία, εξηγείται μέσω του ανωτέρω αιτιακού σχήματος, συνάγεται ότι οι βασικές παραδοχές της νεορεαλιστικής προσέγγισης αποτελούν τα κατάλληλα ερμηνευτικά εργαλεία για να γίνει κατανοητό ένα φαινόμενο αυτού του είδους στο πεδίο των διεθνών σχέσεων, σε αντιδιαστολή με τις παραδοχές των άλλων προσεγγίσεων της διεθνούς πολιτικής.

1.2. Τα ευρήματα της μελέτης σε σχέση με το περιεχόμενο της πρώτης υπόθεσης.

Τα όσα εντοπίστηκαν στην παρούσα μελέτη αφορούν το φαινόμενο του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος και ειδικότερα την διεξαγόμενη από αυτό παράνομη διακίνηση ανθρώπων με επίκεντρο τα Βαλκάνια και την Τουρκία, από το 1990 και μετά. Ως εκ τούτου, σχετικά με το περιεχόμενο της πρώτης υπόθεσης εργασίας, είναι αναγκαίο να εξεταστεί σε πρώτο επίπεδο το αν προκύπτουν τα στοιχεία της αναρχίας και της άνισης κατανομής ισχύος ως βασικά χαρακτηριστικά του διεθνούς συστήματος. Περαιτέρω, απαιτείται η διερεύνηση του κατά πόσο αυτά τα στοιχεία, εφόσον προκύπτουν, έχουν επιδράσει καθοριστικά στη διαμόρφωση της συμπεριφοράς και των ιδιαίτερων επιδιώξεων των κρατών που ανήκουν στην ευρύτερη εξεταζόμενη περιοχή, τουλάχιστον για την προαναφερθείσα χρονική περίοδο. Ακολούθως, κρίσιμο είναι να μελετηθεί το αν η συμπεριφορά και οι ιδιαίτερες επιδιώξεις των ανωτέρω κρατών συνδέονται αιτιωδώς με την εμφάνιση, την ανάπτυξη και την εξέλιξη του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος και ιδίως της παράνομης διακίνησης ανθρώπων που διενεργεί στην εν θέματι περιοχή, επίσης στο συγκεκριμένο χρονικό πλαίσιο. Μέσω αυτής της ερευνητικής διαδικασίας, καθίσταται τελικώς εφικτό να προσδιοριστεί με σαφήνεια η σχέση των ευρημάτων της μελέτης με τις βασικές παραδοχές της πρώτης υπόθεσης εργασίας, ώστε να προκύψουν ολοκληρωμένα συμπεράσματα για την επιβεβαίωση ή την απόρριψή της.

Όσον αφορά τα στοιχεία της αναρχίας και της άνισης κατανομής ισχύος ανάμεσα στα κράτη, είναι αναντίρρητο ότι προέκυψαν ως βασικά χαρακτηριστικά όχι μόνο του διεθνούς συστήματος γενικά, αλλά και του εξεταζόμενου διεθνούς υποσυστήματος ειδικά. Πιο συγκεκριμένα, η απροσδόκητη και απότομη κατάρρευση της ΕΣΣΔ, δηλαδή του ενός εκ των δύο πόλων ισχύος που διαμορφώθηκαν μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, ανέδειξε με τον πιο κατηγορηματικό τρόπο ότι δεν υφίσταται κάποια ανώτερη από τα κράτη αρχή, η οποία να έχει τη δυνατότητα επιβολής μιας οποιασδήποτε προκαθορισμένης ροής των διεθνών εξελίξεων. Στο ίδιο ακριβώς πλαίσιο, προέκυψε αναμφίβολα η απουσία μιας τέτοιας αρχής που να μπορεί να

περιορίσει ή να συγκρατήσει ριζικές διεθνείς αλλαγές αυτού του βεληνεκού. Αντιθέτως, έγινε εμφανής ο καθοριστικός ρόλος της έλλειψης οποιασδήποτε υπερκρατικής εξουσίας, στην οποία να μπορούν να στραφούν τα κράτη για να αντιμετωπίσουν τα προβλήματά τους και να διευθετήσουν τις διαφορές τους. Σε μια τέτοια διεθνή κατάσταση συνεπώς, στην οποία τα ίδια τα κράτη είναι αποκλειστικά υπεύθυνα για να διατηρήσουν τη σχετική θέση ισχύος τους στο διεθνές σύστημα και να επιτύχουν την εξισορρόπηση άλλων ανταγωνιστικών δυνάμεων ώστε να κατοχυρώσουν επαρκώς την ασφάλειά τους, είναι απολύτως εύλογο να συμβούν ανά περιόδους ριζικές διεθνείς ανατροπές, όπως το τέλος του διπολισμού, και μάλιστα χωρίς να υπάρχει οποιαδήποτε δυνατότητα έγκαιρης και ασφαλούς πρόβλεψης ή προετοιμασίας για την εμβέλειά τους⁷⁶¹. Αυτά τα δεδομένα εξηγούν επαρκώς την καταλυτική επίπτωση που είχε η κατάρρευση της ΕΣΣΔ στην ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων και ειδικότερα τη θέση πλήρους αδυναμίας στην οποία βρέθηκαν τα βαλκανικά κράτη που τελούσαν υπό κομμουνιστικό καθεστώς, ως προς το να προσαρμοστούν έγκαιρα και αποτελεσματικά στις νέες διεθνείς συνθήκες. Περαιτέρω, η αύξηση της ανισότητας στη διεθνή κατανομή ισχύος, λόγω της κατάρρευσης της μίας εκ των δύο υπερδυνάμεων, ήταν αναμενόμενο με βάση τα προαναφερθέντα να λειτουργήσει ως παράγοντας όξυνσης της ανασφάλειας και συνακόλουθα αύξησης των συγκρούσεων. Αυτή η παράμετρος έγινε ιδιαίτερα αισθητή στο εξεταζόμενο διεθνές υποσύστημα και ιδίως στα Βαλκάνια, στα οποία οι συνέπειες περιελάμβαναν τη διάλυση της κυρίαρχης ομοσπονδιακής κρατικής οντότητας, δηλαδή της Γιουγκοσλαβίας, την εκδήλωση πολυετών πολεμικών συγκρούσεων και την παγίωση διακρατικών διαφορών και εθνοτικών αντιπαραθέσεων. Τα σχετικά προβλήματα μάλιστα διαιωνίζονται, ακριβώς λόγω της έλλειψης μιας αρχής που θα λειτουργούσε ως ρυθμιστής των διαφορών και πάροχος ασφάλειας στα εμπλεκόμενα μέρη, ήτοι λόγω της διεθνούς αναρχίας.

Ενόψει των ανωτέρω, είναι σαφές ότι τα προαναφερθέντα βασικά χαρακτηριστικά του διεθνούς συστήματος, δηλαδή η αναρχία και η άνιση κατανομή ισχύος, έχουν ασκήσει καίρια επίδραση στην κρατική συμπεριφορά και τη διαμόρφωση των επιμέρους κρατικών επιδιώξεων στην εξεταζόμενη περιοχή. Πιο αναλυτικά, η απουσία μιας ανώτερης από τα κράτη αρχής με δυνατότητα αποτελεσματικής ρύθμισης των μεταξύ τους σχέσεων, σε συνδυασμό με την ανασφάλεια και τον

⁷⁶¹ Με άλλα λόγια, προκύπτει ότι το πεδίο των διεθνών σχέσεων είναι ανοιχτό σε οποιαδήποτε εξέλιξη, ενώ η πορεία της διεθνούς πολιτικής ιστορίας είναι κάθε άλλο παρά προδιαγεγραμμένη.

ανταγωνισμό που προκαλεί η άνιση κατανομή ισχύος, έχουν υπάρξει οι καθοριστικοί παράγοντες επιρροής στη συμπεριφορά των κρατών και στις ιδιαίτερες επιδιώξεις που αυτά ανέπτυξαν στην περιοχή των Βαλκανίων και της Τουρκίας, από το 1990 και μετά. Ειδικότερα, οι σφοδρές συγκρούσεις που σημάδεψαν τη συγκρότηση των νέων κρατικών οντοτήτων που προέκυψαν από τη διάλυση της ενωμένης Γιουγκοσλαβίας, η αδυναμία των περισσότερων βαλκανικών κρατών να προσαρμοστούν επαρκώς στις διεθνείς αλλαγές και οι σχετικές παλινωδίες τους, οι ανταγωνιστικές και συγκρουσιακές διακρατικές σχέσεις που έχουν δημιουργηθεί ανάμεσα σε χώρες της περιοχής, καθώς και η κατά περιπτώσεις εργαλειακή χρησιμοποίηση του εξεταζόμενου διεθνικού φαινομένου στο πλαίσιο εξυπηρέτησης ιδιαίτερων κρατικών συμφερόντων, είναι εξελίξεις που συνιστούν ευθέως αποτελέσματα της αναρχίας και της άνισης κατανομής ισχύος, όπως αυτά τα στοιχεία εκδηλώθηκαν μέσω της απότομης κατάρρευσης του ενός εκ των δύο πόλων του διεθνούς συστήματος. Επιπρόσθετα, από την άλλη πλευρά, το ανασφαλές και συγκρουσιακό διεθνές περιβάλλον στο οποίο οδήγησαν μετά το 1990 οι εν λόγω αιτιώδεις παράγοντες, ώθησε τα κράτη της ευρύτερης περιοχής να επεκτείνουν και να επιχειρήσουν να εμβαθύνουν πτυχές της συνεργασίας τους με άλλα κράτη, μέσω της ενεργότερης συμμετοχής τους σε κορυφαίους διεθνείς οργανισμούς, όπως ο ΟΗΕ, η ΕΕ και το ΝΑΤΟ.

Όσον αφορά περαιτέρω τη σύνδεση με το εξεταζόμενο διεθνικό φαινόμενο, προέκυψε ότι όλα τα σημεία της ως άνω συμπεριφοράς και των επιμέρους επιδιώξεων των κρατικών δρώντων, αποτελούν άμεσα αίτια της εν γένει εμφάνισης και εξέλιξης του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος και ιδίως της παράνομης διακίνησης ανθρώπων που αυτό διενεργεί. Πιο συγκεκριμένα, οι πολεμικές συγκρούσεις που σημάδεψαν τη συγκρότηση των νέων κρατών στα Βαλκάνια μετά το 1990, υπήρξαν το βασικό αίτιο που κατέστησε αυτές τις περιοχές σημεία προέλευσης και διέλευσης για την κάθε μορφής διεθνική παράνομη διακίνηση, συμπεριλαμβανομένης βεβαίως και της διακίνησης ανθρώπων, με σκοπό τόσο τη μετανάστευση όσο και την εκμετάλλευση. Επιπλέον, η δυσχερέστατη μετάβαση και η αδυναμία προσαρμογής των βαλκανικών κρατών στις νέες διεθνείς συνθήκες, κυρίως αυτών που προέκυψαν από τη διάλυση της ενωμένης Γιουγκοσλαβίας ή τελούσαν υπό άκρως περιοριστικό κομμουνιστικό καθεστώς, ήταν ο καθοριστικός παράγοντας ενίσχυσης και εξάπλωσης της διεθνικής παράνομης διακίνησης ανθρώπων, δηλαδή

της επίτασης του φαινομένου⁷⁶². Στην ίδια κατεύθυνση, οι ανταγωνιστικές και συγκρουσιακές σχέσεις που έχουν διαμορφωθεί κατά περιόδους ανάμεσα στις χώρες της ευρύτερης περιοχής, ιδίως ανάμεσα στα κράτη που προέκυψαν από τη διάλυση της ενωμένης Γιουγκοσλαβίας, αλλά και μεταξύ της Τουρκίας και της Ελλάδας, έχουν συντελέσει στην παγίωση της εν θέματι εγκληματικής δράσης, αφού όχι μόνο δημιουργούν το κατάλληλο περιβάλλον για τη διενέργειά της, αλλά ταυτόχρονα περιορίζουν τη δυνατότητα ανάπτυξης αποτελεσματικών διακρατικών συνεργασιών για τον περιορισμό της. Επιπρόσθετα, η κατά περιπτώσεις εργαλειακή χρησιμοποίηση της διεθνικής παράνομης διακίνησης ανθρώπων στο πλαίσιο κρατικών σκοπιμοτήτων, με χαρακτηριστικό παράδειγμα τις πρόσφατες σχετικές ενέργειες της Τουρκίας, έχει προφανώς τροφοδοτήσει καίρια την ανάπτυξη και εξάπλωση του φαινομένου, δεδομένου ότι περιλαμβάνει την έμμεση παροχή κρατικής ανοχής ή ακόμα και υποστήριξης στις αντίστοιχες εγκληματικές οργανώσεις. Από την άλλη πλευρά, η εμβάθυνση της διακρατικής συνεργασίας, στο πλαίσιο της συμμετοχής των χωρών της ευρύτερης περιοχής στους πιο σημαντικούς διεθνείς οργανισμούς, έχει συμβάλει στη σταδιακή αναβάθμιση της αντιμετώπισης του φαινομένου από τα εμπλεκόμενα κράτη, οδηγώντας σε κοινή πρόσληψη των βασικών χαρακτηριστικών του, εναρμόνιση της σχετικής νομοθεσίας, ανταλλαγή πληροφοριών, οργάνωση κοινών δράσεων και πληρέστερη συμπόρευση στο επιχειρησιακό πεδίο. Συνακόλουθα, η διακρατική συνεργασία στο πλαίσιο των διακυβερνητικών θεσμών που εξετάστηκαν, έχει αποτελέσει παράγοντα σταδιακής ανάσχεσης του φαινομένου, ιδίως σε περιόδους απουσίας σοβαρών κρίσεων, στις οποίες έχει υπάρξει ευχερέστερη η ανάπτυξη της εν λόγω συνεργατικής δραστηριότητας

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι, όπως ήδη τεκμηριώθηκε, η συμπεριφορά και οι επιμέρους επιδιώξεις των κρατών επηρεάζουν καίρια την εν γένει εξέλιξη της διεθνικής παράνομης διακίνησης ανθρώπων, με δύο διακριτούς τρόπους, τον ακούσιο και τον εκούσιο. Από τη μία πλευρά, η κρατική συμπεριφορά επιδρά ακούσια στην εμφάνιση, την ανάπτυξη και την εξάπλωση του φαινομένου. Χαρακτηριστικό τέτοιο παράδειγμα συνιστά η εμπλοκή των βαλκανικών κρατών που πρόεκυψαν από τη διάλυση της ενωμένης Γιουγκοσλαβίας σε σφοδρές και πολυετείς πολεμικές συγκρούσεις, γεγονός που διευκόλυνε καθοριστικά τη συγκεκριμένη

⁷⁶² Σύμφωνα με τα όσα σημειώθηκαν προηγουμένως, οι βαλκανικές κρατικές οντότητες που εμφανίζουν τα ως άνω χαρακτηριστικά είναι αυτές στις οποίες εντοπίζεται το υψηλότερο επίπεδο ανάπτυξης της εν θέματι διεθνικής εγκληματικής δράσης.

διεθνική εγκληματική δράση, προκαλώντας μετακινήσεις πληθυσμών, αναδιατάσσοντας σύνορα, παρεμποδίζοντας τους σχετικούς ελέγχους, οδηγώντας στη διαμόρφωση αδύναμων διοικητικών δομών και ενισχύοντας το οργανωμένο έγκλημα συνολικά. Η συμπεριφορά ενός κράτους μπορεί όμως να οδηγήσει ακούσια και στον περιορισμό του φαινομένου, όπως συμβαίνει στα κράτη της περιοχής που ακολούθησαν πορεία σταθεροποίησης, ενίσχυσης των δομών τους και αποσύνδεσης από τα σοβαρά προβλήματα προσαρμογής με τα οποία συνδέθηκε η πρώτη δεκαετία μετά το τέλος του διπολισμού⁷⁶³. Από την άλλη πλευρά, οι ειδικότερες πτυχές της κρατικής συμπεριφοράς, δηλαδή οι ιδιαίτερες επιμέρους επιδιώξεις των κρατών, επιδρούν εκούσια στην εμφάνιση, την ανάπτυξη και την εξάπλωση του φαινομένου. Χαρακτηριστικό παράδειγμα συνιστά εδώ η επίδραση που έχουν ασκήσει οι ιδιαίτερες επιδιώξεις της Τουρκίας στην ενίσχυση της διεθνικής παράνομης διακίνησης ανθρώπων που εκπορεύεται από το έδαφός της με κατεύθυνση τα βαλκανικά και τα ευρωπαϊκά κράτη. Αντιστρόφως, οι ιδιαίτερες κρατικές επιδιώξεις μπορούν να λειτουργήσουν και ανασχετικά απέναντι στο φαινόμενο. Τέτοιες περιπτώσεις εντοπίζονται στις συνεργασίες που αναπτύσσουν τα κράτη, εντός και εκτός του πλαισίου των διακυβερνητικών θεσμών, με σαφή στόχευση την αντιμετώπιση της σχετικής δραστηριότητας του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος στην ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων και της Εγγύς Ανατολής.

1.3. Επιβεβαίωση ή απόρριψη της πρώτης υπόθεσης.

Με βάση τα προεκτεθέντα, τα ευρήματα της μελέτης κατέδειξαν εναργώς ότι η κατάσταση της αναρχίας και η άνιση κατανομή ισχύος συνιστούν τα βασικά χαρακτηριστικά του διεθνούς συστήματος, τα οποία επηρέασαν καθοριστικά τη διαμόρφωση της συμπεριφοράς και των επιμέρους επιδιώξεων των κρατών που ανήκουν στην ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων και της Τουρκίας. Η συμπεριφορά και οι επιμέρους επιδιώξεις των εν θέματι κρατικών δρώντων, έχουν επιδράσει με τη σειρά τους καίρια στην εμφάνιση, την ανάπτυξη και την εν γένει εξέλιξη της διεθνικής παράνομης διακίνησης ανθρώπων ως οργανωμένης εγκληματικής δράσης, με επίκεντρο τη συγκεκριμένη περιοχή. Πρόέκυψε δηλαδή ότι ο τρόπος που ενεργούν τα βαλκανικά κράτη και η Τουρκία από το 1990 και μετά, τόσο στο πεδίο της διεθνούς

⁷⁶³ Βασικό τέτοιο παράδειγμα συνιστούν οι βαλκανικές χώρες που εντάχθηκαν στην ΕΕ μετά το 2000, δηλαδή η Βουλγαρία, η Ρουμανία και η Κροατία. Βέβαια, η βελτιωμένη πορεία που ακολουθούν ως προς το εν θέματι διεθνικό φαινόμενο προσφάτως, δεν αναιρεί τη συνολική εκτεταμένη εμπλοκή τους με την παράνομη διακίνηση ανθρώπων, ιδίως κατά την πρώτη δεκαετία μετά το τέλος του διπολισμού, σύμφωνα με τα όσα εκτέθηκαν αναλυτικά ανωτέρω.

πολιτικής όσο και στο εσωτερικό τους, διαμορφώνεται από την έλλειψη μιας ανώτερης από τα κράτη αρχής στο διεθνές σύστημα, καθώς και από τις κρίσιμες διαφοροποιήσεις που υφίστανται ανάμεσα στα κράτη ως προς την ισχύ που διαθέτουν. Επιπλέον, ο τρόπος που ενεργούν τα εν λόγω κράτη, στο ίδιο χρονικό πλαίσιο, λειτουργεί επίσης ως αίτιο, το οποίο καθορίζει τις βασικές πτυχές της εξέλιξης του οργανωμένου εγκλήματος ως διεθνικού φαινομένου και ιδίως της παράνομης διακίνησης ανθρώπων που αυτό διενεργεί. Με απλά λόγια, όλες οι δραστηριότητες του βαλκανικού και του τουρκικού οργανωμένου εγκλήματος στον τομέα της διεθνικής παράνομης διακίνησης ανθρώπων, όπως αυτές παρατέθηκαν ανωτέρω, προκύπτουν ως αποτέλεσμα της εν γένει συμπεριφοράς των οικείων κρατών μετά το τέλος του διπολισμού, η οποία με τη σειρά της έχει διαμορφωθεί ως αποτέλεσμα της αναρχίας και της άνισης κατανομής ισχύος που χαρακτηρίζουν όχι μόνο τη συγκεκριμένη περιοχή, αλλά το διεθνές σύστημα στο σύνολό του.

Συνεπώς, είναι σαφές ότι επιβεβαιώνεται το σύνολο των παραδοχών της πρώτης υπόθεσης εργασίας, αφού το αιτιακό σχήμα στο οποίο στηρίζεται μπορεί να τεκμηριωθεί με βάση τα δεδομένα που παρέχει η εμπειρική πραγματικότητα. Υπάρχουν βέβαια σημεία στα οποία η αιτιώδης σύνδεση δεν μοιάζει τόσο προφανής, όπως είναι για παράδειγμα οι περιπτώσεις κρατών της εξεταζόμενης ευρύτερης περιοχής που δεν επηρεάστηκαν καταλυτικά από το τέλος του διπολισμού. Ακόμα και σε αυτές τις περιπτώσεις όμως, δεν μπορεί να αμφισβητηθεί η επίδραση της αναρχίας και της άνισης κατανομής ισχύος στην κρατική συμπεριφορά, αφού πρόκειται για πάγια χαρακτηριστικά του διεθνούς συστήματος τα οποία ασκούν μόνιμα επίδραση σε όλα τα κράτη. Περαιτέρω, η έλλειψη άμεσης επίδρασης της κατάρρευσης της ΕΣΣΔ σε ορισμένες χώρες, όπως στην Ελλάδα και την Τουρκία, δεν σημαίνει ότι αυτές δεν έχουν επηρεαστεί σημαντικά από την αύξηση της ανασφάλειας, τις διεθνείς ανακατατάξεις και τις συγκρούσεις στα Βαλκάνια και τη Μέση Ανατολή που έχουν ακολουθήσει. Αντιθέτως, προέκυψε κρίσιμη επίδραση αυτών των διεθνών εξελίξεων και στις εν λόγω χώρες, η οποία επιβεβαιώνεται από την εκθετική ανάπτυξη της διεθνικής παράνομης διακίνησης ανθρώπων που διενεργείται με επίκεντρο το έδαφός τους, κατά το χρονικό διάστημα από το 1990 μέχρι σήμερα⁷⁶⁴. Έτερο τέτοιο παράδειγμα που αφορά τη φαινομενική έλλειψη αιτιώδους σύνδεσης, είναι η περίπτωση της Κροατίας, η οποία ενώ αναδείχτηκε ως διακριτή οντότητα από τη διάλυση της ενωμένης Γιουγκοσλαβίας, δηλαδή μέσα σε

⁷⁶⁴ Συγκεκριμένα, προέκυψε η καθοριστική ανά περιόδους επίδραση της περιφερειακής αστάθειας στα Βαλκάνια και τη Μέση Ανατολή (βλ και ανωτέρω τον Πίνακα 1).

άκρως συγκρουσιακό περιβάλλον, εντούτοις έχει πλέον αισθητά μικρότερη εμπλοκή με το φαινόμενο της παράνομης διακίνησης ανθρώπων σε σχέση με άλλα κράτη που συγκροτήθηκαν στις ίδιες συνθήκες⁷⁶⁵. Και σε αυτήν την περίπτωση όμως, προέκυψε η άμεση επίδραση στην κρατική συμπεριφορά των βασικών χαρακτηριστικών του διεθνούς συστήματος και των ριζικών αλλαγών με τις οποίες συνδέονται. Επιπλέον, αυτή η συμπεριφορά, τόσο της Κροατίας όσο και των γειτονικών της κρατών, διαδραμάτισε καθοριστικό ρόλο στην εμφάνιση της διεθνικής παράνομης διακίνησης ανθρώπων με επίκεντρο το έδαφός τους, αλλά και την εκτεταμένη ανάπτυξη της συγκεκριμένης εγκληματικής δράσης, ιδίως κατά την πρώτη δεκαετία μετά το 1990. Ο περιορισμός του φαινομένου στην Κροατία τα επόμενα χρόνια, δεν αναιρεί το αιτιακό σχήμα της υπόθεσης εργασίας, αλλά αντιθέτως το επιβεβαιώνει, αφού στηρίζεται επίσης στην κρατική συμπεριφορά και δη στη δυνατότητα της χώρας να σταθεροποιηθεί εσωτερικά και να βελτιώσει τη θέση της στη διεθνή κατανομή ισχύος. Με άλλα λόγια, αυτή η εξέλιξη συμπληρώνει τις εκδοχές του αιτιακού σχήματος, σύμφωνα με το οποίο η εν γένει συμπεριφορά ενός κράτους στο άναρχο περιβάλλον της διεθνούς κατανομής ισχύος, συνδέεται όχι μόνο με την εμφάνιση και την ανάπτυξη της διεθνικής παράνομης διακίνησης ανθρώπων, αλλά και με τον περιορισμό της.

1.4. Συμπερασματικές παρατηρήσεις για την πρώτη υπόθεση.

Η επιβεβαίωση της πρώτης υπόθεσης εργασίας από τα δεδομένα τα οποία προέκυψαν στην πορεία της μελέτης, έχει ιδιαίτερη σημασία λόγω του περιεχομένου των παραδοχών της υπόθεσης αυτής. Ειδικότερα, το συνολικό αιτιακό σχήμα της υπόθεσης στηρίζεται στην πρωτοκαθεδρία των κρατών στο διεθνές σύστημα, αφού αντιμετωπίζει τα κράτη ως τους βασικούς παράγοντες που επηρεάζουν με τη συμπεριφορά τους άλλους δρώντες του συστήματος, όπως τα διεθνικά φαινόμενα. Με βάση αυτήν τη λογική, στα κύρια χαρακτηριστικά του διεθνούς συστήματος που επιδρούν στην κρατική συμπεριφορά, δηλαδή στην αναρχία και την άνιση κατανομή ισχύος, αποδίδεται ο πρωταρχικός αιτιώδης ρόλος, καθώς είναι εκείνα που διαμορφώνουν τις επιλογές των κρατών. Αυτές οι επιλογές, ακολούθως, οδηγούν ως δευτερεύοντες αιτιώδεις παράγοντες στην άσκηση καθοριστικής επίδρασης, εκούσιας ή ακούσιας, επί ενός διεθνικού φαινομένου όπως η παράνομη διακίνηση ανθρώπων.

⁷⁶⁵ Η συνολική βέβαια εμπλοκή της Κροατίας με το εν θέματι διεθνικό φαινόμενο από το 1990 και εντεύθεν μπορεί να θεωρηθεί υψηλή, λαμβανομένης υπόψη ιδίως της κατάστασης που επικρατούσε κατά τη δεκαετία του 1990 (βλ. επίσης ανωτέρω τον Πίνακα 1), πλην όμως βαίνει πλέον διαρκώς μειούμενη.

Συνεπώς, το συγκεκριμένο αιτιακό σχήμα τοποθετεί το σύστημα που συνθέτουν τα κράτη στην κορυφή των αιτίων, αποδίδει στα κράτη τον ρόλο του ενδιάμεσου και δευτερεύοντος αιτίου, το οποίο όμως καθορίζεται από τη δομή του συστήματος, ενώ αντιμετωπίζει τα διεθνικά φαινόμενα ως αποτελέσματα, άμεσα της κρατικής συμπεριφοράς και έμμεσα των κύριων συστημικών χαρακτηριστικών.

Συνακόλουθα, φαινόμενα όπως η παράνομη διακίνηση ανθρώπων, παρά το γεγονός ότι δεν ελέγχονται επαρκώς ή και καθόλου από τα κράτη, αντιμετωπίζονται ως άμεσα αποτελέσματα της δικής τους συμπεριφοράς και των επιδιώξεών τους, δηλαδή ως δρώντες που δεν υφίστανται αυτόνομα στο διεθνές σύστημα. Η επιβεβαίωση αυτής της θέσης διαφοροποιεί καθοριστικά την αντίληψη που σχηματίζεται για τα φαινόμενα αυτά, καθώς επιτάσσει την αποκλειστική πρόσληψή τους ως άμεσα συνδεδεμένα με τα κράτη και τις ενέργειές τους⁷⁶⁶. Σε ένα διεθνές σύστημα στο οποίο κυρίαρχοι δρώντες είναι τα κράτη βέβαια, αυτή η συλλογιστική θα μπορούσε να θεωρείται δεδομένη, στην πράξη όμως δεν είναι ούτε κατ' ελάχιστον αυτόνομη⁷⁶⁷. Υπό το εν λόγω πρίσμα, η επιβεβαίωση της πρώτης υπόθεσης εργασίας συμβάλλει καίρια στην τοποθέτηση διεθνικών φαινομένων όπως το οργανωμένο έγκλημα και η διενεργούμενη από αυτό παράνομη διακίνηση ανθρώπων στις ορθές και πραγματικές τους διαστάσεις, γεγονός που προϋποθέτει τη συνειδητοποίηση του κρίσιμου ρόλου των κρατών ως προς την εμφάνιση και την εν γένει εξέλιξή τους. Με τον τρόπο αυτόν, καθίσταται πιο στοχευμένη η μελέτη τους και περισσότερο λυσιτελής η όποια προσπάθεια διαχείρισής τους. Παράλληλα, η εν θέματι επιβεβαίωση είναι σαφές ότι ενισχύει τη νεορεαλιστική προσέγγιση στα ζητήματα της διεθνούς πολιτικής, αφού καταλήγει στην εγκυρότητα των παραδοχών περί της σημασίας της δομής του διεθνούς συστήματος ως πρωταρχικού αιτίου και του καθοριστικού ρόλου των κρατών ως των κυρίαρχων δρώντων σε αυτό. Συμπερασματικά, η επιβεβαίωση της πρώτης υπόθεσης εργασίας από τα ευρήματα της μελέτης διαθέτει ιδιαίτερη σημασία τόσο στο πεδίο της θεωρίας των διεθνών σχέσεων, όσο και στα ζητήματα που αφορούν την αντίληψη περί των διεθνικών φαινομένων και την έμπρακτη διαχείρισή τους.

⁷⁶⁶ Και άρα όχι ως παράγοντες που εμφανίζονται και εξελίσσονται αυτόνομα στο διεθνές σύστημα.

⁷⁶⁷ Μια πρόχειρη επισκόπηση των τρόπων με τους οποίους προσεγγίζονται τέτοια φαινόμενα στο πλαίσιο άλλων θεωρητικών προσεγγίσεων, αρκεί για να επιβεβαιώσει την εν λόγω παραδοχή.

2. Εξέταση της δεύτερης υπόθεσης εργασίας της έρευνας.

2.1. Το περιεχόμενο της δεύτερης υπόθεσης και η σημασία του.

Σύμφωνα με τα όσα εκτέθηκαν στο οικείο κεφάλαιο του πρώτου μέρους, η δεύτερη υπόθεση εργασίας της μελέτης αφορά την εκτεταμένη ανάπτυξη ορισμένων διεθνικών φαινομένων, σε βαθμό που επηρεάζει σημαντικά τα κράτη και τις μεταξύ τους σχέσεις. Ειδικότερα, με βάση το περιεχόμενο της υπόθεσης αυτής, διατυπώνεται η παραδοχή ότι ορισμένα διεθνικά φαινόμενα αναπτύσσονται σε τέτοιο βαθμό στο διεθνές σύστημα που καθίστανται ανεξέλεγκτα, δηλαδή αποφεύγουν σχεδόν πλήρως τους κρατικούς και τους διακρατικούς ελέγχους. Τα ανεξέλεγκτα διεθνικά φαινόμενα όπως το οργανωμένο έγκλημα μπορούν να επηρεάσουν με τη σειρά τους τα κράτη και τις διακρατικές σχέσεις, κυρίως με τους εξής αλληλένδετους τρόπους: α) υπονομεύουν και αποδυναμώνουν την κρατική κυριαρχία, β) αυξάνουν την ανασφάλεια των κρατικών δρώντων, πράγμα που μπορεί να οδηγήσει σε συγκρούσεις, διεθνείς επεμβάσεις⁷⁶⁸, προβλήματα στη λειτουργία διακυβερνητικών θεσμών και εν γένει σε αστάθεια στο διεθνές σύστημα, γ) μπορούν να οδηγήσουν τα κράτη στη σύναψη διακυβερνητικών συνεργασιών για την αντιμετώπιση και τον περιορισμό τους. Είναι σαφές ότι η εν λόγω υπόθεση εστιάζει στα διεθνικά φαινόμενα όχι ως αποτελέσματα, όπως η προηγούμενη, αλλά ως αιτιώδεις παράγοντες που υπό ορισμένες συνθήκες μπορούν να επηρεάσουν τους κρατικούς δρώντες του διεθνούς συστήματος και μάλιστα σημαντικά. Εξετάζει δηλαδή τον ρόλο των πιο ισχυρών διεθνικών φαινομένων και διερευνά τον μηχανισμό εκείνον μέσω του οποίου τέτοια φαινόμενα επιδρούν στα κράτη και τις μεταξύ τους σχέσεις.

Οι ανωτέρω παραδοχές που συνθέτουν τη συγκεκριμένη υπόθεση εργασίας τοποθετούν συνεπώς στη θέση του αιτίου διεθνικά φαινόμενα όπως το οργανωμένο έγκλημα, υπό τον όρο ότι αυτά αποφεύγουν σχεδόν πλήρως τους κρατικούς και διακρατικούς ελέγχους, δηλαδή ότι είναι ανεξέλεγκτα. Στη θέση του αιτιατού, υπό αυτήν τη συνθήκη, τοποθετούν τη συμπεριφορά των κρατών, τόσο στο επιμέρους επίπεδο όσο και στο διεθνές. Η σημασία της εν λόγω συλλογιστικής είναι ιδιαίτερα κρίσιμη, αφού αναδεικνύει τον ρόλο των ανεξέλεγκτων διεθνικών φαινομένων στο

⁷⁶⁸ Υπό την έννοια της οποιασδήποτε διεθνούς ανάμειξης στο εσωτερικό μιας κρατικής οντότητας. Η ανάμειξη αυτή μπορεί να περιλαμβάνει την παρέμβαση και την παρουσία διεθνών αποστολών, αλλά και την πολεμικού τύπου επέμβαση με αντικείμενο την πρόκληση κάποιου αποτελέσματος μέσω της χρήσης στρατιωτικής ισχύος.

διεθνές σύστημα και τα θέτει στο προσκήνιο, ως αιτιώδεις παράγοντες που επιδρούν σε βασικές πτυχές της κρατικής συμπεριφοράς. Εστιάζει δηλαδή σε μη κρατικούς δρώντες και τις δυνατότητες που διαθέτουν, όταν προσεγγίσουν μία κλίμακα ισχύος και εξάπλωσης, να καθορίζουν ενέργειες των κυρίαρχων μονάδων του διεθνούς συστήματος. Η σημασία της εν λόγω υπόθεσης γίνεται πληρέστερα κατανοητή, εφόσον ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι συχνά στις μελέτες της διεθνούς πολιτικής η έμφαση δίνεται στα κράτη και αγνοούνται οι κρίσιμες επιδράσεις μη κρατικών δρώντων όπως το διεθνικό οργανωμένο έγκλημα, παρά την εμβέλειά τους⁷⁶⁹.

Σχετικά με το ειδικότερο αντικείμενο της μελέτης, η συγκεκριμένη υπόθεση εργασίας επιχειρεί να αναδείξει τη σημασία ενός ανεξέλεγκτου διεθνικού φαινομένου όπως η παράνομη διακίνηση ανθρώπων που διενεργεί το βαλκανικό και το τουρκικό οργανωμένο έγκλημα, καθώς και να εξηγήσει τον μηχανισμό με τον οποίον προκαλεί ορισμένες κρίσιμες συνέπειες στα κράτη της ευρύτερης περιοχής. Στο πλαίσιο αυτό, εφόσον η υπόθεση εργασίας ευσταθεί, θα πρέπει να προκύπτει σε πρώτο επίπεδο ότι η εν θέματι διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων έχει αναπτυχθεί σε τέτοιο βαθμό από το 1990 και μετά, ώστε να μην μπορεί να ελεγχθεί επαρκώς ούτε από τα μεμονωμένα κράτη ούτε από τις συνεργασίες που αυτά υιοθετούν. Περαιτέρω, θα πρέπει να προκύπτει ότι αυτή η διεθνική εγκληματική δράση υπονομεύει και αποδυναμώνει την κρατική κυριαρχία των βαλκανικών χωρών και της Τουρκίας, ενώ παράλληλα αυξάνει την ανασφάλεια και μάλιστα σε βαθμό που μπορεί να οδηγήσει σε συγκρούσεις, διεθνείς επεμβάσεις, προβληματική λειτουργία των εμπλεκόμενων διακυβερνητικών θεσμών και εν γένει αστάθεια στο οικείο διεθνές υποσύστημα. Επιπλέον, εφόσον η υπόθεση είναι έγκυρη, θα πρέπει να θεμελιώνεται ότι η διενεργούμενη παράνομη διακίνηση ανθρώπων, στο χρονικό πλαίσιο από το τέλος του διπολισμού μέχρι σήμερα, ασκεί επιδράσεις τέτοιου βεληνεκούς που οδηγούν τα κράτη της περιοχής στη σύναψη συμμαχιών και τη δημιουργία διακυβερνητικών συνεργασιών για την αντιμετώπιση και τον περιορισμό του φαινομένου. Με απλά λόγια, το σχήμα που διαμορφώνεται σε περίπτωση επαλήθευσης της υπόθεσης εργασίας, καταλήγει συνοπτικά στον ακόλουθο συλλογισμό: η διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων που διενεργεί το βαλκανικό και το τουρκικό οργανωμένο έγκλημα δεν μπορεί να ελεγχθεί από τα οικεία κράτη και τις συνεργασίες που αναπτύσσουν, με αποτέλεσμα να θίγει την κυριαρχία στο εσωτερικό τους, να αυξάνει

⁷⁶⁹ Η ανάλυση της διεθνούς πολιτικής υπό κρατοκεντρικό πρίσμα, δηλαδή με βάση τον ρόλο και τη συμπεριφορά των βασικών δρώντων του διεθνούς συστήματος, δεν σημαίνει ότι θα πρέπει να αγνοείται η παρουσία σημαντικών διεθνικών παραγόντων.

την ανασφάλειά τους υποδαυλίζοντας συγκρούσεις, διεθνείς επεμβάσεις, προβλήματα στη λειτουργία των διεθνών οργανισμών και γενικότερη αστάθεια, ωθώντας τα όμως ταυτόχρονα στη σύναψη διακυβερνητικών συνεργασιών με σκοπό την αντιμετώπιση και τον περιορισμό της.

Τέλος, όσον αφορά το θεωρητικό πεδίο των διεθνών σχέσεων, η συγκεκριμένη υπόθεση εργασίας έχει επίσης σημασία ως προς την επιβεβαίωση και την απόρριψη της ισχύος των διακριτών θεωρητικών προσεγγίσεων, εστιάζοντας όμως, σε αντίθεση με την πρώτη υπόθεση, στην πλευρά των διεθνικών φαινομένων αντί σε αυτή των κρατών. Παράλληλα, το αιτιακό σχήμα στο οποίο στηρίζεται είναι αμφίπλευρο, αφού συμπλέκει τις επιδράσεις που ασκούν τα διεθνικά φαινόμενα με τον ρόλο των κρατών ως προς το να υπάρξουν αυτές οι επιδράσεις. Ειδικότερα, σε περίπτωση επαλήθευσής της, η εν θέματι υπόθεση ενισχύει σε πρώτη ανάγνωση τις προσεγγίσεις εκείνες που αναδεικνύουν τον ρόλο και τη σημασία των μη κρατικών δρώντων στο σύγχρονο διεθνές περιβάλλον, δεδομένου ότι εστιάζει στην αιτιώδη επιρροή των ανεξέλεγκτων διεθνικών φαινομένων στα κράτη. Σε δεύτερη και πιο ενδελεχή ανάγνωση όμως, επικυρώνει ως συνολικό αιτιακό σχήμα τις ρεαλιστικές προσεγγίσεις, καθώς συνδέει τις επιδράσεις που ασκούν τα διεθνικά φαινόμενα με το ανεξέλεγκτο της εκδήλωσής τους, το οποίο όμως παρουσιάζει ως ευθέως εξαρτώμενο από τη σχετική δυνατότητα των κρατών ως προς τα ελέγξουν ή όχι τέτοια φαινόμενα. Ως προϋπόθεση δηλαδή του να διαδραματίσουν κρίσιμο ρόλο οι μη κρατικοί δρώντες, τίθεται η αδυναμία των κρατών να ελέγξουν επαρκώς τη δραστηριότητά τους, πράγμα που αναγνωρίζει ουσιαστικά στα κράτη την πρωταρχική σημασία για το εύρος που λαμβάνουν οι επιδράσεις των διεθνικών φαινομένων. Συνακόλουθα, εφόσον προκύψει ότι η οργανωμένη εγκληματική δράση της διεθνικής παράνομης διακίνησης ανθρώπων με επίκεντρο τα Βαλκάνια και την Τουρκία επηρεάζει τις οικείες χώρες με τους προαναφερθέντες κρίσιμους τρόπους, υπό την προϋπόθεση όμως ότι εκδηλώνεται με σχεδόν πλήρη αποφυγή των κρατικών και των διακρατικών ελέγχων, τότε επιβεβαιώνονται οι ρεαλιστικές προσεγγίσεις, με την παράλληλη όμως επισήμανση της αναγνώρισης της σημασίας που έχουν τα ανεξέλεγκτα διεθνικά φαινόμενα, και άρα της μη διάψευσης των συναφών πτυχών άλλων θεωρητικών σχημάτων.

2.2. Τα ευρήματα της μελέτης σε σχέση με το περιεχόμενο της δεύτερης υπόθεσης.

Σχετικά με το περιεχόμενο της δεύτερης υπόθεσης εργασίας, είναι αναγκαίο να εξεταστεί αρχικά το αν προκύπτουν τα στοιχεία της ανεξέλεγκτης δράσης του

διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος στον τομέα της παράνομης διακίνησης ανθρώπων, στο χρονικό πλαίσιο από το 1990 και μετά. Περαιτέρω, απαιτείται να διερευνηθεί το κατά πόσο η σχετική δράση του βαλκανικού και του τουρκικού οργανωμένου εγκλήματος, εφόσον είναι πράγματι ανεξέλεγκτη, ασκεί ως τέτοια υπονομευτική επίδραση στην κυριαρχία των εμπλεκόμενων κρατών, αποδυναμώνοντάς την. Ακολούθως, στην περίπτωση που ισχύουν τα προηγούμενα, θα πρέπει να εξεταστεί το αν η ανεξέλεγκτη από τους κρατικούς μηχανισμούς διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων αυξάνει την ανασφάλεια στο εξεταζόμενο διεθνές υποσύστημα, υποδαυλίζοντας συγκρούσεις, διεθνείς επεμβάσεις, προβλήματα στη λειτουργία των διεθνών οργανισμών και γενικότερη αστάθεια. Τέλος, ερευνητέο είναι το κατά πόσο η συγκεκριμένη διεθνική εγκληματική δράση, παράλληλα με τα προαναφερθέντα, οδηγεί τα εμπλεκόμενα κράτη στη σύναψη διακυβερνητικών συνεργασιών με σκοπό την αντιμετώπιση και τον περιορισμό της. Μέσω αυτών των ερευνητικών βημάτων, καθίσταται τελικώς εφικτό να προσδιοριστεί με σαφήνεια η σχέση των ευρημάτων της μελέτης με τις βασικές παραδοχές της δεύτερης υπόθεσης εργασίας, ώστε να προκύψουν ολοκληρωμένα συμπεράσματα για την επιβεβαίωση ή την απόρριψή της.

Όσον αφορά το ανεξέλεγκτο της διεθνικής παράνομης διακίνησης ανθρώπων που διενεργείται με επίκεντρο τα Βαλκάνια και την Τουρκία, πρόεκυψε σαφώς ότι αυτό ισχύει, αφενός όταν το επίκεντρο εντοπίζεται στις χώρες που έχουν αντιμετωπίσει τα μεγαλύτερα προβλήματα μετά το τέλος του διπολισμού και αφετέρου στις περιόδους σοβαρών κρίσεων που συντελούν στην όξυνση του φαινομένου. Πιο συγκεκριμένα, όσο πιο αδύναμο και με εσωτερικές δυσχέρειες έχει υπάρξει ένα κράτος της ευρύτερης περιοχής, τόσο πιο ανεξέλεγκτη απέναντι σε κρατικές και διακρατικές ενέργειες είναι η εν θέματι διεθνική εγκληματική δραστηριότητα που αναπτύσσεται με επίκεντρο το έδαφός του. Χαρακτηριστικά παραδείγματα συνιστούν η Αλβανία, η Σερβία, η Βοσνία-Ερζεγοβίνη, το Κόσοβο, το Μαυροβούνιο και η Ρουμανία. Επιπλέον, όσο σοβαρότερη είναι μία κρίση που συνδέεται με μετακινήσεις πληθυσμών, τόσο πιο ανεξέλεγκτη είναι η διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων στην οποία οδηγεί, ομοίως απέναντι σε κρατικές και διακρατικές ενέργειες, με πρόσφατο παράδειγμα την κρίση της Συρίας στη Μέση Ανατολή και την εκτεταμένη διακίνηση ανθρώπων μέσω της Τουρκίας προς το βαλκανικό και το ευρωπαϊκό έδαφος, αλλά και την αυξημένη συναφή εμπλοκή της Ελλάδας. Περαιτέρω, διαπιστώθηκε επίσης με σαφήνεια ότι η εν λόγω διεθνική εγκληματική δράση, όντας αναπτυσσόμενη εκθετικά υπό τις παραπάνω συνθήκες, υπονομεύει και αποδυναμώνει καθοριστικά την κυριαρχία όχι μόνο των κρατών που συνιστούν

επίκεντρο της ανάπτυξής της, αλλά και εκείνη κάθε άλλου εμπλεκόμενου κρατικού δρώντα. Αυτή η παραδοχή θεμελιώνεται ευχερώς από το γεγονός ότι η σχεδόν πλήρως ανεξέλεγκτη διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων καταργεί στην πράξη τη δυνατότητα των εμπλεκόμενων κρατών να ελέγχουν αποτελεσματικά τα σύνορά τους και ιδίως την είσοδο και την παραμονή στο έδαφός τους, δημιουργώντας παράλληλα μόνιμες εστίες ισχυρού οργανωμένου εγκλήματος εντός των δομών τους. Όπως προέκυψε από τα ευρήματα της μελέτης, οι χώρες της περιοχής που συνιστούν τα κυριότερα επίκεντρα της ανεξέλεγκτης ανάπτυξης του φαινομένου, δηλαδή όσες για τους προαναφερθέντες λόγους αδυνατούν σχεδόν απόλυτα να ασκήσουν έλεγχο στην εμφάνιση και την εξέλιξή του, είναι αυτές που πλήττονται πιο καθοριστικά από τη δυσμενή επίδραση που έχει σε βάρος της κρατικής κυριαρχίας.

Σχετικά με τις λοιπές επιδράσεις τις οποίες περιλαμβάνει η εξεταζόμενη υπόθεση εργασίας, αναδείχτηκε εναργώς ότι η διενεργούμενη από τα ισχυρότερα διεθνικά εγκληματικά δίκτυα της περιοχής παράνομη διακίνηση ανθρώπων, προκαλεί εκτεταμένη ανασφάλεια, κυρίως στο συγκεκριμένο διεθνές υποσύστημα αλλά και σε κάθε άλλος κράτος που μπορεί να επηρεαστεί από την εξάπλωση του φαινομένου. Αυτή η εξέλιξη είναι αναμενόμενη, καθώς ο έλεγχος των συνόρων και των ανθρώπων που εισέρχονται, διέρχονται ή παραμένουν σε ένα κράτος, συνιστά ένα από τα βασικότερα ζητήματα που άπτονται της κρατικής κυριαρχίας και ασφάλειας. Στην ίδια κατεύθυνση, προέκυψε ότι η εν λόγω εγκληματική δράση, ακριβώς λόγω της ανασφάλειας που δημιουργεί, συνιστά αιτιώδη παράγοντα πρόκλησης διακρατικών εντάσεων, οι οποίες ενδέχεται να εξελιχθούν ακόμα και σε εμφανείς συγκρούσεις. Πρόκειται για επίσης αναμενόμενη πτυχή, αφού η γειτνίαση και η αλληλεπίδραση με ένα κράτος-επίκεντρο του φαινομένου, δημιουργεί δυναμικά αλυσιδωτά προβλήματα σε σειρά άλλων κρατικών δρώντων. Τέτοια παραδείγματα συνιστούν και εδώ οι τεταμένες σχέσεις της Τουρκίας με την Ελλάδα και τα λοιπά κράτη-μέλη της ΕΕ επί του εν λόγω ζητήματος, οι οποίες μάλιστα προσφάτως εκτραχύνθηκαν σε κατάσταση άτυπης σύγκρουσης και επιμέρους επεισοδίων με την Ελλάδα, αλλά και οι κατά περιόδους τεταμένες διεθνείς σχέσεις των βαλκανικών κρατών που αποτελούν επίκεντρα του φαινομένου, οι οποίες προκαλούνται μεταξύ άλλων και από τον κομβικό ρόλο τους στο ζήτημα αυτό. Ταυτόχρονα, η διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων και η ανασφάλεια που προκαλεί έχει ήδη συνδεθεί με την πραγματοποίηση διεθνούς ανάμειξης σε βαλκανικά κράτη, αφού οι μη ελεγχόμενες ροές πληθυσμών που εκπορεύονται από το έδαφος ενός κράτους αποτελούν μη αμφισβητήσιμη απόδειξη της εσωτερικής του αστάθειας και της

αδυναμίας να ασκήσει αποτελεσματικά την κυριαρχία του⁷⁷⁰. Όπως παρατέθηκε ανωτέρω, τέτοιου είδους ανάμειξη έχει υπάρξει η εγκατάσταση διεθνών αποστολών σε ασταθείς περιοχές των Βαλκανίων, όπως η Βοσνία-Ερζεγοβίνη και το Κόσοβο, δηλαδή σε περιοχές που συνιστούν κομβικά επίκεντρα της διενεργούμενης από το βαλκανικό οργανωμένο έγκλημα παράνομης διακίνησης ανθρώπων. Θεμελιώθηκε επίσης ότι η εξεταζόμενη διεθνική εγκληματική δράση και η συνδεδεμένη με αυτήν ανασφάλεια δημιουργεί προβλήματα στη λειτουργία διεθνών οργανισμών, με πρόσφατο και σημαντικό παράδειγμα τη συμπεριφορά κρατών-μελών της ΕΕ ως προς τους συνοριακούς ελέγχους στο εσωτερικό της Ένωσης, προκειμένου να περιορίσουν τις ροές διακινούμενων προσώπων προς το έδαφός τους. Τέλος, με βάση όλα τα προεκτεθέντα, προκύπτει ευχερώς το συμπέρασμα ότι η διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων προκαλεί γενικότερη αστάθεια στο διεθνές υποσύστημα στο οποίο ανήκουν τα βαλκανικά κράτη και η Τουρκία, από το τέλος του διπολισμού και εντεύθεν, δηλαδή τη χρονική περίοδο κατά την οποία σημείωσε εκθετική ανάπτυξη και εξάπλωση, καθιστάμενη έτσι σχεδόν απόλυτα ανεξέλεγκτη από τα κράτη και τους μηχανισμούς τους, μεμονωμένους ή διακρατικούς.

Όσον αφορά καταληκτικά την επίδραση της διεθνικής παράνομης διακίνησης ανθρώπων στη σύναψη διακυβερνητικών συνεργασιών με σκοπό την αντιμετώπιση και τον περιορισμό της, αυτή η παραδοχή τεκμηριώθηκε πέραν κάθε αμφιβολίας και μάλιστα στο πλαίσιο και των τριών κορυφαίων διεθνών οργανισμών που εξετάστηκαν. Ειδικότερα, πέραν των κατά περίπτωση διμερών συνεργασιών που αναπτύσσουν τα κράτη, προέκυψε η σύναψη διακυβερνητικών συνεργασιών σε ευρύτατη κλίμακα με αντικείμενο τη διαχείριση του φαινομένου. Παρατέθηκαν στα οικεία κεφάλια αναλυτικά οι βασικές πράξεις κανονιστικής ρύθμισης και εναρμόνισης που έχουν θεσπιστεί από το 1990 και μετά στο πλαίσιο του ΟΗΕ και της ΕΕ, καθώς και οι κυριότερες δράσεις που έχουν αναληφθεί από τα όργανα αυτών των διακυβερνητικών θεσμών προς την εν λόγω κατεύθυνση. Πρόκειται για συνεργασίες ως επί το πλείστον κανονιστικού χαρακτήρα, οι οποίες όμως διαμορφώνουν ένα κοινό περιβάλλον ανάλυσης και παρακολούθησης του φαινομένου, το οποίο λειτουργεί σε βάθος χρόνου ενισχυτικά και ως προς την έμπρακτη αντιμετώπισή του από τα κράτη-μέλη των συγκεκριμένων οργανισμών. Επιπλέον, θεμελιώθηκε και η ανάπτυξη διακυβερνητικών συνεργασιών στο επιχειρησιακό πεδίο, ιδίως στο πλαίσιο

⁷⁷⁰ Δηλαδή παραγόντων που μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως δικαιολογητική βάση από ισχυρότερα κράτη, προκειμένου να πραγματοποιήσουν ή να προκαλέσουν την εν λόγω διεθνή ανάμειξη.

του NATO, ως θεσμού με αμιγώς αντίστοιχο χαρακτήρα, οι οποίες έχουν ως αντικείμενο τον περιορισμό των ροών παρανόμως διακινούμενων προσώπων, κυρίως σε περιόδους κρίσεων, όπως είναι η πρόσφατη έξαρση του φαινομένου με επίκεντρο την Τουρκία λόγω της πολυετούς πολεμικής σύγκρουσης στη Συρία. Συνολικά συνεπώς, προέκυψε ξεκάθαρα η άμεση αιτιώδης συσχέτιση της ανεξέλεγκτης εκδήλωσης του εν θέματι διεθνικού φαινομένου με τη σύναψη διακυβερνητικών συνεργασιών για την αντιμετώπιση και τον περιορισμό του. Για την ακρίβεια μάλιστα, αποδείχτηκε ότι όσο πιο εκτεταμένη έχει υπάρξει η ανάπτυξη της διεθνικής παράνομης διακίνησης ανθρώπων μετά το 1990, τόσο περισσότερο έχει πυκνώσει η διακυβερνητική συνεργασία για την αντιμετώπισή της και δη σε ευρύτατο επίπεδο, ήτοι στο πλαίσιο των σημαντικότερων παγκοσμίως διεθνών οργανισμών, με περιεχόμενο που δεν περιορίζεται μόνο στη διακηρυκτική και κανονιστική σφαίρα, αλλά άπτεται και του επιχειρησιακού πεδίου.

2.3. Επιβεβαίωση ή απόρριψη της δεύτερης υπόθεσης.

Σύμφωνα με τα ανωτέρω παρατιθέμενα, τα ευρήματα της έρευνας επιβεβαιώνουν το σύνολο των βασικών παραδοχών της δεύτερης υπόθεσης εργασίας. Ειδικότερα, η διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων που διενεργείται από το βαλκανικό και το τουρκικό οργανωμένο έγκλημα, κατά τη χρονική περίοδο από την κατάρρευση της ΕΣΣΔ μέχρι σήμερα, κατέδειξε εναργώς ότι ορισμένα διεθνικά φαινόμενα μπορούν να αναπτυχθούν σε τέτοιον βαθμό στο διεθνές σύστημα ώστε να καταστούν ανεξέλεγκτα. Στο ίδιο πλαίσιο, προέκυψε αναντίρρητα ότι τέτοιου είδους και εμβέλειας φαινόμενα υπονομεύουν και αποδυναμώνουν την κρατική κυριαρχία, ιδίως των κρατών τα οποία συνιστούν τα βασικότερα επίκεντρά τους. Περαιτέρω, στο εξεταζόμενο διεθνές υποσύστημα διαπιστώθηκε η άμεση σύνδεση του εν θέματι διεθνικού φαινομένου με την αύξηση της ανασφάλειας, όχι μόνο στα οικεία κράτη αλλά και σε όσα αλληλεπιδρούν ουσιαστικά με αυτά, καθώς και η έμμεση σύνδεσή του, μέσω της προκαλούμενης ανασφάλειας, με την διαμόρφωση συγκρουσιακού κλίματος, την πραγματοποίηση διεθνών επεμβάσεων, την παρεμπόδιση της ομαλής λειτουργίας διεθνών οργανισμών και εν γένει με την ανάδειξη συνθηκών διεθνούς αστάθειας. Επιπρόσθετα, επιβεβαιώθηκε πλήρως η άμεση αιτιώδης σύνδεση της ανεξέλεγκτης εκδήλωσης ενός διεθνικού φαινομένου όπως η παράνομη διακίνηση ανθρώπων, με τη σύναψη διακυβερνητικών συνεργασιών για την αντιμετώπιση και τον περιορισμό του, και μάλιστα σε ευρύτατη κλίμακα.

Είναι ως εκ τούτου σαφές ότι το αιτιακό σχήμα της δεύτερης υπόθεσης εργασίας μπορεί να χαρακτηριστεί έγκυρο στο σύνολό του, αφού προέκυψε η αιτιώδης

επίδραση, είτε άμεσα ή έμμεσα, ενός ανεξέλεγκτου διεθνικού φαινομένου σε βασικές πτυχές της κρατικής συμπεριφοράς. Παρότι οι έμμεσες επιδράσεις, οι οποίες περιλαμβάνουν τη διαμόρφωση συγκρουσιακών σχέσεων, τις διεθνείς επεμβάσεις, τα προβλήματα στη λειτουργία διακυβερνητικών θεσμών και την πρόκληση γενικότερης αστάθειας, δεν προκύπτουν ευχερώς ως άμεσα αποτελέσματα της διενεργούμενης από το βαλκανικό και το τουρκικό οργανωμένο έγκλημα διεθνικής παράνομης διακίνησης ανθρώπων, εντούτοις δεν μπορεί να αμφισβητηθεί η ευθεία αιτιώδης σχέση τους με την ανασφάλεια την οποία αναντίρρητα προκαλεί η εν θέματι διεθνική εγκληματική δράση. Με άλλα λόγια, θεμελιώθηκε η άμεση αιτιώδης σχέση του εξεταζόμενου διεθνικού φαινομένου με την πρόκληση ανασφάλειας στους κρατικούς δρώντες της ευρύτερης περιοχής, ήτοι τόσο στις μεταξύ τους σχέσεις όσο και στις σχέσεις τους με τρίτα κράτη, ενώ περαιτέρω προέκυψε η άμεση αιτιώδης σύνδεση της ανασφάλειας αυτής με τη διαμόρφωση διεθνούς συγκρουσιακού κλίματος, τις διεθνείς επεμβάσεις, τα προβλήματα στη λειτουργία διακυβερνητικών θεσμών και την εμφάνιση διεθνούς αστάθειας. Συνακόλουθα, τεκμηριώνεται με αυτόν τον τρόπο η ύπαρξη των εν λόγω έμμεσων επιδράσεων του εξεταζόμενου διεθνικού φαινομένου και επικυρώνεται συνολικά το αιτιακό σχήμα της δεύτερης υπόθεσης εργασίας. Αυτή η διαπίστωση βέβαια δεν αγνοεί την ύπαρξη και άλλων αιτιωδών παραγόντων που προκαλούν τέτοιες επιδράσεις, αλλά αναγνωρίζει σαφώς ως τέτοιο παράγοντα την ανεξέλεγκτη δραστηριοποίηση ενός μη κρατικού δρώντα σε διεθνικό επίπεδο. Αξίζει πάντως να σημειωθεί, καταληκτικά, ότι η συγκεκριμένη υπόθεση και οι αιτιώδεις σχέσεις που συγκροτούν την αλληλουχία των βασικών παραδοχών της, λειτουργούν μόνον εφόσον το διεθνικό φαινόμενο που καταλαμβάνει τον ρόλο του αιτίου είναι πράγματι ανεξέλεγκτο, δηλαδή εφόσον δεν υπόκειται σχεδόν καθόλου σε επαρκείς κρατικούς και διακρατικούς ελέγχους. Σε διαφορετική περίπτωση, δεν προκύπτει από τα ευρήματα της μελέτης ότι διεθνικά φαινόμενα που δεν έχουν αναπτυχθεί μέχρι αυτού του σημείου, έχουν τη δυνατότητα να προκαλέσουν τις ως άνω επιδράσεις στα κράτη και τη συμπεριφορά τους.

2.4. Συμπερασματικές παρατηρήσεις για τη δεύτερη υπόθεση.

Η δεύτερη υπόθεση εργασίας θέτει στο προσκήνιο τα διεθνικά φαινόμενα ως αιτιώδεις παράγοντες στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής. Στο πλαίσιο αυτό, η επιβεβαίωσή της αποκτά ιδιαίτερη σημασία, και μάλιστα αμφίπλευρη όσον αφορά τις θεωρητικές προσεγγίσεις των διεθνών σχέσεων. Πιο αναλυτικά, σύμφωνα με το αιτιακό σχήμα της εν λόγω υπόθεσης, τα διεθνικά φαινόμενα επηρεάζουν βασικές πτυχές της κρατικής συμπεριφοράς και των διακρατικών σχέσεων, εφόσον τα κράτη αδυνατούν σχεδόν απολύτως να ελέγξουν την ανάπτυξή τους. Απαραίτητη

προϋπόθεση δηλαδή για να λειτουργήσουν τέτοια φαινόμενα ως αίτια που επιδρούν στην κρατική συμπεριφορά, είναι να ισχυροποιηθούν σε βαθμό που καθίσταται αδύνατος ο επαρκής έλεγχός τους από τους κρατικούς και διακρατικούς μηχανισμούς. Συνεπώς, όπως ήδη σημειώθηκε, η συγκεκριμένη υπόθεση αναδεικνύει μεν τη σημασία και τον ρόλο των διεθνικών φαινομένων στο διεθνές σύστημα, υπό την αίρεση όμως της αδυναμίας των εμπλεκόμενων κρατών να ασκήσουν αποτελεσματικούς ελέγχους ως προς τη διαχείρισή τους. Πρόκειται συνακόλουθα για ένα σχήμα αιτιωδών σχέσεων το οποίο, παρότι δίνει έμφαση στα διεθνικά φαινόμενα, εκκινά κατ' ουσίαν από τον ρόλο των κρατικών δρώντων και στηρίζεται σε αυτόν για να θεμελιωθεί.

Υπό αυτό το πρίσμα, η δεύτερη υπόθεση εργασίας αποδίδει βαρύτητα σε φαινόμενα όπως η διενεργούμενη από το βαλκανικό και το τουρκικό οργανωμένο έγκλημα διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων, καθώς, κατά τη χρονική περίοδο στην οποία εκδηλώνονται ανεξέλεγκτα, τα αναγνωρίζει ως ικανά αίτια επηρεασμού της κρατικής συμπεριφοράς στο οικείο διεθνές υποσύστημα. Οι σχετικές παραδοχές της υπόθεσης εργασίας, εκλαμβάνόμενες ως ένα ενιαίο σύνολο αιτιωδών επιδράσεων, καθιστούν αναγκαία, μέσω της επιβεβαίωσής τους από τα ευρήματα της μελέτης, την ενδελεχή ενασχόληση με τα διεθνικά φαινόμενα αυτού του βεληνεκού και τη διαμόρφωση πολιτικών για την έμπρακτη διαχείρισή τους. Με άλλα λόγια, η επιβεβαίωση της εν θέματι υπόθεσης μετατοπίζει το ενδιαφέρον και θέτει υπό αμφισβήτηση την αποκλειστική προσήλωση στα κράτη και τις ενέργειές τους, αναδεικνύοντας τον κρίσιμο ρόλο των ισχυρών μη κρατικών διεθνικών δρώντων. Η μετατόπιση αυτή παρίσταται ιδιαίτερα κρίσιμη, αφού μπορεί να λειτουργήσει ως μηχανισμός πρακτικής ενεργοποίησης σχετικά με την εμφάνιση και την εν γένει εξέλιξη τέτοιων φαινομένων. Περαιτέρω, στην ίδια κατεύθυνση, το αιτιακό σχήμα της εν θέματι υπόθεσης επικυρώνει τις πτυχές εκείνων των διεθνολογικών προσεγγίσεων που εστιάζουν στα διεθνικά φαινόμενα και τη σημασία τους, χωρίς όμως να προσχωρεί στην ευρύτερη λογική τους, δεδομένου ότι εξαρτά την αιτιώδη ενεργοποίηση ενός διεθνικού φαινομένου από τον ρόλο των κρατών ως προς τον έλεγχό του. Συνακόλουθα, το εν λόγω σχήμα αναγνωρίζει παράλληλα ως έγκυρη τη θεμελιακή παραδοχή των ρεαλιστικών αντιλήψεων περί της διεθνούς πολιτικής, η οποία αφορά τον κεντρικό και καθοριστικό ρόλο των κρατών σε όλες τις όψεις του διεθνούς συστήματος⁷⁷¹. Πρόκειται λοιπόν για μια υπόθεση η οποία, μέσω της επιβεβαίωσής της στην περίπτωση που εξετάστηκε, αφενός στρέφει την προσοχή

⁷⁷¹ Με την επισήμανση όμως της σημαίνουσας παρουσίας και άλλων δρώντων.

στην ενεργή προσπάθεια συντονισμένης και έγκαιρης διαχείρισης τέτοιων φαινομένων στην πράξη, ενώ αφετέρου δημιουργεί μία διασταύρωση αντιτιθέμενων θεωρητικών προσεγγίσεων. Αυτή η διασταύρωση, δηλαδή από τη μια πλευρά η ανάδειξη της σημασίας των διεθνικών φαινομένων ως παραγόντων καθορισμού της κρατικής συμπεριφοράς, και από την άλλη η πρωταρχική εξάρτηση της αιτιώδους επιροής τους από τη δυνατότητα ελέγχου των κρατών ως προς αυτά, οδηγεί στο συμπέρασμα ότι ορισμένες από τις βασικές παραδοχές αντικρουόμενων διεθνολογικών οπτικών δεν μπορούν να θεωρούνται εκ προοιμίου ως απολύτως ασυμβίβαστες μεταξύ τους⁷⁷². Συνεπώς, η καθοριστική επίδραση των ανεξέλεγκτων διεθνικών φαινομένων δεν αναιρεί τον κυρίαρχο ρόλο των κρατών στο διεθνές σύστημα, ενώ αντιστρόφως ο εν λόγω κυρίαρχος ρόλος δεν αποκλείει την παρουσία μη κρατικών δρώντων με αυξημένη σημασία στη διεθνή πολιτική.

3. Εξέταση της τρίτης υπόθεσης εργασίας της έρευνας.

3.1. Το περιεχόμενο της τρίτης υπόθεσης και η σημασία του.

Σύμφωνα τα εκτεθέντα στο οικείο κεφάλαιο, η τρίτη υπόθεση εργασίας της μελέτης εστιάζει στον ρόλο των διακυβερνητικών θεσμών και τη διαχείριση των διεθνικών φαινομένων στο πλαίσιο της λειτουργίας τους. Ειδικότερα, με βάση τις παραδοχές που περιλαμβάνει η υπόθεση αυτή, υιοθετείται η θέση ότι λόγω των κύριων χαρακτηριστικών της δομής του διεθνούς συστήματος, δηλαδή της αναρχίας και της άνιση κατανομή ισχύος μεταξύ των κρατών, στη λειτουργία των διακυβερνητικών θεσμών παρεμβάλλονται οι στοχεύσεις των ισχυρότερων συμμετεχόντων, διαφορετικά κρατικά συμφέροντα και το πρόβλημα των σχετικών κερδών. Συνακόλουθα, γίνεται περαιτέρω δεκτό ότι τα κράτη συνεργάζονται εντός των διακυβερνητικών θεσμών για την αντιμετώπιση διεθνικών φαινομένων όπως το οργανωμένο έγκλημα, μόνο στην έκταση κατά την οποία δεν τίθενται ζητήματα που να δημιουργούν προβλήματα για την κυριαρχία, την ασφάλεια, την ανεξαρτησία και τη σχετική θέση ισχύος τους, ή την ευόδωση των ιδιαίτερων επιδιώξεων των ισχυρότερων εξ αυτών. Ως νομοτελειακή συνέπεια των προηγούμενων παραδοχών, προκύπτει ότι το οργανωμένο έγκλημα ως διεθνικό φαινόμενο δεν αντιμετωπίζεται αποτελεσματικά στο πλαίσιο των διακυβερνητικών θεσμών. Είναι σαφές ότι η συγκεκριμένη υπόθεση εκκινά, όπως και η πρώτη, από τον πρωταρχικό και κομβικό ρόλο των βασικών χαρακτηριστικών της δομής του διεθνούς συστήματος,

⁷⁷² Αντιθέτως, με βάση τα εμπειρικά δεδομένα προκύπτει ότι εν μέρει μπορούν να συνδυαστούν και να ενταχθούν σε ένα ενιαίο αιτιακό σχήμα.

διερευνώντας όμως την αιτιώδη επίδρασή τους στη λειτουργία των διεθνών οργανισμών και ιδίως στη συνεργασία που αναπτύσσουν τα συμμετέχοντα σε αυτούς κράτη. Ακολούθως, στην ίδια λογική, εξετάζει την επιρροή αυτών των χαρακτηριστικών ως προς τον τρόπο διαχείρισης των ανεξέλεγκτων διεθνικών φαινομένων στο πλαίσιο των διακυβερνητικών οργανισμών.

Το πρωταρχικό αίτιο συνεπώς είναι και σε αυτήν την υπόθεση τα δομικά χαρακτηριστικά της αναρχίας και της άνισης κατανομής ισχύος. Στη θέση του αιτιατού τοποθετείται άμεσα η λειτουργία των διακυβερνητικών θεσμών και έμμεσα η δυνατότητα των θεσμών αυτών να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά τα ανεξέλεγκτα διεθνικά φαινόμενα. Πρόκειται για μια συλλογιστική με ιδιαίτερη σημασία, δεδομένου ότι αναδεικνύει τον ρόλο των βασικών δομικών χαρακτηριστικών του διεθνούς συστήματος ως προς τον τρόπο λειτουργίας των διεθνών οργανισμών και ειδικότερα ως προς τη συνεργασία των κρατών στο πλαίσιο τους. Ακολούθως, εστιάζει στην αιτιώδη επίδραση αυτών των χαρακτηριστικών στην αποτελεσματικότητα διαχείρισης διεθνικών φαινομένων, με βάση τη σχετική συνεργασία που αναπτύσσουν τα κράτη-μέλη των διεθνών οργανισμών. Η σημασία της εν λόγω υπόθεσης ενισχύεται έτι περαιτέρω από το γεγονός ότι οι παράγοντες που επηρεάζουν καθοριστικά τη λειτουργία και τη διακρατική συνεργασία στο πλαίσιο των διακυβερνητικών θεσμών, δεν αποτελούν συχνά αντικείμενο των μελετών που αναλύουν τη δραστηριότητα αυτών των θεσμών, ενώ ακόμα σπανιότερα αναγνωρίζονται από τις σχετικές έρευνες ως τέτοιοι παράγοντες η αναρχία και η άνιση κατανομή ισχύος στο διεθνές σύστημα⁷⁷³. Συνακόλουθα, το συγκεκριμένο αιτιακό σχήμα επιχειρεί να εξηγήσει επαρκώς τα προβλήματα και την ελλιπή αποτελεσματικότητα που παρατηρούνται στη λειτουργία των διεθνών οργανισμών, με επίκεντρο την αντιμετώπιση διεθνικών φαινομένων, εντοπίζοντας όμως ως πρωταρχικά αίτια στοιχεία που βρίσκονται εκτός του πλαισίου αυτών των οργανισμών και αφορούν το διεθνές σύστημα στο σύνολό του.

Σχετικά με το ειδικότερο αντικείμενο της μελέτης, η συγκεκριμένη υπόθεση εργασίας επιχειρεί να τεκμηριώσει ότι ένα ανεξέλεγκτο διεθνικό φαινόμενο όπως η παράνομη διακίνηση ανθρώπων που διενεργεί το βαλκανικό και το τουρκικό οργανωμένο έγκλημα, δεν αντιμετωπίζεται επαρκώς στο πλαίσιο των κορυφαίων διακυβερνητικών

⁷⁷³ Η ανάλυση των διεθνών οργανισμών εστιάζει συνήθως στο θεσμικό πλαίσιο της λειτουργίας τους, όπως αυτό προκύπτει από τα κείμενα που υιοθετούν, τις διακηρύξεις στις οποίες προβαίνουν και τις ενέργειες τις οποίες συντονίζουν, χωρίς να αναζητώνται οι βασικοί αιτιώδεις παράγοντες που ασκούν την καθοριστική επίδραση σε αυτήν τη λειτουργία.

θεσμών, ήτοι του ΟΗΕ, της ΕΕ και του ΝΑΤΟ, λόγω της επίδρασης που ασκούν η αναρχία και η άνιση κατανομή ισχύος στη λειτουργία αυτών των θεσμών και ειδικότερα στη συναφή συνεργασία των κρατών-μελών τους. Εφόσον ευσταθεί η εν λόγω υπόθεση, θα πρέπει σε πρώτο επίπεδο να προκύπτει ότι η αναρχία και η άνιση κατανομή ισχύος επιδρούν καίρια στη λειτουργία των ανωτέρω οργανισμών, προκαλώντας την καταλυτική παρεμβολή των συμφερόντων των ισχυρότερων κρατών-μελών, καθώς και των λοιπών διακριτών κρατικών επιδιώξεων, δηλαδή παραμέτρων οι οποίες κατευθύνονται από την ανασφάλεια των συμμετεχόντων κρατών ως προς το να μην αποκομίσουν συγκριτικά λιγότερα κέρδη από την ένταξή τους σε αυτούς τους θεσμούς. Περαιτέρω, θα πρέπει να προκύπτει ότι η συνεργασία που αναπτύσσουν τα κράτη-μέλη στο πλαίσιο των εν θέματι διεθνών οργανισμών, δυσχεραίνεται καθοριστικά όταν τίθενται στο προσκήνιο ζητήματα κυριαρχίας, ασφάλειας, διατήρησης της σχετικής θέσης ισχύος και διασφάλισης των επιδιώξεων των ισχυρότερων εξ αυτών. Με απλά λόγια, σε δεύτερο επίπεδο θα πρέπει να θεμελιώνεται ότι η αντιμετώπιση της εξεταζόμενης παράνομης διακίνησης ανθρώπων δεν πραγματοποιείται με πλήρη συνεργασία των κρατών-μελών, λόγω του ότι η δράση αυτή δημιουργεί εκ της φύσεώς της τους συγκεκριμένους προβληματισμούς, οι οποίοι άπτονται του στενού πυρήνα της πολιτικής που ασκούν οι κρατικοί δρώντες στο διεθνές πεδίο και παρεμποδίζουν την ανάπτυξη ολοκληρωμένων και λυσιτελών συνεργασιών. Επιπλέον, εφόσον η υπόθεση είναι έγκυρη, θα πρέπει σε τρίτο επίπεδο να προκύπτει ότι τα εμπόδια που διαμορφώνονται κατά τα προαναφερθέντα στη διακρατική συνεργασία εντός του πλαισίου των διακυβερνητικών θεσμών, οδηγούν τελικά στη μη αποτελεσματική αντιμετώπιση της μελετώμενης διεθνικής εγκληματικής δράσης, δηλαδή στην αδυναμία επαρκούς περιορισμού της από τις εν γένει διεργασίες αυτών των θεσμών. Συνακόλουθα, το σχήμα που διαμορφώνεται σε περίπτωση επαλήθευσης της υπόθεσης εργασίας, καταλήγει συνοπτικά στον ακόλουθο συλλογισμό: η αναρχία και η άνιση κατανομή ισχύος, ως βασικά δομικά χαρακτηριστικά του διεθνούς συστήματος, επηρεάζουν καθοριστικά τη λειτουργία και τη διακρατική συνεργασία στο πλαίσιο των διακυβερνητικών θεσμών, με τρόπο που οδηγεί στη μη αποτελεσματική αντιμετώπιση των ανεξέλεγκτων διεθνικών φαινομένων από τους θεσμούς αυτούς.

Τέλος, όσον αφορά το θεωρητικό πεδίο των διεθνών σχέσεων, η συγκεκριμένη υπόθεση εργασίας έχει ιδιαίτερη σημασία ως προς την επιβεβαίωση και την απόρριψη της ισχύος των διακριτών θεωρητικών προσεγγίσεων, εστιάζοντας στο ζήτημα της λειτουργίας των διακυβερνητικών θεσμών. Ειδικότερα, σε περίπτωση επαλήθευσής της, η εν θέματι υπόθεση ενισχύει κατηγορηματικά τις ρεαλιστικές

αντιλήψεις σχετικά με τη διεθνή πολιτική, αφού συνδέει αιτιωδώς τον τρόπο με τον οποίον ενεργούν και συνεργάζονται τα κράτη στο πλαίσιο των θεσμών αυτών, με τα βασικά στοιχεία της δομής του διεθνούς συστήματος που καθορίζουν την κρατική συμπεριφορά και εκτός αυτού του πλαισίου. Επιπλέον, συνδέει αιτιωδώς την αναρχία και την άνιση κατανομή ισχύος, έστω και έμμεσα, με την αποτελεσματικότητα της διακρατικής συνεργασίας που αναπτύσσεται στο πλαίσιο των διεθνών οργανισμών ως προς την αντιμετώπιση των διεθνικών φαινομένων. Είναι συνεπώς σαφές ότι το αιτιακό σχήμα της υπόθεσης αναγνωρίζει ως πρωταρχικό αίτιο επηρεασμού της λειτουργίας των διακυβερνητικών θεσμών τα εν λόγω δομικά χαρακτηριστικά του διεθνούς συστήματος. Ως εκ τούτου, εφόσον προκύψει ότι η οργανωμένη εγκληματική δράση της διεθνικής παράνομης διακίνησης ανθρώπων με επίκεντρο τα Βαλκάνια και την Τουρκία δεν αντιμετωπίζεται αποτελεσματικά στο πλαίσιο του ΟΗΕ, της ΕΕ και του ΝΑΤΟ, λόγω της επίδρασης που ασκούν στη λειτουργία τους η αναρχία και η άνιση κατανομή ισχύος, τότε επιβεβαιώνονται οι ρεαλιστικές προσεγγίσεις και συγκεκριμένα η νεορεαλιστική εκδοχή αυτών .

3.2. Τα ευρήματα της μελέτης σε σχέση με το περιεχόμενο της τρίτης υπόθεσης.

Σχετικά με το περιεχόμενο της τρίτης υπόθεσης εργασίας, είναι αναγκαίο να εξεταστεί αρχικά το αν προκύπτει άμεση αιτιώδης επίδραση των δομικών χαρακτηριστικών της αναρχίας και της άνισης κατανομής ισχύος στη λειτουργία των εξεταζόμενων διακυβερνητικών θεσμών και στον τρόπο συνεργασίας των κρατών εντός αυτών. Ειδικότερα, η ύπαρξη της εν λόγω επίδρασης πρέπει να αναζητηθεί στη χρονική περίοδο από το 1990 και μετά, εστιάζοντας στο κατά πόσο παρεμβάλλονται στη λειτουργία των εν λόγω θεσμών εμπόδια που σχετίζονται με τις στοχεύσεις των ισχυρότερων κρατών-μελών, τα διακριτά κρατικά συμφέροντα και την προσπάθεια των κρατικών δρώντων να μη θιχτεί η σχετική τους θέση στην κατανομή ισχύος. Η αναζήτηση αυτή πρέπει να γίνει υπό το πρίσμα της διαχείρισης ενός ανεξέλεγκτου διεθνικού φαινομένου όπως η παράνομη διακίνηση ανθρώπων που διενεργεί το βαλκανικό και του τουρκικό οργανωμένο έγκλημα, ως παράγοντας που θέτει στο προσκήνιο ζητήματα κυριαρχίας, ασφάλειας, διατήρησης της σχετικής θέσης ισχύος και εξυπηρέτησης ιδιαίτερων κρατικών επιδιώξεων. Ακολούθως, ερευνητέο είναι το εάν υφίσταται αποτελεσματική αντιμετώπιση του εν θέματι διεθνικού φαινομένου με βάση τη λειτουργία των ανωτέρω διεθνών οργανισμών και της διακρατικής συνεργασίας που αναπτύσσεται στο πλαίσιο τους. Τελικώς δηλαδή, αυτό που εξετάζεται είναι η ύπαρξη αιτιώδους επίδρασης της αναρχίας και της άνισης

κατανομής ισχύος στη λειτουργία των διακυβερνητικών θεσμών και στην αντιμετώπιση από αυτούς της εξεταζόμενης διεθνικής εγκληματικής δράσης.

Όσον αφορά τον ρόλο των εν λόγω δομικών χαρακτηριστικών στη λειτουργία του ΟΗΕ, της ΕΕ και του ΝΑΤΟ, προκύπτει χωρίς αμφιβολία ότι η έλλειψη μιας ανώτερης από τα κράτη αρχής και οι σημαντικές διαφορές ως προς την ισχύ, οδηγούν στο να παρεμβάλλονται στην ομαλή λειτουργία αυτών των θεσμών εμπόδια που αφορούν τις επιμέρους κρατικές επιδιώξεις, ιδίως των ισχυρότερων κρατών-μελών, και τις προσπάθειες να μη χειροτερεύσει η σχετική θέση κάθε συμμετέχοντος κράτους στη διεθνή κατανομή ισχύος. Αυτά τα εμπόδια, ως προερχόμενα από τα συγκεκριμένα βασικά χαρακτηριστικά της δομής του διεθνούς συστήματος, δεν εντοπίζονται μόνο στο χρονικό πλαίσιο μετά την κατάρρευση του διπολισμού, αλλά διαχρονικά⁷⁷⁴. Συνιστούν δηλαδή μια πάγια συνθήκη που χαρακτηρίζει τη λειτουργία των διακυβερνητικών θεσμών, η οποία παρατηρείται ευχερώς και από το 1990 μέχρι σήμερα. Ως χαρακτηριστικά παραδείγματα μπορούν να αναφερθούν ο καταλυτικός ρόλος των ισχυρότερων μελών του ΟΗΕ ως προς τη λήψη σημαντικών αποφάσεων από το Συμβούλιο Ασφαλείας με βάση τις κατά περίπτωση πολιτικές που ακολουθούν⁷⁷⁵, οι παλινωδίες και οι καθυστερήσεις στην πορεία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης λόγω των διαφορετικών στρατηγικών που υιοθετούν οι πιο ισχυρές χώρες αλλά και των επιφυλάξεων εν γένει των κρατών-μελών ως προς το να μη βρεθούν σχετικά αποδυναμωμένα από τη συμμετοχή τους, καθώς και ο κυριαρχικός ρόλος των ΗΠΑ στις επιχειρησιακές δράσεις που έχει πραγματοποιήσει το ΝΑΤΟ από το 1990 και εντεύθεν. Τα συγκεκριμένα στοιχεία καταδεικνύουν εναργώς μια διαχρονική πραγματικότητα όσον αφορά τη λειτουργία των εν λόγω διεθνών οργανισμών, η οποία μετά το τέλος του διπολισμού είναι ακόμα πιο εμφανής σε ορισμένα σημεία. Αυτή η πραγματικότητα έχει ως επίκεντρο ότι ακόμα και οι διεθνείς θεσμοί αυτού του βεληνεκούς, δεν εκπληρώνουν πλήρως τον σκοπό συγκρότησής τους και τη διακηρυγμένη αποστολή τους, αφού κατευθύνονται σε βασικές πτυχές της λειτουργίας τους από επιμέρους κρατικές στοχεύσεις, κυρίως των πιο ισχυρών

⁷⁷⁴ Για αυτόν τον λόγο άλλωστε, παρατηρείται παγίως ότι οι διεθνείς οργανισμοί τίθενται στο περιθώριο σε περιόδους σοβαρών διεθνών κρίσεων.

⁷⁷⁵ Σχετικά με την παραλυτική αναποφασιστικότητα του Συμβουλίου Ασφαλείας στην αντιμετώπιση διεθνών κρίσεων, η οποία συνδέεται άμεσα με τα διακριτά συμφέροντα των μόνιμων κρατών-μελών του, βλ. Λιάκουρας (2008: 248-249).Γ

μελών τους, οι οποίες με τη σειρά τους καθορίζονται από την αναρχία και την άνιση κατανομή ισχύος που επικρατούν στο διεθνές σύστημα⁷⁷⁶.

Σχετικά με τη συνεργασία των κρατών-μελών στο πλαίσιο των ανωτέρω διακυβερνητικών θεσμών, προέκυψε από τα ευρήματα της μελέτης ότι αυτή καθίσταται ιδιαίτερα αποσπασματική και προβληματική, όταν ανακύπτουν ζητήματα τα οποία άπτονται του στενού πυρήνα της πολιτικής που ασκούν τα κράτη στο διεθνές πεδίο. Πιο αναλυτικά, όσον αφορά τη διαχείριση ενός διεθνικού φαινομένου όπως το οργανωμένο έγκλημα και δη της παράνομης διακίνησης ανθρώπων που αυτό διενεργεί, δηλαδή ενός παράγοντα που θέτει κατεξοχήν τέτοια ζητήματα, με χαρακτηριστικότερα την ανασφάλεια σε συνδυασμό με την αμφισβήτηση της κρατικής κυριαρχίας, αποδείχτηκε ότι η αντίστοιχη συνεργασία των κρατών στο πλαίσιο του ΟΗΕ, της ΕΕ και του ΝΑΤΟ, έχει αντιμετωπίσει σημαντικά προσκόμματα. Ειδικότερα, οι σχετικές ρυθμίσεις που υιοθέτησαν οι δύο πρώτοι διεθνείς οργανισμοί ως προς την κανονιστική αντιμετώπιση του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος και της συγκεκριμένης πτυχής του, θεσπίστηκαν έπειτα από χρόνια διαβουλεύσεων και προσπάθειών συμπόρευσης ανάμεσα στα κράτη-μέλη, και μάλιστα αφού η διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων είχε ήδη αναπτυχθεί και εξαπλωθεί καθοριστικά στην ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων και της Εγγύς Ανατολής. Είναι χαρακτηριστικό ότι κατά τα πρώτα χρόνια μετά το 1990, όταν και σημειώθηκε εκθετική ανάπτυξη της συγκεκριμένης εγκληματικής δράσης, η διακρατική συνεργασία στο πλαίσιο των εν λόγω διεθνών οργανισμών περιοριζόταν στη διατύπωση διακηρυκτικού χαρακτήρα κειμένων από τα οικεία θεσμικά όργανα, χωρίς να φτάνει μέχρι του σημείου σαφών και δεσμευτικών ρυθμίσεων για την αντιμετώπιση του φαινομένου⁷⁷⁷. Περαιτέρω, όσον αφορά την επιχειρησιακή συνεργασία στο πλαίσιο και των τριών ως άνω διακυβερνητικών θεσμών, προέκυψε ότι αυτή έχει στην πραγματικότητα περιορισμένο εύρος και συγκυριακό χαρακτήρα, καθώς εστιάζει κυρίως στην ανταλλαγή πληροφοριών που δεν άπτονται του πυρήνα των επιμέρους κρατικών συμφερόντων, ενώ ενεργοποιείται πιο ουσιαστικά σε

⁷⁷⁶ Οι παράγοντες αυτοί οδηγούν τα ισχυρότερα κράτη-μέλη των διεθνών οργανισμών στο να επιχειρούν να κατευθύνουν τη λειτουργία των διακυβερνητικών σχημάτων στα οποία συμμετέχουν, προκειμένου να διατηρήσουν την υπερέχουσα θέση ισχύος τους στο διεθνές σύστημα, δεδομένου ότι δεν υπάρχει κάποια ανώτερη αρχή που να μπορεί να διασφαλίσει τη διατήρηση αυτής της θέσης.

⁷⁷⁷ Βλ. ανωτέρω την πορεία και την αλληλουχία των σχετικών διεργασιών, όπως παρουσιάστηκαν στα οικεία κεφάλαια.

περιόδους κρίσεων, δηλαδή όχι από επιλογή ανάπτυξης γνήσιων συνεργατικών σχέσεων αλλά από ανάγκη άμεσης ανάλυσης του φαινομένου. Επιπρόσθετα, παρατηρήθηκαν και περιπτώσεις στις οποίες η συνεργασία στο πλαίσιο των εν θέματι διεθνών οργανισμών όχι απλώς παρεμποδίζεται, αλλά αντιθέτως αναιρείται πλήρως όταν έρχονται στο προσκήνιο βασικά κρατικά συμφέροντα, με χαρακτηριστικά πρόσφατα παραδείγματα τη στάση απομωνοτισμού ορισμένων κρατών-μελών της ΕΕ κατά την περίοδο έξαρσης των μετακινήσεων μεταναστευτικών και προσφυγικών πληθυσμών⁷⁷⁸, καθώς και την εργαλειακή διαχείριση της διεθνικής παράνομης διακίνησης ανθρώπων από την Τουρκία. Όλες οι ανωτέρω εξελίξεις που αφορούν τη διακρατική συνεργασία, έγινε σαφές ότι προκαλούνται ευθέως από την τάση των συμμετεχόντων στους διεθνείς οργανισμούς κρατών να φροντίσουν μόνο τους για την κατοχύρωση της κυριαρχίας, την ασφάλεια, τη διατήρηση της σχετικής θέσης ισχύος και την ευόδωση των ιδιαίτερων συμφερόντων τους, χωρίς να εμπιστεύονται προς την κατεύθυνση αυτήν τους διεθνείς οργανισμούς στους οποίους συμμετέχουν. Με άλλα λόγια, προέκυψε ότι οι εν λόγω εξελίξεις ως προς τη διακρατική συνεργασία στο πλαίσιο των διακυβερνητικών θεσμών προκαλούνται ευθέως από την αναρχία και την άνιση κατανομή ισχύος.

Τέλος, όσον αφορά την αποτελεσματικότητα αντιμετώπισης του εξεταζόμενου διεθνικού φαινομένου στο πλαίσιο των διακυβερνητικών θεσμών που μελετήθηκαν, κατά τη χρονική περίοδο από το 1990 και μετά, κατέστη επίσης σαφές ότι στην πράξη είναι ιδιαίτερα περιορισμένη. Συγκεκριμένα, τα ευρήματα της μελέτης οδηγούν αβίαστα στη διαπίστωση ότι, κατά την πρώτη δεκαετία μετά το τέλος του διπολισμού, όταν λόγω των ριζικών διεθνών ανακατατάξεων σημειώθηκε ευρεία ανάπτυξη και εξάπλωση της διεθνικής παράνομης διακίνησης ανθρώπων, οι εξεταζόμενοι διεθνείς θεσμοί στο σύνολό τους δεν προέβησαν σε σημαντικές ενέργειες περιορισμού του φαινομένου. Πρόκειται για μια εξέλιξη αναμενόμενη, η οποία επιβεβαιώνει ότι το επίκεντρο της δραστηριότητας των εν λόγω διεθνών οργανισμών δεν περιελάμβανε την αντιμετώπιση του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος και των δράσεών του, αλλά σχεδόν αποκλειστικά τη διαχείριση των διακρατικών σχέσεων, και μάλιστα υπό το πρίσμα των κατευθύνσεων που χάρασαν οι ισχυρότερες συμμετέχουσες χώρες. Αφού προηγήθηκε η εκθετική ανάπτυξη και εξάπλωση του φαινομένου, οι εν θέματι διεθνείς οργανισμοί προέβησαν, κυρίως από τα τέλη της δεκαετίας του 1990 και

⁷⁷⁸ Άρα εξάπλωσης και της συναφούς διεθνικής εγκληματικής δράσης της παράνομης διακίνησης ανθρώπων.

μετά, σε ρυθμίσεις κανονιστικού περιεχομένου και στην εισαγωγή επιχειρησιακών συνεργασιών ανάμεσα στα μέλη τους, με γνώμονα τον περιορισμό του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος και βασικών πτυχών της δράσης του όπως η παράνομη διακίνηση ανθρώπων. Με βάση όμως τα όσα προέκυψαν από τη μελέτη, αυτές οι ενέργειες των διεθνών οργανισμών, παρά την εμβέλειά τους και παρότι οδήγησαν σε εναρμόνιση νομοθεσιών και διεύρυνση της σχετικής διακρατικής συνεργασίας, έχουν μέχρι σήμερα εμφανίσει περιορισμένη αποτελεσματικότητα ως προς τον περιορισμό της διεθνικής παράνομης διακίνησης ανθρώπων που εκδηλώνεται με επίκεντρο τα Βαλκάνια και την Τουρκία. Αυτό εξηγείται λόγω του βάθους της ουσιαστικής συνεργασίας στην οποία οδηγούν οι ενέργειες των διακυβερνητικών θεσμών, το οποίο όπως αναδείχτηκε είναι αντιστρόφως ανάλογο του εύρους των κανονιστικών ρυθμίσεων και των επιχειρησιακών λειτουργιών που εγκαθιδρύουν. Ειδικότερα, όπως θεμελιώθηκε από τα γεγονότα που παρατέθηκαν, η ουσιαστική συνεργασία στην αντιμετώπιση του εν θέματι φαινομένου προσκρούει συχνά σε ανυπερέβλητα για τα κράτη-μέλη των διεθνών οργανισμών προσκόμματα, με κυριότερα την τάση να επιμεληθούν αυτόνομα για την ασφάλεια και την προστασία της κυριαρχίας τους, την προσπάθεια να εξασφαλίσουν την ανεξαρτησία των επιλογών και των δράσεών τους σε αυτά τα ζητήματα, καθώς και τη σημασία που αποδίδουν στη διατήρηση της σχετικής θέσης ισχύος και την εξυπηρέτηση των ιδιαίτερων συμφερόντων τους. Αυτά ακριβώς τα προσκόμματα, τα οποία προκύπτουν ευθέως από την κατάσταση της αναρχίας και της άνισης κατανομής ισχύος που χαρακτηρίζει τη δομή του διεθνούς συστήματος, είναι οι λόγοι που τελικά οδηγούν στην παρατηρηθείσα απροθυμία των κρατών να εμβαθύνουν ριζικά τη συνεργασία τους, πέρα από την εναρμόνιση των νομοθεσιών και την απλή ανταλλαγή πληροφοριών. Παράλληλα, είναι οι λόγοι που υποσκάπτουν την όποια συνολική ρύθμιση και δράση εισάγουν οι διεθνείς οργανισμοί, αλλά και τη διακρατική συνεργασία που αναπτύσσεται στο πλαίσιό τους, καθώς συχνά οδηγούν στην καταλυτική παρεμπόδιση ή ακόμα και στην πλήρη αναίρεση των όποιων σχετικών πρωτοβουλιών και προσπαθειών, ιδίως σε περιόδους κρίσεων στις οποίες το φαινόμενο της διεθνικής παράνομης διακίνησης ανθρώπων βρίσκεται σε έξαρση. Συνακόλουθα, όπως καταδεικνύει η συμπεριφορά που παρατηρήθηκε ως προς τα κράτη-μέλη των εξεταζόμενων διεθνών οργανισμών, με επίκεντρο την ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων και της Τουρκίας, η διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων δεν έχει καταστεί εφικτό να ανασχεθεί ούτε να περιοριστεί επαρκώς στο πλαίσιο της λειτουργίας αυτών των θεσμών, παρότι συνιστούν τους πλέον σημαντικούς σε παγκόσμιο επίπεδο. Αντιθέτως, η εν λόγω διεθνική δράση του βαλκανικού και του τουρκικού οργανωμένου εγκλήματος

συνεχίζει να εξαπλώνεται, εκμεταλλεούμενη πλήρως διεθνείς κρίσεις όπως η πρόσφατη στη Μέση Ανατολή με τον πολυετή πόλεμο στο έδαφος της Συρίας.

3.3. Επιβεβαίωση ή απόρριψη της τρίτης υπόθεσης.

Σύμφωνα με τα ανωτέρω παρατιθέμενα, τα ευρήματα της έρευνας επιβεβαιώνουν το σύνολο των βασικών παραδοχών της τρίτης υπόθεσης εργασίας. Πιο συγκεκριμένα, αποδείχτηκε ότι η λειτουργία κορυφαίων διεθνών οργανισμών, ήτοι του ΟΗΕ, της ΕΕ και του ΝΑΤΟ, καθώς και η συνεργασία των κρατών-μελών τους στο οικείο πλαίσιο, επηρεάζεται άμεσα από τα βασικά χαρακτηριστικά της δομής του διεθνούς συστήματος, δηλαδή από την αναρχία και την άνιση κατανομή ισχύος. Η επίδραση αυτή συνιστά μια διαχρονική συνθήκη, που εντοπίζεται πλήρως και στην εξεταζόμενη χρονική περίοδο από το 1990 και μετά. Στο εν λόγω χρονικό διάστημα μάλιστα, κατέστη σαφές από τα όσα προεκτέθηκαν ότι η επιρροή των δομικών χαρακτηριστικών είναι εντονότερη όταν πρόκειται περί διαχείρισης ενός διεθνικού φαινομένου, όπως η παράνομη διακίνηση ανθρώπων που διενεργείται από το βαλκανικό και το τουρκικό οργανωμένο έγκλημα, το οποίο εγείρει ζητήματα που άπτονται του στενού πυρήνα της κρατικής πολιτικής στο διεθνές πεδίο, με προεξάρχοντα την κυριαρχία, την ασφάλεια και τα σχετικά κέρδη. Περαιτέρω, τεκμηριώθηκε ότι η λειτουργία των ανωτέρω διακυβερνητικών θεσμών και η διακρατική συνεργασία που αναπτύσσεται στο πλαίσιό τους, δεν έχουν επιτύχει την αποτελεσματική αντιμετώπιση και τον επαρκή περιορισμό της εν θέματι διεθνικής εγκληματικής δράσης από το τέλος του διπολισμού και εντεύθεν, ακριβώς λόγω της προαναφερθείσας καθοριστικής επίδρασης των βασικών δομικών χαρακτηριστικών του διεθνούς συστήματος.

Συνακόλουθα, το αιτιακό σχήμα της τρίτης υπόθεσης εργασίας μπορεί να χαρακτηριστεί έγκυρο στο σύνολό του, λαμβανομένων υπόψη ορισμένων καταληκτικών επισημάνσεων. Πιο αναλυτικά, η αιτιώδης επίδραση που ασκούν η αναρχία και η άνιση κατανομή ισχύος, δεν προέκυψε ότι καθορίζει ευθέως την αποτελεσματικότητα της αντιμετώπισης του εξεταζόμενου διεθνικού φαινομένου από τους διακυβερνητικούς οργανισμούς, αλλά έμμεσα. Οι άμεσες συνέπειες των δομικών χαρακτηριστικών αφορούν τη λειτουργία αυτών των οργανισμών και τη συνεργασία των κρατών-μελών τους, την οποία δυσχεραίνουν αισθητά σε τέτοιο βαθμό ώστε ακολούθως να καθίσταται ανέφικτη η αποτελεσματική διαχείριση της διεθνικής παράνομης διακίνησης ανθρώπων. Προκειμένου όμως να υπάρξει αυτή η καθοριστική παρεμπόδιση της λειτουργίας των θεσμών και της διακρατικής συνεργασίας στο πλαίσιό τους, θα πρέπει τα ζητήματα που τίθενται να άπτονται του

στενού πυρήνα της πολιτικής των κρατών στο διεθνές πεδίο. Αυτό αποδείχτηκε ότι ισχύει στην περίπτωση που εξετάστηκε, δηλαδή του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος και της διενεργούμενης από αυτό διεθνικής παράνομης διακίνησης ανθρώπων, κατά τη χρονική περίοδο από το 1990 μέχρι σήμερα. Με απλά λόγια, δεν προέκυψε ότι η αιτιώδης επίδραση της αναρχίας και της άνισης κατανομής ισχύος αφορά κάθε πτυχή της λειτουργίας των κορυφαίων διακυβερνητικών θεσμών⁷⁷⁹, αλλά μόνο παράγοντες σαν το εξετασθέν διεθνικό φαινόμενο, το οποίο αναδεικνύει σαφώς ζητήματα όπως η κυριαρχία και η ασφάλεια για τα εμπλεκόμενα κράτη-μέλη τους.

3.4. Συμπερασματικές παρατηρήσεις για την τρίτη υπόθεση.

Η τρίτη υπόθεση εργασίας, μέσω της επιβεβαίωσής της κατά τα προεκτεθέντα, αναδεικνύει δύο αλληλένδετες βασικές παραμέτρους του ρόλου των διακυβερνητικών θεσμών, ανεξαρτήτως της εμβέλειας και του εύρους δραστηριοποίησης που διαθέτουν. Η πρώτη αφορά την κρίσιμη σημασία της κρατικής συμπεριφοράς στη λειτουργία τους, ενώ η δεύτερη τη δυσκολία τους να διαχειριστούν με επάρκεια διεθνικά φαινόμενα όπως το οργανωμένο έγκλημα. Πιο συγκεκριμένα, προέκυψε με σαφήνεια ότι μετά το τέλος του διπολισμού και παρά την έμφαση που αποδίδεται στα όργανα θεσμών με την παγκόσμια εμβέλεια του ΟΗΕ, της ΕΕ και του ΝΑΤΟ, η συμπεριφορά των επιμέρους κρατικών δρώντων που συμμετέχουν σε αυτούς συνεχίζει να έχει καίρια παρέμβαση στη λειτουργία τους. Εξηγήθηκε μάλιστα, με βάση τα γεγονότα που εκτέθηκαν, ότι η κρατική συμπεριφορά και οι επιπτώσεις που έχει στη λειτουργία των εν λόγω διεθνών οργανισμών είναι απότοκα των κύριων χαρακτηριστικών της δομής του διεθνούς συστήματος. Θεμελιώθηκε δηλαδή ότι οι διεθνείς οργανισμοί, ανεξαρτήτως μεγέθους, δυνατοτήτων και σταδίου εξέλιξης, ετεροκαθορίζονται από τους ίδιους αιτιώδεις παράγοντες που διαμορφώνουν τη συμπεριφορά των κρατών-μελών τους. Με άλλα λόγια, η επιβεβαίωση της υπόθεσης ως προς αυτό το σκέλος οδηγεί αβίαστα στην παραδοχή της έλλειψης αυτονομίας των διακυβερνητικών θεσμών από τις επιλογές των κρατών που τους συγκροτούν, ιδίως όταν πρόκειται για τα ισχυρότερα κράτη και τα επίδικα ζητήματα άπτονται του στενού πυρήνα της κρατικής πολιτικής. Στην ίδια λογική, προέκυψε η αδυναμία αυτών των διεθνών οργανισμών να διαχειριστούν αποτελεσματικά στο πλαίσιο τους διεθνικά φαινόμενα όπως το εξετασθέν, δηλαδή ανεξέλεγκτους μη κρατικούς δρώντες που θίγουν κυρίως την την κυριαρχία, την ασφάλεια και τη σχετική θέση ισχύος των

⁷⁷⁹ Έτσι εξηγείται άλλωστε η εξέλιξη και η εμβάθυνση της συνεργασίας στο πλαίσιο της ΕΕ σε πληθώρα ζητημάτων, εκτός από εκείνα που αφορούν την ασφάλεια και την άμυνα των συμμετεχόντων κρατών και εν γένει τον πυρήνα της κυριαρχίας τους.

κρατών-μελών τους. Αυτή η αδυναμία οφείλεται επίσης στη συμπεριφορά των κρατών σε τέτοιας φύσης ζητήματα, η οποία καθορίζεται από την αναρχία και την άνιση κατανομή ισχύος. Συνεπώς, πέρα από την εν γένει λειτουργία των διακυβερνητικών θεσμών, αποδεικνύεται ότι και η ειδικότερη αποτελεσματικότητα της διαχείρισης ανεξέλεγκτων διεθνικών φαινομένων στο πλαίσιο τους συνιστά αποτέλεσμα των δομικών χαρακτηριστικών του διεθνούς συστήματος, τα οποία ενεργούν ως το αρχικό αίτιο.

Συμπερασματικά, η επιβεβαίωση της τρίτης υπόθεσης εργασίας έχει ιδιαίτερη σημασία, καθώς εστιάζει στους σημαντικότερους διακυβερνητικούς θεσμούς σε παγκόσμιο επίπεδο και επιχειρεί να αποτιμήσει τον ρόλο τους ως προς τα ανεξέλεγκτα διεθνικά φαινόμενα. Με βάση τα ευρήματα της μελέτης και την επαλήθευση του αιτιακού σχήματος στο οποίο στηρίζεται η συγκεκριμένη υπόθεση, κλονίζεται ουσιαστικά η εν πολλοίς διαδεδομένη αντίληψη περί της καθοριστικής παρέμβασης των διεθνών θεσμών αυτού του βεληνεκούς στην αντιμετώπιση διεθνικών φαινομένων όπως το οργανωμένο έγκλημα. Προκύπτει μάλιστα ότι ακόμα και σε ένα επιμέρους διεθνές υποσύστημα, όπως αυτό στο οποίο ανήκουν τα βαλκανικά κράτη και η Τουρκία, η λειτουργία και οι μηχανισμοί αυτών των θεσμών δεν αρκούν για να υπάρξει αποτελεσματικός περιορισμός μιας βασικής διεθνικής εγκληματικής δράσης σαν την παράνομη διακίνηση ανθρώπων, λόγω της καθοριστικής επίδρασης που ασκούν σε τέτοια ζητήματα οι βασικοί προσδιοριστικοί παράγοντες της κρατικής συμπεριφοράς, δηλαδή η αναρχία και η άνιση κατανομή ισχύος. Συνεπώς, αναδεικνύεται ότι η πυκνότητα των διακηρύξεων και των ρυθμίσεων κανονιστικού χαρακτήρα που εισάγουν οι εν λόγω διεθνείς οργανισμοί, αλλά και τα σχήματα επιχειρησιακής συνεργασίας που συντονίζουν, δεν αρκούν για να υπερκεράσουν τον κεντρικό ρόλο της κρατικής συμπεριφοράς στη λειτουργία τους και στην αντιμετώπιση τέτοιων διεθνικών φαινομένων. Παράλληλα, καθίσταται σαφές ότι η εν λόγω κρατική συμπεριφορά σε αυτές τις περιπτώσεις διακρίνεται κυρίως από την προσήλωση στην αυτόνομη διαχείριση κρίσιμων θεμάτων κυριαρχίας και ασφάλειας, καθώς και στη βέλτιστη δυνατή εξυπηρέτηση των ιδιαίτερων συμφερόντων που συντελούν στη διατήρηση ή ακόμα και στη βελτίωση της σχετικής θέσης ισχύος. Συνακόλουθα, η επιβεβαίωση της τρίτης υπόθεσης ενισχύει τις ρεαλιστικές προσεγγίσεις σχετικά με τον ρόλο των διακυβερνητικών θεσμών και κυρίως τη νεορεαλιστική εκδοχή τους, δεδομένου ότι τεκμηριώνει την εξάρτηση της λειτουργίας αυτών των θεσμών σε κρίσιμα θέματα διεθνούς πολιτικής από την συμπεριφορά των κρατών-μελών τους, δηλαδή τελικά από τα βασικά δομικά

χαρακτηριστικά του διεθνούς συστήματος που προσδιορίζουν αυτήν τη συμπεριφορά.

4. Εξέταση της τέταρτης υπόθεσης εργασίας της έρευνας.

4.1. Το περιεχόμενο της τέταρτης υπόθεσης και η σημασία του.

Σύμφωνα τα εκτεθέντα στο οικείο κεφάλαιο, η τέταρτη και τελευταία υπόθεση εργασίας της μελέτης εστιάζει στους παράγοντες που μπορούν να συμβάλλουν στην αποτελεσματική διαχείριση ανεξέλεγκτων διεθνικών φαινομένων όπως το οργανωμένο έγκλημα, εντοπίζοντας τους κυριότερους εξ αυτών στα κράτη και δη στον τρόπο που αυτά λειτουργούν και εξελίσσονται. Ειδικότερα, με βάση τις παραδοχές που περιλαμβάνει η υπόθεση αυτή, υιοθετείται η θέση ότι η ενίσχυση της κρατικής κυριαρχίας και η αποφυγή της άνισης ανάπτυξης των κρατών είναι τα δύο κύρια στοιχεία που αμβλύνουν τις αντιθέσεις και τις ανισότητες στο διεθνές σύστημα, λειτουργώντας ως παράγοντες σταθεροποίησης και ασφάλειας. Ως εκ τούτου, τα στοιχεία αυτά αναγνωρίζονται ως ο μόνος μέχρι σήμερα υπαρκτός και αποτελεσματικός τρόπος για τον περιορισμό και την αντιμετώπιση των δυσμενών επιδράσεων διεθνικών φαινομένων όπως το οργανωμένο έγκλημα. Είναι σαφές ότι η συγκεκριμένη υπόθεση είναι προσανατολισμένη στην εξέταση των παραγόντων που συνδέονται αιτιωδώς με τον περιορισμό των ανεξέλεγκτων διεθνικών φαινομένων. Στο πλαίσιο αυτό, τοποθετεί στο προσκήνιο τα κράτη και ιδίως την κυριαρχία και το επίπεδο ανάπτυξής τους σε σχέση με άλλους κρατικούς δρώντες. Εκλαμβάνει ακολούθως αυτά τα χαρακτηριστικά ως αίτια που επιδρούν στη σταθερότητα και την ασφάλεια στο διεθνές σύστημα, οδηγώντας έτσι στην αύξηση των δυνατοτήτων περιορισμού φαινομένων όπως το διεθνικό οργανωμένο έγκλημα.

Ως πρωταρχικά αίτια στην εν λόγω υπόθεση προβάλλουν η ενίσχυση της κρατικής κυριαρχίας και η αποφυγή της άνισης ανάπτυξης μεταξύ των κρατών. Πρόκειται για δύο παράγοντες που αφορούν τα κράτη ως διακριτούς δρώντες στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής και κυρίως τη δυνατότητά τους να ασκούν αποτελεσματικά την κυριαρχία τους και να μη βρίσκονται σε εξαιρετικά μειονεκτική θέση όσον αφορά το επίπεδο και τον ρυθμό ανάπτυξής τους. Στη θέση του αιτιατού τοποθετείται άμεσα η διεθνής σταθερότητα και ασφάλεια, ενώ έμμεσα ο αποτελεσματικός περιορισμός των ανεξέλεγκτων διεθνικών φαινομένων. Η συλλογιστική αυτή έχει ιδιαίτερη σημασία, καθώς εξαρτά πλήρως την όποια προοπτική λυσιτελούς αντιμετώπισης φαινομένων όπως το διεθνικό οργανωμένο έγκλημα από την ενίσχυση της κρατικής κυριαρχίας και τη συγκράτηση της άνισης ανάπτυξης, δηλαδή την εξισορρόπηση του ρυθμού ανάπτυξης ανάμεσα στα κράτη. Με άλλα λόγια, εκλαμβάνει την προοπτική

αποτελεσματικού περιορισμού τέτοιων φαινομένων ως ζήτημα που καθορίζεται από την ομαλή και ισορροπημένη λειτουργία των κρατικών δρώντων στο διεθνές σύστημα. Η ιδιαίτερη σημασία της υπόθεσης έγκειται στην ανάδειξη παραγόντων που αφορούν αποκλειστικά τα κράτη, και ειδικότερα την κυριαρχία και τον σχετικό ρυθμό ανάπτυξής τους, ως βασικών αιτίων που μπορούν να οδηγήσουν στον περιορισμό ανεξέλεγκτων διεθνικών φαινομένων. Για το συγκεκριμένο ζήτημα δηλαδή, το αιτιακό σχήμα της υπόθεσης στρέφει το ενδιαφέρον όχι στις διακρατικές συνεργασίες και τις ρυθμίσεις των διακυβερνητικών θεσμών, αλλά στα μεμονωμένα κράτη και τον τρόπο με τον οποίο αυτά λειτουργούν και αναπτύσσονται. Ως εκ τούτου, συνδέει την αποτελεσματική αντιμετώπιση φαινομένων που εξ ορισμού επηρεάζουν περισσότερα του ενός κράτη και δεν ελέγχονται από αυτά, με τη διακριτή πορεία κάθε επιμέρους κράτους στα ζητήματα άσκησης κυριαρχίας και ανάπτυξης. Συνεπώς, παρεκκλίνει από την προφανή και ευρέως διαδεδομένη αντίληψη, σύμφωνα με την οποία φαινόμενα που εκδηλώνονται στο διεθνές πεδίο, μπορούν να αντιμετωπιστούν πληρέστερα μέσω της διακρατικής συνεργασίας και των ενεργειών στις οποίες προβαίνουν διεθνείς οργανισμοί με σημαντική εμβέλεια και ευρείες δυνατότητες παρέμβασης⁷⁸⁰.

Σχετικά με το ειδικότερο αντικείμενο της μελέτης, η συγκεκριμένη υπόθεση εργασίας επιχειρεί να τεκμηριώσει ότι ο ο αποτελεσματικός περιορισμός ενός ανεξέλεγκτου διεθνικού φαινομένου όπως η παράνομη διακίνηση ανθρώπων που διενεργεί το βαλκανικό και το τουρκικό οργανωμένο έγκλημα, συνδέεται αιτιωδώς με την ενίσχυση της κρατικής κυριαρχίας και τη συγκράτηση της άνιση ανάπτυξης, δηλαδή με παράγοντες που προκαλούν ευθέως συνθήκες σταθεροποίησης και ασφάλειας στο διεθνές σύστημα. Εφόσον ευσταθεί η εν λόγω υπόθεση, θα πρέπει αρχικά να προκύπτει ότι η ενδυνάμωση της κρατικής κυριαρχίας και η επίτευξη ισορροπίας ως προς τον ρυθμό ανάπτυξης, σε όποια κράτη της εξεταζόμενης ευρύτερης περιοχής έχει παρατηρηθεί από το 1990 και μετά, οδηγεί σε αύξηση της διεθνούς σταθερότητας και ασφάλειας στο οικείο διεθνές υποσύστημα. Περαιτέρω, θα πρέπει να προκύπτει ότι αυτή η αύξηση της ασφάλειας και της σταθερότητας που συντελείται μέσω της ενισχυμένης κυριαρχίας και της ισόρροπης ανάπτυξης, συμβάλλει ουσιαστικά στον περιορισμό της ως εν θέματι διεθνικής εγκληματικής δράσης. Συνακόλουθα, το σχήμα που διαμορφώνεται σε περίπτωση επαλήθευσης της υπόθεσης εργασίας, καταλήγει συνοπτικά στον ακόλουθο συλλογισμό: η ενίσχυση

⁷⁸⁰ Αυτή η αντίληψη εξάλλου καταρρίπτεται μέσω της επιβεβαίωσης της αμέσως προηγούμενης υπόθεσης.

της κρατικής κυριαρχίας και ο ισορροπημένος ρυθμός ανάπτυξης, αυξάνουν τη διεθνή σταθερότητα και ασφάλεια και ως εκ τούτου συντελούν στον περιορισμό ανεξέλεγκτων διεθνικών φαινομένων όπως το οργανωμένο έγκλημα.

Τέλος, όσον αφορά το θεωρητικό πεδίο των διεθνών σχέσεων, η συγκεκριμένη υπόθεση εργασίας έχει ιδιαίτερη σημασία ως προς την επιβεβαίωση και την απόρριψη της ισχύος των διακριτών θεωρητικών προσεγγίσεων, εστιάζοντας στο ζήτημα του περιορισμού των διεθνικών φαινομένων. Ειδικότερα, σε περίπτωση επαλήθευσής της, η εν θέματι υπόθεση ενισχύει κατηγορηματικά τις ρεαλιστικές αντιλήψεις σχετικά με τη διεθνή πολιτική, αφού συνδέει αιτιωδώς τη δυνατότητα αποτελεσματικής αντιμετώπισης ανεξέλεγκτων διεθνικών φαινομένων όπως το οργανωμένο έγκλημα, με τη διακριτή λειτουργία των κρατών στα πεδία της κυριαρχίας και της ανάπτυξης. Ειδικότερα, το αιτιακό σχήμα της υπόθεσης αναγνωρίζει ως πρωταρχικό αίτιο την πορεία κάθε κράτους σε αυτούς τους τομείς, εκλαμβάνοντας περαιτέρω ως άμεσο αποτέλεσμα τη διεθνή σταθερότητα και ασφάλεια, ενώ ως έμμεσο τη δυνατότητα περιορισμού τέτοιων φαινομένων. Συνακόλουθα, εφόσον προκύψει ότι η οργανωμένη εγκληματική δράση της διεθνικής παράνομης διακίνησης ανθρώπων με επίκεντρο τα Βαλκάνια και την Τουρκία, περιορίζεται κυρίως στο πλαίσιο κρατών της ευρύτερης περιοχής που διαθέτουν συγκριτικά ισχυρότερη δυνατότητα άσκησης της κυριαρχίας τους και σχετικά επαρκή ρυθμό ανάπτυξης, τότε επιβεβαιώνονται σαφώς οι ρεαλιστικές προσεγγίσεις και ιδίως η νεορεαλιστική πτυχή τους, η οποία αποδίδει πρωταρχική έμφαση και κεντρικό αιτιώδη ρόλο στις κρατικές δυνατότητες και την άνιση ανάπτυξη.

4.2. Τα ευρήματα της μελέτης σε σχέση με το περιεχόμενο της τέταρτης υπόθεσης.

Σχετικά με το περιεχόμενο της τέταρτης υπόθεσης εργασίας, είναι αναγκαίο να εξεταστεί αρχικά το αν προκύπτει άμεση αιτιώδης επίδραση της ενίσχυσης της κρατικής κυριαρχίας και του επαρκούς ρυθμού ανάπτυξης στη σταθεροποίηση και την αύξηση της ασφάλειας στην ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων και της Εγγύς Ανατολής, κατά τη χρονική περίοδο από το 1990 και μετά. Η αναζήτηση αυτή αφορά το σύνολο των κρατών του συγκεκριμένου διεθνούς υποσυστήματος και, προκειμένου να είναι λυσιτελής, εστιάζει στη συγκριτική αποτίμηση της δυνατότητας αποτελεσματικής άσκησης κυριαρχίας, καθώς και του ρυθμού ανάπτυξης. Ακολούθως, ερευνητέο είναι το εάν η επίδραση των κρατών με την πληρέστερη άσκηση κυριαρχίας και τα υψηλότερα επίπεδα ανάπτυξης στη διεθνή σταθερότητα και ασφάλεια, οδηγεί στον περιορισμό της διενεργούμενης παράνομης διακίνησης

ανθρώπων. Τελικώς δηλαδή, αυτό που εξετάζεται είναι η ύπαρξη αιτιώδους επίδρασης της άσκησης κυριαρχίας και του ρυθμού ανάπτυξης των μεμονωμένων κρατών στον περιορισμό της εν λόγω διεθνικής δράσης του βαλκανικού και του τουρκικού οργανωμένου εγκλήματος.

Όσον αφορά τον ρόλο της ασκούμενης κυριαρχίας και του ρυθμού ανάπτυξης στη διεθνή σταθερότητα και ασφάλεια του οικείου διεθνούς υποσυστήματος, προκύπτει ευχερώς ότι υφίσταται άμεση αιτιώδης επίδραση. Πιο αναλυτικά, παρατηρήθηκε ότι η σταδιακή ενίσχυση της κυριαρχίας βαλκανικών κρατών όπως η Κροατία, η Ρουμανία και η Βουλγαρία, ιδίως μετά την παρέλευση της πρώτης δεκαετίας από το τέλος του διπολισμού, καθώς και η αντίστοιχη βελτίωση της αναπτυξιακής τους προοπτικής, έχουν συντελέσει στην επίσης σταδιακή σταθεροποίηση και την αύξηση της ασφάλειας στην ευρύτερη περιοχή. Περαιτέρω, έγινε σαφές ότι τα κράτη που εμφάνιζαν εξ αρχής πληρέστερες δυνατότητες ως προς την αποτελεσματική άσκηση της κυριαρχίας τους, καθώς και συγκριτικά υψηλότερα επίπεδα ανάπτυξης, ήτοι η Ελλάδα και η Τουρκία, είναι εκείνα που διαδραματίζουν τον καίριο ρόλο όσον αφορά τη διατήρηση και τη βελτίωση της διεθνούς σταθερότητας και ασφάλειας⁷⁸¹. Προέκυψε δηλαδή ότι η σταδιακή σταθεροποίηση και η μείωση της ανασφάλειας που έχει υπάρξει στην ευρύτερη περιοχή, ιδίως από το 2000 και μετά, συνδέεται άμεσα με τη βελτίωση των δυνατοτήτων ορισμένων βαλκανικών κρατών ως προς την άσκηση της κυριαρχίας τους, αλλά και με την παράλληλη είσοδό τους σε καθεστώς ομαλής αναπτυξιακής εξέλιξης. Αντιθέτως, κατά δεκαετία του 1990, η κατάσταση στις περισσότερες χώρες της περιοχής, η οποία χαρακτηριζόταν από τις απολύτως αδύναμες κεντρικές δομές και άρα την ελλιπέστατη άσκηση της κυριαρχίας τους, καθώς και από την απουσία οποιασδήποτε σοβαρής αναπτυξιακής προοπτικής, συνδέθηκε ευθέως με την εκτεταμένη αστάθεια και ανασφάλεια που επικράτησε. Με απλά λόγια, σύμφωνα με τα ευρήματα της μελέτης, διαπιστώθηκε αιτιώδης σύνδεσμος μεταξύ της ικανότητας άσκησης κυριαρχίας και της αναπτυξιακής δυναμικής από την πλευρά εκάστου κράτους, ως αίτιο, και του επιπέδου της διεθνούς σταθερότητας και ασφάλειας, ως αποτέλεσμα.

Επιπρόσθετα, όσον αφορά τη σύνδεση ανάμεσα στην αύξηση της διεθνούς σταθερότητας και ασφάλειας και τον περιορισμό της διεθνικής παράνομης διακίνησης ανθρώπων, προέκυψαν επίσης ασφαλή συμπεράσματα. Συγκεκριμένα, κατέστη

⁷⁸¹ Η πολιτική που ασκούν τα δύο αυτά κράτη στο διεθνές πεδίο, αλλά και οι μεταξύ τους σχέσεις, συνιστούν ουσιαστικά το κυριότερο υπόβαθρο για τη σταθερότητα και την ασφάλεια στην ευρύτερη περιοχή.

σαφές από τα δεδομένα της έρευνας ότι η σταθεροποίηση και η μείωση της ανασφάλειας που παρατηρήθηκαν στο εξεταζόμενο διεθνές υποσύστημα από τα τέλη της δεκαετίας του 1990 και εντεύθεν, συνέβαλαν καθοριστικά στην ανάσχεση της εξάπλωσης του εν θέματι διεθνικού φαινομένου και στον περιορισμό των εκδηλώσεών του⁷⁸². Στο ζήτημα αυτό, αξίζει ιδιαίτερα να τονιστεί ότι ο περιορισμός της διεθνικής παράνομης διακίνησης ανθρώπων εντοπίστηκε κυρίως με επίκεντρο το έδαφος των προαναφερθέντων βαλκανικών κρατών που βελτίωσαν τις δυνατότητες ως προς την άσκηση της κυριαρχίας τους, καθώς και τις αναπτυξιακές τους προοπτικές. Στην ίδια κατεύθυνση, διαπιστώθηκε η δυνατότητα των πιο ισχυρών και αναπτυγμένων κρατών της περιοχής, όπως της Τουρκίας, να περιορίζουν αισθητά και μάλιστα κατά το δοκούν την εξάπλωση του φαινομένου⁷⁸³, λειτουργώντας κατά περιόδους ως παράγοντες σταθεροποίησης και κατοχύρωσης της ασφάλειας. Αντιστρόφως, προέκυψε ότι ο κλονισμός της διεθνούς σταθερότητας και ασφάλειας, ο οποίος επανήλθε στο προσκήνιο προσφάτως λόγω της πολυετούς κρίσης στη Μέση Ανατολή, συνδέεται άμεσα με νέα έξαρση και ανάπτυξη της δράσης του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος στον τομέα της διακίνησης ανθρώπων. Τεκμηριώθηκε μάλιστα ότι η εμπλοκή κρατών όπως η Ελλάδα και η Τουρκία στην εν λόγω κατάσταση και η αντίστοιχη υπονομευτική επίδραση των συνθηκών αυτών στην κυριαρχία και την αναπτυξιακή τους πορεία, μειώνουν τη συμβολή τους στη διατήρηση της διεθνούς σταθερότητας και ασφάλειας και συνακόλουθα αναιρούν τον ρόλο τους ως προς τον περιορισμό της διεθνικής παράνομης διακίνησης ανθρώπων, όταν δεν τον ανατρέπουν εντελώς⁷⁸⁴. Προέκυψε δηλαδή συνολικά η ύπαρξη άμεσης αιτιώδους σύνδεσης ανάμεσα στην αύξηση της διεθνούς σταθερότητας και ασφάλειας και στην αποτελεσματική αντιμετώπιση του εν θέματι διεθνικού φαινομένου.

⁷⁸² Τουλάχιστον μέχρι το ξέσπασμα της συριακής κρίσης και την εξάπλωση των συνεπειών της.

⁷⁸³ Ακόμα και όταν η εξεταζόμενη διεθνική εγκληματική δράση συνδέεται με ισχυρές εστίες περιφερειακής αστάθειας που επηρεάζουν καίρια την Τουρκία. Αυτή η διαπίστωση επιβεβαιώνει αφενός την ισχύ και τις δυνατότητες του τουρκικού κράτους και αφετέρου τον καθοριστικό ρόλο της κρατικής κυριαρχίας και του επιπέδου ανάπτυξης ως προς τον περιορισμό του φαινομένου.

⁷⁸⁴ Με την αναγκαία επισήμανση ότι, ειδικά όσον αφορά τον ρόλο της Τουρκίας, δηλαδή του ισχυρότερου κράτους της εξεταζόμενης περιοχής, προκύπτει και παρεμβολή επιδίωξης ιδιαίτερων συμφερόντων και σκοπιμοτήτων, κατά τα ήδη εκτεθέντα.

Καταληκτικά συνεπώς, τα ευρήματα της μελέτης οδηγούν στο συμπέρασμα ότι τα κράτη της εξεταζόμενης περιοχής που διαθέτουν, συγκριτικά με τα λοιπά, μια πληρέστερη δυνατότητα άσκησης της κυριαρχίας τους και μια σταθερότερη αναπτυξιακή προοπτική, συνιστούν παράγοντες ενίσχυσης της διεθνούς σταθερότητας και ασφάλειας στο οικείο διεθνές υποσύστημα. Περαιτέρω, λόγω των ίδιων ακριβώς χαρακτηριστικών, αποτελούν τους βασικούς πυλώνες περιορισμού του φαινομένου της διεθνικής παράνομης διακίνησης ανθρώπων, αφενός επειδή συντελούν στη μείωση της διεθνούς ανασφάλειας και αστάθειας, δηλαδή συνθηκών που τροφοδοτούν την ανάπτυξη του φαινομένου, και αφετέρου επειδή δημιουργούν στο έδαφός τους τις κατάλληλες προϋποθέσεις για την ανάσχεση της εν λόγω διεθνικής εγκληματικής δράσης. Αυτές οι προϋποθέσεις περιλαμβάνουν την αποτελεσματικότητα της λειτουργίας των διοικητικών δομών, αλλά και την αναπτυξιακή δυναμική, δηλαδή δύο κρίσιμες παραμέτρους που μπορούν να λειτουργήσουν αποτρεπτικά στο εσωτερικό κάθε κράτους ως προς τη δραστηριοποίηση και την εξάπλωση του οργανωμένου εγκλήματος οποιασδήποτε μορφής. Συνακόλουθα, στη χρονική περίοδο που εξετάστηκε, τόσο η Ελλάδα και η Τουρκία, ως οι πιο συγκροτημένες από πλευράς άσκησης κυριαρχίας και αναπτυξιακής πορείας χώρες, όσο και τα βαλκανικά κράτη που σταδιακά εισήχθησαν σε καθεστώς εσωτερικής σταθεροποίησης και ανάπτυξης, έχουν αποτελέσει τους κυριότερους δρώντες που διαθέτουν επαρκείς δυνατότητες περιορισμού της διενεργούμενης στην ευρύτερη περιοχή διεθνικής παράνομης διακίνησης ανθρώπων.

4.3. Επιβεβαίωση ή απόρριψη της τέταρτης υπόθεσης.

Σύμφωνα με τα ανωτέρω παρατιθέμενα, τα ευρήματα της έρευνας επιβεβαιώνουν το σύνολο των βασικών παραδοχών της τέταρτης υπόθεσης εργασίας, καθώς συνηγορούν στην ύπαρξη αιτιώδους συσχέτισης μεταξύ αφενός της δυνατότητας των κρατών της εξεταζόμενης περιοχής να ασκούν αποτελεσματικά την κυριαρχία τους και να αναπτύσσονται με μια σχετική ισορροπία, και αφετέρου της αύξησης της διεθνούς σταθερότητας και ασφάλειας και του περιορισμού, μέσω της αύξησης αυτής, της διεθνικής παράνομης διακίνησης ανθρώπων. Αποδείχτηκε δηλαδή ότι η εμφάνιση και η εν γένει εξέλιξη της διεθνικής παράνομης διακίνησης ανθρώπων στο εξεταζόμενο διεθνές υποσύστημα οφείλονται άμεσα στα επίπεδα διεθνούς σταθερότητας και ασφάλειας που επικρατούν, τα οποία με τη σειρά τους εξαρτώνται από τη δυνατότητα των οικείων κρατών να ασκούν αποτελεσματικά την κυριαρχία τους και να μην εμφανίζουν μεταξύ τους καταλυτικές αποκλίσεις ως προς τον ρυθμό ανάπτυξης. Πιο αναλυτικά, τεκμηριώθηκε ότι το κύριο επίκεντρο της διενεργούμενης διεθνικής παράνομης διακίνησης ανθρώπων εντοπίζεται στις χώρες της ευρύτερης

περιοχής που υστερούν ως προς την αποτελεσματική άσκηση κυριαρχίας και την επίτευξη αναπτυξιακής προοπτικής στο εσωτερικό τους. Πρόκειται για εκείνες τις χώρες που προέκυψαν από τη διάλυση της ενωμένης Γιουγκοσλαβίας και έχουν βρεθεί σε πάγια αδυναμία να διαμορφώσουν στέρεες και λειτουργικές κεντρικές δομές, να περιορίσουν τη διαφθορά, να ξεπεράσουν οριστικά τις εσωτερικές συγκρούσεις και τις εθνοτικές αντιπαραθέσεις και να εισέλθουν σε σταθερή αναπτυξιακή τροχιά. Αντιθέτως, τα κράτη του συγκεκριμένου διεθνούς υποσυστήματος που δεν έχουν αντιμετωπίσει, κατά την εξεταζόμενη χρονική περίοδο, παρόμοια προβλήματα κυριαρχίας και ανάπτυξης σε τέτοια έκταση, ή που κατόρθωσαν να τα υπερβούν σε κάποιο βαθμό, έχουν υπάρξει σημεία ανάσχεσης και περιορισμού της εν θέματι διεθνικής εγκληματικής δράσης.

Συνακόλουθα, το αιτιακό σχήμα της τέταρτης υπόθεσης εργασίας μπορεί να χαρακτηριστεί έγκυρο στο σύνολό του. Με βάση τα δεδομένα που εξετάστηκαν και τα οποία αφορούν το διεθνικό φαινόμενο της παράνομης διακίνησης ανθρώπων στην ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων και της Εγγύς Ανατολής, θεμελιώθηκε η παραδοχή ότι η συγκεκριμένη εγκληματική δράση εμφανίζεται, ισχυροποιείται και εξαπλώνεται ανάλογα με τις εξελίξεις στους τομείς της διεθνούς σταθερότητας και ασφάλειας. Ειδικότερα, προέκυψε ότι όσο αυξάνεται η σταθερότητα και η ασφάλεια στο διεθνές περιβάλλον των βαλκανικών κρατών και της Τουρκίας, τόσο περιορίζεται η ανάπτυξη του φαινομένου, ενώ αντιστρόφως σε περιόδους αστάθειας και ανασφάλειας, όπως η πρώτη δεκαετία μετά το τέλος του διπολισμού και η σοβούσα κρίση στη Μέση Ανατολή με τον πόλεμο της Συρίας, η διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων εξαπλώνεται εκθετικά. Περαιτέρω, τεκμηριώθηκε ο ρόλος της κρατικής κυριαρχίας και του σχετικού ρυθμού ανάπτυξης στα επίπεδα της διεθνούς σταθερότητας και ασφάλειας, αφού προέκυψε ότι όσο περισσότερο ενισχύεται η κυριαρχία των κρατών της περιοχής και εξισορροπείται ο ρυθμός ανάπτυξής τους, τόσο πιο σταθερό και ασφαλές καθίσταται το οικείο διεθνές περιβάλλον. Συνολικά δηλαδή, αναδείχτηκε ο κρίσιμος αιτιώδης ρόλος των χαρακτηριστικών που εμφανίζουν τα επιμέρους κράτη στους τομείς της κυριαρχίας και του σχετικού ρυθμού ανάπτυξης, τόσο για τη διεθνή σταθερότητα και ασφάλεια, όσο και για τις προοπτικές περιορισμού ενός ανεξέλεγκτου διεθνικού φαινομένου όπως το εξετασθέν.

4.4. Συμπερασματικές παρατηρήσεις για την τέταρτη υπόθεση.

Η τέταρτη υπόθεση εργασίας, μέσω της επιβεβαίωσής της κατά τα προεκτεθέντα, αποκαλύπτει τους βασικούς παράγοντες οι οποίοι καθορίζουν τις δυνατότητες περιορισμού των ανεξέλεγκτων διεθνικών φαινομένων. Ουσιαστικά, αναδεικνύει ως

πρωταρχικά αίτια σε αυτό τα ζήτημα τα επιμέρους κράτη και τα διακριτά τους χαρακτηριστικά στους τομείς της κυριαρχίας και της ανάπτυξης, εισάγοντας έτσι παραδοχές που είναι κάθε άλλο παρά αυτονόητες στους σχετικούς προβληματισμούς. Πιο συγκεκριμένα, ενώ η διεθνής σταθερότητα και ασφάλεια είναι ευχερές να θεωρηθούν γενικά ως συνδεδεμένες κατά κάποιον τρόπο με την εξάπλωση ή τον περιορισμό διεθνικών φαινομένων όπως το οργανωμένο έγκλημα, η διαπίστωση αιτιώδους σύνδεσης της κατάστασης μεμονωμένων κρατών με την εξέλιξη τέτοιων φαινομένων είναι πολύ λιγότερο προφανής. Αυτό συμβαίνει λόγω της διεθνικής φύσης αυτών των φαινομένων, η οποία στρέφει την προσοχή και το ερευνητικό ενδιαφέρον κυρίως στα όσα συμβαίνουν στο διεθνές πεδίο, παρά στο εσωτερικό των κρατικών δρώντων. Κάτι τέτοιο είναι σε πρώτη ανάγνωση εύλογο, καθώς η έρευνα για ένα μη ελεγχόμενο φαινόμενο που εμφανίζει εκτεταμένες διεθνείς συνέπειες εστιάζει στο ίδιο επίπεδο ανάλυσης, δηλαδή στο διεθνές, αναζητώντας εκεί αίτια και τρόπους αντιμετώπισης. Εντούτοις, με βάση την επιβεβαίωση της εν θέματι υπόθεσης, το κλειδί για την κατανόηση των μηχανισμών με τους οποίους αναπτύσσονται ή περιορίζονται τα φαινόμενα αυτά βρίσκεται στις συνθήκες που επικρατούν στα μεμονωμένα εμπλεκόμενα κράτη. Παρότι η διεθνής σταθερότητα και ασφάλεια έχουν άμεση επίδραση στην ανάπτυξη ή τον περιορισμό ενός διεθνικού φαινομένου, το αρχικό αίτιο που καθορίζει άμεσα αυτές τις παραμέτρους και έμμεσα την εξέλιξη ενός τέτοιου μη κρατικού δρώντα, είναι όπως εξηγήθηκε η κρατική κυριαρχία και το επίπεδο σχετικής ανάπτυξης των επιμέρους κρατών.

Συμπερασματικά, η επιβεβαίωση της τέταρτης υπόθεσης εργασίας έχει επίσης ιδιαίτερη σημασία, καθώς η επαλήθευση του αιτιακού σχήματος στο οποίο στηρίζεται φέρνει στο προσκήνιο κρίσιμους αιτιώδεις παράγοντες σχετικά με την αντιμετώπιση των διεθνικών φαινομένων που δεν είναι εμφανείς σε πρώτη ανάγνωση. Στο πλαίσιο αυτό, κλονίζει όσες αντιλήψεις θεωρούν καθοριστικό τον ρόλο διακυβερνητικών οργανισμών ή και εν γένει της διακρατικής συνεργασίας για τον αποτελεσματικό περιορισμό διεθνικών φαινομένων όπως το οργανωμένο έγκλημα. Αντί αυτών των παραμέτρων, οι οποίες προφανώς κατά τα ανωτέρω εκτεθέντα έχουν κάποια σημασία αλλά όχι την κυριότερη, προτάσσει ως βασικό αίτιο στοιχεία που αφορούν την πορεία του κάθε κράτους στα ζητήματα κυριαρχίας και ανάπτυξης. Ενώ φαινομενικά αυτά τα στοιχεία συνδέονται καίρια με μη κρατικούς δρώντες που δραστηριοποιούνται μόνο στο εσωτερικό έκαστου κράτους⁷⁸⁵, η εν θέματι υπόθεση

⁷⁸⁵ Δηλαδή, για παράδειγμα, με το οργανωμένο έγκλημα και την τρομοκρατία που δεν αναπτύσσουν δράση διεθνικού βεληνικού.

τεκμηριώνει ότι καθορίζουν και την εξέλιξη διεθνικών δρώντων που εκδηλώνονται στο έδαφος περισσότερων του ενός μεμονωμένων κρατών. Σύμφωνα λοιπόν με τις αιτιώδεις σχέσεις που επιβεβαιώθηκαν, ο μόνος τρόπος που υφίσταται για τον αποτελεσματικό περιορισμό των ανεξέλεγκτων διεθνικών φαινομένων είναι η ενίσχυση της κρατικής κυριαρχίας και η επίτευξη ενός επιπέδου ανάπτυξης που διασφαλίζει την αποφυγή μεγάλων αποκλίσεων σε σύγκριση με άλλα κράτη του οικείου διεθνούς υποσυστήματος. Αυτοί οι παράγοντες παρέχουν όχι μόνο το προφανές, ήτοι τη δυνατότητα σε κάθε εμπλεκόμενη χώρα να εξαλείψει στο εσωτερικό της τις συνθήκες που ευνοούν την εμφάνιση και τη δραστηριοποίηση μη κρατικών δρώντων όπως το διεθνικό οργανωμένο έγκλημα, αλλά προκαλούν παράλληλα αυξημένη διεθνή σταθερότητα και ασφάλεια, δεδομένου ότι λειτουργούν εξισορροπητικά στις διακρατικές σχέσεις και αποτρέπουν τις συγκρούσεις. Ως εκ τούτου, οι εν λόγω παράγοντες οδηγούν συνολικά στον περιορισμό τέτοιων φαινομένων, τόσο στο έδαφος κάθε κράτους όσο και στο διεθνές πεδίο. Καταληκτικά, η επιβεβαίωση της τέταρτης υπόθεσης ενισχύει τις ρεαλιστικές προσεγγίσεις και κυρίως τη νεορεαλιστική οπτική, δεδομένου ότι εξαρτά την όποια δυνατότητα ουσιαστικής αντιμετώπισης των ανεξέλεγκτων διεθνικών φαινομένων από δύο κρίσιμα στοιχεία στα οποία εδράζεται αυτό το θεωρητικό σχήμα, ήτοι από την ενίσχυση της κρατικής κυριαρχίας και την αποφυγή της άνισης ανάπτυξης. Πρόκειται για τα δύο στοιχεία τα οποία, κατά τον νεορεαλισμό, επενεργούν καθοριστικά ως προς την επίτευξη της ισορροπίας και τη διατήρηση της ειρήνης στο άναρχο διεθνές σύστημα.

5. Τα συνολικά συμπεράσματα που προκύπτουν από τις υποθέσεις εργασίας .

5.1. Τα συμπεράσματα που προκύπτουν για τα κράτη.

Με βάση τα ευρήματα της μελέτης και τα όσα προέκυψαν από την εξέταση των υποθέσεων εργασίας, είναι εφικτό να διατυπωθούν ορισμένες κεντρικής σημασίας παρατηρήσεις σχετικά με τους κρατικούς δρώντες. Συγκεκριμένα, κατέστη σαφές ότι η εν γένει συμπεριφορά των κρατών στο διεθνές πεδίο είναι ο βασικός παράγοντας που καθορίζει την εμφάνιση, την ανάπτυξη και την προς κάθε κατεύθυνση εξέλιξη των ανεξέλεγκτων διεθνικών φαινομένων, όπως το οργανωμένο έγκλημα και η παράνομη διακίνηση ανθρώπων ως πτυχή της δράσης του. Στην πλειονότητα των περιπτώσεων αυτό συμβαίνει ακούσια, δηλαδή η συμπεριφορά των κρατών δεν αποσκοπεί άμεσα στην ανάπτυξη ή τον περιορισμό τέτοιων φαινομένων, αλλά παρά ταύτα καθορίζει ως κύριο αίτιο τις αντίστοιχες εξελίξεις. Παρατηρείται βέβαια και η

σκόπιμη επίδραση της κρατικής συμπεριφοράς και των ιδιαίτερων κρατικών επιδιώξεων, τόσο στην ανάπτυξη όσο και στον περιορισμό των μη κρατικών δρώντων διεθνικής εμβέλειας. Από την άλλη πλευρά, ανεξέλεγκτα διεθνικά φαινόμενα σαν το οργανωμένο έγκλημα και τη διενεργούμενη από αυτό παράνομη διακίνηση ανθρώπων, ασκούν επιρροή στα εμπλεκόμενα κράτη, υπονομεύοντας και αποδυναμώνοντας την κυριαρχία τους, προκαλώντας ανασφάλεια στις μεταξύ τους σχέσεις, αλλά και οδηγώντας τα στη σύναψη διακυβερνητικών συνεργασιών για την αντιμετώπιση και τον περιορισμό τους. Συνεπώς, τα κράτη αποτελούν μεν τον κύριο αιτιώδη παράγοντα κάθε εξέλιξης που αφορά τα διεθνικά φαινόμενα, παράλληλα όμως επηρεάζονται και τα ίδια από τους εν λόγω μη κρατικούς δρώντες, ιδίως τους ανεξέλεγκτους.

Περαιτέρω, προέκυψε ο καταλυτικός ρόλος των κρατών και στο πλαίσιο των διακυβερνητικών θεσμών, στο οποίο, όσον αφορά το ζήτημα των διεθνικών φαινομένων, κυριαρχούν τα συμφέροντα των ισχυρότερων μελών και η τάση των κρατικών δρώντων να διαχειρίζονται αυτόνομα τα θέματα που άπτονται της κυριαρχίας, της ασφάλειας και της σχετικής θέσης ισχύος τους. Συνακόλουθα, η σχετική συνεργασία στην αντιμετώπιση διεθνικών φαινομένων όπως το εξετασθέν, καθίσταται προβληματική και ελλειμματική ως προς την αποτελεσματικότητά της, αφού οι δυνατότητες των διεθνών οργανισμών αναπτύσσονται μέχρι του σημείου που επιτρέπουν τα κράτη-μέλη τους, με βάση τις προαναφερθείσες παραμέτρους. Τέλος, διαπιστώθηκε με σαφήνεια η καθοριστική σημασία της πορείας των μεμονωμένων κρατών στο ζήτημα του αποτελεσματικού περιορισμού τέτοιων μη κρατικών δρώντων διεθνικού χαρακτήρα, καθώς τεκμηριώθηκε ο αντίστοιχος αιτιώδης ρόλος της κρατικής κυριαρχίας και του σχετικού ρυθμού ανάπτυξης.

Συνολικά, τα κράτη αναδείχτηκαν ως κύριος παράγοντας που καθορίζει κάθε πτυχή της εξέλιξης διεθνικών φαινομένων όπως το οργανωμένο έγκλημα και η διενεργούμενη από αυτό παράνομη διακίνηση ανθρώπων. Διαπιστώθηκε ότι οι κρατικοί δρώντες καθορίζουν όχι μόνο την εμφάνιση, την ανάπτυξη και την εξάπλωσή τους, αλλά και τις όποιες δυνατότητες υφίστανται για τον αποτελεσματικό περιορισμό τους. Προέκυψε παράλληλα η αμφίδρομη σχέση των κρατών με αυτά τα φαινόμενα, δηλαδή η ικανότητα των ανεξέλεγκτων μη κρατικών δρώντων διεθνικού χαρακτήρα να ασκούν επιρροή σε σημαντικές πτυχές της κρατικής συμπεριφοράς. Το κρίσιμο όμως σημείο είναι ότι τα φαινόμενα αυτού του τύπου εμφανίζονται και εξελίσσονται στο διεθνές σύστημα ως εξαρτημένες μεταβλητές της συμπεριφοράς των κύριων μονάδων του συστήματος, δηλαδή των κρατών. Τα κράτη συνεπώς

αποτελούν το βασικό αίτιο σε σχέση με τα διεθνικά φαινόμενα, ενώ οι εκδηλώσεις των τελευταίων συνιστούν αποτέλεσμα των κρατικών ενεργειών.

5.2. Τα συμπεράσματα που προκύπτουν για τους διακυβερνητικούς θεσμούς.

Τα ευρήματα της μελέτης οδηγούν σε ορισμένες κεντρικής σημασίας παρατηρήσεις που αφορούν, πέρα από τα κράτη, και τους διακυβερνητικούς θεσμούς. Συγκεκριμένα, προέκυψε ότι στο πλαίσιο των πιο σημαντικών διεθνών οργανισμών θεσπίζονται ρυθμίσεις κανονιστικού χαρακτήρα και υιοθετούνται διακρατικές συνεργασίες, με αντικείμενο την κοινή αντιμετώπιση και τον περιορισμό ανεξέλεγκτων διεθνικών φαινομένων όπως το οργανωμένο έγκλημα και η παράνομη διακίνηση ανθρώπων που αυτό διενεργεί. Διαπιστώθηκε ότι οι εν λόγω διαδικασίες εμφανίζουν κάποια επίδραση σε φαινόμενα αυτού του είδους, αφού ενισχύουν τις δυνατότητες των κρατών που συμμετέχουν στους διεθνείς θεσμούς να υιοθετήσουν κοινές ρυθμίσεις και να συντονίσουν καλύτερα τη μεταξύ τους συνεργασία. Παράλληλα όμως, κατέστη σαφές ότι, λόγω της καταλυτικής παρέμβασης των διακριτών κρατικών συμπεριφορών στη λειτουργία τους κατά τα προεκτεθέντα, οι διακυβερνητικοί οργανισμοί αδυνατούν να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά και να περιορίσουν ουσιαστικά τέτοια φαινόμενα. Τεκμηριώθηκε δηλαδή ότι, παρά την εμπέλεια και το εύρος των διακυβερνητικών θεσμών που εξετάστηκαν, η δυνατότητά τους να επιδράσουν σε διεθνικούς μη κρατικούς δρώντες που εκδηλώνονται ανεξέλεγκτα στο διεθνές περιβάλλον δεν είναι καθοριστική. Αντιθέτως, προέκυψε με σαφήνεια η αδυναμία των διεθνών οργανισμών να διαχειριστούν επαρκώς φαινόμενα όπως η οργανωμένη εγκληματική δράση της διεθνικής παράνομης διακίνησης ανθρώπων, ιδίως σε περιόδους κρίσεων, οι οποίες χαρακτηρίζονται από αυξημένη διεθνή αστάθεια και ανασφάλεια, καθώς και από την έξαρση της ανάπτυξης τέτοιων μη κρατικών δρώντων. Τέλος, αναδείχτηκε και η επίδραση αυτών των φαινομένων στη λειτουργία των διακυβερνητικών θεσμών, η οποία δεν αφορά μόνο τη θέσπιση ρυθμίσεων και την οργάνωση δράσεων για την αντιμετώπισή τους, αλλά περιλαμβάνει και τα προσκόμματα στην ομαλή λειτουργία των θεσμών τα οποία προκαλούν οι εν θέματι διεθνικοί δρώντες.

Συνολικά, σε σχέση με την εν γένει εξέλιξη διεθνικών φαινομένων όπως το εξετασθέν, αποδείχτηκε ότι οι διεθνείς οργανισμοί, ακόμα και οι πλέον σημαντικοί εξ αυτών σε παγκόσμιο επίπεδο, δεν συνιστούν κύριους αιτιώδεις παράγοντες. Τουναντίον, προέκυψε ότι διαδραματίζουν δευτερεύοντα ρόλο σε σχέση με τα κράτη, ενώ ιδίως ως προς την αντιμετώπιση και τον περιορισμό τέτοιων φαινομένων η συμβολή τους είναι επικουρική εκείνης των κρατικών δρώντων. Με άλλα λόγια, έγινε

σαφές ότι η λειτουργία των διακυβερνητικών θεσμών ως προς τη διαχείριση τέτοιων φαινομένων αποτελεί εξαρτημένη μεταβλητή της συμπεριφοράς των κρατών-μελών τους. Περαιτέρω, διαπιστώθηκε ότι τα ανεξέλεγκτα διεθνικά φαινόμενα επηρεάζουν αυτούς τους θεσμούς, όχι μόνο με τις ρυθμίσεις και τις συνεργασίες τις οποίες τους οδηγούν να θεσπίσουν, αλλά και με τα σοβαρά εμπόδια που θέτουν στην ομαλή λειτουργία και την εκπλήρωση των διακηρυγμένων σκοπών τους. Συνακόλουθα, προκύπτει ότι οι διεθνείς οργανισμοί, ανεξαρτήτως μεγέθους, εμβέλειας και εύρους, δεν λειτουργούν ως καθοριστικοί παράγοντες σε σχέση με το ζήτημα των ανεξέλεγκτων διεθνικών φαινομένων, αλλά κατά κύριο λόγο ως δρώντες του διεθνούς συστήματος που επηρεάζονται καταλυτικά, τόσο από τα εν λόγω φαινόμενα όσο και από τη σχετική συμπεριφορά των κρατών-μελών τους. Στην ίδια κατεύθυνση, στοιχειοθετείται και η αδυναμία των διακυβερνητικών θεσμών να διαχειριστούν επαρκώς φαινόμενα τέτοιου είδους, ιδίως όταν αυτά καθίστανται ανεξέλεγκτα. Τα προαναφερθέντα δεν σημαίνουν ότι ο ρόλος των διεθνών οργανισμών είναι αμελητέος στο θέμα των διεθνικών φαινομένων⁷⁸⁶, αλλά ότι αποδεικνύεται περιορισμένος σε σχέση με τις παρεμβάσεις των κρατών και εξαρτημένος από τις δικές τους ενέργειες, κυρίως των ισχυρότερων εξ αυτών.

5.3. Τα συμπεράσματα που προκύπτουν για τα διεθνικά φαινόμενα.

Εκτός από τα κράτη και τους διακυβερνητικούς θεσμούς, προέκυψαν από τα ευρήματα της έρευνας καίρια συμπεράσματα και για τα διεθνικά φαινόμενα. Συγκεκριμένα, διαπιστώθηκε ότι φαινόμενα αυτού του είδους, όπως το διεθνικό οργανωμένο έγκλημα και η διενεργούμενη από αυτό παράνομη διακίνηση ανθρώπων, δεν υφίστανται στο διεθνές σύστημα αυτόνομα. Αντιθέτως, κατέστη σαφές ότι εμφανίζονται, αναπτύσσονται και εξελίσσονται επηρεαζόμενα από τη συμπεριφορά και τις ιδιαίτερες επιδιώξεις των κρατών, δηλαδή από στοιχεία τα οποία διαμορφώνονται από την αναρχία και την άνιση κατανομή της κρατικής ισχύος ως βασικά χαρακτηριστικά του διεθνούς συστήματος. Περαιτέρω, τεκμηριώθηκε ότι τα διεθνικά φαινόμενα που καθίστανται ανεξέλεγκτα, αποφεύγοντας σχεδόν πλήρως τους κρατικούς και τους διακρατικούς ελέγχους, επιδρούν υπονομευτικά στην κρατική κυριαρχία αποδυναμώνοντάς τη, πλήττουν τη διεθνή σταθερότητα και ασφάλεια και επιδρούν καίρια στη λειτουργία των διακυβερνητικών θεσμών, αφενός δημιουργώντας προβλήματα και αφετέρου οδηγώντας σε διεργασίες με αντικείμενο

⁷⁸⁶ Έχουν αναφερθεί διεξοδικά οι πτυχές της λειτουργίας των διεθνών θεσμών που ασκούν κάποια επίδραση σε τέτοια φαινόμενα, η οποία σε κάθε περίπτωση δεν μπορεί να χαρακτηριστεί αμελητέα.

τον περιορισμό τους. Προέκυψε επίσης ότι τέτοιου είδους φαινόμενα δεν αντιμετωπίζονται αποτελεσματικά στο πλαίσιο των διεθνών οργανισμών, καθώς προκαλούν συμπεριφορές και επιμέρους επιδιώξεις των συμμετεχόντων κρατών οι οποίες παρεμποδίζουν την ομαλή λειτουργία αυτών των οργανισμών και δυσχεραίνουν καταλυτικά τις όποιες αντίστοιχες συνεργατικές προσπάθειες. Τέλος, διαπιστώθηκε ότι ο μόνος αποτελεσματικός τρόπος περιορισμού τέτοιων φαινομένων είναι η ενίσχυση της κρατικής κυριαρχίας και ο περιορισμός της άνισης ανάπτυξης ανάμεσα στα κράτη, δηλαδή παράγοντες που προάγουν τη διεθνή σταθερότητα και ασφάλεια, αποτρέποντας έτσι την ανεξέλεγκτη εμφάνιση και εξάπλωση μη κρατικών δρώντων διεθνικού χαρακτήρα, όπως το οργανωμένο έγκλημα και η παράνομη διακίνηση ανθρώπων που αυτό διεξάγει.

Συνολικά, προέκυψε ότι διεθνικά φαινόμενα όπως το εξετασθέν, εκδηλώνονται στο διεθνές σύστημα ως εξαρτημένες μεταβλητές της εν γένει συμπεριφοράς των βασικών μονάδων του συστήματος, δηλαδή των κρατών. Παρά το γεγονός όμως ότι δεν αποτελούν αυτόνομους παράγοντες, διαθέτουν τη δυνατότητα άσκησης σημαντικής επιρροής στα κράτη, στους διακυβερνητικούς οργανισμούς και εν γένει στη διεθνή σταθερότητα και ασφάλεια, ιδίως όταν αποκτούν μη ελεγχόμενες διαστάσεις. Συνακόλουθα, τα εν λόγω φαινόμενα διαδραματίζουν κρίσιμο αιτιώδη ρόλο, εφόσον αναπτυχθούν και εξαπλωθούν σε ευρεία κλίμακα. Παράλληλα, όπως η εμφάνιση και η εξέλιξή τους σχετίζονται άμεσα με τις ενέργειες των κρατών στο διεθνές πεδίο, έτσι και η όποια δυνατότητα αποτελεσματικού περιορισμού τους συνδέεται αιτιωδώς με την κυριαρχία και τον σχετικό ρυθμό ανάπτυξης των κρατικών δρώντων. Αναδεικνύεται συνεπώς η άμεση συσχέτιση των διεθνικών φαινομένων με τα κράτη σε όλα τις πιθανές πτυχές των εκδηλώσεών τους, από την εμφάνιση, την ανάπτυξη και την εξάπλωση, μέχρι τον περιορισμό. Συμπερασματικά, προκύπτει ότι οι μη κρατικοί δρώντες διεθνικού χαρακτήρα εξαρτώνται μεν αιτιωδώς από τη συμπεριφορά και τις ενέργειες των κρατών, παρουσιάζουν όμως διακριτή σημασία στο διεθνές σύστημα, η οποία είναι ανάλογη του βαθμού στον οποίο ελέγχονται ή μπορούν να ελεγχθούν από τους κρατικούς και τους διακρατικούς μηχανισμούς.

5.4. Τα συμπεράσματα που προκύπτουν για τη διεθνή πολιτική γενικά.

Με βάση όλα τα προεκτεθέντα, μπορούν να διατυπωθούν ορισμένες γενικές συμπερασματικές παρατηρήσεις σχετικά με τη διεθνή πολιτική, οι οποίες πηγάζουν από τις διαπιστώσεις που προέκυψαν για τα κράτη, τους διακυβερνητικούς θεσμούς και τα διεθνικά φαινόμενα. Ειδικότερα, κατέστη σαφές χωρίς αμφιβολία ότι τα κράτη συνιστούν τους κύριους αιτιώδεις παράγοντες στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής, οι

οποίοι επηρεάζουν καθοριστικά με την εν γένει συμπεριφορά τους τόσο τη λειτουργία των διεθνών οργανισμών όσο και την εμφάνιση και εξέλιξη των μη κρατικών δρώντων διεθνικού χαρακτήρα. Παράλληλα, διαπιστώθηκε η περιορισμένη συμβολή των διακυβερνητικών θεσμών στη διαχείριση των διεθνικών φαινομένων, ενώ αναδείχθηκαν οι κρίσιμες επιδράσεις των τελευταίων τόσο στα κράτη όσο και στους διεθνείς θεσμούς που αυτά συγκροτούν. Συνακόλουθα, επιβεβαιώθηκε ο κεντρικός ρόλος των κρατών στο διεθνές σύστημα, αλλά ταυτόχρονα έγινε αντιληπτή η σημαίνουσα παρουσία και άλλων δρώντων, όπως τα διεθνικά φαινόμενα. Οι παρατηρήσεις αυτές οδηγούν στο συμπέρασμα ότι η διεθνής πολιτική δεν αποτελεί ένα πεδίο αποκλειστικής δραστηριοποίησης των κρατών, δεδομένου ότι υφίστανται και άλλοι παράγοντες οι οποίοι εκδηλώνονται σε αυτό και συμβάλλουν στη διαμόρφωσή του. Οι επιδράσεις των άλλων παραγόντων και δη εν προκειμένω των ανεξέλεγκτων διεθνικών φαινομένων, δεν αναιρούν τον κεντρικό ρόλο των κρατών στη διεθνή πολιτική, αλλά τον νοηματοδοτούν υπό ένα διαφορετικό πρίσμα, καθώς οδηγούν στη συσχέτισή του με την παρουσία μη κρατικών δρώντων διεθνούς βεληνεκούς⁷⁸⁷.

Συμπερασματικά, προκύπτει ότι η πρωτοκαθεδρία των κρατών στο διεθνές σύστημα δεν αμφισβητείται, ούτε όταν η διεθνολογική έρευνα εστιάζει στην ανάλυση μη κρατικών παραγόντων. Ταυτόχρονα όμως, καθίσταται σαφές ότι αυτή η πρωτοκαθεδρία δεν σημαίνει απουσία κάθε άλλης πηγής παρεμβάσεων στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής. Αντιθέτως, συνάγεται ευχερώς ότι η πραγματική φύση και τα θεμελιώδη χαρακτηριστικά του διεθνούς συστήματος μπορούν να γίνουν πλήρως αντιληπτά και κατανοητά σε όλη τους την έκταση, μόνο όταν ο κεντρικός ρόλος των κρατών εκληφθεί υπό τη πρίσμα της συνύπαρξης και της άμεσης αιτιώδους συσχέτισης με τα διεθνικά φαινόμενα, αλλά και με τους διακυβερνητικούς θεσμούς που δραστηριοποιούνται στο διεθνές πεδίο. Με απλά λόγια, η διεθνής πολιτική δεν συνιστά ένα μονοσήμαντο πεδίο στο οποίο τα κράτη ως βασικές μονάδες αλληλεπιδρούν με διάφορους τρόπους, αλλά έναν πολυσύνθετο καμβά στον οποίον συμμετέχουν ενεργά και άλλοι δρώντες, πέραν των κρατών. Αυτή η καταληκτική παραδοχή δεν αναιρεί την καθοριστική σημασία των κρατών, αλλά τη θέτει στις πραγματικές της διαστάσεις, αναγνωρίζοντας τα κράτη ως το πρωταρχικό αίτιο διαμόρφωσης όλων των λοιπών παραγόντων που εκδηλώνονται στο διεθνές

⁷⁸⁷ Υπό αυτό το πρίσμα, η διεθνής πολιτική εκλαμβάνεται όχι ως ένα πεδίο αποκλειστικής διαμόρφωσης από τα κράτη, αλλά ως ένα πλέγμα αλληλεπιδράσεων στο οποίο τον κύριο τόνο δίνουν οι κρατικοί δρώντες.

σύστημα. Συνεπώς, η πλήρης ανάλυση των κύριων στοιχείων που προσδιορίζουν τη διεθνή πολιτική, προϋποθέτει τη συνεκτίμηση, εκτός από τα κράτη και τους διεθνείς θεσμούς που αυτά συγκροτούν, και της παρουσίας διεθνικών φαινομένων όπως το εξετασθέν, υπό το σωστό συνολικό πρίσμα των μεταξύ τους αιτιωδών σχέσεων.

6. Οι διαπιστώσεις που προκύπτουν για τη θεωρία διεθνών σχέσεων.

6.1. Οι θεωρητικές προσεγγίσεις που δεν επιβεβαιώνονται.

Με βάση τα συμπεράσματα στα οποία κατέληξε η μελέτη, είναι εφικτό να εξετασθεί η βασιμότητα των κυριότερων θεωρητικών προσεγγίσεων της διεθνούς πολιτικής, σύμφωνα με τα βασικά σημεία εκάστης εξ αυτών, τα οποία παρουσιάστηκαν συνοπτικά στο πρώτο μέρος. Η εκτίμηση της επιβεβαίωσης ή μη του διακριτού θεωρητικού σχήματος στο οποίο στηρίζεται κάθε τέτοια προσέγγιση γίνεται υπό το συγκεκριμένο πρίσμα του ζητήματος το οποίο αναλύθηκε, λαμβάνοντας υπόψη τα συμπεράσματα που προέκυψαν για τα κράτη, τους διακυβερνητικούς θεσμούς, τα διεθνικά φαινόμενα και εν γένει τη διεθνή πολιτική. Δεν πρόκειται δηλαδή για μια ένα εγχείρημα συνολικής επιβεβαίωσης ή απόρριψης των διακριτών διεθνολογικών αντιλήψεων, αλλά για μια αποτίμηση των κεντρικών παραδοχών τους με βάση τις διαπιστώσεις που προέκυψαν από την παρούσα έρευνα. Δεδομένου όμως ότι η μελέτη του οργανωμένου εγκλήματος ως διεθνικού φαινομένου και ειδικότερα της παράνομης διακίνησης ανθρώπων με επίκεντρο τα Βαλκάνια και την Τουρκία, πραγματοποιήθηκε με τέτοιον τρόπο ώστε να αναδεικνύονται ορισμένα σημεία γενικότερου ενδιαφέροντος και σημασίας, αυτή η αποτίμηση των κυριότερων θεωρητικών προσεγγίσεων διαθέτει την προοπτική να καταλήξει σε παρατηρήσεις ευρείας εμβέλειας για τη θεωρία των διεθνών σχέσεων.

Εκκινώντας από την προσέγγιση του κλασικού φιλελευθερισμού, διαπιστώνεται ότι η έμφαση που αποδίδει στην εσωτερική οργάνωση των κρατών και στην πεποίθηση ότι με τη δημοκρατία μπορούν να επιτύχουν μια αποτελεσματική, αρμονική και μόνιμη διακρατική συνεργασία, η οποία να ανταποκρίνεται αντικειμενικά στα συμφέροντα όλων, δεν επιβεβαιώνεται με βάση τα ευρήματα της μελέτης. Ειδικότερα, δεν προέκυψε αιτιώδης συσχέτιση της εσωτερικής μορφής οργάνωσης των κρατών με την ποιότητα της διακρατικής συνεργασίας. Αντιθέτως, κατέστη σαφές ότι το επίπεδο της συνεργασίας, ακόμα και ανάμεσα σε χώρες που συνιστούν λειτουργικές αντιπροσωπευτικές δημοκρατίες και συμμετέχουν στον ίδιο διακυβερνητικό θεσμό, όπως τα κράτη-μέλη της ΕΕ, εξαρτάται από το είδος του ζητήματος το οποίο αυτή καλείται να διαχειριστεί. Σε αυτό το πλαίσιο, τεκμηριώθηκε ότι στα ζητήματα που αφορούν κατά κύριο λόγο την κυριαρχία και την ασφάλεια των κρατικών δρώντων,

όπως είναι αυτά που θέτει ένα διεθνικό φαινόμενο σαν το οργανωμένο έγκλημα και η δράση της παράνομης διακίνησης ανθρώπων, η διακρατική συνεργασία δυσχεραίνεται καταλυτικά και ως εκ τούτου δεν ανταποκρίνεται αντικειμενικά στα συμφέροντα όλων των εμπλεκόμενων κρατών. Τουναντίον, παρεμποδίζεται από τις διακριτές επιδιώξεις και τα διαφοροποιημένα επιμέρους συμφέροντα, ιδίως των ισχυρότερων κρατικών δρώντων. Περαιτέρω, η αισιόδοξη προσέγγιση του κλασικού φιλελευθερισμού σχετικά με τα θετικά στοιχεία της ανθρώπινης φύσης και λογικής και τη δυνατότητά τους να οδηγήσουν σταδιακά σε μια μόνιμη διεθνή ειρήνη και σταθερότητα, ομοίως δεν επιβεβαιώθηκε. Πιο συγκεκριμένα, προέκυψε ότι η διεθνής ειρήνη και σταθερότητα συναρτάται αιτιωδώς και άμεσα με τη συμπεριφορά των κρατών στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής, καθώς και με τις επιδράσεις που δύνανται να ασκήσουν τα ανεξέλεγκτα διεθνικά φαινόμενα όπως το εξετασθέν, και όχι με επιμέρους πτυχές και ιδιότητες της ανθρώπινης φύσης. Αυτές οι πτυχές και οι ιδιότητες εξάλλου, θα μπορούσαν να θεωρηθούν γενικά ως πηγή οποιασδήποτε εξέλιξης στο διεθνές πεδίο, θετικής ή αρνητικής κατεύθυνσης, χωρίς όμως να μπορεί να διαπιστωθεί η σαφής και άμεση συσχέτισή τους με κάποια εξ αυτών.

Όσον αφορά ειδικότερα την προσέγγιση του κλασικού φιλελευθερισμού σχετικά με τα διεθνικά φαινόμενα, η σημασία που αποδίδει σε αυτά ως διακριτούς δρώντες στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής επιβεβαιώθηκε. Εντούτοις, η οπτική σύμφωνα με την οποία οι διεθνικοί δρώντες διαθέτουν θετικές πτυχές που υπερβαίνουν τις αρνητικές, συνδέονται ως προς την ανάπτυξή τους με την εσωτερική οργάνωση των κρατών και μπορούν να τύχουν επαρκούς διαχείρισης στο πλαίσιο της αρμονικής διακυβερνητικής συνεργασίας, παρουσιάζει σημαντικά προβλήματα ως προς την επιβεβαίωσή της. Πιο αναλυτικά, αναδείχτηκε ότι τα διεθνικά φαινόμενα, ιδίως όταν καθίστανται ανεξέλεγκτα, εμφανίζουν περισσότερες αρνητικές παρά θετικές συνέπειες, καθώς υπονομεύουν και αποδυναμώνουν την κρατική κυριαρχία, πλήττουν τη διεθνή σταθερότητα και ασφάλεια και παρεμποδίζουν την ομαλή λειτουργία των διεθνών οργανισμών. Επιπλέον, η ανάπτυξή τους προέκυψε ότι δεν συνδέεται κατά κύριο λόγο με την εσωτερική οργάνωση των κρατών, αλλά με τη συμπεριφορά των κρατικών δρώντων στο διεθνές πεδίο, η οποία καθορίζεται από τα βασικά δομικά χαρακτηριστικά του διεθνούς συστήματος, δηλαδή από παράγοντες που βρίσκονται εκτός της εσωτερικής σφαίρας εκάστου κράτους. Τέλος, θεμελιώθηκε με σαφήνεια ότι η διαχείριση τέτοιων φαινομένων στο πλαίσιο των διακυβερνητικών θεσμών είναι κάθε άλλο παρά επαρκής, δεδομένου ότι αυτά οδηγούν τα συμμετέχοντα κράτη σε συμπεριφορές που δημιουργούν προσκόμματα στη λειτουργία αυτών των θεσμών και δυσχεραίνουν καθοριστικά τη διακρατική

συνεργασία στο πλαίσιο τους. Συνολικά, οι κεντρικές παραδοχές του κλασικού φιλελευθερισμού δεν επιβεβαιώνονται, εξαιρουμένης της σημασίας που αποδίδει στα διεθνικά φαινόμενα ως διακριτούς δρώντες στο διεθνές σύστημα.

Σχετικά με τη θεωρητική προσέγγιση του νεοφιλελευθερισμού, η οπτική του περί σημαντικής παρουσίας των διεθνικών δρώντων στο διεθνές σύστημα με παράλληλη φθίνουσα πορεία των κρατών ως κύριων παραγόντων της διεθνούς πολιτικής, επιβεβαιώνεται μόνο εν μέρει. Συγκεκριμένα, ενώ προέκυψε ο κρίσιμος ρόλος διεθνικών φαινομένων όπως το εξετασθέν, διαπιστώθηκε ταυτόχρονα ότι τα κράτη παραμένουν οι βασικές μονάδες στη διεθνή πολιτική, των οποίων η συμπεριφορά μάλιστα αποτελεί το αίτιο που καθορίζει την εμφάνιση και την εν γένει εξέλιξη των μη κρατικών δρώντων διεθνικού χαρακτήρα. Περαιτέρω, η έμφαση που αποδίδει το εν λόγω θεωρητικό σχήμα στους διεθνείς οργανισμούς ως αυτόνομους και ανεξάρτητους από τις μεμονωμένες κρατικές επιδιώξεις παράγοντες στο διεθνές σύστημα που μπορούν να οδηγήσουν στην αποτελεσματικότερη συνεργασία και τον περιορισμό των συγκρούσεων μεταξύ των κρατών, καταρρίπτεται πλήρως, δεδομένου ότι τεκμηριώθηκε με σαφήνεια η καθοριστική εξάρτηση των οργανισμών αυτών από τη συμπεριφορά και τα ιδιαίτερα συμφέροντα των κρατών-μελών τους, ιδίως των ισχυρότερων, δηλαδή η αδυναμία τους να θέσουν τους αιτιώδεις όρους στα ζητήματα που αφορούν τη διακρατική συνεργασία και τη διατήρηση της διεθνούς σταθερότητας και ασφάλειας. Επιπλέον, η κεντρική νεοφιλελεύθερη παραδοχή περί της διαρκώς αυξανόμενης αλληλεξάρτησης ανάμεσα στα κράτη, σε βαθμό που η ασφάλεια να τίθεται σε δεύτερο πλάνο σε σχέση με τα ωφελήματα από τη μεταξύ τους αρμονική συνεργασία, επίσης απορρίπτεται, καθώς αποδείχτηκε ότι τα ζητήματα ασφάλειας που δημιουργούν τα διεθνικά φαινόμενα όπως το εξετασθέν, συνιστούν το κύριο μέλημα για τα εμπλεκόμενα κράτη και μπορούν να έχουν παραλυτικά αποτελέσματα στη διακρατική συνεργασία.

Όσον αφορά ειδικότερα την προσέγγιση του νεοφιλελεύθερου θεωρητικού σχήματος σχετικά με τα διεθνικά φαινόμενα, επιβεβαιώθηκε η ιδιαίτερη σημασία που αποδίδει σε αυτά στο σύγχρονο διεθνές περιβάλλον, χωρίς όμως παράλληλα να τεκμηριώνεται ο αντίστοιχος περιορισμός του ρόλου των κρατών τον οποίον επικαλείται. Περαιτέρω, δεν προέκυψε ως έγκυρη η θέση περί έλλειψης αιτιώδους σχέσης ανάμεσα στη συμπεριφορά των κρατών και την ανάπτυξη των διεθνικών φαινομένων. Αντιθέτως, τεκμηριώθηκε με σαφήνεια ότι οι κρατικοί δρώντες συνεχίζουν να διαδραματίζουν τον κυρίαρχο ρόλο στη διεθνή πολιτική, συνιστώντας παράλληλα τους παράγοντες που καθορίζουν με την εν γένει συμπεριφορά τους την εμφάνιση και την εξέλιξη διεθνικών φαινομένων όπως το εξετασθέν. Επιπρόσθετα,

διαπιστώθηκε η αδυναμία του αποτελεσματικού περιορισμού τέτοιων φαινομένων στο πλαίσιο των διεθνών οργανισμών, λόγω της εξάρτησης των τελευταίων από τις ενέργειες και τις ιδιαίτερες επιδιώξεις των συμμετεχόντων κρατών σε ζητήματα που αφορούν την κυριαρχία και την ασφάλειά τους, αλλά και η δυνατότητα επαρκούς διαχείρισης των διεθνικών δρώντων μόνο με βάση την ενίσχυση της κρατικής κυριαρχίας και την επίτευξη ισορροπίας ως προς τον ρυθμό ανάπτυξης των μεμονωμένων κρατών. Οι εν λόγω διαπιστώσεις καταρρίπτουν τις αντιτιθέμενες σε αυτές βασικές θέσεις της νεοφιλελεύθερης προσέγγισης, οδηγώντας στο συμπέρασμα ότι η φύση της διεθνούς πολιτικής και ο κρατοκεντρικός χαρακτήρα του διεθνούς συστήματος δεν αλλάζουν λόγω της παρουσίας μη κρατικών δρώντων διεθνικού χαρακτήρα, καθώς τα πρωταρχικά αίτια παραμένουν τα δομικά χαρακτηριστικά της αναρχίας και της άνιση κατανομής ισχύος. Συνολικά, είναι σαφές ότι οι κεντρικές παραδοχές του νεοφιλελευθερισμού δεν επαληθεύονται, εξαιρουμένης μόνο της αυξημένης σημασίας που αποδίδει στα διεθνικά φαινόμενα.

Σχετικά με τη διεθνολογική προσέγγιση του μαρξισμού, η οπτική του περί του καθοριστικού ρόλου της οικονομίας στη διαμόρφωση των βασικών πτυχών της διεθνούς πολιτικής, δεν κατέστη δυνατό να επιβεβαιωθεί. Συγκεκριμένα, ενώ διαπιστώθηκε η ύπαρξη ανταγωνιστικών σχέσεων ανάμεσα στα κράτη και η ασύμμετρη εξάρτηση των αδύναμων από τα ισχυρότερα, δεν προέκυψε ότι αυτές οι παράμετροι συνδέονται αιτιωδώς με τον ανταγωνισμό που αναπτύσσεται ανάμεσα στις καπιταλιστικές τάξεις που κυβερνούν τα κράτη και την τάση τους να ελέγχουν τα φτωχά στρώματα που αποτελούν την πλειοψηφία του κοινωνικού σώματος. Στην ίδια κατεύθυνση, δεν διαπιστώθηκε η κυριαρχία του καπιταλισμού στην παγκόσμια οικονομία ως το πρωταρχικό αίτιο καθορισμού της κρατικής συμπεριφοράς με γνώμονα την προαγωγή των συμφερόντων της εκάστοτε άρχουσας τάξης, ούτε η λειτουργία του κάθε κράτους στη διεθνή πολιτική με σκοπό την προάσπιση των συμφερόντων της άρχουσας τάξης που το κυβερνά. Αντιθέτως, ως βασικά αίτια διαμόρφωσης της κρατικής συμπεριφοράς και τροφοδότησης του ανταγωνισμού και των ασύμμετρων εξαρτήσεων ανάμεσα στα κράτη, εντοπίστηκαν τα βασικά χαρακτηριστικά της δομής του διεθνούς συστήματος, δηλαδή η έλλειψη μιας ανώτερης από τα κράτη αρχής και η άνιση κατανομή της κρατικής ισχύος, ανεξάρτητα από την διάρθρωση της εξουσίας και τη λειτουργία της οικονομίας στο εσωτερικό του κάθε κράτους. Εφόσον οι κεντρικές παραδοχές του μαρξισμού ήταν έγκυρες, θα έπρεπε να διαπιστώνεται ευρύτερη και πληρέστερη διακρατική συνεργασία, δεδομένης της κυριαρχίας του καπιταλισμού στην παγκόσμια οικονομία και των αντίστοιχων αρχουσών τάξεων στη διακυβέρνηση των κρατών, η οποία θα

είχε ως αντικείμενο την οριζόντια και αποτελεσματικότερη εκμετάλλευση των πιο αδύναμων κοινωνικών στρωμάτων. Υπό αυτό το πρίσμα, θα ήταν συνεπής και η κεντρική μαρξιστική θέση, σύμφωνα με την οποία η ανατροπή του καπιταλισμού και η κατάργηση των τάξεων οδηγεί στην κατάρρευση των κρατών με την παρούσα μορφή τους και τη συνύπαρξη των λαών παγκοσμίως σε καθεστώς ισότητας. Εντούτοις, παρά το γεγονός ότι η κυριαρχία πολιτικών και οικονομικών ελίτ στη συντριπτική πλειοψηφία των κρατών και ανάπτυξη μεταξύ τους συνεργασιών δεν μπορεί να αμφισβητηθεί, προκύπτει από τα δεδομένα της μελέτης ότι στη διεθνή πραγματικότητα τα κράτη συμπεριφέρονται και αλληλεπιδρούν ως ενιαίες μονάδες που περιλαμβάνουν το σύνολο της κοινωνικής τους διαστρωμάτωσης, και όχι ως επιμέρους υποσύνολα κυρίαρχων τάξεων. Συνακόλουθα, το κύρια αίτια που διαμορφώνουν τις επιλογές και τις ενέργειές τους, δεν στηρίζονται στην οικονομία και τη διάρθρωση των παραγωγικών σχέσεων στο εσωτερικό τους, αλλά στη δομή του διεθνούς συστήματος και στην κατάσταση της αναρχίας και της άνισης κατανομής ισχύος που επικρατεί σε αυτό.

Όσον αφορά ειδικότερα την οπτική της μαρξιστικής προσέγγισης σχετικά με τα διεθνή φαινόμενα, επιβεβαιώνεται η θέση των νεότερων κυρίως σχετικών αναλύσεων, οι οποίες αναγνωρίζουν τον ρόλο των διεθνικών φαινομένων στο σύγχρονο διεθνές σύστημα και τα λαμβάνουν υπόψη τους ως παράγοντες με σημασία στη διεθνή πολιτική. Εντούτοις, η έμφαση που αποδίδει το εν λόγω θεωρητικό σχήμα στον καπιταλιστικό τρόπο οργάνωσης της παγκόσμιας οικονομίας και τις ανισότητες που τη χαρακτηρίζουν, καθώς και στην κυριαρχία της εκάστοτε άρχουσας τάξης και της εργαλειακής χρησιμοποίησης των κρατικών δομών για την εξυπηρέτηση των ιδιαίτερων συμφερόντων της, δημιουργεί ένα αιτιακό σύνολο το οποίο διεκδικεί εφαρμογή σε κάθε πτυχή της διεθνούς πολιτικής, άρα και στην περίπτωση των διεθνικών φαινομένων. Σύμφωνα όμως με τα όσα διαπιστώθηκαν στην παρούσα μελέτη, η εμφάνιση και η εν γένει εξέλιξη των μη κρατικών δρώντων διεθνικού χαρακτήρα, όπως το εξετασθέν φαινόμενο, δεν μπορεί να εξηγηθεί επαρκώς με βάση τον τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας της οικονομίας. Αντιθέτως, οι παράγοντες που αναγνωρίστηκαν ως αιτιώδεις σε σχέση με τα φαινόμενα αυτού του είδους είναι τα κύρια δομικά χαρακτηριστικά του διεθνούς συστήματος και η συμπεριφορά των κρατών στη διεθνή πολιτική την οποία αυτά διαμορφώνουν, δηλαδή παράγοντες οι οποίοι συμπεριλαμβάνουν ως επιμέρους και όχι ως πρωταρχικό στοιχείο τον τρόπο οικονομικής οργάνωσης και λειτουργίας. Συνολικά, με την εξαίρεση της αναγνώρισης της σημασίας των διεθνικών φαινομένων, οι

κεντρικές παραδοχές της μαρξιστικής προσέγγισης δεν επαληθεύονται, καθώς η εξηγητική τους δύναμη αποδεικνύεται περιορισμένη και αποσπασματική.

Σχετικά με τις μεταθετικιστικές προσεγγίσεις, η οπτική της κριτικής θεωρίας για τον ρόλο του ατόμου ως κύριου παράγοντα στις διεθνείς σχέσεις και βασικής μονάδας διεθνολογικής ανάλυσης, δεν επιβεβαιώθηκε από τα ευρήματα της μελέτης. Τουναντίον, προέκυψε ότι το κράτος, δηλαδή η κυρίαρχη μορφή πολιτικής οργάνωσης των ανθρώπων σε συγκροτημένα σύνολα, συνιστά τη μονάδα με τον κεντρικό ρόλο στο διεθνές σύστημα. Περαιτέρω, δεν εντοπίστηκε οποιοδήποτε στοιχείο που να θεμελιώνει την άποψη ότι η εξάπλωση της κριτικής σκέψης και γνώσης, μπορεί να οδηγήσει στην εξάλειψη του άναρχου καθεστώτος της κρατικής κυριαρχίας και στον ειρηνικό μετασχηματισμό του διεθνούς συστήματος σε μια διεθνή κοινωνία συναινέσεων και αρμονικής συνύπαρξης. Όσον αφορά τον κονστρουκτιβισμό, η αντίληψή του περί μη ύπαρξης μιας σταθερής και αντικειμενικής πραγματικότητας στην κοινωνική και πολιτική σφαίρα, επίσης διαψεύστηκε, καθώς αναδείχτηκε η παρουσία συγκεκριμένων αιτιακών σχέσεων και αλληλεπιδράσεων στη διεθνή πολιτική, και μάλιστα με πάγια χαρακτηριστικά. Επιπλέον, η θέση της συγκεκριμένης προσέγγισης για την καθοριστική σημασία των ανθρώπινων ιδεών και αντιλήψεων ως προς την πορεία και την εξέλιξη του διεθνούς συστήματος, δεν επιβεβαιώθηκε, δεδομένου ότι οι συνθήκες που επικρατούν στη διεθνή πολιτική προέκυψε ότι εδράζονται σε απτούς και υλικούς παράγοντες, όπως η έλλειψη μιας ανώτερης από τα κράτη αρχής και οι διαφορές μεταξύ των κρατών ως προς τα επίπεδα ισχύος, οι οποίοι δεν αποτελούν απλές κοινωνικές κατασκευές. Υπό αυτό το πρίσμα, κατέστη σαφές ότι τα διεθνολογικά θεωρητικά σχήματα, όπως οι ρεαλιστικές προσεγγίσεις, δεν δημιουργούν αλλά απλά περιγράφουν και εξηγούν με τη διατύπωση αιτιωδών σχέσεων την υφιστάμενη διεθνή πραγματικότητα, γεγονός που καταρρίπτει την αντίθετη σχετική θέση του κονστρουκτιβισμού.

Όσον αφορά ειδικότερα την οπτική των δύο ως άνω προσεγγίσεων, δηλαδή της κριτικής θεωρίας και του κονστρουκτιβισμού, σχετικά με τα διεθνή φαινόμενα, δεν επιβεβαιώνεται η παραδοχή ότι η ύπαρξη μη κρατικών παραγόντων με διεθνή χαρακτηριστικά καταδεικνύει την ανατροπή του κεντρικού ρόλου του κράτους στη διεθνή πολιτική και την καθοριστική μείωση της σημασίας της κρατικής κυριαρχίας. Αντιθέτως, προέκυψε ότι η παρουσία τέτοιων φαινομένων στο διεθνές σύστημα σχετίζεται άμεσα και αιτιωδώς με τη συμπεριφορά των κρατών, τα οποία μάλιστα διατηρούν τον κυρίαρχο ρόλο τους και συνιστούν τους μοναδικούς παράγοντες που μπορούν να επιτύχουν τον αποτελεσματικό περιορισμό των μη κρατικών δρώντων διεθνικού βεληνεκούς. Με απλά λόγια, δεν τεκμηριώθηκε ότι διεθνή φαινόμενα

όπως το εξετασθέν έχουν τη δυνατότητα να ανατρέψουν την κεντρική σημασία και θέση των κρατών στη διεθνή πολιτική. Περαιτέρω, ενώ πρόεκυψε η σύνδεση της ανάπτυξης τέτοιων φαινομένων με τις ανισότητες και τα αντικρουόμενα κρατικά συμφερόντα στο διεθνές πεδίο, δηλαδή με παράγοντες που αναγνωρίζει η κριτική θεωρία, εντούτοις δεν θεμελιώθηκε ότι υφίσταται κάποια αιτιώδης συσχέτιση της εν λόγω ανάπτυξης με τον περιορισμό της κριτικής σκέψης τον οποίον υποτίθεται ότι επιβάλλουν τα κρατικά συμφέροντα. Επιπλέον, καταρρίφθηκε η θέση του κοσντροκτιβισμού περί της καθοριστικής επίδρασης των ιδεών και των αντιλήψεων που κυριαρχούν, αφού δεν διαπιστώθηκε κάποια αιτιώδης σχέση τους με την εμφάνιση και την εν γένει εξέλιξη των διεθνικών φαινομένων. Συνολικά, οι εν θέματι μεταθετικιστικές προσεγγίσεις δεν παρέχουν κάποιο επαρκές εξηγητικό σχήμα σε σχέση με τους μη κρατικούς διεθνικούς δρώντες, ενώ οι γενικότερες αντιλήψεις που προβάλλουν για τον ρόλο του κράτους και την προοπτική εξέλιξης της κατάστασης στη διεθνή πολιτική, δεν επιβεβαιώνονται εμπειρικά.

Συνοψίζοντας, με βάση τα προεκτεθέντα προκύπτει η μη επιβεβαίωση από τα ευρήματα της μελέτης της πλειονότητας των κεντρικών παραδοχών στις οποίες στηρίζονται οι θεωρητικές προσεγγίσεις του κλασικού φιλελευθερισμού, του νεοφιλελευθερισμού, του μαρξισμού, της κριτικής θεωρίας και του κοσντροκτιβισμού. Αυτή η διαπίστωση δεν αποκλείει την εγκυρότητα επιμέρους θέσεων που υιοθετούν αυτές οι προσεγγίσεις, αλλά καταδεικνύει τη διάψευση των αιτιωδών σχημάτων στα οποία εδράζονται. Η βασική παραδοχή που προκύπτει ως έγκυρη είναι αυτή της αναγνώρισης της σημασίας και του ρόλου των διεθνικών φαινομένων ως διακριτών δρώντων στο διεθνές σύστημα, η οποία κατέχει σημαντική θέση στο αιτιακά σχήματα του κλασικού φιλελευθερισμού και της νεοφιλελεύθερης προσέγγισης. Η επαλήθευση της συγκεκριμένης θέσης δεν δικαιώνει ούτε καθιστά πιο συγκροτημένη τη συνολική αιτιώδη λογική αυτών των θεωρητικών αντιλήψεων, αλλά προβάλλει μια πτυχή τους η οποία θεμελιώνεται με βάση τα εμπειρικά δεδομένα και ως εκ τούτου είναι αναγκαίο να συνεκτιμάται επαρκώς σε κάθε διεθνολογική συζήτηση και έρευνα. Με άλλα λόγια, καθίσταται σαφές ότι η αναγνώριση της σημασίας και του ρόλου των διεθνικών φαινομένων στο διεθνές σύστημα, δεν συνεπάγεται την ανατροπή της πρωτοκαθεδρίας των κρατικών δρώντων σε αυτό, ούτε την αλλαγή της φύσης του συστήματος και των κεντρικών χαρακτηριστικών του τα οποία προσδιορίζουν τη διεθνή πολιτική. Ταυτόχρονα όμως, αποδεικνύεται ότι οι μη κρατικοί δρώντες διεθνικού χαρακτήρα συνιστούν έναν παράγοντα που είναι αναγκαίο να λαμβάνεται επαρκώς υπόψη στη μελέτη των διεθνών σχέσεων.

6.2. Οι θεωρητικές προσεγγίσεις που επιβεβαιώνονται.

Πέρα από τα θεωρητικά σχήματα τα οποία κατά τα ανωτέρω στηρίζονται σε μια βασική αιτιώδη λογική που καταρρίπτεται από τα ευρήματα της μελέτης, υπάρχουν και ορισμένες προσεγγίσεις οι οποίες παρίστανται περισσότερο βάσιμες, τουλάχιστον σύμφωνα με τα όσα κατέστη δυνατό να διαπιστωθούν στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας. Πρόκειται για εκείνες των οποίων οι κεντρικές παραδοχές επιβεβαιώνονται, χωρίς βέβαια αυτό να σημαίνει ότι κάθε επιμέρους πτυχή τους διεκδικεί πλήρη εγκυρότητα. Η διαφοροποίηση δηλαδή των εν λόγω προσεγγίσεων από όσες εντάσσονται στις μη επαληθευόμενες, αφορά τη βασιμότητα του συνολικού πλέγματος των αιτιωδών σχέσεων στο οποίο εδράζονται. Συνεπώς, στις θεωρητικές αυτές αντιλήψεις ανήκουν εκείνες που υιοθετούν μια συνολική αιτιώδη λογική η οποία αναδεικνύεται ως ανταποκρινόμενη στην εμπειρική πραγματικότητα της διεθνούς πολιτικής, υπό το πρίσμα του ζητήματος που εξετάστηκε. Οι θεωρητικές προσεγγίσεις που επιβεβαιώνονται παρατίθενται κατά σειρά με βάση την εξηγητική τους εμβέλεια, δηλαδή από την πιο περιορισμένη μέχρι εκείνη που αποδεικνύεται πληρέστερη ως προς την ερμηνευτική αποτίμηση των διεθνών σχέσεων την οποία περιλαμβάνει. Παρότι όλες μπορούν να υπαχθούν στην ευρύτερη κατηγορία των ρεαλιστικών προσεγγίσεων, οι επιμέρους αποχρώσεις τους δικαιολογούν τη διακριτή παράθεση και διαφοροποίησή τους, με βάση το κριτήριο της εξηγητικής πληρότητας την οποία διαθέτουν.

Εκκινώντας από την προσέγγιση της διεθνούς κοινωνίας, επιβεβαιώθηκαν με βάση τα ευρήματα της μελέτης ορισμένα κεντρικά σημεία τα οποία συνιστούν τον πυρήνα της. Συγκεκριμένα, τεκμηριώθηκαν ο πρωταγωνιστικός ρόλος των κρατών στη διεθνή πολιτική, η αναρχία ως βασικό χαρακτηριστικό του διεθνούς συστήματος, η καίρια σημασία της κατανομής ισχύος και των διακριτών εθνικών συμφερόντων στις διεθνείς σχέσεις, καθώς και η ανταγωνιστική και συγκρουσιακή φύση της διεθνούς πολιτικής. Περαιτέρω, προέκυψε ότι οι διακρατικές συνεργασίες και οι κοινοί κανόνες που θέτουν τα κράτη παρουσιάζουν κάποια σημασία στα διεθνή δρώμενα, αν και όχι την καθοριστική. Επιπλέον, θεμελιώθηκε ότι οι διακυβερνητικοί θεσμοί ασκούν επιρροή στο διεθνές πεδίο, χωρίς όμως να συνιστούν τους κεντρικούς παράγοντες διαμόρφωσης της διεθνούς πολιτικής, αφού αυτήν την ιδιότητα τη διαθέτουν τα κράτη. Σχετικά με το ζήτημα της ύπαρξης μιας διεθνούς κοινωνίας στο πλαίσιο του διεθνούς συστήματος, προέκυψε ότι τέτοια χαρακτηριστικά δεν απουσιάζουν, δεδομένης της ύπαρξης διεθνών οργανισμών παγκόσμιας εμβέλειας και αναγνώρισης, αλλά και της θέσπισης ρυθμίσεων κανονιστικού χαρακτήρα από αυτούς οι οποίες αφορούν πληθώρα κρατικών δρώντων. Εντούτοις, παρατηρήθηκε

ότι αυτά τα «κοινωνικά» χαρακτηριστικά υποχωρούν σε περιόδους μεγάλων κρίσεων, όπως αυτές που προκαλούν την έξαρση διεθνικών φαινομένων σαν το εξετασθέν, κατά τις οποίες διαπιστώνεται η αναδίπλωση των κρατών σε διακριτές πολιτικές που προσιδιάζουν περισσότερο στην απουσία μιας διεθνούς κοινωνίας παρά στην ύπαρξή της. Σύμφωνα βέβαια με τα όσα σημειώθηκαν στο οικείο κεφάλαιο του πρώτου μέρους, η ίδια η εν θέματι προσέγγιση έχει αναγνωρίσει τις ασθενείς βάσεις της έμφασης που αποδίδει στην ύπαρξη μιας κατάστασης με χαρακτηριστικά «κοινωνίας» στο διεθνές σύστημα. Η αμιγώς περιγραφική αποτύπωση της διεθνούς πολιτικής και η έλλειψη σαφών αιτιωδών σχέσεων που διακρίνουν αυτό το θεωρητικό σχήμα πάντως⁷⁸⁸, εξηγούν την περιορισμένη εξηγητική του εμβέλεια σε σχέση με τις λοιπές προσεγγίσεις που έχουν ρεαλιστικό πρόσημο.

Όσον αφορά ειδικότερα την οπτική της εν λόγω προσέγγισης σχετικά με τα διεθνικά φαινόμενα, επιβεβαιώθηκε η σημασία που αποδίδει σε αυτά ως διακριτούς δρώντες στο διεθνές πεδίο. Παράλληλα, τεκμηριώθηκε η θέση της περί του ότι φαινόμενα αυτού του είδους συνδέονται με τα κράτη και τις ενέργειές τους, χωρίς να αποτελούν κάτι νέο, παρά τις αυξημένες επιδράσεις που εμφανίζουν κατά περιόδους. Επίσης, αποδείχτηκε ότι η επιρροή των μη κρατικών δρώντων διεθνικού χαρακτήρα στη διεθνή πολιτική, παρότι δρα υπονομευτικά για την κρατική κυριαρχία, δεν εκτείνεται μέχρι του σημείου που να μπορεί να θεωρηθεί βάσιμα ότι κλονίζει την κυριαρχία των κρατών στο διεθνές σύστημα. Αναφορικά όμως με τη δυνατότητα αντιμετώπισης διεθνικών φαινομένων όπως το εξετασθέν στο πλαίσιο των κοινών συμφέροντων, θεσμών και κανόνων που ρυθμίζουν τη συνύπαρξη των κρατών ως μελών μιας διεθνούς κοινωνίας, στον βαθμό που μια τέτοια κοινωνία μπορεί να εκληφθεί ως υπαρκτή, προέκυψε όχι μόνο ότι είναι ιδιαίτερη περιορισμένη, αλλά στην πραγματικότητα αναιρείται σχεδόν πλήρως από την υπονομευτική επίδραση αυτών των διεθνικών παραγόντων, τόσο στα κράτη όσο και στη λειτουργία των διακυβερνητικών θεσμών που αυτά συγκροτούν. Συνολικά, οι κεντρικές παραδοχές στις οποίες στηρίζεται η συγκεκριμένη θεωρητική προσέγγιση επιβεβαιώνονται στην πλειονότητά τους, καθώς περιγράφουν με επάρκεια την κατάσταση που επικρατεί στη διεθνή πολιτική και αποδίδουν προσήκουσα σημασία σε όλους τους παράγοντες που τη διαμορφώνουν, συμπεριλαμβανομένων των διακυβερνητικών οργανισμών και των διεθνικών φαινομένων. Επιφυλάξεις προκύπτουν μόνο για την έμφαση που αποδίδει στην ύπαρξη χαρακτηριστικών «κοινωνίας» στο πλαίσιο του διεθνούς

⁷⁸⁸ Δηλαδή η συνειδητή επιλογή του να μην επιχειρήσει την κατάρθρωση κάποιου συγκεκριμένου και ολοκληρωμένου αιτιακού σχήματος.

συστήματος και τον έμπρακτο αντίκτυπο που αυτά μπορούν να έχουν, ιδίως σε περιόδους κρίσεων, αλλά και για την περιορισμένη εξηγητική της εμβέλεια, δεδομένου ότι αποφεύγει την κατάρτιση ενός σχήματος στηριζόμενου σε σαφείς αιτιώδεις σχέσεις.

Σχετικά με την προσέγγιση του κλασικού ρεαλισμού, επιβεβαιώθηκε η εγκυρότητα της πλειονότητας των κεντρικών παραδοχών στις οποίες εδράζεται. Πιο αναλυτικά, τεκμηριώθηκε πλήρως ότι τα κράτη αποτελούν τους κύριους δρώντες στο διεθνές σύστημα, στο οποίο δεν υφίσταται μια αρχή ανώτερη από αυτά που να μπορεί να ρυθμίζει τις μεταξύ τους σχέσεις και να επιβάλλει την τάξη και τη δικαιοσύνη. Προέκυψε επίσης ότι τα κράτη, αφού δεν μπορούν να βασιστούν σε κάποια ανώτερη αρχή, είναι αναγκασμένα να μεριμνούν μόνο τους για την επιβίωση και την ασφάλειά τους και συμπεριφέρονται στη διεθνή πολιτική με τρόπο ώστε να εξυπηρετούν τα εκάστοτε ιδιαίτερα συμφέροντά τους, γεγονός που καθιστά το διεθνές σύστημα ένα πεδίο διαρκών ανταγωνιστικών και συγκρουσιακών σχέσεων. Επιπλέον, θεμελιώθηκε ότι οι συμφωνίες, οι συνεργασίες, οι θεσμοί και όλες εν γένει οι ρυθμίσεις που διαμορφώνουν τα κράτη μεταξύ τους στο διεθνές σύστημα, αποτελούν διευθετήσεις που συνάδουν με την προάσπιση και την προαγωγή των ιδιαίτερων συμφερόντων τους, και ως εκ τούτου συχνά ανατρέπονται, υπονομεύονται ή αλλάζουν από τα ίδια τα κράτη όταν πλέον δεν ανταποκρίνονται στα συμφέροντα αυτά. Κατέστη περαιτέρω σαφές ότι η διεθνής σταθερότητα και ασφάλεια εξαρτώνται από την επαρκή άσκηση της κρατικής κυριαρχίας και την κατανομή ισχύος, ιδίως μάλιστα από την επίτευξη ισορροπίας ισχύος μεταξύ των ισχυρότερων κρατικών δρώντων. Η μόνη κεντρική παραδοχή της εν λόγω προσέγγισης που δεν επαληθεύτηκε, είναι αυτή που αφορά την αιτιώδη επίδραση στη διεθνή πολιτική των χαρακτηριστικών της ανθρώπινης φύσης που συνδέονται με τον πόθο και τη διαρκή επιδίωξη εξουσίας και ισχύος, καθώς οι παράγοντες που αναγνωρίστηκαν ως πρωταρχικά αίτια στο διεθνές σύστημα είναι η αναρχία και η κατανομή της κρατικής ισχύος, και όχι επιμέρους ιδιότητες της ανθρώπινης φύσης σαν τις προαναφερθείσες.

Όσον αφορά ειδικότερα την οπτική της κλασικής ρεαλιστικής προσέγγισης σχετικά με τα διεθνή φαινόμενα, προκύπτει ότι αυτά δεν εντάσσονται στον πυρήνα του εξηγητικού σχήματος στο οποίο στηρίζεται. Ως εκ τούτου, τέτοια φαινόμενα μπορούν να θεωρηθούν υπό το πρίσμα του κλασικού ρεαλισμού μόνο ως ανωμαλίες εντός του διεθνούς συστήματος, καθώς θίγουν τις δυνατότητες ελέγχου που διαθέτουν τα κράτη ως κύριοι δρώντες και υπονομεύουν την κυριαρχία τους. Περαιτέρω, υπό το ίδιο πρίσμα, μπορούν να ερμηνευτούν μόνον εφόσον ενταχθούν σε ένα αιτιώδες σχήμα το οποίο εστιάζει στη διεθνή αναρχία και την επιδίωξη της ανθρώπινης φύσης

για εξουσία και ισχύ ως πρωταρχικά αίτια, στον πρωταγωνιστικό ρόλο των κρατών στο διεθνές σύστημα, καθώς και στην περιορισμένη σημασία των διακυβερνητικών θεσμών λόγω της εξάρτησής τους από τα συμφέροντα και τις επιδιώξεις των κρατών που τους απαρτίζουν. Πράγματι, όπως αναδείχτηκε από τα ευρήματα της μελέτης, διεθνικά φαινόμενα όπως το εξετασθέν καθορίζονται ως προς την εμφάνιση και την εν γένει εξέλιξή τους από τη συμπεριφορά των κρατικών δρώντων, ενώ οι διεθνείς οργανισμοί έχουν περιορισμένες δυνατότητες ως προς τον περιορισμό τους, δεδομένης της καταλυτικής παρέμβασης των ιδιαίτερων συμφερόντων των κρατών στη λειτουργία τους, καθώς τα ζητήματα που τίθενται αφορούν την κρατική κυριαρχία και ασφάλεια. Από την άλλη πλευρά, δεν εντοπίστηκε κάποια αιτιώδης σύνδεση των χαρακτηριστικών της ανθρώπινης φύσης που την κατευθύνουν στην επιδίωξη εξουσίας και ισχύος με την ανάπτυξη διεθνικών φαινομένων όπως το ερευνώμενο. Επιπλέον, οι μη κρατικοί δρώντες διεθνικού χαρακτήρα δεν εντάσσονται στο κύριο ερμηνευτικό πλαίσιο του κλασικού ρεαλισμού, παρά τη σημασία που εμφανίζουν στο διεθνές περιβάλλον. Συνολικά, η πλειονότητα των κεντρικών παραδοχών της κλασικής ρεαλιστικής προσέγγισης καθώς και οι βασικές αιτιώδεις σχέσεις στις οποίες εδράζεται επιβεβαιώνονται, εξαιρουμένου του ρόλου ορισμένων χαρακτηριστικών της ανθρώπινης φύσης ως αιτιώδους παράγοντα. Προκύπτει επίσης έλλειμμα ως προς την αναγνώριση της ιδιαίτερης σημασίας των διεθνικών φαινομένων και την ένταξή τους στο κύριο εξηγητικό σχήμα της εν λόγω προσέγγισης.

Σχετικά με την προσέγγιση του νεορεαλισμού, επιβεβαιώθηκε η εγκυρότητα του συνόλου των κεντρικών παραδοχών στις οποίες εδράζεται. Πιο αναλυτικά, τεκμηριώθηκε ότι τα κύρια δομικά χαρακτηριστικά του διεθνούς συστήματος είναι η αναρχία και η άνιση κατανομή της κρατικής ισχύος, τα οποία καθορίζουν ως πρωταρχικά αίτια τη συμπεριφορά των κρατών ως βασικών μονάδων του συστήματος. Περαιτέρω, θεμελιώθηκε ότι οι κρατικοί δρώντες είναι εν γένει όμοιοι ως προς τις λειτουργίες που επιτελούν και διαφέρουν κυρίως στην ισχύ που διαθέτουν, ενώ λόγω της έλλειψης μιας ανώτερης ρυθμιστικής εξουσίας είναι αναγκασμένοι να φροντίζουν μόνοι τους για την επιβίωση και την ασφάλειά τους, επιδιώκοντας για τον σκοπό αυτόν να διατηρούν τη σχετική τους θέση στη διεθνή κατανομή ισχύος. Κατέστη επιπλέον σαφές ότι οι διακρατικές συνεργασίες είναι εφικτές όταν υπάρχει σύμπτωση των διακριτών κρατικών συμφερόντων και ισορροπία ισχύος μεταξύ των εμπλεκόμενων μερών, χωρίς όμως να μπορεί να υπάρξει υπέρβαση του προβλήματος των σχετικών κερδών, γεγονός που οδηγεί συχνά στην αποδόμηση των εν λόγω συνεργασιών. Αποδείχτηκε επίσης ότι οι διακυβερνητικοί θεσμοί

εξαρτώνται από τη βούληση και τα συμφέροντα των συμμετεχόντων κρατών, ιδίως των ισχυρότερων, ενώ η συνεργασία στο πλαίσιο τους έχει τα όρια που θέτουν τα διαφορετικά κρατικά συμφέροντα, η άνιση κατανομή ισχύος και το ζήτημα των σχετικών κερδών. Στην ίδια κατεύθυνση, αναδείχτηκε ο κομβικός ρόλος της ισορροπίας ισχύος ως προς την επίτευξη διεθνούς σταθερότητας, ασφάλειας και ειρήνης, ενώ αντιστρόφως προέκυψε ότι η άνιση ανάπτυξη, δηλαδή οι αλλαγές στην κατανομή της ισχύος μεταξύ των κρατών, είναι ο μηχανισμός εκείνος που οδηγεί σε αστάθεια και συγκρούσεις στο διεθνές σύστημα.

Όσον αφορά ειδικότερα την οπτική της νεορεαλιστικής προσέγγισης σχετικά με τα διεθνικά φαινόμενα, προέκυψε, κατ' αντιστοιχία με τα όσα εκτέθηκαν για τον κλασικό ρεαλισμό, ότι αυτά δεν εντάσσονται στον πυρήνα του εξηγητικού της σχήματος, το οποίο εστιάζει στα κράτη και τη συμπεριφορά τους στο διεθνές πεδίο. Συνακόλουθα, υπό το πρίσμα του νεοραλισμού, τα διεθνικά φαινόμενα μπορούν να εκληφθούν ως ιδιομορφίες του διεθνούς συστήματος που εξαρτώνται ως προς την ανάπτυξη και την εξέλιξή τους από το γενικό πλαίσιο που διαμορφώνουν τα κράτη ως οι κύριοι δρώντες, οι οποίοι τελούν με τη σειρά τους υπό την καθοριστική επίδραση των δομικών χαρακτηριστικών της αναρχίας και της άνισης κατανομής ισχύος. Πράγματι, όπως αναδείχτηκε από τα ευρήματα της μελέτης, τα διεθνικά φαινόμενα όπως το εξετασθέν σχετίζονται αιτιωδώς με τα συμπεριφορά των βασικών μονάδων του συστήματος, δηλαδή των κρατών, αλλά και έμμεσα με τα κύρια δομικά στοιχεία που καθορίζουν αυτήν τη συμπεριφορά, δηλαδή με την αναρχία και την άνιση κατανομή ισχύος. Κατέστη συνεπώς σαφής ο πρωταρχικός αιτιώδης ρόλος των βασικών χαρακτηριστικών της δομής του διεθνούς συστήματος, αλλά και η αιτιώδης επίδραση των κρατών ως κυρίαρχων δρώντων στο διεθνές πεδίο στην εν γένει ανάπτυξη και εξέλιξη των διεθνικών φαινομένων. Επιπρόσθετα, αποδείχτηκε η ελλιπής αντιμετώπιση των μη κρατικών δρώντων διεθνικού χαρακτήρα στο πλαίσιο των διακυβερνητικών θεσμών, λόγω της εξάρτησης των τελευταίων από τα ιδιαίτερα συμφέροντα και τις επιδιώξεις των κρατών που τους απαρτίζουν, αλλά και λόγω των προβλημάτων που θέτει το ζήτημα των σχετικών κερδών, δηλαδή παραγόντων που προκαλούνται από την επίδραση των κύριων δομικών χαρακτηριστικών και στη λειτουργία αυτών των θεσμών. Προέκυψε επίσης ότι οι διεθνικοί δρώντες δεν μεταβάλλουν τη δομή του συστήματος ούτε ανατρέπουν τον κρατοκεντρικό χαρακτήρα του. Τεκμηριώθηκε συνεπώς ένα αιτιώδες σχήμα που είναι συμβατό με τα κύρια σημεία του νεοραλισμού, δηλαδή η σχέση των διεθνικών φαινομένων, ως αιτιατό-αποτέλεσμα, με τη δομή του διεθνούς συστήματος ως πρωταρχικό αίτιο και με τη συμπεριφορά των κρατών ως παρεμβαίνουσα μεταβλητή και δευτερεύον αίτιο.

Συνολικά, το σύνολο των κεντρικών παραδοχών της νεορεαλιστικής προσέγγισης, καθώς και οι βασικές αιτιώδεις σχέσεις στις οποίες εδράζεται, επιβεβαιώνονται. Εντούτοις, παρατηρείται ένα κενό ως προς την εξηγητική της εμβέλεια, δεδομένου ότι δεν εντάσσει στον πυρήνα του αιτιακού της σχήματος ούτε διεκδικεί άμεσα τη δυνατότητα να εξηγήσει τα διεθνικά φαινόμενα, παρά το γεγονός ότι δεν αγνοεί τη σημασία και τις επιδράσεις που εμφανίζουν στο διεθνές πεδίο.

Συνοψίζοντας, οι κεντρικές παραδοχές όλων των προαναφερθέντων θεωρητικών σχημάτων, δηλαδή της διεθνούς κοινωνίας, του κλασικού ρεαλισμού και του νεορεαλισμού, τα οποία εντάσσονται στην ευρύτερη κατηγορία των ρεαλιστικών προσεγγίσεων, επιβεβαιώνονται με βάση τα ευρήματα της μελέτης. Εξαίρεση αποτελούν η έμφαση που αποδίδεται από το πρώτο θεωρητικό σχήμα στην ύπαρξη χαρακτηριστικών «κοινωνίας» στο διεθνές σύστημα, καθώς και η αιτιώδης σημασία που αναγνωρίζεται από τον κλασικό ρεαλισμό στην ανθρώπινη φύση και συγκεκριμένα στην τάση της να επιδιώκει την εξουσία και την ισχύ. Συνακόλουθα, η νεορεαλιστική οπτική αναδεικνύεται ως το πλέον στέρεο πλέγμα αιτιακών σχέσεων, καθώς με βάση τα εμπειρικά δεδομένα προκύπτει ότι μπορεί να ερμηνεύσει πληρέστερα και με μεγαλύτερη ακρίβεια από τις λοιπές προσεγγίσεις τη διεθνή πολιτική και πραγματικότητα. Παρά ταύτα, δεδομένης της σημασίας των διεθνικών φαινομένων στο διεθνές σύστημα, όπως αυτή αναδείχτηκε στο πλαίσιο της έρευνας, παρατηρείται ένα έλλειμμα στο βασικό αιτιακό σχήμα της εν λόγω προσέγγισης, καθώς δεν περιλαμβάνει άμεσα την ερμηνεία των μη κρατικών δρώντων διεθνικού χαρακτήρα. Αυτό η διαπίστωση δεν σημαίνει, κατά τα προεκτεθέντα, ότι ο νεορεαλισμός στερείται εργαλείων για την ανάλυση και την ερμηνεία τέτοιων φαινομένων, αλλά καταδεικνύει την απουσία της άμεσης ενασχόλησης αυτής της σχολής σκέψης με τους διεθνικούς παράγοντες, παρότι ο ρόλος τους στη διεθνή πολιτική είναι κάθε άλλο παρά αμελητέος.

6.3. Η δυνατότητα της νεορεαλιστικής προσέγγισης να ερμηνεύσει τα διεθνικά φαινόμενα.

Σύμφωνα με τα όσα εκτέθηκαν διεξοδικά προηγουμένως, η νεορεαλιστική προσέγγιση, παρά τις ελλειπτικές και αφαιρετικές διατυπώσεις της, συνιστά το πλέον στέρεο και πλήρες θεωρητικό σχήμα ως προς τη μελέτη και την ανάλυση της διεθνούς πολιτικής. Στο πλαίσιο αυτό, όπως αναδείχτηκε ξεκάθαρα από την παρούσα έρευνα, διαθέτει τα μεθοδολογικά και ερμηνευτικά εργαλεία που της επιτρέπουν να εξηγήσει επαρκώς τόσο την εμφάνιση όσο και την εν γένει εξέλιξη των διεθνικών φαινομένων στο διεθνές σύστημα. Ειδικότερα, με βάση τις κεντρικές

παραδοχές της εν θέματι προσέγγισης, προκύπτει ένα συγκροτημένο και σαφές αιτιώδες σχήμα το οποίο καλύπτει και τους μη κρατικούς διεθνικούς δρώντες ως διακριτούς παράγοντες στο διεθνές πεδίο. Σύμφωνα με αυτό, τα κράτη, ως οι κύριες μονάδες του διεθνούς συστήματος, διαμορφώνουν μέσω της συμπεριφοράς τους, η οποία καθορίζεται από την αναρχία και την άνιση κατανομή ισχύος, την εν γένει εκδήλωση των διεθνικών φαινομένων, ενώ παράλληλα καθιστούν ιδιαίτερα περιορισμένες τις δυνατότητες των διακυβερνητικών θεσμών να τα διαχειριστούν με επάρκεια και αποτελεσματικότητα. Από την πλευρά τους, τα διεθνικά φαινόμενα, ιδίως όταν καθίστανται μη ελεγχόμενα από τους κρατικούς και τους διακρατικούς μηχανισμούς, ασκούν σημαντική επίδραση τόσο στα κράτη όσο και στη λειτουργία των διεθνών οργανισμών, χωρίς όμως να ανατρέπουν την υφιστάμενη δομή του διεθνούς συστήματος και τον κεντρικό ρόλο των κρατικών δρώντων σε αυτήν.

Το ανωτέρω σχήμα εξηγεί επαρκώς την παρουσία, τον ρόλο και τη σημασία των διεθνικών φαινομένων στη διεθνή πολιτική, όντας ταυτόχρονα απολύτως συμβατό με την αιτιώδη λογική που διέπει τη νεορεαλιστική προσέγγιση. Περαιτέρω, συνιστά ένα σύνολο αλληλένδετων παραδοχών οι οποίες επιβεβαιώνονται από τα ευρήματα της παρούσας μελέτης, γεγονός που νομιμοποιεί τη στροφή της νεορεαλιστικής προσέγγισης και στα ζητήματα που αφορούν τους μη κρατικούς δρώντες διεθνικού χαρακτήρα. Απαιτείται συνακόλουθα, από τη σκοπιά της νεορεαλιστικής προσέγγισης, η εμφανής αναγνώριση της σημασίας των διεθνικών φαινομένων ως διακριτών παραγόντων στο διεθνές σύστημα, καθώς και της ελλιπούς ενασχόλησης με αυτά, προκειμένου στη συνέχεια να καταστεί σαφής η ανάγκη ευθείας και άμεσης ένταξής τους στον πυρήνα του ερμηνευτικού σχήματος στο οποίο εδράζεται.

6.4. Η ανάγκη επεξεργασίας της νεορεαλιστικής προσέγγισης ως προς την ερμηνεία των διεθνικών φαινομένων.

Με βάση τα προηγθέντα, καθίσταται σαφές ότι η θεωρητική προσέγγιση του νεορεαλισμού, παρά το γεγονός ότι έχει συγκροτηθεί με γνώμονα την ανάλυση της συμπεριφοράς των κρατών και των μεταξύ τους σχέσεων, διαθέτει όλες τις προϋποθέσεις για την πλήρη ερμηνεία και των διεθνικών φαινομένων. Οι ελλειπτικές και αφαιρετικές διατυπώσεις του συγκεκριμένου θεωρητικού σχήματος συνιστούν εν προκειμένω πλεονέκτημα, καθώς του παρέχουν τη δυνατότητα να ενσωματώσει στις αιτιώδεις σχέσεις που χρησιμοποιεί και τους μη κρατικούς δρώντες διεθνικού χαρακτήρα, χωρίς να πλήττεται η συνεκτική λογική που το διέπει. Εντούτοις, για να πραγματοποιηθεί αυτή η διεύρυνση μιας θεωρητικής προσέγγισης που έχει εστιάσει στη δομή του διεθνούς συστήματος και στα κράτη ως κύριες μονάδες αυτού, είναι

αναγκαία η κατάλληλη επεξεργασία των βασικών της θέσεων, με τρόπο ώστε να καθίσταται εφικτή η ομαλή υποδοχή των παραδοχών οι οποίες αποτυπώνουν τις αιτιώδεις σχέσεις που σχετίζονται με τα διεθνικά φαινόμενα.

Στο πλαίσιο αυτό, απαιτείται σε πρώτο επίπεδο η ρητή αναγνώριση της σημασίας αυτών των φαινομένων στο διεθνές σύστημα και ιδίως στο σύγχρονο διεθνές περιβάλλον, στο οποίο παρατηρείται μια άνευ προηγούμενου ευχέρεια διασύνδεσης και επικοινωνίας, λόγω των ραγδαίων εξελίξεων στις τεχνολογίες και τις μεταφορές και τη χαλάρωση των συνοριακών περιορισμών που αυτές συνεπάγονται. Οι εν λόγω συνθήκες συνιστούν παράγοντες που ευνοούν εξ ορισμού την ανάδυση και την εξάπλωση δραστηριοτήτων διεθνικού χαρακτήρα, οι οποίες δεν μπορούν να ελεγχθούν επαρκώς από τα κράτη και τους μηχανισμούς τους. Σε δεύτερο επίπεδο, η εν θέματι αναγνώριση οδηγεί αβίαστα στον συλλογισμό ότι τέτοιου είδους φαινόμενα δεν είναι δόκιμο να θεωρούνται πλέον ως «ανωμαλίες» ή «ιδιοτυπίες» στο διεθνές σύστημα, λόγω του ότι ξεφεύγουν από τον έλεγχο των βασικών μονάδων που το αποτελούν, δηλαδή των κρατών. Αντιθέτως, η διαχρονική παρουσία των διεθνικών δρώντων στο διεθνές πεδίο⁷⁸⁹ και η πάγια συνθήκη που παρατηρείται και αφορά την καθοριστική ενίσχυσή τους σε περιόδους κρίσεων και διεθνών ανακατατάξεων, σηματοδοτεί ουσιαστικά την αναγνώρισή τους ως μόνιμων στοιχείων του διεθνούς συστήματος, τα οποία θα πρέπει να λαμβάνονται επαρκώς υπόψη σε κάθε σχετική μελέτη και ανάλυση. Η αναγνώριση της σημασίας και της πάγιας παρουσίας των διεθνικών φαινομένων δεν σημαίνει την αναίρεση του κεντρικού ρόλου των κρατών στη διεθνή πολιτική, ούτε ανατρέπει τα βασικά χαρακτηριστικά της δομής του διεθνούς συστήματος, τα οποία επίσης αφορούν τα κράτη ως κύριες μονάδες. Συνεπάγεται όμως τη συνεκτίμηση και άλλων δρώντων πέραν των κρατών, οι οποίοι εμφανίζουν σημαντικές επιδράσεις στο διεθνές πεδίο.

Συνακόλουθα, με βάση τις ανωτέρω παρατηρήσεις, προκύπτει ότι είναι αναγκαία η συμπλήρωση του βασικού αιτιακού σχήματος στο οποίο εδράζεται ο νεορεαλισμός, ώστε να συμπεριλαμβάνει και τα διεθνικά φαινόμενα και να διαθέτει έτσι το κατάλληλο εύρος ερμηνείας του συνόλου των κεντρικών πτυχών της διεθνούς πολιτικής. Η εν λόγω συμπλήρωση, σύμφωνα με τα όσα εκτέθηκαν, θα πρέπει πρωτίστως να αναγνωρίζει τη σημασία των διεθνικών φαινομένων ως διακριτών δρώντων διεθνές σύστημα. Περαιτέρω, θα πρέπει να συνδέει αιτιωδώς την εμφάνιση και την εν γένει εξέλιξή τους με τη συμπεριφορά των κρατών και κατ' επέκταση με τα

⁷⁸⁹ Την οποία έχει ρητά αναγνωρίσει ο νεορεαλισμός, σύμφωνα με τα εκτεθέντα στο πρώτο μέρος της μελέτης.

κύρια χαρακτηριστικά της δομής του διεθνούς συστήματος. Παράλληλα, απαιτείται να αποσαφηνίζει ότι αυτά τα φαινόμενα παρουσιάζουν αιτιώδη συσχέτιση με τα κράτη και τα κύρια δομικά στοιχεία ως αιτιατά-αποτελέσματα και όχι ως αίτια, δηλαδή χωρίς να ανατρέπουν τον κρατοκεντρικό χαρακτήρα του διεθνούς συστήματος και τον κυρίαρχο ρόλο των κρατών στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής. Στο ίδιο πλαίσιο, η εν λόγω προσθήκη στη νεορεαλιστική προσέγγιση είναι σκόπιμο, για λόγους πληρότητας, να ενσωματώνει τις επιδράσεις που εκδηλώνουν οι ανεξέλεγκτοι διεθνικοί δρώντες στα κράτη και τους διακυβερνητικούς θεσμούς, αναδεικνύοντας ταυτόχρονα την καθοριστική σημασία των κρατών ως προς τον περιορισμό και την αποτελεσματική αντιμετώπισή τους, σε αντιδιαστολή με τον περιθωριακή σχετική συμβολή των διεθνών οργανισμών. Συνολικά, η προτεινόμενη επεξεργασία της νεορεαλιστικής προσέγγισης προς την κατεύθυνση της συμπερίληψης των διεθνικών φαινομένων στον πυρήνα του αιτιακού της σχήματος, αναδεικνύει ότι οι βασικές παραδοχές του νεορεαλισμού διαθέτουν την αναγκαία εμβέλεια για να ερμηνεύσουν πλήρως, εκτός από τη συμπεριφορά των κρατών και τη λειτουργία των διεθνών οργανισμών, και τα εν λόγω φαινόμενα, εφόσον βέβαια στρέψουν την προσοχή τους προς αυτά. Πρόκειται για μια διεργασία η οποία παρίσταται στην πραγματικότητα ως αναγκαία, εφόσον η εν θέματι προσέγγιση, πέραν της ισχυρότερης θεμελίωσής της από τα λοιπά διαδεδομένα θεωρητικά σχήματα, φιλοδοξεί να αποτελέσει ταυτόχρονα την πληρέστερη και πιο ολοκληρωμένη αιτιώδη αποτύπωση της διεθνούς πολιτικής.

7. Καταληκτικές παρατηρήσεις.

7.1. Η θεωρητική χρησιμότητα της έρευνας με βάση τα συμπεράσματα που προέκυψαν.

Με βάση τα όσα αναλύθηκαν στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης, προκύπτει ευχερώς η δυνατότητά της να αποτελέσει μια χρήσιμη συμβολή στο θεωρητικό πεδίο της διεθνολογικής συζήτησης. Ειδικότερα, η έρευνα ανέδειξε τα βασικά σημεία των πλέον διαδεδομένων θεωρητικών προσεγγίσεων της διεθνούς πολιτικής, καταλήγοντας σε συγκεκριμένες συμπεράσματα για την εγκυρότητά τους, τουλάχιστον υπό το πρίσμα του ζητήματος που εξετάστηκε διεξοδικά. Στο πλαίσιο αυτό, κατέστη εφικτό να εντοπιστούν οι αδυναμίες των διάφορων γνωστών θεωρητικών σχημάτων, αλλά και να καταγραφούν οι παραδοχές εκείνες που επιβεβαιώνονται από την εμπειρική πραγματικότητα. Λαμβάνοντας περαιτέρω υπόψη το αιτιώδες πλέγμα το οποίο εισηγείται και στο οποίο εδράζεται κάθε επιμέρους θεωρητική προσέγγιση, η μελέτη οδηγήθηκε σε σαφείς διαπιστώσεις σχετικά με τη συνολική βασιμότητά τους.

Από την εν λόγω θεωρητική διεργασία και αναζήτηση, προέκυψε ότι οι προσεγγίσεις για τις οποίες θεωρείται προνομιακό πεδίο η ανάλυση των διεθνικών φαινομένων, δεν διαθέτουν το κατάλληλο αιτιώδες υπόβαθρο για να παράσχουν πράγματι ασφαλείς ερμηνείες σχετικά με την ύπαρξη και τις εκδηλώσεις αυτών των παραγόντων στη διεθνή πολιτική. Αντιθέτως, αποδείχτηκε ότι θεωρητικά σχήματα τα οποία ταξινομούνται στη ρεαλιστική σχολή σκέψης και εστιάζουν στα κράτη ως κύριες μονάδες στις διεθνείς σχέσεις, παρουσιάζουν εγκυρότερη αιτιώδη λογική και ως εκ τούτου δύνανται να ερμηνεύσουν πιο τεκμηριωμένα και τους μη κρατικούς δρώντες διεθνικού χαρακτήρα. Από τις προσεγγίσεις της εν λόγω κατηγορίας, ως συνεπέστερη με βάση τα εμπειρικά δεδομένα αναδείχτηκε αυτή του νεορεαλισμού, για την οποία διαπιστώθηκε ότι μπορεί να καλύψει πλήρως και την ερμηνεία των διεθνικών φαινομένων, εφόσον προβεί στις απαραίτητες συμπληρώσεις στο πλέγμα των αιτιωδών σχέσεων στο οποίο στηρίζεται. Συνολικά δηλαδή, κατέστη δυνατόν, μέσω του ερευνηθέντος ζητήματος, να αποκρυσταλλωθεί η βασιμότητα των πλέον διαδομένων θεωρητικών οπτικών στις διεθνείς σχέσεις, να αναδειχτούν οι εγκυρότερες εξ αυτών με βάση την εμπειρική πραγματικότητα της διεθνούς πολιτικής, αλλά και να προκύψει με σαφήνεια και επαρκή θεμελίωση εκείνο το θεωρητικό σχήμα που μπορεί να ερμηνεύσει επαρκώς τα διεθνικά φαινόμενα και να προωθήσει ως εκ τούτου σε λυσιτελή κατεύθυνση τον συναφή διεθνολογικό προβληματισμό.

Συμπερασματικά, το αποτύπωμα της μελέτης στο θεωρητικό πεδίο συνίσταται στο ότι αναδεικνύει εκείνες τις προσεγγίσεις που μπορούν να εξηγήσουν πληρέστερα όχι μόνο την ύπαρξη και τις εκδηλώσεις των διεθνικών φαινομένων, αλλά γενικότερα τις βασικές αιτιώδεις σχέσεις που παρατηρούνται στη διεθνή πολιτική και καθορίζουν τις διάφορες εκφάνσεις της. Εντοπίζοντας μάλιστα και αναλύοντας την πλέον στέρεη εξ αυτών, συμβάλλει στο να εστιάζει η διεθνολογική θεωρητική συζήτηση σε εκείνες τις παραδοχές που έχουν τη δυνατότητα να παράσχουν σαφείς και ολοκληρωμένες ερμηνείες για τα όσα λαμβάνουν χώρα στο διεθνές πεδίο. Παράλληλα, επιχειρεί να συμβάλλει στην προώθηση της διεθνολογικής θεωρίας και ιδίως του θεωρητικού σχήματος που εμφανίζεται ως το εγκυρότερο, προτείνοντας στοχευμένες προσθήκες που αφορούν την έρευνα των διεθνικών φαινομένων, προκειμένου αυτά να ενταχθούν ομαλά ως επιμέρους στοιχεία στη συνολική αιτιώδη λογική του και να την καταστήσουν ακόμα πληρέστερη. Συνεπώς, υπό το εν λόγω πρίσμα, οι διαπιστώσεις της μελέτης παρουσιάζουν συγκεκριμένη θεωρητική χρησιμότητα, εισφέροντας κάποιες νέες παραμέτρους στη διεθνολογική συζήτηση.

7.2. Η πρακτική χρησιμότητα της έρευνας με βάση τα συμπεράσματα που προέκυψαν.

Πέρα από τη θεωρητική χρησιμότητα, τα συμπεράσματα στα οποία κατέληξε η μελέτη διαθέτουν και συγκεκριμένη πρακτική σημασία. Ειδικότερα, καθιστούν σαφή και μη ευχερώς αμφισβητήσιμη την ανάγκη διαρκούς και συντεταγμένης ενασχόλησης, στο πρακτικό επίπεδο, με διεθνικά φαινόμενα όπως το εξετασθέν. Αυτή η ενασχόληση, προκειμένου να έχει νόημα και να μπορεί να οδηγήσει σε απτά απολέσματα σύμφωνα με τα όσα εκτέθηκαν, είναι αναγκαίο να μην περιορίζεται μόνο στην όποια προσπάθεια διαχείρισης των άμεσων επιπτώσεων αυτών των φαινομένων, αλλά να συνεκτιμά τον καθοριστικό ρόλο της κρατικής συμπεριφοράς στην εμφάνιση και την εξέλιξή τους. Επιπλέον, θα πρέπει να αντιλαμβάνεται τα όρια που διακρίνουν τους διεθνείς οργανισμούς ως προς τη διαχείριση των μη κρατικών δρώντων διεθνικού χαρακτήρα, ώστε να μην εναποθέτει υπερβολικές προσδοκίες στις σχετικές δυνατότητες που αυτοί διαθέτουν, μεριμνώντας περισσότερο για την ενίσχυση των κρατικών μηχανισμών που έχουν ως αντικείμενο τον περιορισμό των ανεξέλεγκτων διεθνικών εκδηλώσεων. Στην ίδια κατεύθυνση, είναι απαραίτητο να επενδύει πόρους στο ζήτημα της διαχείρισης αυτών των φαινομένων, με γνώμονα την αποφυγή της καταλυτικής υπονόμησης της κρατικής κυριαρχίας και του κλονισμού της διεθνούς σταθερότητας και ασφάλειας που δύνανται να προκαλέσουν.

Όσον αφορά το ζήτημα που εξετάστηκε, καθίσταται σαφές από πρακτική σκοπιά ότι η διενεργούμενη από το βαλκανικό και το τουρκικό οργανωμένο έγκλημα διεθνική παράνομη διακίνηση ανθρώπων, συναρτάται άμεσα ως αποτέλεσμα με τις πολιτικές των εμπλεκόμενων κρατών και τις παρεμβάσεις των μεγάλων δυνάμεων, καθώς και με τις διεθνείς εξελίξεις που επηρεάζουν την ευρύτερη περιοχή. Περαιτέρω, θεμελιώνεται ότι η αντιμετώπιση της εν θέματι διεθνικής εγκληματικής δράσης δεν μπορεί να είναι αρκούντως αποτελεσματική στο πλαίσιο των οικείων διεθνών οργανισμών, ητοι του ΟΗΕ, της ΕΕ και του ΝΑΤΟ, παρότι πρόκειται για τους σημαντικότερους σε παγκόσμιο επίπεδο. Τέλος, διαπιστώνεται ότι η μοναδική λυσιτελής οδός που υφίσταται για τον επαρκή περιορισμό του φαινομένου, περιλαμβάνει ως βασικές παραμέτρους την ενίσχυση της κρατικής κυριαρχίας και της αναπτυξιακής προοπτικής των χωρών της περιοχής, ιδίως των πιο αδύναμων εξ αυτών, την έλλειψη οποιασδήποτε επέμβασης και ενεργούς ανάμειξης στις εσωτερικές τους υποθέσεις από ξένες δυνάμεις και διεθνείς οργανισμούς, την εξάλειψη των εστιών σύγκρουσης και αντιπαράθεσης που επιδρούν στο διεθνές υποσύστημα των Βαλκανίων και της Εγγύς Ανατολής, καθώς και την απουσία

ριζικών διεθνών ανακατάξεων όπως αυτές που επήλθαν με το τέλος του διπολισμού⁷⁹⁰.

Συμπερασματικά, τα ευρήματα της μελέτης, εφόσον ληφθούν επαρκώς υπόψη σε όλη τους την έκταση, μπορούν να παράσχουν συγκεκριμένες κατευθύνσεις έμπρακτης διαχείρισης διεθνικών φαινομένων όπως το εξετασθέν. Οι κατευθύνσεις αυτές εκτείνονται από το στάδιο της εκτίμησης τέτοιων φαινομένων στο πλαίσιο των επιτελείων χάραξης αντίστοιχων πολιτικών, μέχρι εκείνο της πρακτικής αντιμετώπισης των άμεσων συνεπειών τους. Ιδίως μάλιστα για το ζήτημα που αναλύθηκε, προκύπτει εναργώς ότι η μόνη προοπτική περιορισμού της διεθνικής παράνομης διακίνησης ανθρώπων που διενεργείται με επίκεντρο τα Βαλκάνια και την Τουρκία, περιλαμβάνει σε κάθε περίπτωση τη σταθερή ενδυνάμωση των βαλκανικών κρατών που αντιμετωπίζουν τα σοβαρότερα εσωτερικά προβλήματα, σε βαθμό που να μπορούν να προβούν πλήρως και επαρκώς σε αποτελεσματική άσκηση της κυριαρχίας στο εσωτερικό τους και να επιτύχουν έναν σταθερό και ισορροπημένο ρυθμό ανάπτυξης, σε συνδυασμό με την εκτεταμένη άμβλυση των μεταξύ τους διαφορών και διενέξεων και την απουσία εξωτερικών παρεμβάσεων στις εσωτερικές τους υποθέσεις. Περαιτέρω, η εν λόγω προοπτική περιλαμβάνει οπωσδήποτε την εξομάλυνση των σχέσεων της Τουρκίας με την Ελλάδα αλλά και την ΕΕ, καθώς και την επίτευξη σταθερότητας και ειρήνης στην περιοχή της Μέσης Ανατολής. Συνεπώς, με βάση τα όσα αναφέρθηκαν, προκύπτει ευχερώς η πρακτική χρησιμότητα των διαπιστώσεων της έρευνας, τόσο σε γενικό όσο και σε ειδικότερο πλαίσιο.

7.3. Η εμβέλεια της έρευνας ως προς την ερμηνεία διεθνικών φαινομένων.

Η παρούσα μελέτη εστίασε στην ανάλυση και την ερμηνεία του οργανωμένου εγκλήματος ως διεθνικού φαινομένου και ειδικότερα σε μία συγκεκριμένη πτυχή της διεθνικής του δραστηριότητας, αυτήν της παράνομης διακίνησης ανθρώπων που διεξάγεται με επίκεντρο τα Βαλκάνια και την Τουρκία, κατά το χρονικό διάστημα από το 1990 και μετά. Το ζήτημα που ανακύπτει καθώς ολοκληρώνεται, είναι το κατά πόσο οι διαπιστώσεις στις οποίες κατέληξε διαθέτουν την εμβέλεια ώστε να καλύπτουν ερμηνευτικά και άλλες διεθνικές εκδηλώσεις, πέραν της ήδη εξετασθείσας. Σύμφωνα με τα όσα εκτέθηκαν, η έρευνα οδηγήθηκε σε συμπεράσματα τα οποία έχουν ευρεία θεωρητική και πρακτική χρησιμότητα. Ως εκ

⁷⁹⁰ Είναι βέβαια δεδομένο ότι η αποφυγή των διεθνών ανακατάξεων τέτοιας κλίμακας δεν μπορεί ευχερώς να ενταχθεί σε οποιονδήποτε σχεδιασμό πολιτικής, παρά μόνο από τις ισχυρότερες χώρες παγκοσμίως και αποκλειστικά σε μακροπρόθεσμο ορίζοντα.

τούτου, μπορούν πρωτίστως να χρησιμοποιηθούν για την ερμηνεία της εγκληματικής δράσης που αφορά την παράνομη διακίνηση ανθρώπων, οπουδήποτε κι αν αυτή διενεργείται και ανεξαρτήτως χρονικού πλαισίου. Σε δεύτερο επίπεδο, οι διαπιστώσεις της μελέτης μπορούν να ερμηνεύσουν και άλλες σημαντικές πτυχές του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος, όπως είναι κυρίως το εμπόριο ναρκωτικών και όπλων, αλλά και η νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες. Περαιτέρω, η αιτιώδης λογική την οποία ανέδειξε η έρευνα, δύναται να λειτουργήσει ερμηνευτικά και για άλλα διεθνικά φαινόμενα που στηρίζονται στη βία ή την απειλή της και εμφανίζουν ομοιότητες και παρεμφερείς επιπτώσεις με το οργανωμένο έγκλημα, όπως είναι η τρομοκρατία.

Η ανωτέρω ερμηνευτική εμβέλεια των διαπιστώσεων της μελέτης προκύπτει από δύο βασικούς παράγοντες. Αφενός από την κατεύθυνση στην οποία κινήθηκε η ερευνητική προσπάθεια και οδήγησε στην εξαγωγή γενικών συμπερασμάτων τα οποία καλύπτουν σε ευρεία έκταση τόσο το θεωρητικό όσο και το πρακτικό πεδίο ενασχόλησης με τα διεθνικά φαινόμενα, και αφετέρου από το γεγονός ότι τέτοια φαινόμενα, ιδίως όσα συνδέονται εκ της φύσεώς τους με αμιγώς δυσμενείς επιπτώσεις, παρουσιάζουν αρκετά κοινά σημεία ως προς την εμφάνιση και την εν γένει εξέλιξή τους στο διεθνές σύστημα. Προκύπτει συνακόλουθα το ερώτημα κατά πόσο οι ανωτέρω διαπιστώσεις μπορούν να ερμηνεύσουν και εκείνα τα φαινόμενα διεθνικού χαρακτήρα που εμφανίζονται και αναπτύσσονται συνοδευόμενα κατά κύριο λόγο από θετικό πρόσημο ως προς τις επιδράσεις τους, όπως είναι για παράδειγμα ο διαδικτυακός κυβερνοχώρος. Η απάντηση σε αυτό το ερώτημα είναι ιδιαίτερα κρίσιμη, δεδομένου ότι οι μη κρατικοί παράγοντες με διεθνική παρουσία δεν είναι εξ ορισμού αρνητικά φορτισμένοι, ούτε εμφανίζουν αποκλειστικά δυσμενείς συνέπειες.

Το γεγονός όμως ότι η μελέτη εστίασε στην αναζήτηση αιτιωδών σχέσεων που αφορούν τους διεθνικούς δρώντες ανεξαρτήτως του είδους των επιπτώσεών τους, καθώς και την κατάσταση που προκύπτει όταν αυτοί καθίστανται ανεξέλεγκτοι, επιλύει το εν λόγω ζήτημα. Ειδικότερα, οι διαπιστώσεις της έρευνας διεκδικούν ερμηνευτική επάρκεια και για εκείνα τα διεθνικά φαινόμενα που συνδέονται κυρίως με θετικές επιδράσεις, δεδομένου ότι ακόμα και οι συγκεκριμένοι διεθνικοί παράγοντες προκύπτουν στο διεθνές σύστημα ως εξαρτώμενοι, τουλάχιστον αρχικά, από τη συμπεριφορά και τις ενέργειες κάποιων κρατών. Περαιτέρω, όταν αποκτούν διαστάσεις και εξάπλωση που καθιστούν σχεδόν ανέκφικτο τον έλεγχό τους από τους κρατικούς και τους διακρατικούς μηχανισμούς, εμφανίζουν και αρνητικές πτυχές, οι οποίες μάλιστα μπορεί να είναι ιδιαίτερα σοβαρές. Ως εκ τούτου, υπό αυτήν την οπτική, που περιλαμβάνει την εξαρτώμενη από τα κράτη εμφάνισή τους, καθώς και

την ανάπτυξή τους με μη ελεγχόμενο τρόπο, μπορούν και οι εν θέματι μη κρατικοί δρώντες διεθνικού χαρακτήρα να ενταχθούν στο αιτιακό σχήμα στο οποίο κατέληξε η μελέτη, καθώς σε ένα τέτοιο πλαίσιο παρουσιάζουν αντίστοιχους τρόπους συνολικής αιτιώδους αλληλεπίδρασης με τα κράτη και τους διακυβερνητικούς θεσμούς.

7.4. Οι ερευνητικές προοπτικές που αναδεικνύονται.

Καταλήγοντας, είναι χρήσιμο να καταγραφούν εντελώς συνοπτικά τα όρια αλλά και οι προοπτικές του παρόντος εγχειρήματος. Μία έρευνα, όσο κι αν επιχειρήσει να αναδείξει συμπερασματικές διαπιστώσεις εκτεταμένης εμβέλειας και ευρείας θεωρητικής και πρακτικής σημασίας, δεν παύει να είναι μία μελέτη ενός συγκεκριμένου και κατ' ανάγκην ιδιαίτερα περιορισμένου θέματος. Συνακόλουθα, παρότι ενδέχεται να εδράζεται σε στέρεες βάσεις και πειστικά επιχειρήματα, διεκδικώντας ερμηνευτική επέκταση και εφαρμογή σε όλο το εύρος του οικείου αντικειμένου, είναι εύλογο να υπάρχουν επιφυλάξεις σχετικά με την εγκυρότητα των συμπερασμάτων της, αν αυτά δεν τεθούν προς επιβεβαίωση και σε άλλες περιπτώσεις διεθνικών φαινομένων. Υπό αυτήν την έννοια, η παρούσα μελέτη, παρά το γεγονός ότι κατέληξε σε ένα αιτιώδες σχήμα το οποίο θεωρεί ως επαρκές για να ερμηνεύσει, τουλάχιστον σε γενικές γραμμές, την εμφάνιση και την εξέλιξη κάθε τέτοιου φαινομένου στο διεθνές σύστημα και ιδίως των ιδιαίτερα αναπτυγμένων που αποκτούν ανεξέλεγκτες διαστάσεις, αναγνωρίζει παράλληλα ότι απαιτείται επαλήθευση των βασικών διαπιστώσεών της και με άλλες αντίστοιχες περιπτώσιολογικές μελέτες.

Σε αυτό το πλαίσιο, θα ήταν ιδιαίτερα χρήσιμο, τόσο από θεωρητική όσο και από πρακτική σκοπιά, να εξεταστούν και άλλες σημαντικές πτυχές της δράσης του διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος σε διάφορα διεθνή υποσυστήματα, καθώς και η τρομοκρατία ως διεθνικός δρων, στις ποικίλες εκδοχές της. Ακόμα μεγαλύτερο ενδιαφέρον ίσως, θα είχε η διερεύνηση φαινομένων διεθνικού χαρακτήρα τα οποία θεωρούνται γενικά ως θετικές εξελίξεις στο διεθνές περιβάλλον, όπως ο διαδικτυακός κυβερνοχώρος και οι πολύμορφες εκφάνσεις του⁷⁹¹, προκειμένου να δοκιμαστεί σε ένα διαρκώς μεταβαλλόμενο πεδίο η εγκυρότητα των θεμελιωδών παραδοχών στις οποίες στηρίχτηκε η εν θέματι έρευνα, αλλά και των συμπερασμάτων στα οποία κατέληξε. Σε κάθε περίπτωση πάντως, δεν καταλείπεται οποιαδήποτε αμφιβολία ότι

⁷⁹¹ Δεν λείπουν βέβαια και οι διαφορετικής οπτικής προσεγγίσεις (Glenny 2012). Για την έρευνα του διαδικτυακού κυβερνοχώρου από διεθνολογική σκοπιά, χωρίς να παραλείπονται οι πιθανώς αρνητικές επιδράσεις του στη διεθνή σταθερότητα και ασφάλεια, βλ. Liaporoulos (2011, 2014, 2016).

η ενδελεχής μελέτη των διεθνικών φαινομένων και της σύνδεσής τους με τα κράτη, συνιστά ένα ιδιαίτερα κρίσιμο ερευνητικό αντικείμενο για την εξέλιξη της θεωρίας των διεθνών σχέσεων στον 21^ο αιώνα⁷⁹².

⁷⁹² Με την ελπίδα ότι αυτά τα φαινόμενα δεν θα συνδεθούν στην πράξη με συγκρούσεις παγκόσμιας σημασίας, αλλά και ότι ο 21^{ος} αιώνας δεν θα σημαδευτεί από αγώνες κατανομής που θα τον καταστήσουν τον τραγικότερο στην ανθρώπινη ιστορία, διαφεύδοντας έτσι τη σχετική πρόβλεψη του Παναγιώτη Κονδύλη (1998: 11-12, 67).

ΠΗΓΕΣ

Abrahams, F., 2015. *Modern Albania, From Dictatorship to Democracy in Europe*. New York: New York University Press.

Αλεξιάδης, Σ., 2004. *Εγκληματολογία*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα.

Αλμπάνης, Ε., 2001. *Διεθνής Επέμβαση*. Αθήνα: Libro.

Αμερικανική Πρεσβεία, 2019. *Έκθεση για την Εμπορία και Διακίνηση Ανθρώπων στην Ελλάδα 2019*. Διαθέσιμο σε: <https://gr.usembassy.gov/el/tip2019-greece/> (Πρόσβαση 7 Δεκεμβρίου 2019).

Αναστασάκης, Ό., 2013. Η Ευρωπαϊκή Ένωση και ο εκδημοκρατισμός της Βαλκανικής περιφέρειας: Μεγάλες προσδοκίες, συγκρατημένες επιδόσεις. Στο Αρμακόλας, Ι. και Ντόκος, Θ. (επιμ.). *Από τα Βαλκάνια στη Νοτιοανατολική Ευρώπη: Προκλήσεις και Προοπτικές στον 21ο Αιώνα*. Αθήνα: Ι. Σιδέρης.

Andreas, P., 2002. Transnational Crime and Economic Globalization. In Berdal, M. and Serrano, M. (edit.). *Transnational Organized Crime and International Security: Bussiness as Usual?*. Colorado: Lynne Rienner Publishers.

Ανδρεσάκης, Π., 2013. Γεωοικονομία και πολιτική μεταφορών: Η συμβολή των σχεδιαζόμενων δικτύων στην ολοκλήρωση του βαλκανικού οικονομικού χώρου. Στο Αρμακόλας, Ι. και Ντόκος, Θ. (επιμ.). *Από τα Βαλκάνια στη Νοτιοανατολική Ευρώπη: Προκλήσεις και Προοπτικές στον 21ο Αιώνα*. Αθήνα: Ι. Σιδέρης.

Αντωνίου, Δ. και Βαρβιτσιώτη, Ε., 2016. Τσίπρας κατά Τουσκ για τα κλειστά σύνορα με «απόφαση των 28». *Η Καθημερινή*. Διαθέσιμο σε: <https://www.kathimerini.gr/852553/article/epikairothta/politikh/tsipras-kata-toysk-gia-ta-kleista-synora-me-apofash-twn-28> (Πρόσβαση 1 Νοεμβρίου 2019).

Αρμακόλας, Ι. και Ντόκος, Θ., 2013. 1999-2009: Τα Βαλκάνια μεταξύ ρευστότητας και σταθεροποίησης. Στο Αρμακόλας, Ι. και Ντόκος, Θ. (επιμ.). *Από τα Βαλκάνια στη Νοτιοανατολική Ευρώπη: Προκλήσεις και Προοπτικές στον 21ο Αιώνα*. Αθήνα: Ι. Σιδέρης.

Aron, R., 1995. The Anarchical Order of Power. *Daedalus*, 124 (3), 27-52.

Aronovitz, A., 2001. Smuggling and trafficking in human beings: the phenomenon, the markets that drive it and the organizations that promote it. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 9, 163-195.

Arsovska, J., 2010. Organised Crime and the Balkan Political Context: the Case of Albania. In *Organised Crime and the Balkan Political Context*. Sofia: RiskMonitor Foundation.

Ασδεράκη, Φ., 2008. *Ευρώπη και Παιδεία. Ο Ευρωπαϊκός Χώρος Ανώτατης Εκπαίδευσης*. Αθήνα: Ι. Σιδέρης.

Βαθρακοκοίλης, Α., 2001. *Το Οργανωμένο Έγκλημα και οι Τρόποι Αντιμετώπισής του*. Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλας.

Banac, I., 2011. Independent Croatia: History, Issues, and Policy. *International Relations Quarterly*, 2 (1). Available at: http://www.southeast-europe.org/pdf/05/DKE_05_A_B_IB.pdf (Access 3 April 2020).

Baylis, J. και Smith, S., 2007. *Η Παγκοσμιοποίηση της Διεθνούς Πολιτικής. Μια Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*. Αθήνα: Επίκεντρο.

BBC News, 2015. *Migrant crisis: Hungary's closed border leaves many stranded*. Available at: <https://www.bbc.com/news/world-europe-34260071> (Access 10 March 2020).

Beaty, J. and Gwynne, S.C., 2004. *The Outlaw Bank. A Wild Ride into the Secret Heart of BCCI*. Washington: Beard Books.

Βενιζέλος, Ε., 2008. *Μαθήματα Συνταγματικού Δικαίου*. Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλας.

Berdal, M. and Serano, M., 2002. Transnational Organized Crime and International Security: The New Topography. In Berdal, M. and Serrano, M. (edit.). *Transnational Organized Crime and International Security: Business as Usual?*. Colorado: Lynne Rienner Publishers.

Βερέμης, Θ., 2000. *Κοσσυφοπέδιο. Η Μακρόσυρτη Κρίση*. Αθήνα: Ι. Σιδέρης.

Βερέμης, Θ., 2015. *Βαλκάνια από τον 19ο ως τον 21ο αιώνα. Δόμηση και Αποδόμηση Κρατών*. Αθήνα: Πατάκης.

Βερέμης, Θ., 2016. *Βαλκάνια: Ιστορία και Κοινωνία. Ένα Πολύχρωμο Υπόδειγμα Εθνικισμού*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Berstein, S., 2004. *Δημοκρατίες, Αυταρχικά και Ολοκληρωτικά Καθεστώτα στον 20ο Αιώνα*. Αθήνα: Ποιότητα.

Βιδάλη, Σ., 2014. *Αντεγκληματική Πολιτική. Από τη Μικροεγκληματικότητα έως το Οργανωμένο Έγκλημα*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Bilici, A., 2020. *How corruption destroys a democracy: The case of Turkey under Erdogan*. Available at: <https://investigativejournal.org/how-corruption-destroys-a-democracy-the-case-of-turkey-under-erdogan/> (Access 3 April 2020).

Βλαχόπουλος, Σ., Καιρίδης, Δ., Κλάψης, Α. (επιμ.), 2019. *Η Δικτατορία των Συνταγματαρχών. Ανατομία μιας Επταετίας*. Αθήνα: Πατάκης.

Bonifazi, C. and Mamolo, M., 2004. Past and Current Trends of Balkan Migrations. *Espace, Populations, Societes*, 3, 519-531.

Borges, A. και Staikos, A., 2020. *Χιλιάδες μετανάστες εγκλωβισμένοι στα σύνορα της Τουρκίας*. Διαθέσιμο σε: <https://gr.euronews.com/2020/03/13/tourkia-xiliades-metanastes-egklovismenoi-sta-sinora-tis-tourkias> (Πρόσβαση 1 Απριλίου 2020).

Βοσκόπουλος, Γ., 2008. *Η Οικοδόμηση της Ευρώπης. Ειρήνη-Συμφιλίωση-Συνεργασία-Ολόκληρωση*. Αθήνα: Ποιότητα.

Bossis, M., 2005. Threats and challenges of international terrorism in South Eastern Europe: Breeding ground or regional specificity?. *The Los Angeles Terrorism Early Warning Group*. Los Angeles: Rand Corporation and UCLA.

Βουγιούκας, Κ., 1999. Το οργανωμένο έγκλημα γενικώς, σε συνδυασμό με τη βία και την τρομοκρατία, ειδικότερα, στο επίκεντρο παλαιότερων και προσφάτων εκδηλώσεων διεθνών οργανώσεων και οργανισμών. *Υπεράσπιση*, 499-523.

Bull, H., 1966. International Theory: The Case for a Classical Approach. *World Politics*, 18 (3), 361-377.

Bull H., 1969. The Twenty Years' Crisis Thirty Years On. *International journal*, 24 (4), 625-638.

Bull, H., 1982. Civilian Power Europe: A Contradiction in Terms?. *Journal of Common Market Studies*, 21 (2), 149-164.

Bull, H., 2009. *Η Αναρχη Κοινωνία: Μελέτη της Τάξης στην Παγκόσμια Πολιτική*. Αθήνα: Ποιότητα.

Burak, B., 2011. The Role of the Military in Turkish Politics: To Guard Whom and From What? *European Journal of Economic and Political Studies*, 4 (1), 143-169.

Burg, S. and Shoup, P., 1999. *The War in Bosnia-Herzegovina: Ethnic Conflict and International Intervention*. New York: M.E. Sharpe.

Campbell, J., 2013. Shaping the Victim: Borders, security, and human trafficking in Albania. *Anti-Trafficking Review*, 2, 81-96. Available at: https://www.researchgate.net/publication/287415844_Shaping_the_Victim_Borders_security_and_human_trafficking_in_Albania/fulltext/56764f6808ae502c99ce3527/Shaping-the-Victim-Borders-security-and-human-trafficking-in-Albania.pdf (Access 10 September 2019).

Carr, E. H., 2011. *Η Εικοσαετής Κρίση 1919-1939. Εισαγωγή στη Μελέτη των Διεθνών Σχέσεων*. Αθήνα: Ποιότητα.

Chila, I., 2012. Ethnic Conflict and Democratic Peace: 20 Years Later. In Tzifakis, N. (edit.). *International Politics in Times of Change*. Berlin/Heidelberg: Springer.

Γιαλλουρίδης, Χ. και Κεφαλά, Β., 2001. *Κόσοβο: Η Εικόνα του Πολέμου. Όψεις Σύγχρονου Μιλιταριστικού Ανθρωπισμού*. Αθήνα: Ι. Σιδέρης.

Γιατζίδης, Α., 2013. Οργανωμένο έγκλημα στη ΝΑ Ευρώπη. Στο Αρμακόλας, Ι. και Ντόκος, Θ. (επιμ.). *Από τα Βαλκάνια στη Νοτιοανατολική Ευρώπη: Προκλήσεις και Προοπτικές στον 21ο Αιώνα*. Αθήνα: Ι. Σιδέρης.

Γκόφας, Α. και Τζιφάκης, Ν., 2017. *Θεωρητικές Προβολές στη Διεθνή Πολιτική. Η Σινο-Αμερικανική Πρόκληση*. Αθήνα: Πεδίο.

Corrin, C., 2004. Traffic in Women in War and Peace: Mapping Experiences in Southeast Europe. *Journal of Contemporary European Studies*, 12 (2), 177-192.

Council of the European Union, 2006. *Brussels European Council 15/16 December 2005. Presidency Conclusions*. Available at: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-15914-2005-REV-1/en/pdf> (Πρόσβαση 13 Μαρτίου 2017).

Council of the European Union, 2014. *Council conclusions on Albania*. Διαθέσιμο σε: <https://www.consilium.europa.eu/media/21900/143354.pdf> (Πρόσβαση 13 Μαρτίου 2017).

Dalman, C. and Toal, G., 2005. Broken Bosnia: The localized Geopolitics of Displacement and Return in two Bosnian Places. *Annals of the Association of American Geographers*, 95 (3), 664-662.

Das, D., 1997. Organized Crime: A World Perspective. *Transnational Organized Crime*, 3 (3), 126-146.

Deletant, D., 1995. *Ceausescu and the Securitate: Coercion and Dissent in Romania, 1965-1989*. Armonk: M. E. Sharpe.

Deletant, D., 2000. *Communist Terror in Romania: Gheorghiu-Dej and the Police State, 1948-1965*. London: Palgrave MacMillan.

den Boer, M., 2002. Law-Enforcement Cooperation and Transnational Organized Crime in Europe. In Berdal, M. and Serrano, M. (edit.). *Transnational Organized Crime and International Security: Business as Usual?*. Colorado: Lynne Rienner Publishers.

Department of State, 1952. *Entry into force of the Protocol to the North Atlantic Treaty on the Accession of Greece and Turkey*. Available at: <https://www.mfa.gr/brussels/images/stories/nato/history/08.pdf> (Access 3 January 2020).

De Soto, H., Gordon, P., Gedeshi, I. and Sinoimeri, Z., 2002. *Poverty in Albania : A Qualitative Assessment*. World Bank Technical Paper, No. 520. Available at: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/15234> (Access 13 March 2020).

Djilas, M., 1985. *Rise and Fall*. New York: Harcourt Brace Jovanovich.

Δημήτραινας, Γ., 2002. *Ξέπλυμα Βρώμικου Χρήματος*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Διεθνής Αμνηστία, 2016α. *Μη ασφαλές καταφύγιο. Οι αιτούντες άσυλο και οι πρόσφυγες στερούνται αποτελεσματικής προστασίας στην Τουρκία*. Διαθέσιμο σε: <https://www.amnesty.org/download/Documents/EUR4438252016GREEK.pdf> (Πρόσβαση 19 Δεκεμβρίου 2019).

Διεθνής Αμνηστία, 2016β. *Παγιδευμένοι στην Ελλάδα. Μια προσφυγική κρίση που θα μπορούσε να αποφευχθεί*. Διαθέσιμο σε: https://www.amnesty.gr/sites/default/files/pagideymenoi_stin_ellada_-_ekthesi_diethnis_amnistia_aprilios_2016_0.pdf (Πρόσβαση 1 Νοεμβρίου 2019).

Dolezal, D., 2010. Organised Crime and Corruption in Croatia - A Criminological View. In *Organised Crime and the Balkan Political Context*. Sofia: RiskMonitor Foundation.

Dougherty, J. and Pfaltzgraff, R., 1992. *Ανταγωνιστικές Θεωρίες Διεθνών Σχέσεων. Μια Συνολική Αποτίμηση. Α΄ Τόμος*. Αθήνα: Παπαζήσης.

Drent, M., 2018. Militarising migration? EU and NATO involvement at the European border. *Clingendael Spectator*, 4 (72). Available at: <https://spectator.clingendael.org/pub/2018/4/militarising-migration/> (Access 13 December 2019).

Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος, Λαρούς, Μπριτάνικα, 1996. *Τόμος 15*. Αθήνα: Πάπυρος.

Ελληνική Αστυνομία, 2018. *Έκθεση για το σοβαρό & οργανωμένο έγκλημα στην Ελλάδα έτους 2018*. Διαθέσιμο σε: http://www.astynomia.gr/images/stories/2019/files19/2018-ekthesi_organomenou_egklimatatos.pdf (Πρόσβαση 1 Δεκεμβρίου 2019).

Ελληνική Αστυνομία, 2020. *Ετήσιες εκθέσεις οργανωμένου εγκλήματος*. Διαθέσιμο σε: http://www.astynomia.gr/index.php?option=ozo_content&perform=view&id=27865&Itemid=73&lang= (Πρόσβαση 1 Μαρτίου 2020).

Ελληνική Κυβέρνηση, 2019. *Η Συμφωνία Των Πρεσπών. Τελική Συμφωνία για την Επίλυση των Διαφορών όπως περιγράφονται στις Αποφάσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών 817 (1993) και 845 (1993), τη Λήξη της Ενδιάμεσης Συμφωνίας του 1995, και την Εδραίωση Στρατηγικής Εταιρικής Σχέσης μεταξύ των Μερών*. Διαθέσιμο σε: https://government.gov.gr/wp-content/uploads/2019/01/prespes_26.6X35.5_5.pdf (Πρόσβαση 3 Μαρτίου 2020).

Ευαγόρου, Ε., 2010. *Οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις από το 1923 έως Σήμερα*. Αθήνα: Ποιότητα.

European Border and Coast Guard Agency (FRONTEX), 2020. *Origin & Tasks*. Available at: <https://frontex.europa.eu/about-frontex/origin-tasks/> (Access 3 March 2020).

European Commission, 2018. *Managing migration. EU financial support to Greece*. Available at:

https://ec.europa.eu/greece/sites/greece/files/docs/20180404_eu_budget_financial_sUPPORT_to_greece_april_2018.pdf (Access 1 November 2019).

European Commission, 2019a. *Commission Opinion on Bosnia and Herzegovina's application for membership of the European Union*. Available at: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20190529-bosnia-and-herzegovina-opinion_en.pdf (Access 3 April 2020).

European Commission, 2019b. *Commission Staff Working Document. Serbia 2019 Report*. Available at: <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20190529-serbia-report.pdf> (Access 17 January 2020).

European Commission, 2019c. *Commission Staff Working Document. Turkey 2019 Report*. Available at: <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20190529-turkey-report.pdf> (Access 17 January 2020).

European Council, 2020. *Brexit*. Available at: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eu-uk-after-referendum/> (Access 3 April 2020).

European Union, 2005. *Treaty between Member States of the European Union and the Republic of Bulgaria and Romania, concerning the accession of the Republic of Bulgaria and Romania to the European Union*. Available at: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2005.157.01.0011.01.ENG&toc=OJ:L:2005:157:TOC (Access 13 January 2019).

European Union, 2012. *Treaty between Member States of the European Union and the Republic of Croatia, concerning the accession of the Republic of Croatia to the European Union*. Available at: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2012.112.01.0006.01.ENG&toc=OJ:L:2012:112:FULL#L_2012112EN.01001001 (Access 13 January 2019).

European Union, 2019. *European Border and Coast Guard Agency (Frontex)*. Available at: https://europa.eu/european-union/about-eu/agencies/frontex_en (Access 10 January 2020).

European Union External Action, 2020. *About EULEX*. Available at: <https://www.eulex-kosovo.eu/?page=2,60> (Access 13 April 2020).

Europol and Interpol, 2016. *Migrant Smuggling Networks. Joint Europol-Interpol Report. Executive Summary.* Available at: http://www.europol.europa.eu/sites/default/files/publications/ep-ip_report_executive_summary.pdf (Access 13 April 2020).

Ευρωπαϊκές Κοινότητες, 2001. *Συνθήκη της Νίκαιας που τροποποιεί τη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση, τις Συνθήκες περί ιδρύσεως των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και ορισμένες συναφείς Πράξεις.* Διαθέσιμο σε: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX:12001C/TXT> (Πρόσβαση 17 Νοεμβρίου 2019).

Ευρωπαϊκή Ένωση, 2007. *Συνθήκη της Λισσαβώνας για την τροποποίηση της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και της Συνθήκης περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας* (2007/C 306/01). Διαθέσιμο σε: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=celex:12007L/TXT> (Πρόσβαση 7 Δεκεμβρίου 2019).

Ευρωπαϊκή Ένωση, 2009. *Ο χώρος και η συνεργασία Σένγκεν.* Διαθέσιμο σε: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=LEGISSUM%3AI33020> (Πρόσβαση 7 Απριλίου 2020).

Ευρωπαϊκή Ένωση, 2016. *Ενοποιημένη απόδοση της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης.* Διαθέσιμο σε: https://www.ecb.europa.eu/ecb/legal/pdf/oj_c_2016_202_full_el_txt.pdf (Πρόσβαση 23 Νοεμβρίου 2019).

Ευρωπαϊκή Ένωση, 2019. *Ύπατος Εκπρόσωπος/Αντιπρόεδρος.* Διαθέσιμο σε: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/73888/ύπατος-εκπρόσωποςαντιπρόεδρος_el (Πρόσβαση 13 Μαρτίου 2020).

Ευρωπαϊκή Ένωση, 2020. *Οι Πρόεδροι της ΕΕ – ποιος κάνει τι;* Διαθέσιμο σε: https://europa.eu/european-union/about-eu/presidents_el (Πρόσβαση 13 Μαρτίου 2020).

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2016. *Διαχείριση της προσφυγικής κρίσης. Χρηματοδοτική στήριξη της ΕΕ στην Ελλάδα.* Διαθέσιμο σε: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/european-agenda-migration/background-information/docs/20160412/factsheet_managing_refugee_crisis_eu_financial_support_greece_-_latest_update_el.pdf (Πρόσβαση 1 Νοεμβρίου 2019).

Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο, 2017. *Η παρέμβαση της Επιτροπής στην ελληνική χρηματοπιστωτική κρίση*. Ειδική Έκθεση, αριθ. 17. Διαθέσιμο σε: https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/SR17_17/SR_GREECE_EL.pdf (Πρόσβαση 3 Μαρτίου 2020).

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο της ΕΕ, 2005. *Οδηγία 2005/60/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Οκτωβρίου 2005, σχετικά με την πρόληψη της χρησιμοποίησης του χρηματοπιστωτικού συστήματος για τη νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες και τη χρηματοδότηση της τρομοκρατίας*. Διαθέσιμο σε: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/el/ALL/?uri=CELEX:32005L0060> (Πρόσβαση 13 Δεκεμβρίου 2019).

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο της ΕΕ, 2011. *Οδηγία 2011/36/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 2011, για την πρόληψη και την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων και για την προστασία των θυμάτων της, καθώς και για την αντικατάσταση της απόφασης-πλαίσιο 2002/629/ΔΕΥ του Συμβουλίου*. Διαθέσιμο σε: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX%3A32011L0036> (Πρόσβαση 13 Ιανουαρίου 2020).

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο της ΕΕ, 2014. *Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 656/2014 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 15ης Μαΐου 2014, περί κανόνων επιτηρήσεως των εξωτερικών θαλάσσιων συνόρων στο πλαίσιο της επιχειρησιακής συνεργασίας που συντονίζεται από τον Ευρωπαϊκό Οργανισμό για τη Διαχείριση της Επιχειρησιακής Συνεργασίας στα Εξωτερικά Σύνορα των Κρατών Μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης*. Διαθέσιμο σε: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/el/TXT/?uri=CELEX%3A32014R0656> (Πρόσβαση 13 Απριλίου 2020).

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο της ΕΕ, 2015. *Οδηγία (ΕΕ) 2015/849 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 20ής Μαΐου 2015, σχετικά με την πρόληψη της χρησιμοποίησης του χρηματοπιστωτικού συστήματος για τη νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες ή για τη χρηματοδότηση της τρομοκρατίας, την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 648/2012 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, και την κατάργηση της οδηγίας 2005/60/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου και της οδηγίας 2006/70/EK της Επιτροπής*. Διαθέσιμο σε: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=celex%3A32015L0849> (Πρόσβαση 13 Δεκεμβρίου 2019).

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο της ΕΕ, 2018α. *Οδηγία (ΕΕ) 2018/843 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 30ής Μαΐου 2018, για την*

τροποποίηση της οδηγίας (ΕΕ) 2015/849 σχετικά με την πρόληψη της χρησιμοποίησης του χρηματοπιστωτικού συστήματος για τη νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες ή για τη χρηματοδότηση της τρομοκρατίας, και για την τροποποίηση των οδηγιών 2009/138/ΕΚ και 2013/36/ΕΕ. Διαθέσιμο σε: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2018/843/oj/ell> (Πρόσβαση 20 Ιανουαρίου 2020).

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο της ΕΕ, 2018β. Οδηγία (ΕΕ) 2018/1673 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 23ης Οκτωβρίου 2018, σχετικά με την καταπολέμηση της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες μέσω του ποινικού δικαίου. Διαθέσιμο σε: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/el/TXT/?uri=CELEX%3A32018L1673> (Πρόσβαση 20 Ιανουαρίου 2020).

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο της ΕΕ, 2018γ. Κανονισμός (ΕΕ) 2018/1727 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 14ης Νοεμβρίου 2018, σχετικά με τον οργανισμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη συνεργασία στον τομέα της ποινικής δικαιοσύνης (Eurojust) και την αντικατάσταση και την κατάργηση της απόφασης 2002/187/ΔΕΥ του Συμβουλίου. Διαθέσιμο σε: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/el/TXT/?uri=CELEX:32018R1727> (Πρόσβαση 17 Ιανουαρίου 2020).

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, 2016. Δήλωση ΕΕ-Τουρκίας, 18 Μαρτίου 2016. Διαθέσιμο σε: <https://www.consilium.europa.eu/el/press/press-releases/2016/03/18/eu-turkey-statement/> (Πρόσβαση 10 Σεπτεμβρίου 2019).

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, 2019. Πώς διαχειρίζεται η ΕΕ τα μεταναστευτικά ρεύματα. Διαθέσιμο σε: <https://www.consilium.europa.eu/el/policies/migratory-pressures/managing-migration-flows/> (Πρόσβαση 1 Νοεμβρίου 2019).

Ευσταθιάδης, Σ., 2008. Την ιστορία κινούν τα... πραξικοπήματα. Διαθέσιμο σε: <https://www.tovima.gr/2008/11/25/archive/tin-istoria-kinoun-ta-praksikopimata/> (Πρόσβαση 23 Απριλίου 2019).

Evaghorou, E. and Mertzaniadis, N., 2018. Great Power Politics in the Syrian Crisis: An International Relations Analysis of Empirical and Theoretical Implications. *Eastern Mediterranean Geopolitical Review*, 3, 98-124.

Ζενάκος, Α., 2008. Ο Στάλιν των Βαλκανίων. Εμβέρ Χότζα 1908-1985. Διαθέσιμο σε: <https://www.tovima.gr/2008/11/24/archive/ember-xotza-1908-1985/> (Πρόσβαση 13 Δεκεμβρίου 2019).

- Zurnic, M., 2019. *Corruption and Democratic Transition in Eastern Europe*. Cham: Palgrave Macmillan,
- Fevziu, B., 2016. *Enver Hoxha: The Iron Fist of Albania*. London. I.B. Tauris.
- Finlan, A., 2004. *The Collapse of Yugoslavia 1991–1999*. Oxford: Osprey Publishing.
- Friman, R. and Reich, S. (edit.), 2007. *Human Trafficking, Human Security and the Balkans*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press.
- Galos, E., Bartolini, L., Cook, H. and Grant, N., 2017. *Migrant Vulnerability to Human Trafficking and Exploitation: Evidence from the Central and Eastern Mediterranean Migration Routes*. Geneva: IOM.
- Gilpin, R., 2007. *Πόλεμος και Αλλαγή στη Διεθνή Πολιτική*. Αθήνα: Ποιότητα.
- Glenny, M., 1996. *The Fall of Yugoslavia: The Third Balkan War*. New York: Penguin.
- Glenny, M., 2003. *The Death of Djindjic*. Available at: <https://www.nybooks.com/articles/2003/07/17/the-death-of-djindjic/> (Access 13 March 2020).
- Glenny, M., 2012. *DarkMarket*. Αθήνα: Πάπυρος.
- Goodey, J., 2008. Human trafficking: Sketchy data and policy responses. *Criminology and Criminal Justice*, 8, 421-442.
- Grecic, V. and Kaludjerovic, J., 2012. *Social Impact of Emigration and Rural-Urban Migration in Central and Eastern Europe. Final Country Report. Montenegro*. Brussels: European Commission.
- Grieco, J., 1988. Anarchy and the Limits of Cooperation: A Realist Critique of the Newest Liberal Institutionalism. *International Organization*, 42 (3), 485-507.
- Grieco, J., 1995. The Maastricht Treaty, Economic and Monetary Union and the neo-realist research programme. *Review of International Studies*, 21-40.
- Haas, E., 1958. *The Uniting of Europe: Political, Social and Economic Forces, 1950-1957*. Stanford: Stanford University Press.
- Haas, E., 1964. *Beyond the Nation State: Functionalism and International Organization*. Stanford: Stanford University Press.

Hajdinjak, M., 2002. *Smuggling in Southeast Europe. The Yugoslav Wars and the Development of Regional Criminal Networks in the Balkans*. Sofia: Center for the Study of Democracy.

Han, A., 2010. Political Regime and Organised Crime in Romania. In *Organised Crime and the Balkan Political Context*. Sofia: RiskMonitor Foundation.

Η Καθημερινή, 2014. *Σταυροδρόμι στη διακίνηση και εμπορία ανθρώπων η Ελλάδα*. Διαθέσιμο σε: <https://www.kathimerini.gr/773590/article/epikairothta/ellada/stayrodromi-sthn-diakinsh-kai-empor-ia-an8rwpwn-h-ellada> (Πρόσβαση 10 Δεκεμβρίου 2017).

Ηνωμένα Έθνη, 1951. *Σύμβαση του 1951 για το καθεστώς των προσφύγων*. Διαθέσιμο σε: <https://www.unhcr.org/gr/wp-content/uploads/sites/10/2018/01/04-symvasiprotokollo.pdf> (Πρόσβαση 17 Μαρτίου 2019).

Ηρακλείδης, Α., 2018. *Το Μακεδονικό Ζήτημα, 1878-2018. Από τις Εθνικές Διεκδικήσεις στις Συγκρουσιακές Εθνικές Ταυτότητες*. Αθήνα: Θεμέλιο.

Ήφαιστος, Π., 1992. Αποτρεπτική στρατηγική και ελληνική εξωτερική πολιτική. Στο Ήφαιστος, Π. και Πλατιάς, Α. *Ελληνική Αποτρεπτική Στρατηγική*. Αθήνα: Παπαζήσης.

Ήφαιστος Π., 2000. *Διπλωματία και Στρατηγική των Μεγάλων Ευρωπαϊκών δυνάμεων, Γαλλίας, Γερμανίας, Μεγάλης Βρετανίας*. Αθήνα: Ποιότητα.

Ήφαιστος, Π., 2001. *Κοσμοθεωρητική Ετερότητα και Αξιώσεις Πολιτικής Κυριαρχίας: Ευρωπαϊκή Άμυνα, Ασφάλεια και Πολιτική Ενοποίηση*. Αθήνα: Ποιότητα.

Ήφαιστος, Π., 2002. *Ο Πόλεμος και τα Αίτιά του: τα Πολλά Πρόσωπα του Ηγεμονισμού και της Τρομοκρατίας*. Αθήνα: Ποιότητα.

Ήφαιστος, Π., 2007. *Οι Διεθνείς Σχέσεις ως Αντικείμενο Επιστημονικής Μελέτης στην Ελλάδα και στο Εξωτερικό: Διαδρομή, Αντικείμενο, Περιεχόμενο και Γνωσιολογικό Υπόβαθρο*. Αθήνα: Ποιότητα.

Ήφαιστος, Π., 2009. *Ιστορία, Θεωρία και Πολιτική Φιλοσοφία των Διεθνών Σχέσεων*. Αθήνα: Ποιότητα.

Insel, A., 2017. *Η Νέα Τουρκία του Ερντογάν. Από το Δημοκρατικό Όνειρο στην Αυταρχική Εκτροπή*. Αθήνα: Διάμετρος.

International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, 2020. *Arrest and Transfer*. Available at: <https://www.icty.org/en/content/arrest-and-transfer> (Access 23 April 2020).

International Organization for Migration, 2004. *Changing patterns and trends of trafficking in persons in the Balkan region*. Geneva: IOM.

International Organization for Migration, 2007. *The Republic of Montenegro. Migration Profile*. Ljubljana: Ministry of the Interior of the Republic of Slovenia.

International Organization for Migration, 2008. *Migration in Serbia: A Country Profile*. Geneva: IOM.

International Organization for Migration, 2014. *Needs Assessment: Human Trafficking in the Western Balkans*. Geneva: IOM.

International Organization for Migration, 2015. *Addressing human trafficking and exploitation in times of crisis*. Geneva: IOM.

International Organization for Migration, 2016a. *Mixed Migration Flows in the Mediterranean and Beyond. Compilation of Available Data and Information*. Geneva: IOM.

International Organization for Migration, 2016b. *IOM Counts 3,771 Migrant Fatalities in Mediterranean in 2015*. Available at: <https://www.iom.int/news/iom-counts-3771-migrant-fatalities-mediterranean-2015> (Access 3 September 2017).

Jackson, R. και Sorensen, G., 2006. *Θεωρία και Μεθοδολογία των Διεθνών Σχέσεων. Η Σύγχρονη Συζήτηση*. Αθήνα: Gutenberg.

Καλαμβοκίδης, Κ., 2014. Η πολιτική κατάσταση, σήμερα, στη Βοσνία. Διαθέσιμο σε: <http://www.avgi.gr/article/10811/3064194/e-politike-katastase-semera-ste-bosnia> (Πρόσβαση 7 Μαρτίου 2020).

Kale, B., 2006. Trafficking of Human Beings within the Context of Turkey's Accession Process to the EU. *Trafficking in Persons in South East Europe - a Threat to Human Security*. Istanbul and Vienna: 11th Workshop of the Study Group "Regional Stability in South East Europe", 127-138.

Κανελλόπουλος, Π., 2003. *Το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης*. Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλας.

Καραγιάννης, Μ., 2013. Η ρωσική εξωτερική πολιτική στα μετακομμουνιστικά Βαλκάνια. Στο Αρμακόλας, Ι. και Ντόκος, Θ. (επιμ.). *Από τα Βαλκάνια στη Νοτιοανατολική Ευρώπη: Προκλήσεις και Προοπτικές στον 21ο Αιώνα*. Αθήνα: Ι. Σιδέρης.

Καρβουναράκης, Θ., 2018. *Η διπλωματία της αμερικανικής παρέμβασης στη Βοσνία*. Διαθέσιμο σε: <http://clioturbata.com/απόψεις/karbounarakisbosnianwar/> (Πρόσβαση 13 Νοεμβρίου 2019).

Καρπόζηλος Κ., και Χριστόπουλος, Δ., 2018. *10 + 1 Ερωτήσεις & Απαντήσεις για το Μακεδονικό*. Αθήνα: Πόλις.

Κασκαρέλης, Β., 2017. *Η Τέλεια Καταιγίδα. Το ΝΑΤΟ Μετά την 11η Σεπτεμβρίου*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Κάτσιος, Σ., 1998. *Ξέπλυμα Βρώμικου Χρήματος. Η Γεωπολιτική του Διεθνούς Χρηματοπιστωτικού Συστήματος: Το Φαινόμενο της Νομιμοποίησης Εσόδων από Εγκληματικές Δραστηριότητες*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα.

Κεντρωτής, Κ., 2013. Βουλγαρία: πραγματικότητα και αναζητήσεις στις αρχές του 21^{ου} αιώνα. Στο Αρμακόλας, Ι. και Ντόκος, Θ. (επιμ.). *Από τα Βαλκάνια στη Νοτιοανατολική Ευρώπη: Προκλήσεις και Προοπτικές στον 21ο Αιώνα*. Αθήνα: Ι. Σιδέρης.

Keohane, R. and Nye, J., 1977. *Power and Interdependence: World Politics in Transition*. Boston: Little, Brown.

Keohane, R., 1984. *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.

Kim, J., 2006. *Serbia and Montenegro Union: Background and Pending Dissolution*. Available at: <https://www.justice.gov/sites/default/files/eoir/legacy/2013/06/13/dissolution.pdf> (Access 10 October 2018).

Komlenovic, U., 1997. Crime and Corruption after Communism: State and Mafia in Yugoslavia. *East European Constitutional Review*, 6 (4), 70-73.

Κονδύλης, Π., 1998. *Από τον 20ο στον 21ο Αιώνα. Τομές στην Πλανητική Πολιτική περί το 2000*. Αθήνα: Θεμέλιο.

Κονδύλης, Π., 2017. *Θεωρία του Πολέμου*. Αθήνα: Θεμέλιο.

Κοντονής, Χ., 2013. Η Αλβανία από την κρίση στην ανάπτυξη (1999-2008): Πτυχές της εσωτερικής πολιτικής και ευρω-ατλαντικής πορείας της. Στο Αρμακόλας, Ι. και Ντόκος, Θ. (επιμ.). *Από τα Βαλκάνια στη Νοτιοανατολική Ευρώπη: Προκλήσεις και Προοπτικές στον 21ο Αιώνα*. Αθήνα: Ι. Σιδέρης.

Κοττά, Μ., 2013. ΠΓΔ Μακεδονίας: Οι δυσκολίες δεν τελείωσαν ακόμη...Στο Αρμακόλας, Ι. και Ντόκος, Θ. (επιμ.). *Από τα Βαλκάνια στη Νοτιοανατολική Ευρώπη: Προκλήσεις και Προοπτικές στον 21ο Αιώνα*. Αθήνα: Ι. Σιδέρης.

Koppel, T. and Szekely, A., 2002. Transnational Organized Crime and Conflict in the Balkans. In Berdal, M. and Serrano, M. (edit.). *Transnational Organized Crime and International Security: Bussiness as Usual?*. Colorado: Lynne Rienner Publishers.

Κοτζιάς, Ν., 2004. *Το Ενεργητικό Δημοκρατικό Κράτος. Εθνικό Κράτος και Παγκοσμιοποίηση*. Αθήνα: Καστανιώτης.

Κότιος, Ά., 2004. *Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου και Διεθνής Εμπορική Πολιτική στον 21ο Αιώνα*. Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλας.

Κουλούρη, Χ. και Ρέπε, Μ., 2019. *Εγχειρίδια Πηγών για τη Διδασκαλία της Σύγχρονης Ιστορίας της Νοτιοανατολικής Ευρώπης. Τόμος 2. Πόλεμοι, Διαιρέσεις, Ενοποίηση (1990-2008)*. Θεσσαλονίκη: Ένωση για τη Δημοκρατία στα Βαλκάνια.

Κουμ, Μ., 2010. *Η Ιστορία της Τρομοκρατίας*. Αθήνα: Εμπειρία Εκδοτική.

Κουσκουβέλης, Η., 2007. *Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*. Αθήνα: Ποιότητα.

Κυριαζή, Τ., 2010. *Εμπορία Ανθρώπων. Διεθνές & Ευρωπαϊκό Δίκαιο Προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Κωνσταντόπουλος, Ι., 2010. *Οικονομία και Κατασκοπεία: Θεωρία και Πράξη*. Αθήνα: Ποιότητα.

Lampe, J., 2019. *Bosnian War*. Available at: <https://www.britannica.com/event/Bosnian-War> (Access 1 March 2020).

Layne, C., 1994. Kant or Cant: The Myth of the Democratic Peace. *International Security*, 19 (2), 5-49.

Layne, C., 2006. The Unipolar Illusion Revisited. The Coming End of the United States' Unipolar Moment. *International Security*, 31 (2), 7-41.

Lehti, M. and Aromaa, K., 2007. Trafficking in Humans for Sexual Exploitation in Europe. *International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice*, 31 (2), 123-145.

Long, L., 2002. Trafficking in women and children as a security challenge in Southeast Europe. *Southeast European and Black Sea Studies*, 2 (2), 53-68.

Λειβαδάρη, Ν., 2020. Το μεγάλο (ευρωπαϊκό) μας «τσίρκο». Διαθέσιμο σε: <https://tvxs.gr/news/kosmos/megalo-eyropaiko-mas-tsirko> (Πρόσβαση 9 Απριλίου 2020).

Liacouras, P., 2007a. Cyprus: Legal Dimensions of an Old Conflict. *South East European Studies at Oxford. Cyprus After Accession: Getting Past 'No'?*, 57-65.

Λιάκουρας, Π., 2007β. *Το Κυπριακό - Από τη Ζυρίχη στη Λουκέρνη*. Αθήνα: Ι. Σιδέρης.

Λιάκουρας, Π., 2008. Η Βία και η Άμυνα στο Διεθνές Δίκαιο: Μια Επανεκτίμηση. Στο Υφαντής, Κ., Χατζηβασιλείου, Ε. και Τριανταφύλλου, Δ. (επιμ.). *Διεθνείς Σχέσεις: Σύγχρονη Θεματολογία και Προσεγγίσεις*. Αθήνα: Παπαζήσης.

Λιάκουρας, Π., 2009. Η Προβληματική της Απόσχισης στο Διεθνές Δίκαιο υπό το φως των εξελίξεων στο Κόσσοβο. Στο Περράκης, Σ. (επιμ.). *Ματιές στο Σύγχρονο Τοπίο των Δυτικών Βαλκανίων*. Αθήνα: Ι. Σιδέρης.

Λιάκουρας, Π., 2012. Η Διάλυση της πρώην Γιουγκοσλαβίας και η Ανάδυση των Νέων Κρατών στο Διεθνές Δίκαιο. Στο Κεντρωτής, Κ. (επιμ.). *Μετά το «Τέλος» της Ιστορίας*. Αθήνα: Ι. Σιδέρης.

Λιάκουρας, Π., 2019. *Η Συμφωνία των Πρεσπών και οι συμπληγάδες της Βόρειας Μακεδονίας*. Διαθέσιμο σε: https://www.huffingtonpost.gr/entry/e-semfonia-ton-prespon-kai-oi-sempleyades-tes-voreias-makedonias_gr_5dba9f8de4b066da552c7db7 (Πρόσβαση 17 Απριλίου 2020).

Liaropoulos, A., 2011. Power and Security in Cyberspace: Implications for the Westphalian State System. *Panorama of Global Security Environment*. Bratislava: Centre for European and North American Affairs, 541-549.

Λιαρόπουλος, Α., 2012. Ήπια ισχύς και κρατική εικόνα - Η προσέγγιση των διεθνών σχέσεων. Στο Σαμαράς, Α. (επιμ.). *Εικόνες Κρατών. Στρατηγική επικοινωνία, ήπια ισχύς και μέσα ενημέρωσης*. Αθήνα: Καστανιώτης.

Liaropoulos, A., 2014. Cyberspace, Sovereignty and International Order. *International Relations and Security Network*. Available at: https://www.academia.edu/5893953/Cyberspace_Sovereignty_and_International_Order_ISN_2014 (Access 17 April 2020).

Liaropoulos, A., 2016. Exploring the Complexity of Cyberspace Governance: State Sovereignty, Multistakeholderism, and Power Politics. *Journal of Information Warfare*, 15 (4), 14-26.

Lupo, S., 2009. *History of the Mafia*. New York: Columbia University Press.

Lyman, R., 2015. Hungary Seals Border With Croatia in Migrant Crackdown. *The New York Times*. Available at: https://www.nytimes.com/2015/10/17/world/europe/hungary-croatia-refugees-migrants.html?_r=0 (Access 10 March 2020).

Machiavelli, N., 2012. *Ο Ηγεμόνας*. Αθήνα: Πατάκης.

Μαλκίδης, Θ., 2004. *Η Περίοδος Μετάβασης στα Βαλκάνια. Η Περίπτωση της Αλβανίας*. Διαθέσιμο σε: https://www.google.gr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=15&ved=2ahUKEwj4j77VluDoAhVQecAKHQveCaM4ChAWMAR6BAgGEAE&url=https%3A%2F%2Foj.s.lib.uom.gr%2Findex.php%2FValkanikaSymmeikta%2Farticle%2Fdownload%2F1711%2F1734&usq=AOvVaw2ujM_R8iKza9SpkMIIRlIr (Πρόσβαση 3 Απριλίου 2020).

Μαρξ, Κ. και Ένγκελς, Φ., 2004. *Το Μανιφέστο του Κομμουνιστικού Κόμματος*. Αθήνα: Θεμέλιο.

Μαρξ, Κ., 2010. *Το Κεφάλαιο*. Αθήνα: Κάκτος.

Μαρξ, Κ., 2013. *Κριτική της Πολιτικής Οικονομίας*. Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή.

Μαρούτσος, Ι., 2016. *Ετήσια Έκθεση για τις Οικονομικές Εξελίξεις στη Βουλγαρία και την πορεία των οικονομικών & εμπορικών σχέσεων Ελλάδος – Βουλγαρίας κατά το 2015 (και το Α΄ Εξάμηνο 2016)*. Διαθέσιμο σε: http://sate.gr/nea/Bulgaria_19102016.pdf (Πρόσβαση 20 Μαρτίου 2020).

Mearsheimer, J., 1994-1995. The False Promise of International Institutions, *International Security*, 19 (3), 5-49.

Mearsheimer, J., 1995. A Realist Reply. *International Security*, 20 (1), 82-93.

Mearsheimer, J., 2011. *Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων*. Αθήνα: Ποιότητα.

Mearsheimer, J., 2014. Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault. The Liberal Delusions That Provoked Putin. *Foreign Affairs*, 93 (5). Available at: <https://www.foreignaffairs.com/articles/russia-fsu/2014-08-18/why-ukraine-crisis-west-s-fault> (Access 17 December 2019).

Mejdini, F., 2017. *New Sigurimi Museum Recalls Albania's Sinister Past*. Available at: <https://balkaninsight.com/2017/05/26/new-sigurimi-museum-recalls-albania-s-sinister-past-05-25-2017/> (Access 13 April 2020).

Μενδρινού, Μ., 2000. *Η Εκλογική Πολιτική στο Ελληνικό Πολιτικό Σύστημα: Εσωτερικές και Ευρωπαϊκές Παράμετροι, 1974-2000*. Αθήνα: Παπαζήσης.

Mezmaric, S. and Winter, J., 1993. Forced Migration and Refugee Flows in Croatia, Slovenia and Bosnia-Herzegovina: Early Warning, Beginning and Current State of Flows. *Refuge Canada*, 12 (7), 3–5.

Mezmaric, S. and Stubbs, P., 2012. *Social Impact of Emigration and Rural-Urban Migration in Central and Eastern Europe. Final Country Report. Croatia*. Brussels: European Commission.

Mitrany, D., 1966. *A Working Peace System*. Chicago: Quadrangle Books.

Mitrany, D., 1971. The Functional Approach in Historical Perspective. *International Affairs*, 47 (3), 532-543.

Montanaro-Jankovski, L., 2005. Good cops, bad mobs? EU policies to fight trans-national organised crime in the Western Balkans. *EPC Issue Paper*.

Moravcsik, A., 2001. Constructivism and European Integration: A Critique. In: Christiansen, T., Jorgensen, E. and Wiener, A. (eds). *The Social Construction of Europe*. London: Sage.

Morgenthau, H., 1948. *Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace*. New York: Alfred Knopf.

Μπαξεβάνης Χ., 2012α. Μαρξισμός. Στο Χατζηκωνσταντίνου, Κ., Σαρηγιαννίδης, Μ. και Μπαξεβάνης, Χ. *Θεωρητικές Αφετηρίες στις Διεθνείς Σχέσεις*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα.

- Μπαξεβάνης Χ., 2012β. Φιλελευθερισμός. Στο Χατζηκωνσταντίνου, Κ., Σαρηγιαννίδης, Μ. και Μπαξεβάνης, Χ. *Θεωρητικές Αφετηρίες στις Διεθνείς Σχέσεις*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα.
- Μπερκ, Κ., 2018. Ο Δρόμος του Εμπορίου Προσφύγων. *Το Βήμα*, Μάιος 13, Α26-Α27.
- Μπόση, Μ., 1996. *Ελλάδα και Τρομοκρατία - Εθνικές και Διεθνείς Διαστάσεις*. Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας.
- Μπόση, Μ., 1999α. *Ζητήματα Ασφάλειας στη Νέα Τάξη Πραγμάτων*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Μπόση, Μ., 1999β. Το Οργανωμένο Έγκλημα στα Βαλκάνια. Η Περίπτωση του Κοσσυφοπεδίου. Στο: Ντάλης, Σ. (επιμ.). *Η Κρίση στο Κόσοβο. Η Ελλάδα, η Διεθνής Κοινότητα και τα ΜΜΕ*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Μπόση, Μ., 2009. Ειδικές διαστάσεις της διεθνούς ασφάλειας υπό το πρίσμα του «πολέμου κατά της τρομοκρατίας». Στο Σιούσιουρας, Π. και Χαζάκης, Κ. (επιμ.). *Παγκοσμιοποίηση, Ευρωπαϊκή Ένωση και Ελλάδα: Πολιτικές και οικονομικές όψεις*. Αθήνα: Ποιότητα.
- Μπόση Μ., 2012α. Η πορεία της αντιτρομοκρατικής πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης, από τη Δεκαετία του 1970 έως τη Συνθήκη της Λισαβόνας. Στο *Τιμητικός Τόμος Ομότιμου Καθηγητή Σωτηρίου Καρβούνη*. Πειραιάς: Πανεπιστήμιο Πειραιώς.
- Μπόση, Μ., 2012β. Θαλάσσια Πειρατεία: Εξελίσσεται σε θαλάσσια τρομοκρατία;. *Maritime Economies*, Σεπτέμβριος 26.
- Μπόση, Μ., 2014. *Η Διεθνής Ασφάλεια στον Μεταψυχροπολεμικό Κόσμο. Οι Αραβικές Εξεγέρσεις και η Περίπτωση της Συρίας*. Αθήνα: Ποιότητα.
- Μπόση, Μ., 2018. *Οι Όψεις της Διεθνούς Ασφάλειας*. Αθήνα: Ποιότητα.
- Μπόση, Μαίρη. *Περί του ορισμού της τρομοκρατίας* (Αθήνα: Π. Τραυλός, 2000).
- Morgenthau, H., 2011. *Επιστήμη και Πολιτική της Ισχύος*. Αθήνα: Τουρίκη.
- Μπράι, Τ., 2019. *Γιατί δεν θα βρεθεί σύντομα λύση για το Κοσσυφοπέδιο*. Διαθέσιμο σε: <https://www.dw.com/el/γιατί-δεν-θα-βρεθεί-σύντομα-λύση-για-το-κοσσυφοπέδιο/a-47443129> (Πρόσβαση 13 Δεκεμβρίου 2019).
- Μούσης, Ν., 1995. *Ευρωπαϊκή Ένωση. Θεσμοί και Πολιτικές*. Αθήνα: Παπαζήσης.

Νάσκου-Περράκη, Π., 1999. *Περί Ασύλου και Προσφύγων*. Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλας.

Narli, N., 2006. Human Trafficking and Smuggling: the Process, the Actors and the Victim Profile. *Trafficking in Persons in South East Europe - a Threat to Human Security*. Istanbul and Vienna: 11th Workshop of the Study Group "Regional Stability in South East Europe", 9-37.

Νάσκου-Περράκη, Π., 2002. *Το Δίκαιο των Διεθνών Οργανισμών. Η Θεσμική Διάσταση*. Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλας.

Nenadic, N., 2010. Constitutional Systems, Governments and Key Developments in Serbia 1980-2010. In *Organised Crime and the Balkan Political Context*. Sofia: RiskMonitor Foundation.

Νικολόπουλος, Η., 1997. Ο Εκλογικευμένος Κοινοβουλευτισμός. *Τετράδια Εργασίας*. Αθήνα: Τμήμα Δημόσιας Διοίκησης Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών.

Nikolov, J., 1997. Organized Crime in Bulgaria. *East European Constitutional Review*, 6(4), 80-84.

Νίνα, Β., 2007. *Η Κατάρρευση του Υπαρκτού Σοσιαλισμού και η Πορεία του Εκδημοκρατισμού στην Αλβανία*. Αθήνα: Παπαζήσης.

North Atlantic Treaty Organization, 1949. *The North Atlantic Treaty*. Available at: https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_17120.htm (Access 7 January 2020).

North Atlantic Treaty Organization, 1999. *Undertaking of demilitarisation and transformation by the UCK*. Available at: <https://www.nato.int/kosovo/docu/a990620a.htm> (Access 13 November 2019).

North Atlantic Treaty Organization, 2012a. *NATO policy on combating trafficking in human beings*. Available at: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50315.htm? (Access 3 February 2020).

North Atlantic Treaty Organization, 2012b. *NATO's relations with Croatia*. Available at: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_31803.htm (Access 10 April 2020).

North Atlantic Treaty Organization, 2014. *NATO's relations with Albania*. Available at: https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_48891.htm (Access 10 April 2019).

North Atlantic Treaty Organization, 2017. *Relations with Montenegro*. Available at: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49736.htm (Access 17 January 2020).

North Atlantic Treaty Organization, 2019a. *NATO's role in Kosovo*. Available at: https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_48818.htm (Access 3 March 2020).

North Atlantic Treaty Organization, 2019b. *Peace support operations in Bosnia and Herzegovina*. Available at: https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_52122.htm (Access 7 April 2020).

North Atlantic Treaty Organization, 2019c. *Assistance for the refugee and migrant crisis in the Aegean Sea*. Available at: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_128746.htm (Access 13 January 2020).

North Atlantic Treaty Organization, 2020a. *Member Countries*. Available at: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52044.htm? (Access 7 April 2020).

North Atlantic Treaty Organization, 2020b. *Peace support operations in North Macedonia*. Available at: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52121.htm (Access 3 April 2020).

North Atlantic Treaty Organization, 2020c. *Relations with the Republic of North Macedonia*. Available at: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_48830.htm (Access 3 April 2020).

Νταβούτογλου, Α., 2010. Το Στρατηγικό Βάθος. Η Διεθνής Θέση της Τουρκίας. Αθήνα: Ποιότητα.

Ντάγιος, Σ., 2004. *Η Διεθνής Διάσταση της Πήξης Ε. Χοχθα – J. B. Τίτο και η Λήξη του Ελληνικού Εμφυλίου Πολέμου (1945-1949)*. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.

Ντάλης, Σ. (επιμ.), 1999. *Η Κρίση στο Κόσοβο. Η Ελλάδα, η Διεθνής Κοινότητα και τα ΜΜΕ*. Αθήνα: Παπαζήσης.

Nye, J. and Keohane, R., 1971. Transnational Relations and World Politics. An Introduction. *International Organization*, 25 (3), 329-349.

Nye, J. and Keohane, R., 1971. Transnational Relations and World Politics. A Conclusion. *International Organization*, 25 (3), 721-748.

Orentlicher, D., 2018. *Some Kind of Justice: The ICTY's Impact in Bosnia and Serbia*. New York: Oxford University Press.

Organization for Security and Co-operation in Europe, 1995. *The General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina*. Available at: <https://www.osce.org/bih/126173?download=true> (Access 10 November 2018).

Organization for Security and Co-operation in Europe, 2001. *Ohrid Framework Agreement*. Available at: <https://www.osce.org/skopje/100622?download=true> (Access 17 January 2020).

Padovani, M. και Falcone, G., 1993. *Κόζα Νόστρα*. Αθήνα: Φυτράκης/Ο Τύπος Α.Ε.

Panagiotou, R., 2008. Fyrom's transition: on the road to Europe?. *Journal of Southern Europe and the Balkans*, 10 (1), 47-64.

Papacharalambous, C., 2010. Greece: Organised Crime and Political Process. In *Organised Crime and the Balkan Political Context*. Sofia: RiskMonitor Foundation.

Παπαγιάννης, Δ., 2016. *Ευρωπαϊκό Δίκαιο*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Παπάζογλου, Χ., 2005. *Οι Οικονομίες της Νοτιοανατολικής Ευρώπης. Προβλήματα και Προοπτικές*. Αθήνα: Κριτική.

Παπακωνσταντής, Μ., 2016. *Οι Πολιτικές της ΕΕ: Εξωτερική, Γεωργική, Μεταναστευτική*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα.

Παπακωνσταντής, Μ., 2019. *Η Τρομοκρατία στον Χώρο Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης της Ευρωπαϊκής Ένωσης*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Παπασωτηρίου, Χ., 2009. *Η διεθνής πολιτική στον 21^ο αιώνα*. Αθήνα: Ποιότητα.

Parasotitiou, H., 2012. The Problem of Order in an Anarchical Society. In Tzifakis, N. (edit.). *International Politics in Times of Change*. Berlin/Heidelberg: Springer.

Περράκης, Σ. (επιμ.), 2008. *Κόσοβο. Ανατρέποντας τη Διεθνή Δικαιοταξία: Αυτοδιάθεση και Απόσχιση Εθνοτήτων στον 21ο Αιώνα*. Αθήνα: Ι. Σιδέρης.

Pesev, S., 1995. *Macedonian President Injured in Assassination Attempt*. Available at: <https://apnews.com/4fa821e2d9ddc107fd3f251f82023c71> (Access 13 October 2019).

Petrunov, G., 2006. Organized Crime and Social Transformation in Bulgaria. *European Journal of Sociology*, 47 (2), 297-325.

Πλατιάς, Α., 1992. Η ελληνική στρατηγική σε σταυροδρόμι. Στο Ήφαιστος, Π. και Πλατιάς, Α. *Ελληνική Αποτρεπτική Στρατηγική*. Αθήνα: Παπαζήσης.

Πλατιάς, Α., 1995. *Το Νέο Διεθνές Σύστημα: Ρεαλιστική Προσέγγιση Διεθνών Σχέσεων*. Αθήνα: Παπαζήσης.

Πλατιάς, Α., 2007. *Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στον Θουκυδίδη*. Αθήνα: Εστία.

Platias, A. and Koliopoulos, C., 2010. *Thucydides on Strategy. Grand Strategies in the Peloponnesian War and their Relevance Today*. New York: Columbia University Press.

Πλατιάς Α. και Κολιόπουλος, Κ., 2015. *Η Τέχνη του Πολέμου του Σουν Τσου*. Αθήνα: Δίαυλος.

Pratt, A. N., 2004. Human Trafficking: The Nadir of an Unholy Trinity. *European Security*, 13, 55-71.

Rahmani, L., 2006. Invisible Routes: An Exploratory Study of Changing Patterns and Trends in Routes of Trafficking in Persons in the Balkan Region. *Trafficking in Persons in South East Europe - a Threat to Human Security*. Istanbul and Vienna: 11th Workshop of the Study Group "Regional Stability in South East Europe", 77-103.

Ραπτόπουλος, Ν., 2014. Νεο-Οθωμανική Εξωτερική Πολιτική της Τουρκίας. Η Διπλωματία του Α. Νταβούτογλου. Στο Καρβουναράκης, Θ. (επιμ.). *Η Διπλωματία στον 21^ο Αιώνα*. Θεσσαλονίκη: Πανεπιστήμιο Μακεδονίας.

Rawls, J., 1971. *A Theory of Justice*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Republic of Croatia, 2010. *Tourism, 2009*. Zagreb: Central Bureau of Statistics.

Reuter, P. and Truman, E., 2004. *Chasing Dirty Money. The Fight Against Money Laundering*. Washington: Institute for International Economics.

Ριζάβα, Φ., 2012. *Οργανωμένο Έγκλημα*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Robins, P., 2002. From Small-Time Smuggling to Big-Time Racketeering: Turkey and the Middle East. In Berdal, M. and Serrano, M. (edit.). *Transnational Organized Crime and International Security: Business as Usual?*. Colorado: Lynne Rienner Publishers.

Romanian Ministry of Foreign Affairs, 2010. *A chronology of Romania – NATO relationship*. Available at: <https://www.mae.ro/en/node/2131?page=4> (Access: 13 November 2019).

Ρούκουνας, Ε., 2019. *Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Σαρηγιαννίδης, Μ., 2012. Εναλλακτικές Θεωρίες. Στο Χατζηκωνσταντίνου, Κ., Σαρηγιαννίδης, Μ. και Μπαξεβάνης, Χ. *Θεωρητικές Αφετηρίες στις Διεθνείς Σχέσεις*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα.

Serbos, S., 2013. *Western Balkans, Organized Crime and the Euro Crisis: Myths and Realities on the Road to Accession*. Athens: Jean Monnet European Centre Of Excellence.

Serrano, M., 2002. Transnational Organized Crime and International Security: Bussiness as Usual?. In Berdal, M. and Serrano, M. (edit.). *Transnational Organized Crime and International Security: Bussiness as Usual?*. Colorado: Lynne Rienner Publishers.

Silver, C., 2020. *The Top 20 Economies in the World*. Available at: <https://www.investopedia.com/insights/worlds-top-economies/> (Access 23 April 2020).

Σκλιας, Π., 2001. *Διεθνής Πολιτική Οικονομία. Τα Βαλκάνια, η Κεντρική και η Ανατολική Ευρώπη (ΚΑΕ), οι Χώρες της Πρώην ΕΣΣΔ και οι Σχέσεις τους με την Ευρωπαϊκή Ένωση*. Αθήνα: Παπαζήσης.

Sklias, P. and Roukanas, S., 2007. Development in post-conflict Kosovo. *South-Eastern Europe Journal of Economics*, 2, 267-287.

Σουλιώτης, Γ., 2017. Έρευνα της ΕΛ.ΑΣ. προκαλεί πολιτική κρίση στην Αλβανία. Διαθέσιμο σε: <http://www.kathimerini.gr/894445/article/epikairothta/ellada/ereyna-ths-elas-prokalei-politikh-krish-sthn-alvania> (Πρόσβαση 17 Μαρτίου 2018).

Σούρλας, Π. (επιμ.), 2016. *Η Δικτατορία των Συνταγματαρχών και η Αποκατάσταση της Δημοκρατίας. Πρακτικά Συνεδρίου*. Αθήνα: Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων.

Σπυρόπουλος, Γ., 2010. *Διεθνείς Σχέσεις. Ρεαλιστική Προσέγγιση - Θεωρία και Πράξη*. Αθήνα: Ποιότητα.

Στάμκος, Γ., 2019. *Η Ρουμανική Επανάσταση του Δεκέμβρη 1989*. Διαθέσιμο σε: <https://tvxs.gr/news/istoria/i-roymaniki-epanastasi-toy-dekembri-1989> (Πρόσβαση 3 Μαρτίου 2020).

Stanciu, M. and Mihailescu, A., 2018. Poverty Evolution And Social Situation. 1990-2017. *Journal of Community Positive Practices*, 18 (3), 29-56.

Stoychev, S., 2010. Introduction. In *Organised Crime and the Balkan Political Context*. Sofia: RiskMonitor Foundation.

Strbac, K., Milosavljevic, B. and Blagojevic, V., 2016. Organized Crime in Western Balkans – Case Serbia. *Vojno Delo*, 4, 46-63.

Strupczewski, J. and Guarascio, F., 2020. *EU ministers fail to agree virus economic rescue in all-night talks*. Available at: <https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-eurogroup-suspensi/eu-ministers-fail-to-agree-virus-economic-rescue-in-all-night-talks-idUSKBN21Q0MJ> (Access 8 April 2020).

Συκιώτου, Α., 2003. *Εμπορία Ανθρώπων στα Βαλκάνια*. Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλας.

Συκιώτου Α., 2008. Ευρωπαϊκή Ένωση-Οργανωμένο Έγκλημα-Παράνομη διακίνηση ανθρώπων: Μία ιδιόρρυθμη δυναμική-διαλεκτική σχέση. *Ποινικά Χρονικά*, 200-215.

Sullivan, C., 2019. *Kosovo Liberation Army (KLA)*. Available at: <https://www.britannica.com/topic/Kosovo-Liberation-Army> (Access 3 March 2020).

Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 1995. *Πράξη του Συμβουλίου της 26ης Ιουλίου 1995 για την κατάρτιση της σύμβασης για την ίδρυση Ευρωπαϊκής Αστυνομικής Υπηρεσίας (σύμβαση Europol) δυνάμει του άρθρου Κ.3 της συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση*. Διαθέσιμο σε: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=OJ:C:1995:316:FULL&from=EL> (Πρόσβαση 17 Μαρτίου 2020).

Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 1998. *Κοινή Δράση της 21^{ης} Δεκεμβρίου 1998 που θεσπίστηκε από το Συμβούλιο δυνάμει του άρθρου Κ.3 της συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση, σχετικά με το αξιόποιο της συμμετοχής σε εγκληματική οργάνωση, στα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης (98/733/ΔΕΥ)*. Διαθέσιμο σε: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=celex%3A31998F0733> (Πρόσβαση 20 Νοεμβρίου 2019).

Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2002α. Απόφαση του Συμβουλίου, της 28ης Φεβρουαρίου 2002, σχετικά με τη σύσταση της Eurojust προκειμένου να ενισχυθεί η καταπολέμηση των σοβαρών μορφών εγκλήματος. Διαθέσιμο σε: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/ALL/?uri=CELEX%3A32002D0187> (Πρόσβαση 7 Δεκεμβρίου 2019).

Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2002β. Απόφαση πλαίσιο του Συμβουλίου, της 19ης Ιουλίου 2002, για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων. Διαθέσιμο σε: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX%3A32002F0629> (Πρόσβαση 23 Οκτωβρίου 2019).

Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2009. Απόφαση 2009/426/ΔΕΥ του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 2008, για την ενίσχυση της Eurojust και την τροποποίηση της απόφασης 2002/187/ΔΕΥ σχετικά με τη σύσταση της Eurojust προκειμένου να ενισχυθεί η καταπολέμηση των σοβαρών μορφών εγκλήματος. Διαθέσιμο σε: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dec/2009/426/oj?locale=el> (Πρόσβαση 3 Ιουνίου 2019).

Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2012. Συμπεράσματα του Συμβουλίου σχετικά με τις διαπραγματεύσεις προσχώρησης με το Μαυροβούνιο. Διαθέσιμο σε: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-11690-2012-INIT/el/pdf> (Πρόσβαση 7 Απριλίου 2020).

Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2017. Κανονισμός (ΕΕ) 2017/1939 του Συμβουλίου, της 12ης Οκτωβρίου 2017, σχετικά με την εφαρμογή ενισχυμένης συνεργασίας για τη σύσταση της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας. Διαθέσιμο σε: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/el/TXT/?uri=CELEX%3A32017R1939> (Πρόσβαση 3 Δεκεμβρίου 2019).

Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2020. Συμπεράσματα του Συμβουλίου σχετικά με τη διεύρυνση και τη διαδικασία σταθεροποίησης και σύνδεσης – Αλβανία και Δημοκρατία της Βόρειας Μακεδονίας. Διαθέσιμο σε: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7002-2020-INIT/el/pdf> (Πρόσβαση 7 Απριλίου 2020).

Συμβούλιο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 1991. Οδηγία 91/308/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 10ης Ιουνίου 1991 για την πρόληψη της χρησιμοποίησης του χρηματοπιστωτικού συστήματος για τη νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες. Διαθέσιμο

σε: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX:31991L0308>
(Πρόσβαση 10 Ιουλίου 2019).

Συμεωνίδου-Καστανίδου, Ε., 2004. Οι πρωτοβουλίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την αντιμετώπιση της τρομοκρατίας και του οργανωμένου εγκλήματος. *Ποινική Δικαιοσύνη*, 2, 191-201.

Surtees, R., 2008. Traffickers and Trafficking in Southern and Eastern Europe: Considering the Other Side of Human Trafficking. *European Journal of Criminology*, 5, 39-68.

Swain, G., 2010. *Tito: A Biography*. London: I.B.Tauris.

Σφήκας, Θ. (επιμ.), 2011. *Το Σχέδιο Μάρσαλ. Ανασυγκρότηση και Διαίρεση της Ευρώπης*. Αθήνα: Πατάκης.

Tabeau, E. and Bijak, J., 2005. War-Related Deaths in the 1992-1995 Armed Conflicts in Bosnia and Herzegovina: A Critique of Previous Estimates and Recent Results. *European Journal of Population*, 21 (2/3), 187-215.

Taylor, I., 2002. Liberal Markets and the Republic of Europe: Contextualizing the Growth of Transnational Organized Crime. In Berdal, M. and Serrano, M. (edit.). *Transnational Organized Crime and International Security: Business as Usual?*. Colorado: Lynne Rienner Publishers.

Tziampiris, A., 2000. *Greece, European Political Cooperation and the Macedonian Question*. Aldershot: Ashgate.

Τζιαμπήρης, Α., 2003. *Διεθνείς Σχέσεις και Μακεδονικό ζήτημα*. Αθήνα: ΕΛΙΑΜΕΠ.

Tziampiris, A., 2006. *Kosovo's Endgame: Sovereignty and Stability in the Western Balkans*. Athens: Defence Analyses Institute.

Tziampiris, A., 2009. *Faith and Reason of State: Lessons from Early Modern Europe and Cardinal Richelieu*. New York: Nova Science Publishers.

Τζιαμπήρης, Α., 2013. *Ευρωπαϊκή Ένωση και Μακεδονικό Ζήτημα*. Διαθέσιμο σε: <http://www.imma.edu.gr/imma/history/19.html> (Πρόσβαση 20 Νοεμβρίου 2019).

Τζίμας, Σ., 2011. *Μια κρίσιμη συνάντηση «γέννησε» την ΠΓΔΜ*. Διαθέσιμο σε: <https://www.kathimerini.gr/437083/article/epikairothta/kosmos/mia-krisimh-synanthsh-gennhse-thn-pgdm> (Πρόσβαση 13 Σεπτεμβρίου 2018).

Τζίμας, Σ., 2014. *Η Κατάρρευση της Γιουγκοσλαβίας και οι Ελληνικές Φαντασιώσεις*. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.

Tzifakis, N., 2007. The Bosnian Peace Process: The Power-Sharing Approach Revisited. *Perspectives: review of Central European affairs*, 28, 85-102.

Τζιφάκης, Ν. και Τσαρδανίδης, Χ., 2007. Η Ανασυγκρότηση της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης και η Διεθνής Κοινότητα: Από την Ανθρώπινη Ασφάλεια στην Ανθρώπινη Ανάπτυξη; Στο Τζιφάκης, Ν. και Χουλιάρας, Α. (επιμ.). *Η Διεθνής Αναπτυξιακή Βοήθεια στα Βαλκάνια. Οι Αντιφάσεις της Γενναιοδωρίας*. Αθήνα: Παπαζήση.

Tzifakis, N., 2012. Bosnia's slow Europeanisation. *Perspectives on European politics and society*, 13 (2), 131-148.

Τζιφάκης, Ν. και Φακιολάς, Ε., 2013. Η Ρουμανία στους ευρω-ατλαντικούς θεσμούς: Σε αναζήτηση νέου ρόλου. Στο Αρμακόλας, Ι. και Ντόκος, Θ. (επιμ.). *Από τα Βαλκάνια στη Νοτιοανατολική Ευρώπη: Προκλήσεις και Προοπτικές στον 21ο Αιώνα*. Αθήνα: Ι. Σιδέρης.

Τζιφάκης, Ν., 2014. Τα διεθνή δίκτυα πολιτικής και οι διεθνείς μη κυβερνητικές οργανώσεις ως φορείς προαγωγής της ανθρώπινης ασφάλειας. *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 143 (B), 121-143.

The Center for Strategic and International Studies Press, 2005. *Barracks and Brothels. Peacekeepers and Human Trafficking in the Balkans*. Washington: The CSIS Press.

Tismaneanu, V., 2003. *Stalinism for All Seasons: A Political History of Romanian Communism*. California: University of California Press.

Το Βήμα, 2019. *Αλβανία: Η διαφθορά απειλεί το ευρωπαϊκό της μέλλον*. Διαθέσιμο σε: <https://www.tovima.gr/2019/06/18/world/alvania-i-diafthora-apeilei-to-eyropaiko-tis-mellon/> (Πρόσβαση 13 Νοεμβρίου 2019).

Τραγάκης, Γ., 1996. *Οργανωμένο Έγκλημα και Ξέπλυμα Βρώμικου Χρήματος*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Transparency International, 2014. *Overview of corruption and anti-corruption in Turkey*. Available at: <https://knowledgehub.transparency.org/helpdesk/overview-of-corruption-and-anti-corruption-in-turkey> (Access 3 February 2020).

Τσέκος, Θ., 2020. Ένωση ισχνή και ρηχή. Διαθέσιμο σε <http://publicpolicies.blogspot.com/2020/04/blog-post.html> (Πρόσβαση 13 Απριλίου 2020).

Τσιριγώτης, Δ., 2013. *Νεότερη και Σύγχρονη Ελληνική Ιστορία. Διεθνείς σχέσεις και Διπλωματία*. Αθήνα: Ποιότητα.

United Nations, 1945. *Charter of the United Nations and Statute of the International Court of Justice*. Available at: <https://treaties.un.org/doc/publication/ctc/uncharter.pdf> (Access 3 April 2020).

United Nations, 1994. *Naples Political Declaration and Global Action Plan against Organized Transnational Crime*. Available at: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N94/478/72/PDF/N9447872.pdf?OpenElement> (Access 17 April 2020).

United Nations, 1997. *United Nations Declaration on Crime and Public Security*. Available at: <https://undocs.org/pdf?symbol=en/A/RES/51/60> (Access 17 April 2020).

United Nations, 1999. *Resolution 1244 (1999). Adopted by the Security Council at its 4011th meeting, on 10 June 1999*. Available at: https://unmik.unmissions.org/sites/default/files/old_dnn/Res1244ENG.pdf (Access 17 December 2019).

United Nations, 2003. *United Nations Mission in Bosnia and Herzegovina*. Available at: <https://peacekeeping.un.org/en/mission/past/unmibh/background.html> (Access 20 November 2019).

United Nations, 2020a. *Member States*. Available at: <https://www.un.org/en/member-states/index.html> (Access 27/4/2020).

United Nations, 2020b. *United Nations Mission in Kosovo*. Available at: <https://unmik.unmissions.org/mandate> (Access 1 March 2020).

United Nations Office on Drugs and Crime, 2004a. *United Nations Convention against Corruption*. Vienna: UNODC. Available at: https://www.unodc.org/documents/treaties/UNCAC/Publications/Convention/08-50026_E.pdf (Access 17 January 2020).

United Nations Office on Drugs and Crime, 2004b. *United Nations Convention against Transnational Organized Crime and the Protocols thereto*. Vienna: UNODC.

Available at:
http://www.unodc.org/documents/treaties/UNTOC/Publications/TOCConvention/TOC_ebook-e.pdf (Access 17 November 2019).

United Nations Office on Drugs and Crime, 2008. *Crime and its Impact on the Balkans and Affected Countries*. Vienna: UNODC.

United Nations Office on Drugs and Crime, 2011. *Corruption In Montenegro: Bribery As Experienced By The Population*. Vienna: UNODC.

United Nations Security Council, 1991. *Resolution 713*. Available at:
<http://unscr.com/en/resolutions/doc/713> (Access 13 April 2019).

United States Department of State Archive, 2001-2009. *The Global War on Terrorism: The First 100 Days*. Available at: <https://2001-2009.state.gov/s/ct/rls/wh/6947.htm> (Access 3 April 2020).

United States Department of State, 2019. *Trafficking in Persons Report: North Macedonia*. Available at: <https://www.state.gov/reports/2019-trafficking-in-persons-report-2/north-macedonia/> (Access 1 March 2020).

Van Evera, S., 2005. *Εισαγωγή στη Μεθοδολογία της Πολιτικής Επιστήμης*. Αθήνα: Ποιότητα.

Vickers, M., 2014. *The Albanians. A Modern History*. London. I.B. Tauris.

Vladislavjevic, N., 2004. Yugoslavia's Successor States. In: Calvert, P., *Border and Territorial Disputes of the World*. London: John Harper Publishing.

Vlasis, D., 2002. The UN Convention Against Transnational Organized Crime. In Berdal, M. and Serrano, M. (edit.). *Transnational Organized Crime and International Security: Bussiness as Usual?*. Colorado: Lynne Rienner Publishers.

Υπουργείο Εξωτερικών, 2018. *Η πορεία της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση*. Διαθέσιμο σε: <https://www.mfa.gr/exoteriki-politiki/i-ellada-stin-ee/i-poreia-tis-elladas-stin-europaiki-enosi.html> (Πρόσβαση 3 Νοεμβρίου 2019).

Υπουργείο Εξωτερικών, 2020α. Ζητήματα Ελληνοτουρκικών Σχέσεων. Διαθέσιμο σε: <https://www.mfa.gr/zitimata-ellinotourkikon-sheseon/> (Πρόσβαση 20 Απριλίου 2020).

Υπουργείο Εξωτερικών, 2020β. *Το Κυπριακό Ζήτημα σήμερα*. Διαθέσιμο σε: <https://www.mfa.gr/kypriako/> (Πρόσβαση 20 Απριλίου 2020).

- Φακιολάς, Ε. και Τζιφάκης, Ν., 2006. Οι ειρηνευτικές στρατιωτικές επιχειρήσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης στα Δυτικά Βαλκάνια: το κενό «βούλησης - εφαρμογής». *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, 28 (1), 85-107.
- Φακιολάς, Ε. και Τζιφάκης, Ν., 2008. Οι αστυνομικές αποστολές της Ευρωπαϊκής Ένωσης στα Δυτικά Βαλκάνια: Μια συστηματική αποτίμηση. *Το Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών*, ΙΔ' (53), 163-193.
- Φαραντούρης, Ν., 2007. Κεκτημένο Σένγκεν και Κοινοτικό Κεκτημένο. *Ελληνική Δικαιοσύνη*, 1, 85-88.
- Φαραντούρης, Ν., 2012. Από το Παρίσι στη Λισσαβόνα μέσω Ρώμης: Η εξέλιξη της αρμοδιότητας της ΕΚ/ΕΕ στον τομέα της ενέργειας. Στο Φαραντούρης, Ν. (επιμ.). *Ενέργεια. Δίκαιο, Οικονομία & Πολιτική*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Φίλης, Κ., 2017α. *Πρόσφυγες, Ευρώπη, Ανασφάλεια*. Αθήνα: Παπαδόπουλος.
- Φίλης, Κ., 2017β. *Τουρκία, Ισλάμ, Ερντογάν*. Αθήνα: Παπαδόπουλος.
- Waltz, K., 1962. Kant, Liberalism and War. *The American Political Science Review*, 56 (2), 331-340.
- Waltz, K., 1979. *Theory of International Politics*. Reading, M.A.: Addison-Wesley.
- Waltz, K., 1993. The Emerging Structure of International Politics. *International Security*, 18 (2), 44-79.
- Waltz, K., 2000. Structural Realism after the Cold War. *International Security*, 25 (1), 5-41.
- Waltz, K., 2011α. *Θεωρία Διεθνούς Πολιτικής*. Αθήνα: Ποιότητα.
- Waltz, K., 2011β. *Ο Άνθρωπος, το Κράτος και ο Πόλεμος. Μια Θεωρητική Ανάλυση*. Αθήνα: Ποιότητα.
- Watson, A., 2010. *Η Εξέλιξη της Διεθνούς Κοινωνίας*. Αθήνα: Ποιότητα.
- Weise, Z., 2019. *Turkey's Invasion of Syria Explained*. Available at: <https://www.politico.eu/article/8-questions-about-turkeys-incursion-into-syria-answered/> (Access 3 March 2020).
- Wendt, A., 1992. Anarchy is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics. *International Organization*, 46(2), pp. 391-425.

- Wendt, A., 1995. Constructing International Politics. *International Security*, 20 (1), pp. 71-81.
- Wendt, A., 1999. *Social Theory of International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- West, R., 1995. *Tito: and the Rise and Fall of Yugoslavia*. New York: Carroll & Graf.
- Wight, M., 1998. *Διεθνής Θεωρία. Τα Τρία Ρεύματα Σκέψης*. Αθήνα: Ποιότητα.
- Woodiwiss, M., 2005. *Gangster Capitalism. The United States and the Global Rise of Organized Crime*. New York: Carroll & Graf.
- Woodward, S., 1995. *Balkan Tragedy. Chaos And Dissolution After The Cold War*. Washington: Brookings Institution Press.
- World Bank, 2019. *The World Bank in North Macedonia*. Available at: <https://www.worldbank.org/en/country/northmacedonia/overview#1> (Access 1 February 2020).
- World Health Organization, 2020. *Coronavirus Disease (Covid-19) Pandemic*. Available at: <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019> (Access 3 April 2020).
- Χατζηδημητρίου, Δ., 2018. *Ελλάδα - πΓΔΜ: Το χρονικό μιας διένεξης που μετρά 27 χρόνια*. Διαθέσιμο σε: <https://m.naftemporiki.gr/story/1321635> (Πρόσβαση 7 Δεκεμβρίου 2019).
- Χατζηεμμανουήλ, Χ., 2007. *Η Εξέλιξη της Ευρωπαϊκής Πολιτικής για τον Χρηματοοικονομικό Τομέα*. Αθήνα: Κέντρο Πολιτικής Έρευνας και Επικοινωνίας.
- Χειλά, Ε., 2013. *Οι Διεθνείς Συγκρούσεις στον 21^ο Αιώνα. Ζητήματα Θεωρίας και Διαχείρισης*. Αθήνα: Ποιότητα.
- Χομπς, Τ., 2006. *Λεβιάθαν*. Αθήνα: Γνώση.
- Χρησιτίδης, Γ., 2003. *Τα Κομμουνιστικά Βαλκάνια. Εισαγωγή στην Εσωτερική και Εξωτερική πολιτική στην Αλβανία, Βουλγαρία, Γιουγκοσλαβία και Ρουμανία την Περίοδο 1945-1989*. Θεσσαλονίκη: Βάνιας.
- Χριστοδουλίδης, Θ., 1984. *Εισαγωγή στη Διεθνή Οργάνωση*. Αθήνα-Κομοτηνή. Αντ. Ν. Σάκκουλας.

Χριστόπουλος, Δ., 2020. *Αν το Προσφυγικό Ήταν Πρόβλημα, Θα Είχε Λύση*. Αθήνα: Πόλις.